LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS SPRIEDUMI

2024

Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi 2024. – Rīga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2026. – 529 lpp.

Izdevējs

Latvijas Republikas Satversmes tiesa
Jura Alunāna ielā 1, Rīga, LV–1010
tālr. 67210274

© Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2026

© Signe Terihova, rādītāji, 2026

ISBN 978-9934-627-14-9

S a t u r s

lpp.

Par izdevumu 7

Lieta Nr. 2024-03-03 "Par Ministru kabineta 2014. gada 21. janvāra noteikumu Nr. 50 "Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumi" 113. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai" 11

Lieta Nr. 2024-04-01 "Par Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 4.[1] panta pirmās, otrās un ceturtās daļas, 17. panta 7.[1] daļas un pārejas noteikumu 52. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam" 33

Lieta Nr. 2024-06-01 "Par Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. pantam" 75

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2024-06-01 "Par Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. pantam" 95

Lieta Nr. 2024-07-01 "Par likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 7. panta pirmās daļas un 7.[1] panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam" 101

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2024-07-01 "Par likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 7. panta pirmās daļas un 7.[1] panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam" 122

Lieta Nr. 2024-16-01 "Par Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājēj-produktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkta, 3. panta 5.[1] daļas 3. punkta un pielikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem, kā arī Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3. panta otrās daļas 4. punkta un 3. panta piektās daļas 3. punkta, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā norādītajām piedevām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem" 128

Lieta Nr. 2024-17-03 "Par Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumu Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" 19.[1] 2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. oktobra līdz 2019. gada 21. novembrim) un Ministru kabineta 2015. gada 15. septembra noteikumu Nr. 524 "Kārtība, kādā nosaka, aprēķina un uzskaita katra dzīvojamās mājas īpašnieka

maksājamo daļu par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem" 11.2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 30. septembra līdz 2021. gada 2. septembrim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam" 191

Lieta Nr. 2024-20-01 "Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likuma 1. un 4. panta un Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam" 218

Satversmes tiesas tiesnešu Jautrītes Briedes un Veronikas Krūmiņas atsevišķās domas lietā Nr. 2024-20-01 "Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likuma 1. un 4. panta un Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam" 254

Lieta Nr. 2024-21-0103 "Par likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 38. panta otrās daļas otrā teikuma un 42. panta septītās daļas, kā arī Nekustamā īpašuma valsts kadastra likuma pārejas noteikumu 43.[1], 43.[2] un 43.[3] punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, kā arī Ministru kabineta 2020. gada 18. februāra noteikumu Nr. 103 "Kadastrālās vērtēšanas noteikumi" 40. un 42. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam" 256

Satversmes tiesas tiesnešu Jautrītes Briedes un Veronikas Krūmiņas atsevišķās domas lietā Nr. 2024-21-0103 "Par likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 38. panta otrās daļas otrā teikuma un 42. panta septītās daļas, kā arī Nekustamā īpašuma valsts kadastra likuma pārejas noteikumu 43.[1], 43.[2] un 43.[3] punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, kā arī Ministru kabineta 2020. gada 18. februāra noteikumu Nr. 103 "Kadastrālās vērtēšanas noteikumi" 40. un 42. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam" 300

Lieta Nr. 2024-23-01 "Par 2024. gada 11. janvāra likuma "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā" 12. panta, ciktāl ar to Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 10. panta otrā daļa papildināta ar 17. punktu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem" 304

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2024-23-01 "Par 2024. gada 11. janvāra likuma "Grozījumi Tabakas

izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā" 12. panta, ciktāl ar to Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 10. panta otrā daļa papildināta ar 17. punktu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem" 321

Lieta Nr. 2024-26-03 "Par Jūrmalas domes 2024. gada 25. janvāra saistošo noteikumu Nr. 2 "Par Jūrmalas valstspilsētas teritorijas plānojuma grozījumu, grafiskās daļas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu apstiprināšanu" teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu 2411., 2412. un 2413. punkta, kā arī grafiskās daļas, kas noteic zemes vienību ar kadastra apzīmējumiem 13 000 030 601, 13 000 075 408, 13 000 075 912, 13 000 112 702, 13 000 123 101 funkcionālā zonējuma maiņu uz savrupmāju apbūves teritoriju, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam" 323

Lieta Nr. 2024-27-0103 "Par Elektroenerģijas tirgus likuma 31.[2] panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam un Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 48.5., 48.8. un 60.1. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam" 350

Lieta Nr. 2024-28-01 "Par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 4. panta 4. punkta, ciktāl tas liedz atrasties dienestā Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā personai, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam" 399

Lieta Nr. 2024-30-01 "Par Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma 3. panta septītās daļas un 2024. gada 18. janvāra likuma "Grozījumi Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumā" 6. panta, ciktāl ar to likuma 8. panta ceturtā daļa izteikta jaunā redakcijā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes ievadam un 4. pantam" 415

Lieta Nr. 2024-33-05 "Par viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministra 2024. gada 21. augusta rīkojuma Nr. 1-2/105 "Par Ropažu novada pašvaldības domes 2024. gada 15. maija saistošo noteikumu Nr. 22/24 "Nekustamo īpašumu "Remeikas-1" un "Remeiku plānotie grāvji", Sužos, Garkalnes pagastā, Ropažu novadā, lokālplānojuma, grozot teritorijas plānojumu, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi un grafiskā daļa" darbības apturēšanu" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, Eiropas vietējo pašvaldību hartas 4. panta ceturtajai daļai un 8. pantam,

Pašvaldību likuma 66. panta pirmajai daļai un Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai" 455

Tiesību aktu rādītājs 491
Judikatūras un tiesu prakses rādītājs 510
Citu avotu rādītājs, uz kuriem spriedumos dotas atsauces 518

Par izdevumu

Šajā krājumā ietverti 14 spriedumi un četras tiesnešu atsevišķās domas no lietām, kuras ierosinātas 2024. gadā. Šie spriedumi un atsevišķās domas sniedz bagātīgu izziņas materiālu par Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) interpretāciju un piemērošanu. Minētajos spriedumos tiesa kopumā vērtējusi 38 tiesību normu (aktu) satversmību: 20 normas (akti) atzītas par Satversmei atbilstošām, bet 18 normas – par Satversmei neatbilstošām.

Līdzīgi kā citos gados arī šajā krājumā dominē spriedumi, kuros aplūkots tiesiskās vienlīdzības princips un diskriminācijas aizlieguma princips (lietas Nr. 2024-04-01 un Nr. 2024-16-01), tiesības uz taisnīgu tiesu (lietas Nr. 2024-07-01 un Nr. 2024-27-0103) un tiesības uz īpašumu (lietas Nr. 2024-03-03, Nr. 2024-04-01, Nr. 2024-16-01, Nr. 2024-17-03, Nr. 2024-21-0103, Nr. 2024-23-01 un Nr. 2024-27-0103).

Tāpat spriedumos aplūkotas, piemēram, tiesības uz vārda brīvību – lietā Nr. 2024-06-01, tiesības piedalīties valsts un pašvaldību darbībā – lietā Nr. 2024-20-01 un Nr. 2024-28-01, tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos – lietā Nr. 2024-28-01, kā arī tiesības dzīvot labvēlīgā vidē – lietā Nr. 2024-26-03. Savukārt spriedumā lietā Nr. 2024-30-01 aplūkots valsts pienākums aizsargāt latviešu valodu.

Lietā **Nr. 2024-06-01** vērtētas tiesību normas, kas noteic, ka apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija veicama valsts valodā. Satversmes tiesa norādīja, ka atbilstoši Satversmes 100. panta pirmajam teikumam ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, kā arī paust savus uzskatus. Vārda brīvība ir demokrātiskas valsts vērtība un vienlaikus arī būtisks brīvu vēlēšanu īstenošanas priekšnoteikums – lai vēlētājs varētu paust savu gribu, ir svarīgi priekšvēlēšanu laikā nodrošināt brīvu viedokļu un informācijas apriti. Tomēr pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā vēlētāja brīvas gribas veidošanās ir apdraudēta, jo krievu valoda var tikt lietota kā līdzeklis Krievijas ģeopolitisko mērķu sasniegšanai. Tādēļ ir būtiski, ka priekšvēlēšanu aģitācijas periodā tiek mazināta iespēja izplatīt Krievijas agresīvo politiku atbalstošus vēstījumus, kas negatīvi ietekmē tos Latvijas iedzīvotājus, kuri vēlētos Latvijas politisko attīstību Krievijas virzienā. Lai aizsargātu sabiedrības drošību un demokrātisko valsts iekārtu pret ārvalstu informatīvās ietekmes pasākumiem, latviešu valodas kā kopējās valodas lietojuma nostiprināšana ir viens no pamata elementiem. Vienotas, valsts valodā balstītas informatīvās telpas uzturēšana mazina iespējas šķelt Latvijas sabiedrību un daļai no tās nonākt svešvalodās izplatīta priekšvēlēšanu aģitācijas satura ietekmē.

Lietā **Nr. 2024-16-01** vērtētas tiesību normas, kas nosaka ierobežojumus elektronisko smēķēšanas ierīču un tabakas aizstājējproduktu sastāvam. Satversmes tiesa uzsvēra, ka nikotīns ir viena no spēcīgākajām pasaulē zināmajām atkarību izraisošajām vielām, kas rada nopietnus veselības riskus. Nikotīns negatīvi iedarbojas uz sirds un asinsvadu, elpošanas, kā arī nieru un reproduktīvo sistēmu, izraisot dažāda veida saslimšanas. Tāpat nikotīns kavē imūnsistēmas darbību, palielinot uzņēmību pret infekcijām un iekaisuma procesiem, kā arī veicina audzēju attīstību organismā. Savukārt aromatizētāju pievienošana nikotīnu saturošiem produktiem ir stratēģisks veids, kā šos produktus padarīt pievilcīgākus patērētājiem, tostarp bērniem un jauniešiem, un veicināt nikotīna atkarību. Lai arī komercdarbība ir svarīga valsts ekonomikas attīstībai, tomēr tiesības uz veselības aizsardzību tieši attiecas uz ikvienu personu un ir būtisks priekšnoteikums jebkuru citu personas pamattiesību īstenošanai. Ar apstrīdētajās normās noteikto ierobežojumu tiek mazināta turpmākā valsts veselības sistēmas noslodze un attiecīgie saslimšanas riski nākamajām paaudzēm. Atsevišķu komersantu intereses gūt peļņu no elektronisko smēķēšanas ierīču vai tabakas aizstājējproduktu tirdzniecības nevar tikt stādītas augstāk par visas sabiedrības interesēm.

Lietā **Nr. 2024-20-01** vērtēta tiesību norma, ar kuru atlaista Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības dome par normatīvajos aktos paredzēto budžeta pamatprasību pārkāpumiem. Satversmes tiesa atzina, ka pašvaldībai ir pienākums savā darbībā ievērot padotību likumam un tiesībām, bet valstij – pienākums pārraudzīt, kā pašvaldība savā darbībā šo padotību ievēro. Lai gan pašvaldības dome ir demokrātiski ievēlēts pašvaldības pārstāvniecības orgāns, valstij ir piešķirti tiesiski instrumenti pašvaldības domes pārraudzībai, lai nodrošinātu to, ka pašvaldības domes rīcība atbilst likumam un iedzīvotāju interesēm. Viens no šādiem pašvaldības darbības pēckontroles līdzekļiem ir pašvaldības domes atlaišana. Tas ir galējais pašvaldības domes darbības tiesiskuma pēckontroles līdzeklis, kura piemērošanai ir vissmagākās tiesiskās sekas, jo tā piemērošanas rezultātā tiek atlaista demokrātiski ievēlēta institūcija. Ja pašvaldība ilgstoši pārkāpj normatīvos aktus, kas nosaka pamatprasības attiecībā uz pašvaldības budžetu, tad tas var apdraudēt pašvaldības autonomo funkciju izpildi un radīt kaitējumu gan tās iedzīvotājiem, gan arī visai sabiedrības kopumā. Šādā gadījumā pašvaldības domes atlaišanu var atzīt par nepieciešamu un samērīgu līdzekli nolūkā nodrošināt pašvaldības iedzīvotāju un visas sabiedrības interešu ievērošanu.

Lietā **Nr. 2024-21-0103** vērtētas tiesību normas, kas nosaka zemes likumiskās lietošanas maksu un likumiskajā lietošanā esošās zemes

kadastrālās vērtēšanas kārtību. Satversmes tiesa uzsvēra, ka likumdevējam ir pienākums panākt taisnīgu līdzsvaru starp ikviena zemes īpašnieka tiesībām saņemt tādu zemes likumiskās lietošanas maksu, kas pilda atlīdzības funkciju, un būvju īpašnieku tiesību aizsardzību. Tomēr gadījumi, kad zemes likumiskās lietošanas maksa nesedz nekustamā īpašuma nodokļa maksājumu vai atlīdzība, kas paliek zemes īpašniekam pēc nodokļa samaksas, ir nesamērīgi maza, liecina, ka šāds līdzsvars joprojām nav panākts. Tiesiskais regulējums, kas vienu tiesisko attiecību dalībnieku nostāda acīmredzami sliktākā situācijā nekā otru, nav taisnīgs un nevar nodrošināt arī sociālo mieru un sabiedrības labklājības aizsardzību. Pieņemot apstrīdētās normas, likumdevējs ir rūpējies par dzīvojamo ēku īpašnieku tiesību aizsardzību, uzskatot, ka viņi visi ir sociāli mazāk aizsargāti nekā zemes īpašnieki. Tomēr šāds pieņēmums ne vienmēr ir pamatots, jo apstrīdēto normu tiesiskais regulējums vienlīdz attiecas arī, piemēram, uz juridiskajām personām, kuras nevar uzskatīt par sociāli mazāk aizsargātu personu grupu.

Lietā **Nr. 2024-27-0103** vērtētas tiesību normas, kas regulē elektroenerģijas obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un piešķirtā valsts atbalsta atmaksāšanu. Satversmes tiesa atzina, ka viena no Eiropas Savienības galvenajām politiskajām prioritātēm ir Eiropas zaļais kurss, kura mērķis ir sasniegt klimatneitralitāti. Lai šo mērķi sasniegtu, nepieciešams veicināt atjaunojamo energoresursu izmantošanu. Šim nolūkam kalpo arī valsts atbalsts enerģētikas jomā – tostarp obligātā iepirkuma sistēma. Tomēr valsts atbalsts rada konkurences ierobežojumus, tādēļ ir svarīgi, lai tas tiktu sniegts tikai tādiem komersantiem, kuri ievēro tiesību normās noteiktās prasības. Šo prasību neievērošanas gadījumā valsts atbalsta sniegšana pēc iespējas ātrāk ir jāpārtrauc un jāatgūst nepamatoti izmaksātais valsts atbalsts. Atbilstoši pašpatēriņa principam no elektroenerģijas ražotāja tiek iepirkts viss saražotās elektroenerģijas atlikums, kas palicis pēc tās izlietošanas elektrostacijas vajadzībām. Ja minētais princips netiek ievērots un elektrostacijas darbība tiek nodrošināta ar elektroenerģiju, kas iepirkta par tirgus cenu, komersantam var rasties iespēja saņemt nepamatoti lielu valsts atbalstu. Tādējādi pašpatēriņa principa neievērošana un normatīvo aktu prasībām atbilstošu mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu neizmantošana ir uzskatāmi par būtiskiem valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumiem.

Lietā **Nr. 2024-30-01** vērtētas tiesību normas, kas regulē sabiedrisko mediju satura veidošanu mazākumtautību valodās. Satversmes tiesa norādīja, ka sabiedriskā medija jēga ir sniegt sabiedrībai uzticamu informāciju. To veidotais saturs ir nepieciešams, lai ikviena persona, arī tās, kuras pieder pie mazākumtautībām, varētu pēc iespējas

pilnvērtīgi īstenot savas pamattiesības. Vienlaikus sabiedriskajiem medijiem ir uzticēta īpaša konstitucionālā misija – stiprināt demokrātiskai valstij raksturīgās vērtības, tai skaitā arī gādāt par latviešu valodu. Lai arī to saturs pamatā ir veidojams latviešu valodā, tomēr noteiktos gadījumos tas var tikt veidots arī mazākumtautību valodās, lai nodrošinātu piekļuvi sabiedriskajiem medijiem arī tādām mazākumtautībām, kuru valoda plašsaziņas līdzekļos nav pašpietiekama. Satversmes tiesa uzvēra, ka nolūkā aizsargāt valsts drošību valstij ir pienākums nodrošināt pie mazākumtautībām piederošām personām objektīvu un neatkarīgu informāciju mazākumtautību valodās. Tas attiecas arī uz tādu mazākumtautību, kuras valoda Latvijā plašsaziņas līdzekļos ir pašpietiekama. Informācijas sniegšanai mazākumtautību valodās jābūt samērīgai ar valsts drošības apdraudējumu, mērķētai un pamatotai ar objektīvu nepieciešamību. Turklāt minētais pienākums pildāms tādā veidā, lai netiktu apdraudētas un mazinātas latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas funkcijas.

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2024. gada 4. decembrī

lietā Nr. 2024-03-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Jānis Neimanis, Anita Rodiņa, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa un Mārtiņš Mits,

pēc Rīgas pilsētas tiesas pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, kā arī 19.[1] un 28.[1] pantu,

rakstveida procesā 2024. gada 5. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Ministru kabineta 2014. gada 21. janvāra noteikumu Nr. 50 "Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumi" 113. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai".

Konstatējošā daļa

1. Ministru kabineta 2014. gada 21. janvāra noteikumu Nr. 50 "Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumi" (turpmāk – Elektroenerģijas noteikumi), kas bija spēkā līdz 2023. gada 9. novembrim, 113. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) noteica: "Ja sistēmas operators konstatē iejaukšanos komercuzskaites mēraparāta darbībā, ko apstiprina ekspertīzes atzinums, vai pieslēgumu pirmsuzskaites ķēdēm un šīs darbības nebija iespējams atklāt, veicot kārtējo komercuzskaites mēraparāta kontroli, sistēmas operators ir tiesīgs pārrēķināt elektroenerģijas, sistēmas pakalpojumu, citu pakalpojumu un obligātā iepirkuma komponenšu apjomu par laikposmu līdz vienam gadam pēc pievienojuma maksimālās caurlaides spējas diennakts 24 stundu periodā neatkarīgi no iepriekšējo pārbaužu rezultātiem."

2. Pieteikuma iesniedzēja – Rīgas pilsētas tiesa (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam, kā arī Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esot civillieta, kurā sadales sistēmas operators, pamatojoties uz apstrīdēto normu, cēlis pret elektroenerģijas sistēmas lietotāju prasību par parāda piedziņu. Apstrīdētā norma aizskarot elektroenerģijas sistēmas lietotāja tiesības uz īpašumu, jo pakļaujot to nesamērīgam maksājumam ar sodošu raksturu.

Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu, neesot ievērojis Elektroenerģijas tirgus likumā ietverto pilnvarojumu. Proti, Ministru kabinets apstrīdētajā normā esot paredzējis tādas atkāpes no vispārējā civiltiesību regulējuma, kuru detalizēšanai likumdevējs neesot tam Elektroenerģijas tirgus likumā piešķīris pilnvarojumu. Turklāt Ministru kabinets esot nevis pats noteicis to, kā elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā nosakāms patērētās elektroenerģijas daudzums, bet gan pilnvarojis tam sistēmas operatoru. Tādēļ apstrīdētā norma neatbilstot Satversmes 64. pantam un Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai.

Apstrīdētā norma neatbilstot arī Satversmes 105. pantam, jo tajā noteiktā metode bez uzskaites patērētās elektroenerģijas daudzuma aprēķināšanai esot netaisnīga un nesamērīga. Apstrīdētā norma nenodrošinot to, ka šādā gadījumā patērētās elektroenerģijas daudzums tiek noteikts iespējami tuvu faktiski patērētajam. Proti, tas tiekot noteikts, nevis ievērojot elektroenerģijas sistēmas lietotāja faktisko patēriņu, ko fiksē ar attiecīgā elektroenerģijas komercuzskaites mēraparāta palīdzību, bet gan pēc maksimālās caurlaides spējas, un tādējādi maksa tiekot aprēķināta bez jebkādas individualizācijas.

Turklāt maksājuma noteikšana par elektroenerģiju, kas patērēta bez uzskaites, laikposmā līdz vienam gadam pēc maksimālās caurlaides spējas esot pārmērīga salīdzinājumā ar, piemēram, maksimālo līgumsoda apmēru – 10 procenti gadā no pamatparāda summas. Tādējādi apstrīdētajai normai esot arī sodošs raksturs.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 64. un 105. pantam, kā arī Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai.

Apstrīdētā norma esot izdota, pamatojoties uz Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajā daļā ietverto pilnvarojumu, kas citstarp paredzot Ministru kabineta tiesības noteikt tirgotāju, sistēmas operatoru, elektroenerģijas ražotāju un lietotāju tiesības un pienākumus. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts, pamatojoties uz likumu. Šā ierobežojuma leģitīmais mērķis esot nodrošināt personas līgumsaistību izpildi un novērst ar to saistītos sistēmas operatora līguma pārkāpuma radītos zaudējumus vai – patvaļīga pieslēguma izveides gadījumā – kompensēt personas nelikumīgās rīcības rezultātā nodarītos zaudējumus sistēmas operatoram.

Apstrīdētajā normā noteiktā pārrēķina metode esot piemērots līdzeklis pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo tā esot līdzīga uz līgumattiecībām balstītajai sadales sistēmas operatora un tā klientu savstarpējo norēķinu kārtībai. Minētā metode, kas paredz

nodarīto zaudējumu aprēķinu balstīt uz pievienojuma maksimālo caurlaides spēju, esot tikai viena no zaudējumu aprēķina veikšanā izmantojamām metodēm, kas izmantojama tikai tajos gadījumos, kad faktisko elektroenerģijas patēriņu konstatēt nav iespējams. Turklāt ar apstrīdēto normu tiekot nodrošināts tas, ka elektroenerģijas sistēmas lietotāji norēķinās par saņemtajiem pakalpojumiem, neaizskarot citu lietotāju tiesības tos saņemt par pamatotām cenām.

Ministru kabinets papildus norāda, ka apstrīdētā norma nav salīdzināma ar Satversmes tiesas 2021. gada 14. oktobra spriedumā lietā Nr. 2021-03-03 (turpmāk – lieta Nr. 2021-03-03) vērtēto apstrīdēto regulējumu. Proti, elektroenerģijas un dabasgāzes tirgū iespējamās sadales sistēmas operatora līgumattiecības, tajā paredzētās pušu sadarbības saistības un ar tām saistītās finansiālās saistības daudzos gadījumos varot būt ievērojami atšķirīgas un nevarot tikt tiešā veidā salīdzinātas.

4. Pieaicinātā persona – Saeima – uzskata, ka Ministru kabinets, apstrīdētajā normā nosakot elektroenerģijas sistēmas lietotāja pienākumu atlīdzināt sadales sistēmas operatoram zaudējumus, ko lietotājs tam nodarījis ar savu neatļauto darbību, ir pārkāpis Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajā daļā ietverto pilnvarojumu.

Ar Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piekto daļu Ministru kabinets esot pilnvarots noteikt "sistēmas operatora un lietotāja tiesības un pienākumus elektroenerģijas piegādē un lietošanā, kā arī norēķinos par saņemtajiem pakalpojumiem". Tomēr šis pilnvarojums Ministru kabinetam neļaujot izdot tādas normas par neatļautas darbības rezultātā radīto zaudējumu aprēķināšanu un atlīdzināšanu, kuras atšķirtos no vispārējā civiltiesību regulējuma. Apstrīdētā norma neesot uzskatāma par palīglīdzekli Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektās daļas detalizētākai īstenošanai, bet faktiski pieļaujot tādu jaunu tiesisko attiecību veidošanos starp sistēmas operatoru un elektroenerģijas sistēmas lietotāju, kādas likumdevējs pilnvarojošajā normā neesot paredzējis.

Saeima pievienojas pieteikumā norādītajam, ka uz izskatāmo lietu būtu attiecināmas lietā Nr. 2021-03-03 paustās atziņas. Enerģētikas likuma 107. panta septītajā daļā, kura 2023. gada 1. maijā zaudēja spēku un kurā, pēc Ministru kabineta ieskata, bijis noteikts pilnvarojums lietā Nr. 2021-03-03 apstrīdēto normu izdošanai, esot bijis ietverts saturiski līdzīgs formulējums tam, kas ietverts Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajā daļā.

Atbilstoši lietā Nr. 2021-03-03 paustajām atziņām būtu secināms, ka Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajā daļā Ministru kabinetam nav dots pilnvarojums regulēt sadales sistēmas operatora un elektroenerģijas sistēmas lietotāja tiesības un pienākumus tādējādi, ka sadales sistēmas operatoram tiktu piešķirtas tiesības pārrēķināt

neatļautas darbības rezultātā patērētās elektroenerģijas apjomu un noteikt par to atlīdzināmo zaudējumu apmēru.

Tā kā Ministru kabinets neesot ievērojis tam Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajā daļā piešķirtā pilnvarojuma robežas, apstrīdētā norma neesot noteikta ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Līdz ar to neesot pamata vērtēt, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums kalpo leģitīma mērķa sasniegšanai un atbilst samērīguma principam. Ja Satversmes tiesa tomēr uzskatītu, ka Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu, ir rīkojies atbilstoši pilnvarojumam, tad esot vērtējams tas, vai apstrīdētajā normā paredzētās tiesiskās sekas ir samērīgas ar elektroenerģijas sistēmas lietotāja izdarītā pārkāpuma raksturu, vai šajā normā noteiktā maksājuma apmēra aprēķināšanas metode nepieļauj sadales sistēmas operatora nepamatotu un netaisnīgu iedzīvošanos uz elektroenerģijas sistēmas lietotāja rēķina un vai maksājumam nav sodoša rakstura. Saeima, Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajā daļā piešķirot Ministru kabinetam pilnvarojumu, neesot vēlējusies, lai tas šo pilnvarojumu īstenotu tādā veidā, kas acīmredzami nesamērīgi ierobežotu elektroenerģijas sistēmas lietotājam pamattiesības, kas ietvertas Satversmes 105. pantā.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 64. un 105. pantam, kā arī Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai.

No Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajā daļā ietvertajiem vārdiem "noteikt kārtību" izrietot Ministru kabineta tiesības regulēt šajā normā noteikto jautājumu procesuālo aspektu. Savukārt minētajā tiesību normā lietotie vārdi "tiesības un pienākumi" esot vērtējami plašāk un ietverot arī tiesības izdot materiālās tiesību normas, tostarp attiecībā uz elektroenerģijas piegādi un lietošanu, kā arī noteikt kārtību, kādā veicami norēķini par saņemtajiem pakalpojumiem.

Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajā daļā ietvertais pilnvarojums paredzot Ministru kabinetam tiesības noteikt to, kādas sekas elektroenerģijas sistēmas lietotājam iestājas gadījumā, kad tas pārkāpis elektroenerģijas lietošanas noteikumus un nav ievērojis pienākumus, kas tam noteikti Elektroenerģijas noteikumu 65. punktā. Proti, Ministru kabinets esot varējis noteikt elektroenerģijas piegādes posmos iesaistīto personu tiesības un pienākumus un samaksas kārtību, tai skaitā noteikt tiesiskās sekas, kas izriet no savstarpējo tiesību un pienākumu neievērošanas elektroenerģijas tirdzniecības jomā. Līdz ar to Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu, neesot pārsniedzis tam likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma robežas un ar apstrīdēto normu esot izpildījis likumdevēja noteikto uzdevumu.

Tieslietu ministrija pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā paustajiem secinājumiem par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 105. pantam un papildus norāda, ka tāda paša pārrēķina piemērošana par elektroenerģijas lietošanu bez uzskaites vairākos objektos kā gadījumā, ja būtu noslēgts atbilstošs šāda veida līgums, ir uzskatāma par samērīgu un tai nav sodoša rakstura. Turklāt apstrīdētā norma tiekot piemērota gadījumos, kad elektroenerģija tiek lietota pretlikumīgi. Šādos gadījumos elektroenerģijas sistēmas lietotājam tiekot veikts nevis "uzrēķins", bet gan atbilstošs pārrēķins, kāds tas būtu bijis tādā gadījumā, ja elektroenerģija bez uzskaites tiktu lietota līguma ietvaros.

6. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 64. un 105. pantam, kā arī Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai.

Papildus atbildes rakstā paustajam Ekonomikas ministrija norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertajai aprēķina metodei jābūt samērīgai ar sistēmas operatoram faktiski radītajiem zaudējumiem. Neesot pieļaujams tas, ka visos gadījumos, kad elektroenerģijas komercuzskaites mēraparāts ir bojāts ar nolūku samazināt elektroenerģijas patēriņa rādījuma lielumu vai iegūt iespēju elektroenerģiju lietot bez maksas, bez izvērtēšanas tiktu aprēķināta un piedzīta iespējami lielākā summa. Tas būtu pretrunā ar Patērētāju tiesību aizsardzības likumā ietverto līdzēju tiesiskās vienlīdzības principu un, nostādot patērētāju neizdevīgā situācijā, nonāktu pretrunā arī ar labas ticības principu. Ar apstrīdēto normu noteiktais tiesību uz īpašumu ierobežojums esot uzskatāms par samērīgu, jo tas paredzot aprēķina metodes maksimālo slieksni apmēra un termiņa ziņā. Turklāt tas ļaujot sistēmas operatoram zaudējumu aprēķinu veikt, izvērtējot katru pārkāpumu individuāli un pielāgojot aprēķina metodi attiecīgajai situācijai, lai tādējādi pārrēķins būtu samērīgs ar pārkāpuma veidu un tā rezultātā radītajiem zaudējumiem.

Gadījumos, kad tiek konstatēts pārkāpums, īpaši tad, ja persona ir neatļauti pieslēgusies pirmsuzskaites ķēdēm, patērētās elektroenerģijas daudzumu faktiski neesot iespējams precīzi noteikt, jo pieslēgums nav aprīkots ar komercuzskaites mēraparātu. Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā civillietā elektroenerģijas sistēmas lietotājs pārkāpumu izdarījis ar mērķi lietot elektroenerģiju bez maksas, turklāt neesot zināms, cik ilgi šis pārkāpums turpinājies, un attiecīgais laikposms varētu būt arī ilgāks par vienu gadu. Tādēļ šajā gadījumā esot secināms, ka saskaņā ar apstrīdēto normu ir pamatoti aprēķināts iespējami lielākais nodarīto zaudējumu apmērs un šī norma ir samērīga.

7. Pieaicinātā persona – Klimata un enerģētikas ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 64. un 105. pantam, kā arī Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai.

No apstrīdētajā normā ietvertā formulējuma "tiesības un pienākumi" izrietot Ministru kabineta tiesības noteikt citstarp elektroenerģijas ražošanu, tirdzniecību, palīgpakalpojumu nodrošināšanu, elektroenerģijas patēriņu un ražošanas uzskaiti, elektroenerģijas patēriņa slodzi un patērētās reaktīvās enerģijas patēriņa kontroli, pieslēgumu izveides kārtību. Tādējādi apgalvojums, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 64. pantam un Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai, neesot pamatots.

Tāpat neesot pamatots uzskats, ka lietā Nr. 2021-03-03 vērtētās tiesību normas būtu salīdzināmas ar apstrīdēto normu. Elektroenerģijas un dabasgāzes tirgū iespējamās sadales sistēmas operatora līgumattiecības, to ietvaros paredzētās pušu sadarbības saistības un ar tām saistītās finansiālās saistības daudzos gadījumos varot būt ievērojami atšķirīgas. Zaudējumu aprēķina metode, kas dabasgāzes tirgū var tikt vērtēta kā nesamērīga un nepamatota, elektroenerģijas tirgū varot būt pilnīgi atbilstoša.

Dabasgāzes nozarei un elektroenerģijas nozarei esot raksturīgi būtiski atšķirīgi enerģijas uzskaites mēraparāti un to darbības īpatnības. Proti, dabasgāzes sistēmas darbība paredzot to, ka dabasgāzes patēriņa mēraparāti izvietoti galvenokārt dabasgāzes lietotāja objektā, savukārt tīklā uzstādīto mēraparātu apjoms esot ļoti neliels, un tas neļaujot ar kontrolskaitītāju, fizikālu mērījumu vai aprēķinu palīdzību ar augstu precizitāti noteikt pretlikumīgi patērētās dabasgāzes daudzumu konkrētā objektā. Turklāt ticamu priekšstatu par faktisko patēriņu nespējot nodrošināt arī pieslēguma cauruļvadu tehniskie parametri. Turpretim elektroenerģijas sistēmai esot raksturīgs ievērojami plašāks mēraparātu pielietojums, kā arī iespējamība ar ļoti augstu precizitāti reģistrēt elektroenerģijas patēriņa datus un piegādes tehnisko parametru svārstības. Turklāt elektroenerģijas nozarē aprēķiniem ar augstu precizitāti varot tikt izmantoti arī elektroiekārtu un elektrotehnisko materiālu tehniskie parametri. Tādējādi elektroenerģijas tīklu operatori varot identificēt tīklā vērojamos elektroenerģijas zudumus, nelikumīgas elektroenerģijas lietošanas gadījumus un novērtēt to radītās ekonomiskās izmaksas ar augstu precizitāti.

Klimata un enerģētikas ministrija pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā paustajam viedoklim un argumentiem par apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma atbilstību Satversmes 105. pantam. No Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošās civillietas materiāliem izrietot, ka sistēmas operatora veiktie aprēķini bijuši elektroenerģijas sistēmas lietotājam labvēlīgi, pēc sava rakstura nav bijuši sodoši un zaudējumu aprēķins nav bijis vērsts uz visu iespējamo sistēmas

operatora negūto ieņēmumu piedziņu. Sadales sistēmas operators esot samērīgi līdzsvarojis savas ekonomiskās intereses ar pienākumu izvairīties no nepamatotas elektroenerģijas sistēmas lietotāja tiesību ierobežošanas un atturējies no tādas rīcības, kurai būtu izteikti sodošs raksturs. Turklāt apstrīdētajā normā ietvertais regulējums primāri esot attiecināms uz tiem elektroenerģijas sistēmas lietotājiem, kuri elektroenerģiju lieto pretlikumīgi. Proti, pieslēgšanās sistēmai tiekot veikta, neievērojot sistēmas operatora izdotos tehniskos noteikumus, un tādēļ pastāvot liela varbūtība, ka netiek veiktas darbības, kas nepieciešamas, lai novērstu nelikumīgā pieslēguma radītos ugunsdrošības riskus, kā arī trešo personu tiesību apdraudējumus.

8. Pieaicinātā persona – Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 64. un 105. pantam, kā arī Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai.

Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajā daļā ietvertā pilnvarojuma mērķis esot uzdot Ministru kabinetam detalizēti noteikt iesaistīto pušu (tirgotāju, sistēmas operatoru, lietotāju) pienākumus un tiesības visā elektroenerģijas tirdzniecības un piegādes procesā, kā arī norēķinos par saņemtajiem pakalpojumiem. Minētajā tiesību normā noteiktais pilnvarojums citstarp ietverot arī Ministru kabineta tiesības noteikt metodi elektroenerģijas sistēmas lietotāja izlietotās elektroenerģijas daudzuma un saņemto pakalpojumu apjoma noteikšanai. Tomēr ne vienmēr šos datus esot iespējams noteikt ar komercuzskaites mēraparātu palīdzību vai saskaņā ar Elektroenerģijas noteikumu 5. punktā minēto vienošanos, kas paredz piegādātās elektroenerģijas un pakalpojumu apjomu aprēķināt bez mēraparāta uzstādīšanas. Tāpat vajagot ņemt vērā to, ka likumdevējs nav paredzējis elektroenerģijas sistēmas lietotāju tiesības saņemt un pakalpojumu sniedzēju pienākumu nodrošināt elektroenerģiju un ar tās piegādi saistītos pakalpojumus bez maksas. Līdz ar to esot pamats uzskatīt, ka Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektā daļa ietver likumdevēja pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt arī kārtību jeb metodi, pēc kuras apstākļos, kad vispārējo Elektroenerģijas noteikumos paredzēto kārtību piemērot nav iespējams, var tikt noteikts elektroenerģijas sistēmas lietotāja patērētās elektroenerģijas daudzums un saņemto pakalpojumu apjoms. Faktiski šāds pilnvarojums attiecoties uz gadījumiem, kad komercuzskaites mēraparāts nav darbojies pareizi vai elektroenerģija bez uzskaites lietota prettiesiski. Tādējādi apstrīdētā norma atbilstot Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektās daļas mērķim.

Apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam esot leģitīms mērķis, un tas esot samērīgs ar šo mērķi. Gadījumos, kad izdarīts

apstrīdētajā normā paredzētais pārkāpums, neesot iespējams noteikt vidējo elektroenerģijas un pakalpojumu apjomu iepriekšējā norēķinu periodā, jo komercuzskaites mēraparāts šo apjomu iepriekšējā periodā nav uzskaitījis pilnā apmērā vai vispār nav uzskaitījis. Civillikuma regulējuma piemērošana neesot alternatīvs līdzeklis, jo neesot iespējams noteikt nedz elektroenerģijas vērtību zaudējuma nodarīšanas laikā, nedz elektroenerģijas prettiesiskās lietošanas periodu, nedz arī izlietotās elektroenerģijas daudzumu šajā periodā un līdz ar to neesot iespējams noteikt arī zaudējumu apmēru. Savukārt visi apstrīdētajā normā ietvertie kritēriji nodrošinot tādu izlietotās elektroenerģijas daudzuma individualizāciju un tādu ekonomisko ekvivalenci, kādu konkrētajos apstākļos iespējams nodrošināt tā, lai netiktu nepamatoti aizskartas sistēmas operatora, kā arī citu elektroenerģijas sistēmas lietotāju tiesības.

9. Pieaicinātā persona – Patērētāju tiesību aizsardzības centrs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 64. un 105. pantam, kā arī Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai.

Gadījumos, kad objektā nav uzstādīts komercuzskaites mēraparāts vai ir izveidots pieslēgums pirmsuzskaites ķēdēm, noteikt konkrētu patērētās elektroenerģijas daudzumu neesot iespējams. Tāpat gadījumos, kad starp pakalpojuma sniedzēju un pakalpojuma saņēmēju nav noslēgts attiecīgs līgums, kurā ietverts plānotais elektroenerģijas patēriņa apjoms, vai nav noslēgts līgums, kas ļautu konstatēt līdzšinējo elektroenerģijas lietošanas apjomu un lietošanas paradumus, neesot iespējams izmantot konkrētu metodi precīzai faktiski patērētās elektroenerģijas daudzuma aprēķināšanai.

Apstrīdētā norma paredzot, ka patērēto elektroenerģiju aprēķina par laikposmu līdz vienam gadam. Tomēr tas neizslēdzot iespējamību, ka, ņemot vērā konkrētus apstākļus un saņemot no elektroenerģijas sistēmas lietotāja konkrētus pierādījumus, būtu iespējams pārrēķinus veikt precīzāk, piemēram, tos veicot par īsāku laikposmu. Turklāt pieteikumam pievienotie materiāli ļaujot secināt, ka Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā civillietā sistēmas operatora veiktais zaudējumu aprēķins ir individuāli izvērtēts, pamatots ar objektīvām, pierādāmām izmaksām un tam pēc būtības nav sodoša rakstura.

Secinājumu daļa

10. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 64. un 105. pantam, kā arī Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai.

Ja apstrīdēta tiesību normas atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās

lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības vērtēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 11. punktu*).

Satversmes tiesa, pēc tiesas pieteikuma izskatot lietu par tiesību normas atbilstību Satversmes 64. pantam un citai Satversmē ietvertai pamattiesību normai, apstrīdētās normas satversmību vērtē, pārbaudot, vai tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Veicot šo pārbaudi, Satversmes tiesai jāvērtē arī tas, vai Ministru kabinets ir ievērojis likumdevēja noteiktā pilnvarojuma robežas, proti, vai konkrētā Ministru kabineta noteikumu norma atbilst likuma normai, uz kuras pamata tā izdota (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 14.2. un 24.2. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa izskatāmajā lietā noskaidros, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. pantam, citstarp pārbaudot, vai iespējamais Satversmes 105. pantā ietverto pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu atbilstoši Satversmes 64. pantam un Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai.

11. Satversmes 105. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību." Ņemot vērā to, ka izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, apstrīdētā norma vērtējama Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu tvērumā.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka personas naudas līdzekļi ir tiesību uz īpašumu objekts (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu*). Apstrīdētā norma nosaka sistēmas operatora tiesības pārrēķināt elektroenerģijas, sistēmas pakalpojumu, citu pakalpojumu un obligātā iepirkuma komponenšu apjomu par laikposmu līdz vienam gadam pēc pievienojuma maksimālās caurlaides spējas diennakts 24 stundu periodā neatkarīgi no iepriekšējo pārbaužu rezultātiem (turpmāk – apstrīdētajā normā paredzētais maksājums) gadījumā, ja tas konstatē iejaukšanos komercuzskaites mēraparāta darbībā, ko apstiprina ekspertīzes atzinums, vai pieslēgumu pirmsuzskaites ķēdēm un šīs darbības nebija iespējams atklāt, veicot kārtējo komercuzskaites mēraparāta kontroli (turpmāk – elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpums). Apstrīdētajā normā paredzētā maksājuma veikšanai izlietojamo personas naudas līdzekļu aizsardzība ietilpst tiesību uz īpašumu tvērumā.

Tāpat Satversmes tiesa ir atzinusi, ka normatīvajos aktos noteikts obligāta maksājuma veikšanas pienākums vienmēr nozīmē tiesību uz īpašumu ierobežojumu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-03-03 17. punktu*). Pienākums veikt apstrīdētajā normā paredzēto maksājumu elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā samazina personas naudas līdzekļu apmēru.

Līdz ar to apstrīdētā norma elektroenerģijas sistēmas lietotājam ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu.

12. Noskaidrojot, vai personas tiesību uz īpašumu ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai tas ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19. punktu*).

Satversmes tiesa jau vairākkārt ir secinājusi, ka tiesības uz īpašumu var ierobežot arī ar Ministru kabineta noteikumiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 32. punktu un 2023. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-28-03 13.1. punktu*). Tomēr Ministru kabineta tiesības izdot ārējus normatīvus aktus sniedzas vien tiktāl, ciktāl likumā tam šāds pilnvarojums ir piešķirts.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais personas tiesību uz īpašumu ierobežojums nav noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu un apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 64. pantam. Proti, Elektroenerģijas tirgus likumā neesot ietverts pilnvarojums Ministru kabinetam noteikt speciālo tiesisko regulējumu attiecībā uz civiltiesisko atbildību elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā. Šim Pieteikuma iesniedzējas secinājumam pievienojas arī lietā pieaicinātā persona Saeima. Savukārt Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētā norma atbilstoši Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajā daļā ietvertajam pilnvarojumam nosaka sistēmas operatora un elektroenerģijas sistēmas lietotāja tiesības un pienākumus norēķinos par saņemtajiem pakalpojumiem. Līdzīgus apsvērumus pauž arī Tieslietu ministrija un Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija.

Saskaņā ar Satversmes 64. pantu likumdošanas tiesības pieder Saeimai, kā arī tautai Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros. Lai nodrošinātu citstarp efektīvāku valsts varas īstenošanu, ir pieļaujama atkāpe no prasības, ka likumdevējam visi jautājumi pilnībā jāizšķir pašam. Šī efektivitāte tiek sasniegta, likumdevējam likumdošanas procesā izlemjot svarīgākos jautājumus, bet detalizētāku noteikumu un likuma ieviešanai dzīvē nepieciešamo tehnisko normu izstrādāšanai pilnvarojot Ministru kabinetu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 25.3.1. punktu*).

Lai vērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 64. pantam, pirmkārt, jānoskaidro pilnvarojošās normas saturs un mērķis un, otrkārt, jāpārbauda, vai Ministru kabinets, izdodot attiecīgo normu, ir ievērojis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-33-03 13. punktu*).

12.1. Apstrīdētā norma izdota, pamatojoties uz Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piekto daļu. Minētā tiesību norma nosaka: "Kārtību, kādā lietotājiem piegādā elektroenerģiju un pārtrauc tās piegādi, tirgotāju, sistēmas operatoru, elektroenerģijas ražotāju un lietotāju tiesības un pienākumus elektroenerģijas piegādē, ražošanā un lietošanā, kā arī norēķinos par saņemtajiem pakalpojumiem un tirgotāju maiņas kārtību nosaka Ministru kabinets."

Ar likumdevēja doto pilnvarojumu izpildvarai jāsaprot ne tikai viena konkrēta lakoniska tiesību norma, bet paša likuma būtība un mērķi tiesību sistēmas ietvarā. Pilnvarojuma mērķis ir tas, ko likumdevējs iecerējis panākt vai sasniegt, piešķirot Ministru kabinetam tiesības noregulēt vai detalizēt kādu jautājumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 18.1.1. punktu*).

Elektroenerģijas pārvade, ražošana, sadale un tirdzniecība ir regulējams sabiedriskais pakalpojums enerģētikas nozarē (*sk. likuma "Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem" 2. panta otrās daļas 1. punktu, Enerģētikas likuma 1. panta 11. punktu un Ministru kabineta 2009. gada 27. oktobra noteikumu Nr. 1227 "Noteikumi par regulējamiem sabiedrisko pakalpojumu veidiem" 2. punktu*). No likuma "Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem" 1. panta un 2. panta otrās daļas 1. punkta izriet, ka valsts ar mērķi nodrošināt iespēju saņemt nepārtrauktus, drošus un kvalitatīvus sabiedriskos pakalpojumus, kuru cenas atbilst ekonomiski pamatotām izmaksām, regulē sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu kā komercdarbību enerģētikas nozarē, nosakot sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas kārtību un tiesiskās attiecības sabiedrisko pakalpojumu sniegšanā. Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka sabiedrisko pakalpojumu regulēšanā vienmēr jārēķinās ar divām interesēm – pirmkārt, ar piegādātāja interesi nodrošināt sava uzņēmuma ekonomisko darbību un attīstību un, otrkārt, ar patērētāju interesi saņemt nepārtrauktus, drošus un kvalitatīvus sabiedriskos pakalpojumus par samērīgiem tarifiem (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 24. decembra sprieduma lietā Nr. 2002-16-03 5. punktu*). Elektroenerģijas tirgus likums nosaka elektroenerģijas apgādes tiesisko attiecību dalībnieku privāttiesisko attiecību būtiskākos jautājumus. Tātad šīs tiesiskās attiecības regulē ne vien vispārējās civiltiesību normas, bet arī speciālās tiesību normas.

Enerģētikas, tostarp elektroenerģijas apgādes, nozare ir tāda nozare, kurā nepieciešams reglamentēt daudzus tehniska rakstura jautājumus

atbilstoši elektroenerģijas apgādes infrastruktūras attīstības pakāpei un sabiedrības vajadzībām. Līdz ar to likumdevēja noteiktais pilnvarojums konkrētās tiesību nozares tehniskā rakstura dēļ var būt plašs un salīdzinoši abstrakts (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 25.3.2. punktu un 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.2. punktu*). Proti, valsts varas efektīvas īstenošanas interesēs nebūtu pamatoti pieprasīt, lai likumdevējs pats pilnībā izlemtu elektroenerģijas apgādes tiesisko attiecību dalībnieku tiesību un pienākumu saturu elektroenerģijas piegādē, lietošanā un norēķinos par saņemtajiem pakalpojumiem. Tomēr arī tad, ja likumdevēja dotais pilnvarojums konkrētās tiesību nozares tehniskā rakstura dēļ ir plašs vai salīdzinoši abstrakts, izpildvarai, interpretējot pilnvarojošo likuma normu, ir jāievēro ne tikai likumā ietvertie mērķi un vērtības, kuru aizsardzībai likums ir pieņemts, bet arī no tiesību sistēmas izrietošas prasības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. 2015-05-03 13.3. punktu*).

Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajā daļā ir pilnvarojis Ministru kabinetu detalizēt atsevišķus šajā likumā ietvertā elektroenerģijas apgādes speciālā tiesiskā regulējuma jautājumus, tostarp detalizēti noteikt, kādas ir elektroenerģijas tirgus dalībnieku tiesības un pienākumi visā elektroenerģijas tirdzniecības un piegādes procesā, kā arī norēķinos par saņemtajiem pakalpojumiem.

12.2. Elektroenerģijas noteikumi paredz, ka elektroenerģijas tirdzniecība lietotājam notiek saskaņā ar šiem noteikumiem un elektroenerģijas tirdzniecības līgumu (*sk. Elektroenerģijas noteikumu 19. un 30. punktu*). Elektroenerģijas tirgotājam ir pienākums noslēgt sistēmas lietošanas līgumu ar sistēmas operatoru, kurš nodrošina elektroenerģijas sistēmas lietotājam elektroenerģijas piegādi līdz elektroietaišu piederības robežai – līgumā noteiktai robežai starp sistēmas operatora un lietotāja vai ražotāja elektroietaisēm vai starp lietotāja un apakšlietotāja elektroietaisēm (*sk. Elektroenerģijas noteikumu 2.12. apakšpunktu, 19. un 81. punktu*). Savukārt elektroenerģijas sistēmas lietotājam ir pienākums sniegt elektroenerģijas komercuzskaites mēraparāta faktiskajiem rādījumiem atbilstošu informāciju, kā arī laikus un rēķinā norādītajā apmērā norēķināties par saņemtajiem sistēmas pakalpojumiem (*sk. Elektroenerģijas noteikumu 48. punktu un 65.5. apakšpunktu*). Tādējādi Elektroenerģijas noteikumi paredz sistēmas operatora pienākumu piegādāt elektroenerģiju elektroenerģijas sistēmas lietotājam un lietotāja pienākumu norēķināties par saņemto elektroenerģiju un citiem sistēmas pakalpojumiem.

Tomēr ir iespējami arī tādi gadījumi, kad elektroenerģijas sistēmas lietotājs elektroenerģiju lieto prettiesiski, proti, pārkāpjot elektroenerģijas

lietošanas noteikumus, un tā rezultātā elektroenerģijas patēriņa rādījums tiek samazināts vai tiek radīta iespēja elektroenerģiju lietot, par to nemaksājot. Lai nodrošinātu to, ka sistēmas operators saņem samaksu par piegādāto elektroenerģiju, ir nepieciešams noregulēt gadījumus, kad konstatēta prettiesiska elektroenerģijas lietošana, kā arī šāda pārkāpuma tiesiskās sekas. Viens no priekšnoteikumiem tam, lai nodrošinātu sistēmas operatora tiesības saņemt atbilstošu atlīdzību par piegādāto elektroenerģiju, ir elektroenerģijas sistēmas lietotāja izlietotās elektroenerģijas un saņemto pakalpojumu apjoma konstatēšana. Taču ne visos gadījumos, kad elektroenerģijas sistēmas lietotājs pieļāvis elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpumu, faktiski izlietotās elektroenerģijas daudzumu un saņemto pakalpojumu apjomu ir iespējams konstatēt.

Arī dabasgāzes apgādes un siltumapgādes nozarē ir iespējamas tādas situācijas, ka enerģija tiek lietota prettiesiski un noteikt faktiski patērētās enerģijas daudzumu nav iespējams. Līdz 2016. gada 8. martam, kad spēkā stājās 2016. gada 11. februāra likums "Grozījumi Enerģētikas likumā", likumdevējs Enerģētikas likuma 42.[3] panta pirmajā daļā bija tieši pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt kārtību, kādā aprēķina faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu, kā arī kompensācijas apmēru un aprēķināšanas kārtību gadījumā, ja energoapgādes komersants konstatē, ka enerģijas lietotājs ir pārkāpis Ministru kabineta noteikumus par dabasgāzes piegādi un lietošanu vai līgumu par dabasgāzes piegādi un tā rezultātā enerģijas lietotājam ir samazināts uzskaitītais dabasgāzes patēriņa apjoms vai radīta iespēja dabasgāzi patērēt bez maksas. Attiecībā uz gadījumiem, kad energoapgādes komersants konstatē, ka enerģijas lietotājs ir pārkāpis Ministru kabineta noteikumus par siltumenerģijas piegādi un lietošanu vai līgumu par siltumenerģijas piegādi, Enerģētikas likuma 46.[1] panta trešā daļa joprojām paredz Ministru kabineta tiesības noteikt kompensācijas apmēru un aprēķināšanas kārtību. Tāpat Ministru kabinetam joprojām ir tiesības arī noteikt gadījumus, kādos kompensācija aprēķināma.

Elektroenerģijas apgādes nozarē šāda speciālā tiesību norma, kas tieši pilnvarotu Ministru kabinetu noteikt kārtību, kādā tiek aprēķināts faktiski patērētās elektroenerģijas daudzums elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā, nekad nav tikusi pieņemta. Tādējādi secināms, ka elektroenerģijas nozarē atšķirībā no dabasgāzes apgādes un siltumapgādes nozarēm likumdevējam nav bijis nolūka šādu speciālo pilnvarojumu regulējumā iekļaut. Turklāt elektroenerģijas tirgū iedibinātā prakse, ka Ministru kabinets saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piekto daļu ir pilnvarots regulēt kārtību, kādā tiek aprēķināts patvaļīgi lietotās elektroenerģijas daudzums, pastāv kopš šī likuma spēkā stāšanās 2005. gada 8.jūnijā.

Līdz ar to ir pamats secināt, ka Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektā daļa ietver likumdevēja pilnvarojumu Ministru kabinetam noregulēt to, kā nosakāms elektroenerģijas sistēmas lietotāja izlietotās elektroenerģijas un saņemto pakalpojumu apjoms. Proti, Ministru kabinetam saskaņā ar minēto normu ir tiesības noteikt, kādas tiesiskās sekas elektroenerģijas sistēmas lietotājam iestājas tad, ja tas pārkāpj elektroenerģijas lietošanas noteikumus un neievēro pienākumus, kas noteikti Elektroenerģijas noteikumu 65. punktā.

Apstrīdētā norma noteic, ka gadījumā, kad elektroenerģijas sistēmas lietotājs ir pieļāvis elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpumu – iejaucies komercuzskaites mēraparāta darbībā vai pieslēdzies pirmsuzskaites ķēdēm – un šīs darbības nebija iespējams atklāt, veicot kārtējo komercuzskaites mēraparāta kontroli, sistēmas operatoram ir tiesības aprēķināt patērētās elektroenerģijas apjomu atbilstoši pārrēķinam. Pārrēķina veikšanas metodi apstrīdētajā normā ir noteicis Ministru kabinets. Līdz ar to secināms, ka Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu, ir rīkojies likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma robežās, jo ir noteicis tiesiskās sekas, kas izriet no savstarpējo tiesību un pienākumu neievērošanas elektroenerģijas tirdzniecības un piegādes procesā.

Saeimas norādītie apsvērumi par to, ka Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu, ir pārkāpis tam piešķirtā pilnvarojuma robežas, tiek saistīti ar to, ka Ministru kabinets esot rīkojies pretēji vispārējam civiltiesību regulējumam par neatļautas darbības rezultātā radīto zaudējumu aprēķināšanu un atlīdzināšanu. Proti, sistēmas operators, izmantojot apstrīdētajā normā ietvertos kritērijus patvaļīgi patērētās elektroenerģijas daudzuma aprēķināšanai, šo aprēķinu veicot bez jebkādas konkrētā gadījuma individualizācijas, un tas varot novest pie realitātei neatbilstoša, nesamērīga maksājuma pieprasīšanas no elektroenerģijas sistēmas lietotāja. Tomēr minētie apsvērumi ir saistīti ar apstrīdētās normas satversmības vērtējumu pēc būtības.

Savukārt tas, ka apstrīdētā norma paredz speciālu regulējumu patvaļīgi patērētās elektroenerģijas un sistēmas pakalpojumu apjoma aprēķināšanai atšķirībā no civiltiesībās spēkā esošā vispārējā zaudējumu aprēķināšanas regulējuma, nenozīmē, ka Ministru kabinets būtu pārkāpis tam likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma robežas, jo šis pilnvarojums ietver tiesības detalizēt elektroenerģijas tirgus dalībnieku tiesības un pienākumus visā elektroenerģijas tirdzniecības un piegādes procesā, kā arī norēķinos par saņemtajiem pakalpojumiem.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt

tās piemērošanas sekas, kā arī ir izdota tādā procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

13. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 18. punktu*).

Elektroenerģijas tirgus likuma 2. panta 1. un 2. punktā norādīts, ka šā likuma mērķis ir citstarp nodrošināt to, lai tiktu izveidoti priekšnoteikumi efektīvi funkcionējoša elektroenerģijas tirgus darbībai un lai visiem elektroenerģijas sistēmas lietotājiem, ievērojot normatīvo aktu prasības, visefektīvākajā iespējamā veidā par pamatotām cenām tiktu droši un kvalitatīvi piegādāta elektroenerģija.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka enerģijas lietotāju tiesību uz īpašumu ierobežojuma, proti, pienākuma veikt pēc noteiktiem kritērijiem aprēķinātu maksājumu enerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā, leģitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības aizsardzība. Šāds ierobežojums ir noteikts sabiedrības interesēs, lai novērstu energoapgādes sistēmas kā sabiedriski nozīmīga pakalpojuma sniegšanas priekšnoteikuma funkcionēšanas traucējumus (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 26. punktu un 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 19. un 27. punktu*).

Turklāt Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir nodrošināt elektroenerģijas sistēmas lietotāja līgumsaistību izpildi un novērst ar to saistītos sistēmas operatora līguma pārkāpuma radītos zaudējumus vai – patvaļīga pieslēguma izveides gadījumā – kompensēt lietotāja prettiesiskās rīcības radītos zaudējumus sistēmas operatoram un sabiedrībai kopumā. Elektroenerģijas zudumi, kurus veido arī prettiesiski patērētā elektroenerģija, tiek attiecināti uz sadales sistēmas operatora izmaksām, kuras tiek ņemtas vērā, aprēķinot pakalpojuma tarifu, un attiecīgi ietekmē visu konkrētā sistēmas operatora lietotāju izmaksas par pakalpojuma saņemšanu (*sk. Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas padomes 2022. gada 28. novembra lēmumu Nr. 1.41 "Elektroenerģijas sadales sistēmas pakalpojumu tarifu aprēķināšanas metodika"*). Apstrīdētajā normā paredzētais maksājums, kas veicams elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā, nodrošina sistēmas operatoram atlīdzību, kas var tikt izmantota elektroenerģijas zudumu un citu tam nodarīto zaudējumu segšanai. Tādējādi apstrīdētajā normā paredzētais maksājums kalpo arī sistēmas operatora tiesību uz īpašumu aizsardzībai.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir sabiedrības labklājības un citu personu tiesību aizsardzība.

14. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai visupirms jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt leģitīmos mērķus.

Gadījumos, kad elektroenerģijas sistēmas lietotājs ir patvaļīgi iejaucies komercuzskaites mēraparāta darbībā, sistēmas operators var noteikt zaudējumu apmēru salīdzinoši tuvu faktiski radītajiem zaudējumiem, ņemot vērā to, ka elektroenerģijas sistēmā izmantojamiem mēraparātiem ir raksturīga iespējamība ar ļoti augstu precizitāti reģistrēt elektroenerģijas patēriņa datus un piegādes tehnisko parametru svārstības (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 93. lp.*). Taču gadījumos, kad elektroenerģijas sistēmas lietotājs ir pieslēdzies pirmsuzskaites ķēdēm, patērētās elektroenerģijas daudzuma un energoapgādes komersanta iespējamo zaudējumu apmēra noteikšana ir objektīvi apgrūtināta. Proti, ja objektā nav uzstādīts elektroenerģijas komercuzskaites mēraparāts vai arī ir izveidots pieslēgums pirmsuzskaites ķēdēm, apejot komercuzskaites mēraparātu, noteikt konkrētu patērētās elektroenerģijas daudzumu nav iespējams. Tāpat tad, ja starp pakalpojuma sniedzēju un pakalpojuma saņēmēju nav noslēgts attiecīgs līgums, kas paredzētu plānoto elektroenerģijas patēriņa apjomu, vai nav noslēgts līgums, kas ļautu konstatēt līdzšinējo elektroenerģijas lietošanas apjomu un lietošanas paradumus, nav iespējams izmantot konkrētu metodiku precīzai faktiski patērētās elektroenerģijas daudzuma aprēķināšanai (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 66. lp.*).

Apstrīdētajā normā noteiktais pienākums elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā samaksāt par izlietoto elektroenerģiju sistēmas operatoram atbilstoši tajā pašā normā paredzētajam pārrēķinam nodrošina sistēmas operatoram atlīdzību par piegādāto elektroenerģiju gadījumos, kad tās faktiskā daudzuma noteikšana ir apgrūtināta. Proti, izlietotās elektroenerģijas daudzums elektroenerģijas sistēmas lietotājam tiek aprēķināts par laikposmu līdz vienam gadam pēc pievienojuma maksimālās caurlaides spējas diennakts 24 stundu periodā neatkarīgi no iepriekšējo pārbaužu rezultātiem. Tādējādi tiek prezumēts pēc konkrētiem kritērijiem nosakāms izlietotās elektroenerģijas daudzums un sistēmas operators ir atbrīvots no pienākuma pierādīt tam nodarīto zaudējumu apmēru.

Ievērojot minēto, atzīstams, ka apstrīdētajā normā ietvertais tiesiskais regulējums ir vērsts uz energoapgādes sistēmas nepārtrauktu, drošu un kvalitatīvu funkcionēšanu, kā arī sistēmas operatora tiesību uz īpašumu aizsardzību, ļaujot operatoram par piegādāto elektroenerģiju

saņemto atlīdzību izmantot energoapgādes sistēmas kā sabiedriski nozīmīga pakalpojuma sniegšanas priekšnoteikuma uzturēšanai, tostarp kvalitātes un drošuma prasību ievērošanai. Tādējādi apstrīdētajā normā paredzētais maksājums ir piemērots līdzeklis sabiedrības labklājības veicināšanai un citu personu tiesību aizsardzībai.

Līdz ar to Ministru kabineta izraudzītais līdzeklis ir piemērots apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

15. Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi. Turklāt saudzējošāks līdzeklis ir tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 23. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka gadījumos, kad elektroenerģijas sistēmas lietotājs ir pieļāvis elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpumu, būtu piemērojams vispārējais civiltiesību regulējums. Turpretim Ministru kabinets norāda, ka vispārējā regulējuma piemērošanu prettiesiski patērētās elektroenerģijas apjoma aprēķināšanai ierobežo tas apstāklis, ka apstrīdētajā normā paredzētajā gadījumā, kad patvaļīgi izveidots pieslēgums pirmsuzskaites ķēdēm, fiksēt faktisko elektroenerģijas patēriņu nav iespējams, jo pieslēgums nav aprīkots ar elektroenerģijas komercuzskaites mēraparātu. Tādējādi civiltiesībās piemērojamais vispārējais regulējums zaudējumu aprēķināšanai nav piemērots un nevar tikt uzskatīts par tikpat efektīvu līdzekli apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Vispārīgā gadījumā aizskartajai personai, kas vēlas saņemt tai nodarīto zaudējumu atlīdzību, ir pienākums pierādīt pārkāpēja faktisko prettiesisko darbību vai bezdarbību, zaudējumu apmēru, kā arī abu minēto faktoru cēloņsakarību. Gadījumos, kad elektroenerģijas sistēmas lietotājs ir patvaļīgi pieslēdzies pirmsuzskaites ķēdēm, nav nosakāma ne elektroenerģijas cena zaudējuma nodarīšanas laikā, ne laikposms, kurā elektroenerģija lietota patvaļīgi, ne arī attiecīgajā laikposmā izlietotās elektroenerģijas daudzums un līdz ar to nav iespējams noteikt zaudējumu apmēru. Tādējādi, piemērojot vispārējo Civillikuma regulējumu, apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi netiktu sasniegti tādā pašā kvalitātē, jo sistēmas operatoram gadījumos, kad zaudējumu apmēra noteikšana ir objektīvi apgrūtināta vai pat neiespējama, nāktos pierādīt tam nodarīto zaudējumu apmēru (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 29.1.1. punktu*).

Līdz ar to nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē.

16. Visbeidzot Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, ir jāpārbauda arī tā atbilstība, proti, jāpārbauda, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas no tās pamattiesību ierobežojuma, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Izskatāmajā lietā ir līdzsvarojamas, no vienas puses, tādas personas tiesības uz īpašumu, kura pieļāvusi elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpumu, un, no otras puses, apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu aptvertās sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesības.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertā patērētās elektroenerģijas daudzuma aprēķināšanas metode ir acīmredzami nesamērīga, jo nenodrošina to, ka patērētās elektroenerģijas daudzums tiek noteikts iespējami tuvu faktiski patērētajam. Sistēmas operators veicot pārrēķinu, nevis ievērojot pakalpojuma saņēmēja faktisko patēriņu, ko fiksē ar attiecīgā komercuzskaites mēraparāta palīdzību, bet gan izmantojot apstrīdētajā normā ietvertos kritērijus, un tādējādi maksa par patērēto, bet neuzskaitīto elektroenerģiju tiekot aprēķināta bez jebkādas individualizācijas. Savukārt Ministru kabinets uzskata, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un to apliecina arī lietai pievienotie Pieteikuma iesniedzējas iesniegtie materiāli. Proti, no tiem varot secināt, ka aprēķins ir veikts elektroenerģijas sistēmas lietotāja labā un nav bijis vērsts uz visu iespējamo sistēmas operatora negūto ieņēmumu piedziņu. Sistēmas operators esot samērīgi līdzsvarojis savas ekonomiskās intereses ar pienākumu izvairīties no nepamatotas elektroenerģijas sistēmas lietotāja tiesību uz īpašumu ierobežošanas un atturējies no rīcības, kurai būtu izteikti sodošs raksturs.

16.1. Ministru kabinets Elektroenerģijas noteikumos ir nošķīris vairākus veidus, kā var izpausties elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpums, un atbilstoši katram no tiem noteicis atšķirīgas patērētās elektroenerģijas daudzuma aprēķināšanas metodes.

Viens no elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma veidiem ir tāds, ka elektroenerģijas sistēmas lietotājs pārkāpis ar sistēmas operatoru noslēgto līgumu, proti, lietojis elektroenerģiju noslēgtā līguma ietvaros, bet iejaucies komercuzskaites mēraparāta darbībā vai bojājis tā plombas. Tādējādi ir pārkāptas Elektroenerģijas noteikumu prasības. Tāpat Ministru kabinets nošķīris gadījumu, kad elektroenerģijas sistēmas lietotājs elektroenerģiju lietojis noslēgtā līguma ietvaros, taču pieslēguma

līguma nosacījumi neparedz elektroenerģijas komercuzskaites mēraparātu izmantošanu norēķiniem un pārkāpums ir saistīts ar patvaļīgu iejaukšanos pieslēguma ķēdēs. Šāds pārkāpums var ietekmēt saņemtā pakalpojuma apjomu tā, ka tas vairs neatbilst elektroenerģijas sistēmas lietotāja un sistēmas operatora līgumā paredzētajam apjomam. Minētajos gadījumos sistēmas operatoram ir tiesības aprēķināt patērētās elektroenerģijas apjomu atbilstoši Elektroenerģijas noteikumu 112. punktam, kas paredz elektroenerģijas, sistēmas pakalpojumu, citu pakalpojumu un obligātā iepirkuma komponenšu apjomu pārrēķināt par laikposmu no pēdējās sistēmas operatora veiktās lietotājam uzstādītā komercuzskaites mēraparāta pārbaudes dienas līdz pārkāpuma atklāšanas dienai. Turklāt šādā gadījumā pārrēķinātais elektroenerģijas, sistēmas pakalpojumu, citu pakalpojumu un obligātā iepirkuma komponenšu apjoms nevar būt lielāks par to, kāds būtu, ja pārrēķins tiktu veikts pēc pievienojuma maksimālās caurlaides spējas diennakts 24 stundu periodā.

Taču apstrīdētā norma ir attiecināma tikai uz tādiem gadījumiem, kad starp elektroenerģijas sistēmas lietotāju un sistēmas operatoru nav noslēgts attiecīgs līgums, bet lietotājs ir apzināti iejaucies komercuzskaites mēraparāta darbībā vai izveidojis pieslēgumu pirmsuzskaites ķēdēm, plānojot izmantot elektroenerģiju, nemaksājot par pakalpojumu un citām saistītajām izmaksām.

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertā pārrēķina metode, kas paredz nodarīto zaudējumu aprēķinu balstīt uz pievienojuma maksimālo caurlaides spēju 24 stundu periodā par laikposmu līdz vienam gadam, ir tikai viena no Elektroenerģijas noteikumos paredzētajām metodēm, kas turklāt piemērojama tikai atsevišķos gadījumos, proti, tad, kad sistēmas operatoram nav iespējas piemērot Elektroenerģijas noteikumu 112. punkta nosacījumus.

16.2. Apstrīdētajā normā ietvertā patērētās elektroenerģijas daudzuma noteikšanas metode detalizē Elektroenerģijas tirgus likumā noteiktās sistēmas operatora un elektroenerģijas sistēmas lietotāja tiesības un pienākumus to privāttiesiskajās attiecībās, kas rodas elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā. Civiltiesību pamatā ir likts ekvivalences princips, kas ir no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātā taisnīguma principa konkretizācijas elements un nozīmē to, ka neviens no tiesisko attiecību dalībniekiem nevar nepamatoti iedzīvoties uz citu šo tiesisko attiecību dalībnieku rēķina (*sk.: Torgāns K. (zin. red.), Kārkliņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 52. un 148. lpp.*). Arī apstrīdētajā normā noteiktajai metodei jābūt tādai, kas atbilstoši taisnīguma principam nodrošinātu elektroenerģijas tirgus dalībnieku ekonomisko ekvivalenci. Tādējādi Satversmes tiesai ir

jāpārbauda, vai apstrīdētajā normā noteiktā patērētās elektroenerģijas daudzuma aprēķināšanas metode atbilstoši taisnīguma principam nodrošina ekonomisko ekvivalenci un individualizācijas principa ievērošanu.

Apstrīdētā norma noteic, ka elektroenerģijas, sistēmas pakalpojumu, citu pakalpojumu un obligātā iepirkuma komponenšu apjoms elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā tiek pārrēķināts par laikposmu līdz vienam gadam pēc pievienojuma maksimālās caurlaides spējas diennakts 24 stundu periodā neatkarīgi no iepriekšējo pārbaužu rezultātiem.

Pievienojuma maksimālā caurlaides spēja ir maksimālais elektroenerģijas daudzums, kas noteiktā laikposmā var izplūst caur pievienojumu atkarībā no tā veida. Ja pievienojumā pirms elektroenerģiju patērējošajām elektroietaisēm ir uzstādīts ievadaizsardzības aparāts, pievienojuma maksimālo caurlaides spēju raksturo automātslēdža strāvas lielums, pie kura tas nostrādā un elektroenerģijas plūsma tiek pārtraukta. Savukārt tad, ja automātslēdzis pievienojumā nav uzstādīts, pievienojuma maksimālo caurlaides spēju raksturo pievienojumā izmantoto vadu mazākais šķērsgriezums. Pievienojuma maksimālā caurlaides spēja ir tehnisks kritērijs, ko sistēmas operators pārkāpuma konstatēšanas vietā un brīdī var noskaidrot visos gadījumos. Turklāt maksimālā caurlaides spēja atkarībā no pievienojuma tehniskā izpildījuma, tostarp pievienojuma vadu šķērsgriezuma, katrā gadījumā ir atšķirīga (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 75. lp.*). Tādējādi secināms, ka visos gadījumos, kad sistēmas operators konstatē pārkāpumu, tam ir iespēja identificēt konkrētā pievienojuma maksimālo caurlaides spēju, kas katrā pārkāpuma gadījumā būs atšķirīga.

Atbilstoši apstrīdētajā normā norādītajam pievienojuma maksimālā caurlaides spēja tiek aprēķināta diennakts 24 stundu periodā. Lai gan liela daļa elektroenerģiju patērējošo elektroietaišu parasti netiek darbinātas visu 24 stundu garumā, apstrīdētajā normā paredzētajos elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumos sistēmas operatoram nav iespējas pārkāpuma konstatēšanas brīdī noskaidrot, kādas elektroenerģiju patērējošās elektroietaises pievienojumam pieslēgtas un cik ilgi diennakts 24 stundu periodā tās izmantotas.

Savukārt laikposms līdz vienam gadam ir maksimālais periods, par kuru sistēmas operators ir tiesīgs veikt pārrēķinu. Elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā, kad elektroenerģijas sistēmas lietotājs ir izveidojis pieslēgumu pirmsuzskaites ķēdēm, sistēmas operatoram faktiski nav iespējas noteikt pat aptuvenu šāda pārkāpuma turpināšanās periodu. Var būt tā, ka elektroenerģijas sistēmas lietotājs elektroenerģiju ir prettiesiski izmantojis pat ilgāk par vienu gadu. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais nosacījums par vienu gadu faktiski

ir uzskatāms par aprēķina periodu ierobežojošu faktoru, kas nepieļauj aprēķina veikšanu par ilgāku laikposmu pat tādā gadījumā, kad sistēmas operators ir pārkāpumu konstatējis.

Tomēr gadījumos, kad elektroenerģijas sistēmas lietotājs ir iesniedzis sistēmas operatoram attiecīgus pierādījumus vai sistēmas operatora rīcībā ir informācija par to, ka lietotājs elektroenerģiju ir prettiesiski patērējis nevis veselu gadu, bet īsāku laika periodu, sistēmas operatoram ir iespēja un vienlaikus arī pienākums veikt aprēķinu par īsāku laikposmu. Sistēmas operatori jau no 2014. gada veic iepriekšējo paaudžu elektroenerģijas komercuzskaites mēraparātu nomaiņu ar viedajiem komercuzskaites mēraparātiem, kuriem nodrošināta aizsardzība pret dažādiem bojājumiem, un jebkura iejaukšanās komercuzskaites mēraparātā ar mērķi mainīt metroloģiskos parametrus tiek identificēta un reģistrēta (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 65. un 82. lp.*). Tādējādi gadījumos, kad elektroenerģijas sistēmas lietotājs ir patvaļīgi iejaucies komercuzskaites mēraparāta darbībā, sistēmas operators var noteikt zaudējumu apmēru salīdzinoši tuvu to faktiskajam apmēram.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais kritērijs, kas paredz sistēmas operatora tiesības veikt pārrēķinu par laikposmu līdz vienam gadam, ļauj tiesību piemērotājam ņemt vērā katra pārkāpuma individuālos apstākļus un lemt par taisnīgāko un samērīgāko samaksu par prettiesiski patērēto elektroenerģiju. Tādējādi secināms, ka, veicot apstrīdētajā normā noteikto pārrēķinu, pēc iespējas tiek nodrošināta individualizācijas principa ievērošana un tāda ekonomiskā ekvivalence, kādu konkrētajos apstākļos iespējams nodrošināt, lai netiktu nepamatoti aizskartas sistēmas operatora un arī citu elektroenerģijas sistēmas lietotāju tiesības, kā arī netiktu pieļauta elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpēja iedzīvošanās no prettiesiskās darbības.

Turklāt apstrīdētajā normā paredzētā sistēmas operatora un elektroenerģijas sistēmas lietotāju savstarpējo norēķinu kārtība ir līdzīga uz līgumattiecībām balstītajai kārtībai. Proti, tā paredz ekvivalentu samaksu par patērēto elektroenerģiju kā Elektroenerģijas noteikumu 5. punktā minētajā gadījumā, kad sistēmas operators ar elektroenerģijas sistēmas lietotāju vienojas par tādu pieslēguma veidu, kas lietotājam dod tiesības noteiktu laiku izmantot pieslēgumu bez elektroenerģijas patēriņa ierobežojuma. Arī lietai pievienotie materiāli, kuros redzams Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā sistēmas operatora veiktais pārrēķins, liecina par to, ka lēmums ir pieņemts elektroenerģijas sistēmas lietotāja labā un zaudējumu aprēķins nav bijis vērsts uz visu iespējamo sistēmas operatora negūto ieņēmumu piedziņu.

Tātad apstrīdētajā normā paredzētā metode patērētās elektroenerģijas daudzuma noteikšanai elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā, proti, metode, kas paredz aprēķina

veikšanu par laikposmu līdz vienam gadam pēc pievienojuma maksimālās caurlaides spējas diennakts 24 stundu periodā, nodrošina ekonomisko ekvivalenci, individualizācijas principa ievērošanu un ir samērīga. Tādējādi labums, ko sabiedrība gūst no tā, ka elektroenerģijas sistēmas lietotājam, kurš pieļāvis elektroenerģijas lietošanas noteikumu pārkāpumu, ir pienākums samaksāt sistēmas operatoram par prettiesiski patērēto elektroenerģiju atbilstoši apstrīdētajā normā ietvertajai pārrēķina metodei, ir lielāks nekā nelabvēlīgās sekas, kas elektroenerģijas sistēmas lietotājam rodas tā pamattiesību ierobežojuma rezultātā.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētā norma atbilst Satversmes 64.pantam, 105.panta pirmajiem trim teikumiem, kā arī Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Ministru kabineta 2014. gada 21. janvāra noteikumu Nr. 50 "Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumi" 113. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 64. pantam, 105. panta pirmajiem trim teikumiem un Elektroenerģijas tirgus likuma 32. panta piektajai daļai.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 28. martā

lietā Nr. 2024-04-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc SIA "Finanza", AS "DelfinGroup", SIA ViziaFinance, AS "West Kredit" un sabiedrības ar ierobežotu atbildību "VIA SMS" konstitucionālajām sūdzībām,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.^{2} un 28.^{1} pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 26. februāra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 4.^{1} panta pirmās, otrās un ceturtās daļas, 17. panta 7.^{1} daļas un pārejas noteikumu 52. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2017. gada 28. jūlijā pieņēma Uzņēmumu ienākuma nodokļa likumu (turpmāk arī – Nodokļa likums), kas stājās spēkā 2018. gada 1. janvārī.

Ar 2023. gada 7. decembra grozījumiem Nodokļa likumā, kuri stājās spēkā 2024. gada 1. janvārī, (turpmāk – Likuma grozījumi) likums tika papildināts ar 4.^{1} pantu, kura pirmā, otrā un ceturtā daļa paredz:

"(1) Neatkarīgi no šā likuma 4. panta otrās daļas 1. punkta noteikumiem kredītiestādes vai patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji, kuri ir šā likuma 2. panta pirmās daļas 1. punkta "a" apakšpunktā minētie iekšzemes uzņēmumi un 2. panta pirmās daļas 2. punktā minētās pastāvīgās pārstāvniecības, taksācijas gadā veic nodokļa piemaksu.

(2) Šā panta piemērošanai taksācijas gads ir pārskata gads, kurā šā panta pirmajā daļā minētie iekšzemes uzņēmumi Valsts ieņēmumu dienestam iesniedz pirmstaksācijas gada uzņēmuma gada pārskatu vai šā panta pirmajā daļā minētās pastāvīgās pārstāvniecības iesniedz pirmstaksācijas gada peļņas vai zaudējumu aprēķinu, kas sagatavots atbilstoši šā likuma 4. panta divpadsmitajai daļai.

(4) Taksācijas gada nodokļa piemaksas aprēķinā iekļauj šādu informāciju:

1) taksācijas gads, par kuru tiek veikts nodokļa piemaksas aprēķins;

2) pirmstaksācijas gada peļņas vai zaudējumu aprēķina summa pēc nodokļiem;

3) pirmstaksācijas gada peļņas vai zaudējumu aprēķinā norādītā ienākuma daļa, par kuru nodokļa maksātājs turpmāk ir tiesīgs samazināt ar nodokli apliekamajā bāzē iekļauto dividenžu vai dividendēm pielīdzināto izmaksu apmēru;

4) ar nodokli apliekamā summa, kas aprēķināta, no šīs daļas 2. punktā minētās summas atņemot šīs daļas 3. punktā minēto summu;

5) nodokļa piemaksas summa, kas aprēķināta, šīs daļas 4. punktā minētajai summai piemērojot 20 procentu likmi;

6) samaksātā nodokļa summa par taksācijas gadā aprēķināto šā likuma 4. panta otrās daļas 1. punktā minēto ar nodokli apliekamo objektu (izņemot ārkārtas dividendes);

7) budžetā maksājamā nodokļa piemaksas summa, kas aprēķināta, no šīs daļas 5. punktā minētās aprēķinātās summas atņemot šīs daļas 6. punktā minēto aprēķināto summu."

Tāpat ar Likuma grozījumiem Nodokļa likuma 17. pants papildināts ar 7.[1] daļu, kas paredz, ka nodokļa maksātājs ir tiesīgs šajā likumā noteiktajā kārtībā aprēķināto nodokli, kas aprēķināts par šā likuma 4. panta otrās daļas 1. punktā (izņemot ārkārtas dividendes) minēto ar nodokli apliekamo objektu, hronoloģiskā secībā samazināt par šā likuma 4.[1] pantā noteiktajā kārtībā iepriekš samaksāto nodokļa piemaksu. Savukārt Nodokļa likuma pārejas noteikumi papildināti ar 52. punktu, kas noteic, ka, piemērojot šā likuma 4.[1] panta ceturtās daļas 2. punktu, peļņas apmērs, uz kura pamata tiek aprēķināta nodokļa piemaksa, netiek samazināts par ārkārtas dividendēm, kuras atbilstoši šo pārejas noteikumu 9. punktam nodokļa piemērošanai ir pielīdzinātas peļņas daļai, kura gūta līdz 2017. gada 31. decembrim.

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas četras lietas par Nodokļa likuma normu, kas regulē nodokļa piemaksu kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, satversmību:

1) pēc SIA "Finanza" pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2024-04-01 "Par Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 4.[1] panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam";

2) pēc AS "DelfinGroup" un SIA ViziaFinance pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2024-13-01 "Par Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 4.[1] panta pirmās, otrās un ceturtās daļas, 17. panta 7.[1] daļas un pārejas

noteikumu 52. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam";

3) pēc AS "West Kredit" pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2024-14-01 "Par Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 4.[1] panta pirmās, otrās un ceturtās daļas, 17. panta 7.[1] daļas un pārejas noteikumu 52. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam";

4) pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību "VIA SMS" pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2024-18-01 "Par Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 4.[1] panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam".

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu šīs lietas tika apvienotas vienā lietā. Apvienotajai lietai Nr. 2024-04-01 piešķirts nosaukums "Par Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 4.[1] panta pirmās, otrās un ceturtās daļas, 17. panta 7.[1] daļas un pārejas noteikumu 52. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam".

3. Pieteikumu iesniedzējas – SIA "Finanza", AS "DelfinGroup", SIA ViziaFinance, AS "West Kredit" un sabiedrība ar ierobežotu atbildību "VIA SMS" (turpmāk arī – Pieteikumu iesniedzējas) – uzskata, ka Nodokļa likuma 4.[1] panta pirmā, otrā un ceturtā daļa, 17. panta 7.[1] daļa un pārejas noteikumu 52. punkts (turpmāk – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam, 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

3.1. SIA "Finanza" ir kapitālsabiedrība, kuras galvenais komercdarbības veids ir kreditēšanas pakalpojumu sniegšana. AS "DelfinGroup" ir finanšu tehnoloģiju uzņēmums, kas piedāvā finanšu un lombardu pakalpojumus. SIA ViziaFinance ir AS "DelfinGroup" meitas komercsabiedrība. Patērētāju kreditēšana veido abu komercsabiedrību galveno finanšu apgrozījuma daļu. Savukārt AS "West Kredit" ir kreditēšanas un hipotekārās kreditēšanas pakalpojumu sniedzēja, bet sabiedrības ar ierobežotu atbildību "VIA SMS" pamatdarbības veids ir patēriņa kreditēšanas pakalpojumu sniegšana privātpersonām. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību "VIA SMS" Latvijas tirgū piedāvā trīs dažādus aizdevuma veidus ar fiksētām procentu likmēm. Visām Pieteikumu iesniedzējām ir izsniegta speciālā atļauja (licence) patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanai, un tās ir uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājas.

Līdz 2024. gada 1. janvārim Pieteikumu iesniedzējas veica uzņēmumu ienākuma nodokļa nomaksu peļņas sadales brīdī. Tomēr ar apstrīdētajām normām Pieteikumu iesniedzējām noteikts pienākums taksācijas gadā veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu 20 procentu apmērā neatkarīgi no

tā, vai tiek veikta peļņas sadale dividendēs. Šāds pienākums, kā arī uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas aprēķināšanas kārtība pārkāpj Satversmes 91. pantā ietverto tiesiskās vienlīdzības principu un nesamērīgi ierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu.

3.2. Uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem likumdevējs noteica saistībā ar kredītiestāžu paaugstināto peļņu pēc Eiropas Centrālās bankas lēmumiem celt *euro* naudas tirgus etalona likmi (EURIBOR) (turpmāk – EURIBOR likme). Tomēr patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji neatrodas tādos pašos apstākļos kā kredītiestādes, jo izsniedz aizdevumus ar fiksētu likmi un tādēļ to ienākumus un peļņu neietekmē EURIBOR likmes izmaiņas. Tāpat būtiski atšķiras kopējie kredītiestāžu un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanas uzņēmumu peļņas rādītāji un veids, kādā tie finansē savu komercdarbību.

Apstrīdētajās normās noteiktajai vienādajai attieksmei pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām nav objektīva un saprātīga pamata. Likumdevējs nav ievērojis labas likumdošanas principu, jo apsvērumi par patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju šķietami augsto peļņu nav balstīti visaptverošā analīzē un datos. Likumdevējs nav apsvēris, kā apstrīdētās normas ietekmēs patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējus, kā arī nav pienācīgi uzklausījis un ņēmis vērā ieinteresēto personu un institūciju viedokļus.

Apstrīdēto normu mērķis ir nodrošināt ieņēmumus valsts budžetā un pašvaldību budžetos no tiem nodokļa maksātājiem, kuru peļņa pieaugusi saistībā ar EURIBOR likmes izmaiņām. Tādēļ nav konstatējams leģitīms mērķis vienādas attieksmes noteikšanai pret kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, kuri aizdevumus izsniedz ar fiksētu procentu likmi. Apstrīdētajās normās paredzētā īpašā nodokļa maksāšanas kārtība nevar tikt pamatota ar atsevišķu nodokļa maksātāju grupu augstajiem peļņas rādītājiem.

Labums, ko no vienādās attieksmes gūst sabiedrība, nav lielāks par patērētāju kreditētājiem nodarīto kaitējumu, jo apstrīdētās normas novedīs pie kredītu nepieejamības un sadārdzināšanās.

AS "DelfinGroup", SIA ViziaFinance, AS "West Kredit" un sabiedrība ar ierobežotu atbildību "VIA SMS" norāda, ka tiesiskās vienlīdzības princips ir pārkāpts arī ar to, ka apstrīdētās normas paredz nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personu grupām – patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem un citiem uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājiem, kas nav kredītiestādes. Proti, pārējie uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāji turpinās maksāt nodokli tikai par sadalīto peļņu, bet patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa ir jāveic no pirmstaksācijas gadā

gūtās peļņas neatkarīgi no tā, vai peļņa tiek sadalīta. Šādai nevienlīdzīgai attieksmei trūkst objektīva un saprātīga pamata.

3.3. Ar apstrīdētajām normām noteiktā uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas un aprēķināšanas kārtība nesamērīgi ierobežo Pieteikumu iesniedzēju tiesības uz īpašumu.

Apstrīdētās normas paredz, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji veic uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu par pārskata gadā gūto peļņu neatkarīgi no tā, vai konkrēto nodokļa maksātāju ir vai nav ietekmējis EURIBOR likmes kāpums. Pieteikumu iesniedzēju galvenais investīciju avots ir no kredītiestādēm aizņemtais kapitāls. Lai veiktu uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu, Pieteikumu iesniedzējām būs nepieciešams piesaistīt papildu līdzekļus aizņēmumu veidā. Apstrīdētās normas mazina Pieteikumu iesniedzēju iespējas veikt un attīstīt savu komercdarbību, liedzot veikt ieguldījumus saimnieciskajā darbībā. Tādējādi apstrīdētās normas paredz nesamērīgu nodokļu slogu Pieteikumu iesniedzējām.

Pieteikumu iesniedzēju tiesību uz īpašumu ierobežojums ir noteikts, pārkāpjot labas likumdošanas principu. Apstrīdētās normas ir pieņemtas sasteigtā procesā, neņemot vērā un pēc būtības neizvērtējot šo normu adresātu un citu sabiedrības pārstāvju iebildumus un ierosinājumus par regulējuma izveidi. Labas likumdošanas princips ir pārkāpts arī tādējādi, ka likumdevējs nav pienācīgi izvērtējis likumprojektā paredzēto tiesību normu atbilstību Satversmes 91. un 105. pantam. Turklāt apstrīdētās normas nav balstītas pētījumos par to ietekmi uz valsts budžetu un to adresātiem ilgtermiņā.

Pat ja tiktu pieņemts, ka pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis, likumdevēja izraudzītais līdzeklis nav piemērots šā mērķa sasniegšanai, turklāt pastāv personas pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, kurus likumdevējs nav apsvēris.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

2017. gada 28. jūlijā Saeima pieņēma Nodokļa likumu, ar kuru tika ieviesta jauna uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēma. Tā paredzēja atlikt uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanu līdz brīdim, kad uzņēmuma peļņa tiek sadalīta vai citādā veidā novirzīta tādiem izdevumiem, kuri nenodrošina uzņēmuma turpmāku attīstību. Attiecīgo izmaiņu mērķis bija veicināt tautsaimniecības attīstību, stimulējot uzņēmumus lielāku peļņas daļu atstāt uzņēmumā un veicinot investīciju pieaugumu.

No 2023. gada marta līdz augustam valdības koalīciju veidojošo partiju Nodokļu politikas pilnveidošanas koordinēšanas grupa (turpmāk – Nodokļu koordinēšanas grupa) analizēja valsts nodokļu politikas

pilnveidošanas iespējas, tostarp attiecībā uz uzņēmumu ienākuma nodokli. Tika vērtētas vairākas iespējamas nodokļu politikas izmaiņas un piedāvāti divi varianti – uzņēmumu ienākuma nodokļa avansa maksājumu ieviešana finanšu sektoram vai virspeļņas solidaritātes iemaksas noteikšana kredītiestādēm un citiem aizdevējiem.

Ministru kabinets izraudzījās pirmo variantu, uzdodot Finanšu ministrijai sagatavot un finanšu ministram iesniegt izskatīšanai Ministru kabinetā likumprojektu "Par valsts budžetu 2024. gadam un budžeta ietvaru 2024., 2025. un 2026. gadam" pavadošo likumprojektu pakotnē tādus grozījumus Nodokļa likumā, kas paredzētu, ka no 2024. gada kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji veic uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu 20 procentu apmērā no pirmstaksācijas gadā gūtās peļņas. Tāpat ar apstrīdētajām normām tika paredzētas kredītiestāžu un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju tiesības ieturēt uzņēmumu ienākuma nodokli peļņas sadales brīdī un maksājamo nodokli samazināt par nodokļa piemaksas apmēru.

4.1. Uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa ir vienādi attiecināta uz visiem uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājiem, kuru saimnieciskās darbības veids ir darbības ar finanšu līdzekļiem, kuros ietilpst arī nesamaksātais uzņēmumu ienākuma nodoklis. Šis apstāklis vieno kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējus un vienlaikus nošķir šīs abas grupas no pārējiem uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājiem.

Kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem uzliktais pienākums veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu ir likumdevēja apzināti izraudzīts pastāvīgs tiesiskais risinājums neatkarīgi no EURIBOR likmes svārstībām. Abas ar apstrīdētajām normām regulētās subjektu grupas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, jo tiem ir noteikts viens NACE kods, to saimnieciskās darbības veids ir darbības ar finanšu līdzekļiem un pamatdarbības joma ir kreditēšanas pakalpojumu nodrošināšana fiziskajām personām. Turklāt abu šo personu grupu komercdarbības modelis ir balstīts uz to, ka nesamaksātais uzņēmumu ienākuma nodoklis var tikt izmantots finanšu pakalpojumu sniegšanā. Tāpat tika ņemts vērā tas apstāklis, ka arī patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, kuri izsniedz aizdevumus ar fiksētu procentu likmi, rentabilitātes rādītāji kopumā bija augsti. Jāņem vērā arī tas, ka Nodokļa likums kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem jau pirms uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas ieviešanas paredzēja īpašu statusu, uz tiem attiecinot labvēlīgākas speciālās normas nekā uz pārējiem nodokļa maksātājiem.

Pēc Saeimas ieskata, kredītiestāžu un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju kopīgās pazīmes ir komercdarbības modelis,

atbilstoši kuram nesamaksātais uzņēmumu ienākuma nodoklis ir nodokļu maksātāju saimnieciskās darbības priekšmets, ko var ieguldīt finanšu pakalpojumu sniegšanā, un abām šīm personu grupām raksturīgi augstie rentabilitātes rādītāji. Tā kā apstrīdētās normas paredz vienādu attieksmi pret vienādos un salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām, tiesiskās vienlīdzības princips nav pārkāpts.

Pat ja tiek pieņemts, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji, kas izsniedz aizdevumus ar fiksētu procentu likmi, atrodas atšķirīgos apstākļos, bet apstrīdētā norma pret tiem un kredītiestādēm paredz vienādu attieksmi, tiesiskās vienlīdzības princips ir ievērots. Apstrīdētās normas tika pieņemtas, uzklausot valsts institūciju un nozares pārstāvjus un vērtējot apstrīdēto normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp uzklausot un analizējot iebildumus par apstrīdētajās normās iekļaujamo subjektu loku. Patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji un kredītiestādes, izsniedzot aizdevumus, tiem piemēro procentu likmes un tādējādi gūst papildu peļņu, pateicoties labvēlīgajai uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmai. Līdz ar to, pēc Saeimas ieskata, likumdevējam ir tiesības savas rīcības brīvības ietvaros noteikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas pienākumu šiem komersantiem.

Apstrīdētajās normās ietvertā atšķirīgā attieksme pret konkrētām nodokļa maksātāju grupām ir vērsta uz saprātīga līdzsvara panākšanu starp esošo uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmu, kas motivē kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējus reinvestēt peļņu, un no valsts budžeta pilnīguma principa izrietošo valsts budžeta ieņēmumu prognozējamību, kā arī uzņēmumu ienākuma nodokļa regulāru samaksu. Tātad apstrīdētajās normās ietvertās atšķirīgās attieksmes leģitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības aizsardzība un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Nosakot vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām, ir ievērots samērīguma princips. Apstrīdētās normas nodrošina līdzsvarotu valsts budžeta ieņēmumu prognozējamību, jo paredz regulāru uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas veikšanu taksācijas gadā. Tādējādi ir iespējams gan plānot, gan izmantot iegūtos līdzekļus valsts budžeta vajadzību apmierināšanai. Nepastāv citi, alternatīvi līdzekļi, kas ļautu sasniegt leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē. Apstrīdētās normas rada pienākumu ātrāk un regulāri nomaksāt nodokli, kas tāpat tiek ņemts vērā tad, ja tiek sadalīta peļņa. Nav tādu datu, kas apstiprinātu Pieteikumu iesniedzēju apgalvojumus par apstrīdēto normu negatīvu ietekmi uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem un to izsniedzamo kredītu pieejamību.

Attiecībā uz otru salīdzināmo grupu pāri – citiem uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājiem un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem – Saeima norāda, ka tie atrodas atšķirīgos apstākļos, jo citiem

nodokļa maksātājiem finanšu līdzekļi, kuros ietilpst nesamaksātais uzņēmumu ienākuma nodoklis, nav to saimnieciskās darbības priekšmets. Tā kā apstrīdētās normas paredz atšķirīgu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām, tiesiskās vienlīdzības princips ir ievērots.

4.2. Apstrīdētajās normās noteiktais personas tiesību uz īpašumu ierobežojums ir samērīgs un atbilst Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Atsaucoties uz tiem pašiem argumentiem, kas sniegti, pamatojot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Saeima norāda, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, tam ir leģitīmi mērķi – sabiedrības labklājības aizsardzība un citu cilvēku tiesību aizsardzība – un tas atbilst samērīguma principam. Papildus Saeima uzsver, ka apstrīdēto normu pieņemšanas procesā tika vērtēti arī tajās ietvertā pamattiesību ierobežojuma samērīguma aspekti.

Savukārt Pieteikumu iesniedzēju norādītie alternatīvie līdzekļi nav uzskatāmi par tādiem, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Tieslietu ministrija piekrīt, ka viena no kredītiestāžu un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju pamatdarbības jomām ir kreditēšanas pakalpojumu nodrošināšana fiziskajām personām un ka abu minēto nodokļa maksātāju grupu saimnieciskās darbības veids ir darbības ar finanšu līdzekļiem. Tomēr kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji atrodas atšķirīgos apstākļos, jo atšķiras to sniegto pakalpojumu struktūra un finansējuma piesaistes avoti, kā arī Nodokļa likumā noteiktā nodokļa aprēķināšanas kārtība. Taču apstrīdētās normas abām šīm personu grupām paredz vienādu pienākumu taksācijas gadā veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu 20 procentu apmērā neatkarīgi no tā, vai tiek veikta peļņas sadale dividendēs. Tieslietu ministrija nav guvusi apstiprinājumu tam, ka šādai atšķirīgai attieksmei būtu objektīvs un saprātīgs pamats. Tāpat no Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas sēžu audioierakstiem nav gūstama pārliecība, ka likumdevējs būtu vērtējis to, vai apstrīdētās normas ietekmēs patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju pamatkapitālu un rīcības brīvību attiecībā uz uzņēmuma finanšu līdzekļiem. Tieslietu ministrijai nav radies priekšstats, ka likumdevējs būtu pienācīgi analizējis un pamatojis apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma satversmību, kā arī meklējis labāko iespējamo līdzsvaru starp dažādām interesēm.

6. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – norāda, ka Nodokļu koordinēšanas grupa konceptuāli atbalstīja modeli, kas paredz kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem pienākumu ik gadu veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu 20 procentu apmērā. Izšķiroties par šādu lēmumu, tika ņemta vērā visu Latvijas kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju augstā peļņa. Kredītiestāžu augsto peļņas rādītāju labvēlīgi ietekmējis arī Eiropas Centrālās bankas realizētais inflācijas mazināšanas pasākums, kura rezultātā tika paaugstināta EURIBOR likme. Tāpat ir ņemti vērā arī patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju augstie peļņas rādītāji. Aizdevumu sniegšanas apjoma progresija un ekonomiskā izaugsme ir saistāma ar vairākiem kredītu veidiem un nav atkarīga no tā, vai kredīti izsniegti ar fiksētu vai mainīgu procentu likmi.

Finanšu ministrija uzsver, ka apstrīdētās normas ir izstrādātas kā pastāvīgs pasākums, kas nodrošinās paredzamu valsts budžeta ieņēmumu pieaugumu, lai tādējādi risinātu ilgtspējīgas publisko pakalpojumu nodrošināšanas izaicinājumus sabiedrības interesēs. Alternatīvs variants, piemēram, uzņēmumu ienākuma nodokļa noteikšana virspeļņai, būtu terminēts risinājums, kas uzliktu nodokļa maksātājiem papildu slogu, liekot tiem veikt izmaiņas grāmatvedības uzskaitē. Tāpat ir jāņem vērā, ka kredītiestāžu kapitāla pietiekamību nosaka speciālie normatīvie akti ar stingrākām prasībām, kas nav jāievēro citiem kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem. Turklāt kredītiestādēm attiecībā uz peļņas sadali ir paredzēti ierobežojumi, kas saistīti ar normatīvajos aktos noteikto kapitāla pietiekamības prasību ievērošanu. Finanšu ministrija uzsver, ka kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji uzņēmumu ienākuma nodokļa piemērošanas nolūkos tiek vērtēti vienlīdzīgi un atrodas salīdzināmā situācijā attiecībā uz procentu maksājumiem, ko minētie kreditētāji saņem no aizņēmējiem.

Vērtējot mehānismu uzņēmumu ienākuma nodokļa piemērošanai visiem kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, tika izraudzīts tāds nodokļa piemaksas modelis, kas nav veidots kā virspeļņas nodoklis. Ar apstrīdētajām normām noteiktā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas veikšanas kārtība, kas paredz ikgadēju nodokļa maksājumu par gūto peļņu, pastāv lielākajā daļā citu dalībvalstu.

7. Pieaicinātā persona – Patērētāju tiesību aizsardzības centrs – norāda, ka Latvijā reģistrētās kredītiestādes un speciālo atļauju (licenci) patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanai saņēmušās kapitālsabiedrības ar apstrīdētajām normām tika nodalītas īpašā uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāju kategorijā.

Ar apstrīdētajām normām noteiktais uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas režīms ir attiecināms uz tādiem komersantiem, kuru

norādītais saimnieciskās darbības veids ir "kreditēšanas pakalpojumu sniegšana", kas nav saistīts ar patērētāju kreditēšanu.

Latvijā reģistrētiem patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem salīdzinājumā ar ārvalstīs reģistrētiem komersantiem ir lielākas saimnieciskās darbības administratīvās izmaksas, ņemot vērā likumā noteiktos ierobežojumus gūt ienākumus no darījumiem, kas tiek slēgti ar patērētājiem, kā arī augstās valsts ikgadējās uzraudzības nodevas izmaksas. To kapitālsabiedrību skaits, kurām ir spēkā esošas speciālās atļaujas (licences) patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanai, kopš 2020. gada 1. janvāra ir samazinājies no 63 līdz 37 jeb par aptuveni 40 procentiem, jo daļa komersantu likvidē vietējos uzņēmumus un uzsāk kreditēšanas pakalpojumu sniegšanu patērētājiem no citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, tādējādi nemaksājot Latvijā ne ikgadējo valsts uzraudzības nodevu, ne arī uzņēmumu ienākuma nodokli. Tādēļ ar apstrīdētajām normām noteiktais pienākums veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu 20 procentu apmērā varētu novest pie tā, ka vēl vairāk komersantu pārskatīs savu uzņēmējdarbības stratēģiju un izvēlēsies savu uzņēmumu reģistrēt citā dalībvalstī.

Kredītiestādēm galvenais līdzekļu piesaistes avots ir klientu noguldījumi, par kuriem kredītiestādes saviem klientiem lielākoties nemaksā procentus. Pēc Patērētāju tiesību aizsardzības centra ieskata, kredītiestādes neizjūt finanšu līdzekļu trūkumu un tām nav nepieciešams aizņemties starpbanku kreditēšanas tirgū, maksājot EURIBOR likmi, jo klientu noguldījumi par zemāku cenu nekā EURIBOR likme ir pietiekami pakalpojumu sniegšanas nodrošināšanai. Savukārt patērētāju kreditētājiem nav pieejami noguldītāju līdzekļi. Patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji, slēdzot kreditēšanas līgumus ar saviem klientiem, pārsvarā izmanto fiksētās aizņēmumu likmes, un līdz šim nav pieejami statistikā balstīti dati, kas liecinātu par to, ka patērētāju kreditētāju peļņa būtu ievērojami pieaugusi. Mainīgo procentu likmi, kurā tiek izmantota EURIBOR likme, izmanto līzinga pakalpojumu sniegšanai licencētie patērētāju kreditētāji, kuriem finanšu līdzekļus nodrošina to mātes sabiedrības – kredītiestādes. Savukārt pārējie patērētāju kreditētāji izmanto tikai fiksētās aizņēmumu likmes un lielu daļu sava aizdodamā kapitāla iegūst, maksājot par to tirgus cenu, kuru ietekmē EURIBOR likmes kāpums.

Pēc Patērētāju tiesību aizsardzības centra ieskata, patēriņa kredītu pieejamībai ir būtiska nozīme valsts tautsaimniecības attīstībā, tāpēc nodokļu administrēšanas metodēm vajadzētu būt pamatotām, nevis konkrētas un licencētas uzņēmējdarbības sektoru ierobežojošām.

8. Pieaicinātā persona – Konkurences padome – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Brīvas konkurences aizsardzība, saglabāšana un attīstība ir nozīmīga sabiedrības interese. Eiropas Savienības konkurences politika visiem uzņēmumiem, kas darbojas vienotajā tirgū, paredz vienādu noteikumu piemērošanu, lai nodrošinātu, ka tajā netiek izkropļota konkurence. Viens no veidiem, kādos konkurence var tikt negatīvi ietekmēta, ir nostādīt nevienlīdzīgā situācijā tos tirgus dalībniekus, kuri darbojas citā tirgū, uz tiem attiecinot tādas pašas prasības kā uz citiem un tādējādi ietekmējot to konkurētspēju, kā arī ierobežojot jaunu dalībnieku ienākšanu tirgū.

Izvērtējot to, vai kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, ir jāņem vērā mērķis, kā dēļ apstrīdētās normas tika pieņemtas un kas, pēc Konkurences padomes ieskata, ir saistīts ar straujo EURIBOR likmes kāpumu un kreditētāju netipiski augsto peļņu. Kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, jo atšķiras veids, kā minētās personu grupas finansē savu darbību. Proti, kredītiestādes to finansē no noguldītāju līdzekļiem, bet patērētāju kreditētāji – no citiem avotiem, piemēram, saviem līdzekļiem, obligācijām, aizņēmumiem no kredītiestādēm u. c. Tāpat atšķiras peļņas apmērs un tā veidošanās iemesli, jo to patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju, kuri izsniedz aizdevumus ar fiksētu likmi, peļņas rādītāji nevar pieaugt Eiropas Centrālās bankas īstenotās politikas rezultātā.

Pēc Konkurences padomes ieskata, ne visi patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji darbojas vienā tirgū ar kredītiestādēm. Tādējādi uz abām personu grupām vienādi attiecinātais uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas pienākums nostāda nevienlīdzīgā situācijā tos tirgus dalībniekus, kuri darbojas citā tirgū. Līdz ar to var tikt ietekmēta patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju konkurētspēja un ierobežota jaunu dalībnieku ienākšana tirgū.

Apstrīdēto normu attiecināšana uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, kas aizņēmumus izsniedz ar fiksēto procentu likmi, nav pietiekami izsvērts un pamatots risinājums. Turklāt apstrīdēto normu pieņemšanas gaitā likumdevējs nav ņēmis vērā daļu no nozares un valsts iestāžu atzinumos izteiktajiem apsvērumiem par būtiskām atšķirībām kredītiestāžu un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju starpā. Šo atšķirību neievērošana nonāk pretrunā ar apstrīdēto normu mērķi reaģēt uz būtisku finanšu sektora peļņas pieaugumu augstu procentu likmju un tirgus koncentrācijas apstākļos. Tādējādi apstrīdēto normu pieņemšanas procesā nav ievērots labas likumdošanas princips. Turklāt nav konstatējams leģitīms mērķis, kura dēļ tieši patērētāju

kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, kas izsniedz aizdevumus ar fiksēto procentu likmi, ir noteikts pienākums maksāt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Banka – norāda, ka kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji atrodas salīdzināmos apstākļos, jo gan kredītiestādes, gan citi patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji savas darbības nodrošināšanai izmanto vairākus finansējuma veidus, tajā skaitā to rīcībā esošo pašu kapitālu, kā arī parāda instrumentus (aizņēmumus, parāda vērtspapīrus u. c.), pēc to izvēles un pieejamības finanšu tirgū.

Vienīgi kredītiestādēm ir noteiktas tiesības pieņemt noguldījumus, bet vienlaikus tām ir paredzētas arī stingrākas prasības nolūkā nodrošināt kredītiestāžu stabilitāti un spēju savu darbību turpināt arī tirgus satricinājuma gadījumos.

Latvijas Banka uzskata, ka kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji atrodas salīdzināmos apstākļos arī attiecībā uz to kreditēšanas pakalpojumu jomā īstenotajiem komercdarbības modeļiem, jo Latvijas finanšu sektora regulējumā nepastāv tādi ierobežojumi, kas patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanā nošķirtu kredītiestāžu komercdarbības modeli no citiem kreditēšanas pakalpojumu jomā īstenotajiem komercdarbības modeļiem. Patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju darbība nav pakļauta kredītiestādēm saistošajam regulējumam, un tādējādi tie netiek ierobežoti arī attiecībā uz paaugstināta kredītriska uzņemšanos.

10. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera" (turpmāk – Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera) – norāda, ka ar apstrīdētajām normām ieviestās izmaiņas ietekmē salīdzinoši nesen ieviesto uzņēmumu ienākuma nodokļa nomaksas kārtību, atbilstoši kurai nodokļa samaksas brīdis ir peļņas sadales, nevis tās aprēķināšanas brīdis. Vairumā gadījumu patērētāju kreditēšanas pakalpojumu tirgus segments izsniedz aizdevumus nevis ar mainīgajām, bet gan ar fiksētām likmēm, un tam, pēc Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras ieskata, varētu būt svarīga nozīme izskatāmajā lietā, nosakot, vai kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Ja tirgus dalībniekiem, kas neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, tiek piemērotas vienādas prasības, var tikt negatīvi ietekmēta komercdarbības vide.

Apstrīdēto normu izstrādes laikā netika nodrošināta pilnvērtīga diskusija par vairāku institūciju izteiktajiem iebildumiem, turklāt likumdevēja izvirzītie apsvērumi un pieņemtie lēmumi nav balstīti datos un neatbilst labas likumdošanas principam.

11. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Finanšu nozares asociācija" (turpmāk – Finanšu asociācija) – uzsver, ka apstrīdēto normu izstrādes process neatbilda labas likumdošanas principam, jo bija balstīts primāri politiskajos apsvērumos un tikai pakārtoti valsts un sabiedrības interesēs. Tāpat apstrīdēto normu pieņemšanas process neliecina par mērķi iegūt papildu līdzekļus ekonomiskās lejupslīdes apstākļos. Apstrīdēto normu nepieciešamība pamatota ar kredītiestāžu būtisko peļņas pieaugumu 2023. gadā, tomēr faktiski tiesiskais regulējums nosaka ilgtermiņa tiesiskās sekas kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem.

Tā kā nav paredzēts konkrēts apstrīdēto normu piemērošanas periods un attiecīgā uzņēmumu ienākuma nodokļa administrēšanas sistēma kļūst par pastāvīgu, ilgtermiņa nodokļu politikas sastāvdaļu, pastāv risks, ka brīdī, kad Eiropas Centrālā banka sāks pakāpeniski samazināt procentu likmes, attiecīgi samazināsies arī kredītiestāžu peļņa un tiks negatīvi ietekmēta to spēja izsniegt kredītus ekonomikai.

12. Pieaicinātā persona – biedrība "Fintech Latvija Asociācija" (turpmāk – Fintech Latvija) – norāda, ka tai un tās pārstāvētajiem komersantiem nebija nodrošināta pienācīga iespēja paust viedokli par apstrīdētajām normām un līdz ar to ir pārkāpts labas likumdošanas princips. Apstrīdēto normu pieņemšanas mērķis ir saistāms ar EURIBOR likmes svārstībām un reaģēšanu uz kredītiestāžu augstajiem peļņas rādītājiem, tāpēc to attiecināšanai uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, kuri izsniedz aizdevumus ar fiksēto procentu likmi, nav objektīva pamata.

Ar apstrīdētajām normām divām finanšu sektora uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāju grupām ir noteikta atšķirīga nodokļa aprēķināšanas un maksāšanas kārtība. Nosakot izņēmumus no vispārējās uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas kārtības, likumdevējam būtu jāizvēlas tādas personu grupas, kuras ir salīdzināmas un atrodas vienādos apstākļos. Vienīgā pazīme, pēc kuras kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējus var salīdzināt, ir tā, ka abas nodokļa maksātāju grupas sniedz kreditēšanas pakalpojumus patērētājiem. Tomēr šo pazīmi nevar uzskatīt par pietiekamu, jo, ņemot vērā tādus apstākļus kā komercdarbībai piesaistītais finansējums, patērētājiem piedāvāto produktu cenas veidošana, tiem piemēroto nodokļu aprēķināšanas un nomaksas kārtība, kā arī uz tiem attiecinātie citi uzraudzības maksājumi un nodevas, jāsecina, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji un kredītiestādes atrodas būtiski atšķirīgos apstākļos. Par to, ka šīs personu grupas neatrodas vienādos apstākļos, liecina arī tas, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji pamatā izsniedz aizdevumus ar fiksētajām procentu likmēm, turpretim kredītiestādes – aizdevumus ar mainīgajām procentu likmēm.

Patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji, kuri sniedz kreditēšanas pakalpojumus juridiskajām personām, kā arī, atšķirībā no kredītiestādēm, nodrošina hipotekāro kredītu izsniegšanu reģionos, pieaicinātajai personai norādījuši, ka, piemērojot apstrīdētās normas, tiks samazināts to rīcībā esošo apgrozāmo līdzekļu apjoms un līdz ar to attiecīgi tiks ietekmēta kredītu pieejamība mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Šāda situācija būtu pretrunā ar vienu no 2018. gadā ieviestās uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas mērķiem, kā arī hipotekāro kredītu pieejamību privātpersonām reģionos.

13. Pieaicinātā persona – *Mg. oec.* Sabīne Vuškāne – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji, atšķirībā no kredītiestādēm, savā darbībā izmanto nevis klientu vai noguldītāju naudu, bet gan finanšu tirgū, kā arī no kredītiestādēm aizņemtus līdzekļus. Pieaugot EURIBOR likmei, patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem pieaug finansējuma izmaksas, kas ietekmē iespējamo peļņu. Patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji pārsvarā pakalpojuma cenu nosaka kā fiksētu procentu maksājumu, kas aizdevuma laikā nemainās. Tāpat uz patērētāju kreditētājiem attiecas Patērētāju tiesību aizsardzības likumā noteiktie pakalpojuma cenas ierobežojumi. Turklāt būtiski atšķiras arī kredītiestāžu un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju piedāvāto produktu un pakalpojumu klāsts. Tādējādi kredītiestāžu darbība pēc būtības nav salīdzināma ar patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju saimniecisko darbību.

Apstrīdēto normu mērķis ir nodrošināt taisnīgāku augsto procentu likmju nastas sadalījumu starp sabiedrību un finanšu sektoru, kā arī nodrošināt fiskālo funkciju, lai valsts budžeta ieņēmumi būtu pietiekami. Tomēr nav rodams pamatojums tam, ka ar apstrīdētajām normām var sasniegt likumdevēja izvirzīto leģitīmo mērķi. Tāpat likumdevējs nav vērtējis, vai nepastāv personas pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, turklāt nav pietiekami pamatots, kādu labumu sabiedrība gūst no tā, ka pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, ir noteikta vienāda attieksme. Tāpat *Mg. oec.* Sabīne Vuškāne norāda, ka kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem noteiktā prasība veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu pati par sevi nav pretrunā ar tiesībām uz īpašumu, ja vien nodokļu politika ir veidota, ievērojot labas pārvaldības principus. Tomēr ar apstrīdētajām normām noteiktā tiesību uz īpašumu ierobežojuma nepieciešamību likumdevējs nav pietiekami pamatojis.

14. Pieaicinātā persona – *Mg. oec., Mg. iur.* Ilze Birzniece – paskaidro, ka uzņēmumu ienākuma nodokli administrē divos veidos, no kuriem viens ir nodokļa aprēķināšana no nesadalītās peļņas, kas apstrīdētajās normās definēta kā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa, bet otrs – nodokļa aprēķināšana no faktiski sadalītās peļņas jeb tā sauktā atliktā uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas sistēma. *Mg. oec., Mg. iur.* Ilze Birzniece uzskata, ka termins "atliktais uzņēmumu ienākuma nodoklis" nav korekts un nav attiecināms ne uz vienu no uzņēmumu ienākuma nodokļa administrēšanas veidiem, jo nodokļa samaksa pēc savas būtības netiek atlikta. Ar apstrīdētajām normām ir noteikts pienākums gan kredītiestādēm, gan patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem maksāt uzņēmumu ienākuma nodokli no aprēķinātās peļņas pirmstaksācijas gadā un paredzēta iespēja samazināt apliekamo bāzi par to ienākumu daļu, kas tikusi sadalīta. No apstrīdētajām normām ir skaidri saprotams tas, ka, aprēķinot uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu, no apliekamās bāzes tiek atskaitīta sadalītās peļņas daļa, par kuru jau ir samaksāts uzņēmumu ienākuma nodoklis.

Ar apstrīdētajām normām noteiktā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas sistēma neparedz obligātu pienākumu lemt par peļņas sadali. Tomēr nodokļu maksātājs, ņemot vērā to, ka apstrīdētās normas paredz obligātu nodokļa samaksu no visas aprēķinātās peļņas, tiek motivēts sadalīt peļņu, no kuras ir veikta nodokļa samaksa. Pēc *Mg. oec., Mg. iur.* Ilzes Birznieces ieskata, uzņēmuma naudas plūsmu un likviditāti šī sistēma ietekmē, taču šī ietekme nav izšķiroša, jo īpaši tad, ja uzņēmuma politika ir vērsta uz regulāru dividenžu izmaksu.

15. Pieaicinātā persona – *Mg. oec., Mg. iur.* Līga Leitāne – norāda, ka apstrīdētās normas ir saderīgas ar Starptautiskajiem grāmatvedības standartiem un Starptautiskajiem finanšu pārskatu standartiem. Uzņēmumu ienākuma nodokļa atzīšanas un novērtēšanas principus nosaka Starptautiskais grāmatvedības standarts Nr. 12 "Ienākuma nodokļi", kas noteic, ka: 1) nodokļa piemaksa ir aprēķināma uz pirmstaksācijas perioda peļņas pēc nodokļiem bāzes; 2) ir maksājama taksācijas periodā neatkarīgi no tā, vai šī bāze (pirmstaksācijas perioda peļņa pēc nodokļiem) tiks sadalīta dividendēs nākotnē, un 3) nav atgūstama nekādā veidā nākotnē.

Uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas sistēma neparedz obligātu pienākumu lemt par peļņas sadali, tomēr peļņas sadalīšanas gadījumā iestājas pienākums maksāt uzņēmumu ienākuma nodokli, savukārt peļņas nesadalīšanas gadījumā rodas pienākums veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu. Tādējādi peļņas nesadalīšanas gadījumā ar apstrīdētajām normām noteiktais uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas pienākums ietekmē naudas plūsmas izdevumus, kā arī samazina likviditātes rādītājus.

Secinājumu daļa

16. Pieteikumu iesniedzējas lūdz Satversmes tiesu vērtēt vairāku Nodokļa likuma normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības vērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2023. gada 9. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-17-01 17. punktu*).

16.1. Nodokļa likuma 4.[1] panta pirmajā daļā noteikti subjekti, kuriem ir pienākums attiecīgajā taksācijas gadā veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu. Savukārt minētā panta otrā un ceturtā daļa regulē nodokļa piemaksai piemērojamo periodu un nosaka taksācijas gada nodokļa piemaksas aprēķinā iekļaujamo informāciju. Nodokļa likuma 17. panta 7.[1] daļa paredz kārtību, kādā tiek samazināta samaksātā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa, bet pārejas noteikumu 52. punkts paredz gadījumu, kad peļņas apmērs, uz kura pamata tiek aprēķināta uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa, netiek samazināts. Tādējādi apstrīdētās normas to kopsakarā veido tiesisko regulējumu, kas nosaka uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas aprēķināšanas un samaksas kārtību.

Līdz ar to izskatāmajā lietā ir vērtējama apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normām.

16.2. Apstrīdēto normu tvērumā ietilpst vairāki subjekti, kam taksācijas gadā jāveic uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa. Proti, saskaņā ar Nodokļa likuma 4.[1] panta pirmo daļu pienākums veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu ir kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, kuri ir šā likuma 2. panta pirmās daļas 1. punkta "a" apakšpunktā minētie iekšzemes uzņēmumi un 2. panta pirmās daļas 2. punktā minētās pastāvīgās pārstāvniecības.

Ja apstrīdētās normas attiecas uz plašu atšķirīgu situāciju kopumu, tad nepieciešams precizēt, kādā apjomā vērtējama apstrīdēto normu satversmība (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 30. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-36-01 11. punktu*).

Pieteikumu iesniedzējas ir patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējas. Tās vērsušās Satversmes tiesā, jo uzskata, ka likumdevējs nepamatoti noteicis pienākumu veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu tieši šādiem subjektiem. No lietas materiāliem neizriet, ka lietas dalībnieki vai pieaicinātās personas būtu izteikušas viedokli par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam attiecībā uz kredītiestādēm.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmei tiktāl, ciktāl tās paredz uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas pienākumu patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem.

16.3. Pieteikumos lūgts vērtēt apstrīdēto normu atbilstību gan Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, gan 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Tā kā tiek apstrīdēta tiesību normu atbilstība vairākām Satversmes normām, Satversmes tiesai jānosaka arī tas, kādā secībā šī atbilstība vērtējama.

Lietas pamatjautājums ir par to, vai patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem noteiktais pienākums veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu un šīs piemaksas aprēķināšanas kārtība nesamērīgi neierobežo šo personu tiesības uz īpašumu.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs apstrīdēto normu, ciktāl tās paredz uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas pienākumu patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, bet pēc tam – atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

17. Satversmes 105. panta pirmais teikums nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu." Savukārt minētā panta trešais teikums paredz: "Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu."

Ar "tiesībām uz īpašumu" Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas. Arī personas naudas līdzekļi ir tiesību uz īpašumu objekts (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu*). Tādējādi patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju finanšu līdzekļu aizsardzība ietilpst Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā nostiprināto tiesību uz īpašumu tvērumā.

Nodokļa maksāšanas pienākums vienmēr nozīmē tiesību uz īpašumu ierobežojumu, jo šā pienākuma pildīšanas rezultātā samazinās personas finanšu līdzekļu apmērs (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-12-03 6.2. punktu*).

Līdz brīdim, kad spēkā stājās apstrīdētās normas, Nodokļa likums paredzēja, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji uzņēmumu ienākuma nodokli maksā vienīgi peļņas sadales brīdī. Ar apstrīdētajām normām par uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas aprēķināšanas bāzi tika noteikta pirmstaksācijas gada uzņēmuma gada pārskata vai pirmstaksācijas gada peļņas vai zaudējumu aprēķina summa pēc nodokļiem. Turklāt nodokļa piemaksa 20 procentu apmērā ir maksājama taksācijas periodā neatkarīgi no tā, vai pirmstaksācijas perioda peļņa pēc nodokļiem tiek sadalīta dividendēs. Tātad apstrīdētās normas uzliek

patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem pienākumu taksācijas gadā veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu 20 procentu apmērā arī tad, ja netiek veikta peļņas sadale. Tādējādi patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem ir jārod papildu finanšu līdzekļi uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas veikšanai. Attiecīgais pienākums ietekmē šo saimnieciskās darbības veicēju naudas plūsmu un likviditāti.

Līdz ar to apstrīdētās normas patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem ierobežo Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu.

18. Noskaidrojot, vai personas tiesību uz īpašumu ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai tas ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19. punktu*).

Grozījumus, ar kuriem apstrīdētās normas ietvertas Nodokļa likumā, Saeima pieņēmusi 2023. gada 7. decembrī, tie izsludināti 2023. gada 21. decembrī oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 247 un stājās spēkā 2024. gada 1. janvārī.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Apstrīdētās normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētās normas pieņemtas, pārkāpjot labas likumdošanas principu. Apstrīdēto normu pieņemšanas procesā nebija nodrošināta sabiedrības līdzdalība. Tāpat apstrīdētās normas ir pieņemtas bez datos balstīta pamatojuma, neņemot vērā iesaistīto valsts institūciju un nozares uzņēmumu viedokli. Šie labas likumdošanas principa pārkāpumi, pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, ir būtiski.

Saeima norāda, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas, uzklausot valsts institūciju un nozares pārstāvjus, ņemot vērā datus par finanšu nozares uzņēmumu veiktajām uzņēmumu ienākuma nodokļa iemaksām. Tāpat pirms apstrīdēto normu pieņemšanas likumdevējam bija pieejama informācija par to, ka daļa patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju izsniedz aizdevumus ar fiksētu procentu likmi. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisija ir uzklausījusi un vērtējusi iebildumus par to, ka uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas veikšanas pienākums tiek noteikts patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem.

Atbilstoši labas likumdošanas principam demokrātiskā tiesiskā valstī ir jānodrošina, ka tiesiskā regulējuma izstrādes procesā tiek pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un tieši vai pastarpināti uzklausīti iebildumi pret izstrādājamo tiesisko regulējumu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu un 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 24.1. punktu*).

No atbildīgās komisijas sēžu protokoliem izriet, ka pirms likumprojekta izskatīšanas otrajā lasījumā tika uzklausīts Finanšu ministrijas, Saeimas Juridiskā biroja, Patērētāju tiesību aizsardzības centra un Fintech Latvija viedoklis. Minētajā sēdē tika norādīts, ka gan kredītiestāžu, gan patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju komercdarbības modelis ir balstīts uz atliktā uzņēmumu ienākuma nodokļa maksājuma izmantošanu kreditēšanā ar procentu likmi, tādēļ apstrīdētajās normās noteikto uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu nepieciešams attiecināt gan uz kredītiestādēm, gan patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem (*sk. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2023. gada 29. novembra sēdes audioierakstu no 00:29:50. Pieejams: saeima.lv*). Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisija uzklausīja arī Fintech Latvija ierosinājumu veidot tādu atbildīgās komisijas priekšlikumu, kas paredzētu noteikumu par uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu piemērot vienīgi tiem patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, kuri izsniedz kredītus ar mainīgu procentu likmi visā kredīta atmaksas periodā. Tomēr šo priekšlikumu deputāti neatbalstīja (*sk. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2023. gada 29. novembra sēdes audioierakstu no 00:38:57. Pieejams: saeima.lv*).

Tādējādi apstrīdēto normu pieņemšanas procesā tika uzklausīti valsts institūciju un nozares pārstāvju viedokļi. Labas likumdošanas princips negarantē konkrētu kādai personu grupai vēlamu rezultātu. Tas, ka attiecīgajā normatīvajā tiesību aktā nav iekļauts katrs saņemtais priekšlikums, nevar būt par pamatu tam, lai atzītu, ka labas likumdošanas princips nav ievērots (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19.2. punktu*).

Pieteikumu iesniedzēju apsvērumi par to, ka apstrīdētās normas pieņemtas bez datos balstīta pamatojuma, ir pārbaudāmi, vērtējot to, vai apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums atbilst samērīguma principam.

Ievērojot minēto, Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pienācīgi apspriestas un likumdošanas procesā pēc iespējas ir apzināti ieinteresēto personu viedokļi. Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību, un labas likumdošanas princips nav pārkāpts.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

19. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 18. punktu*).

Saeima norāda, ka apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Nodokļa likumā ietvertā uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēma, saskaņā ar kuru nodokļa maksāšana tiek atlikta līdz brīdim, kad peļņa tiek sadalīta, motivē uzņēmumus novirzīt peļņu tādiem izdevumiem, kas nodrošina to attīstību. Apstrīdētajās normās ietvertais regulējums ir vērsts uz saprātīga līdzsvara panākšanu starp šo Nodokļa likumā ietverto uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmu un no valsts budžeta pilnīguma principa izrietošo prasību nodrošināt budžeta ieņēmumu prognozējamību, sekmējot uzņēmumu ienākuma nodokļa regulāru samaksu. Apstrīdētās normas ir vērstas uz to, lai palielinātu valsts budžeta ieņēmumus, kas nepieciešami dažādu valsts funkciju izpildei.

Savukārt Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētajās normās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam attiecībā uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem nav leģitīma mērķa, jo likumdevējs ir vēlējies uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu noteikt kā nodokli no šķietamas virspeļņas. Nav objektīva un saprātīga pamata secināt, ka Pieteikumu iesniedzējas ir guvušas tādu peļņu, kura atbilstoši apstrīdēto normu mērķim būtu jāpārdala sabiedrības vajadzībām. Tāpat jāņem vērā, ka apstrīdēto normu piemērošanas rezultātā veidojas dubultais nodoklis, jo ar nodokli ir aplikta gan gūtā peļņa, gan arī atlikums virs šīs peļņas. Šo apstākli likumdevējs nav apsvēris.

19.1. Nodokļu politikas pamatā ir valsts izveidotas nodokļu sistēmas, kas tiek pastāvīgi pilnveidotas. 2017. gada 28. jūlijā Saeima pieņēma Nodokļa likumu, ar kuru tika ieviesta jauna uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēma, kas paredzēja uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanu atlikt līdz brīdim, kad peļņa tiek sadalīta.

Viens no 2018. gadā ieviestās nodokļu reformas mērķiem bija būtiski palielināt tādu uzņēmumu skaitu un apgrozījumu, kuri vienlaikus ir vērsti uz eksportu, augstu produktivitāti un augstu vidējā atalgojuma līmeni. Lai sasniegtu šo mērķi, vidēja termiņa nodokļu reformas ietvaros tika ieviesta atliktā uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēma, kas paredzēja piemērot 20 procentu likmi peļņas sadales brīdī (*sk. Ministru kabineta 2017. gada 24. maija rīkojumu Nr. 245 "Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādnēm*

2018.–2021. gadam" protokola Nr. 23 21. §). Tomēr jāņem vērā, ka 2018. gadā ieviestā uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēma nav uzskatāma par tipisku, jo pārsvarā pasaulē uzņēmumu ienākuma nodoklis tiek maksāts regulāri – ik gadu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 73. lp.*).

Līdz ar to uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas mērķis bija uzņēmumu rentabilitātes un produktivitātes paaugstināšana, uzlabojot uzņēmumu finanšu rādītājus, tai skaitā pašu kapitālu, kā arī investīciju veicināšana. Šāda uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēma stimulēja uzņēmumus lielāku peļņas daļu atstāt uzņēmumā un veicināja iespējas veikt investīcijas, piemēram, palielināt ražošanas vai pakalpojumu jaudu vai mainīt ražošanas procesu.

19.2. Uzsākot Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2024.–2027. gadam izstrādes darbu, Nodokļu koordinēšanas grupas sēdēs tika pieaicināti eksperti no nozaru ministrijām un citām valsts institūcijām, kā arī sociālo un sadarbības partneru pārstāvji. Nodokļu koordinēšanas grupa 2023. gadā dažādus ar uzņēmumu ienākuma nodokli saistītus jautājumus izskatīja vairākās sēdēs, vērtējot datus par finanšu sektora samaksātajiem nodokļiem, tostarp arī uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas rezultātus. Tika secināts, ka pēc uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas finanšu sektora samaksātie nodokļi ir būtiski samazinājušies. Proti, summējot finanšu sektora maksājamos nodokļus un aprēķinot to īpatsvaru kopējos nodokļu ieņēmumos 2017. gadā – pirms uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas –, tika konstatēts, ka valsts ieņēmumi no uzņēmumu ienākuma nodokļa finanšu sektorā ir 43,3 miljoni *euro* un kopumā nodokļu ieņēmumi no finanšu sektora veido 2,3 procentus no kopējiem nodokļu ieņēmumiem. Turpretim 2019., 2020. un 2021. gadā ieņēmumi no uzņēmumu ienākuma nodokļa finanšu sektorā būtiski samazinājās. 2022. gadā finanšu sektora samaksātie nodokļi veidoja tikai vienu procentu no kopējiem nodokļu ieņēmumiem (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 88.–89. lp.*). Līdz ar to tika secināts, ka finanšu sektora samaksātā uzņēmumu ienākuma nodokļa apmēra samazinājumu ir ietekmējusi arī 2018. gadā ieviestā uzņēmumu ienākuma nodokļa reforma.

Vienlaikus kreditēšanas nozarē tika novērota netipiski augsta peļņa, kas veidojās no aizņēmumu (procentu) likmju ienākuma par izsniegtajiem aizdevumiem. Tomēr šī augstā peļņa negarantēja kreditētāju veikto uzņēmumu ienākuma nodokļa maksājumu pieaugumu valsts budžetā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 160.–161. lp*.). Savukārt pārējā tirgus segmentā uzņēmumu ienākuma nodokļa reforma ir veicinājusi uzņēmumu pašu kapitāla rādītāju uzlabošanos un eksporta konkurētspējas saglabāšanos. Ir pieaugusi uzņēmumu iespēja izmantot uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas rezultātā gūtos pašu līdzekļus uzņēmējdarbības finansēšanai, kā arī pieaugusi eksporta tirgus daļa. Tāpat ar uzņēmumu ienākuma nodokļa

reformu ir ieviestas pozitīvas izmaiņas augstākas pievienotās vērtības nozarēs ar lielāku eksporta potenciālu, tādās kā, piemēram, rūpniecība un informācijas un komunikāciju pakalpojumi (*sk.: Uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas ietekmes izvērtējums 2018–2023 un piedāvātais tālākās rīcības scenārijs. Pieejams: fm.gov.lv*). Tāpēc Nodokļu koordinēšanas grupa atbalstīja priekšlikumu neatteikties no 2018. gadā ieviestās uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmas, tomēr analizēja iespējas un piedāvāja risinājumus atšķirīgas uzņēmumu ienākuma nodokļa administrēšanas noteikšanai konkrētām tautsaimniecības nozarēm (*sk. Nodokļu politikas pilnveidošanas koordinēšanas grupas 2023. gada 14. jūnija sēdes protokolu Nr. 12*).

Arī Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas sēdē tika norādīts, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji pēc nodokļa reformas vairāk nekā piecus gadus savu saimniecisko darbību ir īstenojuši atliktā uzņēmumu ienākuma nodokļa režīmā. Šāda komersantiem labvēlīga uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēma ir ieviesta tikai Latvijā un Igaunijā. Tomēr, ņemot vērā fiskālo situāciju un finanšu sektora pamatdarbības veidu, valsts var pārskatīt finanšu sektoram noteikto uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas režīmu, lai nodrošinātu regulārus valsts budžeta ieņēmumus un prognozējamību (*sk. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2023. gada 29. novembra sēdes audioierakstu no 00:38:57. Pieejams: saeima.lv*).

19.3. Nodokļi veido valsts budžeta un pašvaldību budžetu ieņēmumus un tiek noteikti, lai nodrošinātu sabiedrības labklājību (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-04-01 16. punktu*). Ar nodokļu ieņēmumu palīdzību ir iespējams finansēt prioritārus sociālos un ekonomiskos pasākumus, kā arī mazināt personu ienākumu un labklājības līmeņa nevienlīdzību (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 15. punktu*).

Apstrīdēto normu izstrādes procesā veiktajā analīzē konstatēts, ka valstij bija īpaši nepieciešami resursi veselības aprūpes, iekšējās un ārējās drošības un izglītības sistēmas attīstības nodrošināšanai. Atbilstoši Finanšu ministrijas aplēsēm tikai vidēja termiņa izdevumu mērķu sasniegšanai šajās nozarēs bija nepieciešams papildu finansējums aptuveni triju procentu apmērā no iekšzemes kopprodukta. Savukārt fiskālās disciplīnas noteikumi paredzēja ierobežojumus valsts budžeta strukturālajam un nominālajam deficītam un tas faktiski nozīmē nepieciešamo izdevumu finansēšanu galvenokārt no budžeta ieņēmumiem (*sk. informatīvo ziņojumu "Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2024.–2027. gadam izstrādes virzību"*).

Tādējādi secināms, ka likumdevējs, vēlēdamies nodrošināt konkrētu tautsaimniecības nozaru attīstības iespējas, nodokļu regulējuma noteikšanas procesā savas rīcības brīvības ietvaros pārskatīja ieviestos

risinājumus. Ar apstrīdētajām normām tiek sekmēta uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmas prognozējamība finanšu sektorā un garantēta regulāra šā nodokļa samaksa. Uzņēmumu ienākuma nodoklim ir izteikta fiskālā funkcija. Tādējādi apstrīdētās normas nodrošina regulāru uzņēmumu ienākuma nodokļa samaksu valsts ieņēmumos un sekmē sabiedrības labklājību.

Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība.

20. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai vispirms jāpārbauda, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt leģitīmo mērķi. Lai secinātu, vai ar nodokļa maksāšanas pienākumu radītais pamattiesību ierobežojums ir piemērots tā leģitīmā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai likumdevējs nodokļa maksātājus, ar nodokli apliekamo objektu un nodokļa aprēķina principus nav noteicis patvaļīgi un vai nodokļa aprēķināšanas kārtība ir tāda, kas ļauj matemātiski izskaitļot nodokļa maksājumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 3. jūlija sprieduma lietā Nr. 2014-12-01 19. punktu un 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-04-01 18. punktu*).

SIA "Finanza" norāda, ka ar apstrīdētajām normām noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo tā izpildes rezultātā tiek palielināti valsts budžeta ieņēmumi. Savukārt pārējās Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka šis ierobežojums attiecībā uz tiem patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, kuri aizdevumus izsniedz ar fiksētu procentu likmi, nesasniedz tā leģitīmo mērķi. Tas saistīts ar to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas, lai EURIBOR likmes kāpuma rezultātā kredītiestāžu gūto peļņu pārdalītu par labu sabiedrībai. Taču EURIBOR likmes svārstības neietekmē to patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju peļņu, kuri aizdevumus izsniedz ar fiksētu procentu likmi. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas pienākums ir pretējs 2018. gadā veiktās nodokļa reformas mērķim, jo ierobežo patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju iespējas nesadalīto peļņu izmantot kā savus apgrozāmos līdzekļus, lai finansētu kredītu izsniegšanu to klientiem un attīstītu savu saimniecisko darbību. Tam piekrīt arī Finanšu asociācija un Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera.

Savukārt Saeima norāda, ka finanšu sektoram noteiktā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas sistēma tika izraudzīta kā atbilstošākais un samērīgākais ilgtermiņa risinājums. Apstrīdēto normu pieņemšana nav primāri saistāma ar EURIBOR likmes svārstību dēļ gūtās peļņas pārdali, un uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa nav īslaicīgs risinājums. Arī

Finanšu ministrija uzsver, ka uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas sistēma ir izstrādāta kā pastāvīgs pasākums, kas veicinās paredzamu valsts budžeta ieņēmumu pieaugumu, lai risinātu jautājumu par ilgtspējīgu publisko pakalpojumu nodrošināšanu sabiedrības interesēs.

20.1. Valstij, nosakot un realizējot nodokļu politiku, ir plaša rīcības brīvība. Tajā ietilpst tiesības izvēlēties, kādas nodokļu likmes un kādām personu kategorijām paredzamas, kā arī tiesības noteikt attiecīgā regulējuma detaļas (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-12-03 6.2. punktu*).

Apstrīdētajās normās noteiktais uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas pienākums ir attiecināts arī uz tādiem patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, kuri izsniedz aizdevumus ar fiksētu procentu likmi. Jau sākotnējie priekšlikumi attiecībā uz nepieciešamību pārskatīt uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmu finanšu sektorā tika pamatoti ar netipisku likvīdo līdzekļu pārpalikumu ne tikai kredītiestādēs, bet arī citiem kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem. Arī Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas rīcībā bija informācija, ka to patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju, kuri aizdevumus izsniedz ar fiksētu procentu likmi, ekonomiskā izaugsme un augstie rentabilitātes rādītāji nav saistīti tieši ar EURIBOR likmes kāpumu (*sk. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2023. gada 29. novembra sēdes audioierakstu no 00:35:50. Pieejams: saeima.lv*). Līdz ar to attiecībā uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem nav pamata uzskatīt, ka apstrīdētās normas tika pieņemtas nolūkā pārdalīt EURIBOR likmes kāpuma rezultātā gūto virspeļņu.

Kredītiestāžu augstos peļņas rādītājus labvēlīgi ietekmēja paaugstinātā EURIBOR likme, savukārt patērētāju kreditētāju rentabilitāte pārsvarā pārsniedza 30 procentu robežu un bija ievērojami augstāka par Latvijā darbojošos uzņēmumu vidējo rentabilitāti (*sk. Patērētāju tiesību aizsardzības centra Pārskatu par patērētāju (nebanku) kreditēšanas tirgus darbību 2022. gadā*). Rentabilitāte raksturo uzņēmuma darbības efektivitāti kopumā un ir viens no būtiskākajiem uzņēmējdarbības rādītājiem. Rentabilitātes rādītāji atspoguļo peļņas un zaudējumu attiecību, uz kuras pamata uzņēmumu ienesīgumu var analizēt gan salīdzinājumā ar iepriekšējiem periodiem, gan arī salīdzinājumā ar citiem nozares uzņēmumiem. Tāpēc uzņēmumu rentabilitāte nav atkarīga ne no tā, vai aizdevumi patērētājiem tiek izsniegti ar fiksētu vai mainīgu procentu likmi, ne arī no piedāvāto finanšu pakalpojumu veida.

20.2. Attiecinot uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas sistēmu uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, viens no likumdevēja mērķiem bija noteikt finanšu sektorā tādu nodokļa

maksāšanas kārtību, kas vērsta uz regulāru nodokļa iemaksu valsts budžetā. Tomēr jāņem vērā, ka gluži tāpat kā gadījumā, kad uzņēmumu ienākuma nodoklis tiek maksāts peļņas sadales brīdī, arī uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas gadījumā nodokļa likme ir 20 procenti. Būtiskākā atšķirība starp šīm sistēmām ir tā, ka ar apstrīdētajām normām noteiktās uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas gadījumā nodokli aprēķina no visas taksācijas gada peļņas, bet pārējos gadījumos – tikai no sadalītās peļņas. Tāpat jāņem vērā, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem ir paredzēta iespēja samazināt apliekamo uzņēmumu ienākuma nodokļa bāzi par to ienākumu daļu, kas tika aprēķināta pēc peļņas sadales (*sk. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 17. panta 7.[1] daļu*). Tātad peļņas sadales rezultātā patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji uzņēmumu ienākuma nodokli maksā tādā pašā apmērā kā citi šā nodokļa maksātāji. Turklāt tā peļņas daļa, kura tika gūta līdz 2017. gada 31. decembrim un par kuru tika samaksāts uzņēmumu ienākuma nodoklis, netiek atkārtoti aplikta ar uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu (*sk. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma pārejas noteikumu 9. un 52. punktu*). Tādējādi ar apstrīdētajām normām ieviestā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas sistēma ļauj gūt skaidru priekšstatu par to, kā tiek aprēķināta ar nodokli apliekamā bāze. Izvēloties uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu attiecināt uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, likumdevējs nav rīkojies patvaļīgi, jo arī nebanku kreditēšanas nozarē rentabilitātes rādītāji bija augsti.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļu izvēlei ir saprātīgs izskaidrojums, tā ir pamatota ar patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju augstajiem rentabilitātes rādītājiem un noteikta ar skaidru uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas sistēmu. Nav šaubu, ka uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa nodrošina ieņēmumus valsts budžetā, kā arī sekmē budžeta ieņēmumu prognozējamību, veicinot uzņēmumu ienākuma nodokļa regulāru samaksu. No nodokļa piemaksas ieņēmumiem ir iespējams finansēt dažādus sociālos un ekonomiskos pasākumus, kas vērsti uz sabiedrības labklājības aizsardzību.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai.

21. Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi. Turklāt saudzējošāks līdzeklis ir tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 23. punktu*).

Ievērojot likumdevēja plašo rīcības brīvību nodokļu jomā, Satversmes tiesa var pārvērtēt izvēlētā alternatīvā risinājuma pamatotību vienīgi izņēmuma gadījumos: ja likumdevēja izraudzītajam nodokļa aprēķināšanas principam nav saprātīga, ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem pamatota izskaidrojuma vai ja likumdevējs vispār nav apsvēris apstrīdēto normu alternatīvas, kur tas nepieciešams (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 25.2. punktu*).

21.1. Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka pastāv citi, to pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem var tikt sasniegts pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis. Proti, apstrīdētās normas varētu neattiecināt uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, kuri izsniedz aizdevumus ar fiksēto likmi. Kā alternatīvs līdzeklis tiek piedāvāts arī tāds risinājums, ka nodokļa piemaksu varētu attiecināt tikai uz kredītiestādēm atsevišķa terminēta jauna nodokļa maksājuma (virspeļņas nodokļa) veidā vai arī noteikt tām paaugstinātas uzņēmumu ienākuma nodokļa likmes.

Izskatāmajā lietā Satversmes tiesa jau konstatēja, ka likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai. Gadījumos, kad likumdevējs, izmantojot savu rīcības brīvību, ir nolēmis ieviest konkrētu nodokli vai mainīt tā administrēšanas kārtību, par saudzējošāku līdzekli nevar atzīt šā nodokļa neesību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 25.2. punktu*). Šāda alternatīva neļautu sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē.

21.2. Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētajās normās noteiktā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa būtu piemērojama tikai tajos gadījumos, kad konstatējams konkrēts peļņas pieaugums, vai sākot ar konkrētu peļņas kritēriju sasniegšanu. Kā alternatīva tiek ieteikta uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas bāzes detalizēta regulēšana pēc noteiktiem kritērijiem, piemēram, ņemot vērā tikai peļņu no patērētāju kreditēšanas un izslēdzot peļņu no preču mazumtirdzniecības vai arī nosakot piemaksu tikai attiecībā uz virspeļņu. Turklāt būtu iespējams noteikt, ka piemaksas bāze tiek samazināta par pirmstaksācijas gadā samaksāto nodokli no peļņas sadales dividendēs vai peļņas. Tāpat nodokļa piemaksas apmērs būtu jāsamazina par finansēšanas bāzes likmju procentu izmaksām. Savukārt Saeima uzskata, ka šāds regulējums nevar tikt uzskatīts par saudzējošāku līdzekli leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Nodokļu tiesību jomā ir jānodrošina noteiktība nodokļu administrēšanā un jāparedz efektīva nodokļu iekasēšanas kārtība, un tas ir būtiski ne tikai nodokļa maksātājam, bet arī sabiedrībai kopumā (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-04-01 19. punktu*). Nosakot

patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem atšķirīgu uzņēmumu ienākuma nodokļa bāzes aprēķināšanas kārtību, piemēram, nosakot, ka to maksā no konkrētas peļņas daļas vai ka tajā ņem vērā tikai noteiktu peļņas daļu, tiktu apgrūtināta nodokļa piemaksas aprēķināšana, palielinātas tās administrēšanas izmaksas un mazināta piemaksas efektivitāte. Tādējādi tiktu radīts papildu administratīvais slogs gan nodokļu uzraudzības institūcijai tiesību normu administrēšanā un skaidrošanā, gan arī nodokļu maksātājiem uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas aprēķināšanā.

Ja likumdevēja izraudzītajam nodokļa aprēķināšanas principam ir saprātīgs, ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem pamatots izskaidrojums un likumdevējs ir apsvēris apstrīdēto normu alternatīvas, tad Satversmes tiesa nav tiesīga noteikt, ka likumdevējam jāizvēlas citāda nodokļa likme, cits nodokļa aprēķināšanas princips vai nodokļa aprēķināšanas formulā jāiekļauj citi elementi (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 20. punktu, 2011. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2010-70-01 16. punktu un 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 25.2. punktu*).

Kā jau iepriekš tika secināts, uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa ir pastāvīgs tiesiskais risinājums, kam nav tiešas sasaistes ar EURIBOR likmes svārstību rezultātā gūto virspeļņu. Likumdevēja izraudzītais uzņēmumu ienākuma nodokļa aprēķināšanas princips ir pamatots ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem, citstarp secinājumiem, kas izdarīti, pārskatot 2018. gadā ieviestās nodokļu reformas rezultātus.

Līdz ar to nav citu, saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

22. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārliecinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežošanas rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro līdzsvarojamās intereses un jānoteic, kurām no šīm interesēm ir piešķirama prioritāte (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-09-0106 22. punktu*).

Izskatāmajā lietā ir līdzsvarojamas patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju tiesības uz īpašumu, no vienas puses, un apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa aptvertās sabiedrības labklājības intereses, no otras puses.

22.1. Pieteikumu iesniedzējas norāda, ka ar apstrīdētajām normām tiek radīti priekšnoteikumi tam, lai patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji pārskatītu savas darbības stratēģiju un apsvērtu iespēju iziet no

Latvijas tirgus, likvidējot vietējos uzņēmumus un pārorientējoties uz kreditēšanas pakalpojumu sniegšanu citās valstīs. Tas ne tikai novestu pie darba vietu zuduma, bet arī kopumā samazinātu valsts budžeta ieņēmumus no patērētāju kreditēšanas nozares un atstātu negatīvu ietekmi uz fiskālo telpu.

Satversmes tiesa ņem vērā to, ka uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksai ir fiskāla funkcija un apstrīdētās normas ir vērstas uz ieņēmumu nodrošināšanu valsts budžetā. Ar sabiedrības gūto labumu ir saprotami valsts budžeta ieņēmumi un tajā pieejamo līdzekļu izlietošana valsts funkciju izpildei, tādējādi nodrošinot sabiedrības labklājības aizsardzību.

Vērtējot to, vai tiesību uz īpašumu ierobežojums, kas izriet no nodokļa maksāšanas pienākuma, ir samērīgs, jāņem vērā arī tas, ka ar apstrīdētajām normām noteiktais nodokļa piemaksas pienākums pēc savas būtības nav nedz jauns nodoklis, nedz ar šo nodokli saistīts papildu maksājums. Šis tiesību ierobežojums paredz, ka konkrēta nodokļa maksātāju grupa regulāri maksā uzņēmumu ienākuma nodokli.

Atbilstoši Patērētāju tiesību aizsardzības centra datiem 2024. gada pirmajā pusē Latvijā bija spēkā 37 speciālās atļaujas (licences) patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanai. Šis attiecīgo pakalpojumu sniedzēju skaits nav mainījies kopš 2023. gada. Kreditēšanas pakalpojumus patērētājiem vismaz vienā no kreditēšanas veidiem 2024. gada pirmajā pusē sniedza 36 kapitālsabiedrības – par vienu vairāk nekā iepriekšējā pusgadā. Tātad patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju skaits Latvijā ir stabils. Turklāt 2024. gada pirmajā pusē konstatēts liels jaunu aizdevumu izsniegšanas gadījumu skaits gan mēnešu griezumā, gan visā pusgadā. Mazākā kopējā izsniegto aizdevumu summa bija janvārī – 59,45 miljoni *euro*, savukārt gan aprīlī, gan maijā tika pārsniegta 70 miljonu *euro* atzīme. Kopumā licencētie patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji 2024. gada pirmajā pusē ar patērētājiem noslēdza 528 tūkstošus jaunu darījumu un no jauna izsniedza kredītus 392,48 miljonu *euro* apmērā, kas skaita ziņā ir par 11,89 procentiem vairāk nekā 2023. gada pirmajā pusē, bet izsniegto kredītu kopējais apmērs bija par 9,46 procentiem lielāks nekā 2023. gada pirmajā pusē. Savukārt kopējais patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju kredītportfeļa apjoms 2024. gada 30. jūnijā bija viens miljards 139,49 miljoni *euro*, kas ir par 7,48 procentiem vairāk nekā 2023. gada 31. decembrī, par 13,29 procentiem vairāk nekā pirms gada un ir jauns visu laiku labākais rādītājs (*sk. Patērētāju tiesību aizsardzības centra Pārskatu par patērētāju (nebanku) kreditēšanas tirgus darbību 2024. gada pirmajā pusgadā. Pieejams: ptac.gov.lv/lv*). Minētie dati apliecina, ka arī pēc apstrīdēto normu spēkā stāšanās patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji ir sekmīgi darbojušies attiecīgajā tirgus segmentā. Tādējādi nav

gūstams apstiprinājums Pieteikumu iesniedzēju apgalvojumam, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji izies no Latvijas tirgus. Turklāt šajā ziņā jāņem vērā arī Saeimas norādītais, ka līdz apstrīdēto normu pieņemšanai Eiropā tikai Igaunijā un Latvijā uzņēmumu ienākuma nodokli aprēķināja nevis no gūtās, bet no sadalītās peļņas. Patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem arī tad, ja tie sniegtu pārrobežu pakalpojumus, būtu jāreģistrē pastāvīgā pārstāvniecība Latvijā un būtu jāmaksā ar apstrīdētajām normām noteiktā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa.

22.2. Vērtējot to, vai nodokļa maksājums nav nesamērīgs slogs adresātam, citstarp jāapsver arī tas, vai piemērotais nodoklis pēc sava rakstura nav konfiscējošs (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 20. punktu*).

Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka apstrīdēto normu piemērošana negatīvi ietekmēs to akcionārus, jo dividendes būšot jāmaksā mazākā apmērā. Tāpat Pieteikuma iesniedzējas norāda, ka apstrīdētajās normās noteikto uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu tām vajagot finansēt no aizņemtā kapitāla, uzņemoties arī šīs piemaksas finansēšanas procentu izmaksas. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, apstrīdētajās normās noteiktā kārtība radot tādu situāciju, ka subjekti nevar izpildīt ar šīm normām noteiktās prasības.

Nodokļa likuma 4.[1] panta normas nodokļa maksātājam neparedz obligātu pienākumu lemt par peļņas sadali dividendēs. Lēmums par peļņas sadali ir patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēja brīva, ekonomiskos apsvērumos balstīta izvēle, nevis juridisks pienākums. Ņemot vērā to, ka lēmumu par peļņas sadali dividendēs pieņem kapitālsabiedrības dalībnieki, ievērojot Komerclikuma normas, tiem ir svarīgi vērtēt arī šāda lēmuma ietekmi uz kapitālsabiedrības turpmāko naudas plūsmu un likviditātes rādītājiem. Turklāt iepriekš samaksātā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa neierobežotu laika periodu tiek ņemta vērā, aprēķinot par peļņas sadali dividendēs maksājamo nodokli (*sk. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 17. panta 7.[1] daļu*). Tādējādi uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa ietekmē uzņēmuma naudas plūsmu un likviditātes rādītājus līdzīgi kā jebkura cita uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēma, kas paredz ikgadēju nodokļa maksājumu, tai skaitā sistēma, kas Latvijā bija spēkā līdz 2017. gada 31. decembrim. Tādējādi ar apstrīdētajām normām noteiktā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas sistēma pēc sava rakstura nav konfiscējoša.

22.3. Pieteikumu iesniedzējas norādījušas, ka uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksai nav avansa rakstura, tāpēc, ieskaitot iepriekšējo uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu tad, kad tiek sadalīta peļņa, nākamajā gadā maksājamais uzņēmumu ienākuma nodoklis palielinoties.

Saeima vērš uzmanību uz to, ka uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa atšķirībā no avansa maksājuma ir galīgs maksājums un netiek atgriezta pēc taksācijas gada beigām. Savukārt avansa maksājumi atšķirībā no uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas, kura tiek uzrādīta peļņas vai zaudējumu aprēķina izmaksās, ir uzskatāmi par naudas plūsmu. Tāpēc apstrīdētajās normās regulētais nodokļa maksājums mērķtiecīgi tika paredzēts piemaksas formā, nevis kā nodokļa avanss. Arī Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas sēdēs vairākkārt tika apspriests tas, vai apstrīdētajās normās noteiktais maksājums ir uzskatāms par avansu. Finanšu ministrija norādīja, ka uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa netiek paredzēta kā avanss saistībā ar izmaiņām Eiropas Savienības normatīvajos aktos. Proti, atbilstoši Padomes 2022. gada 14. decembra direktīvai (ES) 2022/2523 par globāla minimāla nodokļu līmeņa nodrošināšanu starptautisku uzņēmumu grupām un lielām vietējām grupām Savienībā avanss ir jāiekļauj nākamā gada nodokļu aprēķinā, bet piemaksu var iekļaut jau esošajā, jo tas ir galīgs maksājums (*sk. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2023. gada 8. novembra sēdes audioierakstu no 00:06:39 un 2023. gada 29. novembra sēdes audioierakstu no 00:26:50. Pieejami: saeima.lv*).

Arī aprēķinātās ārkārtas dividendes un par tām samaksāto uzņēmumu ienākuma nodokli iekļauj peļņas vai zaudējumu aprēķinā un attiecīgi samazina nākamā taksācijas gada uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas apmēru. Līdz ar to nav pamata par minētajām summām vēlreiz samazināt ar nodokļa piemaksu apliekamo bāzi, jo tad rastos ar uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu apliekamās bāzes samazinājums divkāršā apmērā (*sk. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 4. panta otrās daļas 1. punkta "a" apakšpunktu*). Tādējādi nav rodams apstiprinājums Pieteikumu iesniedzēju apgalvojumam, ka uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas apmērs nākamajā gadā var palielināties.

22.4. Pieteikumu iesniedzējas apgalvo, ka situācijā, kad tiek noteikts uzņēmumu ienākuma nodoklis gan par gūto peļņu, gan par atlikumu virs šīs peļņas, par kuru samaksāts nodoklis, veidojas dubultais nodoklis.

Saeima norāda, ka apstrīdētajās normās noteiktā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa tiek piemērota tai peļņas daļai, kas netiek sadalīta, bet, tiklīdz tiek veikta šīs peļņas sadale, jau samaksātā nodokļa piemaksa tiek ņemta vērā, aprēķinot uzņēmumu ienākuma nodokli par šo sadalāmo peļņas daļu. Tādējādi ar uzņēmumu ienākuma nodokli apliktā sadalītā peļņa vairs neietilpst ar uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu apliekamajā bāzē. Taksācijas gadā veiktie izdevumi un par tiem aprēķinātais uzņēmumu ienākuma nodoklis, uz kuru neattiecas Nodokļa likuma 17. panta 7.[1] daļā regulētais uzņēmumu ienākuma

nodokļa piemaksas ieskaits, ir uzrādīti peļņas vai zaudējumu aprēķina izmaksās, kas savukārt samazina bāzi, par kuru tiek aprēķināta uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksa.

Arī Finanšu ministrija uzsver, ka peļņas vai zaudējumu aprēķina izmaksās tiek ietvertas tādas summas, kas samaksātas atbilstoši Nodokļa likuma 10. pantā noteiktajam, ar saimniecisko darbību nesaistītie izdevumi un par tiem samaksātais uzņēmumu ienākuma nodoklis, kā arī ārkārtas dividendes un par tām samaksātais uzņēmumu ienākuma nodoklis. Par minētajiem maksājumiem tiek samazināta ar uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu apliekamā bāze, balstoties uz to, ka šie maksājumi samazinājuši peļņas apmēru peļņas vai zaudējumu aprēķinā.

Uzņēmuma finanšu gada pārskata saturu regulē Grāmatvedības likums, Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums un citi grāmatvedību un gada pārskatus reglamentējoši normatīvie akti (*sk. Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma 13. panta pirmo daļu*). Saimniecisko darījumu un finanšu pārskata posteņu novērtēšanas un atzīšanas principi un izmantotās metodes ir saistītas ar uzņēmuma īstenoto grāmatvedības politiku (*sk. Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma 1. panta pirmās daļas 8. punktu*). Tomēr nav pamata par taksācijas gadu aprēķināto uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu iekļaut pirmstaksācijas gada uzņēmuma gada pārskatā. Pretējā gadījumā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas aprēķins un tajā noteiktā piemaksas summa tiktu aprēķināta nekorekti (*sk. Finanšu ministrijas 2024. gada 16. februāra vēstuli Nr. 4.1-6/4/487 Latvijas Zvērinātu revidentu asociācijai*). Tādējādi ar apstrīdētajām normām noteiktā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas sistēma neveido dubultu nodokļa maksāšanas režīmu un neparedz palielinošu uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas korekciju.

Satversmes tiesa secina, ka Pieteikumu iesniedzēju apsvērumi par iespējamu nodokļa palielinājumu un dubultā nodokļa veidošanos uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas piemērošanas rezultātā ir balstīti uz atšķirīgu izpratni par finanšu gada pārskata posteņu atzīšanu un novērtēšanu grāmatvedības politikā. Ar Nodokļa likumu netiek regulēti finanšu gada pārskata uzskaites principi, bet tiek regulēta ar uzņēmumu ienākuma nodokli un tā piemaksu apliekamā bāze un likmes. Tādējādi Pieteikumu iesniedzēju argumenti par nesamērīgo slogu, kas pamatoti ar grāmatvedības uzskaites datu novērtēšanas metodēm, neattiecas uz apstrīdēto normu satversmības novērtējumu.

22.5. Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa secina, ka ar apstrīdētajām normām ieviestā uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas sistēma neparedz nesamērīgu slogu apstrīdēto normu adresātiem un nav pamata šo sistēmu atzīt par konfiscējošu. Apstrīdētās normas ir

vērstas uz ieņēmumu nodrošināšanu valsts budžetā un izmantošanu visas sabiedrības labklājības aizsardzībai. Tas nozīmē, ka labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par atsevišķu nodokļu maksātāju tiesību ierobežojumu.

Līdz ar to ar apstrīdētajām normām noteiktais pamattiesību ierobežojums atbilst samērīguma principam un apstrīdētās normas, ciktāl tās paredz uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas pienākumu patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, atbilst Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

23. Satversmes tiesai jāpārbauda arī apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Satversmes 91. pants nosaka: "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas."

Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka izskatāmās lietas apstākļos tiesiskās vienlīdzības princips ir pārkāpts, jo:

1) apstrīdētās normas paredz nepamatoti vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām – kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem;

2) apstrīdētās normas paredz nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personu grupām – patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem un citiem uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājiem.

Ņemot vērā pieteikumā sniegto juridisko pamatojumu un citus lietas materiālus, Satversmes tiesa vispirms vērtēs, vai apstrīdētās normas atbilst tiesiskās vienlīdzības principam attiecībā uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem un citiem uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājiem. Pēc tam Satversmes tiesa šādu vērtējumu sniegs attiecībā uz kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem.

24. Vērtējot, vai ir ievērots tiesiskās vienlīdzības princips, vispirms jānoskaidro, vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Lai to noteiktu, nepieciešams atrast galveno šīs grupas vienojošo pazīmi. Salīdzināšanai jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viena vai vairākas kopīgas pazīmes ar pārbaudāmo situāciju. Kopīgajai pazīmei jāapvieno abas situācijas zem viena virsjēdziena. Turklāt jāvērtē arī tas, vai nepastāv kādi būtiski apsvērumi, kas norāda, ka attiecīgās personu grupas neatrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2021-18-01 32. punktu*).

Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji un citi uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāji atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Abas šīs personu grupas vieno pazīme, ka tās ir uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājas. Savukārt Saeima norāda, ka minētās personu grupas atrodas atšķirīgos apstākļos, jo tikai patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji nesamaksāto uzņēmumu ienākuma nodokli izmanto kā saimnieciskās darbības priekšmetu, sniedzot finanšu pakalpojumus.

24.1. Uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāji ir: 1) iekšzemes uzņēmumi; 2) no valsts budžeta un pašvaldības budžeta finansētas institūcijas, kuras gūst ienākumus no saimnieciskās darbības un kuras nav atbrīvotas no nodokļa maksāšanas; 3) pastāvīgās pārstāvniecības; 4) ārvalstu komercsabiedrības un citas personas, kas gūst ieņēmumus Latvijā (*sk. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 2. panta pirmo daļu*).

Apstrīdēto normu regulējums ir attiecināts uz tiem finanšu sektorā ietilpstošajiem saimnieciskās darbības veicējiem, kuri līdzekļus no nesamaksātā uzņēmumu ienākuma nodokļa varēja izmantot finanšu pakalpojumu sniegšanai (*sk. likumprojekta "Grozījumi Uzņēmumu ienākuma nodokļa likumā" (Nr. 405/Lpl4) anotāciju. Pieejama: saeima.lv*). Uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāji, kas sniedz patērētāju kreditēšanas pakalpojumus, ir uzskatāmi par kredīta devējiem jeb kreditētājiem (*sk. Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 8. panta pirmo daļu*). Šāds saimnieciskās darbības veids ir saistīts ar finanšu pakalpojumu sniegšanu. Kreditēšanas pakalpojumus patērētājam drīkst sniegt tikai tāda kapitālsabiedrība, kura ir saņēmusi speciālu atļauju (licenci) un kuras apmaksājamā pamatkapitāla minimālais lielums ir 425 000 *euro* (*sk. Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 8. panta 1.[1] daļu*). Lai arī pārsvarā patērētāju kreditēšana ir saistīta ar brīvu preču un pakalpojumu apriti, tomēr tā atšķiras no citiem saimnieciskās darbības veidiem ar to, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu pamatā ir kredītlīgumi ar procentu likmēm. Proti, patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju saimnieciskā darbība ir saistīta ar tādiem finanšu pakalpojumiem, kuros ietilpst ne tikai maksa par sniegto kredītu atlikta maksājuma, aizdevuma vai citā finansiālās vienošanās veidā, bet arī procentu likmju piemērošana nokavētu maksājumu gadījumā.

24.2. Īpaši nosacījumi ar nodokli apliekamā objekta noteikšanai un licencēšanas mehānisms, proti, tas, ka bez speciālās atļaujas (licences) patērētāju kreditēšana nav atļauta, nošķir patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējus no citiem uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājiem (*sk. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 10. panta otro daļu un Ministru kabineta 2017. gada 14. novembra noteikumu Nr. 677 "Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma normu piemērošanas noteikumi"*

78. punktu). Tādējādi patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju darbība finanšu sektorā ir regulēta ar atšķirīgiem noteikumiem un atšķirīga ir gan šo uzņēmumu pašu kapitāla struktūra, gan ar uzņēmumu ienākuma nodokli apliekamās bāzes aprēķināšana.

Pienākums maksāt uzņēmumu ienākuma nodokli ir pazīme, kas vieno visus uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājus. Tomēr konkrētajā gadījumā šī viena kopīgā pazīme ir pārāk vispārīga, lai izdarītu secinājumu, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji un citi uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāji atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas pienākums aptver dažādas nodokļa maksātāju grupas, kuru savstarpējo atšķirību ir pārāk daudz. Tādēļ patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji un citi uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātāji tiesiskās vienlīdzības principa aspektā nav salīdzināmi.

Tādējādi apstrīdētās normas attiecībā uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem un citiem uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājiem atbilst Satversmes 91. pantam pirmajam teikumam.

25. Turpmāk Satversmes tiesa vērtēs, vai vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodas kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji.

Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji atrodas atšķirīgos apstākļos, jo to komercdarbības modeļi ir atšķirīgi. Proti, patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji pamatā izsniedz aizdevumus ar fiksētām likmēm, tāpēc EURIBOR likmes svārstības neietekmē to peļņu un neskar aizņēmējus. Tāpat atšķiras arī abu minēto personu grupu peļņas rādītāji, kā arī veids, kādā tie finansē savu darbību. Savukārt Saeima uzskata, ka kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Šīs personu grupas vieno tādas pazīmes, ka viena no to pamatdarbības jomām ir kreditēšanas pakalpojumu nodrošināšana fiziskajām personām un tām ir augsti rentabilitātes rādītāji. Turklāt abas personu grupas īsteno tādu komercdarbības modeli, atbilstoši kuram nesamaksāto uzņēmumu ienākuma nodokli var ieguldīt finanšu pakalpojumu sniegšanā.

25.1. Pēc Fintech Latvija iniciatīvas 2023. gadā veiktajā pētījumā konstatēts, ka patērētāju kreditēšana nebanku nozarē ieņem nozīmīgu vietu valstu finanšu sistēmās. Nebanku kreditētāji konkurē ne tikai savā starpā, bet arī ar kredītiestādēm. Nebanku nozares piedāvātie finanšu produkti ir līdzvērtīgi kredītiestāžu piedāvājumam. Savukārt augstākas finanšu produktu cenas saistītas ar lielāku risku, ko kreditētāji

uzņemas, izsniedzot kredītus tai patērētāju daļai, kuriem piekļuve kredītiestāžu finanšu pakalpojumiem ir ierobežota. Tāpat arī normatīvais regulējums kredītu izsniegšanas jomā kredītiestādēm un nebanku kreditētājiem ir vienāds (*sk.: Sauka A. Pētījums par Latvijas nebanku patērētāju kreditēšanas nozares attīstību, 20.04.2023., 2.–6. un 28. lp. Pieejams: https://fla.lv/wp-content/uploads/2023/04/Arnis-Sauka.pdf*).

Tātad patērētāju kreditēšana ir finanšu pakalpojuma veids, kuru piedāvā gan kredītiestādes, gan patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji.

25.2. Fintech Latvija norāda, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju rentabilitātes rādītāji atšķiras atkarībā no uzņēmuma lieluma, piedāvāto produktu klāsta un kreditēšanai pieejamā kapitāla lieluma, tāpēc tie nevar tikt atzīti par minētās grupas vienojošu pazīmi. Arī Patērētāju tiesību aizsardzības centrs uzsver, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju peļņa 2022. gadā salīdzinājumā ar 2021. gadu ir samazinājusies par 10,65 procentiem, bet kredītiestāžu peļņa ir pieaugusi.

Sākot ar 2019. gadu, nebanku kreditēšanas nozarē tika ieviestas izmaiņas. Piemēram, tika ierobežota īstermiņa aizdevumu maksimālā summa, samazinātas procentu likmes, ierobežots aizdevuma atmaksas termiņa pagarināšanas reižu skaits, precizētas maksātspējas vērtēšanas prasības, kā arī ieviests aizliegums reklamēt patērētāju kreditēšanas pakalpojumus (*sk. 2018. gada 4. oktobra likumu "Grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā" (Nr. 1305/Lp12)*). Minētie pasākumi varēja radīt īstermiņa ietekmi uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju peļņu. Tomēr, kā jau tika minēts iepriekš, nebanku nozarē darbojošos uzņēmumu rentabilitāte ir būtiski lielāka par citu uzņēmumu vidējo rentabilitāti. 2024. gadā nebanku kreditēšanas nozarē ir konstatēti ievērojami augsti rentabilitātes rādītāji un būtiski palielinājies noslēgto darījumu skaits. Turklāt grupu vienojošās pazīmes identificēšanā izšķiroša nozīme ir nevis individuālu uzņēmumu rentabilitātei, bet gan nozares kopējiem vidējiem rādītājiem.

Tātad abas salīdzināmās personu grupas vienojošas pazīmes ir patērētājiem piedāvātā finanšu pakalpojuma veids, savstarpējā konkurence patērētāju kreditēšanas tirgū un augstie rentabilitātes rādītāji.

25.3. Konkurences padome uzskata, ka to, vai kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, nevar vērtēt atrauti no apstrīdēto normu ieviešanas mērķa regulēt ar EURIBOR likmes pieaugumu gūto virspeļņu. Savukārt Patērētāju tiesību aizsardzības centrs norāda, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju peļņu neietekmēja straujais

EURIBOR likmes kāpums. Uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem būtu jāattiecina tāds pats regulējums, kāds ietverts Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 8.[4] panta ceturtajā daļā, proti, ka hipotekārā kredīta ņēmēju aizsardzības nodevu nepiemēro tādiem kredītiem, kuri izsniegti ar fiksētu likmi.

Kā jau tika minēts iepriekš, apstrīdēto normu pieņemšana nav saistīta tieši ar EURIBOR likmes kāpuma rezultātā gūto peļņu, bet gan ar likumdevēja apsvērumiem par nepieciešamību attiecībā uz finanšu sektoru pārskatīt 2018. gadā ieviesto uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmu, lai tie nodokļa maksātāji, kuru rentabilitātes rādītāji ir augsti un kuri līdzekļus no nesamaksātā uzņēmumu ienākuma nodokļa varēja izmantot finanšu pakalpojumu sniegšanai, nodokli maksātu regulāri.

Uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas aprēķinam tiek izmantoti kreditētāju finanšu gada pārskatos norādītie dati – pirmstaksācijas gada peļņas vai zaudējumu aprēķina summa pēc nodokļiem (*sk. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 4. pantu un 4.[1] panta ceturto daļu*). Tādējādi uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas aprēķinā nav paredzēts vērtēt ne to, kā tiek noteiktas izsniedzamo aizdevumu procentu likmes, ne arī to, no kādiem līdzekļiem tiek izsniegti aizdevumi. Uzņēmumu ienākuma nodokļa piemērošanā tiek vērtēts komercdarbības veids un gūtā peļņa, nevis konkrētas izdevumu pozīcijas. Kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji paši ir tiesīgi noteikt, vai tie izsniedz kredītus ar fiksētu vai mainīgu likmi, atkarībā no pakalpojumu sniedzēja izraudzītās komercdarbības stratēģijas un izraudzītā kredītriska lieluma. Patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju darbība nav pakļauta kredītiestādēm saistošam regulējumam, tāpēc tie netiek ierobežoti attiecībā uz paaugstināta kredītriska uzņemšanos (*sk. Latvijas Bankas 2023. gada 18. decembra noteikumus Nr. 265 "Kredītriska pārvaldīšanas noteikumi"*). Ņemot vērā to, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji apkalpo arī paaugstināta riska klientus un izsniedz lielākoties patēriņa kredītus, kas ir augstāka riska finanšu produkts, to aizdevumi kopumā ir ar augstākām likmēm, tai skaitā fiksētām likmēm.

Tādējādi saimnieciskās darbības nodrošināšanā kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji izmanto vairākus finansējuma veidus, tai skaitā to rīcībā esošo pašu kapitālu, kā arī parāda instrumentus (aizņēmumus, parāda vērtspapīrus u. c.), pēc to izvēles un pieejamības finanšu tirgū. Līdz ar to nav konstatējama kopsakarība, kas liktu kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējus uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas sistēmā savstarpēji nošķirt atkarībā no tā, vai apliekamo nodokļa bāzi veido peļņa, kas gūta vai zaudējumi, kas radušies, izsniedzot aizdevumus ar fiksētu vai mainīgu procentu likmi.

25.4. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, tas vien, ka patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju un kredītiestāžu pamatdarbības joma ir kreditēšanas pakalpojumu sniegšana fiziskajām personām un to saimnieciskā darbība tiek klasificēta pēc viena NACE koda, pats par sevi neliecina, ka minētās personu grupas atrodas vienādos apstākļos. Pēc Latvijas Bankas ieskata, kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji atrodas salīdzināmos apstākļos attiecībā uz to kreditēšanas pakalpojumu jomā īstenotajiem komercdarbības modeļiem, jo Latvijas finanšu sektora regulējumā nepastāv tādi ierobežojumi, kas patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanas jomā nošķirtu kredītiestāžu komercdarbības modeli no citiem komercdarbības modeļiem.

Finanšu sektoru veido ne tikai kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji, bet arī ieguldījumu brokeru sabiedrības, alternatīvo ieguldījumu fondu pārvaldnieki, krājaizdevu sabiedrības, dzīvības apdrošināšanas pakalpojumu sniedzēji, privātie pensiju fondi u. c. Tāpat kā kredītiestāžu darbību reglamentē Kredītiestāžu likums un patērētāju kreditēšanas jomu – Patērētāju tiesību aizsardzības likums, arī citas finanšu nozares regulē atšķirīgas speciālās tiesību normas.

Atšķirīga ir arī kredītiestāžu un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju licencēšanas un uzraudzības kārtība (*sk. Kredītiestāžu likuma 11.–15. pantu, Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 8. pantu un Ministru kabineta 2011. gada 29. marta noteikumu Nr. 245 "Noteikumi par speciālo atļauju (licenci) patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanai" 2. punktu*). Tāpat jāņem vērā, ka personas, kas izsniedz kredītus tikai saimnieciskās darbības veikšanai juridiskajām personām, neietilpst patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju skaitā un tām nav nepieciešama speciālā atļauja (licence). 2022. gada 31. decembrī Valsts ieņēmumu dienesta uzraudzībā bija 281 šādi kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji, tai skaitā finanšu līzinga pakalpojumu sniedzēji (*sk.: Valsts ieņēmumu dienesta uzraugāmo Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma subjektu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas risku novērtējums. Pieejams: vid.gov.lv*). Tādējādi finanšu sektorā ietilpstošo nozaru darbība tiek reglamentēta atšķirīgi, atkarībā no subjekta, kurš finanšu pakalpojumu sniedz.

Patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju saimnieciskā darbība ir vērsta uz kreditēšanas pakalpojumu sniegšanu Latvijas patērētājiem (rezidentiem). Turklāt lielākā daļa patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju specializējas uz vienu vai diviem aizdevuma veidiem (*sk.: Patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju nozares risku novērtējums 2023, 05.06.2023., 9. lp.*). Savukārt kredītiestādēm ir plašāks kredītportfeļa piedāvājums un tām ir tiesības pieņemt noguldījumus.

Tāpat abām personu grupām atšķiras finanšu risku pārvaldība, tostarp kapitāla pietiekamības un likviditātes prasības. Abām personu grupām ir atšķirīgs Nodokļa likumā paredzētais apliekamās nodokļa bāzes aprēķins. Piemēram, patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem ir pienākums noteikt uzņēmumu ienākuma nodokļa bāzi par nedrošajiem debitoru parādiem, bet kredītiestādēm šāda prasība nav izvirzīta (*sk. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 9. panta otro daļu*). Līdz ar to patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem ir pienākums maksāt uzņēmumu ienākuma nodokli par tādām izmaksu pozīcijām, par kurām kredītiestādes šo nodokli nemaksā.

Atšķirīga licencēšanas un uzraudzības kārtība, kā arī atšķirīgs ar uzņēmumu ienākuma nodokli apliekamās bāzes aprēķins ir tie apstākļi, kas savstarpēji nošķir kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējus.

Līdz ar to kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji atrodas atšķirīgos apstākļos.

26. Secīgi Satversmes tiesai jāvērtē, vai apstrīdētās normas paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām.

Apstrīdētās normas noteic, ka pienākums veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu ir gan kredītiestādēm, gan patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem.

Tādējādi apstrīdētās normas paredz vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām.

27. Secinot, ka ar apstrīdētajām normām ir noteikta vienāda attieksme pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām, Satversmes tiesai jāvērtē, vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu.

Apsvērumus un vērtējumu par to, vai apstrīdētās normas ir pieņemtas, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību, Satversmes tiesa jau ir sniegusi šā sprieduma 18. punktā. Ņemot vērā to, ka minētie argumenti attiecas arī uz vienādo attieksmi, kas noteikta ar apstrīdētajām normām, Satversmes tiesa tos neatkārtos.

Līdz ar to vienādā attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

28. Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai jāpārbauda arī tas, vai šādai vienādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis, un vai ir ievērots samērīguma princips.

Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, vienādajai attieksmei pret tādiem patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, kuri aizdevumus izsniedz ar fiksētu procentu likmi, un tādiem, kuri aizdevumus izsniedz ar mainīgu likmi, nav leģitīma mērķa. Savukārt Saeima norāda, ka ar apstrīdētajām normām noteiktajai vienādajai attieksmei ir leģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Ņemot vērā netipisko likvīdo līdzekļu pārpalikumu kredītiestādēs un kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, Finanšu ministrija, lai nodrošinātu regulārus uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumus valsts budžetā, izstrādāja alternatīvu uzņēmumu ienākuma nodokļa administrēšanas risinājumu. Balstoties uz Nodokļu koordinēšanas grupas veikto datu analīzi, tika piedāvāts tāds risinājums, lai finanšu sektora regulējums visās Baltijas valstīs būtu līdzīgs (*sk. Ministru kabineta informatīvo ziņojumu "Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2024.–2027. gadam izstrādes virzību"*). Kreditēšanas nozarē gūtā papildu peļņa no tai labvēlīgās uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmas un augstie rentabilitātes rādītāji bija viens no likumdevēja apsvērumiem, kāpēc konkrētai nodokļa maksātāju grupai – kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem – tika noteikta atšķirīga uzņēmumu ienākuma nodokļa maksāšanas kārtība.

Patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem pienākums maksāt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu noteikts, jo tiem, gluži tāpat kā kredītiestādēm, bija iespējas uzņēmumu ienākuma nodokļa daļu par nesadalīto peļņu izmantot finanšu pakalpojumu sniegšanai. Finanšu sektora darbības specifika un konkrētu finanšu pakalpojumu piedāvāšana patērētāju kreditēšanas tirgū radīja tādu situāciju, ka arī patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji, izsniedzot aizdevumus, tiem piemēroja procentu likmes un tādējādi guva papildu peļņu no tiem labvēlīgās uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmas.

Likumdevēja izšķiršanās par uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas pienākuma vienādu attiecināšanu uz personu grupām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, ir pamatota ne tikai ar šajās grupās ietilpstošo saimnieciskās darbības veicēju augstajiem rentabilitātes rādītājiem, bet arī iespējām nodokļa administrēšanas vajadzībām šajās grupās ietilpstošos uzņēmumus identificēt bez papildu administratīvā sloga. Proti, abas salīdzināmās grupas sniedz savstarpēji aizvietojamus finanšu pakalpojumus, un šo pakalpojumu sniegšanai tiek piemērotas līdzīgas prasības, piemēram, prasības aizdevumu izsniegšanai, abas grupas ir Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma subjekti, abām grupām ir pienākums nodrošināt patērētāja maksātspējas novērtēšanu. Lai arī kredītiestādes un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēji atrodas atšķirīgos apstākļos attiecībā uz licencēšanas un uzraudzības kārtību un

patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem ir atšķirīgs ar uzņēmumu ienākuma nodokli apliekamās bāzes aprēķins, tomēr to saimnieciskās darbības specifika ļauj likumdevējam finanšu sektorā mērķtiecīgi nodalīt tieši šīs divas nodokļa maksātāju grupas, lai sekmētu regulāru uzņēmumu ienākuma nodokļa samaksu un nodrošinātu valsts budžeta ieņēmumus.

Tādējādi vienādā attieksme pret kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem tika noteikta, lai panāktu saprātīgu līdzsvaru starp uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmu, kas motivē uzņēmumus reinvestēt peļņu, un no valsts budžeta pilnīguma principa izrietošo prasību nodrošināt valsts budžeta ieņēmumu prognozējamību un uzņēmumu ienākuma nodokļa regulāru samaksu.

Līdz ar to ar apstrīdētajām normām noteiktās vienādās attieksmes pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām leģitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības aizsardzība.

29. Vērtējot, vai ar apstrīdētajām normām noteiktā vienādā attieksme atbilst samērīguma principam, ir jāņem vērā tiesību joma, kurā apstrīdētās normas ietilpst. Pārbaudot vienādās attieksmes samērīgumu, jāņem vērā tas, ka nodokļu tiesību specifika ietekmē konstitucionālās kontroles apjomu (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-35-03 9., 15. un 15.1.–15.2. punktu*).

Nodokļu jomā, jo īpaši tajos gadījumos, kad vienlīdzīgas prasības tiek attiecinātas uz nodokļa aprēķināšanas kārtību, likumdevēja sniegtos apsvērumus un pamatojumu vērtē, ņemot vērā konkrētā nodokļa objektu un to, cik būtiski atšķirīgas ir salīdzināmo grupu nošķiršanai identificētās pazīmes. Proti, tiek vērtēts tas, vai pazīmes, kas nošķir konkrētās personu grupas, ir tik nozīmīgas, ka apstrīdēto normu piemērošanas sekas šīm grupām ir būtiski atšķirīgas. Jo vairāk ir tādu pazīmju, kas abas personu grupas vieno, un mazāk atšķiras nodokļa samaksas rezultātā radītās finansiālās sekas, jo vairāk ir attaisnojama pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām noteiktā vienādā attieksme.

Likumdevējs ir vērtējis, vai konkrētajā gadījumā ir samērīgi pret kredītiestādēm un patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem noteikt vienādu attieksmi, un izšķīries par apstrīdētajās normās ietvertā regulējuma attiecināšanu uz abām šīm personu grupām (*sk. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2023. gada 8. novembra sēdes audioierakstu no 00:09:30. Pieejams: saeima.lv*). Kā jau tika secināts iepriekš, kreditēšanas nozarē gūtā papildu peļņa no tai labvēlīgās uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmas, augstie rentabilitātes rādītāji un iespējas nenomaksāto uzņēmumu ienākuma nodokli ieguldīt finanšu pakalpojumu sniegšanā bija tie likumdevēja apsvērumi, kuru dēļ attiecībā uz konkrētiem uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājiem

tika noteikta šā nodokļa piemaksas sistēma. Līdz ar to likumdevēja izraudzītajam risinājumam, proti, uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas pienākuma attiecināšanai ne tikai uz kredītiestādēm, bet arī uz patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, ir saprātīgs izskaidrojums.

Atbilstoši apstrīdētajām normām minētajām personām ir pienākums taksācijas gadā veikt uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu 20 procentu apmērā neatkarīgi no tā, vai tiek veikta peļņas sadale dividendēs. Tādējādi tiek veicināta uzņēmumu ienākuma nodokļa regulāra samaksa un attiecīgi palielinās ieņēmumi, ko valsts gūst un var izmantot sabiedrības labklājībai nozīmīgu pasākumu īstenošanai. Savukārt attiecībā uz Pieteikumu iesniedzēju piedāvātajiem alternatīvajiem risinājumiem Satversmes tiesa vērš uzmanību, ka īpaši tajos gadījumos, kad nodoklis pilda fiskālo funkciju, nodrošinot ieņēmumus valsts budžetā, jebkurš cits alternatīvs līdzeklis neļautu sasniegt likumdevēja izvirzītos mērķus tādā pašā kvalitātē.

Vērtējot, vai labums, ko no šādas vienādas attieksmes gūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu, jāņem vērā, ka uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksai ir fiskāls raksturs un uzņēmējdarbības vidē šā nodokļa samaksas pienākums nozīmē prognozējamus izdevumus, kas pielīdzināmi citām plānotām saimnieciskās darbības izmaksām. Ir tikai saprātīgi, ka, ņemot vērā likumdevēja noteikto mērķi, šāda fiskāla nodokļa administrēšana tiek attiecināta uz vairākām nodokļa maksātāju grupām, kuras iespējams identificēt pēc objektīviem kritērijiem. Konkrētajā gadījumā likumdevējs ir izvēlējies uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksu attiecināt uz tām nodokļa maksātāju grupām, kuras sniedz finanšu pakalpojumus un kurām ir augsti rentabilitātes rādītāji. Tādējādi sabiedrības labklājības nodrošināšanā vienlīdzīgi ir iesaistītas tieši tās personu grupas, kuras no līdzšinējās uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmas guva papildu labumu. Šādos apstākļos ieguvums no iespējas nodrošināt regulārus budžeta ieņēmumus sabiedrības pamatvajadzību apmierināšanai ir lielāks nekā patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem uzliktais slogs.

Līdz ar to ar apstrīdētajām normām noteiktajai vienādai attieksmei pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām ir objektīvs un saprātīgs pamats un apstrīdētās normas šajā aspektā atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma 4.[1] panta pirmo, otro un ceturto daļu, 17. panta 7.[1] daļu un pārejas noteikumu 52. punktu, ciktāl šīs normas paredz uzņēmumu ienākuma nodokļa piemaksas pienākumu patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 13. februārī

lietā Nr. 2024-06-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc politiskās partijas ""Saskaņa" sociāldemokrātiskā partija" konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.[2] un 28.[1] pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 14. janvāra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2023. gada 22. jūnijā pieņēma likumu "Grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā", kurš stājās spēkā 2024. gada 1. janvārī un ar kuru Priekšvēlēšanu aģitācijas likums papildināts ar 5.[1] pantu. Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants nosaka:

"(1) Priekšvēlēšanu aģitācijas periodā elektronisko plašsaziņas līdzekļu radio un televīzijas programmās, publiskās lietošanas ārtelpās un iekštelpās, periodiskajos izdevumos (laikrakstos un žurnālos), biļetenos, grāmatās un citos iespiedtehnikā sagatavotos izdevumos un internetā apmaksāti priekšvēlēšanu aģitācijas materiāli izvietojami un apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija veicama valsts valodā (tai skaitā latgaliešu rakstu valodā) vai lībiešu valodā.

(2) Priekšvēlēšanu aģitācijas periodā pirms Eiropas Parlamenta un pašvaldību domju vēlēšanām šā panta pirmajā daļā minētie priekšvēlēšanu aģitācijas materiāli var ietvert vai priekšvēlēšanu aģitācija var tikt nodrošināta ar tulkojumu Eiropas Savienības dalībvalstu oficiālajās valodās, ievērojot nosacījumu, ka valsts valodas (tai skaitā latgaliešu rakstu valodas) vai lībiešu valodas lietojums nedz audiāli, nedz vizuāli nedrīkst būt mazāks vai šaurāks par saturu svešvalodā.

(3) Ja konstatē šā panta pirmās vai otrās daļas noteikumu pārkāpumu, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšniekam ir pienākums uzdot nesaistītajai personai pretlikumīgai priekšvēlēšanu aģitācijai izlietotos finanšu līdzekļus 30 dienu laikā ieskaitīt valsts

budžetā. Pēc attiecīgās personas motivēta lūguma Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieks var finanšu līdzekļu atmaksāšanu sadalīt termiņos vai pagarināt finanšu līdzekļu atmaksāšanas termiņu, bet ne ilgāk par 90 dienām."

2. Pieteikuma iesniedzēja – politiskā partija ""Saskaņa" sociāldemokrātiskā partija" (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 100. pantam.

Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants ierobežo Pieteikuma iesniedzējas tiesības uz vārda brīvību, jo tas liedz izvietot apmaksātus priekšvēlēšanu aģitācijas materiālus un veikt apmaksātu priekšvēlēšanu aģitāciju svešvalodā, kas nav Eiropas Savienības oficiālā valoda. Tāpat ir liegts veikt šādu aģitāciju Eiropas Savienības oficiālajā valodā bez tulkojuma valsts valodā. Svešvalodas lietojums, kura nav Eiropas Savienības oficiālā valoda, ir atļauts tikai privātā klātienes sarunā vai sociālajos tīklos. Būtībā pamattiesību ierobežojums ir tuvs pilnīgam aizliegumam priekšvēlēšanu aģitācijā lietot mazākumtautību valodas, jo vēlētāju skaits ir tik liels, ka tos var sasniegt, tikai izmantojot plašsaziņas līdzekļus. Lai efektīvi sasniegtu mazākumtautību vēlētājus, politiskajai partijai jākomunicē mazākumtautības valodā.

Pieteikuma iesniedzēja neapstrīd, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Pieteikumā norādīts, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi varētu būt demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Tomēr Pieteikuma iesniedzējai ir šaubas par šiem mērķiem, jo mazākumtautību valodas stiprina, nevis vājina demokrātiju.

Šāds pamattiesību ierobežojums nav piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo tas mazina kandidātu izteikšanās brīvību, mazākumtautību vēlētāju iespējas saņemt informāciju, politisko diskusiju daudzveidību, kā arī vēlētāju interesi par vēlēšanām. Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants neveido vienotu komunikācijas telpu, jo pieļauj lībiešu valodas lietojumu. Mazākumtautību valodas palīdzētu piesaistīt vēlētājus, kuri pēc tam iesaistītos arī galvenajā politiskajā diskusijā, kas notiek valsts valodā.

Pastāv alternatīvi leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi. Iespēja vēlētājam izvēlēties sev interesantu un saprotamu aģitāciju varētu būt viens no šādiem līdzekļiem. Tāpat varētu noteikt pienākumu aģitācijas saturu tulkot valsts valodā.

Labums, ko iegūst sabiedrība no Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta, nav lielāks par personas tiesībām nodarīto kaitējumu. Priekšvēlēšanu periodā tiek piemērotas paaugstinātas prasības vārda brīvības aizsardzībai un likumdevēja rīcības brīvība ir šaurāka. Politisko

ideju izplatīšanas formas izvēles brīvība atbilst demokrātiskai sabiedrībai raksturīgajai atvērtībai un plurālismam. Mazākumtautības valodas lietojums nesniedz tās lietotājam nepamatotas priekšrocības, bet gan sekmē sabiedrības integrāciju. Pastāv atsevišķas iedzīvotāju grupas, kuras vecuma vai dzīves apstākļu dēļ valsts valodu nepārvalda tādā līmenī, lai varētu pilnvērtīgi piedalīties politiskajās diskusijās.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants atbilst Latvijas Republikas Satversmes 100. pantam.

Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pantā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Valsts valodas lietojumu Latvijā joprojām ietekmē piespiedu rusifikācijas sekas. Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants veicina latviešu valodas kā sabiedrības kopējās saziņas un demokrātiskās līdzdalības valodas lietojumu, tādējādi stiprina valsts valodas konstitucionālo lomu un mazina sabiedrības sašķeltību. Lai mazinātu nacionālās drošības riskus, ko rada Krievijas aktīvi izvērstie informatīvās ietekmes pasākumi, pašreizējā ģeopolitiskajā kontekstā valsts valodas lietojuma stiprināšana ir sevišķi būtiska.

Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants nodrošina to, ka priekšvēlēšanu aģitācijas laikā diskusijas par sabiedrībai svarīgiem jautājumiem notiek galvenokārt valsts valodā. Lībiešu valodas lietojums priekšvēlēšanu aģitācijā nav šķērslis vienotas informācijas telpas izveidei, jo stiprina Latvijas identitāti. Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants arī mazina ārvalstu radītos dezinformācijas un propagandas riskus.

Leģitīmos mērķus nav iespējams sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem. Ja priekšvēlēšanu aģitācijas saturs tiktu veidots svešvalodā, bet valsts valoda būtu tikai valoda, kurā šis saturs tiek tulkots, tas liktu apšaubīt valsts valodas nozīmi. Tulkojumu kvalitāte un precizitāte var būt ļoti atšķirīga, tie var radīt pārpratumus un mazināt demokrātisko diskusiju integritāti. Ja priekšvēlēšanu aģitācijas saturs vienmēr būtu pieejams svešvalodā, tas vairs nekalpotu par pamudinājumu pilnveidot valsts valodas zināšanas un kopumā apgrūtinātu lingvistisko integrāciju. Tāpat, priekšvēlēšanu periodā pieļaujot, piemēram, krievu valodas lietojumu, netiktu mazināti nacionālās drošības riski, jo tieši šai valodai pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā ir īpaša loma dezinformācijas un propagandas izplatīšanā.

Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants neparedz pilnīgu aizliegumu priekšvēlēšanu aģitācijā lietot mazākumtautību valodas. Šis ierobežojums neattiecas uz neapmaksātu priekšvēlēšanu aģitāciju, piemēram, individuālu komunikāciju ar vēlētājiem klātienē, kā arī uz priekšvēlēšanu debatēm. Turklāt priekšvēlēšanu aģitācija pirms Eiropas Parlamenta un pašvaldību

domju vēlēšanām var tikt veikta arī Eiropas Savienības oficiālajās valodās, lai ievērotu Eiropas Savienības pilsoņu tiesības, sekmētu Eiropas Savienības oficiālo valodu apguvi un tiektos uz Latvijas pilnvērtīgu iesaisti Eiropas kultūrtelpā.

4. Pieaicinātā persona – Valsts drošības dienests – pievienojas Saeimas viedoklim.

Valsts drošības dienests papildus norāda, ka Krievijas nemilitārās ietekmes pasākumos būtiska nozīme ir informatīvās ietekmes pasākumiem, kuru mērķis ir ietekmēt Latvijas sabiedrisko domu atbilstoši Krievijas interesēm. Šie pasākumi tiek izmantoti arī nolūkā traucēt normālu vēlēšanu gaitu citās valstīs, un tie ir sevišķi iedarbīgi krievu valodā runājošajā sabiedrības daļā. Krievu valodas lietojumam šajos pasākumos ir izšķiroša nozīme. Krievija ir instrumentalizējusi krievu valodas institūtu savu ārpolitisko un ģeopolitisko mērķu sasniegšanai. Krievija jau ilgstoši ir centusies nostiprināt krievu valodas pozīcijas Latvijā un tādējādi šķelt Latvijas sabiedrību.

Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants mazina iespējas destabilizēt iekšpolitisko situāciju. Latviešu valodas lietojuma pieaugums publiskajā telpā veicina vienotas informatīvās telpas izveidi un kavē dezinformācijas izplatīšanu svešvalodās. Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants ir vērsts uz to, lai mazinātu iespēju šķelt Latvijas sabiedrību, daļu no tās pakļaujot svešvalodās izplatīta priekšvēlēšanu aģitācijas satura ietekmei, kas var novest pie nesaticības un sabiedrības polarizācijas. Sabiedrības saliedētība ir sasniedzama, uzturot vienotu, valsts valodā balstītu informatīvo telpu. Turklāt apstrīdētā norma neliedz politiskajiem spēkiem komunikāciju ar mazākumtautību pārstāvjiem svešvalodā jebkurā citā formā, kas nav apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija.

Eiropas Parlamenta 2024. gada vēlēšanās politiskās partijas aktīvi veica aģitāciju klātienē un sociālajos tīklos mazākumtautību valodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas. Valsts drošības dienests nepiekrīt tam, ka apmaksātu mazākumtautību valodās sagatavotu priekšvēlēšanu aģitācijas materiālu neesība mazinātu sabiedrības interesi par vēlēšanām, un norāda uz to, ka Latvijas informatīvā telpa joprojām ir piesātināta ar saturu krievu valodā.

5. Pieaicinātā persona – Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs – uzskata, ka Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta trešā daļa nav attiecināma uz Pieteikuma iesniedzēju. Šīs normas adresāts nav politiskā partija, bet gan nesaistītā persona, kas priekšvēlēšanu aģitāciju veic savā vārdā. Tādēļ šajā daļā nav konstatējams Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārums.

Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs piekrīt, ka pamattiesību ierobežojumam ir Saeimas norādītie leģitīmie mērķi. Attiecībā uz ierobežojuma samērīgumu birojs norāda, ka Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta pirmā un otrā daļa neliedz Pieteikuma iesniedzējai paust savus politiskos uzskatus vai idejas, jo pieļauj, piemēram, individuālu komunikāciju ar vēlētājiem mazākumtautību valodās, kā arī Eiropas Savienības oficiālo valodu lietojumu.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Elīna Luīze Vītola – norāda, ka valsts var regulēt valodu lietojumu kā formu, kādā tiek paustas idejas priekšvēlēšanu aģitācijas laikā, bet vienlaikus tai jānodrošina sabiedrības informētība par vēlēšanu procesu, politisko partiju pozīcijām un ikviena tiesības uz brīvām vēlēšanām.

Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai valstīm, par spīti ierasti šaurajai rīcības brīvībai priekšvēlēšanu aģitācijas laikā, ir tiesības, ja to prasa neatliekama sabiedrības vajadzība, paredzēt ierobežojumus valodu lietojumam, kuras nav valsts valoda. Arī Eiropas Komisija par demokrātiju caur tiesībām (Venēcijas komisija) un Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību konsultatīvā komiteja (turpmāk – Konsultatīvā komiteja) nav secinājušas, ka valstīm nebūtu tiesību noteikt ierobežojumus svešvalodu lietojumam priekšvēlēšanu aģitācijā. Starptautisko institūciju rekomendācijas ir vērstas galvenokārt uz to, lai informācija par vēlēšanām, to norisi un vēlētāju tiesībām būtu pieejama pēc iespējas plašāk. Valstij jāsamēro valsts valodas aizsardzība un, iespējams, citas sabiedrības vajadzības ar mazākumtautību intereses pārstāvošo kandidātu un elektorāta tiesībām uz informācijas un viedokļu apmaiņu priekšvēlēšanu laikā. To darot, valstij jātiecas sasniegt līdzsvaru, kas ne vienai, ne otrai grupai neatņem tiesības pēc būtības un nodrošina mazākumtautību intereses pārstāvošo kandidātu tiesības efektīvi kandidēt vēlēšanās, priekšvēlēšanu aģitācijā paust savas idejas un uzrunāt vēlētājus.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietās "Şükran Aydın and others v. Turkey" un "Mestan v. Bulgaria" atzinusi, ka valstīm ir noteikta rīcības brīvība regulēt valodu lietojumu priekšvēlēšanu aģitācijā, taču konkrēto lietu apstākļos ir konstatējusi pārkāpumu. Salīdzinot minētās lietas ar izskatāmo lietu, valsts valodas aizsardzība kā citu personu tiesību aizsardzības elements būtu uzskatāma par leģitīmu mērķi, kuram kalpo ierobežojums priekšvēlēšanu aģitācijā lietot valodas, kas nav valsts valoda. Lai arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa minētajās lietās to apšaubīja, arī demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzību varētu uzskatīt par leģitīmiem pamattiesību ierobežojuma mērķiem, ņemot vērā Saeimas apsvērumus par pastiprinātu trešo valstu ieinteresētību Latvijā notiekošos vēlēšanu procesos, kā arī mēģinājumiem ar dezinformācijas

palīdzību ietekmēt šos procesus un plašāku sabiedrību. Atbilstoši šiem leģitīmajiem mērķiem varētu paplašināties Latvijas rīcības brīvības robežas. Starp izskatāmo lietu un minētajām Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietām ir arī tāda atšķirība, ka Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants neparedz pilnīgu aizliegumu veikt priekšvēlēšanas aģitāciju valodā, kas nav valsts valoda. Ja Satversmes tiesa tomēr secinātu, ka Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pantā ietvertais ierobežojums ir tāds, kas pēc būtības liedz politiskajām partijām informēt vēlētājus tiem vislabāk saprotamajā valodā, būtu jāņem vērā Saeimas norādītie leģitīmie mērķi.

Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pantu par iespējamo neatbilstību Latvijas starptautiskajām saistībām ir kritizējusi Konsultatīvā komiteja un Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs. Tomēr jāņem vērā, ka minētās institūcijas atsaukušās uz avotiem, kas skar saturiski atšķirīgas situācijas un pieļauj plašu izvēli valodas jautājumu regulēšanai priekšvēlēšanu aģitācijas laikā, ciktāl pie mazākumtautībām piederošas personas var efektīvi paust savus uzskatus, iegūt mazākumtautību valodās informāciju par vēlēšanām un piedalīties demokrātiskajos procesos.

7. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 100. pantam.

Apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir vairāki leģitīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai, jo publiskajā telpā paplašinās valsts valodas lietojums. Attiecībā uz sabiedrības drošības aizsardzību tiesībsargs norāda, ka valsts valodas stiprināšana ir būtiska nacionālās drošības risku mazināšanai pašreizējā ģeopolitiskajā kontekstā, bet kritiski vērtē apgalvojumu, ka apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācijas satura pieejamība valsts valodā var veicināt noturību pret dezinformācijas pasākumiem. Nevar izslēgt iespēju, ka noteikta balsstiesīgo daļa savu politisko nostāju veidos ārpus valsts apmaksātās priekšvēlēšanu aģitācijas. Lai arī valsts valodas prasmju stiprināšana var veicināt personu iesaisti publiskās debatēs un pilsoniskās līdzdalības procesos, valodas prasmes tomēr ir stiprināmas galvenokārt valsts valodā balstītas izglītības sistēmas ietvaros.

Priekšvēlēšanu aģitācijas materiālu tulkojums valsts valodā nesasniegtu leģitīmos mērķus – demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzība – līdzvērtīgā kvalitātē, jo netiktu mazināta svešvalodā izteikta satura pieejamība un netiktu veicināts valsts valodas lietojums. Savukārt leģitīmo mērķi – citu cilvēku tiesību aizsardzība – šis līdzeklis sasniegtu tādā pašā kvalitātē, jo nodrošinātu ikvienam pieeju priekšvēlēšanu aģitācijas

materiāliem valsts valodā. Tulkojuma kvalitātes riski var tikt novērsti ar valsts īstenotu uzraudzību. Personas pamattiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis varētu būt arī pienākums Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pantu pārskatīt atbilstoši ģeopolitisko apstākļu izmaiņām.

Labums, ko iegūst sabiedrība no valsts valodas konstitucionālās lomas stiprināšanas, nav samērīgs ar risku, ko apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums rada plurālismam. Valodas lietojums līdz ar citiem priekšvēlēšanu aģitācijas elementiem var darboties kā simbols, ar kuru politiskā partija apliecina savu lomu noteiktas kopienas interešu pārstāvībā un savu piederību šai kopienai. Politisko partiju iespēja tieši un nepastarpināti uzrunāt savus vēlētājus ir daļa no plurālisma, kas nodrošina vēlētāju brīvas gribas veidošanos. Ja svešvalodu lietojums neskar citu cilvēku tiesības komunikācijā priekšvēlēšanu aģitācijas laikā lietot valsts valodu, uz to būtu attiecināms izņēmums, kas pieļautu svešvalodas lietošanu.

Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] pants rada augstu risku demokrātiskā plurālisma aizsardzībai. Interešu līdzsvars tiek skaidri sasniegts gadījumos, kad priekšvēlēšanu aģitācijas izdevumu apmaksai tiek izmantots valsts budžeta finansējums. Tomēr Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta tvērums ir plašāks un riski būtu jāvērtē niansēti atkarībā no priekšvēlēšanu aģitācijas materiāla veida, tā izvietošanas vai izplatīšanas veida un mērķauditorijas. Samērīguma vērtējumā jāņem vērā arī iespējamās tiesību normu interpretācijas atšķirības, kas var atturēt personas no tiesību uz vārda brīvību izmantošanas.

8. Pieaicinātā persona – ***Mg. iur.*** **Iveta Kažoka** – uzskata, ka pamattiesību ierobežojuma atbilstība demokrātiskas sabiedrības pamatvērtībām ir atkarīga no aģitācijas formas un attiecīgā ierobežojuma saprātīgas piemērošanas. Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta tvērums neaprobežojas tikai ar apmaksātiem pakalpojumiem, bet attiecas arī uz citām priekšvēlēšanu aģitācijas formām. Normas tekstā lietots gan jēdziens "apmaksāts priekšvēlēšanu aģitācijas materiāls", ar ko parasti saprot politiskās reklāmas, gan jēdziens "apmaksāta aģitācija", ar ko var saprast gan politisko reklāmu, gan jebkādu citu izpausmi, kuras īstenošanai nepieciešama nauda.

Valodu lietojuma ierobežojumus var noteikt apmaksātām politiskajām reklāmām, jo tās neskar pilsoņu spontānu politisku izpausmi. Savukārt vismazākie ierobežojumi būtu attiecināmi uz aģitācijas formām, kas ir tuvākas cilvēku savstarpējai komunikācijai sadzīvē vai internetā, piemēram, runas, saukļi vai dziesmas publisku pasākumu laikā, komentāri politiskās diskusijās.

Secinājumu daļa

9. Izskatāmā lieta ir ierosināta pēc Pieteikuma iesniedzējas – politiskās partijas – konstitucionālās sūdzības par Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. pantam.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 19.[2] panta pirmajai daļai konstitucionālo sūdzību var iesniegt persona, kura uzskata, ka ir aizskartas tās pamattiesības. Personas pamattiesību aizskārums ir konstatējams, ja pamattiesības ir ietvertas Latvijas Republikas Satversmē un apstrīdētā norma tās tieši aizskar, radot tiesiskas sekas (*sal.: Satversmes tiesas 2023. gada 30. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2022-19-01 12. punkts*).

Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta pirmā un otrā daļa regulē valodu lietojumu apmaksātā priekšvēlēšanu aģitācijā, savukārt trešā daļa nosaka tiesiskās sekas, kādas rodas nesaistītajai personai par šā panta pirmās vai otrās daļas pārkāpumu. Nesaistītā persona atbilstoši Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 1. panta 2. punktam ir ar politiskajām partijām vai to apvienībām nesaistīta fiziskā persona, juridiskā persona vai reģistrēta šādu personu apvienība, kas savā vārdā veic priekšvēlēšanu aģitāciju.

Ievērojot minēto, Satversmes tiesa konstatē, ka Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta trešajā daļā paredzētās tiesiskās sekas neattiecas uz Pieteikuma iesniedzēju – politisko partiju. Tā kā minētā norma nevar aizskart Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības, saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu tiesvedību lietā šajā daļā nav iespējams turpināt.

Līdz ar to tiesvedība daļā par Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. pantam ir izbeidzama.

10. Lietā ir apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība Latvijas Republikas Satversmes 100. pantā ietvertajām tiesībām uz vārda brīvību, tāpēc nosakāma efektīvākā pieeja apstrīdēto tiesību normu atbilstības vērtēšanai.

Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta pirmā daļa nosaka vispārīgu regulējumu, kas attiecas uz jebkuru vēlēšanu priekšvēlēšanu aģitācijas periodu, proti, pirms Saeimas, Eiropas Parlamenta un pašvaldību domju vēlēšanām apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija, kas ietver arī apmaksātus priekšvēlēšanu aģitācijas materiālus, veicama valsts valodā, arī latgaliešu rakstu valodā un lībiešu valodā. Savukārt šā panta otrajā daļā likumdevējs ir paredzējis izņēmumu attiecībā uz Eiropas Parlamenta un pašvaldību domju vēlēšanām, kad pieļaujama aģitācijas satura tulkošana Eiropas Savienības oficiālajās valodās. Kā norādīts

likumprojekta anotācijā (*sk. likumprojekta Nr. 93/Lp14 "Grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā" anotāciju. Pieejama: saeima.lv*) un Saeimas atbildes rakstā, Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta pirmā un otrā daļa (turpmāk – apstrīdētās normas) tiecas stiprināt valsts valodas pozīcijas visās sabiedrības dzīves jomās un novērst paralēlu valodu saziņu, kas var šķelt sabiedrību. Minētie mērķi ir attiecināmi uz priekšvēlēšanu aģitācijas periodu pirms jebkurām vēlēšanām. Tādējādi no minētā regulējuma struktūras un tā pieņemšanas mērķiem secināms, ka apstrīdētās normas veido vienotu tiesisko regulējumu, kas vispārīgi nosaka valsts valodas lietojumu priekšvēlēšanu aģitācijas materiālos un priekšvēlēšanu aģitācijā pirms jebkurām vēlēšanām.

Pieteikuma iesniedzēja konstitucionālo sūdzību ir iesniegusi priekšvēlēšanu aģitācijas periodā pirms Eiropas Parlamenta vēlēšanām. No pieteikuma izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja iebilst pret valodu lietojuma regulējumu priekšvēlēšanu aģitācijas periodā pirms jebkurām vēlēšanām. Arī Saeima ir sniegusi atbildes rakstu un pieaicinātās personas ir sniegušas viedokļus par valodu lietojumu priekšvēlēšanu aģitācijas periodā pirms jebkurām vēlēšanām. Ņemot vērā minēto, kā arī Satversmes tiesas uzdevumu pēc iespējas efektīvāk novērst regulējumu, kas neatbilst Latvijas Republikas Satversmei vai citām augstāka juridiska spēka tiesību normām, Satversmes tiesa vērtēs apstrīdēto normu atbilstību Latvijas Republikas Satversmei attiecībā uz jebkurām vēlēšanām.

Latvijas Republikas Satversmes 100. panta pirmais teikums nosaka personas tiesības uz vārda brīvību, savukārt otrais teikums – cenzūras aizliegumu. Izskatāmajā lietā cenzūras jautājumi netiek skarti.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. panta pirmajam teikumam.

11. Latvijas Republikas Satversmes 100. panta pirmais teikums nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus."

Vārda brīvība ir demokrātiskas valsts vērtība, kas nodrošina sabiedrības dalību politiskajos procesos un ir cieši saistīta ar tiesībām piedalīties brīvās vēlēšanās. Tiesību uz vārda brīvību tvērumā iekļaujas arī priekšvēlēšanu aģitācija (*sal.: Satversmes tiesas 2010. gada 22. februāra sprieduma lietā Nr. 2009-45-01 6. un 9. punktu un 2022. gada 27. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-34-01 17. punkts*).

Lai noskaidrotu Latvijas Republikas Satversmē iekļauto cilvēka pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Kā atzinusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, politiskās partijas bauda Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības

konvencijas 10. pantā ietverto tiesību uz vārda brīvību aizsardzību (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2003. gada 13. februāra sprieduma lietā "Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey", pieteikums Nr. 41340/98 u. c., 89. punktu*). Eiropas Cilvēktiesību tiesa arī atzinusi, ka tiesības uz vārda brīvību aptver brīvību saņemt un izplatīt informāciju un idejas jebkurā valodā, kas ļauj piedalīties visu veidu kultūras, politiskās un sociālās informācijas un ideju publiskā apmaiņā. Tādējādi šādā kontekstā valoda kā izteiksmes līdzeklis bauda tiesību uz vārda brīvību aizsardzību (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 2. maija sprieduma lietā "Mestan v. Bulgaria", pieteikums Nr. 24108/15, 57. punktu*).

Politiskās partijas, izvietojot priekšvēlēšanu aģitācijas materiālus un veicot priekšvēlēšanu aģitāciju, īsteno tiesības uz vārda brīvību, un priekšvēlēšanu aģitācijā lietotā valoda kā izteiksmes līdzeklis iekļaujas Latvijas Republikas Satversmes 100. panta pirmā teikuma tvērumā.

Pieteikuma iesniedzēja ir politiskā partija, kas piedalījusies Saeimas, Eiropas Parlamenta un pašvaldību domju vēlēšanās. Tā piedalījās arī Eiropas Parlamenta 2024. gada 8. jūnija vēlēšanās, uz kurām pirmoreiz tika attiecinātas apstrīdētās normas, un veica priekšvēlēšanu aģitāciju pirms šīm vēlēšanām. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka ievērojama daļa tās vēlētāju ir krievu valodā runājoši sabiedrības locekļi un tāpēc pirms apstrīdēto normu spēkā stāšanās tā izplatījusi priekšvēlēšanu aģitācijas materiālus un veikusi priekšvēlēšanu aģitāciju latviešu un krievu valodā. Apstrīdētās normas liedz izplatīt priekšvēlēšanu materiālus un veikt apmaksātu priekšvēlēšanu aģitāciju krievu valodā un citās svešvalodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas.

Līdz ar to apstrīdētās normas ierobežo Pieteikuma iesniedzējas tiesības uz vārda brīvību.

12. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, vispirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu un tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.

Saeima 2023. gada 22. jūnijā pieņēma likumu "Grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā", ar kuru Priekšvēlēšanu aģitācijas likums papildināts ar $5.^1$ pantu par valodu lietojumu priekšvēlēšanu aģitācijā. Likums izsludināts 2023. gada 5. jūlijā oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 128 un stājās spēkā 2024. gada 1. janvārī.

Satversmes tiesai nerodas šaubas un arī lietas dalībnieki nav iebilduši pret to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Latvijas Republikas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, ir pieejamas atbilstoši normatīvo tiesību aktu prasībām un ir

pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas, kā arī ir pieņemtas tādā procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

13. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, jo ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.

Saeima norāda, ka apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Ņemot vērā Latvijas vēsturisko pieredzi un to, ka pašlaik latviešu valodas lietojums nav pietiekams, kā arī īpašo ģeopolitisko situāciju, valstij jāīsteno pozitīvi pasākumi un pastiprināti jāaizsargā valsts valodas pozīcijas, paredzot arī tās lietojumu priekšvēlēšanu aģitācijā. Pieteikuma iesniedzējas ieskatā, pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi varētu būt demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība, tomēr tai ir šaubas par šiem mērķiem, jo mazākumtautību valodas nevājina demokrātiju.

13.1. Sabiedrības drošība var būt pamats ierobežot vārda brīvību, arī reglamentējot valodu lietojumu noteiktos veidos, ņemot vērā apstākļus, kas saistīti ar drošības riskiem. Jebkuras valsts drošības politiku ietekmē tās ģeopolitiskais stāvoklis. Latvijas drošības politika ir pakārtota tam, ka Latvijas kaimiņvalsts ir Krievija, kuras pašreizējā ideoloģija ir vērsta uz karu un agresiju pret kaimiņvalstīm. Valsts drošības dienests un Satversmes aizsardzības birojs pastāvīgi norāda uz Krievijas kā Latvijas kaimiņvalsts radīto apdraudējumu sabiedrības drošībai un demokrātiskai valsts iekārtai (*piemēram, Valsts drošības dienesta publiskais pārskats par Valsts drošības dienesta darbību 2023. gadā. Pieejams: vdd.gov.lv, un Satversmes aizsardzības biroja 2023. gada darbības pārskats. Pieejams: sab.gov.lv*).

Krievijas politikā un propagandā ir attīstīts "krievu pasaules" ideoloģiskais koncepts, proti, ideja, ka krievu pasaule sniedzas arī ārpus Krievijas, visās bijušās Krievijas impērijas un Padomju Savienības robežās. Krievija tās "tautiešu" interešu aizsardzību izmanto kā ieganstu, lai iejauktos citu valstu iekšējās lietās, lietotu militāru spēku un pārkāptu to teritoriālo integritāti (*sk.: Russia's Footprint in the Nordic-Baltic Information Environment. Report 2016/2017. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2018, p. 8. Pieejams: stratcomcoe.org*).

Daudzu gadu garumā Krievija ar "tautiešu politikas" palīdzību veidoja augsni hibrīdkara uzsākšanai pret Ukrainu. Metodes, kas tika izmantotas Ukrainā pirms 2014. un 2022. gada notikumiem, Krievija

daudzu gadu garumā ir izmantojusi arī Latvijā (*sal.: Kudors A. Russia and Latvia. A Case of Sharp Power. New York: Routledge, 2024, p. 93*). Latviju kā savu "dabisko interešu un ietekmes sfēru" vai "nacionālās drošības zonu", kurā tai ir "īpaša atbildība un pienākumi", Krievija ir deklarējusi jau kopš 1992. gada (*sk.: Paplašināta Eiropa un tās kaimiņu politika: Austrumu dimensija. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 2005, 33. lpp. Pieejams: liia.lv*). Par to, ka Krievija pastāvīgi ir ieinteresēta Latvijā notiekošajos procesos, liecina arī Krievijas Ārlietu ministrijas 2024. gada ziņojums par Krievijas pilsoņu un tautiešu tiesību pārkāpumiem ārvalstīs, kurā Latvija raksturota kā viena no vislielākajā mērā "rusofobiskām" valstīm (*sk. Krievijas Ārlietu ministrijas 2024. gada 20. decembra kārtējo ziņojumu par Krievijas pilsoņu un tautiešu tiesību pārkāpumiem ārvalstīs. Pieejams: mid.ru*). Lai kāpinātu spriedzi Latvijas sabiedrībā, palielinātu neuzticību valsts varai un politikai un veidotu apstākļus Latvijas politikas pārorientācijai Krievijas virzienā, Krievija plaši izmanto dažādus informatīvās ietekmes pasākumus. Tādējādi Latvijas drošību jau ilgstoši apdraud tās kaimiņvalsts Krievijas īstenotie informatīvās ietekmes pasākumi.

13.2. Krievija, izmantojot uz krievu valodā runājošo sabiedrības daļu orientētas politiskās organizācijas, jau ilgstoši ir centusies nostiprināt krievu valodas pozīcijas Latvijā, lai kavētu šo iedzīvotāju integrēšanos Latvijas sabiedrībā, kā arī lai būtu vieglāk ar tiem manipulēt, izmantojot propagandu un dezinformāciju (*sk. Valsts drošības dienesta viedokli*). Krievijas "tautiešu politikas" ietvaros krievu valoda līdztekus parastajām valodas funkcijām tiek izmantota kā prokremliski noskaņoto sabiedrības daļu vienojošs elements un viens no līdzekļiem Krievijas politisko mērķu sasniegšanai – Latvijas sabiedrības šķelšanai un Krievijas varas naratīvus un agresīvo politiku atbalstošās kopienas nostiprināšanai, uzturēšanai un paplašināšanai. Tādējādi secināms, ka krievu valoda pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā var tikt izmantota kā Krievijas ideoloģijas nesēja, tāpēc valodu lietojuma regulējums izskatāmajā lietā ir būtisks Latvijas nacionālās drošības jautājums.

13.3. Valstij, lai aizsargātu savu demokrātisko iekārtu un garantētu savas demokrātiskās sistēmas stabilitāti, var būt nepieciešams veikt īpašus pašaizsardzības pasākumus (*sal.: Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-25-01 20.2. punkts*). Vēlēšanas ir būtisks demokrātisks process, kurā tauta īsteno savu suverēno varu. Viens no elementiem, kas raksturo demokrātisku valsts iekārtu, ir brīvas vēlēšanas, un šis princips attiecas arī uz priekšvēlēšanu periodu (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-25-01 17. punktu un Senāta 2006. gada 3. novembra sprieduma lietā Nr. SA-5/2006 10.2. punktu*). Apstrīdētās normas ir vērstas uz Krievijas informatīvās ietekmes pasākumu iedarbības mazināšanu priekšvēlēšanu aģitācijas periodā. Krievijas

informatīvās ietekmes pasākumi tiek īpaši vērsti uz valstīm, kurās plānotas vēlēšanas, nolūkā ietekmēt sabiedrisko domu un politisko kursu par labu Krievijas interesēm (*sk. Satversmes aizsardzības biroja 2023. gada darbības pārskatu. Pieejams: sab.gov.lv*). Tādēļ ir būtiski, ka priekšvēlēšanu aģitācijas periodā tiek mazināta iespēja izplatīt Krievijas agresīvo politiku atbalstošus vēstījumus, kas negatīvi ietekmē tos Latvijas iedzīvotājus, kuri vēlētos Latvijas politisko attīstību Krievijas virzienā.

Apstrīdētās normas aizsargā sabiedrības drošību un demokrātisko valsts iekārtu, mazinot svešvalodu lietojumu un stiprinot latviešu valodas, arī latgaliešu rakstu valodas un lībiešu valodas, lietojumu priekšvēlēšanu aģitācijā. Latviešu valoda ir neatņemama Latvijas valsts konstitucionālās identitātes sastāvdaļa, un Latvijas valstisko identitāti veido arī latgaliešu rakstu valoda kā latviešu valodas vēsturiskais paveids un lībiešu valoda, kurai kā vienīgajai pirmiedzīvotāju (autohtonu) valodai ir piešķirta īpaša valstiska aizsardzība (*sal.: Senāta 2020. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. SA-1/2020 22. punkts*).

Secināms, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir saistīts ar nacionālās drošības un līdz ar to arī demokrātiskās valsts iekārtas apdraudējuma risku mazināšanu pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā un vērsts uz sabiedrības drošības un demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir sabiedrības drošības un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība.

14. Noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa vispirms pārbauda, vai ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt leģitīmos mērķus.

Okupācijas periodā ieplūdušās lielās krievu valodā runājošās imigrantu kopienas dēļ Latvijas sabiedrība joprojām atrodas nošķirtās informācijas telpās (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 30.3. punktu*). Valsts drošības dienests ir konstatējis, ka Krievijas informatīvās ietekmes pasākumi bijuši rezultatīvi Latvijas sabiedriskās domas ietekmēšanā. Par to liecina, piemēram, sabiedrības daļas paustais atbalsts Krievijas pilna mēroga iebrukumam Ukrainā, turklāt atsevišķos gadījumos šis atbalsts ietvēris arī aicinājumus uz vardarbību un attaisnojis civiliedzīvotāju slepkavības (*sk. Valsts drošības dienesta publisko pārskatu par Valsts drošības dienesta darbību 2022. gadā. Pieejams: vdd.gov.lv*).

Lai aizsargātu sabiedrības drošību un demokrātisko valsts iekārtu pret ārvalstu informatīvās ietekmes pasākumiem, latviešu valodas kā

kopējās valodas lietojuma nostiprināšana ir viens no pamata elementiem (*sk. Valsts drošības dienesta publisko pārskatu par Valsts drošības dienesta darbību 2023. gadā. Pieejams: vdd.gov.lv*). Vienotas, valsts valodā balstītas informatīvās telpas uzturēšana mazina iespējas šķelt Latvijas sabiedrību un daļai no tās nonākt svešvalodās izplatīta priekšvēlēšanu aģitācijas satura ietekmē. Latviešu valodas lietojuma pieaugums un svešvalodu, tostarp krievu valodas, lietojuma samazinājums publiskajā telpā mazina iespēju svešvalodas izmantot informatīvās ietekmes pasākumu īstenošanai (*sk. Valsts drošības dienesta viedokli*).

Apstrīdētās normas samazina svešvalodu lietojumu priekšvēlēšanu aģitācijas periodā un palielina valsts valodas lietojumu. Tās nodrošina, ka apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija risinās valsts valodā balstītā telpā, un tādējādi mazina Krievijas dezinformācijas un propagandas ietekmi, iespēju manipulēt ar informāciju un iejaukšanos Latvijas demokrātiskajos procesos. Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz nacionālās drošības stiprināšanu un tādējādi aizsargā sabiedrības drošību un demokrātisko valsts iekārtu.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu – sabiedrības drošības un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība – sasniegšanai.

15. Vērtējot to, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmo mērķu sasniegšanai, Satversmes tiesa pārbauda, vai šos mērķus nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi.

Pieteikuma iesniedzēja norāda divus tās pamattiesības mazāk ierobežojošus līdzekļus, ar kuriem varētu sasniegt leģitīmos mērķus. Savukārt Saeima uzskata, ka šie alternatīvie līdzekļi nesasniegtu leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē.

15.1. Pieteikuma iesniedzējas ieskatā, efektīvāk uzturēt demokrātisku diskursu valsts valodā varētu ar atraktīvākiem priekšvēlēšanu diskusiju rīkiem, nevis valodu lietojuma ierobežojumiem. Saeima norāda, ka šī alternatīva nemazinātu nacionālās drošības riskus, jo pieļautu to, ka apmaksātā priekšvēlēšanu aģitācijā tiek lietota tāda valoda kā, piemēram, krievu valoda, kurai pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā ir īpaša loma dezinformācijas un propagandas izplatīšanā.

Valstij ir tiesības regulēt valodu lietojumu aģitācijā un, ja nepieciešams, noteikt samērīgus ierobežojumus (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 22. janvāra sprieduma lietā "Şükran Aydın and Others v. Turkey", pieteikums Nr. 49197/06 u. c., 55. punktu un 2023. gada 2. maija sprieduma lietā "Mestan v. Bulgaria", pieteikums Nr. 24108/15, 60. punktu*). Ja likumdevējs ir nolēmis regulēt valodu lietojumu

priekšvēlēšanu aģitācijā, lai aizsargātu sabiedrības drošību un demokrātisko valsts iekārtu, tad par alternatīvu līdzekli nevar atzīt šā jautājuma neregulēšanu.

15.2. Pieteikumā norādīts, ka pamattiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu arī iespēja veikt apmaksātu priekšvēlēšanu aģitāciju jebkurā valodā, nodrošinot tulkojumu valsts valodā.

Likumdevējs jau ir noteicis, ka noteiktos gadījumos un kārtībā apmaksātā priekšvēlēšanu aģitācijā var tikt lietotas svešvalodas. Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta otrā daļa paredz, ka apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija pirms pašvaldību domju un Eiropas Parlamenta vēlēšanām var notikt valsts valodā ar tulkojumu Eiropas Savienības oficiālajās valodās. Savukārt Pieteikuma iesniedzējas norādītā alternatīva pēc būtības ir vērsta uz šā izņēmuma attiecināšanu uz jebkurām vēlēšanām un arī uz tādām svešvalodām, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas.

Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajā daļā ietvertas Latvijas pilsoņa tiesības piedalīties valsts darbībā. Tas, ka šīs tiesības noteiktas tikai Latvijas pilsoņiem, atspoguļo tautas suverenitātes principu (*sk.: Kusiņš G. 101. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 383. lpp.*). Savukārt Latvijas Republikas Satversmes 101. panta otrā daļa, Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums un Pašvaldības domes vēlēšanu likums nodrošina Latvijas konstitucionālās sistēmas saderību ar Eiropas Savienības tiesībām, proti, Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 39. un 40. pantu, kas Eiropas Savienības pilsoņiem garantē tiesības balsot un kandidēt Eiropas Parlamenta un pašvaldību domju vēlēšanās. Tādējādi Eiropas Parlamenta un pašvaldību domju vēlēšanās, pretstatā Saeimas vēlēšanām, piedalās ne tikai Latvijas pilsoņi, bet arī Eiropas Savienības pilsoņi.

Apstrīdētajās normās noteiktais valodu lietojums priekšvēlēšanu aģitācijā ir saistīts ar to, kādas personas ir tiesīgas balsot un kandidēt vēlēšanās, – Saeimas vēlēšanās piedalās tikai Latvijas pilsoņi un apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija veicama valsts valodā, savukārt Eiropas Parlamenta un pašvaldību domju vēlēšanās piedalās arī Eiropas Savienības pilsoņi un valsts valodā veiktās aģitācijas saturs var tikt tulkots Eiropas Savienības oficiālajās valodās. Latvija ir piederīga Eiropas kultūrtelpai, kurā Latvijas identitāti veido latviešu valoda, kas ir viena no Eiropas Savienības oficiālajām valodām (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 30. punktu*). Tādējādi apstrīdētās normas nodrošina, ka apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija notiek vienotā, valsts valodā balstītā telpā, bet vienlaikus arī respektē Eiropas Savienības pilsoņu tiesības Eiropas Parlamenta un pašvaldību domju vēlēšanās, paredzot iespēju aģitācijas saturu tulkot Eiropas Savienības oficiālajās valodās.

Dažādu valodu lietojuma tiesiskais regulējums var būt atšķirīgs arī atkarībā no konkrētās valodas ietekmes uz sabiedrības drošību un demokrātisko valsts iekārtu. Kā jau tika atzīts iepriekš, krievu valoda pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā var tikt lietota kā līdzeklis Krievijas ģeopolitisko mērķu sasniegšanai. Krievijas "tautiešu politikas" sekas Ukrainā liecina, ka Krievijas atbalsts krievu valodas lietojumam apgrūtina demokrātijas funkcionēšanu un vairo drošības riskus (*sk.: Kudors A. Russia and Latvia. A Case of Sharp Power. New York: Routledge, 2024, p. 95*).

Plašāks svešvalodu lietojums apmaksātā priekšvēlēšanu aģitācijā, proti, iespēja tulkot aģitācijas saturu arī pirms Saeimas vēlēšanām vai tulkot svešvalodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, pirms Eiropas Parlamenta un pašvaldību domju vēlēšanām, nemazinātu Krievijas informatīvās ietekmes pasākumu iedarbību tādā pašā kvalitātē. Ja aģitācija vienmēr tiktu veikta gan valsts valodā, gan svešvalodā, tad netiktu sašaurināts svešvalodu lietojums, netiktu veicināta vienotas, valsts valodā kā sabiedrības kopējā valodā balstītas informatīvās telpas izveide un netiktu mazinātas iespējas šķelt sabiedrību.

Līdz ar to tāds risinājums kā tiesības apmaksātā priekšvēlēšanu aģitācijā lietot jebkuru svešvalodu, ja tiek nodrošināts tulkojums valsts valodā, nesasniegtu leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē.

15.3. No likumprojekta Nr. 93/Lp14 "Grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā" izstrādes materiāliem izriet, ka likumdevējs vērtējis arī citus alternatīvos līdzekļus. Apstrīdēto normu pieņemšanas procesā vērtēts, vai pienākums veikt priekšvēlēšanu aģitāciju valsts valodā varētu attiekties tikai uz tādu aģitāciju, kurai izlietoti valsts budžeta līdzekļi, vai uz noteiktu procentuālu daļu no veiktās priekšvēlēšanu aģitācijas. Likumprojekta izstrādes procesā secināts, ka šīs alternatīvas nesasniegtu leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē (*sk. Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas 2023. gada 16. maija un 7. jūnija sēžu audioierakstus. Pieejami: saeima.lv*).

Arī Satversmes tiesa secina, ka minētie alternatīvie līdzekļi nesasniegtu pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē. Attiecībā uz valsts budžeta finansējumu kā ierobežojuma attiecināšanas kritēriju jāņem vērā, ka valsts budžeta finansējumu nesaņem visas politiskās partijas (*sk. Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.[1] pantu*). Ja pienākums apmaksātu priekšvēlēšanu aģitāciju veikt valsts valodā būtu atkarīgs no finansēšanas avota, tad politiskajām partijām, kuras nesaņem valsts budžeta finansējumu un aģitācijai izmanto citus līdzekļus, vispār nebūtu pienākuma veikt aģitāciju valsts valodā. Savukārt tām politiskajām partijām, kuras saņem valsts budžeta finansējumu, šāds pienākums būtu tikai tad, kad priekšvēlēšanu aģitācijai tiktu tērēti līdzekļi no šā finansējuma. Tādējādi svešvalodu

lietojums priekšvēlēšanu aģitācijā tiktu mazāk ierobežots un valsts valodā balstītā vienotā informatīvā telpa, kas mazina iespējas šķelt sabiedrību un mazina Krievijas informatīvo pasākumu ietekmi, netiktu stiprināta tādā pašā kvalitātē. Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas sēdēs arī tika norādīts, ka šāda alternatīva neļautu nekavējoties reaģēt uz pārkāpumiem, jo vienmēr būtu nepieciešams vispirms noskaidrot aģitācijas finansēšanas avotu.

Tāpat jautājumā par valsts valodas un svešvalodu lietojuma proporciju priekšvēlēšanu aģitācijā Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas sēdēs tika norādīts, ka šāda regulējuma uzraudzība būtu apgrūtināta un prasītu nesamērīgu ieguldījumu no valsts. Arī šāda alternatīva nevarētu tādā pašā kvalitātē stiprināt valsts valodā balstīto vienoto informatīvo telpu, jo svešvalodu lietojums tiktu ierobežots mazāk.

Tātad nav saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

16. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību leģitīmajiem mērķiem, jāpārliecinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā.

Izskatāmajā lietā Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ar apstrīdētajām normām ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp ierobežojumu politiskās partijas tiesību uz vārda brīvību īstenošanai, veicot apmaksātu priekšvēlēšanu aģitāciju svešvalodā, un sabiedrības drošības un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzības interesēm.

16.1. Vārda brīvība ir būtisks brīvu vēlēšanu īstenošanas priekšnoteikums. Lai vēlētājs varētu paust savu gribu, izvēloties likumdevēju, ir svarīgi priekšvēlēšanu laikā nodrošināt brīvu viedokļu un informācijas apriti (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1998. gada 19. februāra sprieduma lietā "Bowman v. the United Kingdom", pieteikums Nr. 24839/94, 42. punktu*). Politiskās partijas ir plurālistiskas sabiedrības pamats un būtisks demokrātiskas valsts iekārtas pastāvēšanas priekšnoteikums, kas veido saikni starp sabiedrību un valsts varu un nodrošina organizētu sabiedrības līdzdalību politiskajos procesos (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2022-33-01 11. punktu*). Tādēļ tiesības uz vārda brīvību, it sevišķi priekšvēlēšanu periodā, politiskajām partijām ir īpaši svarīgas (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 24. februāra sprieduma lietā "Długołęcki v. Poland", pieteikums Nr. 23806/03, 40. punktu un 2011. gada 1. februāra sprieduma lietā "Faruk Temel v. Turkey", pieteikums Nr. 16853/05, 55. punktu*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka lietās, kas skar tiesību uz vārda brīvību ierobežojumu vēlēšanu vai priekšvēlēšanu kontekstā, valstu rīcības brīvība ir šaurāka (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 2. maija spriedumu lietā "Mestan v. Bulgaria", pieteikums Nr. 24108/15*). Taču, vērtējot vēlēšanu tiesību ierobežojumu Latvijā šā brīža ģeopolitiskajā situācijā, Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka aizvien pieaugošo valsts drošības, teritorijas integritātes un demokrātiskas valsts iekārtas apdraudējumu dēļ Latvijas valstij pašlaik ir nepieciešama vēl plašāka rīcības brīvība nekā pirms 20 gadiem (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2024. gada 25. jūlija sprieduma lietā "Ždanoka v. Latvia (No. 2)", pieteikums Nr. 42221/18, 56. punktu*).

Gadu gaitā Krievijas mērķis vienmēr bijis panākt tās politikai labvēlīgas valdības izveidi Latvijā, tāpēc vēlēšanu jautājumi Latvijā ir vērtējami kontekstā ar Krievijas informatīvās ietekmes pasākumiem (*sk.: Russia's Information Influence Operations in the Nordic-Baltic Region. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2024, p. 81. Pieejams: stratcomcoe.org*). Informatīvās ietekmes pasākumi tiek vērsti uz Latvijā notiekošajiem vēlēšanu procesiem, lai krievu valodā runājošos iedzīvotājus atšķeltu no pārējās sabiedrības un grautu Latvijas politisko stabilitāti (*sk.: Backes O., Swab A. Cognitive Warfare: The Russian Threat to Election Integrity in the Baltic States. Cambridge: Belfer Center for Science and International Affairs. Harvard Kennedy School, 2019*). Priekšvēlēšanu aģitācijas periodā, proti, laika posmā no 120. dienas pirms vēlēšanām līdz vēlēšanu dienai, notiek intensīva komunikācija starp politisko partiju izvirzītajiem kandidātiem un vēlētājiem, kuri apsver to, kurus kandidātus atbalstīt. Tādēļ ir būtiski, lai šo komunikāciju un izvēli nekropļotu Krievijas informatīvās ietekmes pasākumi un tādējādi Krievijas politiskās intereses netiktu nostiprinātas Latvijas vai Eiropas Savienības likumdevēja institūcijā vai vietējā pašpārvaldē.

Vēlētāja brīvas gribas veidošanās it sevišķi ir apdraudēta pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā. Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā radījis pastiprinātus drošības riskus visā Eiropā un it sevišķi Krievijas kaimiņvalstīs (*sk.: Bērziņš J., Bērziņa I., Rostoks T. Contemporary Challenges to European Security: Neoliberalism, Democratic Backsliding, and Alliance Cohesion. Riga: National Defence Academy of Latvia. Centre for Security and Strategic Research, 2024, pp. 9-10. Pieejams: naa.mil.lv*). Nacionālās drošības koncepcijā 2023 norādīts, ka Krievija kara ietekmē ir radikalizējusies un tās mērķu sasniegšanai NATO un Eiropas Savienības dalībvalstīs svarīgi ir hibrīdā kara instrumenti, tostarp mērķtiecīga informatīvās telpas manipulācija. Krievijas informatīvās ietekmes pasākumi Latvijā kļuvuši biežāki un agresīvāki (*sk. Satversmes aizsardzības biroja 2023. gada darbības pārskatu. Pieejams: sab.gov.lv*). Eiropas Parlaments ir atzinis, ka

Krievija izvērš arvien plašāku uz vēstures pārskatīšanu vērstu dezinformācijas kampaņu, lai noliegtu Ukrainas valstiskumu un pastāvēšanu un pamatotu savas pretenzijas uz ekskluzīvām ietekmes sfērām. Krievija ar šādu vēstures pārskatīšanu apdraud demokrātiskās vērtības un mieru Eiropā un rada īpašus draudus Polijai un Baltijas valstīm un to suverenitātei (*sk. Eiropas Parlamenta 2025. gada 23. janvāra rezolūciju par Krievijas īstenoto dezinformāciju un vēstures falsificēšanu, lai attaisnotu savu agresijas karu pret Ukrainu (2024/2988(RSP)). Pieejama: europarl.europa.eu*).

Tādējādi apstrīdētās normas nav vērstas pret plurālismu priekšvēlēšanu periodā. Tās ir vērstas uz Krievijas informatīvās ietekmes pasākumu iedarbības mazināšanu. Krievijas informatīvās ietekmes pasākumu izvērsums Latvijas informatīvajā telpā un arvien lielākie drošības riski rada nepieciešamību pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā ierobežot svešvalodu lietojumu priekšvēlēšanu aģitācijā. Tādā veidā tiek aizsargāta ne vien Latvijas sabiedrības drošība un demokrātiskā valsts iekārta, bet arī visas Eiropas drošība un demokrātija.

16.2. Vērtējot valodu lietojuma priekšvēlēšanu aģitācijā ierobežojumu samērīgumu, būtisks ir šo ierobežojumu apmērs, proti, tas, vai priekšvēlēšanu aģitācija svešvalodās nav aizliegta pilnībā (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 22. janvāra spriedumu lietā "Şükran Aydın and Others v. Turkey", pieteikums Nr. 49197/06 u. c., un 2023. gada 2. maija spriedumu lietā "Mestan v. Bulgaria", pieteikums Nr. 24108/15*).

Apstrīdētās normas attiecas uz apmaksātu priekšvēlēšanu aģitāciju. Tātad neapmaksāta aģitācija, piemēram, individuālā komunikācija ar vēlētājiem un sociālajos tīklos, kā arī debates var notikt jebkurā valodā (*sk. Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas 2023. gada 16. maija sēdes audioierakstu. Pieejams: saeima.lv; sk. arī Saeimas atbildes rakstu, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja un Valsts drošības dienesta viedokļus*). Jāņem vērā arī tas, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums attiecas uz ierobežotu laika periodu. Tas nozīmē, ka citā laikā politisko partiju tiesības lietot svešvalodas, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, nav ierobežotas.

Tādējādi apstrīdētās normas neparedz pilnīgu aizliegumu politisko partiju komunikācijā ar vēlētājiem priekšvēlēšanu aģitācijas periodā un ārpus šā perioda lietot svešvalodas, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas.

16.3. Pieteikuma iesniedzēja apgalvo, ka apstrīdētās normas samazinās vēlētāju dalību vēlēšanās. Apstrīdētās normas mazinot vēlētāju interesi par vēlēšanām un iesaisti tajās, jo politisko partiju izvirzīto kandidātu iespējas nodot informāciju vēlētājiem svešvalodā ir ierobežotas.

Pirmās vēlēšanas, kuru laikā, arī priekšvēlēšanu aģitācijas periodā, jau bija spēkā apstrīdētās normas, bija 2024. gadā notikušās Eiropas Parlamenta vēlēšanas. Tajās vēlētāju aktivitāte salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem ir pieaugusi: 2024. gadā tā bija 33,82 %, 2019. gadā – 33,53 %, 2014. gadā – 30,24 % (*sk.: Vēlētāju aktivitāte katrā valstī. Pieejams: results.elections.europa.eu*). Tādēļ no datiem par vēlētāju aktivitāti nav secināms, ka apstrīdētajās normās apmaksātajai priekšvēlēšanu aģitācijai noteiktie svešvalodu lietojuma ierobežojumi mazinātu vēlētāju dalību vēlēšanās.

Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, ir līdzsvarojis sabiedrības drošības un demokrātiskas valsts iekārtas intereses, kuru aizsardzībai pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā ir būtisks valsts valodas, arī latgaliešu rakstu valodas un lībiešu valodas, lietojuma regulējums, un politisko partiju tiesības uz vārda brīvību apmaksātā priekšvēlēšanu aģitācijā. Labums, ko sabiedrība iegūst no tā, ka apmaksāta priekšvēlēšanu aģitācija veicama valsts valodā, arī latgaliešu rakstu valodā un lībiešu valodā, ir lielāks nekā nelabvēlīgās sekas, kas politiskajai partijai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā.

Tātad apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētās normas atbilst Latvijas Republikas Satversmes 100. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu un 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. pantam.

2. Atzīt Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta pirmo un otro daļu **par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 100. panta pirmajam teikumam.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2025. gada 27. februārī

lietā Nr. 2024-06-01

"Par Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. pantam".

Nevaru pievienoties Satversmes tiesas vairākuma viedoklim par Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. pantam.

1. Satversmes 100. pants aizsargā vārda brīvību. Vārda brīvība ietver brīvību saņemt un izplatīt informāciju un idejas. Vārda brīvības elements ir arī forma, kādā personas var saņemt un izplatīt informāciju un idejas. Viena no vārda brīvības izpausmēm ir brīvība izvēlēties saziņas valodu.

Valodas izvēles brīvība politiskajai partijai sniedz brīvību izplatīt informāciju un idejas valodā, kas ļauj tai tās brīvi izvēlētajā vislabākajā veidā sasniegt vēlētājus un plašāku sabiedrību kopumā, apmainīties ar idejām un informāciju, bet vēlētājiem un plašākai sabiedrībai iespēju saņemt informāciju un politiskās partijas idejas tādā valodā, kuru pārvalda attiecīgais vēlētājs un sabiedrība.

Vārda brīvība nav absolūta. Valsts var noteikt tās izmantošanas ierobežojumus, taču attiecībā uz valodas izvēli tieši politiskā diskursa un vēlēšanu kontekstā Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka valstu rīcības brīvība ir šaura, jo īpaši fāzē pirms vēlēšanām vai referendumiem, kad demokrātiskā likme ir visaugstākajā līmenī (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 2. maija sprieduma lietā Mestan pret Bulgāriju, pieteikuma Nr. 24108/15, 54. punktu*).

2. Atbilstoši Satversmes tiesas vairākuma viedoklim politisko partiju brīvība priekšvēlēšanu aģitācijas valodas izvēlē ir ierobežojama nacionālās drošības aizsardzības (tam aptverot demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību un sabiedrības drošību) labad. Lai apstiprinātu šo secinājumu, tiesa argumentēja, ka "krievu valoda līdztekus parastajām valodas funkcijām tiek izmantota kā prokremliski noskaņoto sabiedrības daļu vienojošs elements un viens no līdzekļiem Krievijas politisko mērķu sasniegšanai – Latvijas sabiedrības šķelšanai un Krievijas varas naratīvus un agresīvo politiku atbalstošās kopienas nostiprināšanai, uzturēšanai un paplašināšanai". Tādējādi tiesa secināja, ka "krievu valoda pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā *var tikt izmantota* (mans izcēlums) kā Krievijas

ideoloģijas nesēja, tāpēc valodu lietojuma regulējums izskatāmajā lietā ir būtisks Latvijas nacionālās drošības jautājums [..] Ir būtiski, ka priekšvēlēšanu aģitācijas periodā tiek mazināta iespēja izplatīt Krievijas agresīvo politiku atbalstošus vēstījumus, kas negatīvi ietekmē tos Latvijas iedzīvotājus, kuri vēlētos Latvijas politisko attīstību Krievijas virzienā".

Šādi tiesas secinājumi ir pretēji apstrīdētās normas izdevējas – Saeimas – paustajam pamatojumam par apstrīdētās normas pieņemšanas iemesliem.

Likumprojekta iniciatori apstrīdētās normas leģitīmo mērķi pamato nevis ar nacionālo drošību un krievu valodas kā ideoloģijas nesējas raksturu, bet gan ar vajadzību stiprināt valsts valodas lietojuma plašumu sabiedrībā un novērst sašķeltu sabiedrību, kur kādas vēlētāju daļas uzrunāšana iespējama tikai šai daļai saprotamā valodā (*sk. 14. Saeimas likumprojekta Nr. 93/Lp14 anotāciju*, *pieejama: www.saeima.lv*). Arī apstrīdētās normas projekta apspriešanas laikā Saeimā tiek uzsvērts, ka Latvijā komunikācijai jānotiek valsts valodā, un Latvijas balsstiesīgajiem pilsoņiem valsts valoda ir jāzina un ikvienai personai, arī – politiķiem, ir pienākums lietot latviešu valodu mutvārdos un rakstveida saziņā (*sk. 14. Saeimas ziemas sesijas 13. sēdes 2023. gada 2. martā stenogrammu, pieejama: www.saeima.lv*).

Arī apstrīdētās normas projekta apspriešanas laikā Saeimā 3. lasījumā tika norādīts ka Saeimas atbildīgās komisijas sēdē vairākas reizes tika apliecināts, ka Latvijas Republikas pilsoņu absolūts vairākums pārvalda valsts valodu pietiekamā līmenī (*sk. 14. Saeimas pavasara sesijas 16. sēdes 2023. gada 22. jūnijā stenogrammu, pieejama: www.saeima.lv*).

Tātad Saeima apstrīdēto normu nepamatoja ar īpaši būtiskiem nacionālās drošības apsvērumiem, bet ar vajadzību paplašināt valsts valodas lietošanu sabiedrībā un, jo īpaši, politiskajā diskursā pirms vēlēšanām, lai gan Latvijas Republikas pilsoņu absolūts vairākums pārvalda valsts valodu pietiekamā līmenī. Savukārt Satversmes tiesas argumenti par apstrīdētās normas nepieciešamību ir pretēji, akcentējot tieši krievu valodas kā politiskās saziņas valodas apdraudējuma raksturu valsts drošībai.

3. Satversmes tiesas vairākums ir piedēvējis (krievu) valodai kā izteiksmes līdzeklim (krievu) valodā pausto izteikumu saturu. Sajaucot izteikumu saturu ar izteiksmes līdzekli, tiek panākts secinājums, ka izteiksmes līdzeklis dēļ tajā ietvertā tipiskā satura (dezinformācijas) ir kaitīgs. Satversmes tiesas vairākums pieņem, ka sabiedrības daļa, kas labāk informāciju saprot krievu valodā, sazinās krievu valodā, ir pakļauti negatīvai Krievijas ideoloģijas ietekmei, uzņem Krievijas agresīvo politiku atbalstošos vēstījumus un beigu beigās vēlas Latvijas politisko attīstību Krievijas virzienā.

Manuprāt nav pamatoti vainot saziņas valodu kā tādu. Sabiedrības atvērtība tām vai citām politiskām idejām vai strāvojumiem nav tiešā veidā atkarīga no valodas lietojuma, bet gan no sabiedrības izglītotības. Dezinformācija un murgainas sazvērestības teorijas tiek izplatītas arī valsts valodā un ievērojamā daudzumā.

Tāpat lietā nav pierādījumu, kas pamatotu tiesas norādītos iemeslus, uz kuriem tā atsaucas, lai pamatotu apstrīdētās normas leģitīmo mērķi, t. i., ir vispārīga rakstura apgalvojumi par Krievijas Federācijas interesēm, par izplatīto propagandu un dezinformāciju, bet nav piesaistes tieši politisko partiju priekšvēlēšanu aģitācijai. Līdz ar to nav pierādīts, ka krievu valodas lietojums priekšvēlēšanu aģitācijā apdraudētu tieši valsts drošību.

4. Vienlaikus demokrātiskai valstij nav jāgaida apdraudējuma iestāšanās, bet tai vajag aizsargāt sevi ar iedarbīgiem pasākumiem vēl pirms tā. Tādējādi es nonāku pie nākamā punkta, vai lietā ir pārbaudīts, vai ir šādi pasākumi un vai tie ir iedarbīgi, kuri turklāt mazākā mērā ierobežotu politisko partiju aģitāciju valodas izvēles dēļ, bet vienlaikus iedarbīgi vērstos pret reālu valsts drošības apdraudējumu izteikumu satura dēļ.

Manuprāt, ja Satversmes tiesa saskatīja, ka valstī pastāv nacionālās drošības apdraudējums un apstrīdētās normas mērķis ir vērsts uz nacionālās drošības aizsardzību, tad bija jāņem vērā, ka valsts ir paredzējusi plašus un precīzāk mērķētus aizsardzības mehānismus, kas adresēti tieši pret valsts drošību vērstai rīcībai un izteikumu saturam. Taču Satversmes tiesas vairākums nemaz neaplūkoja valsts jau ieviestos tiesiskos mehānismus, to piemērotību un samērību tieši ar tiesas identificēto apdraudējumu.

Politisko partiju likuma 7. panta pirmā daļa noteic, ka partijai ir tiesības veikt publisku darbību, kas nav pretrunā ar normatīvajiem aktiem. Likuma 7. panta ceturtā un piektā daļa īpaši uzsver, ka partijai tās darbībā aizliegts vērsties pret Latvijas Republikas vai citu demokrātisku valstu neatkarību, teritoriālo nedalāmību, izteikt vai izplatīt priekšlikumus par Latvijas Republikas vai citas demokrātiskas valsts iekārtas vardarbīgu grozīšanu, aicināt nepildīt likumus, ja tādējādi tiek apdraudēta valsts drošība, sabiedriskā drošība vai kārtība, sludināt vardarbību vai terorismu, klaju nacisma, fašisma vai komunisma ideoloģiju, propagandēt karu, veikt darbības, kas vērstas uz nacionālā, etniskā, rasu, reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, slavēt vai aicināt izdarīt noziedzīgus nodarījumus. Partijām to darbībā aizliegts sniegt atbalstu, tajā skaitā arī informatīvu (propagandas), personām vai valstīm, kas grauj vai apdraud demokrātisku valstu teritoriālo nedalāmību, suverenitāti un neatkarību vai konstitucionālo iekārtu. Likuma 38. panta otrā daļa noteic: ja prokuratūra vai valsts drošības iestāde konstatē pazīmes, kas liecina par iespējamu

partijas prettiesisku darbību, kura vērsta pret valsts drošību vai var tai kaitēt, vai citādi ir pretrunā ar Satversmi, vai tās darbības liecina par Politisko partiju likuma 7. panta ceturtajā vai piektajā daļā minētajiem pārkāpumiem, prokuratūra vai valsts drošības iestāde brīdina partiju par šādu darbību nepieļaujamību, bet, ja partija noteiktajā termiņā nav novērsusi pārkāpumu vai izdara pārkāpumu, par kura nepieļaujamību iepriekš ir brīdināta, tad saskaņā ar likuma 45.[3] panta pirmo un otro daļu prokurors ceļ prasību Rīgas pilsētas tiesā par partijas darbības izbeigšanu. Saeima ar 2022. gada 16. jūnija likumu "Grozījumi Politisko partiju likumā", kas stājās spēkā 2022. gada 23. jūnijā, noteica, ka arī pirms vēl tiesā tiek celta prasība par partijas darbības izbeigšanu tiesa var izskatīt jautājumu par aizliegumu partijai veikt publisko darbību, tostarp, pēc prokurora motivēta pieteikuma. Šo pieteikumu tiesai vai tiesnesim jāizlemj ātri – 15 dienu laikā (*sk. Politisko partiju likuma 45.[1] panta pirmo un otro daļu*). Turklāt, likuma 45.[1] panta trešā daļa noteic, ka gadījumā, ja kavēšanās pieņemt lēmumu par aizliegumu partijai veikt publisko darbību varētu radīt valsts vai sabiedriskās drošības apdraudējumu, pieteikumu par aizliegumu partijai veikt publisko darbību tiesa vai tiesnesis izlemj ne vēlāk kā nākamajā darbdienā pēc pieteikuma saņemšanas. Tiesas lēmums ir pārsūdzams, bet aizliegums ir izpildāms un paliek ir spēkā līdz dienai, kad spriedums stājas likumīgā spēkā (*sk. Politisko partiju likuma 45.[2] panta otro daļu*). Šāds likums tika pieņemts tieši, lai vērstos pret tām politiskajām partijām, kuras savā darbībā atbalsta Krievijas agresīvo politiku, apdraud Latvijas drošību un nacionālās intereses (*sk. 13. Saeimas likumprojekta Nr. 1431/Lp13 anotāciju, pieejama www.saeima.lv*). Tādējādi valsts var individualizēti vērsties pret konkrētu politisko partiju, kura savā publiskajā darbībā, tostarp priekšvēlēšanu aģitācijas laikā, rada valsts drošības apdraudējumu. Šādas partijas darbību ierobežojošs lēmums tiek pieņemts, pārbaudot konkrētus apstākļus, īsā termiņā, stājas spēkā nekavējoties un aizliegums paliek spēkā līdz dienai, kad spriedums stājas likumīgā spēkā.

Tāpat Krimināllikuma X nodaļa paredz atbildību par kriminālatbildību par noziegumiem pret valsti.

Visbeidzot, ja apstrīdētā norma tiešām būtu vērsta, lai novērstu nacionālās drošības apdraudējumu, tad tiesiskās sekas, kas paredzētas par apstrīdētās normas pārkāpšanu, ir acīmredzami nesamērīgi vājas, jo paredz vienīgi finansiālu sankciju – šādai priekšvēlēšanu aģitācijai iztērētā finansējuma atmaksāšanu un nelielu administratīvo sodu (*sk. Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 5.[1] panta trešo daļu un 35. pantu*).

5. Tiesa neapskatīja apstrīdētās normas atbilstību kopsakarā ar citām ar Satversmes 100. pantu sistēmā esošajām starptautiskajām tiesību normām (Latvijas starptautiskajām saistībām), piemēram, ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. un

27. pantu, Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 9., 10. un 15. pantu.

Lai arī pieteikuma iesniedzēja nebija savā pieteikumā apstrīdējusi normas atbilstību Satversmes 114. pantam, jo tai nebija mazākumtautības statusa un tādējādi tā atbilstoši stabilai Satversmes tiesas judikatūrai nebūtu nemaz tiesīga iesniegt konstitucionālo sūdzību konkrēta individuāla aizskāruma trūkuma dēļ, tomēr tas nenozīmēja, ka Satversmes tiesai būtu jāpārbauda apstrīdētās normas satversmība tikai šaurā aspektā. Manuprāt, normas satversmības pārbaude nozīmē pārbaudi pret visu tiesību sistēmu, tostarp, arī citām Satversmes normām, jo īpaši, ja vārda brīvība ir saistīta ar sabiedrības daļas, kas pieder pie mazākumtautības, pieeju politiskajam diskursam. Apstrīdētā norma tieši ietekmē mazākumtautību (krievu, ukraiņu, baltkrievu) iespējas veicināt to efektīvu līdzdalību sabiedriskajās lietās ar vēlēšanu palīdzību.

Jo īpaši tiesai būtu bijis jāapsver, ka apstrīdētā norma attiecas arī uz vietējo pašvaldību vēlēšanām un Latvijā ir vēsturiski izveidojušās teritorijas, kuras apdzīvo vairāk vēlētāju, kuriem lielākoties tieši krievu valoda ir dzimtā vai tradicionālā saziņas valoda un kuriem ir patiesas grūtības uztvert saturu valsts valodā.

6. Apstrīdētās normas projekta autori likumprojekta anotācijā kā apstrīdētās normas mērķi norādījuši novērst iespēju padarīt priekšvēlēšanu aģitācijas saturu pieejamu tikai kādai lingvistiskai grupai. Var piekrist, ka tāds fenomens Latvijas sabiedrībā pastāv. Taču atkal jāvaicā, vai ar apstrīdētajā normā ietverto aizliegumu to var atrisināt?

Politiskās partijas ir plurālistiskas sabiedrības pamats. Ja politiskā partija izvēlas uzrunāt noteiktu vēlētāju grupu, tostarp, ko tā identificē pēc valodas pazīmes, tā ir brīva to darīt. Tāpat kā cita politiskā partija var izvēlēties uzrunāt vēlētāju grupas pēc citām pazīmēm vai interesēm. Politiskā loģika liek domāt, ka politiskā partija vēlētos aptvert pēc iespējas lielāku vēlētāju daļu, lai iegūtu plašāku politisko varu un varētu īstenot savu politisko programmu un mērķus. Ja partija vēlas sašaurināt savu uzmanību, to sadalīt pēc kādām noteiktām vēlētāju grupām u.c. kritērijiem, valsts to nevar ierobežot ar saviem priekšstatiem par pareizāku politisko loģiku un taktiku. Tā ir politiskās partijas darbības brīvība un šādi paternālistiski ierobežojumi nepamatoti ietiektos biedrošanās brīvībā.

Apstrīdētā norma neierobežo politisko partiju privātu, individuālu komunikāciju ar vēlētājiem. Taču šāda komunikācija savas ierobežotās aptveres dēļ nevar tikt salīdzināta ar publisku komunikāciju un atzīta par pienācīgu un efektīvu alternatīvu vai tādu, kas samazina publiskas priekšvēlēšanu aģitācijas ierobežojuma ietekmi uz politiskās partijas darbību.

7. Aizliegums nenoliedzami ir vienkāršākais veids, kā risināt kādu problēmu. Tomēr patiesais iemesls ir komplicētāks, saistīts arī ar kādas sabiedrības daļas pašizvēlētu pašnošķiršanos un aizliegums lietot valodu, kas nav valsts valoda, turklāt krievu valodai piešķirot ideoloģisku konotāciju, nav efektīvākais veids, kā panākt gan nacionālās drošības stiprināšanu, gan valsts valodas pozīcijas, gan vienotas sabiedrības veidošanu. Tas novērš mūsu uzmanību no patiesās problēmas.

Satversmes tiesas tiesnesis J. Neimanis

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 27. jūnijā

lietā Nr. 2024-07-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc Administratīvās rajona tiesas pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, kā arī 19.[1] un 28.[1] pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 28. maija tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 7. panta pirmās daļas un 7.[1] panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2006. gada 18. maijā pieņēma likumu "Par valsts kompensāciju cietušajiem" (turpmāk – Kompensācijas likums), kas stājās spēkā 2006. gada 20. jūnijā.

Kompensācijas likuma 7. panta pirmā daļa sākotnējā redakcijā noteica: "Vienam vardarbīgā noziedzīgā nodarījumā cietušajam izmaksājamās valsts kompensācijas maksimālais apmērs ir Latvijas Republikā noteiktās 10 minimālās mēneša darba algas." Vienlaikus Kompensācijas likuma pārejas noteikumu 3. punktā tika paredzēts, ka šā likuma 7. panta pirmā daļa stāsies spēkā 2008. gada 1. janvārī, un līdz tam valsts kompensācijas maksimālais apmērs tika noteikts piecu minimālo mēneša darba algu apmērā.

Ar 2007. gada 8. novembra grozījumiem Kompensācijas likumā tā pārejas noteikumu 3. punktā tika noteikts, ka šā likuma 7. panta pirmā daļa stāsies spēkā 2009. gada 1. janvārī. Savukārt ar 2008. gada 14. novembra grozījumiem Kompensācijas likumā tā pārejas noteikumu 3. punktā tika noteikts, ka likuma 7. panta pirmā daļa stāsies spēkā 2010. gada 1. janvārī.

Ar 2009. gada 11. jūnija grozījumiem Kompensācijas likumā tā 7. panta pirmā daļa tika papildināta ar teikumu šādā redakcijā: "Izmaksājamās valsts kompensācijas apmēru aprēķina, ņemot vērā minimālās mēneša darba algas apmēru, kāds noteikts brīdī, kad persona atzīta par cietušo."

Ar 2009. gada 1. decembra grozījumiem Kompensācijas likumā tā pārejas noteikumu 3. punktā tika noteikts, ka šā likuma 7. panta pirmā

daļa stāsies spēkā 2013. gada 1. janvārī, bet līdz tam valsts kompensācijas maksimālais apmērs tika noteikts triju minimālo mēneša darba algu apmērā.

Ar 2012. gada 15. novembra grozījumiem Kompensācijas likumā tā 7. pantā kompensācijas maksimālais apmērs – 10 minimālās mēneša darba algas – tikai aizstāts ar piecām minimālajām mēneša darba algām.

Ar šiem grozījumiem Kompensācijas likums tika papildināts ar 7.[1] pantu, kura ceturtā daļa nosaka: "Ja noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve un kriminālprocesā par cietušajiem atzītas vairākas personas, šīm personām izmaksā valsts kompensāciju, sadalot to proporcionāli cietušo skaitam."

Tāpat ar šiem grozījumiem Kompensācijas likuma pārejas noteikumu 3. punktā tika noteikts, ka šā likuma 7. panta pirmās daļas pirmajā teikumā minētais nosacījums stājas spēkā 2014. gada 1. janvārī, bet līdz 2013. gada 31. decembrim valsts kompensācijas maksimālais apmērs tika noteikts četru minimālo mēneša darba algu apmērā.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Administratīvā rajona tiesa (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Kompensācijas likuma 7. panta pirmā daļa un 7.[1] panta ceturtā daļa (turpmāk abas kopā – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta trešajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir administratīvā lieta, kas ierosināta pēc piecu fizisko personu pieteikuma par tādu labvēlīgāku administratīvo aktu izdošanu, ar kuriem vienam pieteicējam – nepilngadīgam bērnam – valsts kompensācija tiktu izmaksāta 499 minimālo mēneša darba algu apmērā un pārējiem pieteicējiem – 49 minimālo mēneša darba algu apmērā. Minētajā lietā atbilstoši apstrīdētajām normām katram līdzpieteicējam izmaksājamās kompensācijas apmērs ir 620 *euro*, un Pieteikuma iesniedzēja to uzskata par acīmredzami nepietiekamu, jo īpaši nepilngadīgam bērnam, kurš zaudējis tēvu. Tādējādi apstrīdētās normas nenodrošina taisnīgu un samērīgu kompensāciju, kā to paredz Eiropas Savienības Padomes 2004. gada 29. aprīļa direktīvas 2004/80/EK par kompensāciju noziegumos cietušajiem (turpmāk – Direktīva) 12. panta 2. punkts.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka likumdevējs, pieņemot Kompensācijas likumu, ir noteicis konkrētu valsts kompensācijas maksimālo apmēru, neatstājot iestādei un tiesai iespēju vērtēt, vai konkrētos apstākļos šāds apmērs ir atbilstīgs. Apstrīdētās normas liedz Pieteikuma iesniedzējai tās izskatīšanā esošajā lietā noteikt atbilstīgu atlīdzinājumu. Lai gan cietušajiem ir tiesības prasīt kompensāciju arī kriminālprocesa un civilprocesa kārtībā, tomēr jāņem vērā, ka nereti viņi

kompensāciju no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja nevar saņemt, jo vai nu noziedzīgā nodarījuma izdarītājam nav sprieduma par zaudējumu piedziņu izpildei nepieciešamo līdzekļu, vai arī vainīgo nav iespējams identificēt vai pakļaut kriminālvajāšanai.

Ar apstrīdētajām normām ir ieviesta Direktīva. Eiropas Savienības Tiesa ir norādījusi, ka Direktīvas 12. panta 2. punkta izpratnē cietušajiem piešķirtā kompensācija veido ieguldījumu tiem nodarītā mantiskā un morālā kaitējuma atlīdzināšanā. Kompensācija ir samērīga tikai tad, ja ar to atbilstošā apmērā tiek kompensētas cietušajiem radušās ciešanas. Ja dalībvalsts izvēlējusies maksāt kompensāciju noteiktā apmērā un katram cietušajam piešķirtā fiksētā summa ir atšķirīga atkarībā no attiecīgā noziedzīgā nodarījuma būtības, tad tai ir jānodrošina, lai kompensāciju skala būtu pietiekami detalizēta. Proti, ir jāizvairās no tādas situācijas, ka fiksētā kompensācija, kas paredzēta atbilstoši noteiktam vardarbības veidam, konkrētā gadījumā, ņemot vērā tā apstākļus, izrādās acīmredzami nepietiekama.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta trešajam teikumam.

Ar Kompensācijas likumu ir ieviesta Direktīva, un tā mērķis ir nodrošināt cietušajai personai tiesības saņemt valsts kompensāciju par tai tīša noziedzīga nodarījuma rezultātā radušos nemantisko kaitējumu vai zaudējumiem. Tādējādi ir izveidota valsts kompensācijas sistēma, kas nodrošina taisnīgu, ātru un efektīvu finansiālu atbalstu noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Kompensācijas mērķis ir nevis pilnīgs noziedzīga nodarījuma rezultātā radītā kaitējuma atlīdzinājums, bet gan vienkāršotā procesā sniegts savlaicīgs atbalsts cietušajai personai, – arī pirms tam, kad stājies spēkā galīgais nolēmums kriminālprocesā. Valsts nav pilnībā uzņēmusies atlīdzināšanas funkciju, jo galvenais atlīdzinātājs ir noziedzīgā nodarījuma izdarītājs. Arī Eiropas Savienības Tiesa ir norādījusi, ka valsts kompensācijai nav obligāti jāatbilst kaitējuma atlīdzinājumam, kas varētu tikt piespriests par labu cietušajam no attiecīgā nozieguma izdarītāja, un tai nav jānodrošina pilnīgs cietušajam nodarītā mantiskā un morālā kaitējuma atlīdzinājums. Pienākums sniegt atbilstīgu atlīdzinājumu pamatā ir noziedzīgā nodarījuma izdarītājam. Savukārt valsts piešķirtā kompensācija veicina cietušā tiesību aizsardzību, vienlaikus saglabājot personas tiesības uz pilnvērtīgu atlīdzinājumu kriminālprocesā vai civilprocesā.

Apstrīdētās normas Kompensācijas likumā tika ieviestas ar 2012. gada 15. novembra grozījumiem. Ar šiem grozījumiem tika palielināts valsts kompensācijas maksimālais apmērs, precizēts izmaksājamās kompensācijas apmērs atkarībā no noziedzīga nodarījuma sekām, paredzēti jauni valsts kompensācijas izmaksas gadījumi, kā arī ieviesti taisnīgāki un vienveidīgi valsts kompensācijas apmēra noteikšanas nosacījumi.

Tostarp gadījumiem, kad kriminālprocesā sakarā ar personas nāvi par cietušajiem atzītas vairākas personas, tika paredzēts tāds risinājums, ka valsts kompensācija tiek sadalīta proporcionāli cietušo skaitam. Direktīva neierobežo dalībvalstu rīcības brīvību izraudzīties šādu valsts kompensācijas sadalīšanas principu. Pat ja par cietušajiem tiek atzītas vairākas personas, par vienas personas nāvi tiek izmaksāta viena kompensācija.

Kompensācijas likuma 7. panta pirmajā daļā noteiktais valsts kompensācijas maksimālais apmērs nav viena fiksēta naudas summa, kas izmaksājama visos gadījumos. Likumdevējs ir paredzējis dažādus izmaksājamās kompensācijas apmērus atkarībā no noziedzīga nodarījuma smaguma pakāpes, kā arī no tā, vai ir cietis nepilngadīgais. Tādējādi kompensācijas apmērs ir pietiekami detalizēts un atbilstošs Direktīvas prasībām. Turklāt valsts kompensācijas maksimālais apmērs nav nemainīga naudas summa, bet ir piesaistīts minimālajai mēneša darba algai, kura ir objektīvi nosakāms, neitrāls un vienlaikus elastīgs ekonomiskais rādītājs, kas mainās līdz ar valsts ekonomisko izaugsmi. Savukārt Kompensācijas likuma 7.[1] pants paredz skaidri formulētus, obligāti piemērojamus, vienveidīgus nosacījumus attiecībā uz īpašām situācijām, un šie nosacījumi iestādei un tiesai katrā individuālajā gadījumā jāņem vērā, nosakot valsts kompensācijas apmēru. Šajā ziņā iestādes un tiesas rīcības brīvība nav ierobežota.

Likumdevējs Kompensācijas likumā ir noteicis valsts kompensācijas maksimālo apmēru, piešķiramās un izmaksājamās kompensācijas apmēru atkarībā no noziedzīga nodarījuma smaguma pakāpes un tā, vai tajā cietis nepilngadīgais, kā arī nosacījumus izmaksājamās kompensācijas apmēra noteikšanai. Šāda likumdevēja izvēle izriet no mērķa nodrošināt tiesisko noteiktību un veidot vienveidīgu tiesu praksi, kā arī garantēt ikvienai cietušajai personai vienlīdzīgas tiesības saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu. Tāpat bija nepieciešams likumā noteikt kompensācijas maksimālo apmēru un ar tās aprēķināšanu un izmaksāšanu saistītos nosacījumus, lai nodrošinātu to, ka valsts kompensācijas tiek izmaksātas saskaņā ar valsts finansiālajām iespējām ilgtermiņā. Likumdevējs ir paredzējis šim nolūkam ik gadu no valsts budžeta piešķiramo līdzekļu apmēra plānošanu. Valsts kompensācijas maksimālais apmērs ir noteikts, balstoties uz pieejamiem finanšu līdzekļiem un to noziedzīgo nodarījumu skaitu, kuru dēļ iestājas Kompensācijas likumā noteiktās sekas.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā kompensācijas apmērs, ko tā uzskata par nesamērīgu, neizriet no apstrīdētajām normām, bet ir veidojies, sadalot maksimālo kompensācijas apmēru piecām cietušajām personām. Turklāt kompensācijas saņemšana ir tiesības, nevis pienākums. Cietušajām personām ir tiesības izvēlēties, vai tās pretendēs uz kompensāciju līdz ar citiem nonāvētās personas tuviniekiem. Kompensācijas likums paredz diferenciāciju attiecībā uz nepilngadīgām

personām – procentuāli lielāku valsts kompensācijas apmēru tādā gadījumā, ja noziedzīgā nodarījumā ir cietis pats bērns. Savukārt apstrīdētās normas paredz, ka personas nāves gadījumā valsts kompensācija cietušajam neatkarīgi no viņa vecuma ir izmaksājama maksimālajā apmērā.

Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietvertās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu izskatāmajā lietā nav interpretējamas tādējādi, ka cietušajai personai atbilstīgu atlīdzinājumu izmaksātu tikai valsts. Cietušajai personai ir tiesības kriminālprocesa vai civilprocesa kārtībā prasīt atlīdzinājumu no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja. Vispārējās jurisdikcijas tiesai šādā gadījumā ir rīcības brīvība izvērtēt un noteikt izmaksājamo atlīdzinājuma summu. Lai arī valstij ir pienākums izveidot efektīvus tiesību aizsardzības līdzekļus, tas, vai no katra konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarītāja būs iespējams piedzīt atlīdzinājumu cietušajai personai vēlamajā apmērā, nav atkarīgs no valsts rīcības un neietilpst valsts pozitīvajā pienākumā Satversmes 92. panta trešā teikuma tvērumā.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta trešajam teikumam.

Kompensācijas likuma 7. panta pirmajā daļā noteiktais valsts kompensācijas apmērs palielinās proporcionāli valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas pieaugumam. Savukārt Kompensācijas likuma 7.[1] panta ceturtajā daļā ietvertā proporcionālās sadales principa piemērošana nodrošina to, ka katrs cietušais saņem vienlīdzīgu daļu no kopējās kompensācijas. Līdz 2012. gada 15. novembra grozījumiem Kompensācijas likumā valsts kompensācija par vienas personas nāvi tika piešķirta visiem cietušajiem maksimālajā apmērā. Tomēr šāda situācija nebija atbilstoša, jo valsts kompensācijas sistēma tika veidota, balstoties uz principu, ka viena kompensācija tiek piešķirta par viena veida sekām, nevis atbilstoši cietušo skaitam. Valsts kompensācijas apmērs ir noteikts, ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma sekas.

Kompensācijas likums neierobežo cietušās personas tiesības kriminālprocesa vai civilprocesa kārtībā prasīt kompensāciju no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja tādā gadījumā, ja no valsts saņemtais atbalsts nav pietiekams ar noziedzīgo nodarījumu radītā kaitējuma kompensēšanai. Valsts kompensācija nav paredzēta tam, lai pilnībā atlīdzinātu radīto kaitējumu, bet gan tam, lai sniegtu tūlītēju atbalstu, piemēram, ārstēšanās vai bēru izdevumu segšanai. Līdzekļi valsts kompensācijām tiek piešķirti no valsts budžeta, un to apmērs var nebūt pietiekams, lai ikvienā gadījumā segtu pilnīgi visus katram cietušajam radušos zaudējumus. Katrs noziedzīga nodarījuma izdarītājs ir atbildīgs par sekām, kas attiecīgā nodarījuma dēļ radušās cietušajiem, un viņam arī ir pienākums atlīdzināt gan zaudējumus, gan nemantisko kaitējumu. Tiesa

kaitējuma atlīdzinājuma apmēru kriminālprocesā vai civilprocesā nosaka, individuāli izvērtējot katru gadījumu.

5. Pieaicinātā persona – Tiesu administrācija – norāda, ka valsts kompensācija cietušajiem ir vienkāršotā procesā ātri sniegts atbalsts noziedzīga nodarījuma rezultātā radītā kaitējuma atlīdzināšanai. Likumdevēja izšķiršanās par valsts kompensācijas formu ir politiska izvēle. Direktīva paredz valsts kompensācijas sistēmas ieviešanu, bet atstāj likumdevēja ziņā izvēli attiecībā uz veidu, kādā tā tiks ieviesta. Likumdevējs ir izpildījis savu pozitīvo pienākumu izveidot tādu valsts kompensācijas sistēmu, kuras ietvaros cietušajam tiek sniegts tūlītējs atbalsts, tādējādi palīdzot tam mazināt nodarītā kaitējuma sekas, un kura atbilst valsts budžeta iespējām.

Kompensācijas likumā noteiktajam personu lokam ir tiesības saņemt valsts kompensāciju, ja pastāv kādas no šajā likumā minētajām tīša noziedzīga nodarījuma sekām. Tomēr pamatā jautājums par radītā kaitējuma atlīdzināšanu ir risināms kriminālprocesā vai civilprocesā, ievērojot katras lietas individuālos apstākļus. Tādējādi valsts kompensācija ir tikai viens no noziedzīga nodarījuma rezultātā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas veidiem un neaizstāj noziedzīga nodarījuma izdarītāja pienākumu atlīdzināt cietušajam radīto kaitējumu.

Tiesu administrācija nevar vērtēt konkrēta kriminālprocesa individuālos, tieši ar noziedzīgo nodarījumu saistītos apstākļus un kritērijus, pēc kuriem nosakāms cietušajam atlīdzināmā kaitējuma apmērs. Tā nevērtē visus kriminālprocesa materiālus, bet ņem vērā tikai procesa virzītāja sniegto informāciju, kas nepieciešama kompensācijas piešķiršanai. Tiesu administrācijai nav rīcības brīvības valsts kompensācijas apmēra noteikšanā. Skaidrus un pārbaudāmus tā noteikšanas kritērijus paredz Kompensācijas likums. Tā kā valsts kompensācija tiek piešķirta arī tad, ja kriminālprocess vēl nav pabeigts un noziedzīga nodarījuma izdarītājs vēl nav noskaidrots, cietušajam ir nodrošināta iespēja ātrāk, administratīvā procesa kārtībā saņemt valsts kompensāciju. Valsts kompensācijas sistēmai jābūt tādai, lai tā paredzētu valsts uzņemtā pienākuma reālu izpildi, bet neaizstātu kriminālprocesa mērķi cietušo tiesību aizsardzībā. Lai nodrošinātu šo līdzsvaru, Kompensācijas likumā ietvertajiem kritērijiem jābūt tādiem, kas, no vienas puses, ir saistīti ar konkrēto kriminālprocesu, bet neuzliek iestādei pienākumu individuāli tos vērtēt, un, no otras puses, tādiem, kas nodrošina pēc iespējas ātrāku atbalsta sniegšanu cietušajiem.

Valsts kompensācijām izmantojamie līdzekļi ir atkarīgi no valsts budžeta iespējām un var nesegt visus cietušā zaudējumus. Likumdevējs valsts kompensācijas apmēru ir piesaistījis minimālajai mēneša darba algai un tādējādi paredzējis tā pārskatīšanu, mainoties minimālās mēneša

darba algas likmei. Kompensācijas likuma pastāvēšanas vēsturē valsts kompensācijas apmērs ir palielinājies līdz ar minimālo mēneša darba algu.

2012. gada 15. novembra grozījumu Kompensācijas likumā nepieciešamība pamatota ar ietekmi uz valsts budžetu un tā racionālāku, prognozējamāku izlietošanu. Tiesu administrācijai ir iespēja analizēt statistikas datus par noteiktā laikposmā uzsākto krimināprocesu skaitu un tādējādi plānot valsts kompensāciju izmaksām nepieciešamos valsts budžeta līdzekļus, bet tā nevar prognozēt to personu skaitu, kuras par cietušajiem tiks atzītas vienā kriminālprocesā. Tā kā valsts budžeta līdzekļi ir ierobežoti, var iestāties to nepietiekamība un tādējādi tikt apdraudēta iespēja visiem cietušajiem saņemt valsts kompensāciju.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta trešajam teikumam.

Par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu atbildīgs ir tā izdarītājs, un uz viņu arī gulstas pienākums atlīdzināt cietušajai personai radīto kaitējumu. Ja cietušais uzskata, ka kriminālprocesā nav panākts taisnīgs un samērīgs atlīdzinājums, viņam ir tiesības turpināt savu tiesību aizsardzību arī civilprocesā. Tomēr šāds zaudējumu atlīdzinājums ir iespējams tikai tad, ja ir vainīgais, kurš par tādu atzīts ar likumīgā spēkā stājušos tiesas spriedumu. Parasti cietušajam finanšu līdzekļi ir nepieciešami uzreiz pēc nozieguma. Minētais mehānisms tos nevar nodrošināt. Turklāt noziegumos cietušie bieži vien nevar saņemt kompensāciju no likumpārkāpēja tādēļ, ka viņam nav līdzekļu, lai varētu izpildīt spriedumu par zaudējumu atlīdzināšanu, vai arī likumpārkāpēju nav iespējams identificēt vai pakļaut krimināvajāšanai.

Valsts kompensācija nodrošina iespējami ātru atlīdzinājumu, kas mazina noziedzīga nodarījuma kaitīgās sekas, tomēr ne katrā individuālajā gadījumā ir pilnīgs nodarītā kaitējuma atlīdzinājums. Gadījumos, kad noziedzīgā nodarījumā cietušais ir saņēmis valsts kompensāciju nepabeigtā procesā, viņam joprojām ir tiesības prasīt kaitējuma kompensāciju arī kriminālprocesā.

Valstij ir tiesības noteikt cietušajiem izmaksājamās kompensācijas maksimālo apmēru, tomēr šī kompensācija nedrīkst būt simboliska, tai jāspēj sniegt cietušajai personai konkrētajā situācijā pamatotu un saprātīgu atbalstu un reāli mazināt noziedzīgā nodarījuma sekas. Tādēļ ir būtiski tas, lai valsts noteiktais kompensācijas apmērs būtu atbilstošs cietušās personas vajadzībām un valsts ekonomiskajai situācijai.

Ar 2012. gada 15. novembra grozījumiem Kompensācijas likuma 7. panta pirmajā daļā par pastāvīgu maksimāli izmaksājamās kompensācijas apmēru tika noteiktas piecas minimālās mēneša darba algas, lai gan šāds apmērs jau 2005. gadā tika kritizēts un pats likumdevējs to bija atzinis par

nepietiekamu. Tomēr konkrētajā periodā šāds risinājums bija objektīvi pamatots un nepieciešams, ņemot vērā valsts budžeta līdzekļu pieejamību. Taču pašlaik valsts ekonomiskā situācija ir mainījusies, un tādēļ regulējums, kas kopš 2012. gada nosaka maksimālo valsts kompensācijas apmēru, ir jāpārskata. Minimālās mēneša darba algas pieaugums joprojām nenodrošina tādu valsts kompensācijas apmēra pieaugumu, lai šo apmēru varētu uzskatīt par samērīgu un taisnīgu, un tas joprojām ir daudz mazāks par, piemēram, Lietuvā un Igaunijā noteikto valsts kompensāciju maksimālo apmēru. Līdz ar to likumdevējs nav izpildījis savu pienākumu periodiski izvērtēt, vai tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams, vai tas atbilst sociālajai realitātei un vai tas kādā veidā nebūtu pilnveidojams, un tādējādi ir pārkāpis labas likumdošanas principu.

Ja Kompensācijas likuma 7.[1] panta ceturtajā daļā ietvertā nosacījuma nebūtu, tad cilvēka nonāvēšanas gadījumā visas cietušās personas varētu saņemt valsts kompensāciju tās maksimālajā apmērā un tādējādi tiesības saņemt valsts kompensāciju būtu neierobežotam cietušo personu skaitam. Šāda pieeja novestu pie tādas situācijas, ka valsts nespētu objektīvi prognozēt kompensācijām nepieciešamo finanšu līdzekļu apmēru. Savukārt gadījumos, kad cietušo ir daudz, Kompensācijas likuma 7.[1] panta ceturtās daļas regulējuma dēļ viņiem izmaksājamās kompensācijas var būt tik niecīgas, ka rada vienīgi pazemojuma un netaisnīguma sajūtu, turklāt jo īpaši dziļu tad, ja kompensācijas piedziņa no vainīgās personas nav iespējama.

Direktīva paredz valstij plašu rīcības brīvību valsts kompensācijas sadalē tādos gadījumos, kad sakarā ar personas nāvi vairākas personas ir atzītas par cietušajiem. Šāda kompensācijas sadale pati sevi nav pretrunā ar personas tiesībām saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu tās tiesību aizskāruma gadījumā. Parastā situācijā cietušajām personām papildus valsts kompensācijai ir jābūt pieejamām arī citām noziedzīga nodarījuma kaitīgo seku mazināšanas iespējām – saņemt atlīdzinājumu no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja, kā arī saņemt cita veida atbalstu, piemēram, valsts nodrošinātu sociālo rehabilitāciju.

Kompensācijas likuma 7.[1] panta ceturtā daļa pati par sevi nav pretrunā ar Satversmes 92. panta trešo teikumu un Direktīvas prasībām, ja vien kompensācijas maksimālais apmērs ir noteikts taisnīgi un samērīgi. Taču tad, ja valsts kompensācijas maksimālais apmērs ir atzīstams par nepietiekamu, minētā tiesību norma noved pie tā, ka izmaksātā kompensācija ir pārāk niecīga, lai pildītu savu galveno uzdevumu, un nevienai no cietušajām personām nenodrošina cerēto gandarījumu.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Zvērinātu advokātu padome – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam par valsts kompensācijas mērķi un maksimālo apmēru, tomēr uzskata, ka Pieteikuma iesniedzējas

izskatīšanā esošajā lietā katram cietušajam izmaksājamās valsts kompensācijas apmērs – 620 *euro* –, kas aprēķināts, sadalot maksimālo valsts kompensācijas apmēru proporcionāli cietušo skaitam, nav pietiekams. Lai arī valsts kompensācijas mērķis nav pilnībā atlīdzināt noziedzīga nodarījuma rezultātā radušos kaitējumu, tomēr tās apmēram vajadzētu būt taisnīgam un samērīgam. Likumdevējam būtu regulāri jāpārskata valsts kompensācijas maksimālais apmērs un tā palielināšanas iespējas, finansiālo iespēju robežās jāparedz pēc iespējas lielāks maksimālā valsts kompensācijas apmēra noteikšanai izmantojamo minimālo mēneša darba algu skaits, lai arī ilgtermiņā nodrošinātu pēc iespējas taisnīgāku un samērīgāku atlīdzinājumu cietušajiem.

Lai arī apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta trešajam teikumam, likumdevējam tomēr vajadzētu objektīvi pamatot šim mērķim piešķirto budžeta līdzekļu apmēru, kā arī rūpīgi izvērtēt iespējas palielināt Kompensācijas likuma 7. panta pirmajā daļā noteikto maksimālo valsts kompensācijas apmēru.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedras asociētais profesors *Dr. iur.* Edvīns Danovskis – uzskata, ka tiesiskās attiecības, ko regulē apstrīdētās normas, neietilpst Satversmes 92. panta tvērumā. Kompensācijas likumā un Direktīvā ietvertais regulējums nav izsecināms ne no tiesībām uz taisnīgu tiesu, ne no tiesībām uz efektīviem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Tas ir īpašs, solidaritātes apsvērumos balstīts regulējums, kura neesība pati par sevi nebūtu Satversmes 92. panta pārkāpums.

Ja tiesību aizskārumu ir nodarījusi privātpersona, izdarot noziedzīgu nodarījumu pret cietušo personu, tad cietušajai personai ir iespēja kriminālprocesa vai civilprocesa kārtībā prasīt pilnu kaitējuma atlīdzinājumu no personas, kura šo kaitējumu nodarījusi. Valsts pienākums ir garantēt to, ka cietušajam ir pieejami materiālie tiesību aizsardzības līdzekļi un procesuālais mehānisms attiecīgo tiesību īstenošanai. Tomēr šis pienākums neietver valsts subsidiāru atbildību par atlīdzinājuma izmaksāšanu tās personas vietā, kura ir vainojama par cietušajam nepamatoti nodarīto tiesību aizskārumu. Satversmes 92. pants negarantē, ka ikviena tiesību aizskāruma gadījumā cietusī persona tiešām saņems atlīdzinājumu, jo tas ir atkarīgs ne tikai no valsts radītā tiesību aizsardzības mehānisma, bet arī no tā, vai tiesību aizskārējam ir manta, uz kuru var tikt vērsta piedziņa, kā arī citiem ārpus valsts kontroles esošiem apstākļiem.

Ikviens var kļūt par citas personas prettiesisku darbību, tostarp noziedzīgu nodarījumu, upuri. Nav garantijas tam, ka nepamatoti aizskartā persona saņems reālu atlīdzinājumu. Šādas situācijas ietilpst tā sauktajā vispārējā dzīves riskā, un Satversmes 92. pants pret to neaizsargā. Būtu bīstami secināt, ka no Satversmes 92. panta izriet likumdevēja pienākums

paredzēt tādu regulējumu, kāds ietverts Kompensācijas likumā, jo tad pēc būtības tiktu atzīts, ka valstij var iestāties subsidiāra atbildība arī citos Kompensācijas likumā neminētos gadījumos, kad nepamatoti aizskartajai personai cita persona nodarījusi tādu kaitējumu, kura atlīdzināšana varētu būt neiespējama vai ierobežota aizskārēja mantas nepietiekamības dēļ. Valstij patstāvīga atbildība var iestāties gadījumos, kad tā nav pienācīgi aizsargājusi personas tiesības uz dzīvību, taču izskatāmajā lietā šādu apstākļu nav.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants *Mg. iur.* Dāvids Gurevičs – uzskata, ka Kompensācijas likuma 7. panta pirmā daļa neatbilst Satversmes 92. panta trešajam teikumam, bet 7.[1] panta ceturtā daļa tam atbilst.

Valsts kompensācija ir papildu atbalsts noziedzīgos nodarījumos cietušajiem, bet tā nevar aizstāt atlīdzinājumu, kas pienākas no noziedzīga nodarījuma izdarītāja par viņa rīcības rezultātā cietušajam radušos kaitējumu. Likumdevējam ir tiesības, ievērojot valsts starptautiskās saistības, izvēlēties, kādu kategoriju cietušajiem, par ko un kādā apmērā izmaksājama valsts kompensācija, bet, ja likumdevējs ir šādu īpašu kompensāciju cietušajiem paredzējis, tai jābūt saskanīgai ar Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietverto taisnīga atlīdzinājuma pamatprincipu.

Neviena persona nevar paļauties uz to, ka ar valsts kompensāciju tai tiks sniegts pilnīgs atlīdzinājums par noziedzīga nodarījuma negatīvajām sekām. Tomēr likumdevēja rīcības brīvība attiecībā uz valsts kompensācijas apmēra noteikšanu nav neierobežota, sevišķi ņemot vērā to, ka valstij ir jāsniedz cietušajiem kompensācija primāri tā iemesla dēļ, ka atlīdzinājuma gūšana no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja ne vienmēr ir iespējama. Direktīvas 12. panta 2. punkts uzliek dalībvalstīm pienākumu nodrošināt taisnīgu un samērīgu kompensāciju vardarbīgos noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Izskatāmajā lietā Satversmes 92. panta trešā teikuma tvērums attiecībā uz valsts kompensāciju cietušajam nevar tikt interpretēts šaurāk kā Direktīvas 12. panta 2. punktā noteiktās prasības. No Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izriet, ka likumdevējam ir detalizēti jāreglamentē gadījumi, kuros personai pienākas valsts kompensācija, un jāgādā par to, lai kompensācijas apmērs būtu pēc iespējas individualizēts un atbilstu nodarījuma smagumam.

Valsts kompensācijai jābūt proporcionālai nodarītajam kaitējumam. Tas saistīts arī ar apstākli, ka kaitējuma kompensācijas piedziņa no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja var būt neiespējama gadījumā, ja viņam nav īpašumu vai ienākumu. Tādēļ valsts kompensācijas apmēram jābūt pēc iespējas līdzvērtīgam tādam kaitējuma kompensācijas apmēram, kāds tiesu praksē tiek uzskatīts par taisnīgu un samērīgu attiecībā uz līdzīga veida noziedzīgiem nodarījumiem. Ar nodomu jeb tīši izdarīti noziedzīgi

nodarījumi, kuru rezultātā iestājas personas nāve, kaitīguma ziņā nav vienādi. Tādēļ nevar būt vienāda arī valsts kompensācija, kas nosakāma visiem šādos nodarījumos cietušajiem. Lai gan likumdevējam ir tiesības nolūkā nodrošināt tiesisko stabilitāti un tiesību normu skaidrību tipizēt gadījumus, kuros izmaksājama valsts kompensācija, tomēr noziedzīga nodarījuma kaitīgumam jābūt minimālajam kompensācijas apmēra individualizēšanas kritērijam. Tādējādi Kompensācijas likuma 7. panta pirmā daļa, ciktāl tā neļauj individualizēt valsts kompensācijas apmēru personai, kuras tuvinieks nonāvēts tīša noziedzīga nodarījuma rezultātā, neatbilst samērīguma un taisnīguma prasībām.

Senāts ir atzinis, ka gadījumos, kad kriminālprocesā par cietušajiem ir atzīti vairāki mirušās personas tuvinieki, vispirms jānosaka kompensācijas apmērs un tikai tad jālemj, kādās daļās un kuram no cietušajiem atlīdzinājums pienākas. Šis princips izpaužas tādējādi, ka vispirms tiek noteikta kopējā kompensācijas summa par vienām sekām, tas ir, par personas nāvi, un pēc tam šī summa tiek sadalīta starp cietušajiem. Kaitējuma kompensācijas proporcionālu sadali attaisno tas apstāklis, ka personas nāves gadījumā bieži vien nav iespējams tās tuviniekiem nodarīto kaitējumu attiecināt tikai uz konkrētu personu un noteikt, kuram no tuviniekiem pienākas lielāks atlīdzinājums. Tādējādi kaitējums ir novērtējams attiecībā uz visiem cietušajiem reizē un pēc tam kompensācija ir sadalāma starp mirušā tuviniekiem. Šāds regulējums atbilst taisnīga atlīdzinājuma pamatprincipam, ja vien kompensācija par noziedzīga nodarījuma sekām – personas nāvi – tiek noteikta adekvātā, nodarījuma smagumam atbilstošā apmērā. Tādējādi Kompensācijas likuma 7.[1] panta ceturtā daļa pati par sevi neaizskar personu tiesības uz taisnīgu un samērīgu kompensāciju. Tomēr ir jāvērtē, vai likumdevēja noteiktais maksimālais valsts kompensācijas apmērs ir taisnīgs un samērīgs gadījumos, kad tas sadalāms starp vairākiem mirušās personas tuviniekiem.

Secinājumu daļa

10. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu vērtēt Kompensācijas likuma 7. panta pirmās daļas un 7.[1] panta ceturtās daļas atbilstību Satversmes 92. panta trešajam teikumam. Kompensācijas likuma 7. panta pirmā daļa nosaka cietušajiem par tiem noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto kaitējumu izmaksājamās valsts kompensācijas maksimālo apmēru. Savukārt šā likuma 7.[1] panta ceturtā daļa paredz, ka gadījumā, ja noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve un kriminālprocesā par cietušajiem atzītas vairākas personas, šīm personām izmaksā valsts kompensāciju, sadalot to proporcionāli cietušo skaitam. Tādējādi apstrīdētās normas kā vienots regulējums ietekmē katram cietušajam izmaksājamās kompensācijas apmēru.

Izskatot lietu, Satversmes tiesai ir jāpārbauda apstrīdēto normu atbilstība Satversmei, citstarp ņemot vērā pieteikuma iesniedzēja argumentāciju. Tiesas pieteikuma gadījumā jeb konkrētās kontroles ietvaros lietas izlemšanai nozīmīgi ir konkrētās lietas apstākļi (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-30-01 10. punktu*). Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka personas nāves gadījumā katram cietušajam izmaksājamā valsts kompensācija ir acīmredzami nepietiekama, ja tās maksimālais apmērs tiek sadalīts proporcionāli starp vairākiem cietušajiem.

Līdz ar to Satversmes tiesa pārbaudīs apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstību Satversmes 92. panta trešajam teikumam attiecībā uz gadījumiem, kad sakarā ar personas nāvi izmaksājamās valsts kompensācijas maksimālais apmērs tiek proporcionāli sadalīts starp vairākiem cietušajiem.

11. Satversmes 92. panta trešais teikums nosaka: "Nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu."

Cilvēka pamattiesību aizsardzība kā viena no tiesiskas valsts svarīgākajām garantijām nosaka valsts pienākumu nodrošināt efektīvu aizsardzību ikvienam, kura tiesības ir pārkāptas. Satversmes 92. panta trešais teikums ietver vispārēju taisnīgas tiesas garantiju – ja kādas personas tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses ir pārkāptas, tad personai ir tiesības saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 6. punktu*). Termins "atbilstīgs atlīdzinājums" ietver taisnīgu gandarījumu, kas konkrētajā tiesiskajā situācijā ir samērojams ar personas tiesību aizskārumu. Vispār atbilstīgam atlīdzinājumam ir vairākas funkcijas – vispirms jau kompensācijas, samierināšanas, kā arī vispārējās un speciālās prevencijas funkcija. Minēto funkciju mērķis ir efektīvi atjaunot taisnīgumu un aizsargāt pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 7. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-21-01 10.2. punktu*).

Lai gan Satversmes 92. panta trešais teikums ir piemērojams tieši un nepastarpināti, tomēr tiesiskās noteiktības princips uzliek likumdevējam pienākumu pēc iespējas noregulēt Satversmes 92. panta trešā teikuma īstenošanas priekšnoteikumus.

Saeima ir pieņēmusi vairākus likumus, lai persona tās tiesību aizskāruma gadījumā varētu saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu. Kompensācijas likums, kurā ietvertas apstrīdētās normas, paredz cietušajam tiesības saņemt valsts kompensāciju par noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām vai zaudējumu, tostarp gadījumos, kad noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas

nāve. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka ar apstrīdētajām normām cietušajam netiek nodrošināts atbilstīgs atlīdzinājums personas nāves gadījumā. Šāda situācija ir arī pamatā Pieteikuma iesniedzējas izskatāmajai administratīvajai lietai, kurā tā vērsusies Satversmes tiesā. Tādējādi šī situācija nokļūst arī Satversmes 93. panta, kurā ietvertas tiesības uz dzīvību, tvērumā un Satversmes 92. panta trešais teikums interpretējams kopsakarā ar to.

Konkretizējot Satversmes 92. panta trešajā teikumā un 93. pantā ietvertos likumdevēja pienākumus, jāņem vērā arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 2. pants. Konvencijas 2. pantā ietvertie procesuālie pienākumi paredz, ka valstij ir jāizveido efektīva tiesu sistēma, kas spēj konstatēt ar noziedzīgu nodarījumu saistītos faktus, saukt vainīgos pie atbildības un nodrošināt cietušajiem atbilstīgu atlīdzinājumu. Konvencijas 2. panta izpratnē šāds atbilstīgs atlīdzinājums nozīmē valsts pienākumu paredzēt tādu tiesību aizsardzības līdzekli, kas nonāvētā tuviniekam ļautu pieprasīt kompensāciju par tam radīto morālo kaitējumu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2020. gada 21. jūlija sprieduma lietā "Vanyo Todorov v. Bulgaria", pieteikums Nr. 31434/15, 58. un 66. punktu*).

Tādējādi Satversmes 92. panta trešais teikums paredz valstij pienākumu izveidot tādus tiesību aizsardzības līdzekļus, kas gadījumos, kad noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve, pirmkārt, ir vērsti uz noziedzīgā nodarījuma efektīvu izmeklēšanu, vainīgās personas noskaidrošanu un sodīšanu. Otrkārt, tiem jānodrošina, ka cietušais var saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu par kaitējumu, kas tam nodarīts ar šādu noziedzīgo nodarījumu.

Līdz ar to Satversmes 92. panta trešais teikums uzliek valstij pienākumu izstrādāt tādu tiesisko regulējumu, kas gadījumos, kad noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve, ļautu cietušajam aizsargāt aizskartās tiesības un saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu.

12. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta trešajam teikumam, jo tās liedz tiesai noteikt cietušajam taisnīgu un samērīgu kompensāciju. Atbilstoši apstrīdētajām normām Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā maksimālais valsts kompensācijas apmērs katram cietušajam, tostarp nepilngadīgam bērnam, kas noziedzīga nodarījuma rezultātā zaudējis tēvu, ir 620 *euro*. Savukārt Saeima norāda, ka apstrīdētās normas veicina cietušā aizsardzību, vienlaikus saglabājot cietušā tiesības uz pilnvērtīgu atlīdzinājumu kriminālprocesā vai civilprocesā. Valstij neesot jānodrošina pilnīgs cietušajam nodarītā kaitējuma atlīdzinājums, tas esot jādara noziedzīgā nodarījuma izdarītājam.

12.1. Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietvertais jēdziens "tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu" nav interpretējams tādējādi, ka atlīdzinājums cietušajam būtu izmaksājams tikai valsts kompensācijas sistēmas ietvaros (*sal. Satversmes tiesas 2014. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2014-06-03 23. punkts*). Nav šaubu, ka primāri pienākums izmaksāt atbilstīgu atlīdzinājumu jebkurā gadījumā ir tieši noziedzīgā nodarījuma izdarītājam. Tātad vispār valstij nav tiesiska pienākuma uzņemties pilnīgu atlīdzināšanas pienākumu tās personas vietā, kura noziedzīgo nodarījumu izdarījusi. Apstrīdētās normas ir tikai daļa no kopējās tiesību aizsardzības līdzekļu sistēmas, kas izveidota, lai nodrošinātu cietušajam atlīdzinājumu par kaitējumu, kas viņam nodarīts ar noziedzīgu nodarījumu, tādēļ visa šī sistēma ir vērtējama kopsakarā.

12.2. Lietā nav strīda par to, ka likumdevējs Krimināllikumā ir paredzējis kriminālatbildību par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, tostarp nonāvēšanu, kā arī pieņēmis Kriminālprocesa likumu, kura mērķis ir noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu. Likumdevējs Civillikuma 1635. pantā ir noteicis prasības par zaudējumu un nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu materiāltiesisko pamatu. Savukārt Kriminālprocesa likumā un Civilprocesa likumā ir paredzēta kārtība, kādā cietušais var prasīt zaudējumu un nemantiskā kaitējuma atlīdzinājumu no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja, kā arī noteikta kārtība, kādā izpildāms tiesas spriedums par atlīdzinājuma piedziņu. Pieteikuma iesniedzēja nav apšaubījusi un arī Satversmes tiesai nav šaubu, ka likumdevējs ir pieņēmis tiesību normas, kas nodrošina tiesību aizsardzības mehānismus noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanai, vainīgās personas identificēšanai un sodīšanai. Tāpat likumdevējs ir pieņēmis tādu tiesisko regulējumu, kas cietušajam ļauj atlīdzinājumu no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja prasīt kriminālprocesā un civilprocesā, savukārt tiesa katrā konkrētajā lietā var noteikt taisnīgu un atbilstīgu atlīdzinājumu, ņemot vērā individuālos apstākļus. Arī no Tiesu informācijas sistēmā pieejamās informācijas par kriminālprocesu, kas ir Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošās administratīvās lietas pamatā, izriet, ka cietušajiem ir nodrošinātas viņiem likumā paredzētās tiesības saņemt atlīdzinājumu. Proti, ar pirmās instances tiesas spriedumu, kuru apelācijas instances tiesa atstāja negrozītu, par labu cietušajiem, ņemot vērā jau piešķirto valsts kompensāciju, no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja piespriesta zaudējumu un morālā kaitējuma kompensācija, tostarp 10 000 *euro* nepilngadīgam bērnam, kurš noziedzīgā nodarījuma rezultātā zaudējis tēvu. Pārējā prasītajā daļā kompensācija nav noteikta, atstājot cietušajiem tiesības prasīt tiem radītā kaitējuma atlīdzināšanu civilprocesā.

12.3. Papildus cietušā tiesībām prasīt kaitējuma atlīdzinājumu kriminālprocesā un civilprocesā likumdevējs, ieviešot Direktīvu, ir pieņēmis Kompensācijas likumu. Tā mērķis ir nodrošināt fiziskajai personai, kura Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā ir atzīta par cietušo, tiesības saņemt valsts kompensāciju par tīša vardarbīga noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām vai mantisko zaudējumu. Šis likums nosaka kārtību, kādā tiek izmaksāta valsts kompensācija cietušajam, kā arī tās apmēru. Saskaņā ar Kompensācijas likuma 3. pantu tiesības uz valsts kompensāciju ir cietušajam, turklāt arī tādā gadījumā, ja noziedzīgā nodarījuma izdarītājs vai viņa līdzdalībnieks nav noskaidrots vai nav saucams pie atbildības saskaņā ar Krimināllikumu. Tātad valsts kompensācija ir likumdevēja izveidots mehānisms, kas vienkāršotā procesā nodrošina cietušajai personai savlaicīgu valsts atbalstu – arī tad, ja vēl nav stājies spēkā galīgais nolēmums kriminālprocesā. Proti, valsts kompensācija ir saistīta ar konkrēta noziedzīga nodarījuma sekām, kā atbalsta mehānisms veido ieguldījumu kaitējuma atlīdzināšanā un sniedz tūlītēju atbalstu cietušajiem, palīdzot mazināt viņiem nodarītā kaitējuma sekas.

Līdz ar to likumdevējs ir izstrādājis tādu tiesisko regulējumu, kas gadījumos, kad noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve, ļauj cietušajam aizsargāt aizskartās tiesības un saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu.

13. Tomēr ir jāņem vērā valsts kompensācijas īpašais raksturs un mērķis. Lai arī likumdevējs ir izstrādājis tādu tiesisko regulējumu, kas personas tiesību aizskāruma gadījumā ļauj tai saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu, tas nenozīmē, ka cietušais jebkurā gadījumā tiešām varēs saņemt atlīdzinājumu no noziedzīgā nodarījuma izdarītāja, ja tāds ir noskaidrots. Piemēram, spriedumu par kaitējuma atlīdzinājumu faktiski nevar izpildīt, ja noziedzīgā nodarījuma izdarītājam nav līdzekļu vai mantas, uz kuru vērst piedziņu. Arī Direktīvas preambulas 10. apsvērumā norādīts, ka noziegumos cietušie bieži vien nevar saņemt atlīdzinājumu no likumpārkāpēja tādēļ, ka viņam nav līdzekļu, kas vajadzīgi, lai izpildītu spriedumu par atlīdzinājuma segšanu, vai arī nav iespējams viņu identificēt vai pakļaut kriminālvajāšanai.

Tiesu administrācijas statistika rāda, ka 2024. gadā no noziedzīgu nodarījumu izdarītājiem piedzīta tikai neliela izmaksāto valsts kompensāciju daļa – 399 947 *euro* no kopumā 2 270 100 *euro* (*sk.: Valsts kompensācija cietušajiem: 2024. gada darbības rezultatīvie rādītāji*. *Pieejams: ta.gov.lv*). Tas apliecina, ka praksē atlīdzinājuma saņemšana no noziedzīga nodarījuma izdarītāja bieži vien nav efektīvi panākama un cietušais ne vienmēr var saņemt kriminālprocesā vai civilprocesā piespriesto atlīdzinājumu. Tādēļ gadījumos, kad vainīgajai personai nav

līdzekļu vai mantas, uz kuru varētu vērst piedziņu, vai kad vainīgo personu nav iespējams identificēt vai saukt pie krimināltiesiskās atbildības, valsts kompensācija cietušajam ir vienīgais atlīdzinājums par kaitējumu, kas tam radīts ar noziedzīgu nodarījumu.

Ja likumdevējs ir paredzējis tādu tiesību aizsardzības līdzekli, kāds noteikts Kompensācijas likumā, proti, nolēmis piešķirt cietušajiem valsts kompensāciju par noteiktu kategoriju – tīšu, vardarbīgu – noziedzīgu nodarījumu rezultātā radītu kaitējumu, tad uz šādu kompensāciju ir attiecināmas Satversmes 92. panta trešā teikuma prasības kopsakarā ar citām Satversmē ietvertajām pamattiesībām un vērtībām. Turklāt likumdevējam jāievēro arī Direktīvas noteikumi, tādējādi nodrošinot Latvijas nacionālo tiesību un Eiropas Savienības tiesību harmoniju.

13.1. Atbilstīgam atlīdzinājumam ir jāietver ar cietušā tiesību aizskārumu samērojams gandarījums. Direktīvas 12. panta 2. punkts nosaka: "Visas dalībvalstis nodrošina to, ka to tiesību normās ir paredzēta tāda to teritorijā izdarītos tīšos, vardarbīgos noziegumos cietušajiem izmaksājamo kompensāciju sistēma, kura garantē taisnīgu un samērīgu kompensāciju cietušajiem". Taisnīgai un samērīgai kompensācijai nav obligāti jāatbilst zaudējumu atlīdzinājumam, kas varētu tikt piespriests par labu tīšā vardarbīgā noziegumā cietušajam no šā nozieguma izdarītāja. Tomēr dalībvalsts pārsniegtu savu rīcības brīvību valsts kompensācijas sistēmas izveidē, ja tās tiesību normās būtu paredzēta simboliska vai acīmredzami nepietiekama kompensācija. Cietušajiem piešķirtā kompensācija ir pienesums tiem nodarītā mantiskā un morālā kaitējuma atlīdzināšanā. Kompensāciju var uzskatīt par taisnīgu un samērīgu, ja ar to atbilstošā apmērā tiek kompensētas cietušajiem sagādātās ciešanas (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā C-129/19 "Presidenza del Consiglio dei Ministri" 58.–64. punktu*).

13.2. Kompensācijas likuma 7. panta pirmā daļa paredz, ka vienam noziedzīgā nodarījumā cietušajam izmaksājamās valsts kompensācijas maksimālais apmērs ir piecas valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas. Atbilstoši tā paša panta otrās daļas 1. punktam kompensācija tiek izmaksāta 100 procentu apmērā, ja ir iestājusies personas nāve. Savukārt Kompensācijas likuma $7.^1$ panta ceturtā daļa nosaka: ja noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve un kriminālprocesā par cietušajiem atzītas vairākas personas, šīm personām izmaksā valsts kompensāciju, sadalot to proporcionāli cietušo skaitam. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka tādējādi likumdevējs nav devis ne iestādei, ne tiesai iespēju vērtēt, vai konkrētos apstākļos šāds apmērs ir taisnīgs un samērīgs. Tiesai vajagot būt iespējai vērtēt kompensācijas apmēru konkrētajos apstākļos.

Eiropas Savienības Tiesa atzinusi, ka Direktīvas 12. panta 2. punkts nevar tikt interpretēts tādējādi, ka tas nepieļautu fiksētas kompensācijas maksāšanu cietušajiem ar tādu nosacījumu, ka katram no viņiem piešķirtā fiksētā summa ir atšķirīga atkarībā no attiecīgā vardarbības akta būtības. Tomēr dalībvalstij, kura izvēlas šādu kompensācijas sistēmu, ir jānodrošina, lai kompensāciju skala būtu pietiekami detalizēta, lai izvairītos no tā, ka fiksēta kompensācija varētu izrādīties acīmredzami nepietiekama (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā C-129/19 "Presidenza del Consiglio dei Ministri" 65.–66. punktu*). Arī Eiropas Savienības Tiesas ģenerāladvokāts Mihals Bobeks (*Michal Bobek*) paudis viedokli, ka attiecībā uz kompensācijas sistēmu nav izvirzāma tāda prasība, ka kompensācijas apmērs jānosaka tiesnesim, kurš vērtē visus lietas apstākļus. Direktīva neliedz valstīm ieviest noteikumus, kuros attiecībā uz piešķiramās kompensācijas apmēru ir pieļauts diapazons, maksimālie vai minimālie griesti, kā arī standarta vai fiksētas finansiālas vērtības atbilstoši katram nodarīto zaudējumu vai ievainojumu veidam vai izdarītā nozieguma veidam (*sk. Eiropas Savienības Tiesas ģenerāladvokāta Mihala Bobeka 2020. gada 14. maija secinājumu lietā C-129/19 140.–141. punktu*). Tādējādi valsts kompensācijas sistēmai nav katrā ziņā jābūt tādai, kas iestādei vai tiesai paredzētu rīcības brīvību kompensācijas apmēra noteikšanā. Tomēr likumdevējam, nosakot fiksētu kompensācijas apmēru, ir jāraugās, lai kompensācija ikvienā gadījumā, ņemot vērā katras lietas konkrētos apstākļus, būtu taisnīga un samērīga.

13.3. Lai valsts kompensāciju varētu uzskatīt par taisnīgu un samērīgu, tai jābūt atbilstošai valsts sociālekonomiskajai situācijai. Taču valsts kompensācija nepilda sociālās apdrošināšanas pakalpojumu, piemēram, apgādnieka zaudējuma pensijas vai apbedīšanas pabalsta, funkciju un nav vērsta uz noteiktu cietušā pamatvajadzību apmierināšanu. Tādēļ tai nav jāatbilst kādam precīzam sabiedrības attīstības līmenim un dzīves apstākļiem (*sal. Satversmes tiesas 2023. gada 5. oktobra sprieduma lietā Nr. 2022-34-01 16. punkts*).

Kā norāda Saeima, valsts kompensācijas maksimālais apmērs nav nemainīga naudas summa. Tas ir piesaistīts minimālajai mēneša darba algai, kura ir objektīvi nosakāms ekonomiskais rādītājs, kas mainās līdz ar valsts ekonomisko izaugsmi. Likumdevējs esot izraudzījies tādu valsts kompensācijas maksimālo apmēru, kas atbilst valsts finansiālajām iespējām ilgtermiņā, un paredzējis ik gadu no valsts budžeta šim nolūkam piešķiramo līdzekļu plānošanu. Tādējādi tiekot samēroti budžeta resursi un cietušo intereses. Arī Eiropas Savienības Tiesa atzinusi, ka ir svarīgi nodrošināt valsts kompensācijas sistēmas finansiālo ilgtspēju, lai garantētu taisnīgu un samērīgu kompensāciju visiem attiecīgās dalībvalsts teritorijā izdarītajos tīšos vardarbīgos noziegumos cietušajiem (*sk. Eiropas Savienības Tiesas*

2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā C-129/19 "Presidenza del Consiglio dei Ministri" 59. punktu).

Maksimālais valsts kompensācijas apmērs brīdī, kad personas, kas ir pieteicēji Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā, tika atzītas par cietušajiem, bija 3100 *euro*, savukārt šobrīd ir 3700 *euro*. Kompensācijas likuma 7.[1] panta ceturtā daļa paredz personas nāves gadījumā šo kompensāciju vairākiem cietušajiem izmaksāt, sadalot tās apmēru proporcionāli cietušo skaitam.

Sākotnēji Kompensācijas likums paredzēja, ka valsts kompensācija par vienas personas nāvi tiek izmaksāta visiem cietušajiem maksimālajā apmērā. Kompensācijas likuma 2012. gada 15. novembra grozījumu anotācijā norādīts: lai novērstu praksē konstatētās problēmas, kas saistītas ar valsts kompensācijas apmēra noteikšanu, un nodrošinātu taisnīgu valsts kompensācijas piešķiršanu, nepieciešams noregulēt situāciju, ja kriminālprocesā sakarā ar iestājušos personas nāvi ir atzīti vairāki cietušie, nosakot, ka šādos gadījumos valsts kompensācija tiek sadalīta proporcionāli cietušo skaitam (*sk. likumprojekta anotāciju. Pieejama: titania.saeima.lv*). No likuma izstrādes materiāliem nav secināms, tieši kādas problēmas praksē tika konstatētas attiecībā uz kompensācijas izmaksāšanu saistībā ar personas nāvi. Tieslietu ministrija norāda, ka valsts kompensācijas sistēma esot veidota, balstoties uz principu, ka kompensācija tiek piešķirta par viena veida sekām, nevis atbilstoši to personu skaitam, kuras atzītas par cietušajiem. Savukārt Saeima norāda, ka esot rasts racionāls risinājums tādām varbūtējām situācijām, kad noziedzīga nodarījuma rezultātā ir gājusi bojā viena persona, bet uz cietušā statusu pretendē daudzas personas. Ja valstij nāktos izmaksāt lielu kompensāciju katram cietušajam, nebūtu iespējams iekļauties šim mērķim paredzētajos no valsts budžeta piešķirtajos finanšu līdzekļos.

No lietas materiāliem nav secināms, ka kompensācijas proporcionāla sadale atbilstoši cietušo skaitam būtu pamatota ar kādiem citiem apsvērumiem kā vien valsts budžeta interesēm. Tomēr valsts budžeta intereses pašas par sevi bez jebkādiem citiem objektīviem apsvērumiem nevar attaisnot to, ka valsts nepilda pienākumu nodrošināt taisnīgu un samērīgu kompensāciju par tīša vardarbīga noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājušos personas nāvi.

Proporcionāla kompensācijas sadale atbilstoši cietušo skaitam pati par sevi ir saskanīga ar Direktīvas 12. panta 2. punktu, ņemot vērā valstij piešķirto rīcības brīvību attiecībā uz kārtību, kādā attiecīgās sistēmas ietvaros valsts kompensācija tiek izmaksāta. Tomēr proporcionāla kompensācijas sadale ietekmē katram cietušajam izmaksājamās kompensācijas apmēru. Nav pamatots Saeimas arguments, ka Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā katram cietušajam izmaksājamās

kompensācijas apmērs ir veidojies apstrīdēto normu piemērošanas rezultātā. Pašas apstrīdētās normas nosaka kompensācijas apmēra sadalījumu atkarībā no cietušo skaita un neatstāj iespēju to noteikt tiesību piemērotājam. Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā katram cietušajam piešķirto kompensāciju – 620 *euro* – par noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājušos personas nāvi nevar uzskatīt par taisnīgu un samērīgu. Vēl jo vairāk tā nebūtu taisnīga un samērīga gadījumos, kad, kā norāda pati Saeima, cietušo skaits ir vēl lielāks. Izmaksājamā kompensācija šādos gadījumos neizbēgami būs tikai simboliska un acīmredzami nepietiekama. Šāda kompensācija kā daļa no atbilstīga atlīdzinājuma nesasniedz Kompensācijas likuma mērķi un ir pretēja cilvēka cieņai. Satversmes tiesa jau norādījusi, ka cilvēka cieņa un katra indivīda vērtība ir pamattiesību būtība. Tāpēc demokrātiskā tiesiskā valstī arī likumdevējam, pieņemot tiesību normas, ir jārespektē cilvēka cieņa (*sal. Satversmes tiesas 2019. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2018-08-03 11. punkts*).

Ievērojot minēto, secināms, ka apstrīdētās normas, ciktāl tās nosaka personas nāves gadījumā piešķiramo valsts kompensācijas maksimālo apmēru, paredzot tā sadalīšanu proporcionāli cietušo skaitam, ne vienmēr nodrošina taisnīgu un samērīgu kompensāciju. Lai kompensācija būtu taisnīga un samērīga, nozīme var tikt piešķirta gan maksimālajam tās apmēram, gan tās sadalījumam starp cietušajiem, gan arī citiem apstākļiem. Likumdevējam pašam ir jāizšķiras par piemērotāko risinājumu taisnīgas un samērīgas kompensācijas apmēra noteikšanai gadījumos, kad saistībā ar personas nāvi kompensāciju pieprasījuši vairāki cietušie.

Līdz ar to apstrīdētās normas, ciktāl tās nosaka personas nāves gadījumā piešķiramo valsts kompensācijas maksimālo apmēru, paredzot tā sadalīšanu proporcionāli cietušo skaitam un tādējādi nenodrošinot taisnīgu un samērīgu kompensāciju, neatbilst Satversmes 92. panta trešajam teikumam.

14. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, lietās, kas ierosinātas pēc tiesas pieteikuma, Satversmes tiesai jānoskaidro, kāda ietekme uz attiecīgo lietu būs tās spriedumam. Vienlaikus Satversmes tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 21. punktu*).

14.1. Ja Satversmes tiesa nolemtu, ka apstrīdētās normas atzīstamas par spēkā neesošām no šā sprieduma publicēšanas dienas, tad likumā nebūtu noteikts valsts kompensācijas apmērs, kas iestādei jāizmaksā cietušajiem personas nāves gadījumā. Saeimai, ievērojot šajā spriedumā secināto, ir jāpieņem tāds jauns tiesiskais regulējums, kas personas nāves gadījumā cietušajiem nodrošinātu taisnīgu un samērīgu kompensāciju. Lemjot par sprieduma spēku laikā, jāņem vērā tas, ka valsts budžeta pieņemšana ir valsts darbībai nozīmīga funkcija. Valsts kompensāciju izmaksāšanai piešķiramais finansējums ir saistīts ar valsts budžetā šim mērķim paredzētajiem izdevumiem un to plānošanu. Tādējādi prognozētajam valsts kompensāciju apmēram ir ietekme uz pašas valsts kompensācijas sistēmas ilgtspēju un valsts tautsaimniecību kopumā. Tādēļ likumdevējam izmaiņas Kompensācijas likumā ir jāsaskaņo ar valsts budžetu nākamajam saimnieciskajam gadam. Līdz ar to izskatāmajā lietā ir nepieciešams un pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošās normas vēl noteiktu laiku paliek spēkā.

14.2. Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošā administratīvā lieta Nr. A420227223 ir ierosināta par tādu labvēlīgāku administratīvo aktu izdošanu, ar kuriem pieteicējiem tiktu piešķirta lielāka valsts kompensācija. Satversmes tiesā ir saņemts Administratīvās rajona tiesas paziņojums par tiesvedības apturēšanu arī citā administratīvajā lietā, kurā piemērojamas apstrīdētās normas.

Lemjot par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, tiek piemērotas materiālo tiesību normas, kas ir spēkā laikā, kad lieta tiek izskatīta tiesā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 25. punktu*). Lai novērstu cietušo, kas ir pieteicēji Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā Nr. A420227223, kā arī visu to cietušo, kuri līdz brīdim, kad stājas spēkā jauns likumdevēja pieņemts tiesiskais regulējums, pieprasījuši valsts kompensāciju un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, bet attiecībā uz kuriem administratīvais process vēl nav noslēdzies, pamattiesību aizskārumu, apstrīdētās normas attiecībā uz viņiem atzīstamas par spēkā neesošām no šā sprieduma publicēšanas dienas. Administratīvajai tiesai attiecīgajos gadījumos ir individuāli un tieši jāpiemēro Satversmes 92. panta trešais teikums, Direktīvas 12. panta 2. punkts un šajā spriedumā ietvertās atziņas.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 7. panta pirmo daļu un 7.[1] panta ceturto daļu, ciktāl tās nosaka personas nāves gadījumā piešķiramo valsts kompensācijas maksimālo apmēru, paredzot tā sadalīšanu proporcionāli cietušo skaitam un tādējādi nenodrošinot taisnīgu un samērīgu kompensāciju, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam un spēkā neesošu no 2026. gada 1. janvāra.**

2. Attiecībā uz pieteicējiem administratīvajā lietā Nr. A420227223 un citām personām, kuras līdz brīdim, kad stājas spēkā jauns likumdevēja pieņemts tiesiskais regulējums, ir pieprasījušas valsts kompensāciju un turpina savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, bet attiecībā uz kurām administratīvais process vēl nav noslēdzies, atzīt likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 7. panta pirmo daļu un 7.[1] panta ceturto daļu, ciktāl tās nosaka personas nāves gadījumā piešķiramo valsts kompensācijas maksimālo apmēru, paredzot tā sadalīšanu proporcionāli cietušo skaitam un tādējādi nenodrošinot taisnīgu un samērīgu kompensāciju, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam un spēkā neesošu no šā sprieduma publicēšanas dienas.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2025. gada 11. jūlijā

lietā Nr. 2024-07-01

"Par likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 7. panta pirmās daļas un 7.[1] panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam".

Nevaru pievienoties Satversmes tiesas vairākuma viedoklim par likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 7. panta pirmās daļas un 7.[1] panta ceturtās daļas neatbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam.

1. Izskatāmajā lietā Satversmes tiesai bija jānošķir valsts sociāli politiskas izvēles no pamattiesībām izrietošajām pozitīvajām valsts saistībām. Uzskatu, ka tiesa ar to nav tikusi galā.

1.1. Tiesa attiecināja uz valsts kompensāciju cietušajiem Satversmes 92. panta trešā teikuma prasības, jo likumdevējs esot paredzējis tiesību aizsardzības līdzekli un nolēmis piešķirt cietušajiem valsts kompensāciju par noteiktu kategoriju – tīšu, vardarbīgu – noziedzīgu nodarījumu rezultātā radītu kaitējumu.

Taču tas, ka valsts izveidojusi kompensācijas mehānismu par personas izdarīta noziedzīga nodarījuma kaitējuma kompensāciju, nenozīmē, ka šāds mehānisms jau tāpēc vien ietilpst Satversmes 92. panta trešā teikuma tvērumā. Ar šāda mehānisma izveidi valsts netop atbildīga par citu (privātpersonu) izdarītiem pamattiesību pārkāpumiem.

Valsts ir atbildīga vienīgi par savu pārkāpumu – to, ka tā nav izpildījusi savas pozitīvās saistības, proti, nav pietiekami aizsargājusi indivīdu vai nav nodrošinājusi efektīvu aizsardzības un atlīdzinājuma mehānismu (kā piemēram gadījumā, kurš izskatīts tiesas citētajā Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumā lietā *Vanyo Todorov v. Bulgarie*, pieteikuma Nr. *31434/15*). Šādos gadījumos tieši valsts pieļauj tiesību pārkāpumu, un tādēļ tai jāsniedz atbilstīgs atlīdzinājums aizskartajai personai.

Tātad tikai tad, ja valsts iestādēm ir vai vajadzēja būt zināmam par reālu apdraudējumu personas pamattiesībām (piemēram, uz dzīvību vai personas neaizskaramību) no trešās personas puses, un tā nerīkojas, lai to novērstu vai izmeklētu, tad valsts pārkāpj savus pozitīvos pienākumus, kas tai izriet no attiecīgajām pamattiesībām (attiecīgi, piemēram, Satversmes 93. vai 94. panta).

Savukārt, ja viena persona izdara noziedzīgu nodarījumu pret citu personu, bet valsts ir nodrošinājusi efektīvus tiesību aizsardzības līdzekļus personai gan pirms noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, gan pēc izdarīšanas, veicot pienācīgu noziedzīga nodarījuma izmeklēšanu, vainīgā sodīšanu un nodarītā atlīdzināšanu, valsts nav atbildīga.

Tādējādi apstrīdētās normas nemaz neskar valsts pienākumus, kas izriet no Satversmes 92. panta trešā teikuma.

1.2. Lai pastiprinātu savus argumentus par Satversmes 92. panta trešā teikuma saturu, Satversmes tiesa izmantoja atsaukšanos uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā *Vanyo Todorov v. Bulgarie.* Atsaucoties uz šo spriedumu, Satversmes tiesa sprieduma 11. punktā izdara secinājumu, ka "*Konvencijas 2. panta izpratnē šāds atbilstīgs atlīdzinājums nozīmē valsts pienākumu paredzēt tādu tiesību aizsardzības līdzekli, kas nonāvētā tuviniekam ļautu pieprasīt kompensāciju par tam radīto morālo kaitējumu*", bet turpinājumā, ka "*līdz ar to Satversmes 92. panta trešais teikums uzliek valstij pienākumu izstrādāt tādu tiesisko regulējumu, kas gadījumos, kad noziedzīga nodarījuma rezultātā iestājusies personas nāve, ļautu cietušajam aizsargāt aizskartās tiesības un saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu*".

Taču minētajā spriedumā lietā *Vanyo Todorov v. Bulgarie* nav izvirzīts valsts pienākums valstij garantēt, ka cietušais saņem atbilstīgu atlīdzinājumu. Pirmkārt, Satversmes tiesa neatklāj, ka pieminētajā Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumā tiesa atzina, ka valsts nav atbildīga par mirušās personas nāvi. Attiecīgi Konvencijas 13. pants nav piemērojams un valstij nav pienākuma maksāt kompensāciju cietušajam saistībā ar personas nāvi (*sk. sprieduma 58. un 59. punktu*). Otrkārt, Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka tādos apstākļos kā konkrētajā lietā, kur pieteicējs bija vienīgais ģimenes loceklis un vienīgais mirušā brāļa mantinieks, un kur viņš bija uzturējis ciešas attiecības ar viņu, valsts, nenodrošinot nekādus tiesību aizsardzības līdzekļus, kas būtu ļāvuši pieteicējam pieprasīt finansiālu kompensāciju par viņam, iespējams, nodarīto morālo kaitējumu, nav izpildījusi savu pienākumu izveidot tiesu sistēmu, kas spēj nodrošināt "pienācīgu kompensāciju" Konvencijas 2. panta izpratnē (*sk. sprieduma 66. punktu*). Tātad Konvencijas pārkāpums izriet no tā, ka valsts nav nodrošinājusi cietušajam tiesības pieprasīt kompensāciju no vainīgā, nevis no tā, ka valsts nav izmaksājusi viņam kompensāciju.

Lietā *Zavoloka v. Latvia* (*pieteikums Nr. 58447/00*) Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka tā nevar secināt absolūtu un vispārēju pienākumu valstīm nodrošināt finansiālas kompensācijas par morālo kaitējumu piespriešanu mirušā tuviniekiem (no vainīgā) gadījumā, kad valsts nav atbildīga par mirušās personas nāvi (*sk. sprieduma 40. punktu*). Tobrīd atbilstoši Augstākās tiesas plēnuma 1999. gada 26. februāra

lēmumam un lietas pamatā esošajam Senāta 1999. gada 31. marta spriedumam lietā SKC-1/1999 Civillikuma 1635. pants neparedzēja tiesības prasīt nemantiskā kaitējuma kompensāciju, savukārt Civillikuma 19. nodaļā nebija paredzētas mirušās personas tuvinieka tiesības uz nemantiskā kaitējuma kompensāciju no personas, kas vainojama mirušās personas nāvē. Tomēr pieminētajā spriedumā lietā *Vanyo Todorov v. Bulgaria* norādīts, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa vēlāk atkāpās no minētās prakses, atzīstot Konvencijas 2. panta pārkāpumu gadījumā, kad attiecīgās tiesību sistēmas neparedzēja iespēju pieprasīt kompensāciju par morālo kaitējumu, kas radies tuva radinieka nāves rezultātā, no atbildīgajiem ārstiem vai veselības aprūpes iestādēm (*sk. sprieduma 65. punktu*). Atbilstoši spriedumam lietā *Vanyo Todorov v. Bulgaria* tuvākajiem ģimenes locekļiem ir tiesības pieprasīt finansiālu kompensāciju par morālo kaitējumu, kas nodarīts viņu radinieka nāves rezultātā (*sk. sprieduma 65. punktu*). Taču joprojām valstij nav no Konvencijas izrietoša pienākuma nodrošināt kompensāciju no tās līdzekļiem, bet gan tikai pienākums nodrošināt iespējas pieprasīt kompensāciju no personas, kas vainojama mirušās personas nāvē.

2. Tāpat ar valsts kompensāciju cietušajiem valsts neveido tiesību aizskāruma atlīdzinājuma mehānismu Satversmes 92. panta trešā teikuma izpratnē.

Valsts kompensācija cietušajam ir sociāli atbildīgas valsts morāli politiska izvēle, kas sakņojas sabiedrības solidaritātē ar noziedzīgos nodarījumos smagāk cietušajiem, vēlmē tos neatstāt vienatnē ar noziedzīga nodarījuma rezultātā gūtajām ciešanām, vēlmē tiem palīdzēt pārvarēt noziedzīga nodarījuma rezultātā gūto kaitējumu. Tādēļ arī kompensācijas mehānisma centrā ir cietušais – kompensācija cietušajam tiek izmaksāta ātri un pat vēl nenoskaidrojot konkrēto noziedzīga nodarījuma izdarītāju.

Valsts kompensācijas mehānisma idejas pamatā ir viktimoloģijas pētījumi un sociāli atbildīgas sabiedrības vajadzība rūpēties par noziedzīga nodarījuma rezultātā cietušo. Noregulēt juridiski šādu sabiedrības vajadzību tika uzsvērts 1977. gada 28. septembra Eiropas Padomes Ministru komitejas rezolūcijā Nr. 27 par kompensāciju vardarbīgu noziegumu upuriem. Vēlāk uz tās pamata tika pieņemta arī 1983. gada 24. novembra Eiropas Padomes konvencija par kompensāciju vardarbīgu noziegumu upuriem. Abu dokumentu ievados tika uzsvērts, ka valsts kompensācija cietušajiem ir maksājums, kas balstās taisnīgumā un sociālajā solidaritātē (*sk. 1977. gada 28. septembra Ministru komitejas rezolūciju Nr. 27 par kompensāciju vardarbīgu noziegumu upuriem otro ievadapsvērumu, to atkārto arī uz rezolūcijas pamata vēlāk izstrādātās 1983. gada 24. novembra Eiropas Padomes konvencijas par kompensāciju vardarbīgu noziegumu upuriem otrais ievadapsvērums*).

Tādējādi valsts kompensācija cietušajiem varētu tikt aplūkota Satversmes 109. panta kontekstā kā viens no sociālo drošību veicinošiem pasākumiem.

3. Sociālās politikas jomā valstij ir plaša politiskās izvēles un novērtējuma brīvība. Tā ir vērsta uz politiska un fiskāla līdzsvara panākšanu starp sabiedrības vajadzībām un valsts finansiālajām iespējām. Valsts var noteikt atbalsta mērķus, sociālo labumu saņēmēju loku, labumu veidu, apjomu, izveidot dažādus administratīvos kritērijus. Izveidojot attiecīgo sistēmu, valsti ierobežo vispārējie tiesību principi, tiesiskās vienlīdzības prasība, samērīgums.

3.1. Līdzīgi arī valsts kompensācijas cietušajiem gadījumā valsts noteic, ka kompensācija tiek piešķirta tikai noteiktos noziedzīgos nodarījumos cietušajiem, valsts noteic kompensācijas apjomus, piešķiršanas un atprasīšanas mehānismu. Valsts kompensācijas cietušajiem pamatā esošajos pārnacionālajos dokumentos – 1977. gada 28. septembra Ministru komitejas rezolūcijā Nr. 27 par kompensāciju vardarbīgu noziegumu upuriem, 1983. gada 24. novembra Eiropas Padomes konvencijā par kompensāciju vardarbīgu noziegumu upuriem – ir uzsvērta valstu plašā politiskā brīvība, kā veidot kompensācijas mehānismu. Rezolūcijas Nr. 27 3. punkts paredz, ka kompensāciju var izmaksāt vai nu sociālā nodrošinājuma sistēmas ietvaros, vai izveidojot īpašu kompensācijas shēmu, vai izmantojot apdrošināšanas līdzekļus, bet 5. punkts –, ka kompensācijai atbilstošos gadījumos jāietver vismaz iepriekšējo un turpmāko ienākumu zaudējums, izdevumu pieaugums, medicīniskie izdevumi, medicīniskās un profesionālās rehabilitācijas izdevumi un bēru izdevumi. Rezolūcijas 5. punktam tuvu regulējumu satur arī konvencijas 4. pants, papildu paredzot, ka attiecībā uz mirušā apgādājamajiem jāietver arī uzturlīdzekļu zaudējums.

Tādējādi tiesai bija jāievēro ne tikai likumā "Par valsts kompensāciju cietušajiem" noteiktais kompensācijas apmērs, bet arī citos likumos noteiktās sociālās garantijas. Piemēram, pie tām pieder arī apgādnieka zaudējuma pensija, bēru izdevumu kompensācija ar apbedīšanas pabalstu, citi sociālie pabalsti, apmaksāti cietušo sociālās rehabilitācijas pakalpojumi, kā arī nodokļu atlaides. Turklāt par šīm garantijām valsts kompensācijas apmērs cietušajam netiek samazināts; tātad tas ir vēl papildu sociāls atbalsts.

3.2. Tiesības uz valsts kompensāciju ir noziedzīgā nodarījumā cietušajam. Cietušā nāves gadījumā cietušais krimināprocesā ir kāds no mirušā tuviniekiem (*sk. Kriminālprocesa likuma 95. panta trešo daļu*). Atbilstoši Eiropas Savienības 2012. gada 25. oktobra direktīvas 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI, 2.pantam

nonāvētā upura gadījumā cietušie ir ģimenes locekļi, kuriem minētās personas nāves rezultātā ir nodarīts kaitējums, un konkrēti – laulātais, persona, kura ar cietušo pastāvīgi un ilgstoši dzīvo tuvās attiecībās un kurai ar cietušo ir kopīga mājsaimniecība, radinieki tiešā līnijā, brāļi un māsas un cietušā apgādājamie. Tādējādi faktiski cietusi ir upura ģimene.

Tiesa nav ievērojusi, ka upura nāves gadījumā kompensācijas saņēmējs jeb cietušais faktiski ir ģimene, upura tuvākie. Tādējādi tieši tikai un vienīgi no viņu pašu iekšējā lēmuma ir atkarīgs tas, cik liela būs katrā konkrētajā gadījumā vienam atsevišķam tuviniekam izmaksātās kompensācijas apmērs.

3.3. Tiesa norāda, ka likumā "Par valsts kompensāciju cietušajiem" paredzētā kompensācijas izmaksa proporcionālās daļās vairākiem cietušajiem upura nāves gadījumā, ir saskanīga ar prasību pēc taisnīgas un samērīgas kompensācijas, bet vienlaikus norāda, ka tā esot pamatota vienīgi ar valsts budžeta interesēm un konkrētajā administratīvajā lietā dēļ lielā par cietušajiem atzīto personu skaita katram cietušajam piešķirtā kompensācija ir pretēja cilvēka cieņai, nav taisnīga un samērīga.

Sprieduma argumenti ir ārkārtīgi neskaidri un savstarpēji pretrunīgi.

No vienas puses, sprieduma argumentācijā atrodamas atziņas, ka ir svarīgi nodrošināt valsts kompensācijas sistēmas finansiālo ilgtspēju, ka valsts var pieļaut piešķiramās kompensācijas apmēru diferencēt, var noteikt maksimālo un minimālo kompensācijas apmēru, var precīzi noteikt kompensācijas apmēru atbilstoši katram noziedzīgā nodarījuma veidam, var neatvēlēt iestādei vai tiesai brīvību kompensācijas apmēra noteikšanā. Taču, no otras puses, turpinājumā tiesa kritizē likumdevēja pozīciju par to, ka valsts budžeta intereses pašas par sevi bez jebkādiem citiem objektīviem apsvērumiem nevar attaisnot proporcionālas kompensācijas izmaksu, ka proporcionāla kompensācijas sadale ietekmē katram cietušajam izmaksājamās kompensācijas apmēru un ka kompensācijas apmēra sadalījumu atkarībā no cietušo skaita nevar noteikt tiesību piemērotājs.

Izmantojot atsauci uz administratīvajā lietā proporcionāli cietušo skaitam noteiktās valsts kompensācijas apmēru, Satversmes tiesa nenošķir kompensācijas apmēra faktisko cēloni no normatīvā pamata. Ja tiesa atzīst, ka ievērojams cietušo skaits samazina katram izmaksājamās valsts kompensācijas apmēru un atzīst to par neatbilstošu Satversmei, tad tas nozīmē, ka valsts kompensācijas maksimālais apmērs ir palielināms, lai katram no ģimenē esošajiem tiktu izmaksāta lielāka kompensācija. Tomēr spriedumā nav vispār detalizētāk vērtēts, vai un pēc kādas mērauklas valsts kompensācijas maksimālais apmērs būtu uzskatāms par neatbilstošu.

Spriedums vienlaikus atzīst, ka likumdevējam ir rīcības brīvība noteikt kompensācijas maksimālo apmēru (t.sk. piesaisti minimālajai algai), bet tomēr apšauba apmēru kā "netaisnīgu", nesniedzot konkrētu kritēriju, pēc kā to vērtēt.

Satversmes tiesa atsaucas uz cilvēka cieņas konceptu nevietā. Spriedumā nav atklāti kritēriji, pēc kuriem tā secina, ka valsts kompensācijas apmērs ir pretējs cilvēka cieņai.

Valsts finansiālās spējas kritika kā pamats valsts kompensācijas apmēram ir nepamatota, jo lietā tika norādīts, ka kompensācijas sistēmas pamatā ir liktas ne tikai valsts finansiālās iespējas, bet arī noziedzīgā nodarījuma sekas un kompensācijas saņēmēju loks.

4. Nevaru piekrist arī tiesas sprieduma rezolutīvajai daļai, jo nedz no tās, nedz sprieduma argumentācijas nav saprotams, kura apstrīdēto normu daļa atzīta par neatbilstošu Satversmei un spēkā neesošu: vai tā ir norma, kas noteic valsts kompensācijas maksimālo apmēru, un kādā daļā, vai tā ir norma, kas noteic kompensācijas sadali proporcionāli cietušo skaitam, un kādā daļā. Kā jau minēju iepriekš, spriedumā tiesa argumentē, ka valsts var noteikt kompensācijas maksimālo apmēru tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā, kurā persona zaudējusi dzīvību, kā arī valsts var noteikt proporcionālu kompensācijas sadali vairākiem cietušajiem. Tā kā tiesa nekonkretizē, kas ir taisnīga un samērīga kompensācija, kas ir kompensācija, kas ievēro cilvēka cieņu, tad nav skaidrs, kāds kompensācijas maksimālais apmērs būtu nosakāms, lai izpildītu tiesas spriedumu, kā arī nav skaidrs, kā šāda kompensācija būtu sadalāma cietušajai ģimenei. Spriedumā tiesa pat argumentē, ka: "apstrīdētās normas, ciktāl tās nosaka personas nāves gadījumā piešķiramo valsts kompensācijas maksimālo apmēru, paredzot tā sadalīšanu proporcionāli cietušo skaitam, *ne vienmēr* (mans izcēlums) nodrošina taisnīgu un samērīgu kompensāciju" (*sk. sprieduma 13.3. punktu*). Tātad tiesa pieļauj, ka kaut kādos gadījumos apstrīdētās normas nodrošina taisnīgu un samērīgu kompensāciju personas nāves gadījumā. Taču no sprieduma argumentācijas nav saprotams, kuri ir tie gadījumi, kad apstrīdētās normas nav atzītas par neatbilstošām Satversmes 92.panta trešajam teikumam.

Satversmes tiesas tiesnesis J. Neimanis

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 24. oktobrī

lietā Nr. 2024-16-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc SIA "Pro Vape" un MASS Industry SIA konstitucionālajām sūdzībām,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.^{2} un 28.^{1} pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 25. septembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkta, 3. panta 5.^{1} daļas 3. punkta un pielikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem, kā arī Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3. panta otrās daļas 4. punkta un 3. panta piektās daļas 3. punkta, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā norādītajām piedevām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2016. gada 21. aprīlī pieņēma Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumu (turpmāk – Tabakas aprites likums), kas stājās spēkā 2016. gada 20. maijā.

Ar 2024. gada 11. janvāra likuma "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā" (turpmāk – Grozījumi) 4. pantu Tabakas aprites likuma 3. panta pirmā daļa papildināta ar 8. punktu, kurš nosaka: "Aizliegts laist tirgū elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumus un tabakas aizstājējproduktus, kas satur aromatizētājus, izņemot aromatizētājus, kas rada tabakas smaržu vai garšu. Atļautie aromatizētāji, kas rada tabakas smaržu vai garšu, ir noteikti šā likuma pielikumā."

Tāpat ar Grozījumu 4. pantu Tabakas aprites likuma 3. panta otrās daļas 4. punkts izteikts jaunā redakcijā, saskaņā ar kuru ir aizliegts laist tirgū tabakas izstrādājumus, ja smēķēšanai paredzētu tabakas izstrādājumu, arī jaunievestu tabakas izstrādājumu, sastāvā ir piedevas, kas atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu, tajā skaitā mentols, tā analogi un geraniols.

Turklāt ar to pašu Grozījumu pantu Tabakas aprites likuma 3. pants ir papildināts ar 5.[1] daļu, kuras 3. punkts paredz, ka maksimālā nikotīna koncentrācija tabakas aizstājējproduktā nepārsniedz četrus miligramus uz gramu.

Savukārt ar Grozījumu 19. pantu Tabakas aprites likums ir papildināts ar pielikumu, kurā iekļauts tādu aromatizētāju saraksts, kuri rada tabakas smaržu vai garšu un kurus atļauts pievienot elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem un tabakas aizstājējproduktiem.

Attiecīgi atbilstoši Grozījumu saturam tika papildināts arī Tabakas aprites likuma nosaukums, izsakot to šādā redakcijā: Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likums (turpmāk – Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likums).

Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta piektās daļas 3. punkts paredz, ka elektroniskās smēķēšanas ierīces, uzpildes tvertnes un nikotīnu saturošu vai nesaturošu šķidrumu atļauts laist tirgū tikai tādā gadījumā, ja nikotīnu saturošs vai nesaturošs šķidrums nesatur šā panta otrās daļas 1., 2., 3., 4. un 5. punktā norādītās piedevas.

Grozījumu 18. pants noteic, ka grozījums šā likuma 3. panta otrajā daļā par 4. punkta izteikšanu jaunā redakcijā stājas spēkā 2024. gada 1. augustā, bet Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts un 5.[1] daļa, kā arī pielikums stājas spēkā 2025. gada 1. janvārī. Līdz ar to minētās normas ir stājušās spēkā.

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas divas lietas par Grozījumos ietverto tiesību normu satversmību:

1) 2024. gada 1. jūlijā pēc SIA "Pro Vape" pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2024-16-01 "Par 2024. gada 11. janvāra likuma "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā" 4. panta, ciktāl ar to Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3. panta pirmā daļa papildināta ar 8. punktu un otrās daļas 4. punkts izteikts jaunā redakcijā, un 19. panta, kā arī Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3. panta

piektās daļas 3. punkta, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā norādītajām piedevām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem";

2) 2024. gada 26. augustā pēc MASS Industry SIA pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2024-25-01 "Par 2024. gada 11. janvāra likuma "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā" 4. panta, ciktāl ar to Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3. panta pirmā daļa papildināta ar 8. punktu un 3. pants papildināts ar $5.^1$ daļas 3. punktu, un 19. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem".

Lai veicinātu abu šo lietu vispusīgu un ātru izskatīšanu, tās saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu tika apvienotas vienā lietā. Apvienotajai lietai Nr. 2024-16-01 piešķirts nosaukums "Par Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkta, 3. panta $5.^1$ daļas 3. punkta un pielikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem, kā arī Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3. panta otrās daļas 4. punkta un 3. panta piektās daļas 3. punkta, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā norādītajām piedevām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem".

3. Pieteikumu iesniedzējas – SIA "Pro Vape" un MASS Industry SIA (turpmāk arī – Pieteikumu iesniedzējas) – uzskata, ka Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts un pielikums neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. panta pirmajiem trim teikumiem. SIA "Pro Vape" uzskata, ka Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem neatbilst arī Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta otrās daļas 4. punkts un 3. panta piektās daļas 3. punkts, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā norādītajām piedevām. Savukārt MASS Industry SIA uzskata, ka Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts, pielikums, kā arī 3. panta $5.^1$ daļas 3. punkts neatbilst ne tikai Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem, bet arī Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

3.1. SIA "Pro Vape" ir kapitālsabiedrība, kuras komercdarbība saistīta ar elektronisko smēķēšanas ierīču, tostarp elektronisko cigarešu, to uzpildes tvertņu un šķidrumu, kā arī tabakas aizstājējproduktu, proti,

nikotīna spilventiņu, ražošanu un izplatīšanu. Savukārt MASS Industry SIA ir kapitālsabiedrība, kuras komercdarbība saistīta ar nikotīna spilventiņu ievešanu un izplatīšanu Latvijā.

Pieteikumu iesniedzējas norāda, ka to komercdarbība ir saistīta tikai ar tādu elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumu un tabakas aizstājējproduktu, proti, nikotīna spilventiņu, (turpmāk arī – Produkti) izplatīšanu, kuriem pievienoti aromatizētāji, jo bez tiem Produktiem nav ne smaržas, ne garšas. Turklāt MASS Industry SIA norāda, ka tās komercdarbība saistīta ar tādu aromatizētu beztabakas nikotīna spilventiņu izplatīšanu, kuros nikotīna koncentrācija pārsniedz četrus miligramus uz gramu.

Taču Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts, otrās daļas 4. punkts, 3. panta piektās daļas 3. punkts, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā norādītajām piedevām, 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts un pielikums (turpmāk kopā arī – apstrīdētais regulējums): 1) no 2024. gada 1. augusta aizliedz laist tirgū elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumus, kuru sastāvā ir konkrētas piedevas, kas atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu; 2) no 2025. gada 1. janvāra aizliedz laist tirgū Produktus, kuri satur jebkādus aromatizētājus, izņemot aromatizētājus, kas rada tabakas smaržu vai garšu; 3) no 2025. gada 1. janvāra aizliedz laist tirgū tādus tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, kuros maksimālā nikotīna koncentrācija pārsniedz četrus miligramus uz gramu. Tādējādi, ar apstrīdēto regulējumu nosakot prasības attiecībā uz Produktu sastāvu, Pieteikumu iesniedzējām esot ierobežotas Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu. Tāpat MASS Industry SIA uzskata, ka ar tiesību normām, kas aizliedz tabakas aizstājējproduktiem, proti, nikotīna spilventiņiem, pievienot aromatizētājus, kā arī nosaka maksimālo nikotīna koncentrāciju šajos produktos, ir pārkāpts Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips.

3.2. Apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jo nav ievērots labas likumdošanas princips. Proti, likumdevējs nav pienācīgi izvērtējis visus priekšlikumus attiecībā uz plānoto tiesisko regulējumu un tā alternatīvas, nav pienācīgi pamatojis apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma nepieciešamību, izmantojot arī izskaidrojošus pētījumus. Tā kā pielikums tika skatīts tikai vienā lasījumā, iespēja par to debatēt tika dota tikai vienu reizi. Turklāt likumdevējs, pieņemot apstrīdēto pielikumu, ir balstījies uz Nīderlandes nacionālo regulējumu, bet nav pietiekami pamatojis, kāpēc tas būtu jāpārņem Latvijas tiesību sistēmā. SIA "Pro Vape" norāda, ka atsauces uz apstrīdēto pielikumu nav atrodamas arī Grozījumu anotācijā.

Pēc SIA "Pro Vape" ieskata, ka likumdevējs, nosakot aizliegumu tabakas izstrādājumiem pievienot piedevas, kas atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu, likumdošanas procesa gaitā nav pamatojis nepieciešamību Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta otrās daļas 4. punktu attiecināt arī uz elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem. Tāpat likumdevējs nav pienācīgi pamatojis to, kāpēc attiecībā uz aizliegumu elektroniskajām smēķēšanas ierīcēm pievienot ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu atvieglojošas piedevas un aizliegumu Produktiem pievienot aromatizētājus komersantiem ir noteikts tik īss pārejas periods. Tāpat likumdevējs ir nepareizi klasificējis mentolu – nevis kā aromatizētāju, bet gan kā ieelpošanu un nikotīna uzņemšanu atvieglojošu piedevu.

MASS Industry SIA norāda, ka likumdevējs nav pienācīgi pamatojis arī to, kāpēc Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta $5.^1$ daļas 3. punkts ir pārņemts no Somijas nacionālā regulējuma. Turklāt pirms minētās normas pieņemšanas likumdevējs nav pamatojis beztabakas nikotīna spilventiņu negatīvo ietekmi uz veselību, kā arī nav izsvēris potenciālos ieguvumus, ko šo produktu patēriņa dēļ samazinātais izsmēķu daudzums varētu sniegt videi. Tāpat likumdevējs Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punktu un pielikumu, kā arī 3. panta $5.^1$ daļas 3. punktu nav saskaņojis ar citām tiesību sistēmā jau pastāvošām tiesību normām.

Likumdevējs, pieņemot apstrīdēto regulējumu, nav ņēmis vērā arī to, ka Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa direktīva 2014/40/ES par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz tabakas pārdošanu un ar ko atceļ direktīvu 2001/37/EK (turpmāk – Direktīva 2014/40/ES) nav attiecināma uz beztabakas nikotīna spilventiņiem un ka Direktīva 2014/40/ES neaizliedz produktiem pievienot aromatizētājus.

3.3. Apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir atturēt nepilngadīgas personas no tā, ka tās varētu sākt lietot Produktus. Tomēr likumdevēja izraudzītais līdzeklis nav piemērots šā mērķa sasniegšanai, jo apstrīdētais regulējums attiecas tikai uz pilngadīgām personām paredzētiem Produktiem, kurus nepilngadīgām personām iegādāties vispār ir aizliegts.

Apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varēja sasniegt ar citiem, pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Likumdevējs varēja noteikt lielākus sodus un atbildību par nikotīnu saturošu produktu tirgošanu un nodošanu nepilngadīgām personām, kā arī noteikt stingrākas prasības attiecībā uz vecumu, no kura sasniegšanas personas drīkst iegādāties Produktus.

Pēc SIA "Pro Vape" ieskata, likumdevējs varēja ierobežot Produktu fizisko pieejamību specializētajās mazumtirdzniecības vietās, nosakot prasības gan attiecībā uz pašām tirdzniecības vietām un to izskatu, gan arī Produktu iepakojumu. Arī MASS Industry SIA uzskata, ka ar ierobežojumu noteikšanu tirdzniecības vietām, kurās iespējams iegādāties beztabakas nikotīna spilventiņus, kā arī ar Grozījumos noteiktajiem to iepakojuma ierobežojumiem būtu iespējams sasniegt likumdevēja izvirzītos leģitīmos mērķus.

SIA "Pro Vape" papildus norāda, ka likumdevējs varēja nodrošināt finansējumu, kas nepieciešams policijai un citām valsts iestādēm, kuras nodarbojas ar administratīvo pārkāpumu novēršanu un atkarību mazināšanu, nodot pašvaldību pārziņā vēl lielāku kontroli pār nikotīnu saturošu produktu apriti to administratīvajā teritorijā, noteikt augstākas nodokļu likmes visiem nikotīnu saturošiem produktiem, ierobežot nikotīnu saturošu produktu ievešanu Latvijas teritorijā no citām valstīm, kā arī ieviest praktiskus risinājumus sociālās problemātikas mazināšanai. Savukārt MASS Industry SIA norāda, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis varēja tikt sasniegts, arī pieļaujot augstāku nikotīna koncentrāciju beztabakas nikotīna spilventiņos, proti, 12 līdz 20 miligramus uz gramu, vai arī aizliedzot baztabakas nikotīna spilventiņiem pievienot atsevišķus aromatizētājus.

3.4. Labums, ko sabiedrība gūst no apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma, nav lielāks par Pieteikumu iesniedzēju tiesībām nodarīto kaitējumu. Proti, apstrīdētais regulējums Pieteikumu iesniedzējām liedz Latvijas tirgū piedāvāt Produktus pilngadīgām personām, kas līdz apstrīdētā regulējuma spēkā stāšanās brīdim Produktus iegādājušās legāli un maksājušas nodokļus par to iegādi. Apstrīdētais regulējums radīs tādu situāciju, ka personas Produktus iegādāsies nelegāli, līdz ar to pieaugs ēnu ekonomika un administratīvo pārkāpumu skaits un tādējādi tiks radīts kaitējums sabiedrības kopējām interesēm. Tāpat jāņem vērā, ka Latvija joprojām ir viena no līderēm tabakas produktu patēriņa ziņā un statistikas dati liecina, ka arī nepilngadīgo personu vidū pieprasītākie ir tieši tabakas produkti, kas veselībai ir kaitīgāki. Produktu kā veselībai mazāk kaitīgas alternatīvas izslēgšana no Latvijas tirgus ir pretēja sabiedrības interesēm. Apstrīdētais regulējums ir pretrunā ar Satversmes 96. pantā ietverto personas pašnoteikšanās brīvību.

3.5. MASS Industry SIA uzskata, ka Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts, 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts un pielikums neatbilst arī Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.

Komersanti, kas izplata tabakas aiztājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos

apstākļos ar komersantiem, kas Latvijā izplata citus Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā definētos izstrādājumus, ar kuriem iespējams uzņemt nikotīnu. Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts paredz atšķirīgu attieksmi pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām, jo beztabakas nikotīna spilventiņiem nosaka nepamatoti zemu atļauto maksimālo nikotīna koncentrāciju.

MASS Industry SIA uzskata, ka komersanti, kas izplata beztabakas nikotīna spilventiņus, atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos arī ar komersantiem, kas Latvijas tirgū izplata Latvijas Zāļu reģistrā iekļautas nikotīnu saturošas zāles. Ar abu veidu produktiem nikotīns tiek uzņemts oromukozolā veidā, proti, lietojot tos zem mēles, aiz vaiga vai košļājot. Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts paredz atšķirīgu attieksmi pret minētajām personu grupām, jo aizliedz pievienot aromatizētājus tikai tabakas aizstājējproduktiem, bet uz komersantiem, kuri Latvijas tirgū izplata Latvijas Zāļu reģistrā iekļautas nikotīnu saturošas zāles, šis aizliegums neattiecas. Turklāt MASS Industry SIA uzskata, ka tiek pieļauta arī nepamatoti vienāda attieksme pret komersantiem, kas izplata beztabakas nikotīna spilventiņus, un komersantiem, kas Latvijas tirgū izplata Latvijas Zāļu reģistrā iekļautas nikotīnu saturošas zāles. Proti, Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts beztabakas nikotīna spilventiņiem nosaka tādu pašu pieļaujamo nikotīna koncentrāciju kā nikotīnu saturošām zālēm, proti, tā nedrīkst pārsniegt četrus miligramus uz gramu. Tomēr komersanti, kas izplata nikotīnu saturošas zāles, atrodas atšķirīgos apstākļos nekā komersanti, kas izplata beztabakas nikotīna spilventiņus. MASS Industry SIA uzskata, ka nevienā no šiem aspektiem ar Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punktu un pielikumu, kā arī 3. panta 5.[1] daļas 3. punktu radītajai nepamatoti atšķirīgajai attieksmei pret vienādos apstākļos esošām personu grupām vai nepamatoti vienādajai attieksmei pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām nav objektīva un saprātīga pamata, jo tai nav leģitīma mērķa.

Pat ja tiktu pieņemts, ka atšķirīgai vai vienādai attieksmei ir leģitīms mērķis, likumdevēja izraudzītie līdzekļi nav piemēroti tā sasniegšanai un to varēja sasniegt ar līdzekļiem, kas būtu saudzējošāki attiecībā uz indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm. Turklāt labums, ko iegūst sabiedrība, ir mazāks par komersanta tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu.

3.6. Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem MASS Industry SIA norāda, ka apstrīdētajā regulējumā ietverto pamattiesību ierobežojumu nevar attaisnot ar piesardzības principu. Piesardzības principu var piemērot

tikai tad, ja pastāv potenciāls risks, bet nevar izmantot patvaļīgu lēmumu attaisnošanai.

Likumdevēja izraudzītie pētījumi, ekspertu viedokļi vai dati par citu valstu regulējumu neizskaidro to, kāpēc ar Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta 5.[1] daļas 3. punktu noteiktā maksimāli pieļaujamā nikotīna koncentrācija beztabakas nikotīna spilventiņos ir tieši četri miligrami uz gramu. Arī minētās normas pieņemšanas procesā vērtētie Vācijas Federālā riska novērtēšanas institūta pētījuma dati nespēj pilnvērtīgi pamatot likumdevēja lēmumu par šādas maksimālās nikotīna koncentrācijas noteikšanu. Likumdevējs to noteicis, balstoties uz Somijas regulējumu, tomēr Somijā attiecīgā nikotīna koncentrācija tika noteikta vienam nikotīna spilventiņam, nevis uz vienu gramu. Viens nikotīna spilventiņš sver 0,4 līdz 0,8 gramus. Tātad Somijā pieļaujamā nikotīna koncentrācija ir augstāka, nekā likumdevējs noteicis Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta 5.[1] daļas 3. punktā. Turklāt Somijā regulējums, ar kuru nikotīna spilventiņi tika pielīdzināti zālēm, tika atcelts. Apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē būtu iespējams sasniegt, nosakot par maksimālo nikotīna koncentrāciju beztabakas spilventiņos sešus līdz astoņus miligramus uz gramu.

Likumdevējs nav vērtējis beztabakas nikotīna spilventiņu kā tabakas produktu alternatīvas un mazāk kaitīga aizstājēja potenciālu, kā arī to, kāda nozīme ir aromatizētāju pievienošanai šim alternatīvajam izstrādājumam.

Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkta, 3. panta 5.[1] daļas 3. punkta un pielikuma izstrādes procesā iestādēm, kas atbildīgas par šajā likumā noteikto ierobežojumu uzraudzību un kontroli, nebija paredzēts piešķirt ne papildu finansējumu, ne arī cilvēkresursus, un līdz ar to kompetento iestāžu spējas nodrošināt sabiedrības veselības aizsardzības prasībām atbilstošu tabakas aizstājējproduktu tirdzniecības uzraudzību ir apšaubāmas. Turklāt piecus mēnešus pēc minēto normu spēkā stāšanās un vairāk nekā gadu pēc to pieņemšanas neviens nav vērtējis Latvijas tirgū esošo beztabakas nikotīna spilventiņu atbilstību šo normu prasībām, proti, tajās noteiktajiem ierobežojumiem attiecībā uz nikotīna koncentrāciju un aromatizētājiem.

Likumdevējs nav pienācīgi apsvēris Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkta, 3. panta 5.[1] daļas 3. punkta un pielikuma atbilstību Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 34. pantam. Šajās normās noteiktie ierobežojumi ir nesamērīgi un kavē brīvu preču apriti Eiropas Savienībā.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas

8. punkts, 3. panta otrās daļas 4. punkts, 3. panta piektās daļas 3. punkts, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā norādītajām piedevām, un 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts, kā arī pielikums atbilst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertajām tiesībām uz īpašumu. Tāpat, pēc Saeimas ieskata, Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts, 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts, kā arī pielikums atbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.

4.1. Likumprojekts, kas bija Grozījumu pamatā, Saeimā tika skatīts divos sasaukumos, un priekšlikumi par aromatizētāju, konkrētu, ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu atvieglojošu piedevu aizliegšanu, kā arī pieļaujamo nikotīna koncentrāciju beztabakas nikotīna spilventiņos tika vērtēti ne tikai Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas (turpmāk – Atbildīgā komisija), bet arī Sabiedrības veselības apakškomisijas (turpmāk – apakškomisija) sēdēs. No Pasaules Veselības organizācijas Vispārējās konvencijas par tabakas uzraudzību (turpmāk – Konvencija) izriet likumdevēja pienākums pieņemt tādu tiesisko regulējumu, kas pēc iespējas plašākā mērā ierobežotu nikotīnu saturošu produktu izplatību un kaitīgumu, kā arī pasargātu iedzīvotāju veselību. Likumdevējs ir rīkojies atbilstoši piesardzības principam un tiem zinātniskajiem pierādījumiem, kas šobrīd ir gūti attiecībā uz tādiem salīdzinoši jauniem nikotīnu saturošiem produktiem kā, piemēram, beztabakas nikotīna spilventiņi. Pieņemot apstrīdēto regulējumu, likumdevējs ir apzinājis Latvijas situāciju un sabiedrības nostāju, pieejamos pētījumus, ekspertu atzinumus, citu valstu praksi, kā arī vērtējis alternatīvas iespējas un risinājumus, kā nodrošināt saudzīgu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu.

Likumdevējs harmonizējis Tabakas aprites likuma prasības ar Direktīvā 2014/40/ES noteikto pieeju. Ņemot vērā to, ka gan smēķēšanai paredzētie tabakas izstrādājumi, gan elektroniskās cigaretes patērētāji lieto, ieelpojot emisijas, aizliegums pievienot piedevas, kas atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu, tika noteikts abu veidu produktiem. Likumdevējs ir ne tikai saskaņojis tiesību normas, kas vērstas uz sabiedrības veselības stiprināšanu, bet arī izvēlējies starptautiskajās rekomendācijās balstītu kompleksu pieeju nikotīna atkarības jautājuma risināšanai. Grozījumu pielikums izstrādāts, balstoties uz starptautiski atzītas labās prakses piemēriem un aktuālajām zinātnes atziņām. Pielikumā iekļautais atļauto aromatizētāju saraksts ir vienlīdz attiecināms arī uz beztabakas nikotīna spilventiņiem. Tas, ka priekšlikums papildināt Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumu ar pielikumā iekļauto atļauto aromatizētāju sarakstu tika iesniegts pirms likumprojekta izskatīšanas trešajā lasījumā, nenozīmē, ka pielikums būtu pieņemts neatbilstošā kārtībā. Arī normatīvie akti neparedz, ka anotācijas teksts

būtu jāmaina ik reizi, kad likumdevējs veic izmaiņas likumprojektā. Grozījumos ietvertais regulējums ir saskaņots ar Eiropas Komisiju.

4.2. Ar apstrīdēto regulējumu noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir aizsargāt cilvēku tiesības uz veselību un ir saistīts ar sabiedrības labklājības aizsardzības interesēm. Produkti ir uzskatāmi par apstākli, kas var mudināt uz cigarešu smēķēšanu un tādējādi kļūt par vienu no smēķētāju pāragras nāves iemesliem, turklāt tieši aromatizētāji īpaši piesaista Produktu lietošanai bērnus un jauniešus. Pasaules Veselības organizācija aicinājusi valstis nekavējoties noteikt stingrus aromatizētāju izmantošanas ierobežojumus, lai aizsargātu sabiedrības, it sevišķi bērnu un jauniešu, veselību. Tāpat Pasaules Veselības organizācija 2023. gada ziņojumā uzsvērusi nepieciešamību noteikt maksimāli pieļaujamo nikotīna koncentrāciju beztabakas nikotīna spilventiņos, lai mazinātu atkarību veidošanās riskus. Turklāt gan ārstniecības personas, gan zinātniskās institūcijas apstrīdēto regulējumu atzinušas par efektīvu instrumentu sabiedrības, tostarp bērnu un jauniešu, veselības aizsardzībai. Tātad likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmo mērķu sasniegšanai.

4.3. Nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē. Atsevišķi pasākumi nevar tikt uzskatīti par tikpat efektīviem kā likumdevēja atbalstītā kompleksā pieeja apstrīdētajā regulējumā ietvertā ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai. Apstrīdētajā regulējumā ietvertais ierobežojums tieši un nekavējoties mazina Produktu pievilcību, vienlaikus nekaitējot pārējiem sabiedrības veselības veicināšanas pasākumiem. Likumdevējs ir pienācīgi izvērtējis dažādas iespējamās alternatīvas un izstrādājis kompleksu pieeju sabiedrības veselības aizsardzībai.

4.4. Apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un atbilstošs Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem. Likumdevējam ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums, reaģējot uz personu veselībai kaitīgu produktu lietošanu Latvijā, nodrošināt personām, it sevišķi nepilngadīgajiem, Satversmē garantētās tiesības uz veselību. Likumdevējs ir pārliecinājies, ka beztabakas nikotīna spilventiņi rada ievērojamu risku cilvēku veselībai un šis produkts, īpaši jauniešu vidū, var kļūt par pirmo soli ceļā uz nikotīna atkarību, kas vēlāk var novest pie tradicionālās tabakas patēriņa. Likumdevējs, ievērojot piesardzības principu, nevar ignorēt veselības ekspertu aicinājumus ierobežot kaitīgo Produktu pievilcību patērētāju, sevišķi jauniešu, vidū.

Apstrīdētais regulējums ļauj Pieteikumu iesniedzējām arī turpmāk nodarboties ar komercdarbību un laist tirgū Produktus ar nosacījumu, ka to sastāvs atbilst noteiktajiem ierobežojumiem. Turklāt likumdevējs ir

komersantiem noteicis pietiekami ilgu pārejas periodu savas komercdarbības pielāgošanai apstrīdētajā regulējumā noteiktajām prasībām. Tādējādi likumdevējs ir līdzsvarojis komersantu tiesības veikt komercdarbību un gūt labumu, no vienas puses, un apstrīdētajā regulējumā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu aptvertās sabiedrības labklājības un veselības intereses, no otras puses.

4.5. Attiecībā uz MASS Industry SIA norādījumu par Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkta, 3. panta $5.^1$ daļas 3. punkta un pielikuma neatbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam Saeima norāda, ka komersanti, kas izplata beztabakas nikotīna spilventiņus, nav salīdzināmi ar komersantiem, kas Latvijā izplata Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā definētos citus izstrādājumus, ar kuriem iespējams uzņemt nikotīnu, jo pastāv ievērojamas atšķirības starp abu veidu produktus veidojošajiem elementiem un pilnībā atšķiras to patērēšanas veids.

Tāpat, pēc Saeimas ieskata, nav salīdzināmi komersanti, kas izplata beztabakas nikotīna spilventiņus, un komersanti, kas izplata Latvijas Zāļu reģistrā iekļautas nikotīnu saturošas zāles, jo nikotīnu saturošās zāles un beztabakas nikotīna spilventiņi būtiski atšķiras pēc to lietošanas mērķa, ilguma, kā arī izplatīšanas nosacījumiem. Tā kā nikotīnu saturošu zāļu mērķis ir mazināt nikotīna atkarību, ir pamatoti pieļaut aromatizētāju klātbūtni šajās zālēs, lai veicinātu to pievilcīgumu. Savukārt nikotīna spilventiņu lietošana ir nevēlama darbība, kas kaitē personas veselībai, tāpēc šo produktu pievilcība tiek mazināta, liedzot to sastāvā iekļaut aromatizētājus. Līdz ar to tiek mazināta arī iespēja, ka personas uzsāks šo produktu lietošanu.

Saeima norāda, ka trūkst pētījumu par beztabakas nikotīna spilventiņos esošā nikotīna koncentrācijas ietekmi uz cilvēka veselību. Lai likumdevējs savas rīcības brīvības ietvaros pieņemtu uz objektīviem apstākļiem pamatotu lēmumu par maksimāli pieļaujamās nikotīna koncentrācijas noteikšanu, tika izmantoti dati no pētījumiem par lietošanas veida ziņā līdzīgiem, bet ne analoģiskiem produktiem, proti, nikotīnu saturošām zālēm. Pētījumi liecina, ka nikotīnu saturošām zālēm, kurās tā koncentrācija pārsniedz četrus miligramus uz gramu, piemīt būtiski lielāks atkarības izraisīšanas potenciāls nekā zālēm ar zemāku nikotīna koncentrāciju. Nikotīnu saturošas zāles un beztabakas nikotīna spilventiņi ir tik atšķirīgi produkti, ka tie nav savstarpēji salīdzināmi, un tātad arī to izplatītāji atrodas būtiski atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos.

5. Pieaicinātā persona – Veselības ministrija – uzskata, ka Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts, 3. panta otrās daļas 4. punkts, 3. panta piektās daļas 3. punkts,

ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā norādītajām piedevām, kā arī 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts un pielikums atbilst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertajām tiesībām uz īpašumu un ka šā likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts, 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts, kā arī pielikums atbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.

5.1. Atbilstoši Direktīvas 2014/40/ES 20. panta 3. punkta "c" apakšpunktam uz elektronisko cigarešu šķidrumiem ir attiecināms tabakas izstrādājumiem noteiktais piedevu aizliegums. Jau pirms Grozījumu pieņemšanas Tabakas aprites likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā bija noteikts aizliegums laist tirgū smēķēšanai paredzētus tabakas izstrādājumus, kuru sastāvā ir piedevas, kas atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu. Tā kā šis ierobežojums bija formulēts vispārīgi, tā pilnvērtīga uzraudzība bija apgrūtināta. Tāpēc Veselības ministrija, balstoties uz jaunākajiem pētījumiem un pierādījumiem, rosināja noteikt konkrētu piedevu, proti, mentola, tā analogu un geraniola, aizliegumu. Ir pierādīts, ka šīs Produktiem pievienotās piedevas samazina kairinājumu un rūgtumu, padarot aerosolu vieglāk ieelpojamu, kā arī tiek izmantotas kā aromatizētāji, tādējādi palielinot biežākas Produktu lietošanas risku un atkarības risku, īpaši jauniešu vidū. Šīs piedevas Produktos tiek pievienotas arī kā aromatizētāji. Par piedevu funkciju pirms Produktu laišanas tirgū to ražotāji vai importētāji informē Veselības inspekciju.

Ir pierādīts, ka aromatizēti tabakas izstrādājumi un nikotīnu saturoši izstrādājumi piesaista bērnu un jauniešu interesi tos izmēģināt vai uzsākt to lietošanu. Elektroniskās cigaretes ir viens no elektronisko smēķēšanas ierīču veidiem, un tas ir arī Latvijas nepilngadīgo jauniešu vidū populārākais nikotīnu saturošais produkts. Elektronisko cigarešu smēķēšana palielina varbūtību, ka jaunieši vēlāk sāks lietot tabakas izstrādājumus. Lai arī tabakas izstrādājumu lietošana ir izplatīta vairāk nekā elektronisko cigarešu smēķēšana, tomēr elektronisko cigarešu kāpums to lietošanas ziņā ir visstraujākais, īpaši jaunu patērētāju vidū. Pasaules Veselības organizācija aicina dalībvalstis nekavējoties rīkoties, lai mazinātu elektronisko cigarešu smēķēšanas izplatību bērnu, jauniešu un nesmēķētāju vidū.

5.2. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir uzskatāmi par piemērotiem apstrīdētajā regulējumā ietvertā ierobežojuma leģitīmā mērķa – sabiedrības veselības aizsardzība – sasniegšanai. Apstrīdētais regulējums mazina risku, ka Produktus izvēlēsies pamēģināt un lietot bērni un jaunieši. Ierobežojuma leģitīmo mērķi nav iespējams vienlīdz efektīvi sasniegt ar pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Ierobežojums ir samērīgs, jo Produktu laišana tirgū netiek aizliegta, bet tiek samazināta to pievilcība tajā sabiedrības grupā, kura likumdevējam ir jāpasargā no Produktu

lietošanas uzsākšanas, turpināšanas un ar to saistītajiem potenciālajiem veselības apdraudējumiem.

5.3. Beztabakas nikotīna spilventiņi ir jauns produkts tirgū, un Eiropas Savienības līmenī attiecībā uz tiem nav vienota regulējuma. Katra Eiropas Savienības dalībvalsts pati nosaka atbilstošu šā produkta aprites regulējumu un attiecīgus ierobežojumus. Ir vērojama tendence, ka beztabakas nikotīna spilventiņu lietošana paplašinās un tos visbiežāk lieto tieši jaunieši. Nikotīna lietošana var izraisīt psiholoģisku un fizioloģisku atkarību un tādējādi var viegli novest pie pārejas uz citiem nikotīna avotiem, piemēram, cigaretēm. Šobrīd trūkst neatkarīgu pētījumu par beztabakas nikotīna spilventiņu ilgtermiņa ietekmi uz cilvēka veselību. Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta $5.^1$ daļas 3. punktā noteiktais ierobežojums, proti, tas, ka maksimālā nikotīna koncentrācija nedrīkst pārsniegt četrus miligramus uz gramu, tika noteikts, vadoties no piesardzības principa, lai novērstu saindēšanās un atkarības veidošanās riskus. Nosakot maksimāli pieļaujamo nikotīna koncentrāciju, tika ņemti vērā pētījumi par nikotīnu saturošu zāļu lietošanu, kā arī pierādījumi, kas attiecas uz līdzīgi lietojamiem produktiem.

5.4. Starp komersantiem, kas izplata beztabakas nikotīna spilventiņus, un komersantiem, kas Latvijā izplata Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā definētos citus izstrādājumus, ar kuriem iespējams uzņemt nikotīnu, ir būtiskas atšķirības, jo atšķiras šo produktu lietošanas veids un iespējamie ar to lietošanu saistītie veselības riski. No produktu lietošanas veida un tajos esošā nikotīna koncentrācijas ir atkarīgs tas, cik ātri un līdz kādai pakāpei nikotīns uzsūcas organismā, un līdz ar to ir atkarīga arī attiecīgi lietotā produkta ietekme uz cilvēka fizisko un psihisko veselību. Beztabakas nikotīna spilventiņus lieto oromukozāli, un ir pierādīts, ka šādā veidā uzņemta nikotīna spēja uzsūkties organismā ir visai augsta.

Tāpat komersanti, kas izplata beztabakas nikotīna spilventiņus, nav salīdzināmi arī ar komersantiem, kas izplata Latvijas Zāļu reģistrā iekļautas nikotīnu saturošas zāles, jo šo produktu lietošanas mērķis ir atšķirīgs. Nikotīna spilventiņu lietošanas primārais mērķis ir nevis medicīniska terapija, bet gan nikotīna uzņemšana izklaides nolūkā. Savukārt zāles tiek regulētas pēc farmaceitiskajiem standartiem un to galvenais mērķis ir smēķēšanas atmešana un atkarības mazināšana, nevis uzturēšana. Zāles līdz ar to sastāvu ir pakļautas daudz dziļākai klīniskai pārbaudei un uzraudzībai, bet aromatizētāju pievienošana zālēm ir pieļaujama tādēļ, lai nodrošinātu pacientu līdzestību ārstēšanās procesā.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts,

3. panta otrās daļas 4. punkts, 3. panta piektās daļas 3. punkts, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā norādītajām piedevām, kā arī 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts un pielikums atbilst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertajām tiesībām uz īpašumu. Tāpat, pēc Tieslietu ministrijas ieskata, Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts, 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts, kā arī pielikums atbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.

Apstrīdētā regulējuma pieņemšanas procesā tika pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un uzklausīti iebildumi pret Grozījumu projektā paredzēto tiesisko regulējumu. Likumdevējs ir vērtējis ekspertu atzinumus, iepazinies ar pētījumiem un citu valstu praksi. Likumdevējs ir vērtējis apstrīdētajā regulējumā ietvertā tiesību uz īpašumu ierobežojuma samērīgumu. Tas vien, ka likumdevējs nav ņēmis vērā visus paustos iebildumus un sniegtos priekšlikumus, nevar būt par pamatu atzīt, ka nav ievērots labas likumdošanas princips.

Likumdevējam, ievērojot piesardzības principu, ir jārīkojas saistībā ar iespējamiem veselības riskiem, ko var radīt jauni un vēl maz pazīstami produkti, kuru ilgtermiņa ietekme vēl nav izpētīta un pierādīta. Apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots, nepieciešams un atbilstošs tā leģitīmo mērķu – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanai. Apstrīdētais regulējums mazina produktu pievilcību un patērētāju interesi par tiem, kā arī veicina gan pilngadīgo, gan nepilngadīgo personu veselības aizsardzību.

Nepastāv citi, mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem būtu iespējams pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus sasniegt tikpat iedarbīgi un efektīvi. Pieteikumu iesniedzēju norādītie alternatīvie līdzekļi paši par sevi neierobežotu Produktu apriti. Apstrīdētais regulējums neaizliedz Pieteikumu iesniedzēju komercdarbību. Tās var laist tirgū un izplatīt Produktus atbilstoši apstrīdētajā regulējumā izvirzītajām prasībām, kā arī eksportēt tos uz valstīm, kur nepastāv šāda veida ierobežojumi. Apstrīdētajā regulējumā noteiktais pamattiesību ierobežojums skar atsevišķas personas, savukārt ar leģitīmajiem mērķiem aptvertās tiesības un intereses attiecas uz daudz plašāku personu loku, un labumu no ierobežojuma gūst visa sabiedrība.

Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā ietvertais regulējums attiecībā uz aizliegumu pievienot elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem konkrētas ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu atvieglojošas piedevas atbilst Direktīvai 2014/40/ES, jo šajā regulējumā ir pienācīgi pārņemtas minētās direktīvas prasības. Savukārt regulējumu, kas ierobežo aromatizētāju pievienošanu Produktiem, var noteikt pati dalībvalsts, nodrošinot arī attiecīgā regulējuma atbilstību LESD. Ar apstrīdēto

regulējumu noteiktie ierobežojumi, kas neizriet no Direktīvā 2014/40/ES ietverto prasību pārņemšanas, gan varētu ietilpt LESD 34. panta darbības jomā un tikt kvalificēti kā kvantitatīviem ierobežojumiem līdzvērtīgi pasākumi, tomēr ir pamats šos ierobežojumus uzskatīt par attaisnojamiem un atbilstošiem LESD 36. panta prasībām. Apstrīdētais regulējums atbilst arī Konvencijai. Pasaules Veselības organizācija norādījusi, ka Konvencijā noteiktās prasības attiecībā uz tabakas izstrādājumu saturu un tvērumu var attiecināt arī uz citiem, Konvencijā neregulētiem produktiem.

Komersanti, kas izplata beztabakas nikotīna spilventiņus, un komersanti, kas izplata citus beztabakas produktus, neatrodas vienādos apstākļos, jo visi šie produkti cits no cita atšķiras pēc to uzņemšanas veida un mehānisma, mērķa, iedarbības un attiecīgi arī pēc uzņemtā nikotīna koncentrācijas. Nikotīnu saturošas zāles un beztabakas nikotīna spilventiņi ir būtiski atšķirīgi produkti un nav savstarpēji salīdzināmi, tātad arī to izplatītāji atrodas būtiski atšķirīgos un savstarpēji nesalīdzināmos apstākļos. Līdz ar to nav pamata vērtēt pret šo produktu izplatītājiem noteiktās attieksmes atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam.

7. Pieaicinātā persona – Slimību profilakses un kontroles centrs – norāda uz pētījumiem, no kuriem izriet secinājums, ka Produktiem raksturīgās smaržas īpašības ir viens no būtiskākajiem to lietošanu veicinošajiem faktoriem.

7.1. No pētījuma "Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2022" izriet, ka kopš 2020. gada ir vērojams uzskatāms elektronisko cigarešu smēķētāju īpatsvara pieaugums to iedzīvotāju vidū, kuri tās smēķē regulāri. Pētījums "Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums 2022./2023: mācību gada aptaujas rezultāti un tendences", kas attiecas uz elektronisko cigarešu lietošanas izplatību starp 11, 13 un 15 gadus veciem skolēniem, liecina, ka 2022. gadā elektronisko cigarešu lietošana vismaz vienu dienu pēdējo 30 dienu laikā bija vairāk izplatīta nekā tabakas cigarešu vai karsējamās tabakas smēķēšana visās pētījuma aptvertajās vecuma grupās un abiem dzimumiem.

Savukārt no Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra 2024. gada pētījuma "Tabaku un nikotīnu saturošu produktu lietošana, attieksme pret alternatīvajiem bezdūmu nikotīna produktiem" izriet, ka elektronisko cigarešu smēķēšana visvairāk izplatīta tieši vecuma grupā no 18 līdz 24 gadiem, bet, vecumam pieaugot, elektronisko cigarešu smēķēšanas izplatība samazinās. Pētījuma dati liecina, ka elektronisko cigarešu pieejamība ir tas apstāklis, kas piesaista smēķēšanai arī iedzīvotājus, kuri iepriekš nav smēķējuši. Ir pierādīta saistība starp elektronisko cigarešu smēķēšanu un paaugstinātu risku, ka nākotnē tiks uzsākta tabakas smēķēšana.

Latvijā elektronisko cigarešu smēķēšanas izplatības pieaugums kopš 2020. gada ir bijis daudz straujāks nekā citās Eiropas Savienības dalībvalstīs. Atbilstoši Eirobarometra pētījuma datiem 2023. gadā Latvijā bija no visām Eiropas Savienības dalībvalstīm visaugstākais to iedzīvotāju īpatsvars, kuri regulāru smēķēšanu uzsākuši tieši ar elektroniskajām cigaretēm. Pasaules Veselības organizācija aicina valstis atturēt iedzīvotājus no elektronisko cigarešu smēķēšanas uzsākšanas un šai nolūkā ieviest visaptverošu pieeju tabakas aprites kontrolei. Valstis, kur atļauta elektronisko cigarešu izplatīšana komerciālos nolūkos, tiek aicinātas noteikt stingru regulējumu, lai mazinātu elektronisko cigarešu pievilcību un sabiedrībai radīto kaitējumu. Pēc Pasaules Veselības organizācijas ieskata, viens no pasākumiem, kas sekmētu šā mērķa sasniegšanu, ir aromatizējošo vielu izmantošanas aizliegums. Šis Pasaules Veselības organizācijas aicinājums ir balstīts uz pierādījumiem par elektronisko cigarešu smēķēšanas uzsākšanu bērnu un jauniešu, kā arī nesmēķētāju vidū.

7.2. Saskaņā ar pētījuma "Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2022" datiem arī nikotīna spilventiņu lietošana visvairāk ir izplatīta tieši gados jaunāko iedzīvotāju vecuma grupās. Ņemot vērā zinātniskajā literatūrā aprakstīto nikotīna spilventiņu lietošanas ietekmi uz veselību atkarībā no uzņemtā nikotīna koncentrācijas, jāatzīst, ka nikotīna koncentrācijas ierobežošana šajos produktos ir pilnīgi pamatota.

Nikotīns ir psihoaktīva viela, kas rada atkarību, jo iedarbojas uz centrālo nervu sistēmu. Pusaudža gadi ir neaizsargāts attīstības periods, kam raksturīga nervu sistēmas spēja krasi reaģēt uz ārējiem un iekšējiem stimuliem un kad tā ir jutīga pret dažādu vielu izraisītām izmaiņām. Smadzeņu attīstība turpinās līdz aptuveni 25 gadu vecumam. Agrīna psihoaktīvu vielu lietošana ietekmē smadzeņu nobriešanu, un līdz ar to būtiski palielinās personas pakļautība riskam, ka īstermiņā vai ilgtermiņā var rasties ar psihoaktīvu vielu lietošanu saistīti traucējumi.

8. Pieaicinātā persona – Veselības inspekcija – uzskata, ka Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts, 3. panta otrās daļas 4. punkts, 3. panta piektās daļas 3. punkts, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā norādītajām piedevām, un 3. panta $5.^1$ daļas 3. punkts un pielikums atbilst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertajām tiesībām uz īpašumu un ka Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts, 3. panta $5.^1$ daļas 3. punkts, kā arī pielikums atbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.

8.1. Nikotīna atkarības problemātika ir nostiprināta starptautiskā līmenī gan Konvencijā, gan arī Direktīvā 2014/40/ES. Šo tiesību aktu mērķis ir aizsargāt tagadējās un nākamās paaudzes, ieviešot efektīvus pasākumus tabakas patēriņa novēršanai un mazināšanai, tostarp nikotīna atkarības novēršanai un mazināšanai. Tiesību aktos ietvertie pasākumi attiecībā uz Produktu sastāvu ir vērsti uz sabiedrības veselības aizsardzību, samazinot nikotīnu saturošu produktu pieejamību un kaitīgo vielu ietekmi un vienlaikus veicinot preventīvas pret atkarību no nikotīna vērstas darbības. Direktīva 2014/40/ES tieši neparedz regulējumu attiecībā uz tabakas aizstājējproduktiem, proti, nikotīna spilventiņiem. Tomēr likumdevējs atbilstoši minētās direktīvas preambulas 55. apsvērumam varēja noteikt ierobežojumus attiecībā uz tabakas aizstājējproduktiem, atzīstot nepieciešamību aizsargāt sabiedrības veselību.

Direktīvā 2014/40/ES izmantotā juridiskā tehnika apliecina, ka Eiropas Savienības likumdevējs ir paredzējis aizliegt gan tabakas izstrādājumiem, gan arī elektroniskajām cigaretēm pievienot vienas un tās pašas piedevas. Pārņemot Direktīvas 2014/40/ES prasības Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā, Latvijas likumdevējs ir izvēlējies līdzīgu juridisko tehniku. Komersantiem jau no Tabakas aprites likuma publicēšanas brīža bija zināms tas, ka prasības attiecībā uz elektronisko cigarešu sastāvu ir noteiktas ar atsauci uz tabakas izstrādājumiem izvirzītajām prasībām un ir identiskas ar tām. Ņemot vērā to, ka nikotīna uzņemšana no elektroniskajām cigaretēm ir tikpat bīstama kā no tradicionālajām cigaretēm, ir nepieciešama līdzvērtīgu prasību uzturēšana.

Aizliegums laist tirgū smēķēšanai paredzētus tabakas izstrādājumus, kuru sastāvā ir piedevas, kas atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu, pastāv jau kopš 2016. gada 20. maija, kad stājās spēkā Tabakas aprites likums. Balstoties uz jaunākajiem pētījumiem, ar Grozījumiem tika precizētas konkrētas vielas, proti, mentols, tā analogi un geraniols, kuras aizliegts pievienot ne tikai tabakas izstrādājumiem, bet arī elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem. Šāda vielu konkretizēšana dod Veselības inspekcijai iespēju īstenot pienācīgu kontroli, lai pārbaudītu tirgū laisto tabakas izstrādājumu un elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumu atbilstību normatīvo aktu prasībām. Pētījumi liecina, ka konkrētās piedevas samazina kairinājumu un rūgtumu, padarot aerosolu vieglāk ieelpojamu, un tieši šis vieglums var provocēt attiecīgo produktu biežāku lietošanu, īpaši jauniešu vidū.

8.2. Beztabakas nikotīna spilventiņi ir jauns produkts Eiropas un pasaules tirgū, līdz ar to informācija par šādu produktu sastāvdaļu absorbciju organismā ir ļoti ierobežota un trūkst neatkarīgu pētījumu par to ilgtermiņa ietekmi uz veselību. Tomēr likumdevējs, ņemot vērā

nikotīna spilventiņu potenciāli bīstamo iedarbību uz jauniešu veselību, saindēšanās riskus, iespējamo atkarības rašanos un ietekmi uz sabiedrību, bija tiesīgs pieņemt apstrīdēto regulējumu, balstoties uz piesardzības principu.

Nikotīnu kā aktīvo vielu medicīniskiem mērķiem izmanto tikai nikotīna aizstājterapijā kā pirmās izvēles līdzekli, ārstējot atkarību no tabakas. Latvijas Zāļu reģistrā ir iekļautas vairākas nikotīnu saturošas zāles, piemēram, ārstnieciskā košļājamā gumija un aerosols izsmidzināšanai mutes dobumā. Maksimālā ieteicamā nikotīna dienas deva aizvietojošajā terapijā, kurā tiek izmantots mutes dobumā izsmidzināms aerosols, ir 64 miligrami 16 stundu laikā, proti, četri miligrami vienas stundas laikā. Savukārt maksimāli ieteicamā nikotīna dienas deva aizvietojošajā terapijā, kurā tiek izmantota ārstnieciska košļājamā gumija, ir 60 miligrami nikotīna. Aizvietojošā terapijā nikotīnu kā zāles ieteicams lietot tikai ierobežotu laiku, savukārt attiecībā uz nikotīna spilventiņiem tiek paredzēta ilgtermiņa lietošana.

Nikotīns ir viela, kas ne vien rada atkarību, bet arī pati kaitē veselībai. Nikotīna oromukozāla lietošana var palielināt sirds un asinsvadu slimību risku. Nikotīnu saturošu izstrādājumu lietošana pusaudžu vecumā tiek saistīta ar ilgtermiņa kognitīviem un uzvedības traucējumiem, tostarp atmiņas un uzmanības traucējumiem. Pētījumi pierāda, ka aromatizētāju pievienošana nikotīnu saturošiem produktiem noved pie to plašākas lietošanas un piesaista bērnu un jauniešu interesi tos izmēģināt. Turklāt bērniem un cilvēkiem, kas nesmēķē vai dara to neregulāri, ir palielināts risks saindēties ar nikotīna produktiem. Nikotīna letālā deva šādam pieaugušam cilvēkam atkarībā no tā svara un nikotīna uzņemšanas veida var būt 30 līdz 60 miligramu robežās, bet bērnam aptuveni 10 miligrami.

Lēmums noteikt beztabakas nikotīna spilventiņiem maksimālo nikotīna koncentrāciju, proti, četrus miligramus uz gramu, ir pamatots, ņemot vērā farmakoloģiskos principus un zāļu devu salīdzinājumu, un tādējādi ir rasts kompromiss starp pilnīgu beztabakas nikotīna spilventiņu aizliegumu un politisku lēmumu šo produktu izplatību un lietošanu regulēt. Ar zālēm, kas satur nikotīnu, tiek uzņemta līdzīga nikotīna deva, taču ir klīniski pierādīta šo zāļu kā efektīvas un salīdzinoši drošas smēķēšanas alternatīvas nozīme terapijā, kas vērsta uz smēķēšanas atmešanu.

9. Pieaicinātā persona – Zāļu valsts aģentūra – norāda, ka tabakas aizstājējprodukti, proti, nikotīna spilventiņi, un nikotīnu saturošas zāles pieder pie divām atšķirīgām produktu grupām, uz kurām attiecināms atšķirīgs regulējums.

Nikotīnu saturošas zāles paredzētas nikotīna atkarības ārstēšanai. To izmantošanas galīgais mērķis ir pastāvīga tabakas lietošanas atmešana, un

uz tām ir attiecināmas prasības, kas noteiktas Eiropas zāļu regulējumā, tai skaitā Eiropas Parlamenta un Padomes 2001. gada 6. novembra direktīvā 2001/83/EK (2001. gada 6. novembris) par Kopienas kodeksu, kas attiecas uz cilvēkiem paredzētām zālēm (turpmāk – Direktīva 2001/83/EK). Prasības, kas jāņem vērā, reģistrējot produktu kā zāles Latvijā, ir noteiktas Ministru kabineta 2006. gada 9. maija noteikumos Nr. 376 "Zāļu reģistrēšanas kārtība". Ja ražotāji tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, nav klasificējuši kā zāles un šo produktu mērķis ir uzsākt vai turpināt nikotīnu saturošu produktu lietošanu, tad uz šiem produktiem attiecināms Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likums.

Eiropā nav vienota regulējuma, kas būtu attiecināms uz beztabakas nikotīna spilventiņiem, tādēļ arī valstu prakse ir atšķirīga. Piemēram, Nīderlandē ir aizliegts pārdot nikotīna spilventiņus, kas satur vairāk nekā 0,035 miligramus nikotīna spilventiņā, savukārt Beļģijā nikotīna spilventiņu tirgošana vispār ir aizliegta. Līdz Grozījumu pieņemšanai tabakas aizstājējproduktu aprite nacionālā līmenī netika regulēta. Tādējādi tirgū brīvā apritē vairākus gadus bez atbilstoša regulējuma bija produkti, kas satur nikotīnu lielās devās, proti, 12 līdz 20 miligramus uz gramu. Šādas devas rada ievērojamu risku cilvēka veselībai. Ja tiek lietoti lielas nikotīna devas saturoši spilventiņi, nikotīna līmenis būtiski pārsniedz cigarešu lietošanas rezultātā sasniegto nikotīna līmeni. Augstu nikotīna devu saturoši produkti rada bažas par to lietošanu ilgtermiņā un īpašās populācijās, piemēram, bažas par to, ka tabakas produktus un aizstājējproduktus var sākt lietot cilvēki, kas tos agrāk nav lietojuši, gados jauni cilvēki, grūtnieces, sievietes, kas baro bērnu ar krūti, un cilvēki ar sirds un asinsvadu slimībām.

Ir atbalstāma Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta $5.^1$ daļas 3. punktā noteiktā maksimālā nikotīna koncentrācija nikotīna spilventiņā. Beztabakas nikotīna spilventiņi ir jauns produkts, un dati par to lietošanas drošumu ir ļoti ierobežoti, tomēr ir pieejami dati par nikotīnu saturošām bezrecepšu zālēm. Ir pamatoti salīdzināt beztabakas nikotīna spilventiņus un nikotīnu saturošas zāles, lai vērtētu ar šo produktu lietošanu saistīto risku sabiedrības veselībai, ņemot vērā to sastāvā esošā nikotīna devu un to lietošanas veidu. Kā bezrecepšu zāles nikotīna aizstājterapijā oromukozālai lietošanai pieejamas divus un četrus miligramus nikotīna saturošas košļājamās gumijas un aerosols izsmidzināšanai mutes dobumā, kas satur vienu miligramu nikotīna vienā devā. Šo zāļu lietošana nav ieteicama bērniem līdz 18 gadu vecumam un nesmēķējošiem cilvēkiem. Tās var lietot līdz trim mēnešiem, bet pēc tam to lietošana ir pakāpeniski jāsamazina. Ir pierādīts, ka bezrecepšu zāļu lietošanas gadījumā nikotīna līmenis asinīs nepārsniedz cigarešu smēķēšanas gadījumā sasniegto līmeni.

Nikotīns, kas pievienots beztabakas nikotīna spilventiņiem, izraisa tādas pašas blakusparādības kā nikotīns, kas ir bezrecepšu zāļu aktīvā viela. Šīs blakusparādības ir atkarīgas no uzņemtās devas lieluma. Lielu devu lietošanas gadījumā vēlāk var sākties slimības, tostarp hipotensija, vājš un neregulārs pulss, apgrūtināta elpošana, galīgs spēku izsīkums, asinsrites kolapss un ģeneralizēti krampji. Nikotīna deva, ko pieaudzis smēķētājs lieto ārstēšanās laikā, bērnam var radīt smagus saindēšanās simptomus un pat izrādīties letāla. Tā kā nav pietiekamu datu par lielu nikotīna devu saturošiem nikotīna spilventiņiem, var pieņemt, ka gadījumā, ja tie satur apmēram tādas pašas nikotīna devas kā bezrecepšu zāles, arī to lietošanas drošums būs līdzīgs.

10. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts, 3. panta otrās daļas 4. punkts, 3. panta piektās daļas 3. punkts, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrajā daļā norādītajām piedevām, kā arī pielikums atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Minēto normu pieņemšanas gaitā nebija vērojamas atkāpes no likumdošanas procesu regulējošām tiesību normām, labas likumdošanas principa, tiesību virsvadības un citiem vispārējiem tiesību principiem. Likumdošanas procesā tika uzklausītas ieinteresētās personas, notika pienācīga diskusija, priekšlikumi tika apspriesti un Saeimas atbildīgās komisijas ir rīkojušās atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir ne tikai bērnu un jauniešu, bet visas sabiedrības veselības aizsardzība. Likumdevēja izraudzītais līdzeklis, proti, aizliegums elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem pievienot aromatizētājus un piedevas, kas rada vai var radīt ar nikotīna uzņemšanu tradicionāli nesaistīta un pat veselīga produkta iespaidu, ir vienīgais piemērotais līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai. Nepastāv citi, saudzējošāki alternatīvi līdzekļi, ar kuriem leģitīmo mērķi varētu sasniegt tikpat efektīvi. Sabiedrības veselības aizsardzības intereses un sabiedrība kopumā no apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma gūst lielāku labumu par kaitējumu, kas nodarīts to komersantu tiesībām un likumiskajām interesēm, kuri nodarbojas ar elektronisko smēķēšanas ierīču ražošanu un izplatīšanu.

Elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem pievienojamo aromatizētāju un piedevu klāsta samazināšana būtiski samazinās arī šo ierīču pievilcību patērētāju, īpaši bērnu un jauniešu, vidū, jo nikotīna uzņemšana nebūs apvienota ar tabakai tradicionāli neraksturīgu garšu vai smaržu, kas var kalpot par pamudinājumu sākt lietot attiecīgo Produktu vai radīt maldīgu priekštatu par tā nekaitīgumu. Likumdevējs atbilstoši piesardzības principam ir reaģējis uz acīmredzamu izaicinājumu vērtēt

līdz šim Latvijā atļauto aromatizētāju klātbūtnes ietekmi uz kaitīgu produktu patēriņa pieaugumu, kā arī aromatizētāju un elektronisko cigarešu kaitīgumu un ietekmi uz sabiedrības veselību un pildījis savu pienākumu aizsargāt visas sabiedrības, it sevišķi tās mazāk aizsargātās daļas, veselības intereses.

Ar Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punktu, 3. panta otrās daļas 4. punktu, 3. panta piektās daļas 3. punktu, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrajā daļā norādītajām piedevām, kā arī pielikumu netiek apturēta vai izbeigta komersantu komercdarbība, jo tie var laist tirgū Produktus, kas nesatur aromatizētājus vai satur tādus aromatizētājus, kuri rada tabakas smaržu vai garšu, kā arī elektroniskās smēķēšanas ierīces, kuru šķidrums nesatur aizliegtās piedevas. Turklāt komersanti jau saražotos Produktus var sūtīt tranzītā vai eksportēt uz valstīm, kurās aromatizētāju kā piedevu pievienošana Produktiem ir atļauta plašāk vai regulēta citādi.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Ārstu biedrība – norāda, ka ar Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punktu un pielikumu noteiktie ierobežojumi attiecībā uz aromatizētājiem mazinās Produktu pievilcību un iespēju, ka personas uzsāk to lietošanu. Savukārt ar Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta $5.^1$ daļas 3. punktu noteiktie nikotīna koncentrācijas ierobežojumi tabakas aizstājējproduktos mazinās nikotīna atkarības veidošanās un saindēšanās riskus.

Šobrīd vēl nav ilgtermiņa datu par elektronisko smēķēšanas ierīču kaitīgumu. Tomēr strauji paplašinās pieejamā informācija par šo ierīču izdalīto tvaiku toksicitāti un ietekmi uz smēķētāju veselību. Elektroniskās cigaretes ir tikpat kaitīgas plaušu veselībai kā tradicionālās tabakas cigaretes, un ilgstoša nikotīna tvaiku iedarbība var izraisīt ievērojamus plaušu bojājumus. Kombinācijā ar aromatizētājiem un citām vielām, kā arī mijiedarbībā ar sildelementu veidojas jauni toksiski savienojumi, kuriem ir būtiska ietekme uz elpošanas sistēmu un sistēmiska nelabvēlīga ietekme uz visu organismu.

Cilvēka plaušas attīstās līdz 21 gada vecumam, savukārt smadzeņu attīstība beidzas 25 gadu vecumā. Mūsdienās liela daļa jauniešu smēķēšanu uzsāk, vēl būdami nepilngadīgi. Aromatizētāji būtiski paaugstina elektroniskās cigaretes nesmēķējošu un smēķējošu pusaudžu vēlmi tās lietot. Elektronisko cigarešu dizains, aromāti, mārketings, kā arī to lietošanas pieņemamības uztvere palielina elektronisko cigarešu pievilcību jauniešu vidū.

Saskaņā ar Slimību profilakses un kontroles centra starptautiskā smēķēšanas pētījuma ietvaros 2019. gadā veiktās aptaujas datiem

elektroniskās cigaretes vecumā no 13 līdz 15 gadiem regulāri lietojuši 18 procenti skolēnu. Kopš 2011. gada elektronisko cigarešu lietotāju īpatsvars šajā vecuma grupā ir dubultojies. Nav pamata uzskatīt, ka lietotāju īpatsvars šajā vecuma grupā nav turpinājis augt. Laikā no 2016. gada līdz 2022. gadam elektroniskās cigaretes izmēģinājušo 15 līdz 24 gadus veco jauniešu īpatsvars ir dubultojies un ir visaugstākais šajā vecuma grupā. Ar Grozījumiem ieviestie ierobežojumi tika noteikti ar mērķi neiesaistīt smēķēšanā un nepadarīt no tās atkarīgus cilvēkus, kuri nekad nav smēķējuši, sevišķi bērnus un jauniešus. Jauniešiem, kuri kļūst atkarīgi no nikotīna, ir lielāks risks kļūt par tabakas lietotājiem.

Nikotīns ir toksisks, kancerogēns un kaitīgs cilvēka ķermenim. Tas izraisa neiroģeneratīvas slimības, kā arī sirds un asinsvadu slimības. Nikotīna un citu toksisku faktoru iedarbība uz bērniem un pusaudžiem ir izteiktāka nekā uz pieaugušajiem. Latvijas Narkoloģijas valsts aģentūras izdotajās vadlīnijās norādīts, ka nikotīns ir visizteiktākā atkarību radošā viela, kas šajā ziņā pārspēj heroīnu, kokaīnu, alkoholu un marihuānu. Pusaudžiem pat reta smēķēšana var palielināt atkarības risku. Jo lielāka nikotīna vienreizējā deva, jo augstāks atkarības risks. Pusaudža smadzenes vēl nav nobriedušas un ir īpaši neaizsargātas pret nikotīnu saturošu produktu kaitīgo ietekmi. Nikotīns negatīvi ietekmē arī pusaudžu kognitīvās spējas. Ir pierādīts, ka elektronisko cigarešu lietošana ir saistīta ar pusaudžu akadēmisko sasniegumu mazināšanos.

Nikotīna spilventiņi Direktīvā 2014/40/ES nav regulēti, jo tirgū tie parādījās salīdzinoši nesen. Izmaiņu ieviešana Direktīvā 2014/40/ES ir likumdošanas izaicinājums, un industrija šo apstākli izmanto. Prasības attiecībā uz nikotīnu saturošām zālēm un to reģistrāciju ir daudzkārt stingrākas nekā aptuveni līdzvērtīgas nikotīna devas saturošiem tabakas aizstājējproduktiem. Pētījumos ir pierādīta nikotīnu saturošo zāļu efektivitāte smēķēšanas atmešanas procesā, kā arī pārbaudīta to drošība, un šīs zāles tiek tirgotas aptiekās.

12. Pieaicinātā persona – Latvijas Tirgotāju asociācija – uzskata, ka Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts, 3. panta $5.^1$ daļas 3. punkts, kā arī pielikums neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Likumdevējs nav pienācīgi vērtējis un pamatojis Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkta, 3. panta $5.^1$ daļas 3. punkta, kā arī pielikuma nepieciešamību.

Latvijā ir viens no augstākajiem cigarešu smēķētāju skaita rādītājiem Eiropas Savienībā. Produkti ir mazāk kaitīga cigarešu alternatīva. Tos lieto, neizmantojot degšanas procesu, un līdz ar to tiek būtiski samazināta

ķīmisko vielu rašanās. Produkti ir veids, kādā pieaugušie smēķētāji var atmest cigarešu smēķēšanu vai nomainīt nikotīna uzņemšanas paradumus. Latvijas nikotīna patēriņa dati rāda, ka pēdējos gados pilngadīgiem cigarešu smēķētājiem ir tendence pāriet uz Produktu lietošanu. Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkta, 3. panta 5.[1] daļas 3. punkta, kā arī pielikuma ietekmē strauji pieaugs Produktu nelegālā tirdzniecība un tiks radīti būtiski zaudējumi gan legālu Produktu tirgotājiem, gan arī valsts budžetam neiegūto nodokļu veidā.

Aizliegums iekļaut aromatizētājus Produktu sastāvā tika noteikts, pamatojoties uz pētījumiem par tabakas produktu regulējumu. Tomēr nav ņemts vērā tas, ka tabakas produktos aromatizētāji var tikt integrēti, lai nomāktu dabisko tabakas smaržu vai garšu, savukārt Produktiem dabiski nav nekādas tabakas smaržas vai garšas. Ņemot vērā šīs atšķirības, regulējums nevar būt vienāds. Aromatizētāju ierobežošana veicinās cigarešu patēriņu vai Produktu iegādi nelegālajā tirgū. Likumdevējs nav pietiekami vērtējis citas iespējas samazināt smēķētāju skaitu Latvijā, bet tā vietā jautājumu reducējis uz aromatizētāju pievilcību nepilngadīgo vidū, lai gan tie nemaz nedrīkst iegādāties tabakas izstrādājumus un nikotīnu saturošus Produktus.

Tabakas smarža un garša neaprobežojas ar Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma pielikumā noteikto. Līdz ar to tādiem tabakas produktiem kā cigaretes ir atļauta plašāka garšas daudzveidība nekā Produktiem. No Nīderlandes pārņemtais pielikums ar atļauto vielu sarakstu ir attiecināms tikai uz elektronisko cigarešu šķidrumā pieļaujamiem aromatizētājiem. Neviena cita valsts šādu aizliegumu attiecībā uz nikotīna spilventiņiem nav noteikusi. Ir nepieciešams ierobežot to aromatizētāju klāstu, kuri piesaista nepilngadīgās personas, tomēr nav samērīgi atļaut izmantot tikai tos aromatizētājus, kuriem ir tabakas smarža un garša, jo šāds regulējums kavē pieaugušos smēķētājus pāriet uz samazināta riska produktiem. No pētījumiem izriet, ka aromāti ir pāreju uz alternatīviem nikotīnu saturošiem produktiem veicinošs faktors, un to ierobežojumi, visticamāk, tikai palielinās cigarešu smēķētāju skaitu.

Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts, 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts, kā arī pielikums pārkāpj LESD 34. pantu, jo ar Grozījumiem ieviestie pasākumi diskriminējoši ierobežo legālo ražotāju piekļuvi tirgum. Minētās normas rada nevienlīdzīgas priekšrocības tradicionālo tabakas produktu un cigarešu tirgotājiem salīdzinājumā ar Produktu tirgotājiem. Tāpat apstrīdētais regulējums ir pretrunā arī ar godīgu konkurenci. Eiropas Savienības tiesību akti nenosaka prasības attiecībā uz nikotīna spilventiņiem. Ir atbalstāma maksimāli pieļaujamās nikotīna koncentrācijas noteikšana beztabakas nikotīna spilventiņiem, tomēr ar pārāk zemu nikotīna koncentrāciju šie

produkti vairs nebūs pieņemami daļai patērētāju un rezultātā tiks turpināta tradicionālo tabakas produktu lietošana vai meklēta iespēja tos iegādāties pārrobežu vai nelegālajā tirgū. Tabakas aizstājējproduktu mērķis ir nodrošināt mazāk kaitīgu alternatīvu nikotīna uzņemšanai, tāpēc tajos nikotīna koncentrācijai jābūt apmēram tādai pašai kā citos tabakas izstrādājumos un nikotīnu saturošos produktos.

Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts Latvijā nikotīna spilventiņiem nosaka būtiski zemāku nikotīna koncentrāciju, nekā tiek pieļauta citās valstīs. Likumdevējs nav spējis pienācīgi pamatot to, kāpēc nikotīna koncentrācija tiek ierobežota tieši līdz četriem miligramiem uz gramu. Lai gan produkti ir alternatīva tradicionālo tabakas produktu smēķēšanai, beztabakas nikotīna spilventiņos pieļaujamā nikotīna koncentrācija noteikta, pielīdzinot tos zālēm, taču tradicionālajiem tabakas izstrādājumiem šādi ierobežojumi netiek piemēroti. Likumdevējs ir noteicis nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošiem komersantiem. Likumdevējs nav rīkojies konsekventi, pielīdzinot tabakas aizstājējproduktus nikotīnu saturošām košļājamām gumijām, kurās ir atļauti dažādi aromatizētāji.

13. Pieaicinātā persona – Latvijas Darba devēju konfederācija – norāda, ka ir atbalstāmi pasākumi, kas veicina tabakas aizstājējproduktu pieejamības samazināšanu jauniešiem. Tomēr nepieciešams vērtēt, vai ar Grozījumiem noteiktais aizliegums attiecībā uz aromatizēto tabakas aizstājējproduktu tirdzniecību ir efektīvākais un racionālākais ceļš uz Grozījumos noteikto mērķu sasniegšanu iepretim negūtajiem valsts ieņēmumiem, kuri ir nepieciešami citstarp arī veselības aprūpes nozares nodrošināšanai.

Jau pirms Grozījumu spēkā stāšanās tirdzniecības vietās tika piedāvāts iegādāties atsevišķus iepakojumus ar dažāda veida aromatizētām pārtikas piedevām, ko patērētājs var pats pēc saviem ieskatiem pievienot elektronisko smēķēšanas ierīču nikotīna bāzes šķidrumam.

Lai risinātu jautājumu par nikotīna patēriņu bērnu un jauniešu vidū, nepieciešams veikt preventīvas plaša mēroga sabiedrības informēšanas kampaņas un ar informatīviem, izglītojošiem līdzekļiem ietekmēt sabiedrības izpratni par jebkādu smēķēšanai paredzētu izstrādājumu un tabakas aizstājējproduktu lietošanas kaitīgumu veselībai. Tāpat būtu nepieciešams nodrošināt stingru kontroli attiecībā uz minēto produktu pieejamību personām, kuras ir jaunākas par 20 gadiem.

14. Pieaicinātā persona – Latvijas Narkologu asociācijas valdes un Sertifikācijas komisijas locekle, veselības centra "Vivendi" ārste narkoloģe Dr. Ilze Maksima – norāda, ka nikotīnu un tabaku saturoši aromatizētie Produkti rada veselībai kaitīgu ietekmi neatkarīgi no to

lietotāju vecuma. Šo Produktu lietošanas izplatīšanās un tās ierobežojumu neesība vairo ilgtermiņa kaitējumu sabiedrības veselībai. Atbalstāmi ir visu veidu ierobežojumi tādu produktu pieejamībai, kuriem ir patīkami aromāti, jo tie piesaista jauniešus, kuru smadzeņu attīstība vēl turpinās un kritiskā domāšana tikai veidojas.

Smēķēšana un nikotīnu saturošu Produktu lietošana ir ļoti izplatīta problēma, kas kombinējas gan ar psihoemocionāliem traucējumiem, gan arī citām atkarības formām. Nikotīna lietošana dažādos veidos ietver gan atkarību no vielām, gan procesu jeb uzvedības atkarību. Jauniešiem atkarība no nikotīna veidojas daudz ātrāk nekā pieaugušajiem un pēc daudz mazāka nikotīnu saturošo produktu patēriņa. Aromāti, mentols, netieša reklāma un brīva pieejamība rada sajūtu, ka šie jaunie un interesanti noformētie produkti ir nekaitīgi, taču tā nav.

No skolēnu veselības paradumu pētījuma par 2022./2023. mācību gadu izriet, ka 2022. gadā savā dzīvē vismaz vienu dienu elektronisko cigareti ir lietojuši kopumā 14,2 procenti skolēnu. Salīdzinājumā ar 2018. gada datiem 2022. gadā ir pieaudzis to pusaudžu īpatsvars, kuri gandrīz ik dienu pēdējo 30 dienu laikā smēķējuši elektronisko cigareti, īpaši meiteņu grupā. Šī tendence ir biedējoša, jo liecina par reproduktīvās veselības riskiem, kas ietekmēs nākamo paaudžu veselības stāvokli.

Tieši garšas un aromāti padara Produktus pievilcīgus, īpaši jauniešu un bērnu vidū. Mentols ne tikai rada vēsuma sajūtu un mazina nepatīkamo tabakas garšu, bet arī mazina sajūtu, ka ir ieelpota vai lietota toksiska viela, un tādējādi organismā nonāk lielāka nikotīna deva. Jaunākie pētījumi liecina arī par pašu aromatizētāju kaitīgo ietekmi uz ķermeni neatkarīgi no nikotīna. Pusaudžu smadzenes vēl tikai nobriest, tāpēc ir īpaši neaizsargātas pret kaitīgo tabakas un nikotīnu saturošu produktu ietekmi. Pusaudžiem, kuri smēķē vai lieto nikotīnu saturošus produktus, ir paaugstināts risks saskarties ar ilgtermiņa veselības problēmām. Nikotīna lietošana kavē kognitīvos procesus un iejaucas psihoemocionālajos procesos, kā arī mazina spēju tikt galā ar stresa situācijām un adaptēšanās spēju. Elektronisko cigarešu lietošana noved pie pusaudžu akadēmisko sasniegumu pazemināšanās.

Nikotīna spilventiņiem pievienotais nikotīns var būt iegūts no tabakas augu ekstraktiem un saturēt kancerogēnus, kuru iedarbība ir saistīta ar barības vada audzēju veidošanos. Nāvējoša nikotīna deva pieaugušam cilvēkam ir 30 līdz 60 miligrami, bet bērniem – 10 miligrami. Beztabakas nikotīna spilventiņi kļūst par jaunu nikotīna lietošanas veidu un to unikālās farmakokinētikas, agresīvā mārketinga un brīdinājuma trūkuma dēļ rada nopietnu nejaušas pārdozēšanas risku, kaitējuma risku, kā arī nikotīna atkarības attīstīšanās risku, īpaši gados jaunām personām. Ieteicams ne tikai ierobežot nikotīna koncentrāciju beztabakas nikotīna

spilventiņos, bet arī nodrošināt plašāku informāciju par to ietekmi uz veselību, lai patērētāji varētu izdarīt apzinātu izvēli.

Analizējot domu, ka elektroniskās smēķēšanas ierīces vai nikotīna spilventiņi palīdz atmest smēķēšanu, šos Produktus vajadzētu definēt kā recepšu zāles vai arī aptiekā vai ārstniecības iestādē izsniegt tikai ar ārstniecības personas rekomendāciju. Tiek minēts, ka cigarešu smēķēšanai alternatīvās metodes palīdzot atmest smēķēšanu, taču tirgotāji nemaz necenšas modelēt pakāpeniskas nikotīna devas samazināšanas stratēģiju un lietošanas pārtraukšanu, atbildību par to noveļot uz pašu indivīdu. Tādā gadījumā ir svarīgi, lai, pamatojoties uz pētījumiem, attiecīgus ierobežojumus noteiktu valsts. Pagaidām trūkst pētījumu, kas viestu skaidrību par atbilstošas alternatīvas nodrošināšanai smēķētājiem nepieciešamo nikotīna devu. Tomēr tai jābūt pēc iespējas mazākai, lai samazinātu atkarības veidošanās iespējamību, kā arī sirds un asinsvadu slimību attīstības risku.

15. Pieaicinātā persona – Pusaudžu un jauniešu psihoterapijas centra vadītājs *Msc. Psych*. Nils Konstantinovs – norāda, ka nikotīns var nodarīt kaitējumu pusaudža smadzenēm, kā arī izveidot pieradumu, tādēļ nepieciešams rast iespējas un līdzekļus, kā samazināt tā pieejamību pusaudžiem un palīdzēt tiem pusaudžiem, kuri jau uzsākuši nikotīnu saturošu Produktu lietošanu, atteikties no tiem.

Pusaudžu vecumposms neirobioloģisku un psihosociālu iemeslu dēļ ir saistīts ar paaugstinātu atkarību izraisošu vielu lietošanas risku un atkarīgas uzvedības risku. Arī vairums pieaugušo smēķētāju atkarību izraisošo vielu lietošanu ir uzsākuši pusaudžu vecumā. Visvairāk problemātiskos lietotājus ietekmē tas, ka attiecīgās vielas ir viegli pieejamas, kā arī citi vienaudži, sociālie riska faktori un katra pusaudža individuālie faktori. Atkarīgu uzvedību veido dažādu psiholoģisko un sociālo ietekmju kopums, un tāpēc tikai viens izolēts aizliegums vienā sfērā nav uzskatāms par efektīvu prevencijas stratēģiju.

Pētījumos par atkarību izraisošu vielu lietošanu bērnu un pusaudžu vidū nikotīns tiek ierindots līdzās kofeīnam kā populārs un bieži lietots psihostimulants. Tam ir augsts psiholoģiskā un fizioloģiskā pieraduma veidošanas potenciāls. Pašreiz pētniecībā identificētie nikotīna produktus lietojošo pusaudžu riski ir saistāmi ar smadzeņu attīstības traucējumiem, kas var novest pie kognitīvo spēju pavājināšanās. Tāpat pusaudžiem ir konstatējama nikotīna uzņemšanas korelācija ar dažādiem mentālās veselības traucējumiem, piemēram, depresiju.

Latvijā joprojām aktuālākā problemātika ir saistīta ar tabakas izstrādājumu smēķēšanu. Veselībai bīstamāko smēķēšanas ietekmi rada nevis nikotīns pats par sevi, bet gan tabakas dūmi un pārējie ķīmiskie

savienojumi, kas izdalās degšanas procesā. Nikotīns sintezētā formā tiek lietots kā smēķēšanas atmešanas vai risku mazināšanas līdzeklis, un aromāti nikotīnu saturošos produktus padara tos pievilcīgākus tiem cilvēkiem, kuri vēlas samazināt ar smēķēšanu saistītos riskus vai pavisam atmest smēķēšanu. Mēģinājumi atturēt pusaudžus no nikotīnu saturošu Produktu lietošanas ir jāsalīgo ar pastāvīgo tabakas smēķētāju, tostarp jauniešu, iespējām būtiski samazināt risku savai veselībai un dzīvībai.

Tā kā apstrīdētajā regulējumā ietvertie ierobežojumi neietekmē nelegālo tirgu, nav pamata prognozēt, ka aromatizēto elektronisko cigarešu izplatība pusaudžu vidū ievērojami samazināsies. Tāpat pastāv arī tāds risks, ka pilngadīgi elektronisko cigarešu lietotāji var atsākt tradicionālo cigarešu smēķēšanu vai iegādāties elektroniskās cigaretes nelegālajā tirgū. Elektronisko cigarešu iegāde nelegālajā tirgū sevišķi apdraud veselību, jo nav zināma ne to izcelsme, ne sastāvs.

16. Pieaicinātā persona – biedrības "OPEN Radošais Centrs" dibinātājs un vadītājs Edijs Klaišis – norāda, ka ar Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punktu un pielikumu noteiktie aromatizētāju lietošanas ierobežojumi nepalīdzēs samazināt Produktu pievilcību jauniešu vidū un nesamazinās iespējamību, ka jaunieši sāks tos lietot, jo nepilngadīgie vairumā gadījumu tos iegādājas nelegālajā tirgū. Apstrīdētais regulējums paplašinās ne tikai jauniešu, bet arī pieaugušo personu saskarsmi ar nelegālo tirgu. Latvijā lielāka problēma ir tradicionālo cigarešu smēķēšana, tāpēc šādi ierobežojumi attiecībā uz mazāk kaitīgām alternatīvām nav saprātīgi.

Secinājumu daļa

17. Pieteikumu iesniedzējas lūdz Satversmes tiesu vērtēt vairāku Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma normu atbilstību vairākām Satversmes normām.

Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības vērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2023. gada 9. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-17-01 17. punktu*).

17.1. Satversmes tiesai jāvērtē:

1) Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punkts un pielikums (turpmāk – pirmās apstrīdētās normas), kas no 2025. gada 1. janvāra aizliedz Produktiem pievienot aromatizētājus, izņemot tos, kas rada tabakas smaržu vai garšu;

2) Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta otrās daļas 4. punkts, ciktāl tas attiecas uz elektronisko smēķēšanas ierīču

šķidrumiem, un 3. panta piektās daļas 3. punkts, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā norādītajām piedevām (turpmāk – otrās apstrīdētās normas) un paredz aizliegumu no 2024. gada 1. augusta laist tirgū elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumus, kuru sastāvā ir konkrētas piedevas, kas atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu;

3) Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta 5.[1] daļas 3. punkts (turpmāk – trešā apstrīdētā norma), kas no 2025. gada 1. janvāra aizliedz laist tirgū tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, kuros maksimālā nikotīna koncentrācija pārsniedz četrus miligramus uz gramu.

Secināms, ka viss apstrīdētais regulējums nosaka prasības attiecībā uz Produktu sastāvu, kuras komersantiem ir jāievēro, lai Produktus varētu laist tirgū. Ievērojot lietas faktiskos apstākļus, Pieteikumu iesniedzēju sniegtos argumentus un nepieciešamību nodrošināt efektīvu, vispusīgu un objektīvu apstrīdētā regulējuma satversmības izvērtējumu, Satversmes tiesa visu šo tiesību normu satversmību vērtēs vienlaikus, atsevišķi norādot tos vērtējuma aspektus, kas attiecas vienīgi uz apstrīdētajā regulējumā noteiktām prasībām, kas skar konkrētu Produktu sastāvu.

17.2. Pieteikumos lūgts vērtēt apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem, kā arī pirmo apstrīdēto normu un trešās apstrīdētās normas, kas nosaka prasības attiecībā uz viena Produktu veida – beztabakas nikotīna spilventiņu – atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Tā kā tiek apstrīdēta tiesību normu atbilstība vairākām Satversmes normām, Satversmes tiesai jānosaka arī secība, kādā šī atbilstība vērtējama.

Lietas pamatjautājums ir par to, vai apstrīdētajā regulējumā noteiktās prasības attiecībā uz Produktu sastāvu nesamērīgi neierobežo komersantu tiesības uz īpašumu. Savukārt pēc tam vērtējama aizlieguma beztabakas nikotīna spilventiņiem pievienot aromatizētājus, izņemot tos, kas rada tabakas smaržu un garšu, kā arī beztabakas nikotīna spilventiņiem noteiktās maksimālās nikotīna koncentrācijas – četri miligrami uz gramu – atbilstība tiesiskās vienlīdzības principam.

Līdz ar to Satversmes tiesa vispirms vērtēs apstrīdētā regulējuma atbilstību 105. panta pirmajiem trim teikumiem, bet pēc tam – pirmo apstrīdēto normu un trešās apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

18. Satversmes 105. panta pirmie trīs teikumi nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu."

18.1. Ar "tiesībām uz īpašumu" Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas. Arī personas ekonomiskās intereses, kas saistītas ar komercdarbības veikšanu un peļņas gūšanu no tās, var ietilpt Satversmes 105. panta tvērumā. Lai šādas ekonomiskās intereses tiktu atzītas par tiesību uz īpašumu objektu, tām jābūt saistītām ar konkrēta veida komercdarbību, kuru persona līdz šim veikusi (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-28-03 12. punktu un 2025. gada 30. jūnija sprieduma lietā Nr. 2024-23-01 8. punktu*). Tādējādi tiesības turpināt jau uzsāktu komercdarbību un gūt peļņu no tās ietilpst Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietverto tiesību uz īpašumu tvērumā.

No lietas materiāliem izriet, ka SIA "Pro Vape" komercdarbība ir saistīta ar tādu Produktu ražošanu un izplatīšanu, kuriem pievienoti aromatizētāji, kā arī tādu elektronisko smēķēšanas ierīču, tostarp elektronisko cigarešu, ražošanu un izplatīšanu, kuru šķidrumam pievienotas konkrētas piedevas, kas atvieglo ieelpošanu un nikotīna uzņemšanu. Savukārt MASS Industry SIA komercdarbība ir saistīta ar tādu tabakas aizstājējproduktu, proti, nikotīna spilventiņu, izplatīšanu, kuriem pievienoti aromatizētāji un attiecībā uz kuriem nikotīna koncentrācija nebija regulēta. Tādējādi Pieteikumu iesniedzēju ekonomiskās intereses, kas saistītas ar noteikta veida komercdarbību – Produktu ražošanu un izplatīšanu –, ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā.

18.2. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka valsts iejaukšanās komercdarbībā, kuru persona līdz šim veikusi, ierobežo personas tiesības uz īpašumu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 26. un 27.2. punktu un 2024. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-09-0106 16. punktu*).

Ar apstrīdēto regulējumu ir noteiktas prasības attiecībā uz to Produktu sastāvu, kuru ražošana un izplatīšana ietilpst Pieteikumu iesniedzēju komercdarbībā.

Pieteikumu iesniedzējas norādījušas, ka to komercdarbība ir saistīta tikai ar tādu Produktu ražošanu un izplatīšanu, kuriem pievienoti aromatizētāji, jo bez aromatizētājiem šiem Produktiem nav ne garšas, ne smaržas. Tādējādi pēc pirmo apstrīdēto normu spēkā stāšanās abas Pieteikumu iesniedzējas vairs nevar netraucēti turpināt savu komercdarbību sev vēlamajā veidā, pievienojot to ražotajiem un izplatītajiem Produktiem aromatizētājus. Otrās apstrīdētās normas papildus ietekmē SIA "Pro Vape" komercdarbību, jo liedz elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem, tostarp elektroniskajām cigaretēm, pievienot arī konkrētas piedevas, kas atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu. Savukārt trešā apstrīdētā norma papildus ietekmē MASS

Industry SIA komercdarbību, jo līdz šim MASS Industry SIA izplatījusi tādus beztabakas nikotīna spilventiņus, kuros, ņemot vērā to, ka maksimāli pieļaujamā nikotīna koncentrācija nebija noteikta, tā pārsniegusi četrus miligramus uz gramu. Tātad apstrīdētais regulējums iejaucas Pieteikumu iesniedzēju komercdarbībā, kuru tās līdz šim veikušas, un tādējādi ierobežo to tiesības uz īpašumu.

Līdz ar to pirmās apstrīdētās normas abām Pieteikumu iesniedzējām ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu. Otrās apstrīdētās normas papildus ierobežo SIA "Pro Vape", bet trešā apstrīdētā norma – MASS Industry SIA tiesības uz īpašumu.

19. Noskaidrojot, vai personas tiesību uz īpašumu ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai vispirms jāpārbauda, vai tas ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19. punktu*).

Grozījumus, ar kuriem apstrīdētais regulējums ietverts Tabakas un tās aiztājējproduktu aprites likumā, Saeima pieņēmusi 2024. gada 11. janvārī, tie izsludināti 2024. gada 25. janvārī oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 18 un stājās spēkā 2024. gada 2. februārī.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētais regulējums izsludināts Satversmē noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Apstrīdētais regulējums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas.

19.1. Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētais regulējums pieņemts, pārkāpjot labas likumdošanas principu. Likumdevējs nav pienācīgi vērtējis visus Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma regulētās nozares pārstāvju priekšlikumus un piedāvātās plānotā tiesiskā regulējuma alternatīvas. Tāpat likumdevējs nav pamatojis apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma nepieciešamību ar izskaidrojošiem pētījumiem.

Saeima norāda, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdēto regulējumu, ir apzinājis Latvijas situāciju un sabiedrības nostāju, pieejamos pētījumus, ekspertu atzinumus un citu valstu praksi. Likumdevējs ir vērtējis arī alternatīvas iespējas un risinājumus saudzīgas pārejas nodrošināšanai, detalizēti diskutējot par visiem iesniegtajiem priekšlikumiem un nodrošinot ieinteresēto institūciju un personu līdzdalību un viedokļu uzklausīšanu Saeimas Atbildīgās komisijas un tās apakškomisijas sēdēs.

Atbilstoši labas likumdošanas principam demokrātiskā tiesiskā valstī ir jānodrošina, ka tiesiskā regulējuma izstrādes procesā tiek pēc iespējas apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi un tieši vai pastarpināti uzklausīti iebildumi pret izstrādājamo tiesisko regulējumu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu un 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 24.1. punktu*).

No likumdošanas procesa materiāliem izriet, ka 2020. gada 18. jūnijā deviņi 13. Saeimas deputāti Saeimai iesniedza likumprojektu Nr. 738/Lp13 "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā". Tā izskatīšanas gaitā Atbildīgā komisija nolēma izstrādāt savu, alternatīvu likumprojektu Nr. 867/Lp13 "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā" (turpmāk – Grozījumu likumprojekts Nr. 867/Lp13). 14. Saeima pārņēma Grozījumu likumprojekta Nr. 867/Lp13 izskatīšanu, un tas tika reģistrēts kā likumprojekts Nr. 48/Lp14 (turpmāk – Grozījumu likumprojekts Nr. 48/Lp14).

Grozījumu likumprojektu Nr. 867/Lp13 un Nr. 48/Lp14, tostarp apstrīdētā regulējuma, pieņemšanas gaitā savu viedokli pauda Saeimas deputāti, Veselības ministrijas, Finanšu ministrijas, Ekonomikas ministrijas, Veselības inspekcijas, Slimību un profilakses kontroles centra, Zāļu valsts aģentūras, Valsts ieņēmumu dienesta, Valsts policijas, Latvijas Darba devēju konfederācijas, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras, Latvijas Tirgotāju asociācijas, Biofarmaceitisko zāļu ražotāju asociācijas, VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs", Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas Bērnu psihiatrijas klīnikas, Latvijas sabiedrības veselības asociācijas un Latvijas Ārstu biedrības pārstāvji. Tāpat viedokli par plānoto tiesisko regulējumu sniedza nozares pārstāvji, piemēram, biedrība "BEZDŪMU NOZARES ASOCIĀCIJA", biedrība "Tradicionālo un bezdūmu tabakas izstrādājumu apvienība" un biedrība "Beztabakas Produktu asociācija". Nozares pārstāvju iebildumi un priekšlikumi attiecībā uz plānoto regulējumu tika uzklausīti vairākās Atbildīgās komisijas un tās apakškomisijas sēdēs (*sk., piemēram, Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijas 2021. gada 18. maija, 2021. gada 14. septembra un 2022. gada 8. februāra sēžu audioierakstus, kā arī Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2022. gada 10. maija, 2023. gada 23. un 24. maija sēžu audioierakstus*. *Pieejami: saeima.lv*). Tādējādi Grozījumu likumprojektu Nr. 867/Lp13 un Nr. 48/Lp14, tostarp apstrīdētā regulējuma, apspriešanā piedalījās un tika uzklausīti gan deputāti, gan atbildīgās institūcijas un eksperti, gan arī Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma regulētās nozares pārstāvji.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētā regulējuma izstrādes process kopumā liecina par to, ka likumdevējs ir apzinājis konkrēto situāciju kontekstā ar nepieciešamību noteikt prasības attiecībā uz Produktu sastāvu, ir nodrošinājis pienācīgas diskusijas un iespējas izteikties par priekšlikumiem attiecībā uz apstrīdētā regulējuma redakcijām, kā arī uzklausījis un vērtējis alternatīvus priekšlikumus. Savukārt Pieteikumu iesniedzēju apgalvojumu, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdēto regulējumu, nav pamatojis tajā noteikto ierobežojumu nepieciešamību, Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot pamattiesību ierobežojumu atbilstību samērīguma principam.

19.2. Pieteikumu iesniedzējas norāda, ka labas likumdošanas princips ir pārkāpts, jo pielikums ar atļauto aromatizētāju sarakstu tika iesniegts tikai Grozījumu likumprojekta Nr. 48/Lp14 trešajam lasījumam un iespēja par to diskutēt bijusi tikai vienu reizi. Tāpat likumdevējs nav pienācīgi pamatojis to, kāpēc pielikumā ietvertais atļauto aromatizētāju saraksts tika pārņemts no Nīderlandes nacionālā regulējuma.

Tas, ka Atbildīgās komisijas priekšlikums par pielikumu, kurā iekļauts atļauto aromatizētāju saraksts, tika iesniegts pirms Grozījumu likumprojekta Nr. 48/Lp14 izskatīšanas trešajā lasījumā, pats par sevi nenozīmē, ka likums, kurā šis priekšlikums iestrādāts, nebūtu pieņemts atbilstošā kārtībā. Saskaņā ar Saeimas kārtības rulli likumprojekta izskatīšanas gaitā attiecīgu pantu, tā daļu vai grozījumus tiesību normā var iekļaut gan otrajā, gan trešajā lasījumā (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 18.1. punktu un 2019. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 31.2. punktu*).

No likumdošanas procesa materiāliem izriet, ka jau Grozījumu likumprojekta Nr. 867/Lp13 otrajam lasījumam tika iesniegts priekšlikums papildināt Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumu ar normu, kas aizliegtu jebkādu aromatizētāju pievienošanu Produktiem. Par minēto priekšlikumu tika diskutēts vairākās Atbildīgās komisijas un tās apakškomisijas sēdēs. Pirms Grozījumu likumprojekta Nr. 48/Lp14 izskatīšanas trešajā lasījumā Atbildīgās komisijas 2023. gada 23. un 24. maija sēdēs tika vērtēti priekšlikumi Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punktā kā izņēmumus no aromatizētāju aizlieguma noteikt mentola un tabakas aromātus (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijas 2021. gada 23. marta un 6. aprīļa, kā arī Sociālo un darba lietu komisijas 2022. gada 10. maija un 2023. gada 23. un 24. maija sēžu audioierakstus. Pieejami: saeima.lv*).

Atbildīgās komisijas 2023. gada 23. maija un 24. maija sēdēs apspriestais jautājums par atļauto aromatizētāju saraksta izveidi uzskatāms par turpinājumu jau 13. Saeimas Atbildīgās komisijas

sēdēs aizsāktajai diskusijai par aromatizētāju aizliegumu. Šajās sēdēs piedalījušies arī Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma regulētās nozares pārstāvji. Tādējādi secināms: lai gan priekšlikums par pielikumu, kurā iekļauts atļauto aromatizētāju saraksts, tika iesniegts tikai pirms Grozījumu likumprojekta Nr. 48/Lp14 izskatīšanas trešajā lasījumā, nav gūstams apstiprinājums tam, ka pielikuma pieņemšanā būtu pārkāpts labas likumdošanas princips. Savukārt Pieteikumu iesniedzēju argumentus par to, ka likumdevējs nav pienācīgi pamatojis nepieciešamību pārņemt atļauto aromatizētāju sarakstu no Nīderlandes nacionālā regulējuma, Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot pirmajās apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma atbilstību samērīguma principam.

Pieteikuma iesniedzēja MASS Industry SIA norāda, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdēto regulējumu, nav ņēmis vērā to, ka Direktīva 2014/40/ES neliedz Produktiem pievienot aromatizētājus un nav attiecināma uz beztabakas nikotīna spilventiņiem. Turklāt likumdevējs nav pienācīgi apsvēris pirmo apstrīdēto normu un trešās apstrīdētās normas atbilstību LESD 34. pantam. Minētie MASS Industry SIA apsvērumi, kā arī argumenti par to, ka pirmās apstrīdētās normas un trešā apstrīdētā norma nav saskaņotas ar citām tiesību sistēmā jau esošām normām un nav pamatots pārejas periods līdz pirmo un otro apstrīdēto normu spēkā stāšanās brīdim, ir saistīti ar ierobežojumu tiesiskuma izvērtējumu pēc būtības. Satversmes tiesa uzskata, ka minētos argumentus ir lietderīgi pārbaudīt, vērtējot apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma atbilstību samērīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

20. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-11-01 14. punktu*).

Saeima norāda, ka ar apstrīdēto regulējumu noteiktie Produktu sastāva ierobežojumi ir vērsti uz to, lai aizsargātu cilvēku tiesības uz veselību, un ir saistīti arī ar sabiedrības labklājības aizsardzības interesēm. Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētajā regulējumā ietverto pamattiesību ierobežojumu leģitīmais mērķis ir bērnu un jauniešu aizsardzība no piekļuves nikotīnu saturošiem produktiem.

20.1. Saskaņā ar Satversmes 111. pantu valsts aizsargā cilvēku veselību un garantē ikvienam medicīniskās palīdzības minimumu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka no Satversmes 111. panta izriet valsts pienākums ievērot, aizsargāt un nodrošināt personas tiesības uz veselību. Pirmkārt, pienākums ievērot tiesības uz veselību nozīmē to, ka valstij ir

jāatturas no iejaukšanās personas tiesībās un brīvībās, tātad jāatturas arī no tādām darbībām, kas ierobežo katras personas iespējas pašai rūpēties par savas veselības aizsardzību. Otrkārt, pienākums aizsargāt tiesības uz veselību nozīmē, ka valstij ir jāaizsargā persona no citu privātpersonu iejaukšanās tās pamattiesību īstenošanā. Treškārt, pienākums nodrošināt tiesības uz veselību nozīmē, ka valstij, gādājot par to, lai persona varētu īstenot savas tiesības uz veselību, ir jāveic atbilstoši pasākumi (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-28-03 14.1. punktu*).

Saskaņā ar Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 2. panta pirmo daļu šā likuma mērķis ir aizsargāt sabiedrības veselību, tostarp cilvēku tiesības dzīvot tīrā un labvēlīgā, ar smēķēšanai paredzētu tabakas izstrādājumu un augu smēķēšanas produktu dūmiem, kā arī ar elektronisko smēķēšanas ierīču tvaiku nepiesārņotā vidē. Arī Grozījumu mērķis ir sabiedrības, īpaši bērnu un gados jaunu personu, veselības aizsardzība, nosakot stingrāku regulējumu attiecībā uz nikotīnu saturošiem izstrādājumiem un tādējādi mazinot to pieejamību un pievilcīgumu bērnu un gados jaunu patērētāju vidū (*sk. likumprojekta "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā (48/Lp14)" paziņojumu Eiropas Komisijai par tehnisko noteikumu projektu. Pieejams: saeima.lv*).

Nikotīns ir viena no spēcīgākajām pasaulē zināmajām atkarību izraisošajām vielām, kas rada nopietnus veselības riskus. Autoritatīvos pētījumos ir norādīts, ka nikotīns kā fizioloģisko un psiholoģisko atkarību raisoša viela iedarbojas uz smadzenēm vienlīdz ātri kā heroīns, kokaīns un marihuāna. Tāpat kā kokaīns nikotīns lielākajā daļā gadījumu izraisa spēcīgu atkarību, kas rada nepieciešamību pēc aizvien lielākas devas, lai sajustu to pašu iedarbību (*sk. Nutt D., King L. A., Saulsbury W. et al. Development of a Rational Scale to Assess the Harm of Drugs of Potential Misuse. The Lancet, 2007, Vol. 369, Issue 9566, p. 2. Pieejams: scispace.com*). Nikotīns negatīvi iedarbojas uz sirds un asinsvadu, elpošanas, kā arī nieru un reproduktīvo sistēmu, izraisot dažāda veida saslimšanas. Tāpat nikotīns kavē imūnsistēmas darbību, palielinot uzņēmību pret infekcijām un iekaisuma procesiem, kā arī veicina audzēju attīstību organismā (*sk.: Nikotīns un nikotīna saindēšanās simptomi. Slimību un profilakses kontroles centrs, 2020. Pieejams: spkc.gov.lv; Mishra A., Chaturvedi P., Datta S. et al. Harmful Effects of Nicotine. Indian Journal of Medical and Paediatric Oncology, 2015, Vol. 36, Issue 2. Pieejams: pmc.ncbi.nlm.nih.gov*).

Pusaudžiem salīdzinājumā ar pieaugušām personām pietiek ar mazāku nikotīna daudzumu un īsāku laika periodu, lai izveidotos nikotīna atkarība. Nikotīnu saturošu izstrādājumu lietošana jaunībā rada ilgtermiņa strukturālas un funkcionālas izmaiņas smadzenēs, ieskaitot

atmiņas traucējumus (*sk.: Nikotīns un nikotīna saindēšanās simptomi. Slimību un profilakses kontroles centrs, 2020. Pieejams: spkc.gov.lv; Dwyer J. B., McQuown S. C., Leslie F. M. The Dynamic Effects of Nicotine on the Developing Brain. Pharmacology & Therapeutics, 2009, Vol. 22, Issue 2. Pieejams: pmc.ncbi.nlm.nih.gov*). Pieaicinātā persona *Mg. Pshyc.* Nils Konstantinovs norāda, ka pusaudžiem nikotīna uzņemšana korelē arī ar dažādiem mentālās veselības traucējumiem (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 146. un 147. lp.*). Savukārt pieaicinātā persona ārste narkoloģe Dr. llze Maksima norāda, ka nikotīna lietošana mazina arī pusaudžu spēju tikt galā ar stresa situācijām un būt adaptīviem (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 85. lp.*).

No Slimību profilakses un kontroles centra veiktā pētījuma "Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2022" izriet, ka Latvijā kopš 2020. gada ir novērojams elektronisko cigarešu – kas ir viens no elektronisko smēķēšanas ierīču veidiem – smēķētāju īpatsvara pieaugums no 1,3 līdz 8,2 procentiem to iedzīvotāju vidū, kuri tās smēķē regulāri. Slimību un profilakses kontroles centra pētījuma "Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums. 2022./2023: mācību gada aptaujas rezultāti un tendences" attiecas uz elektronisko cigarešu lietošanas izplatību 11, 13 un 15 gadus vecu skolēnu vidū, un šā pētījuma dati liecina, ka savas dzīves laikā vismaz vienu elektronisko cigareti ir izsmēķējuši kopumā 26,5 procenti skolēnu, savukārt pēdējo 30 dienu laikā – vismaz 14,2 procenti skolēnu. Salīdzinājumā ar 2018. gada datiem par elektronisko cigarešu lietošanas izplatību pēdējā mēneša laikā ir konstatējams izteikts kāpums, turklāt tieši 13 un 15 gadus vecu meiteņu vidū. Proti, 13 gadus vecu meiteņu vidū šis īpatsvars pieaudzis no sešiem līdz 14 procentiem, bet 15 gadu vecu meiteņu vidū – no 14 līdz 31 procentam. Atbilstoši Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra 2024. gada pētījuma "Tabaku un nikotīnu saturošu produktu lietošana, attieksme pret alternatīvajiem bezdūmu nikotīna produktiem" datiem elektronisko cigarešu smēķēšana visvairāk ir izplatīta tieši vecuma grupā no 18 līdz 24 gadiem, kur tās katru dienu lietoja 41 procents aptaujāto smēķētāju (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 42.–47. lp.*).

Slimību profilakses un kontroles centrs norāda, ka Latvijā elektronisko cigarešu smēķēšanas izplatības pieaugums kopš 2020. gada ir bijis ievērojami straujāks nekā citās Eiropas Savienības dalībvalstīs. Saskaņā ar Eirobarometra datiem 2023. gadā Latvijā elektronisko cigarešu smēķētāju īpatsvars vecuma grupā no 15 gadiem bija astoņi procenti aptaujāto, bet Eiropas Savienības dalībvalstu vidējais rādītājs bija trīs procenti. Latvijā kopš 2020. gada elektronisko cigarešu smēķētāju īpatsvars palielinājies par sešiem procentpunktiem, bet Eiropas Savienības dalībvalstīs – vidēji par vienu procentpunktu. Atbilstoši Eirobarometra pētījuma datiem 2023. gadā Latvijā no visām Eiropas Savienības dalībvalstīm bijis augstākais to iedzīvotāju īpatsvars, kuri regulāri smēķēt sākuši tieši ar elektroniskajām

cigaretēm, proti, 10 procenti, savukārt vidējais rādītājs Eiropas Savienības dalībvalstīs bija trīs procenti. Latvijā kopš 2020. gada šis rādītājs ir palielinājies par astoņiem procentpunktiem (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 45.–46. lp.*).

Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 1. panta 30.[1] punktā ietvertā aizstājējproduktu definīcija aptver šobrīd tirgū esošos beztabakas nikotīna spilventiņus un citus tabakas aizstājējproduktus, kas vēl varētu ienākt tirgū (*sk. likumprojekta "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā (48/Lp14)" paziņojumu Eiropas Komisijai par tehnisko noteikumu projektu. Pieejams: saeima.lv*). Slimību profilakses un kontroles centrs, pamatojoties uz Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra 2024. gada pētījumu "Tabaku un nikotīnu saturošu produktu lietošana, attieksme pret alternatīvajiem bezdūmu nikotīna produktiem", norāda, ka salīdzinājumā ar 2022. gadu par pieciem procentpunktiem ir palielinājies arī beztabakas nikotīna spilventiņu lietojušo iedzīvotāju īpatsvars to iedzīvotāju vidū, kuri šo produktu lietojuši vismaz vienu reizi. Savukārt no Slimību profilakses un kontroles centra 2022. gada pētījuma "Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums" izriet, ka augstākais beztabakas nikotīna spilventiņu lietotāju īpatsvars vērojams 15 līdz 24 gadus vecu jauniešu vidū – starp sievietēm 5,3 procenti, bet vīriešiem 17,6 procenti (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 51. lp.*).

Tādējādi no pētījumiem izriet, ka kopumā Produktu patēriņš iedzīvotāju, tostarp bērnu un jauniešu, vidū ir pieaudzis, turklāt, neraugoties uz aizliegumu jauniešiem līdz 18 gadu vecumam iegādāties Produktus, daudzi jaunieši tos ir izmēģinājuši vai lietojuši. To pašu apliecina arī Valsts policijas norādītais, ka 2024. gadā 383 preventīvo reidu laikā izglītības iestādēs skolēniem tika izņemti 304 tabakas aizstājējprodukti, 198 uzpildes tvertnes šķidrumi un 405 elektroniskās smēķēšanas ierīces (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 167. lp.*).

No Konvencijas 5. panta 2. punkta "b" apakšpunkta izriet, ka dalībvalstis atbilstoši savām iespējām pieņem un ievieš efektīvus pasākumus nikotīna atkarības mazināšanai. Dalībvalstis tiek aicinātas šos pasākumus ieviest arī attiecībā uz elektroniskajām smēķēšanas ierīcēm (*sk.: Conference of the Parties to the World Health Organization Framework Convention on Tobacco Control, sixth session, Moscow, Russian Federation, 13–18 October, 2014, Conference of the Parties to the World Health Organization Framework Convention on Tobacco Control, seventh session, Delhi, India, 7–12 November, 2016. Pieejami: who.int*). Pasaules Veselības organizācija vērsusi valstu uzmanību uz strauji pieaugošo elektronisko cigarešu patēriņu, īpaši bērnu un jauniešu vidū, kā arī norādījusi, ka elektronisko cigarešu lietošana jauniešiem līdz pat trim reizēm palielina

iespēju, ka viņi nākotnē pāries uz tradicionālo cigarešu smēķēšanu (*sk.: Tobacco and Nicotine Industry Tactics Addict Youth for Life. World Health Organization, 2024. Pieejams: who.int*). Pētījumi liecina, ka tieši aromatizētājiem ir būtiska ietekme uz elektronisko cigarešu lietošanas pievilcīgumu. Aromatizētāju pievienošana nikotīnu saturošiem produktiem jo īpaši veicina bērnu un jauniešu piesaisti šo produktu pamēģināšanai un regulāras lietošanas uzsākšanai (*sk.: Flavour Accessories in Tobacco Products Enhance Attractiveness and Appeal. World Health Organization, 2025, p. 1. Pieejams: who.int*). Pasaules Veselības organizācija 2023. gadā publicēja ziņojumu, kurā aicināja valstis ierobežot elektronisko cigarešu smēķēšanas uzsākšanu un ieviest visaptverošu pieeju tabakas kontrolei. Valstis, kurās atļauta elektronisko cigarešu izplatīšana komerciālos nolūkos, tika aicinātas nekavējoties rīkoties un noteikt stingru regulējumu, lai mazinātu elektronisko cigarešu pievilcību jauniešiem un to radīto kaitējumu sabiedrībai. Lai sasniegtu šo mērķi, Pasaules Veselības organizācija aicināja dalībvalstis aizliegt aromatizētāju pievienošanu šiem produktiem (*sk.: WHO Report on the Global Tobacco Epidemic. World Health Organization, 2023, p. 96; Report on the Scientific Basis of Tobacco Product Regulation: Ninth Report of a WHO Study Group. Geneva: World Health Organization, 2023, p. 26. Pieejams: iris.who.int*).

20.2. Likumdevējs, pamatojot pirmo apstrīdēto normu nepieciešamību, norāda, ka, ierobežojot aromatizētāju pievienošanu, tiks mazināta Produktu pievilcība gados jaunu patērētāju, kā arī nesmēķētāju vidū un veicināta sabiedrības mazaizsargātāko grupu, tostarp pusaudžu un jauniešu, pasargāšana no to lietošanas uzsākšanas, kā arī tiks novērsti atkarību veidošanās riski. Vienlaikus, atļaujot tikai tādus aromatizētājus, kas rada tabakas garšu vai smaržu, tiks nodrošināts tas, ka tiem, kuri smēķē jau ilgstoši, kuri nevēlas vai nespēj atmest smēķēšanu, kā arī tiem, kuri šobrīd smēķē elektroniskās cigaretes vai lieto tabakas aizstājējproduktus, būs iespēja pāriet no tabaku saturošu produktu lietošanas uz tādu produktu lietošanu, kuri satur nikotīnu, vai arī turpināt lietot nikotīnu saturošus produktus. Tādus pašus ierobežojumus aromatizētāju izmantošanai, kādi attiecas uz elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem, ir nepieciešams attiecināt arī uz tabakas aizstājējproduktiem, lai mazinātu arī tabakas aizstājējproduktu pievilcību nesmēķētāju, pusaudžu un jauniešu vidū (*sk. likumprojekta "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā (48/Lp14)" paziņojumu Eiropas Komisijai par tehnisko noteikumu projektu. Pieejams: saeima.lv*).

Tabakas aprites likuma 3. panta piektās daļas 3. punktā jau pirms Grozījumu pieņemšanas bija noteikts aizliegums laist tirgū smēķēšanai paredzētus tabakas izstrādājumus, ja to sastāvā ir piedevas, kas atvieglo

ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu. Atbilstoši Direktīvas 2014/40/ES 20. panta 3. punkta "c" apakšpunktā noteiktajai pieejai šāds pats aizliegums jau pirms Grozījumu pieņemšanas ar Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta otrās daļas 4. punktu tika noteikts arī attiecībā uz elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem pievienojamām piedevām. Balstoties uz jaunākajiem pētījumiem par to, ka mentola, tā analogu un geraniola pievienošana tabakas izstrādājumiem atvieglo ieelpošanu un nikotīna uzņemšanu, likumdevējs noteica aizliegumu gan smēķēšanai paredzētajiem izstrādājumiem, gan arī elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem pievienot šīs konkrētās piedevas.

Konkrētu piedevu noteikšanas nepieciešamību likumdevējs pamatojis arī ar nepieciešamību nodrošināt Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā noteikto prasību ievērošanu un atvieglot ierobežojumu uzraudzību un kontroli (*sk. likumprojekta "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā (48/Lp14)" paziņojumu Eiropas Komisijai par tehnisko noteikumu projektu. Pieejams: saeima.lv*). Pieaicinātā persona ārste narkoloģe Dr. Ilze Maksima norāda, ka mentols padara toksiskās vielas aerosolu vieglāk ieelpojamu, tādējādi ļaujot uzņemt vairāk nikotīna, savukārt Veselības inspekcija norāda, ka šādas pašas īpašības piemīt arī geraniolam (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 85., 125.–128. lp.*).

Attiecībā uz beztabakas nikotīna spilventiņiem Pasaules Veselības organizācija norādījusi, ka tie ir jauns produkts, kas strauji iekaro tirgu, un vērsusi uzmanību uz to, ka tie ir kaitīgi veselībai, taču trūkst zinātnisku datu un pētījumu par šā produkta ilgtermiņa ietekmi uz veselību (*sk.: Report on the Scientific Basis of Tobacco Product Regulation: Ninth Report of a WHO Study Group. Geneva: World Health Organization, 2023, pp. 61, 62. Pieejams: iris.who.int*). No likumdošanas procesa materiāliem izriet, ka likumdevējs, nosakot sastāva ierobežojumus beztabakas nikotīna spilventiņiem, ir apzinājies to patēriņa pieaugumu iedzīvotāju, tostarp bērnu un jauniešu, vidū, kā arī to ietekmi uz veselību un nepieciešamību arī šim produktam noteikt stingrus ierobežojumus. Ņemot vērā to, ka trūkst pētījumu par beztabakas nikotīna spilventiņu ilgtermiņa ietekmi uz veselību, likumdevējs trešajā apstrīdētajā normā ietverto ierobežojumu, proti, maksimāli pieļaujamo nikotīna koncentrāciju, noteicis, rīkojoties piesardzības principa ietvaros.

Piesardzības princips demokrātiskā tiesiskā valstī nozīmē to, ka nav jāgaida līdz brīdim, kad reāls kaitējums jau ir faktiski nodarīts. Pietiek ar pamatotām aizdomām par šāda kaitējuma iespējamību, lai valsts jau laikus veiktu efektīvus un samērīgus pasākumus nolūkā nepieļaut kaitējuma iestāšanos (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 16.1. punktu*). Arī Eiropas Savienības

Tiesa savā judikatūrā ir norādījusi: no piesardzības principa izriet, ka tad, ja pastāv neskaidrība par cilvēku veselības riska esību vai apmēru, aizsargpasākumus var veikt, negaidot, kamēr šā riska esība un smagums tiks skaidri pierādīti (*sk., piemēram, Eiropas Savienības Tiesas 2018. gada 22. novembra sprieduma lietā C-151/17 "Swedish Match" 38. punktu*).

20.3. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka indivīda un sabiedrības veselība ir vērtība, kurai ir neapšaubāma nozīme sabiedrības labklājības nodrošināšanā (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 30. jūnija sprieduma lietā Nr. 2024-23-01 10. punktu*). Attiecībā uz cilvēku veselības aizsardzību ir saprotams, ka likumdevējs rūpējies par visas sabiedrības, jo īpaši bērnu un jauniešu, fizisko un mentālo veselību, pasargājot to no nikotīna atkarības rašanās riskiem. Savukārt sabiedrības labklājība ir vērtējama ne tikai no finansiālās, bet arī no vispārcilvēciskās perspektīvas. Proti, līdztekus materiālās labklājības aspektiem jēdziens "sabiedrības labklājība" ietver arī nemateriālus aspektus, kas nepieciešami harmoniskai sabiedrības funkcionēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 17. punktu*). Aplūkojamā jautājumā sabiedrības labklājība un citu cilvēku tiesību uz veselību aizsardzība ir savstarpēji saistītas tiesības un intereses, kuras daļēji pārklājas un nav aplūkojamas atrauti citas no citas. To apliecina Satversmes ievadā ietvertais pienākums ikvienam rūpēties par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi, citstarp arī pret nākamajām paaudzēm.

Apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis ir aizsargāt sabiedrības, jo īpaši bērnu un jauniešu, veselību un novērst iespējamos nikotīna atkarības veidošanās riskus. Līdz ar to apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir atzīstams par vienu no līdzekļiem, kas izmantojami citu cilvēku tiesību aizsardzībai. Sabiedrības locekļu veselība ir valstiski nozīmīgs jautājums, tādēļ atzīstams, ka attiecīgais ierobežojums kalpo arī tādam leģitīmam mērķim kā sabiedrības labklājības aizsardzība.

Tātad apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir citu cilvēku tiesību aizsardzība un sabiedrības labklājība.

21. Vērtējot to, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmo mērķu sasniegšanai, Satversmes tiesa pārbauda, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt leģitīmos mērķus. Tādējādi Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai apstrīdētais regulējums, kas ļauj tirgū laist tikai tādus Produktus, kas atbilst noteiktām prasībām attiecībā uz to sastāvu, ir piemērots citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzībai.

21.1. Pirmās apstrīdētās normas nodrošina to, ka Produktiem netiek pievienoti aromatizētāji, izņemot tos, kuri rada tabakas smaržu vai

garšu. Otrās apstrīdētās normas nodrošina to, ka elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem, tostarp elektroniskajām cigaretēm, netiek pievienotas konkrētas piedevas, proti, mentols, tā analogi un geraniols, kas atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu. Savukārt trešā apstrīdētā norma nodrošina to, ka beztabakas nikotīna spilventiņos maksimālā nikotīna koncentrācija nepārsniedz četrus miligramus uz gramu.

Pieteikumu iesniedzējas norāda, ka likumdevēja izraudzītie līdzekļi nav piemēroti leģitīmo mērķu sasniegšanai. Proti, likumdevēja nolūks ir mazināt Produktu pievilcību tieši bērnu un jauniešu vidū, taču apstrīdētais regulējums attiecas tikai uz pilngadīgām personām paredzētiem Produktiem, kurus nepilngadīgām personām iegādāties ir aizliegts. Savukārt Saeima norāda, ka likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo tie samazina Produktu pievilcību un patēriņu ne tikai bērnu un jauniešu vidū, bet visā sabiedrībā.

21.1.1. Attiecībā uz aromatizētāju pievienošanu nikotīnu saturošiem produktiem Pasaules Veselības organizācija norādījusi, ka tas ir stratēģisks veids, kā šos produktus padarīt pievilcīgākus patērētājiem, it sevišķi jauniešiem, un veicināt nikotīna atkarību (*sk.: The Role of Flavours in Increasing the Appeal of Tobacco, Nicotine and Related Products. World Health Organization, 2025, p. 3. Pieejams: who.int*). Aizliegums nikotīnu saturošiem Produktiem pievienot aromatizētājus ir uzskatāms par efektīvu līdzekli sabiedrības veselības aizsardzībai (*sk.: Lietzmann J., Moulac M. Novel Tobacco and Nicotine Products and Their Effects on Health: HWG Workshop Proceedings. Luxemburg: European Parliament, 2023, p. 22. Pieejams: europarl.europa.eu*). Aromatizētāji, kas rada tabakas smaržu vai garšu, patērētājiem šķiet mazāk pievilcīgi nekā aromatizētāji ar augļu, ogu, desertu, saldumu vai citu patīkamu garšu vai smaržu.

Izstrādājot atļauto tabakas aromatizētāju sarakstu, likumdevējs ir apzinājis citu valstu, tajā skaitā Igaunijas, Lietuvas, Dānijas, Ungārijas un Nīderlandes, praksi (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2023. gada 23. maija sēdes audioierakstu un likumprojekta "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā (48/Lp14)" paziņojumu Eiropas Komisijai par tehnisko noteikumu projektu. Pieejami: saeima.lv*). Atļauto tabakas aromatizētāju sarakstu likumdevējs izstrādājis, balstoties uz Nīderlandes nacionālo regulējumu un ņemot vērā to, ka tieši Nīderlandes Veselības un vides institūts ir veicis izpēti un izstrādājis to aromatizētāju sarakstu, kuri rada tabakas smaržu vai garšu. Šis saraksts tiek izmantots arī citu valstu praksē noteikto ierobežojumu uzraudzībai un kontrolei (*sk. likumprojekta "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā (48/Lp14)" paziņojumu Eiropas Komisijai par tehnisko noteikumu projektu. Pieejams: saeima.lv*).

Tādējādi likumdevējs atļauto tabakas aromatizētāju sarakstu ir pieņēmis, izvērtējot Nīderlandes Veselības un vides institūta izpētes materiālus un uz to pamata izstrādāto Nīderlandes nacionālo regulējumu.

Turklāt apstrīdētā regulējuma pieņemšanas gaitā Veselības ministrija, Veselības inspekcija, kā arī ārstniecības personas, atsaucoties uz pētījumiem, norādījušas uz to, ka mentolam piemīt ne tikai raksturīgais aromāts, bet arī tādas īpašības, kas atvieglo ieelpošanu un nikotīna uzņemšanu. Minētās par sabiedrības veselību atbildīgās institūcijas norāda, ka šādas īpašības piemīt arī geraniolam (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijas 2021. gada 27. aprīļa sēdes audioierakstu un Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2023. gada 23. maija sēdes audioierakstu. Pieejami: saeima.lv; lietas materiālu 2. sēj 109., 126.–128. lp.*).

Tādējādi likumdevēja noteiktais Produktos atļauto aromatizētāju saraksts, kā arī aizliegums elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem pievienot konkrētas piedevas, kas atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu, ir balstīts uz pētījumiem par Produktu pievilcības mazināšanu patērētāju, jo īpaši bērnu un jauniešu, vidū.

21.1.2. Attiecībā uz nikotīna daudzumu beztabakas nikotīna spilventiņos Pasaules Veselības organizācija aicina dalībvalstis noteikt tajos maksimāli pieļaujamo nikotīna koncentrāciju, lai tādējādi mazinātu atkarības veidošanās riskus un veselībai nodarīto kaitējumu (*sk.: Report on the Scientific Basis of Tobacco Product Regulation: Ninth Report of a WHO Study Group. Geneva: World Health Organization, 2023, p. 81. Pieejams: iris.who.int*). Vācijas Federālā riska novērtēšanas institūta 2021. gada 20. septembra izvērtējumā norādīts, ka beztabakas nikotīna spilventiņi ar sešu miligramu nikotīna saturu izraisa sirdsdarbības ritma paātrināšanos par 10 sitieniem minūtē. Šajā izvērtējumā norādīts arī uz nikotīna spilventiņu lietotāju riska grupām, proti, bērniem, pusaudžiem, nesmēķētājiem, grūtniecēm, sievietēm, kas baro bērnu ar krūti, kā arī cilvēkiem ar sirds un asinsvadu slimībām. Beztabakas nikotīna spilventiņi ar augstu nikotīna koncentrāciju var radīt to lietotājiem saindēšanās riskus (*sk.: Preliminary Health Risk Assessment of Nicotine Pouches. The German Federal Institute for Risk Assessment, 2021, pp. 2, 8. Pieejams: bfr.bund.de*). Veselības inspekcija norāda, ka cilvēkiem, kas nesmēķē nemaz vai smēķē neregulāri, sākot lietot beztabakas nikotīna spilventiņus, ir palielināts risks saindēties ar nikotīnu. Savukārt bērniem nikotīna saindēšanās risks ir vislielākais un pat aptuveni 10 miligramu nikotīna deva var izrādīties letāla (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 131. lp.*).

Veselības ministrija Atbildīgās komisijas 2022. gada 10. maija sēdē norādīja, ka maksimālā nikotīna koncentrācija ir noteikta tikai dažās valstīs, un atsaucās uz Somiju kā labās prakses piemēru – tur tobrīd

beztabakas nikotīna spilventiņi ar nikotīna koncentrāciju virs četriem miligramiem tika uzskatīti par recepšu medikamentiem. Arī Veselības ministrija šajā Atbildīgās komisijas sēdē norādīja, ka trešajā apstrīdētajā normā ietvertais regulējums par maksimālo nikotīna koncentrāciju – četri miligrami uz gramu – ir vērsts uz iespējami augstāku veselības aizsardzības līmeni un saindēšanās risku novēršanu (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2022. gada 10. maija sēdes audioierakstu*. *Pieejams: saeima.lv*).

Ņemot vērā to, ka trūkst pētījumu par drošu maksimālo nikotīna devu beztabakas nikotīna spilventiņos to lietošanai ilgtermiņā, kā arī par šā produkta ilgtermiņa ietekmi uz veselību, likumdevējs trešajā apstrīdētajā normā paredzēto maksimālo nikotīna koncentrāciju – četri miligrami uz gramu – noteicis, balstoties uz pētījumiem par nikotīnu saturošām zālēm, kuru lietošanas mērķis gan ir cits, bet ar kurām nikotīns tiek uzņemts apmēram tādā pašā veidā. Zāļu kompānijas veiktā pētījuma par zāļu atkarības veidošanos dati liecina, ka nikotīna aizstājterapijas līdzekļiem ar nikotīna koncentrāciju līdz četriem miligramiem ir salīdzinoši zems atkarības veidošanās potenciāls (*sk. Veselības ministrijas 2020. gada 15. decembra vēstuli Nr. 0.1-11.1/6637 Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai. Pieejama: saeima.lv*). Tādējādi likumdevējs, pieņemot trešo apstrīdēto normu, ir noteicis tādu maksimālo nikotīna koncentrāciju beztabakas nikotīna spilventiņā, kas atzīstama par iespējami mazāk kaitīgu un vērsta uz leģitīmo mērķu sasniegšanu.

21.1.3. No likumdošanas materiāliem izriet, ka pirms apstrīdētā regulējuma pieņemšanas likumdevēja rīcībā bija dati, kas liecina, ka mūsdienās aptuveni 90 procenti nikotīna atkarīgo par tādiem kļuvuši, vēl būdami nepilngadīgi. Ārstniecības personu biedrības un asociācijas norādījušas, ka elektroniskās cigaretes un beztabakas nikotīna spilventiņi ir uzskatāmi par "ieejas vārtiem" uz cigarešu smēķēšanu un pāragru nāvi, savukārt aromatizētāju pievienošana tiem ir galvenais instruments arvien plašākai bērnu un jauniešu piesaistei šiem Produktiem (*sk. Latvijas Ārstu biedrības 2022. gada 5. decembra vēstuli Nr. 0.1.23.2/232 Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai. Pieejama: saeima.lv*). Arī Rīgas Stradiņa universitātes Sabiedrības veselības institūta veiktajā pētījumā "Situācija dūmu un bezdūmu tabakas izstrādājumu jomā Latvijā un ieteikumi sabiedrības veselības veicināšanai" rekomendēts pieņemt grozījumus, kas ietvertu apstrīdēto regulējumu (*sk.: Ķīvīte-Urtāne A., Isajeva L., Ozoliņa K., Tihomirova Ļ. Situācija dūmu un bezdūmu tabakas izstrādājumu jomā Latvijā un ieteikumi sabiedrības veselības veicināšanai. Rīga: SIA "Integer Medcom", Rīgas Stradiņa universitātes Sabiedrības veselības institūts, 2023, 88. lpp*. *Pieejams: rsu.lv*). Arī vairākas pieaicinātās personas norāda, ka apstrīdētais regulējums palīdzēs samazināt produktu pievilcību

patērētāju, īpaši bērnu un jauniešu, vidū (*sk., piemēram, lietas materiālu 2. sēj. 68.–69. un 139. lp., 5. sēj. 12. un 18. lp.*).

Tādējādi likumdevēja izraudzīto līdzekļu piemērotība apstrīdētajā regulējumā ietverto ierobežojumu leģitīmo mērķu – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība – sasniegšanai ir balstīta Pasaules Veselības organizācijas rekomendācijās, pētījumos un ārstniecības personu sniegtajā informācijā.

21.2. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, likumdevēja izraudzītais līdzeklis nav piemērots sabiedrības veselības aizsardzībai, jo tā rezultātā tirgū vairs nebūs pieejamas tabakas izstrādājumu smēķētāju veselībai mazāk kaitīgas alternatīvas. Savukārt Saeima norāda uz Produktu kaitīgumu veselībai un to, ka tie nav uzskatāmi par pierādījumos balstītu līdzekli, kas atvieglotu tabakas izstrādājumu smēķēšanas atmešanu.

Lai arī elektroniskās cigaretes tirgū ir pieejamas jau diezgan ilgu laiku, joprojām trūkst tādu zinātnisku pierādījumu par to ilgtermiņa ietekmi uz cilvēka veselību, kas ļautu tās uzskatīt par veselībai mazāk kaitīgām tradicionālo cigarešu smēķēšanas alternatīvām. Turklāt Pasaules Veselības organizācija neiesaka elektroniskās cigaretes kā mazāk kaitīgu alternatīvu tradicionālajām cigaretēm (*sk.: Lietzmann J., Moulac M. Novel Tobacco and Nicotine Products and Their Effects on Health: HWG Workshop Proceedings. Luxemburg: European Parliament, 2023, p. 11. Pieejams: europarl.europa.eu; Electronic Cigarettes. Call to Action. World Health Organization, 2023, p. 2. Pieejams: who.int*). Savukārt beztabakas nikotīna spilventiņi ir jauns produkts, tāpēc trūkst neatkarīgu pētījumu par tā ietekmi uz cilvēka veselību ilgtermiņā un par to, vai šie spilventiņi patiešām ir mazāk kaitīgi par parastajām cigaretēm (*sk.: Report on the Scientific Basis of Tobacco Product Regulation: Ninth Report of a WHO Study Group. Geneva: World Health Organization, 2023, pp. 61, 62. Pieejams: iris.who.int*).

Pasaules Veselības organizācija norāda, ka nikotīnu saturošu produktu lietotājiem ir divreiz lielāks risks vēlāk pāriet uz tabakas izstrādājumu lietošanu, bet bērniem un jauniešiem šis risks ir pat trīs reizes lielāks (*sk.: Tobacco and Nicotine Industry Tactics Addict Youth for Life. World Health Organization, 2024. Pieejams: who.int; Lietzmann J., Moulac M. Novel Tobacco and Nicotine Products and Their Effects on Health: HWG Workshop Proceedings. Luxemburg: European Parliament, 2023. p. 6. Pieejams: europarl.europa.eu*). Turklāt ar apstrīdēto regulējumu nav noteikts absolūts Produktu aizliegums, bet gan izvirzītas tādas prasības attiecībā uz produktu sastāvu, kuras padara šos Produktus mazāk pievilcīgus un mazina personu, it sevišķi bērnu un jauniešu, vēlmi uzsākt to lietošanu.

Jāņem vērā arī tas, ka nav pierādīts, cik efektīva ir nikotīnu saturošu produktu lietošana nolūkā vispār pārtraukt tabakas izstrādājumu lietošanu. No pētījumiem izriet, ka lielākā daļa nikotīnu saturošu produktu lietotāju

paralēli turpina smēķēt arī tabakas izstrādājumus (*sk.: Lietzmann J., Moulac M. Novel Tobacco and Nicotine Products and Their Effects on Health: HWG Workshop Proceedings. Luxemburg: European Parliament, 2023, p. 6. Pieejams: europarl.europa.eu*). Pasaules Veselības organizācija kā pierādījumos balstītu metodi smēķēšanas atmešanai rekomendē nikotīna aizstājterapiju, izmantojot nikotīnu saturošus plāksterus, aerosolus un košļājamās gumijas, kā arī farmakoterapiju, kas izpaužas kā nikotīna atkarības ārstēšana ar medikamentiem (*sk.: WHO Clinical Treatment Guideline for Tobacco Cessation in Adults. World Health Organization, 2024, pp. 17, 19. Pieejams: iris.who.int*).

Tādējādi no pētījumiem nav gūstams apstiprinājums tam, ka Produkti nerada kaitējumu to patērētāju veselībai. No pētījumiem neizriet arī tas, ka apstrīdētā uz Produktu pievilcības mazināšanu vērstā regulējuma piemērošanas gadījumā paredzams tabakas izstrādājumu smēķētāju skaita pieaugums. Turklāt būtiski ir tas, ka apstrīdētais regulējums primāri ir vērsts uz bērnu, jauniešu, kā arī pieaugušu personu atturēšanu no Produktu lietošanas uzsākšanas.

21.3. Pieteikumu iesniedzējas norāda, ka apstrīdētā regulējuma dēļ personas Produktus iegādāsies nelegāli. Pēc Saeimas ieskata, šis viedoklis ir pārlieku vispārināts un nav pienācīgi pamatots, turklāt tas tiek pausts, ignorējot patērētāju uzvedības dažādību, citu valstu pieredzi, potenciālos ieguvumus un noniecinot tiesībaizsardzības institūciju spēju uzraudzīt tiesību normu ievērošanu.

Likumdevējs nolūkā aizsargāt sabiedrības, jo īpaši bērnu un jauniešu, veselību un novērst iespējamos nikotīna atkarības veidošanās riskus, ir ne tikai pieņēmis apstrīdēto regulējumu, bet veicis arī citus kompleksus pasākumus, lai ierobežotu Produktu pieejamību nelegālajā tirgū.

Pirms Grozījumu pieņemšanas Tabakas aprites likuma 14. pants paredzēja administratīvo atbildību par pārkāpumiem elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites jomā. Ar Grozījumiem administratīvā atbildība tika noteikta arī attiecībā uz tabakas aizstājējproduktu apriti. Tāpat pirms Grozījumu pieņemšanas Bērnu tiesību aizsardzības likuma 78. pants paredzēja administratīvo atbildību par pārkāpumiem, kurus izdarījuši bērni un kuri saistīti ar elektronisko smēķēšanas ierīču un to uzpildes tvertņu lietošanu, iegādāšanos vai glabāšanu, bet līdz ar Grozījumu stāšanos spēkā administratīvā atbildība minētajā pantā noteikta arī attiecībā uz tabakas aizstājējproduktiem.

Diskusija par nepieciešamību noteikt kriminālatbildību par Produktu nelegālu apriti aizsākās jau pirms apstrīdētā regulējuma pieņemšanas (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 117. lp.*). Saeima 2025. gada 15. maijā pieņēma grozījumus Krimināllikumā, ar kuriem Krimināllikuma 221. pantā noteikta krimināatbildība par Produktu nelikumīgu izgatavošanu (ražošanu),

uzglabāšanu, pārvietošanu un realizāciju ievērojamā un lielā apmērā, bet Krimināllikuma 221.[6] pantā ir noteikta kriminālatbildība par Produktu nelikumīgu realizāciju nelielā apmērā, ja tā izdarīta mantkārīgā nolūkā. Attiecīgi Saeima 2025. gada 15. maijā pieņēma grozījumus arī likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību", nosakot konkrētus Produktu apmērus, par kuru nelegālu apriti tiek piemērota krimināltatbildība. Minētie grozījumi stājās spēkā 2025. gada 10. jūnijā.

Līdz ar to likumdevējs, pieņemot grozījumus Krimināllikumā un grozījumus likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību", ir paredzējis krimināltatbildību arī par Produktu nelegālo apriti, tādējādi mazinot risku, ka Produkti iedzīvotājiem, tajā skaitā bērniem un jauniešiem, var būt pieejami nelegālajā tirgū.

21.4. Ņemot vērā iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka, pieaugot Produktu patēriņam, apstrīdētajā regulējumā ietvertais ierobežojums attiecībā uz Produktu sastāvu ir uzskatāms par līdzekli, kas mazina Produktu pievilcību sabiedrībā, jo īpaši attiecībā uz bērniem un jauniešiem, kā arī personām, kuras iepriekš nav lietojušas nikotīnu saturošus Produktus. Apstrīdētais regulējums ir vērsts uz sabiedrības, jo īpaši bērnu un jauniešu, veselības aizsardzību, mazinot iespējamos nikotīna atkarības veidošanās riskus un ar Produktu negatīvo ietekmi uz veselību saistītos riskus.

Līdz ar to apstrīdētajā regulējumā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai.

22. Pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Vērtējot to, vai leģitīmos mērķus var sasniegt arī citādi, saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmos mērķus vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu un 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 28.2. punktu*).

Pieteikumu iesniedzējas uzskata, ka apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus bija iespējams sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kurus likumdevējs nav apsvēris. Savukārt Saeima norāda, ka likumdevējs ir pienācīgi vērtējis dažādas iespējamās alternatīvas un izveidojis kompleksu pieeju sabiedrības veselības aizsardzībai. Saeima uzskata, ka ar Pieteikumu iesniedzēju norādītajiem alternatīviem līdzekļiem ierobežojuma leģitīmos mērķus nav iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē, kādā tie tiek sasniegti ar apstrīdēto regulējumu.

22.1. Lai pārliecinātos par to, vai pastāv personas pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, jāņem vērā tiesību joma, uz kuru attiecas apstrīdētais regulējums, kā arī Latvijas starptautiskās saistības.

Kā secināts iepriekš, ar Konvenciju dalībvalstis tiek aicinātas atbilstoši savām iespējām pieņemt un ieviest efektīvus pasākumus nikotīna atkarības mazināšanai (*sk. šā sprieduma 20.1. punktu*). Konvencijas noteikumi Eiropas Savienībai un tās dalībvalstīm ir saistoši, un tās īstenošanai ir pieņemta Direktīva 2014/40/ES (*sk. Direktīvas 2014/40/ES preambulas 7. apsvērumu*).

Ar Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumu citstarp ir ieviestas arī Direktīvā 2014/40/ES ietvertās prasības. Saskaņā ar Direktīvas 2014/40/ES preambulas 21. apsvērumu tās mērķis ir veicināt netraucētu tabakas un ar to saistīto izstrādājumu iekšējā tirgus darbību, par pamatu ņemot augsta līmeņa veselības, īpaši jauniešu veselības, aizsardzību. Direktīva 2014/40/ES neregulē ar beztabakas nikotīna spilventiņiem saistītus jautājumus, bet nosaka prasības attiecībā uz elektroniskajām cigaretēm un to uzpildes flakoniem. Saskaņā ar Direktīvas 2014/40/ES preambulas 37. apsvērumu dalībvalstīm būtu jānodrošina elektronisko cigarešu un to uzpildes flakonu atbilstība šajā direktīvā izvirzītajām prasībām.

Attiecībā uz elektronisko cigarešu šķidrumam pievienojamām piedevām Direktīvas 2014/40/ES 20. panta 3. punkta "c" apakšpunktā ietverta prasība dalībvalstīm nodrošināt to, ka elektroniskajās cigaretēs nikotīnu saturošais šķidrums nesatur tādas piedevas, kuras saskaņā ar šīs direktīvas 7. panta 6. punktu aizliegts iekļaut tabakas izstrādājumos. Atbilstoši Direktīvas 2014/40/ES 7. panta 6. punkta "d" apakšpunktam tās ir arī piedevas, kuras atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu.

Savukārt attiecībā uz aromatizētāju pievienošanu elektronisko cigarešu šķidrumam minētais Eiropas Savienības tiesību akts regulējuma noteikšanu atstāj dalībvalstu ziņā. Tomēr dalībvalstīm, apsverot iespēju atļaut tirgū laist aromatizētus produktus, jāpatur prātā, ka šādi izstrādājumi var piesaistīt jauniešus un nesmēķētājus. Proti, katrai dalībvalstij ir saglabāta iespēja uzturēt spēkā vai ieviest savus tiesību aktus attiecībā uz aspektiem, kurus šī direktīva neregulē, un šie tiesību akti var tikt piemēroti visiem izstrādājumiem, kas tiek laisti attiecīgās valsts tirgū, ar noteikumu, ka tie ir saderīgi ar LESD un netraucē Direktīvas 2014/40/ES pilnīgu piemērošanu (*sk. Direktīvas 2014/40/ES preambulas 47. un 55. apsvērumu*).

Tādējādi atbilstoši Direktīvai 2014/40/ES elektroniskajās cigaretēs nikotīnu saturošais šķidrums nedrīkst saturēt piedevas, kuras atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu. Regulējuma noteikšana attiecībā uz aromatizētāju pievienošanu elektronisko cigarešu šķidrumiem ir atstāta

pašu dalībvalstu ziņā. Turklāt ne Direktīva 2014/40/ES, nedz arī citi Eiropas Savienības tiesību akti neizvirza prasības attiecībā uz beztabakas nikotīna spilventiņiem. Tādēļ valstīm ir rīcības brīvība nacionālajā regulējumā noteikt prasības arī attiecībā uz šo produktu.

Kā izriet no Atbildīgās komisijas 2022. gada 10. maija sēdes materiāliem, likumdevējs ir apzinājies to, ka Direktīva 2014/40/ES aromatizētāju izmantošanas ierobežojumu noteikšanu atstāj dalībvalstu ziņā, kā arī to, ka minētā direktīva neregulē ar beztabakas nikotīna spilventiņiem saistītus jautājumus (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2022. gada 10. maija sēdes audioierakstu. Pieejams: saeima.lv*). Likumdevējs ir konkretizējis piedevas, kuras atbilstoši Direktīvai 2014/40/ES ir aizliegts pievienot tabakas izstrādājumiem, un atbilstoši šīs direktīvas 20. panta 3. punkta "c" apakšpunktam ir šo regulējumu attiecinājis arī uz elektronisko cigarešu un citu elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem.

Eiropas Savienības Tiesa norādījusi, ka attiecībā uz sabiedrības veselību dalībvalsts pati var izlemt, ciktāl tā vēlas nodrošināt sabiedrības veselības aizsardzību un kādā veidā šis mērķis ir sasniedzams. Tā kā šīs aizsardzības apmērs dažādās valstīs var būt atšķirīgs, dalībvalstīm šajā jomā ir piešķirta rīcības brīvība (*sal. sk. Eiropas Savienības Tiesas 2013. gada 5. decembra sprieduma apvienotajās lietās C-159/12 līdz C-161/12 59. punktu*). Pasaules Veselības organizācija savās rekomendācijās aicina dalībvalstis izmantot kompleksu pieeju nikotīnu saturošu produktu patēriņa ierobežošanai (*sk.: WHO FCTC Urges Parties to Prohibit Ingredients Used to Increase Product Attractiveness and Palatability. World Health Organization, 2025. Pieejams: fctc.who.int*) .

22.1.1. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus var sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli – nosakot stingrākas prasības attiecībā uz to, no kāda vecuma personas drīkst Produktus iegādāties. Pieteikuma iesniedzēja SIA "Pro Vape" atsaucas uz Jaunzēlandes pieredzi un piedāvā noteikt absolūtu aizliegumu iegādāties Produktus nākamajām paaudzēm, proti, personām no konkrēta dzimšanas gada.

Atbildīgās komisijas sēdēs tika vērtēti Grozījumu likumprojekta Nr. 48/Lp14 otrajam lasījumam iesniegtie deputātu priekšlikumi par vecuma cenza paaugstināšanu Produktu iegādei. Plašu diskusiju rezultātā likumdevējs kā vienu no kompleksajiem nikotīnu saturošu produktu patēriņa ierobežošanas pasākumiem izvēlējās produktus iegādāties tiesīgo personu vecuma paaugstināšanu no 18 uz 20 gadiem, tātad šobrīd Produktus iegādāties atļauts personām no 20 gadu vecuma (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2023. gada 7. februāra un 1. marta sēžu audioierakstus*. *Pieejami: saeima.lv*). No Atbildīgās komisijas un Saeimas

sēžu materiāliem izriet, ka likumdevējs ir apzinājis arī ar Jaunzēlandē ieviesto regulējumu, tomēr priekšlikums par tā pārņemšanu neguva atbalstu, jo attiecīgais ierobežojums tika uzskatīts par mazāk samērīgu vecuma cenza alternatīvu (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2023. gada 1. marta sēdes audioierakstu un Saeimas 2023. gada 23. marta sēdes stenogrammu. Pieejami: saeima.lv*).

Tādējādi likumdevējs, pieņemot Grozījumus, ne tikai ir noteicis apstrīdētajās normās ietvertās prasības attiecībā uz Produktu sastāvu, bet arī kompleksi ar šīm prasībām paaugstinājis vecumu, no kāda personas var Produktus iegādāties. Turklāt no pētījumiem izriet, ka, neraugoties uz līdz šim noteikto aizliegumu bērniem un jauniešiem līdz 18 gadu vecumam iegādāties Produktus, daudzi bērni un jaunieši tos tomēr ir izmēģinājuši vai lietojuši. Tātad aizliegums iegādāties Produktus pats par sevi nepadara tos mazāk pievilcīgus bērnu un jauniešu vidū.

Līdz ar to vēl stingrāka vecuma cenza noteikšana Produktu iegādes kontekstā pati par sevi nav uzskatāma par alternatīvu līdzekli, kas ļautu sasniegt apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitāte.

22.1.2. SIA "Pro Vape" norāda, ka par saudzējošākiem līdzekļiem varētu atzīt arī stingrāku ierobežojumu noteikšanu Produktu fiziskajai pieejamībai specializētajās mazumtirdzniecības vietās, izvirzot prasības gan attiecībā uz pašām tirdzniecības vietām un to izskatu, gan arī Produktu iepakojumu. Arī pēc MASS Industry SIA ieskata, ar ierobežojumu noteikšanu tirdzniecības vietām, kurās iespējams iegādāties beztabakas nikotīna spilventiņus, kā arī ar Grozījumos noteiktajiem ierobežojumiem attiecībā uz to iepakojumu būtu iespējams sasniegt likumdevēja izvirzītos leģitīmos mērķus.

Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā jau pirms Grozījumu pieņemšanas bija noteikti ierobežojumi attiecībā uz elektronisko smēķēšanas ierīču pieejamību mazumtirdzniecības vietās, kā arī ierobežojumi attiecībā uz šo ierīču iepakojumu. Ar Grozījumiem šie ierobežojumi tika attiecināti arī uz tabakas aizstājējproduktiem, tostarp nikotīna spilventiņiem. Saskaņā ar Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 9. panta piekto daļu mazumtirdzniecības vietās ir aizliegts izvietot Produktus tā, lai pircējs tos un attiecīgās preču zīmes varētu redzēt. Saskaņā ar minēto normu pircējs mazumtirdzniecības vietās informāciju par konkrētu Produktu var iegūt tikai tad, kad palūdz pārdevēju parādīt informācijas lapu. Ar Grozījumiem likumdevējs Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 9. pantu ir papildinājis ar ceturto daļu, kas aizliedz ražot un laist tirgū Produktus, kas vizuāli atgādina saldumus, uzkodas vai rotaļlietas un var piesaistīt nepilngadīgu personu interesi.

Eiropas Savienības Tiesa norādījusi, ka aizliegums laist tirgū tabakas izstrādājumus ar aromātu ir efektīvāks par brīdinājumu uz attiecīgā produkta iepakojuma. Tas apliecina, ka produkts, kuram pievienots aromatizētājs, ir tikpat kaitīgs veselībai kā produkts, kuram aromatizētājs nav pievienots, jo aromatizētāju esība Produktu sastāvā pati par sevi var veicināt šo Produktu lietošanu (*sal. sk. Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 4. maija sprieduma lietā C-358/14 95. punktu*). Šī atziņa ir vienlīdz attiecināma arī uz nikotīnu saturošiem aromatizētajiem Produktiem.

Lai arī pirms Grozījumu, tostarp apstrīdētā regulējuma, pieņemšanas jau bija noteikti ierobežojumi attiecībā uz elektronisko smēķēšanas ierīču iegādi mazumtirdzniecības vietās, kā arī ierobežojumi attiecībā uz to iepakojumu, elektronisko cigarešu patēriņš, pēc Slimību profilakses un kontroles centra pētījumu datiem, tomēr turpināja pieaugt (*sk. šā sprieduma 20.1. punktu*). Tādējādi secināms, ka ierobežojumi attiecībā uz Produktu pieejamību mazumtirdzniecības vietās, kā arī attiecībā uz Produktu iepakojumu paši par sevi nepadara Produktus mazāk pievilcīgus patērētājiem, sevišķi bērniem un jauniešiem. Tāpat Produktu pievilcību patērētājiem būtiski nemazinātu ierobežojumi attiecībā uz specializēto mazumtirdzniecības vietu izskatu un to atrašanās vietu. Savukārt apstrīdētajā regulējumā noteiktās prasības mazina Produktu pievilcību neatkarīgi no vietas, kur tie ir pieejami.

Tātad ierobežojumi attiecībā uz Produktu iepakojumu un pieejamību specializētajās mazumtirdzniecības vietās ir uzskatāmi par vienu no līdzekļiem uz nikotīnu saturošu Produktu patēriņa samazināšanu vērsto komplekso pasākumu ietvaros, bet nav uzskatāmi par alternatīvu līdzekli, kas pats par sevi nodrošinātu apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanu tādā pašā kvalitātē.

22.1.3. Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, par vienlīdz efektīviem alternatīviem līdzekļiem pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai varētu uzskatīt stingrāku sodu un atbildības uzlikšanu par nikotīnu saturošu Produktu tirgošanu un nodošanu nepilngadīgām personām. SIA "Pro Vape" norāda, ka par alternatīviem līdzekļiem būtu uzskatāma finansējuma nodrošināšana Valsts policijai un citām valsts iestādēm, kas nodarbojas ar administratīvo pārkāpumu novēršanu un atkarību mazināšanu, lai tās efektīvāk ierobežotu nepilngadīgo personu piekļuvi Produktiem un pasargātu tās no kaitīgajām Produktu lietošanas sekām, vai ka likumdevējs būtu varējis uzticēt pašvaldībām vēl lielāku kontroli pār nikotīnu saturošu produktu apriti to administratīvajā teritorijā.

Ar Grozījumiem likumdevējs kā vienu no kompleksajiem pasākumiem nikotīnu saturošu produktu izplatības ierobežošanai ir noteicis lielākus sodus par Produktu pārdošanu personām, kuras jaunākas par 20 gadiem. Satversmes tiesa jau ir konstatējusi, ka ar grozījumiem Krimināllikumā un

likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" likumdevējs ir noteicis krimināllatbildību par Produktu nelegālu apriti (*sk. šā sprieduma 21.3. punktu*). Turklāt ar Grozījumiem likumdevējs ir paplašinājis arī pašvaldību iespējas kontrolēt nikotīnu saturošo Produktu apriti to administratīvajā teritorijā, paredzot pašvaldības policijas kompetenci uzraudzīt, vai tiek ievērots aizliegums pārdot Produktus ar distances saziņas līdzekļiem (*sk. Grozījumu 17. pantu*). Tomēr lielāku sodu un atbildības noteikšana, kā arī papildu tiesību piešķiršana pašvaldībām attiecībā uz nikotīnu saturošo produktu kontroli pati par sevi nespētu nodrošināt sabiedrības veselības un labklājības aizsardzību tikpat lielā mērā kā apstrīdētajā regulējumā ietvertās prasības attiecībā uz Produktu sastāvu, kuras vērstas uz Produktu pievilcības mazināšanu patērētāju, sevišķi bērnu un jauniešu, vidū.

Tādējādi pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē nav iespējams sasniegt tikai ar stingrāku sodu un atbildības noteikšanu, kā arī plašākas kontroles piešķiršanu pašvaldībām.

Savukārt SIA "Pro Vape" apsvērumi par nepieciešamību piešķirt papildu finansējumu Valsts policijai un citām valsts iestādēm, kas nodarbojas ar administratīvo pārkāpumu novēršanu un atkarības mazināšanu, ir saistīti ar iespējām uzlabot spēkā esošā normatīvā regulējuma piemērošanu. Tomēr Satversmes tiesa ir atzinusi, ka iespējamā tiesību normu piemērošanas uzlabošana nav vērtējama kā alternatīvs leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzeklis (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 23.1. punktu*).

22.1.4. Tāpat, pēc SIA "Pro Vape" ieskata, alternatīvs līdzeklis ar apstrīdēto regulējumu noteikto ierobežojumu leģitīmo mērķu sasniegšanai varētu būt augstāku nodokļu likmju noteikšana visiem nikotīnu saturošiem produktiem. Šī pieteikuma iesniedzēja norāda arī uz iespēju ierobežot nikotīnu saturošu Produktu ievešanu Latvijas teritorijā no citām valstīm.

Ir pierādīts, ka ar augstākām nodokļu likmēm tiešām ir iespējams samazināt veselībai kaitīgu produktu patēriņu. Arī Pasaules Veselības organizācija kā vienu no pasākumiem Produktu patēriņa samazināšanai iesaka nodokļu likmju celšanu nikotīnu saturošiem produktiem (*sk.: Hooking the Next Generation: How the Tobacco Industry Captures Young Customers. World Health Organization, 2024, p. 15. Pieejams: iris.who.int*).

Likumdevējs 2024. gada 4. decembrī pieņēma grozījumus likumā "Par akcīzes nodokli", paredzot Produktiem augstāku nodokļa likmi, citstarp ar mērķi tādā veidā mazināt to pieejamību patērētājiem. Tomēr jāņem vērā, ka ar nodokļu likmju paaugstināšanu Produktu pievilcību un iespēju tos iegādāties var samazināt tikai tai patērētāju daļai, kuru visvairāk ietekmē šādas izmaiņas, bet nevar īstenot likumdevēja ieceri

vispār samazināt Produktu pievilcību. Tātad ar nodokļu likmju paaugstināšanu vien nav iespējams sasniegt mērķi – visas sabiedrības veselības un labklājības aizsardzība – tikpat efektīvi, kā to nodrošina apstrīdētais regulējums kopsakarā ar citiem kompleksiem pasākumiem nikotīnu saturošu Produktu patēriņa ierobežošanai.

Stingrāku ierobežojumu noteikšana nikotīnu saturošu Produktu ievešanai Latvijā arī nav uzskatāma par alternatīvu līdzekli apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo šāds risinājums pats par sevi nemazinātu Latvijā ražotu Produktu pievilcību patērētājiem.

22.1.5. Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs ir noteicis kompleksu pieeju nikotīnu saturošu Produktu pieejamības mazināšanai visas sabiedrības veselības un labklājības aizsardzības labad un apstrīdētais regulējums ir daļa no šā mērķa sasniegšanai ieviesto komplekso pasākumu kopuma. Pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē nevarētu sasniegt ar kādu atsevišķu pasākumu vien.

22.2. MASS Industry SIA norāda, ka trešajā apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitāte varētu sasniegt, arī pieļaujot augstāku nikotīna koncentrāciju beztabakas nikotīna spilventiņos – no 12 līdz 20 miligramiem uz gramu. Savukārt papildus paskaidrojumos šī pieteikuma iesniedzēja norāda, ka arī tad, ja noteiktā maksimālā nikotīna koncentrācija beztabakas nikotīna spilventiņā būtu seši līdz astoņi miligrami uz gramu, pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi varētu tikt sasniegti.

No likumdošanas procesa materiāliem izriet, ka likumdevējs Atbildīgās komisijas un tās apakškomisijas sēdēs vērtējis arī iespēju paredzēt augstāku maksimālo nikotīna koncentrāciju beztabakas nikotīna spilventiņos, bet secinājis, ka augstāka nikotīna koncentrācija varētu būtiski apdraudēt sabiedrības veselību (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijas 2021. gada 18. maija un 14. septembra, kā arī Sociālo un darba lietu komisijas 2022. gada 10. maija un 2023. gada 24. janvāra sēžu audioierakstus. Pieejami: saeima.lv*). Arī Veselības inspekcija un Veselības ministrija norāda uz nesmēķējošu vai neregulāri smēķējošu personu paaugstināto risku saindēties ar nikotīnu, uzsākot beztabakas nikotīna spilventiņu lietošanu. Savukārt bērniem aptuveni10 miligramu nikotīna deva var izrādīties letāla. Par augstākas nikotīna koncentrācijas bīstamību bērniem liecina arī tas, ka 2023. un 2024. gadā Latvijā reģistrēti četri gadījumi, kad fiksēta nepilngadīgu personu smaga saindēšanās ar beztabakas nikotīna spilventiņiem (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 162. lp., 4. sēj. 131. lp.*).

Satversmes tiesa jau secinājusi, ka likumdevēja noteiktā maksimālā nikotīna koncentrācija beztabakas nikotīna spilventiņā – četri miligrami uz gramu – ir piemērota leģitīmo mērķu sasniegšanai (*sk. šā sprieduma 21.1.2. punktu*). Likumdevējam, izvēloties kādu no vairākiem leģitīmā mērķa sasniegšanai piemērotiem līdzekļiem, ir vērtēšanas un lemšanas tiesības. Ja likumdevējs savas rīcības brīvības ietvaros nolūkā aizsargāt sabiedrības veselību nolēmis, ka piemērotākais risinājums ir noteikt par maksimāli pieļaujamo nikotīna koncentrāciju beztabakas nikotīna spilventiņā četrus miligramus uz gramu un šādam risinājumam ir objektīvs un racionāls pamats, tad par saudzējošāku līdzekli nevar atzīt citas, proti, augstākas maksimālās nikotīna koncentrācijas noteikšanu attiecīgajam produktam.

Tātad, pieļaujot augstāku nikotīna koncentrāciju beztabakas nikotīna spilventiņos, pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus nebūtu iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē.

22.3. MASS Industry SIA norāda, ka likumdevējs būtu varējis nevis noteikt vispārēju aizliegumu attiecībā uz aromatizētājiem, bet aizliegt tikai atsevišķu konkrētu aromatizētāju pievienošanu Produktiem.

No likumdošanas procesa materiāliem izriet, ka diskusijas par aizliegumu pievienot Produktiem aromatizētājus ir risinājušās vairākās Atbildīgās komisijas un tās apakškomisijas sēdēs, kurās vērtēti arī priekšlikumi noteikt izņēmumus no minētā aizlieguma. Veselības ministrija norādīja, ka pasaules tirgū ir vairāk nekā 16 000 aromatizētāju, tādēļ praksē aizliegto aromatizētāju saraksts būtu grūti uzturams (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijas 2021. gada 23. marta un 6. aprīļa, kā arī Sociālo un darba lietu komisijas 2022. gada 10. maija un 2023. gada 23. un 24. maija sēžu audioierakstus. Pieejami: saeima.lv*).

Atbildīgajā komisijā tika vērtēts jautājums par mentola un tabakas aromatizētāju pieļaujamību produktu sastāvā. Veselības ministrija, Veselības inspekcija, kā arī ārstniecības personas vērsa Atbildīgās komisijas sēdes dalībnieku uzmanību uz to, ka Produktu sastāvā iekļauts mentols kalpo ne tikai kā aromatizētājs, bet arī kā piedeva, kas atvieglo nikotīna uzņemšanu. No likumdošanas procesa materiāliem izriet, ka Atbildīgās komisijas un tās apakškomisijas sēdēs likumdevējs vērtējis aromatizētāju pievilcību un nozīmi Produktu lietošanas uzsākšanā, mentola ietekmi uz nikotīna uzņemšanu, kā arī citās valstīs noteikto regulējumu par aromatizētājiem (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijas 2021. gada 27. aprīļa sēdes, kā arī Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2023. gada 23. maija sēdes audioierakstus un likumprojekta "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu*

aprites likumā (48/Lp14)" paziņojumu Eiropas Komisijai par tehnisko noteikumu projektu. Pieejami: saeima.lv).

Ņemot vērā to, ka Produktiem pievienojamo aromatizētāju klāsts ir ļoti plašs un ražotāji pastāvīgi veido jaunas aromatizētāju kombinācijas, secināms, ka aizliegto aromatizētāju saraksta izveide tādā pašā kvalitātē nepalīdzētu piepildīt likumdevēja ieceri samazināt Produktu, tajā skaitā beztabakas nikotīna spilventiņu, pievilcību patērētāju, sevišķi bērnu, jauniešu un citu riska grupu, vidū, lai pasargātu patērētājus no nikotīna atkarības un veselības apdraudējumiem, kas saistīti ar Produktu lietošanu. Turklāt tādā gadījumā, ja likumdevējs pēc šā jautājuma izvērtēšanas ir secinājis, ka piemērotākais risinājums ir noteikt aizliegumu aromatizētāju pievienošanai Produktiem, atsevišķā sarakstā iekļaujot tos atļautos aromatizētājus, kuriem piemīt tabakas smarža vai garša, un šādai izvēlei ir objektīvs un racionāls pamats, par saudzējošāku līdzekli nevar atzīt citu risinājumu.

Tātad atļauto Produktiem pievienojamo aromatizētāju saraksta izveide, paplašinot to klāstu, nesasniegtu pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē.

22.4. Pēc SIA "Pro Vape" ieskata, par vēl vienu saudzējošāku līdzekli pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai varētu uzskatīt praktisku sociālo problēmu risinājumu ieviešanu, proti, skolu aprīkošanu ar detektoriem, kas reaģē uz elektronisko smēķēšanas ierīču izdalīto tvaiku, kā arī sabiedrības, it sevišķi skolēnu, izglītošanu par nikotīna atkarību un veidiem, kā no tās iespējams atbrīvoties.

Sabiedrības, it sevišķi skolēnu, izglītošana par nikotīnu saturošu produktu lietošanas sekām ir svarīgs preventīvs pasākums, kas laika gaitā var veicināt Produktu patēriņa samazināšanos. Tomēr jāņem vērā, ka likumdevējam, reaģējot uz Pasaules Veselības organizācijas paziņojumiem un Slimību profilakses un kontroles centra datiem par Produktu patēriņa pieaugumu, it sevišķi bērnu un jauniešu vidū, bija jārod tādi risinājumi, kas dotu rezultātu ne tikai ilgtermiņā, bet pēc iespējas ātrāk. SIA "Pro Vape" piedāvātie praktiskie risinājumi ir vērsti uz rezultātu sasniegšanu tālākā nākotnē un nav uzskatāmi par tikpat efektīvu līdzekli likumdevēja noteikto leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Tādējādi nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

23. Visbeidzot Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, ir jāpārbauda arī tā atbilstība, proti, jāpārbauda, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība

kopumā. Līdz ar to Satversmes tiesai ir jānoskaidro izskatāmajā lietā līdzsvarojamās intereses un tas, vai ar apstrīdēto regulējumu ir panākts taisnīgs līdzsvars starp dažādajām tiesībām un likumiskajām interesēm.

Izskatāmajā lietā ir samērojamas komersanta – SIA "Pro Vape" – tiesības veikt komercdarbību un gūt peļņu no Produktu ražošanas un izplatīšanas, kā arī komersanta – MASS Industry SIA – tiesības veikt komercdarbību un gūt peļņu no beztabakas nikotīna spilventiņu izplatīšanas un ar apstrīdētajā regulējumā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmajiem mērķiem aptvertās citu cilvēku veselības un sabiedrības labklājības intereses.

Pieteikumu iesniedzējas norāda, ka apstrīdētais regulējums liedz Latvijas tirgū piedāvāt Produktus pilngadīgām personām, kas līdz šā regulējuma spēkā stāšanās brīdim Produktus iegādājušās legāli un par to iegādi maksājušas nodokļus.

Nav šaubu par to, ka komercdarbība ir svarīga valsts ekonomikas attīstībai un komercdarbības traucējumi nelabvēlīgi ietekmē ne vien pašus komersantus, bet arī visu valsts ekonomiku. Tomēr izskatāmajā lietā ir jāņem vērā ar apstrīdēto regulējumu aizsargāto tiesību un likumisko interešu nozīme. Tiesības uz veselības aizsardzību tieši attiecas uz ikvienu personu un ir būtisks priekšnoteikums jebkuru citu personas pamattiesību īstenošanai. No apstrīdētajā regulējumā ietvertā pamattiesību ierobežojuma labumu gūst gan katrs atsevišķais indivīds, gan visa sabiedrība, jo šis regulējums, kas vērsts uz Produktu pievilcības mazināšanu, sargā ikvienu personu, it sevišķi bērnus un jauniešus, kā arī personas, kas iepriekš Produktus nav lietojušas, no nikotīna atkarības veidošanās un veselības riskiem, kas saistīti ar Produktu lietošanu. Ar apstrīdēto regulējumu tiek mazināta turpmākā valsts veselības sistēmas noslodze un attiecīgie saslimšanas riski nākamajām paaudzēm. Ņemot vērā Produktu patēriņa straujo pieaugumu un ar to saistītos veselības apdraudējumus, atsevišķu komersantu likumiskās intereses nevar tikt stādītas augstāk par visas sabiedrības interesēm.

Turklāt jāņem vērā, ka ar apstrīdēto regulējumu Pieteikumu iesniedzējām nav aizliegts nodarboties ar komercdarbību un gūt no tās peļņu. Proti, Pieteikumu iesniedzējām nav noteikts absolūts aizliegums pievienot Produktiem piedevas vai aromatizētājus, bet ir noteiktas prasības attiecībā uz Produktu sastāvu, kuras ievērojot Pieteikumu iesniedzējas var turpināt savu komercdarbību un Latvijas tirgū piedāvāt Produktus, kuri atbilst pirmajās un otrajās apstrīdētajās normās noteiktajām prasībām. Tāpat likumdevējs nav vispār aizliedzis Latvijas tirgū izplatīt beztabakas nikotīna spilventiņus, bet ir noteicis prasības attiecībā uz to sastāvu. Līdz ar to apstrīdētais regulējums ir daļa no to komplekso pasākumu kopuma, kuri mazina Produktu pievilcību patērētāju vidū, bet neliedz komersantiem

Produktus ražot un izplatīt. Pieņemot apstrīdēto regulējumu, likumdevējs nav rīkojies pretēji tiesību sistēmā jau esošam regulējumam, kas pieļauj Produktu pieejamību patērētājiem.

Pēc MASS Industry SIA ieskata, likumdevējs ar pirmajām apstrīdētajām normām un trešo apstrīdēto normu ir noteicis LESD 34. pantam neatbilstošus ierobežojumus, kas kavē brīvu preču apriti Eiropas Savienībā.

LESD 34. pants noteic, ka dalībvalstu starpā ir aizliegti importa kvantitatīvie ierobežojumi un citi pasākumi ar līdzvērtīgu iedarbību. Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka par pasākumiem ar kvantitatīviem importa ierobežojumiem līdzvērtīgu iedarbību, kuri aizliegti ar LESD 34. pantu, ir jāuzskata dalībvalsts pasākumi, kuru mērķis vai sekas ir nelabvēlīgāka attieksme pret citu dalībvalstu precēm, kā arī ikviens cits pasākums, kas vienas valsts izcelsmes precēm kavē piekļuvi citas dalībvalsts tirgum, ja vien attiecīgo pasākumu nevar objektīvi attaisnot ar kādu no LESD 36. pantā minētajiem vispārējo interešu apsvērumiem vai primāriem vispārējo interešu apsvērumiem. Jebkurā gadījumā minētajiem valsts pasākumiem ir jābūt piemērotiem izvirzītā mērķa sasniegšanai un tie nedrīkst pārsniegt to, kas nepieciešams šā mērķa sasniegšanai (*sal. sk., piemēram, Eiropas Savienības Tiesas 2009. gada 10. februāra sprieduma lietā C-110/05 37. un 59. punktu, kā arī 2022. gada 10. februāra sprieduma lietā C-499/20 "DIMCO Dimovasili M.I.K.E." 28. punktu*).

Satversmes tiesa jau konstatēja, ka atbilstoši Direktīvai 2014/40/ES elektroniskajās cigaretēs nikotīnu saturošais šķidrums nedrīkst saturēt piedevas, kas atvieglo ieelpošanu vai nikotīna uzņemšanu, savukārt attiecībā uz aromatizētāju pievienošanu Produktiem Direktīva 2014/40/ES dalībvalstīm atstāj rīcības brīvību. Turklāt ne Direktīva 2014/40/ES, ne citi Eiropas Savienības tiesību akti nenosaka prasības attiecībā uz beztabakas nikotīna spilventiņiem un atstāj dalībvalstīm rīcības brīvību arī šajā aspektā. Lai gan no lietas materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs, pieņemot pirmās apstrīdētās normas un trešo apstrīdēto normu, būtu vērtējis to atbilstību Eiropas Savienības tiesībām brīvas preču aprites jomā, Satversmes tiesai nav pamata uzskatīt, ka šīs apstrīdētās normas neatbilstu LESD 34. pantam. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka apstrīdētajā regulējumā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīmi mērķi un tas ir piemērots un nepieciešams šo mērķu sasniegšanai. Turklāt Satversmes tiesai nav pamata uzskatīt, ka apstrīdētajā regulējumā ietvertais pamattiesību ierobežojums būtu noteikts kā patvaļīgas diskriminācijas vai slēptas ierobežošanas līdzeklis LESD 36. panta izpratnē.

Attiecībā uz SIA "Pro Vape" argumentu, ka likumdevējs nav pamatojis pirmo un otro apstrīdēto normu piemērošanai paredzēto pārejas periodu, Satversmes tiesa ņem vērā to, ka pirmās apstrīdētās normas stājās spēkā

nepilnu gadu pēc to pieņemšanas, bet otrās apstrīdētās normas – nedaudz vairāk kā sešus mēnešus pēc to pieņemšanas. Nosakot šādu pārejas periodu, likumdevējs ir uzklausījis un ņēmis vērā Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma regulētās nozares pārstāvju viedokli par laiku, kas nozarei nepieciešams, lai pielāgotos prasībām attiecībā uz produktu sastāvu. Proti, no likumdošanas procesa materiāliem izriet, ka Atbildīgās komisijas 2023. gada 19. decembra sēdē biedrības "Tradicionālo un bezdūmu tabakas izstrādājumu apvienība" pārstāvis norādījis: lai komersanti varētu sagatavoties Grozījumu likumprojektā Nr. 48/Lp14 ietvertajām prasībām, tajā skaitā apstrīdētajam regulējumam, būtu nosakāms vismaz pusgadu ilgs pārejas periods (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2023. gada 19. decembra sēdes audioierakstu. Pieejams: saeima.lv*). Tāpat Satversmes tiesai nav pamata apšaubīt to, ka arī nepilnu gadu ilgais pārejas periods līdz trešās apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim ir pietiekams, lai atzītu, ka ir nodrošināta saudzējoša pāreja uz jauno tiesisko regulējumu. Tādējādi komersantiem bija pietiekami daudz laika, lai pielāgotu savu komercdarbību apstrīdētajā regulējumā noteiktajām prasībām attiecībā uz Produktu sastāvu.

Konkrētajā gadījumā starp personas īpašumtiesību un sabiedrības veselības interesēm ir panākts taisnīgs līdzsvars, jo apstrīdētais regulējums kalpo plašākam un ilgtermiņa mērķim – sabiedrības kā vienota veseluma veselības un labklājības aizsardzībai, nevis atsevišķu personu mantiskajām interesēm. Līdz ar to sabiedrības ieguvums no apstrīdētajā regulējumā ietvertā ierobežojuma ir lielāks nekā Pieteikumu iesniedzējām radītās nelabvēlīgās sekas.

Tādējādi apstrīdētajā regulējumā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

24. Satversmes tiesai jāpārbauda arī pirmo apstrīdēto normu un trešās apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Satversmes 91. pants nosaka: "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā."

MASS Industry SIA norāda, ka izskatāmās lietas apstākļos tiesiskās vienlīdzības princips ir pārkāpts, jo:

1) trešā apstrīdētā norma paredz nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personu grupām – komersantiem, kas Latvijā izplata tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, un komersantiem, kas Latvijā izplata citus Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā regulētos produktus, ar kuriem iespējams uzņemt nikotīnu;

2) pirmās apstrīdētās normas paredz nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personu grupām – komersantiem, kas

Latvijā izplata tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, un komersantiem, kas Latvijā izplata Latvijas Zāļu reģistrā iekļautas nikotīnu saturošas zāles. Turklāt trešā apstrīdētā norma paredz nepamatoti vienādu attieksmi pret šīm personu grupām, kuras šajā aspektā atrodas atšķirīgos apstākļos.

Satversmes tiesa vispirms vērtēs, vai trešā apstrīdētā norma atbilst tiesiskās vienlīdzības principam attiecībā uz komersantiem, kas Latvijā izplata tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, un komersantiem, kas Latvijā izplata citus Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā regulētos produktus, ar kuriem iespējams uzņemt nikotīnu. Pēc tam Satversmes tiesa vērtējumu par pirmo apstrīdēto normu un trešās apstrīdētās normas atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam sniegs attiecībā uz komersantiem, kas Latvijā izplata tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, un komersantiem, kas Latvijā izplata Latvijas Zāļu reģistrā iekļautas nikotīnu saturošas zāles.

25. Vērtējot, vai ir ievērots tiesiskās vienlīdzības princips, vispirms jānoskaidro, vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Lai to noteiktu, nepieciešams atrast galveno šīs grupas vienojošo pazīmi. Salīdzināšanai jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viena vai vairākas kopīgas pazīmes ar pārbaudāmo situāciju. Kopīgajai pazīmei jāapvieno abas situācijas zem viena virsjēdziena. Turklāt jāvērtē arī tas, vai nepastāv kādi būtiski apsvērumi, kas norāda, ka attiecīgās personu grupas neatrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 28. marta sprieduma lietā Nr. 2024-04-01 24. punktu*).

MASS Industry SIA uzskata, ka komersanti, kas Latvijā izplata tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar komersantiem, kas Latvijā izplata citus Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā definētos izstrādājumus, piemēram, cigaretes un elektroniskās cigaretes, ar kurām iespējams uzņemt nikotīnu. Abas šīs personu grupas vieno pazīme, ka tās Latvijas tirgū izplata Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā definētos izstrādājumus. Trešā apstrīdētā norma paredz nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret šīm personu grupām, jo beztabakas nikotīna spilventiņiem salīdzinājumā ar cigaretēm un elektronisko cigarešu šķidrumiem nosaka nepamatoti zemu atļauto maksimālo nikotīna koncentrāciju. Turklāt Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā regulēti arī augu smēķēšanas produkti, bezdūmu tabakas izstrādājumi un karsējamie tabakas izstrādājumi, ar kuriem iespējams uzņemt nikotīnu, bet attiecībā uz tajos pieļaujamo nikotīna koncentrāciju vai emisiju līmeni nekāds ierobežojums nav noteikts.

Savukārt Saeima norāda, ka minētās personu grupas atrodas atšķirīgos apstākļos un nav savstarpēji salīdzināmas tiesiskās vienlīdzības principa aspektā.

Eiropas Savienības Tiesa, analizējot tabakas izstrādājumu un elektronisko cigarešu atšķirības vienlīdzības principa kontekstā, norādījusi, ka šie produkti nav salīdzināmi, ņemot vērā to atšķirīgo sastāvu, patērēšanas veidu un to, ka elektroniskās cigaretes uzskatāmas par jauniem izstrādājumiem, kuru radītie riski cilvēku veselībai vēl jānoskaidro (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 4. maija sprieduma lietā C-477/14 "Pillbox 38" 35.–43. punktu*). Šie kritēriji ņemami vērā, vērtējot arī beztabakas nikotīna spilventiņu un citu Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā regulēto produktu salīdzināmību.

Atbilstoši Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma 3. panta trešās daļas 2. punktam Latvijas tirgū aizliegts laist cigaretes, kurās maksimālais nikotīna emisiju līmenis pārsniedz vienu miligramu vienā cigaretē. Savukārt saskaņā ar šā likuma 3. panta piektās daļas 2. punktu elektronisko cigarešu smēķēšanas šķidrumā nikotīna koncentrācija nevar pārsniegt 20 miligramus uz mililitru. Šīs prasības izriet no Direktīvas 2014/40/ES un ir saistītas ar produktu atšķirīgo uzņemšanas veidu, kas ietekmē nikotīna absorciju organismā.

Cigarete tiek lietota, to dedzinot un ieelpojot emisijas. Nikotīna daudzums vienā neizsmēķētā cigaretē ir aptuveni 13 miligrami, tomēr liela daļa nikotīna smēķēšanas procesā tiek sadedzināta un persona, ieelpojot emisijas, organismā neuzņem vairāk kā miligramu nikotīna (*sk.: Prochaska J. J., Benowtz N. L. Current Advances in Research in Treatment and Recovery: Nicotine Addiction. Science Advances, 2019, Vol. 5, Issue 10. Pieejams: science.org*). Savukārt beztabakas nikotīna spilventiņi tiek lietoti, ievietojot tos starp augšlūpu un smaganu. Lietojot beztabakas nikotīna spilventiņus, absorcija organismā notiek caur mutes dobuma gļotādu bez dedzināšanas procesa starpniecības un tādējādi organismā tiek uzņemta lielāka nikotīna deva. Pētījumi liecina, ka no beztabakas nikotīna spilventiņa organismā uzņemtā nikotīna deva ir atkarīga no šā produkta lietošanas ilguma minūtēs un sākotnējās nikotīna koncentrācijas (*sk.: Preliminary Health Risk Assessment of Nicotine Pouches. The German Federal Institute for Risk Assessment, 2021. Pieejams: bfr.bund.de; Stack T. J., McCain M. N., Benaim E. H. et al. Beyond Tobacco: Bridging Gaps in Social History Records for Tobacco-Free Nicotine Pouch Consumers. OTO Open, 2024, Vol. 8, Issue 4. Pieejams: pmc.ncbi.nlm.nih.gov*). Tomēr neatkarīgi no nikotīna koncentrācijas spilventiņā visstraujāk nikotīns organismā uzsūcas tieši pirmajās 10 tā lietošanas minūtēs (*sk.: Azzopardi D., Brown E., Meichanetzidis F. et al. A Randomized Crossover Clinical Study to Assess the Effect of Oral Nicotine Pouches Used for Different Durations on Plasma Nicotine Pharmacokinetics*

in Healthy Oral Pouch Consumers. Clinical Pharmacology, 2025. Pieejams: pmc.ncbi.nlm.nih.gov). Lietojot beztabakas nikotīna spilventiņu 20 minūtes, uzņemtais nikotīna daudzums organismā var sasniegt pat 50 procentus, bet lietojot to 60 minūtes – 60 un vairāk procentus (*sk.: Reimann H., Berger M., Eckert E. et al. Beyond Smoking: Risk Assessment of Nicotine in Pouches. Toxicology Reports, 2024, Vol. 13. Pieejams: pmc.ncbi.nlm.nih.gov*). Lietojot augstas devas saturošus beztabakas nikotīna spilventiņus, nikotīna līmenis būtiski pārsniedz cigarešu smēķēšanas rezultātā uzņemto nikotīna līmeni (*sk.: Lietzmann J., Moulac M. Novel Tobacco and Nicotine Products and Their Effects on Health: HWG Workshop Proceedings. Luxemburg: European Parliament, 2023, p. 16*). Arī pieaicinātā persona Veselības ministrija norādījusi, ka ar beztabakas nikotīna spilventiņiem var uzņemt vairāk nikotīna nekā no cigaretes. Pieaicinātā persona ārste narkoloģe Dr. Ilze Maksima norāda, ka nikotīns no beztabakas nikotīna spilventiņiem organismā uzsūcas lēnāk nekā no cigaretēm, toties nikotīna koncentrācija asins plazmā ir augstāka (*sk. lietas materiālu 4. sēj 162. lp., 5. sēj. 9. lp*.). Tādējādi secināms, ka atšķirīgais cigarešu un beztabakas nikotīna spilventiņu lietošanas veids ietekmē no šiem produktiem organismā uzņemtā nikotīna daudzumu.

Elektronisko cigarešu šķidrumos maksimālā nikotīna koncentrācija ir 20 miligrami uz mililitru, tomēr jāņem vērā, ka pastāv atšķirības arī starp elektronisko cigarešu un beztabakas nikotīna spilventiņu lietošanu un attiecīgajiem nikotīna uzņemšanas veidiem. Proti, lietojot elektroniskās cigaretes, nikotīns tiek uzņemts, ieelpojot aerosolu, kas rodas ierīces šķidruma karsēšanas rezultātā. Turklāt elektroniskās cigaretes ir aprīkotas ar dozēšanas ierīcēm, kas ļauj lietotājam kontrolēt uzņemto nikotīna līmeni un uzņemt nikotīnu pakāpeniski. Uzņemtais nikotīna daudzums ir atkarīgs no ieelpu biežuma un ilguma. Savukārt beztabakas nikotīna spilventiņu lietošanas laikā nikotīns izdalās lēni un nepārtraukti (*sk.: Opinion on Electronic Cigarettes. Scientific Committee on Health, Environmental and Emerging Risks, 2021, pp. 27–28. Pieejams: health.ec.europa.eu; Nicotine Pouches: Health Benefits, Risks and More. MYA Care, 2024. Pieejams: myacare.com*). Pieaicinātā persona Veselības ministrija norāda, ka, lietojot elektronisko cigareti, katrā ieelpā uzņemtais nikotīna daudzums ir aptuveni 120 mikrogrami un kopējais uzņemtais nikotīna daudzums atkarīgs no ieelpu daudzuma (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 9. lp.*). Tādējādi secināms, ka arī veids, kādā nikotīns tiek uzņemts no elektroniskajām cigaretēm un beztabakas nikotīna spilventiņiem, ir atšķirīgs.

Tātad nikotīna koncentrācija un daudzums gatavā produktā ir pielāgots konkrētā produkta lietošanas veidam. Atbildīgās komisijas sēdē arī Veselības ministrija un Veselības inspekcija pievērsa uzmanību atšķirīgajam veidam, kādā nikotīns tiek uzņemts no beztabakas nikotīna

spilventiņiem un citiem Tabakas un tās aizstājējproduktu likumā regulētajiem produktiem, un atšķirīgajam nikotīna daudzumam šajos produktos. Veselības inspekcija norādīja, ka vienotas prasības attiecībā uz šiem produktiem nevar noteikt to lietošanas atšķirību dēļ (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2020. gada 11. novembra sēdes audioierakstu. Pieejams: saeima.lv*).

Satversmes tiesa secina, ka abas minētās komersantu grupas vieno pazīme, ka tie Latvijas tirgū izplata Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā definētos izstrādājumus, ar kuriem iespējams uzņemt nikotīnu. Tomēr šī viena kopīgā pazīme ir pārāk vispārīga, lai izdarītu secinājumu, ka komersanti, kas Latvijā izplata tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, un komersanti, kas Latvijā izplata citus Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā definētos izstrādājumus, proti, cigaretes un elektroniskās cigaretes, ar kurām iespējams uzņemt nikotīnu, atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Beztabakas nikotīna spilventiņi pēc to lietošanas un nikotīna uzņemšanas veida atšķiras no Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā regulētajiem produktiem, kuru lietošana saistīta ar emisiju vai aerosola ieelpošanu. Turklāt attiecībā uz citiem Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā regulētiem produktiem secināms, ka jau no šā likuma 1. panta 30.[1] punktā ietvertās definīcijas izriet tas, ka beztabakas nikotīna spilventiņus nav paredzēts izmantot tāpat vai tādiem pašiem mērķiem kā augu smēķēšanas produktus, bezdūmu tabakas izstrādājumus un karsējamos tabakas izstrādājumus. Jāņem vērā arī tas, ka likumdevējs, nosakot maksimālo nikotīna koncentrāciju tieši beztabakas nikotīna spilventiņiem, ir reaģējis uz Slimību profilakses un kontroles centra pētījumu datiem par šā produkta patēriņa pieaugumu, īpaši jauniešu vidū, un Pasaules Veselības organizācijas norādēm uz nepieciešamību šo patēriņu samazināt. Satversmes tiesa jau norādījusi, ka beztabakas nikotīna spilventiņi ir jauns produkts un likumdevējs, nosakot regulējumu attiecībā uz tiem, ir vadījies pēc piesardzības principa, lai novērstu saindēšanās un atkarības veidošanās riskus (*sk. šā sprieduma 20.2. punktu*).

Tātad komersanti, kas Latvijā izplata tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, un komersanti, kas Latvijā izplata citus Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā definētos izstrādājumus, tiesiskās vienlīdzības principa aspektā nav salīdzināmi.

Līdz ar to trešā apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz komersantiem, kas Latvijā izplata tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, un komersantiem, kas Latvijā izplata citus Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likumā regulētos produktus, ar kuriem iespējams uzņemt nikotīnu, atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

26. Arī MASS Industry SIA uzskata, ka komersanti, kas izplata tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos ar komersantiem, kas Latvijas tirgū izplata Latvijas Zāļu reģistrā iekļautas nikotīnu saturošas zāles, piemēram, košļājamās gumijas un aerosolus. Ar abu veidu produktiem nikotīns tiek uzņemts oromukozolā veidā, tomēr pirmās apstrīdētās normas paredz atšķirīgu attieksmi pret attiecīgajām personu grupām, jo aizliegums pievienot aromatizētājus ir noteikts tikai tabakas aizstājējproduktiem. Tomēr, pēc MASS Industry SIA ieskata, trešā apstrīdētā norma pieļauj arī nepamatoti vienādu attieksmi pret attiecīgajām personu grupām, jo nosaka vienādu maksimāli atļauto nikotīna koncentrāciju atšķirīgos produktos. Pēc MASS Industry SIA ieskata, šajā aspektā komersanti, kuri izplata nikotīnu saturošas zāles, atrodas atšķirīgos apstākļos nekā komersanti, kuri izplata beztabakas nikotīna spilventiņus. Savukārt Saeima norāda, ka nikotīnu saturošas zāles un beztabakas nikotīna spilventiņi ir tik būtiski atšķirīgi produkti, ka komersanti, kas šos produktus izplata, nav savstarpēji salīdzināmi tiesiskās vienlīdzības principa aspektā.

Nikotīnu saturošas zāles tiek izmantotas nikotīna aizstājterapijā, kas ir Pasaules Veselības organizācijas atzīts līdzeklis nikotīna atkarības ārstēšanai, un to lietošanas galīgais mērķis ir pastāvīga tabakas produktu lietošanas pārtraukšana. Nikotīnu saturošu zāļu lietošana tiek rekomendēta saskaņā ar ārsta vai farmaceita norādījumiem. Nikotīna aizstājterapijā var tikt izmantoti tādi nikotīnu saturoši līdzekļi kā košļājamās gumijas, plāksteri, pastilas, inhalatori un deguna vai mutes aerosoli (*sk.: WHO Clinical Treatment Guideline for Tobacco Cessation in Adults. World Health Organization, 2024, pp. 17, 19. Pieejams: iris.who.int*).

Nikotīnu saturošu zāļu aprite ir stingri regulēta, un uz tām attiecas prasības, kas ietvertas Direktīvā 2001/83/EK. Komersantiem, kas Latvijā reģistrē produktu kā zāles, jāņem vērā Ministru kabineta 2006. gada 9. maija noteikumos Nr. 376 "Zāļu reģistrēšanas kārtība" ietvertās prasības. Nikotīnu saturošām zālēm nepieciešama ilgstoša izpēte, klīniskā testēšana, un komersantiem jāiegūst atļauja šādu zāļu izplatīšanai Latvijā. Savukārt attiecībā uz beztabakas nikotīna spilventiņiem šādas prasības nav noteiktas, un to apriti regulē Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likums.

Atbildīgās komisijas sēdē Veselības ministrijas, Zāļu valsts aģentūras un Latvijas Ārstu biedrības pārstāvji vērsa uzmanību uz šo produktu lietošanas mērķu atšķirībām. Latvijas Ārstu biedrība norādīja, ka nikotīnu saturošas zāles paredzētas smēķēšanas atmešanai, turpretī beztabakas nikotīna spilventiņi vērsti uz nikotīna atkarības veidošanos un nav pierādīts, ka tie kalpotu nikotīna produktu lietošanas pārtraukšanai. Zāļu

valsts aģentūra norādīja, ka nikotīnu saturošu zāļu mērķis ir nevis aizstāt ar cigaretēm uzņemto nikotīnu, bet gan palīdzēt smēķēšanu atmest. Turklāt nikotīnu saturošas zāles palīdz mazināt smēķēšanas atmešanas procesā radušos abstinences simptomus. Arī Tabakas un tās aizstājējproduktu aprites likuma regulētās nozares pārstāvji norādīja, ka beztabakas nikotīna spilventiņi nav zāles un nav uzskatāmi par līdzekli smēķēšanas atmešanai (*sk. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2020. gada 11. novembra un 2023. gada 28. novembra sēžu audioierakstus. Pieejami: saeima.lv*). Zāļu valsts aģentūra norāda, ka nikotīnu saturošu košļājamo gumiju vai aerosola kā bezrecepšu zāļu lietošana nav ieteicama ilgāk par sešiem mēnešiem (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 118. lp.*), turpretī beztabakas nikotīna spilventiņu lietošanas ilgums nav ierobežots.

Līdz ar to secināms, ka prasības attiecībā uz beztabakas nikotīna spilventiņu un nikotīnu saturošu zāļu izplatīšanu ir atšķirīgas atbilstoši to lietošanas mērķim. Tātad komersanti, kas Latvijā izplata tabakas aizstājējproduktus, proti, beztabakas nikotīna spilventiņus, un komersanti, kas Latvijā izplata Latvijas Zāļu reģistrā iekļautas nikotīnu saturošas zāles, piemēram, košļājamās gumijas un aerosolus, tiesiskās vienlīdzības principa aspektā nav salīdzināmi.

Līdz ar to pirmās apstrīdētās normas un trešā apstrīdētā norma, ciktāl tās attiecas uz komersantiem, kas Latvijā izplata tabakas aizstājējproduktus, proti, nikotīna spilventiņus, un komersantiem, kas Latvijā izplata Latvijas Zāļu reģistrā reģistrētas zāles, atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

27. Pienākums gādāt par efektīvu pamattiesību aizsardzību, ievērošanu un nodrošināšanu nevar tikt uzskatīts par pilnībā izpildītu līdz ar attiecīgā tiesiskā regulējuma pieņemšanu vai spēkā stāšanos.

Latvijas Darba devēju konfederācija norāda, ka pēc apstrīdētā regulējuma spēkā stāšanās tirdzniecības vietās ir iespējams iegādāties atsevišķus iepakojumus ar dažāda veida aromatizētām pārtikas piedevām, ko patērētājs var pats pēc saviem ieskatiem pievienot elektronisko smēķēšanas ierīču nikotīna bāzes šķidrumam (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 17. lp.*). Savukārt no Rīgas Ekonomikas augstskolas profesora Dr. Arņa Saukas 2025. gada pētījuma "Latvijas beztabakas nikotīna produktu nozare: pelēkā tirgus apjoma tendences un lietotāju paradumi" izriet, ka šā gada pirmajos četros mēnešos ir pieaudzis Produktu patēriņa apjoms nelegālajā tirgū (*sk. lietas materiālu 8. sēj. 165.–166. lp.*). Lai gan šis pētījums attiecas uz periodu, kad likumdevējs vēl nebija paredzējis kriminālatbildību par Produktu nelegālu apriti, tomēr situācija nelegālajā tirgū, kā arī komersantu centieni tirdzniecības vietās piedāvāt jaunus risinājumus attiecībā uz nikotīnu saturošiem produktiem liecina par sabiedrības veselības apdraudējuma riskiem. Satversmes tiesa

vērš likumdevēja uzmanību uz to, ka arī pēc attiecīgā tiesiskā regulējuma spēkā stāšanās likumdevējam ir pastāvīgi jāpārbauda, vai ieviestie pasākumi, kas vērsti uz nikotīnu saturošu Produktu patēriņa samazināšanu, efektīvi pilda savu uzdevumu aizsargāt sabiedrības, jo īpaši bērnu un jauniešu, veselību un labklājību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2012-16-01 31.5. punktu*).

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3. panta pirmās daļas 8. punktu, 3. panta $5.^1$ daļas 3. punktu un pielikumu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem, kā arī Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 3. panta otrās daļas 4. punktu, ciktāl tas attiecas uz elektronisko smēķēšanas ierīču šķidrumiem, un 3. panta piektās daļas 3. punktu, ciktāl tas attiecas uz šā likuma 3. panta otrās daļas 4. punktā norādītajām piedevām, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 12. jūnijā

lietā Nr. 2024-17-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc Vidzemes apgabaltiesas un Senāta pieteikumiem,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16 panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.[1] un 28.[1] pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 20. maijā tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumu Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" 19.[1] 2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. oktobra līdz 2019. gada 21. novembrim) un Ministru kabineta 2015. gada 15. septembra noteikumu Nr. 524 "Kārtība, kādā nosaka, aprēķina un uzskaita katra dzīvojamās mājas īpašnieka maksājamo daļu par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem" 11.2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 30. septembra līdz 2021. gada 2. septembrim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Ministru kabinets 2008. gada 9. decembrī izdeva noteikumus Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" (turpmāk – Pakalpojumu apmaksas noteikumi nepārņemtajās mājās), kas stājās spēkā 2008. gada 19. decembrī. Ar Ministru kabineta 2013. gada 17. septembra noteikumiem Nr. 817 "Grozījumi Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumos Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu"" (turpmāk – 2013. gada Grozījumi) Pakalpojumu apmaksas noteikumi nepārņemtajās mājās tika papildināti ar 19.[1] punktu, kas stājās spēkā 2013. gada 1. oktobrī šādā redakcijā:

"19.[1] Šo noteikumu 19. punktā minēto ūdens patēriņa starpības sadales kārtību nepiemēro, bet ūdens patēriņa starpību sadala atbilstoši

atsevišķo īpašumu skaitam starp šādiem dzīvokļu īpašniekiem (ja tādi ir dzīvojamā mājā):

[..]

19.[1] 2. kuru atsevišķajos īpašumos ūdens patēriņa skaitītāji nav uzstādīti;

[..]."

Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās 19.[1] 2. apakšpunkts minētajā redakcijā bija spēkā līdz 2019. gada 21. novembrim, kad stājās spēkā Ministru kabineta 2019. gada 19. novembra noteikumi Nr. 524 "Grozījumi Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumos Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu"" (turpmāk – 2019. gada Grozījumi). Ar 2019. gada Grozījumiem Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās 19.[1] punkts un tā apakšpunkti tika izteikti jaunā redakcijā un noteikumi tika papildināti ar 19.[2] un 19.[3] punktu.

Ministru kabinets 2015. gada 15. septembrī pieņēma noteikumus Nr. 524 "Kārtība, kādā nosaka, aprēķina un uzskaita katra dzīvojamās mājas īpašnieka maksājamo daļu par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem" (turpmāk – Pakalpojumu apmaksas noteikumi pārņemtajās mājās), kas stājās spēkā 2015. gada 30. septembrī.

Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās 11. punkts noteica:

"11. Šo noteikumu 9. punktā minēto ūdens patēriņa starpības sadales kārtību nepiemēro, bet ūdens patēriņa starpību sadala atbilstoši dzīvokļu, nedzīvojamo telpu un mākslinieka darbnīcu skaitam starp šādiem dzīvojamās mājas īpašniekiem (ja tādi ir dzīvojamā mājā):

[..]

11.2. kuru dzīvokļos, nedzīvojamās telpās vai mākslinieka darbnīcās ūdens patēriņa skaitītāji nav uzstādīti;

[..]."

Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās 11.2. apakšpunkts minētajā redakcijā bija spēkā līdz 2021. gada 2. septembrim, kad stājās spēkā Ministru kabineta 2021. gada 31. augusta noteikumi Nr. 589 "Grozījumi Ministru kabineta 2015. gada 15. septembra noteikumos Nr. 524 "Kārtība, kādā nosaka, aprēķina un uzskaita katra dzīvojamās mājas īpašnieka maksājamo daļu par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem"" (turpmāk – 2021. gada Grozījumi). Ar 2021. gada Grozījumiem Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās 11.2. apakšpunkts tika izteikts jaunā redakcijā un noteikumi tika papildināti ar 11.[1]–11.[3] punktu.

2. Satversmes tiesā tika ierosinātas divas lietas par ūdens patēriņa starpības apmaksas kārtību regulējošo normu atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. pantam:

1) 2024. gada 1. jūlijā pēc Vidzemes apgabaltiesas pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2024-17-03 "Par Ministru kabineta 2015. gada 15. septembra noteikumu Nr. 524 "Kārtība, kādā nosaka, aprēķina un uzskaita katra dzīvojamās mājas īpašnieka maksājamo daļu par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem" 11.2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 30. septembra līdz 2021. gada 2. septembrim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam";

2) 2025. gada 18. martā pēc Senāta pieteikuma tika ierosināta lieta Nr. 2025-12-03 "Par Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumu Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" $19.^1$ 2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. oktobra līdz 2019. gada 21. novembrim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam teikumam".

Lai veicinātu šo lietu vispusīgu un ātru izskatīšanu, tās saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu tika apvienotas vienā lietā. Apvienotajai lietai Nr. 2024-17-03 piešķirts nosaukums "Par Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumu Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" $19.^1$ 2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. oktobra līdz 2019. gada 21. novembrim) un Ministru kabineta 2015. gada 15. septembra noteikumu Nr. 524 "Kārtība, kādā nosaka, aprēķina un uzskaita katra dzīvojamās mājas īpašnieka maksājamo daļu par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem" 11.2. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 30. septembra līdz 2021. gada 2. septembrim) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam".

3. Pieteikumu iesniedzēji – Vidzemes apgabaltiesa un Senāts (turpmāk – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās $19.^1$ 2. apakšpunkts redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. oktobra līdz 2019. gada 21. novembrim (turpmāk – Pirmā apstrīdētā norma), kā arī Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās 11.2. apakšpunkts redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 30. septembra līdz 2021. gada 2. septembrim, (turpmāk – Otrā apstrīdētā norma, abas kopā – apstrīdētās normas) neatbilst Satversmes 105. pantam.

Pieteikumu iesniedzēju izskatīšanā ir civillietas, kurās pret personām – dzīvojamās mājas īpašniekiem (dzīvokļu īpašniekiem) – celtas

prasības par daudzdzīvokļu mājas pārvaldīšanas un saņemto pakalpojumu apmaksas parāda piedziņu. Šajās prasībās iekļauti maksājumi par ūdensapgādes pakalpojumiem laikā, kad personām piederošajos dzīvokļu īpašumos nebija uzstādīti ūdens patēriņa skaitītāji. Saskaņā ar apstrīdētajām normām šajā periodā personu ūdens patēriņa aprēķinā iekļauta starpība starp mājas kopējā ūdens skaitītāja (komercuzskaites mēraparāta) rādījumu un atsevišķajos dzīvokļu īpašumos ar skaitītājiem noteikto ūdens patēriņu (turpmāk – ūdens patēriņa starpība).

Apstrīdētajās normās noteiktais pienākums ierobežo personas tiesības uz īpašumu, jo samazina tās naudas līdzekļu apmēru. Pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Tāpat ir saskatāms šā ierobežojuma leģitīmais mērķis – pārējo dzīvokļu īpašnieku, kuri savos īpašumos ir uzstādījuši ūdens patēriņa skaitītājus, interešu aizsardzība.

Apstrīdēto normu izdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti šajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai. Pēc Pieteikuma iesniedzējas Vidzemes apgabaltiesas ieskata, pastāv personas pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē. Proti, pats apstrīdētās normas izdevējs jau ir reaģējis uz pamattiesību ierobežojuma nesamērību un ar 2021. gada Grozījumiem Pakalpojumu apmaksas noteikumos pārņemtajās mājās iekļāvis $11.^1$ punktu – formulu, pēc kuras aprēķina maksimālo piegādāto ūdens daudzumu vienam dzīvoklim. Savukārt Pieteikuma iesniedzējs Senāts norāda, ka nepastāvēja citi līdzekļi, ar kuriem Pirmajā apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētajās normās noteiktais dzīvokļa īpašnieka pienākums apmaksāt visas ēkas ūdens patēriņa starpību ir acīmredzami nesamērīgs. Apstrīdētās normas vienai vai dažām personām, kuru dzīvokļu īpašumos nav uzstādīti ūdens patēriņa skaitītāji, uzliek pienākumu apmaksāt ne vien savu neuzskaitīto ūdens patēriņu, bet arī to ūdens patēriņa starpību, kas var rasties citu iemeslu dēļ. Šādi citi iemesli ir saistīti gan ar citu dzīvokļu īpašnieku negodprātīgu rīcību, gan dzīvojamās mājas ūdensapgādes sistēmas slikto tehnisko stāvokli, gan avārijā vai remontdarbos noplūdināto ūdens daudzumu, gan arī nepilnībām komercuzskaites mēraparātos vai individuālajos ūdens patēriņa skaitītājos. Līdz ar to atsevišķam dzīvokļa īpašumam var tikt piemērots pārlieku liels ūdens patēriņa starpības apjoms, neņemot vērā papildu apstākļus, kas var izraisīt ūdens patēriņa starpību, un nenosakot maksimālās ūdens patēriņa normas. Turklāt apstrīdētajās normās noteiktā ūdens patēriņa starpības apmaksas metode mazina visa dzīvokļu

īpašnieku kopuma ieinteresētību rūpēties par dzīvojamās mājas ūdensapgādes sistēmas tehnisko stāvokli. Līdz ar to labums, ko no apstrīdētajām normām iegūst sabiedrība, nav samērīgs ar to indivīdu tiesībām un likumiskajām interesēm, kuri cieš zaudējumu pamattiesību ierobežojuma rezultātā.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 105. pantam.

Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētās normas personai – dzīvokļa īpašniekam – ierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās pamattiesības. Ierobežojums ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

Apstrīdētās normas aizsargā gan dzīvojamās mājas īpašnieku kopuma, gan arī katra atsevišķa dzīvokļa īpašnieka tiesības neciest no nepamatota naudas līdzekļu samazinājuma, jo tās katrai personai nodrošina iespēju norēķināties par tās faktiski patērēto ūdens daudzumu. Apstrīdētās normas vērstas arī uz to, lai pārējie dzīvojamās mājas īpašnieki varētu netraucēti saņemt ūdensapgādes pakalpojumu un pakalpojuma sniedzējs – saņemt samaksu par sniegto pakalpojumu. Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir citu personu tiesību aizsardzība.

Ministru kabineta izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai. Ar apstrīdētajām normām tika radīta metode, pēc kuras nosakāma to dzīvokļu īpašnieku maksājamā daļa, kuru dzīvokļu īpašumos ūdens patēriņa skaitītāji nav uzstādīti un līdz ar to nav iespējams iegūt datus par individuālo ūdens patēriņu. Dzīvojamā mājā ar kopēju ūdensapgādes sistēmu un kopēju ūdens ievadu pakalpojums tiek sniegts pilnīgi visiem dzīvokļu īpašniekiem. Ja dzīvokļu īpašnieku kopība ir lēmusi par katra dzīvokļa īpašnieka maksājamās daļas noteikšanu pēc atsevišķajos dzīvokļu īpašumos uzstādīto ūdens patēriņa skaitītāju rādījumiem, bet dzīvojamā mājā ir tādas personas, kuras prasību par skaitītāju uzstādīšanu nav izpildījušas, tad ūdens patēriņa starpību sedz tikai šīs personas, nevis visi dzīvojamās mājas īpašnieki.

Ministru kabinets nepiekrīt Pieteikuma iesniedzējas Vidzemes apgabaltiesas apgalvojumam, ka tas, izdodot 2021. gada Grozījumus, esot reaģējis uz personas pamattiesību ierobežojuma nesamērību. Ministru kabinetam ir pienākums periodiski apsvērt, vai tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams, vai tas atbilst sociālajai realitātei un vai tas kādā veidā nebūtu pilnveidojams. 2021. gada Grozījumi ir šādas vērtēšanas rezultāts. Tie tika izstrādāti, reaģējot uz to, ka izpratne par galvenajiem ūdens patēriņa starpības cēloņiem ir mainījusies. Savukārt apstrīdēto normu izdošanas brīdī nepastāvēja citi

līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personas pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk.

Ministru kabinets vērš uzmanību arī uz to, ka apstrīdētās normas jau sākotnēji nebija plānotas kā vienīgais veids, kādā tiek sadalīta dzīvojamā mājā izveidojusies ūdens patēriņa starpība. Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās 19.[1] punktā un Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās 11. punktā papildus apstrīdētajā normā minētajam gadījumam bija norādīti arī citi gadījumi, kuros uzskatāms, ka dzīvokļa īpašnieks savus pienākumus attiecībā uz ūdens patēriņa uzskaiti nepilda godprātīgi, piemēram, izmanto neverificētu ūdens patēriņa skaitītāju.

Lai gan faktiski varēja rasties tāda situācija, ka vienam dzīvokļa īpašniekam jāapmaksā visas dzīvojamās mājas ūdens patēriņa starpība, apstrīdētajās normās paredzētās tiesiskās sekas iestājās tikai tad, ja persona nebija izpildījusi pienākumu uzstādīt ūdens patēriņa skaitītāju. Apstrīdētajās normās iekļautā metode ūdens patēriņa starpības apmaksāšanai nodrošināja iespēju noteikt katra dzīvokļa īpašnieka maksājamo daļu un veikt korektu pakalpojuma apmaksu arī tajos gadījumos, kad viens vai vairāki dzīvokļu īpašnieki savos dzīvokļos ūdens patēriņa skaitītājus nav uzstādījuši. Līdz ar to nelabvēlīgās tiesiskās sekas, ko personai rada tās pamattiesību ierobežojums, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma guvusi sabiedrība.

5. Pieaicinātā persona – Saeima – uzskata, ka Otrā apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 105. pantam, jo Ministru kabinets pārkāpis tam noteiktā pilnvarojuma robežas.

Noteikt kārtību ūdens patēriņa starpības sadalei starp dzīvokļu īpašniekiem Ministru kabinets bija tiesīgs, jo vispār šīs kārtības noteikšana ietilpst pilnvarojošās normas – Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 17.[2] panta ceturtās daļas – tvērumā. Pilnvarojums pats par sevi ļauj Ministru kabinetam ierobežot dzīvokļu īpašnieku tiesības uz īpašumu. Tomēr Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 17.[2] panta ceturtajā daļā ietverto pilnvarojumu nevar interpretēt formāli. Ministru kabinets ir pilnvarots izdot tikai tādus noteikumus par ūdens patēriņa starpības sadali starp dzīvokļu īpašniekiem, kas atbilst gan minētajā likumā, gan arī citos normatīvajos aktos ietvertajiem noteikumiem un principiem.

Saeima, pirmkārt, norāda, ka Ministru kabinets, izdodot Otro apstrīdēto normu, nav ievērojis spēkā esošo tiesisko regulējumu par dzīvokļu īpašnieku tiesībām un pienākumiem, tostarp vispārējos principus, pēc kādiem sedzami izdevumi par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem. Pilnvarojošajā normā likumdevējs paredzējis, ka Ministru kabinets ir tiesīgs noteikt uz visiem

dzīvojamās mājas dzīvokļu īpašniekiem vienādi attiecināmu kārtību, kādā nosakāma un aprēķināma katra īpašnieka maksājamā daļa par saņemto pakalpojumu. Turpretī Otrā apstrīdētā norma individualizē konkrētu to dzīvokļu īpašnieku kategoriju, kuriem jāsedz visa ūdens patēriņa starpība, proti, dzīvokļu īpašniekus, kuru īpašumos ūdens patēriņa skaitītāji nav uzstādīti. Tādējādi apstrīdētā norma atkāpjas no pilnvarojošajā normā noteiktā principa, ka katrs dzīvokļa īpašnieks apmaksā noteiktu daļu no mājā radušās ūdens patēriņa starpības. Daļa dzīvokļu īpašnieku vispār ir atbrīvoti no pienākuma piedalīties ūdens patēriņa starpības segšanā.

Otrā apstrīdētā norma neatbilst arī Latvijas tiesību sistēmā nostiprinātajam civiltiesību principam, ka par kopīpašuma uzturēšanu un ar to saistīto izdevumu segšanu atbild visi kopīpašnieki proporcionāli sev piederošo domājamo daļu īpatsvaram kopīpašumā. Tātad arī šajā aspektā Ministru kabinets nav ievērojis tam likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma robežas.

Otrkārt, Saeima norāda, ka Ministru kabinets nav vadījies no Satversmē noteiktajiem pamattiesību ierobežojuma kritērijiem. Otrajā apstrīdētajā normā nav atbilstoši samērīguma principam sabalansētas visu dzīvokļu īpašnieku tiesības un tiesiskās intereses. Saeima piekrīt Pieteikuma iesniedzējai Vidzemes apgabaltiesai, ka Otrās apstrīdētās normas sodošais raksturs un tajā paredzētās sekas nav samērīgas ar dzīvokļa īpašnieka pārkāpumu.

Tātad Ministru kabinets, izdodot šo tiesību normu, ir pārkāpis Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 17.[2] panta ceturtajā daļā ietvertā pilnvarojuma robežas. Pat ja atzītu, ka Ministru kabinets ir rīkojies atbilstoši pilnvarojumam, Otrā apstrīdētā norma tomēr nav uzskatāma par atbilstošu samērīguma principam.

6. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka Otrā apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. pantam.

Otrās apstrīdētās normas pieņemšanas brīdī identificētie ūdens patēriņa starpības rašanās iemesli pārsvarā bija saistīti ar paša dzīvokļa īpašnieka negodprātīgu rīcību. Nevar izslēgt to, ka šīs normas izstrādes laikā nozares eksperti bija apzinājuši arī citus iespējamos ūdens patēriņa starpības cēloņus, taču to ietekme un izplatība tobrīd vēl nebija izpētīta pietiekamā mērā, lai attiecīgo problēmas risinājumu varētu formalizēt normatīvajā aktā.

Otrā apstrīdētā norma, kā arī Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās 11. punkts kopumā noteikumos iekļauts tādu pašu apsvērumu dēļ kā Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās 19.[1] punkts, tostarp Pirmā apstrīdētā norma (redakcijā, kas bija

spēkā līdz 2019. gada 21. novembrim). Proti, minētās tiesību normas atspoguļoja tipiskākās situācijas, kurās bija konstatējama neatbilstība starp kopējo dzīvojamā mājā patērēto ūdens daudzumu un atsevišķos dzīvokļu īpašumos atbilstoši ūdens patēriņa skaitītāju rādījumiem aprēķināto patērētā ūdens daudzumu.

Ekonomikas ministrija uzskata, ka izpratne par galvenajiem ūdens patēriņa starpības cēloņiem ir mainījusies saistībā ar 2019. gada Grozījumu izstrādi. 2016.–2019. gadā, reaģējot uz iedzīvotāju sūdzībām, tika vērtēts tas, vai minētajos noteikumos ietvertā ūdens patēriņa starpības sadales kārtība ir taisnīga. Tika konstatēts, ka ūdens patēriņa starpības cēlonis var būt saistīts ne tikai ar dzīvokļa īpašnieka negodprātīgu rīcību, bet arī, piemēram, ar dzīvojamās mājas ūdensapgādes sistēmas slikto tehnisko stāvokli, avārijās, remontdarbos noplūdināto ūdens daudzumu, ūdens kvalitāti, komercuzskaites mēraparāta darbību, ūdens patēriņa skaitītāju dažādo jutību un to uzstādīšanas prasību neievērošanu. Tādēļ Pakalpojumu apmaksas noteikumi nepārņemtajās mājās tika papildināti ar formulu, pēc kuras aprēķina maksimālo piegādāto ūdens daudzumu vienam dzīvokļa īpašumam. Šā regulējuma izstrādes un pieņemšanas laikā gan nozares eksperti, gan valsts institūciju pārstāvji jau spēja jautājumu izvērtēt daudz detalizētāk. Tas skaidrojams ar apstākli, ka jau bija uzkrājusies daudz lielāka pieredze un pilnīgāki novērojumi par ūdens patēriņa starpības cēloņiem. Savukārt tas, ka analoģiska formula Pakalpojumu apmaksas noteikumos pārņemtajās mājās tika ietverta vēlāk – 2021. gadā –, bija saistīts ar papildu problēmjautājumu risināšanu 2021. gada Grozījumu projekta izstrādes un saskaņošanas laikā.

7. Pieaicinātā persona – **Tieslietu ministrija** – uzskata, ka Otrā apstrīdētā norma daļēji neatbilst Satversmes 105. pantam.

Otrajā apstrīdētajā normā personai noteiktais pienākums veikt visas mājas ūdens patēriņa starpības samaksu šai personai ierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās pamattiesības. Šis pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, un tam ir leģitīms mērķis – citu personu (gan pakalpojuma sniedzēja, gan citu dzīvokļu īpašnieku) tiesību aizsardzība.

Ar Otro apstrīdēto normu tika risināts jautājums par metodi, pēc kādas aprēķināma maksājamā daļa tiem dzīvokļu īpašniekiem, kuru dzīvokļos ūdens patēriņa skaitītāji nav uzstādīti, – ja dzīvokļu īpašnieku kopība ir nolēmusi ūdens patēriņa uzskaitei izmantot individuālos skaitītājus. Tas, ka ūdens patēriņa starpību sadalīja starp tādiem dzīvokļu īpašniekiem, kuri nesniedza informāciju par individuāli patērēto ūdens daudzumu, motivēja personas uzstādīt ūdens patēriņa skaitītājus. Turklāt šī norma nodrošināja to, ka dzīvojamās mājas īpašnieki un

pakalpojuma sniedzējs savas savstarpējās saistības pilda precīzi. Tādējādi ierobežojums bija piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Ūdens patēriņa starpības aprēķina metode, kas iekļauta Otrajā apstrīdētajā normā, bija atbilstoša tālaika izpratnei par ūdens patēriņa starpības rašanās iemesliem un tika izraudzīta kā iedarbīgākais līdzeklis apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai. Ministru kabinets primāri tieši dzīvojamās mājas īpašniekiem ir uzticējis tās metodes izvēli, ar kuru tiek noteikta katra dzīvokļa īpašnieka maksājamā daļa par saņemto pakalpojumu. Tikai tad, ja dzīvojamās mājas īpašnieki izvēlējušies maksājamo daļu noteikt ar ūdens patēriņa skaitītāju palīdzību, likumdevējs ir iejaucies, nosakot metodi, pēc kuras aprēķināma maksa par dzīvojamā mājā patērēto ūdens daudzumu. Iespējamais personas pamattiesību ierobežojums ir samērīgs tad, ja ūdens patēriņa starpības cēlonis saistīts ar kāda dzīvokļa īpašnieka negodprātīgu rīcību. Taču atsevišķos gadījumos arī tādi ūdens zudumi, kas saistīti ar avāriju vai remontdarbiem, varēja tikt sadalīti tikai starp dažiem dzīvokļu īpašniekiem. Līdz ar to Otrā apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 105. pantam tiktāl, ciktāl atsevišķos gadījumos dažiem vai vienam dzīvokļa īpašniekam nācās apmaksāt ūdens patēriņa starpību, kurā ierēķināta arī visa tā ūdens zuduma daļa, kas radusies avārijas vai remonta rezultātā. Par dzīvojamās mājas ūdensapgādes sistēmas tehnisko stāvokli ir atbildīgi visi mājas īpašnieki kopumā. Līdz ar to pienākums dzīvokļa īpašniekam segt arī to ūdens zuduma daļu, kas nav saistīta ar viņa negodprātīgu rīcību, turklāt segt neierobežotā apmērā, ir nesamērīgs.

8. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka Otrā apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 105. pantam.

Otrā apstrīdētā norma personai ierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu. Tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, un tam ir leģitīms mērķis – pārējo dzīvokļu īpašnieku, kuri ir uzstādījuši ūdens patēriņa skaitītājus, interešu aizsardzība. Tāpat šīs normas izdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Tomēr tiesībsargs uzskata, ka Otrā apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam, jo tajā ietvertā ierobežojuma leģitīmo mērķi varēja sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Uz to norāda fakts, ka pats apstrīdētās normas izdevējs šo normu ir grozījis. Pilnveidojot Pakalpojumu apmaksas noteikumos pārņemtajās mājās ietverto regulējumu, Ministru kabinets pēc būtības ir atzinis, ka Otrā apstrīdētā norma bija acīmredzami nesamērīga.

Tas, vai konkrētajam dzīvokļa īpašniekam iestāsies apstrīdētajā normā paredzētās tiesiskās sekas, ir tiešā veidā atkarīgs no pašas

personas rīcības. Tomēr jāņem vērā, ka ūdens patēriņa starpība var rasties ne tikai personas darbības vai bezdarbības dēļ. Tipiskākie ūdens patēriņa starpības rašanās jeb ūdens zuduma iemesli ir saistīti ar ūdens noplūdēm avārijās, remontdarbos, atšķirīgu skaitītāju verifikācijas laiku, skaitītāju neesību, atšķirīgu laiku, kad nodoti ūdens skaitītāju rādījumi, faktiski patērētā ūdens patēriņa skaitītāju rādījumu samazināšanu vai nepareizu nolasīšanu, ūdens lietošanu dzīvokļu krānos ar ļoti mazu caurplūdi vai krānu pilēšanu (bojājumiem), skaitītāju nepilnībām, dažādu klašu skaitītāju izmantošanu vai nepareizu to uzstādīšanu, skaitītāju ietekmēšanu, aizsērējušiem skaitītājiem, kā arī nelielu, bet pastāvīgu ūdens aiztecēšanu nepietiekama ventiļu vai krānu hermētiskuma dēļ. Tātad gadījumā, ja personai ir jāapmaksā ūdens patēriņa starpība, kurā ietilpst ne tikai tās neuzskaitītais ūdens patēriņš, bet arī citu apstākļu dēļ radies ūdens patēriņš, šāda starpības sadales kārtība var būt netaisnīga vai nesamērīga. Visi dzīvojamās mājas īpašnieki kopumā ir atbildīgi par mājas ūdensapgādes sistēmas tehnisko stāvokli, tāpēc nav samērīgi attiecināt visu ūdens patēriņa starpību tikai uz atsevišķiem dzīvokļu īpašniekiem.

Papildus tiesībsargs vērš uzmanību uz to, ka Otrajai apstrīdētajai normai analoģisks tiesisks regulējums Pakalpojumu apmaksas noteikumos nepārņemtajās mājās pilnveidots jau 2019. gada novembrī, savukārt pēc būtības identiskajās Pakalpojumu apmaksas noteikumos pārņemtajās mājās ietvertajās tiesību normās, arī Otrajā apstrīdētajā normā, atbilstoši grozījumi tika veikti gandrīz divus gadus vēlāk.

9. Pieaicinātā persona – SIA "Rīgas namu pārvaldnieks" (turpmāk – Sabiedrība) – pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā paustajam viedoklim un norāda, ka Otrā apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. pantam.

Otrajā apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir aizsargāt to pārējo dzīvokļu īpašnieku intereses, kuri uzskaita savu ūdens patēriņu un laikus nodod ūdens patēriņa skaitītāja rādījumus. Ja dzīvokļa īpašumā nav uzstādīts aukstā un karstā ūdens patēriņa skaitītājs, nav iespējams objektīvi noskaidrot šajā īpašumā radušos ūdens patēriņu. Līdz ar to rodas negatīvas sekas pārējiem dzīvokļu īpašniekiem, kuri ir uzstādījuši ūdens patēriņa skaitītājus, proti, nav iespējams objektīvi un taisnīgi sadalīt maksājumus par piegādāto ūdeni starp dzīvokļu īpašniekiem. Savukārt tad, ja visas ūdens patēriņa starpības samaksas pienākums tiek uzlikts dzīvokļa īpašniekam, kurš nav uzstādījis ūdens patēriņa skaitītāju, viņš tiek motivēts tomēr ievērot dzīvojamā mājā noteikto ūdens patēriņa uzskaites kārtību.

Sabiedrība uzskata, ka galvenie ūdens patēriņa starpības cēloņi laika gaitā nav mainījušies. Parasti tie saistīti ar nenolasītiem vai kļūdaini

nolasītiem ūdens patēriņa skaitītāju rādījumiem, šo skaitītāju zemu precizitāti, ūdens zudumiem aukstā un karstā ūdens apakšējās sadales sistēmās, bojātu skaitītāju lietošanu vai to ietekmēšanu ar magnētiskām vai elektromagnētiskām ierīcēm, kā arī skaitītāju neesību vai nefunkcionēšanu atsevišķos dzīvokļu īpašumos. Ūdens patēriņa starpību ir iespējams samazināt līdz minimumam, ja visi dzīvokļu īpašnieki un pārvaldnieks rīkojas atbildīgi un tiem ir izpratne par ūdens patēriņa starpības cēloņiem. Turklāt, pat ja Pakalpojumu apmaksas noteikumos pārņemtajās mājās nav noteikts katra dzīvokļa īpašnieka obligāts pienākums uzstādīt ūdens patēriņa skaitītāju savā dzīvoklī, skaitītāju uzstādīšana veicina arī ūdens resursa saprātīgu un atbildīgu izmantošanu.

Otrā apstrīdētā norma ļāva panākt taisnīgāku visu iesaistīto pušu interešu ievērošanu salīdzinājumā ar Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās normām, kuras ir spēkā kopš 2021. gada 3. septembra. Ja katrs dzīvokļa īpašnieks rīkojas godprātīgi kā krietns un rūpīgs saimnieks un izturas atbildīgi pret citiem dzīvokļu īpašniekiem un sabiedrību kopumā, tad apstrīdētā norma nav piemērojama un personas tiesības uz īpašumu nemaz netiek aizskartas. Ūdens patēriņa skaitītāja uzstādīšana un verificēšana neprasa no dzīvokļa īpašnieka nesamērīgas pūles vai lielus finanšu resursus. Ja visi dzīvokļu īpašnieki uzstāda individuālos ūdens patēriņa skaitītājus, ievēro noteikto kārtību attiecībā uz ūdens patēriņa skaitītājiem, to datu nolasīšanu un nodošanu, tad ar pakalpojuma piegādi saistīto izdevumu sadalījums ir objektīvs un pušu intereses ir ievērotas iespējami labākajā veidā.

10. Pieaicinātā persona – biedrība "LATVIJAS NAMU PĀRVALDĪTĀJU UN APSAIMNIEKOTĀJU ASOCIĀCIJA" (turpmāk – Asociācija) – vērš uzmanību uz apsvērumiem, ko tā sniegusi savā viedoklī Satversmes tiesai lietā Nr. 2023-46-03.

Dzīvokļu īpašumos dzīvojošo personu skaita noteikšana ir problemātiska. Personas bieži vien pat gadiem ilgi nedzīvo savā deklarētajā dzīvesvietā. Turklāt neviens, izņemot pašu personu, nevar konstatēt, cik personu faktiski saņem pakalpojumus konkrētajā dzīvokļa īpašumā. Pārvaldniekam, lai noskaidrotu konkrētos dzīvokļu īpašumos faktiski dzīvojošo personu skaitu, bija un joprojām ir jāpieprasa informācija no pašiem dzīvokļu īpašniekiem. Turklāt apstrīdētās normas pieņemšanas brīdī bija daudz mazāk informācijas par ūdens patēriņa starpības rašanās iemesliem un šī starpība visbiežāk tika saistīta ar dzīvokļa īpašnieka negodprātīgu rīcību.

Ūdens patēriņa skaitītāju ieviešana Latvijā notiek pakāpeniski un uz dzīvokļu īpašnieku brīvprātīga lēmuma pamata. Sākotnēji tika uzskatīts, ka atsevišķos dzīvokļu īpašumos, kur uzstādīti ūdens patēriņa skaitītāji, patērētais ūdens tiek uzskaitīts precīzi, bet atlikušais ūdens tiek patērēts

dzīvokļu īpašumos, kur nav ūdens skaitītāju. Daudzdzīvokļu mājas ievada ūdens uzskaites mēraparātu rādījumu nesakritība ar dzīvokļu īpašumu mēraparātu rādījumu summu parādījās tikai tad, kad arvien vairāk pieauga to dzīvokļu īpašumu skaits, kuros uzstādīti individuāli ūdens patēriņa skaitītāji. Laika gaitā, iedziļinoties ūdens patēriņa uzskaites tehniskajās īpatnībās, tika konstatēta arī pieļaujamā ūdens patēriņa skaitītāju tehniskā kļūda.

Secinājumu daļa

11. Pieteikumu iesniedzēji lūdz Satversmes tiesu vērtēt divu tiesību normu atbilstību Satversmes 105. pantam. Līdz ar to tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības vērtēšanai.

Pakalpojumu apmaksas noteikumi nepārņemtajās mājās, arī Pirmā apstrīdētā norma, regulēja ūdens patēriņa starpības apmaksas kārtību dzīvojamās mājās līdz brīdim, kad mājas pārvaldīšanas tiesības tiek nodotas dzīvokļu īpašnieku sabiedrībai vai ar dzīvokļu īpašnieku savstarpēju līgumu pilnvarotai personai (*sk. likuma "Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju" 50. pantu un Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās 2. punktu*). Savukārt Pakalpojumu apmaksas noteikumi pārņemtajās mājās, tostarp Otrā apstrīdētā norma, regulēja šo pašu kārtību dzīvojamās mājās, kuru pārvaldīšanas tiesības saskaņā ar Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likumu īsteno (ir pārņēmusi) dzīvokļu īpašnieku kopība.

Abas apstrīdētās normas noteic, ka gadījumā, ja dzīvojamā mājā radusies ūdens patēriņa starpība un persona sev piederošajā dzīvokļa īpašumā nav uzstādījusi ūdens patēriņa skaitītāju, dzīvojamā mājā noteikto proporcionālo ūdens patēriņa starpības sadales kārtību nepiemēro, bet ūdens patēriņa starpību sedz minētā persona, kuras atsevišķajā īpašumā skaitītājs nav uzstādīts. Proti, kaut arī apstrīdēto normu subjekti ir atšķirīgi atkarībā no tā, vai attiecīgās dzīvojamās mājas privatizācijas process ir vai nav pilnībā noslēdzies, tomēr abas apstrīdētās normas pēc būtības regulē vienu un to pašu tiesību jautājumu.

Līdz ar to Satversmes tiesa abu apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam vērtēs vienlaikus.

12. Satversmes 105. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību." Izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības

vajadzībām, tādēļ apstrīdētās normas vērtējamas Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu tvērumā.

Satversmes 105. pants paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts iespēju sabiedrības interesēs ierobežot šīs tiesības. Ar tiesībām uz īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas. Arī personas naudas līdzekļi ir tiesību uz īpašumu objekts (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu*). Tādējādi dzīvokļa īpašnieka – personas, kuras dzīvokļa īpašumā nav uzstādīts ūdens patēriņa skaitītājs, – naudas līdzekļi ietilpst tiesību uz īpašumu tvērumā.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka normatīvajos tiesību aktos noteikts obligāta maksājuma veikšanas pienākums vienmēr nozīmē tiesību uz īpašumu ierobežojumu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 13.3. punktu*).

Gan Pakalpojumu apmaksas noteikumi nepārņemtajās mājās, gan Pakalpojumu apmaksas noteikumi pārņemtajās mājās noteic, ka gadījumā, ja dzīvojamā mājā veidojas ūdens patēriņa starpība, tiek veikts ūdens patēriņa pārrēķins. Šo starpību dzīvokļu īpašnieki sedz atbilstoši atsevišķo dzīvokļu īpašumu skaitam, proporcionāli individuālo ūdens patēriņa skaitītāju rādījumiem vai atbilstoši personai piederošās dzīvojamās mājas domājamās daļas apmēram (*sk. Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās 19. punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019. gada 21. novembrim) un Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās 9. un 10. punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 2. septembrim)*). Tomēr šādu dzīvojamā mājā noteikto ūdens patēriņa starpības sadales kārtību nepiemēro tad, ja iestājas kāds no Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās $19.^1$ punktā (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019. gada 21. novembrim) un Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās 11. punktā (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 2. septembrim) minētajiem gadījumiem, tostarp apstrīdētajās normās noteiktais gadījums, kad persona savā dzīvokļa īpašumā nav uzstādījusi ūdens patēriņa skaitītāju. Šādā gadījumā ūdens patēriņa starpību sadala atbilstoši atsevišķo īpašumu skaitam starp apstrīdētajās normās norādītajiem dzīvokļu īpašniekiem. Proti, ja persona nav uzstādījusi skaitītāju, tai rodas pienākums segt daļu no ūdens patēriņa starpības vai pat visu šo starpību.

Tādējādi apstrīdētās normas nosaka obligāta maksājuma veikšanas pienākumu gadījumā, ja persona nav izpildījusi pienākumu tai piederošajā dzīvokļa īpašumā uzstādīt ūdens patēriņa skaitītāju un dzīvojamā mājā ir izveidojusies ūdens patēriņa starpība. Apstrīdētajās normās noteiktais

personas pienākums šādā gadījumā samaksāt visas mājas ūdens patēriņa starpību no saviem finanšu līdzekļiem samazina attiecīgās personas īpašumu – naudas līdzekļus.

Līdz ar to apstrīdētās normas personai ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu.

13. Noskaidrojot, vai personas tiesību uz īpašumu ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai tas ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19. punktu*).

Satversmes tiesa vairākkārt secinājusi, ka tiesības uz īpašumu var ierobežot arī ar Ministru kabineta noteikumiem (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 32. punktu*). Tomēr izpildvaras tiesības izdot ārējus normatīvus aktus sniedzas vien tiktāl, ciktāl likumā tai ir piešķirts attiecīgs pilnvarojums.

Pieaicinātā persona Saeima norāda, ka Ministru kabinets, izdodot Otro apstrīdēto normu, ir pārkāpis tam noteiktā pilnvarojuma robežas. Lai arī tas esot tiesīgs noteikt kārtību ūdens patēriņa starpības sadalei starp dzīvokļu īpašniekiem, tostarp šīs starpības samaksas kārtību, tomēr, pieņemot šo apstrīdēto normu, tas neesot ievērojis tiesisko regulējumu attiecībā uz dzīvokļu īpašnieku tiesībām un pienākumiem, tostarp civiltiesību principu, saskaņā ar kuru kopīpašnieki sedz izdevumus atbilstoši to domājamo daļu apmēram. Tāpat Ministru kabinets neesot vadījies pēc Satversmē noteiktajiem pamattiesību ierobežojuma leģitimitātes kritērijiem. Līdzīgus apsvērumus Saeima paudusi arī savā viedoklī lietā Nr. 2024-46-03, uzskatot, ka Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās normas, kas reglamentē ūdens patēriņa starpības aprēķināšanas un apmaksas kārtību, neatbilst likumā "Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju" (turpmāk – Privatizācijas likums) ietvertajam pilnvarojumam (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 90.–98. lp.*).

Apstrīdētajām normām līdzīgas tiesību normas satversmību Satversmes tiesa vērtēja arī 2024. gada 12. decembra spriedumā lietā Nr. 2023-46-03. Minētajā spriedumā tiesa vērtēja arī to, vai Privatizācijas likuma 50. panta piektā daļa pilnvaro Ministru kabinetu noteikt, ka visu dzīvojamās mājas ūdens patēriņa starpību apmaksā tikai tādi dzīvokļu īpašnieki, kuri nav iesnieguši informāciju par ūdens skaitītāja rādījumu vismaz trīs mēnešus pēc kārtas.

Minētā Privatizācijas likuma norma noteica: dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamo ūdensapgādes pakalpojumu samaksas kārtību, kā arī kritērijus, pēc kuriem tiek noteikta katra dzīvokļa īpašnieka apmaksājamā daļa par saņemto pakalpojumu, nosaka Ministru kabinets.

Satversmes tiesa secināja, ka šāds pilnvarojums ietver Ministru kabineta tiesības noteikt to, kā sadala dzīvojamās mājas ūdens patēriņa starpību, arī to starpību, kas radusies ūdensapgādes sistēmas avārijas vai remontdarbu dēļ, un kurš sedz izdevumus gadījumos, kad šāda starpība rodas (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-46-03 11. punktu*).

Pirmā apstrīdētā norma izdota, pamatojoties uz Privatizācijas likuma 50. panta piekto daļu. Nav pamata uzskatīt, ka lietā Nr. 2023-46-03 izdarītie apsvērumi būtu atšķirīgi attiecināmi uz Pirmās apstrīdētās normas atbilstību likumdevēja noteiktajam pilnvarojumam, jo arī šī norma noteic to, kā sadala dzīvojamās mājas ūdens patēriņa starpību un kurš sedz izdevumus gadījumos, kad šāda starpība rodas.

Savukārt pilnvarojums Ministru kabinetam izdot Otro apstrīdēto normu ietverts citā normatīvajā aktā, proti, Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likumā. Saskaņā ar šā likuma 17.[2] panta trešās daļas 4. punktu līgumā par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamā pakalpojuma nodrošināšanu obligāti ietver kritērijus un metodiku, pēc kādiem tiek noteikta, aprēķināta un uzskaitīta katra dzīvokļa īpašnieka maksājamā daļa par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamo pakalpojumu. Šos kritērijus un metodiku nosaka dzīvojamās mājas īpašnieki, ievērojot Ministru kabineta noteikumus par kārtību, kādā tiek noteikta, aprēķināta un uzskaitīta katra dzīvojamās mājas īpašnieka maksājamā daļa par attiecīgu dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamo pakalpojumu (*sk. Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 17.[2] panta ceturto daļu*).

Privatizācijas likuma 50. panta piektajā daļā un Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 17.[2] panta ceturtajā daļā ietvertajās pilnvarojošajās normās izmantoti atšķirīgi gramatiskie formulējumi. Tomēr abos pilnvarojumos ir ietverts viens un tas pats princips ar vienādu saturu un mērķi – paredzēt kārtību, kādā tiek noteikta katra dzīvokļa īpašnieka maksājamā daļa par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamo pakalpojumu. Uz to, ka minētās pilnvarojošās normas pēc sava apjoma, satura un mērķa, ciktāl tas attiecas uz ūdens patēriņa starpības apmaksas kārtības noteikšanu, neatšķiras, norāda arī pieaicinātā persona Saeima. Līdz ar to secināms, ka, tāpat kā Privatizācijas likuma 50. panta piektā daļa, arī Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 17.[2] panta ceturtā daļa ietver Ministru kabineta tiesības noteikt to, kā sadala dzīvojamās mājas ūdens patēriņa starpību un kurš sedz izdevumus gadījumos, kad šāda starpība rodas.

Tas, ka apstrīdētās normas paredz no civiltiesību principiem atšķirīgu regulējumu, pats par sevi nenozīmē, ka Ministru kabinets būtu pārkāpis tam likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma robežas. Apsvērums par civiltiesību principu ievērošanu, kā arī tas, vai Ministru kabinets, izdodot

apstrīdētās normas, ir vadījies pēc pamattiesību ierobežojuma kritērijiem, ir saistīts ar šo normu satversmības vērtējumu pēc būtības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2024. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-46-03 11. punktu*).

Tādējādi apstrīdētās normas ir izdotas Privatizācijas likuma 50. panta piektajā daļā un Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 17.[2] panta ceturtajā daļā ietvertā pilnvarojuma robežās.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas, ka apstrīdētās normas ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas, kā arī izdotas tādā procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts, pamatojoties uz likumu.

14. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība. Ar ierobežojumu, pirmkārt, tiek aizsargātas katra atsevišķa dzīvokļa īpašnieka tiesības uz īpašumu, proti, tiesības neciest naudas līdzekļu nepamatotu samazinājumu, kā arī tiesības netraucēti saņemt pakalpojumu no pakalpojuma sniedzēja. Otrkārt, tiek nodrošinātas trešo personu – ūdensapgādes pakalpojumu sniedzēju – tiesības saņemt maksu par sniegto pakalpojumu, proti, tiek aizsargāta netraucēta dzīvokļu īpašnieku kopības un pakalpojuma sniedzēja civiltiesisko saistību izpilde.

Arī Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir citu cilvēku – to dzīvokļu īpašnieku, kuri savā dzīvokļos ir uzstādījuši ūdens patēriņa skaitītājus, tiesību aizsardzība.

Pirmā apstrīdētā norma Pakalpojumu apmaksas noteikumos nepārņemtajās mājās ietverta ar mērķi novērst tādu visai bieži konstatētu situāciju, ka papildus dzīvokļa īpašumā faktiski patērētajam ūdens daudzumam tiek noteikta nesamērīgi liela ūdens patēriņa starpība (*sk. 2013. gada Grozījumu anotāciju. Pieejama: tap.mk.gov.lv*). Ūdens patēriņa starpības rašanās tolaik pārsvarā tika saistīta ar dzīvokļu īpašnieku negodprātīgu rīcību. Viens no bieži identificētajiem ūdens patēriņa starpības rašanās iemesliem bija tas, ka dzīvoklī nav uzstādīts ūdens patēriņa skaitītājs, faktiskais ūdens patēriņš dzīvoklī ir lielāks nekā tobrīd

normatīvajos aktos noteiktā maksimālā pieļaujamā ūdens patēriņa norma vienai personai, bet šāda dzīvokļa īpašnieks nav ieinteresēts uzstādīt ūdens patēriņa skaitītāju, jo tad palielinātos viņa ikmēneša maksājumus.

Arī Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās anotācijā norādīts, ka viens no šo noteikumu izdošanas mērķiem ir panākt, lai dzīvojamās mājas īpašnieki nevarētu noteikt netaisnīgu savstarpējo maksājumu sadali. Kā to norāda arī Ministru kabinets, Otrā apstrīdētā norma un ar to saistītās normas Pakalpojumu apmaksas noteikumos pārņemtajās mājās iekļautas pēc analoģijas ar tobrīd spēkā bijušajām Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās normām. Tādējādi tika nodrošināta vienota ūdens patēriņa starpības apmaksas kārtība gan dzīvojamās mājās, kuru pārvaldīšanas tiesības pārņēmusi dzīvokļu īpašnieku kopība, gan arī tādās dzīvojamās mājās, kuru pārvaldības tiesības no pašvaldības vēl nebija pārņemtas.

Ministru kabinets, kā arī pieaicinātā persona Ekonomikas ministrija, kas izstrādāja minētos Ministru kabineta noteikumus, norāda, ka Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās 19.[1] punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019. gada 21. novembrim), tāpat kā Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās 11. punkts (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 2. septembrim), atspoguļoja tipiskākās situācijas, kurās radās neatbilstība starp kopējo dzīvojamā mājā patērēto ūdens daudzumu un atsevišķos dzīvokļu īpašumos atbilstoši ūdens patēriņa skaitītāju rādījumiem aprēķināto patērētā ūdens daudzumu. Šīs situācijas visbiežāk bija saistītas ar dzīvokļa īpašnieka negodprātīgu rīcību, piemēram: dzīvokļa īpašnieks paziņo par netipiski zemu ūdens patēriņu, bet pārvaldnieka pārstāvjiem netiek dota iespēja pārliecināties par ūdens patēriņa skaitītāja rādījumu; dzīvokļa īpašnieks neziņo par ūdens patēriņa skaitītāja rādījumu; skaitītājs tiek mehāniski ietekmēts; ūdens tiek lietots tādā veidā, ka skaitītājs to tehnisku iemeslu dēļ nespēj uzskaitīt; dzīvoklī, kurā nav skaitītāja, faktiski dzīvo un ūdeni patērē vairāk personu nekā deklarēts. Arī pieaicinātā persona Sabiedrība ir norādījusi uz vairākiem jau minētajiem ūdens patēriņa starpības cēloņiem tās apsaimniekošanā esošajās mājās, un tie, piemēram, ūdens patēriņa skaitītāja neesība vai nefunkcionēšana atsevišķos dzīvokļu īpašumos, laika gaitā neesot mainījušies.

Tādējādi secināms, ka Ministru kabinets bija identificējis iemeslus, kas var izraisīt ūdens patēriņa starpību, un ar 2013. gada Grozījumiem iekļāvis Pakalpojumu apmaksas noteikumos nepārņemtajās mājās Pirmo apstrīdēto normu. Savukārt Otrā apstrīdētā norma iekļauta Pakalpojumu apmaksas noteikumos pārņemtajās mājās analoģiski jau spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam. Proti, ņemot vērā biežāk sastopamos ūdens patēriņa starpības rašanās iemeslus, noteikumos, kas regulēja

pakalpojumu apmaksu gan pārņemtajās, gan nepārņemtajās mājās, bija iekļauts princips, ka ūdens patēriņa starpību vispirms sedz personas, kuras šīs starpības rašanos varētu būt ietekmējušas, nevis tās personas, kuras ir ievērojušas tām uzliktos pienākumus (*sal. sk. Satversmes tiesas 2024. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-46-03 12. punktu*).

Ūdens patēriņa starpības cēloņi var būt saistīti gan ar atsevišķa dzīvokļa īpašnieka darbību vai bezdarbību, gan ar tādiem pašās apstrīdētajās normās norādītiem apstākļiem kā avārija vai remontdarbi, kas nav saistīti ar kāda dzīvokļa īpašnieka rīcību. Saskaņā ar apstrīdētajām normām personai, kas savā dzīvokļa īpašumā nav uzstādījusi ūdens patēriņa skaitītāju, ir jāsedz ūdens patēriņa starpība jebkurā gadījumā neatkarīgi no tā, kādu apstākļu dēļ šī starpība kopumā attiecīgajā laikposmā veidojusies.

Tomēr jāņem vērā, ka informācijas par ūdens patēriņu konkrētā dzīvokļa īpašumā neiesniegšana ir viens no apstākļiem, kas ietekmē ūdens patēriņa starpības rašanos. Lai gan šī starpība var būt atšķirīga atkarībā no tā, vai dzīvojamā mājā kopumā bijuši arī citi ūdens patēriņu ietekmējoši apstākļi, noteikt konkrētā dzīvokļa īpašumā patērēto ūdens daudzumu nav iespējams, ja tajā ūdens patēriņa skaitītājs vispār nav uzstādīts un līdz ar to ticamus ūdens patēriņa rādījumus nav iespējams iegūt.

Tātad apstrīdētās normas ir vērstas uz to, lai ūdens patēriņa starpību vispirms segtu personas, kuras šīs starpības rašanos varētu būt ietekmējušas tādā veidā, ka pretēji dzīvokļu īpašnieku kopības lēmumam nav savos dzīvokļu īpašumos uzstādījušas ūdens patēriņa skaitītājus, nevis tās personas, kuras savus pienākumus ir ievērojušas. Turklāt apstrīdētās normas aizsargā ūdensapgādes pakalpojuma sniedzēja tiesības saņemt visu samaksu par sniegto pakalpojumu arī tādā gadījumā, kad veidojas ūdens patēriņa starpība.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība.

15. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai vispirms jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem šo mērķi var sasniegt.

Gan Pieteikumu iesniedzēji, gan Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētās normas ir piemērotas leģitīmā mērķa sasniegšanai. Ar šīm normām radīta metode, kā noteikt tāda dzīvokļa īpašnieka apmaksājamo daļu, kura dzīvoklī ūdens patēriņa skaitītājs nav uzstādīts un līdz ar to nav iespējams iegūt informāciju par šajā dzīvoklī patērētā ūdens daudzumu. Apstrīdēto normu pieņemšanas laikā galvenie identificētie ūdens patēriņa

starpības rašanās iemesli esot saistīti ar paša dzīvokļa īpašnieka pienākumu neizpildi vai nekorektu izpildi. Turklāt dzīvojamās mājas pārvaldniekam neesot bijis iespējams konstatēt, cik personu faktiski dzīvo un izmanto pakalpojumus konkrētos dzīvokļu īpašumos. Proti, pārvaldnieki vadījušies tikai pēc dzīvoklī deklarēto personu skaita, kas bieži vien neatspoguļoja faktisko situāciju. Tādējādi, balstoties uz tālaika zināšanām par minēto jautājumu, metode, kas iekļauta arī apstrīdētajās normās, tikusi izraudzīta kā to izstrādes brīdī identificētais iedarbīgākais līdzeklis pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Ministru kabinets ar apstrīdētajām normām ir noregulējis situāciju, kas rodas, ja personas neiesniedz informāciju par to īpašumā patērētā ūdens daudzumu. Proti, ir izstrādāta metode, pēc kādas aprēķina maksu par ūdeni dzīvokļa īpašniekam, kura īpašumā ūdens patēriņa skaitītājs nav uzstādīts. Saskaņā ar šo metodi visas mājas ūdens patēriņa starpību, kuru veido arī tās personas patērētais ūdens daudzums, kura par savu patēriņu nav iesniegusi informāciju, nesedz tādas personas, kuras ir ievērojušas tām uzliktos pienākumus. Tādējādi ūdens patēriņa starpību sedz tikai tās personas, kuras nav pildījušas tām uzlikto pienākumu. Apstrīdētās normas nodrošina arī to, ka tiek pildītas saistības pret trešajām personām – pakalpojumu sniedzējiem.

Apstrīdētās normas sasniedz pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi arī tādā aspektā, ka mudina personu ievērot tai uzlikto pienākumu uzstādīt ūdens patēriņa skaitītāju. Personai, kura savā dzīvokļa īpašumā nav uzstādījusi ūdens patēriņa skaitītāju, var rasties pienākums samaksāt par ūdeni, ko tā nav patērējusi, ja ūdens patēriņa starpības daļu izraisījuši citi apstākļi, piemēram, ūdensvada avārija. Šādi papildu izdevumi var kļūt par pamudinājumu uzstādīt ūdens skaitītāju un turpmāk iesniegt informāciju par faktiski patērēto ūdeni, jo tad ūdens patēriņa starpību segs proporcionāli visi dzīvokļu īpašnieki.

Līdz ar to Ministru kabineta izraudzītais līdzeklis ir piemērots pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai.

16. Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi. Turklāt saudzējošāks līdzeklis ir tikai tāds līdzeklis, kas no valsts un sabiedrības neprasa nesamērīgi lielu ieguldījumu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 23. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 22. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja Vidzemes apgabaltiesa norāda, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varēja sasniegt ar citiem,

personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Arī pats Ministru kabinets esot reaģējis uz ierobežojuma nesamērību un pilnveidojis normatīvo regulējumu nolūkā līdzsvarot visas mājas īpašnieku un atsevišķu dzīvokļu īpašnieku tiesības. Proti, ar 2021. gada Grozījumiem Ministru kabinets iekļāvis Pakalpojumu apmaksas noteikumos pārņemtajās mājās 11.[1] punktu, kas nosaka formulu, pēc kuras aprēķina maksimālo piegādāto ūdens daudzumu. Šajā formulā ņemtas vērā attiecīgajā pašvaldībā noteiktās ūdens patēriņa normas, kā arī informācija par to personu skaitu, kuras lieto ūdensapgādes pakalpojumu konkrētā dzīvoklī. Minētie grozījumi sasniedzot leģitīmo mērķi – citu personu tiesību aizsardzība – tādā pašā kvalitātē, bet personas – dzīvokļa īpašnieka, kurš savā dzīvokļa īpašumā nav uzstādījis ūdens patēriņa skaitītāju, – pamattiesības aizsargājot mazāk ierobežojošā veidā. Līdzīgu viedokli pauž arī pieaicinātā persona tiesībsargs.

Savukārt Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētās normas to pieņemšanas laikā tika uzskatītas par iedarbīgāko pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekli. Apstrīdēto normu izdošanas brīdī identificētie ūdens patēriņa starpības rašanās iemesli esot saistīti galvenokārt ar dzīvokļa īpašnieka negodprātīgu rīcību. Tam piekrīt arī vairākas pieaicinātās personas – Tieslietu ministrija, Ekonomikas ministrija, Sabiedrība un Asociācija.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka iespējamie personas pamattiesības mazāk ierobežojošie līdzekļi ir skatāmi kopsakarā ar šo tiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi – citu cilvēku tiesību aizsardzību. Ja apstrīdētā norma ir vērsta uz to, lai ūdens patēriņa starpību segtu persona, kas ar savu bezdarbību, neuzstādot savā dzīvokļa īpašumā ūdens patēriņa skaitītāju, ir piedalījusies šīs starpības veidošanā, nevis citas personas, tad ar pieteikuma iesniedzējas norādīto līdzekli šo leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē (*sal. sk. Satversmes tiesas 2024. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-46-03 14. punktu*). Šobrīd spēkā esošo Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās 19.[2] punktā un Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās 11.[1] punktā ietvertā formula noteic, ka personai, kuras dzīvokļa īpašumā nav uzstādīts ūdens patēriņa skaitītājs, nav jāsedz visa ūdens patēriņa starpība un daļu šīs starpības nākas segt arī pārējiem dzīvokļu īpašniekiem. Savukārt saskaņā ar apstrīdētajām normām gadījumā, ja kāds no dzīvojamā mājā esošo dzīvokļu īpašniekiem savā dzīvoklī ūdens patēriņa skaitītāju nebija uzstādījis un līdz ar to nesniedza informāciju par faktisko ūdens patēriņu, citiem dzīvokļu īpašniekiem, kuri skaitītāju bija uzstādījuši, ūdens patēriņa starpība nebija jāsedz. Jebkāda atkāpe no šāda regulējuma neļautu pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi sasniegt tādā pašā kvalitātē.

Turklāt tādā gadījumā, ja Ministru kabinets ir apsvēris līdzekļus, ar kādiem pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis būtu sasniedzams, un izšķīries par vienai personu grupai nosakāmu ierobežojumu, par saudzējošāku nevarētu tikt uzskatīts tāds līdzeklis, kas uzliek ierobežojumu citai personu grupai (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 8. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-07-03 18.3. punktu*). Tādēļ arī šajā aspektā pašlaik spēkā esošā formula nevar tikt uzskatīta par saudzējošāku līdzekli to personu interešu aizsardzībai, kuras ir pildījušas tām uzliktos pienākumus.

Apstrīdētās normas citu cilvēku tiesību aizsardzību sekmēja arī tādējādi, ka mudināja personas uzstādīt ūdens patēriņa skaitītājus, lai turpmāk izvairītos no ūdens patēriņa starpības rašanās, kā arī no pienākuma apmaksāt visu šo starpību. Savukārt formula, kas nosaka maksimālo piegādāto ūdens daudzumu vienam atsevišķam īpašumam mēnesī, nemudina personu iesniegt informāciju par patērēto ūdeni tikpat lielā mērā kā apstrīdētās normas, kas personai, kura neiesniedz informāciju par patērēto ūdeni, rada risku, ka tai var nākties segt ūdens patēriņa starpību ievērojami lielākā apmērā.

Līdz ar to nav citu līdzekļu, ar kuriem apstrīdētajās normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē.

17. Visbeidzot, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda arī tā atbilstība, proti, tas, vai nelabvēlīgās tiesiskās sekas, kas personai rodas no tās pamattiesību ierobežojuma, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 23. punktu*). Izskatāmajā lietā ir līdzsvarojamas, no vienas puses, tādas personas tiesības uz īpašumu, kura savā dzīvokļa īpašumā nav uzstādījusi ūdens patēriņa skaitītāju, un, no otras puses, apstrīdētajās normās noteiktās ar pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi aptvertās citu personu intereses.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir acīmredzami nesamērīgs, jo personai var tikt uzlikts pienākums segt pārlieku lielu ūdens patēriņa starpību, kas var būt radusies arī citu personu negodprātīgas rīcības dēļ. Savukārt Ministru kabinets uzskata, ka minētais ierobežojums ir samērīgs, jo arī apstrīdēto normu spēkā esības laikā Ministru kabineta noteikumi paredzējuši tiesiskus instrumentus, ar kuriem varēja nodrošināt to, lai personas pamattiesības nemaz netiktu ierobežotas. Proti, persona esot varējusi no tai nelabvēlīgajām sekām izvairīties, izpildot pienākumu uzstādīt ūdens patēriņa skaitītāju.

17.1. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka civiltiesībās kopīpašnieku attiecības regulē princips, saskaņā ar kuru izdevumi tiek segti proporcionāli katra īpašnieka daļai kopīpašumā (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-46-03 15. punktu*). Minēto principu Ministru kabinets bija ņēmis vērā arī apstrīdēto normu pieņemšanas procesā. Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās 19. punktā bija noteikts, ka gadījumā, ja dzīvojamā mājā veidojas ūdens patēriņa starpība, dzīvokļu īpašnieki to sedz atbilstoši atsevišķo īpašumu skaitam. Līdzīga norma bija ietverta arī Pakalpojumu apmaksas noteikumos pārņemtajās mājās. Saskaņā ar šo noteikumu 10. punktu dzīvojamās mājas īpašnieki, ja tie izvēlējušies par piegādāto ūdeni maksājamo daļu noteikt, izmantojot ūdens patēriņa skaitītājus, ūdens patēriņa starpību sedz, sadalot to starp visiem dzīvokļu īpašniekiem. Proti, ūdens patēriņa starpību varēja segt vai nu atbilstoši dzīvojamā mājā esošo dzīvokļu skaitam, vai proporcionāli dzīvoklī uzstādītā skaitītāja rādījumam, vai arī atbilstoši dzīvokļa īpašniekam piederošās dzīvojamās mājas domājamās daļas apmēram.

Ar apstrīdētajām normām Ministru kabinets ir atkāpies no šā principa, paredzot, ka personai, kura nav uzstādījusi ūdens patēriņa skaitītāju, jāsedz visa ūdens patēriņa starpība neatkarīgi no tās rašanās iemesliem. Tātad apstrīdētās normas radīja tādu situāciju, ka slogs, kas vispārīgā gadījumā proporcionāli gultos uz visiem mājas dzīvokļu īpašniekiem, tika uzlikts tikai konkrētai personai vai personu grupai.

17.2. Ūdens patēriņa starpība var rasties arī tādu apstākļu dēļ, kuri nav saistīti ar konkrētās personas negodprātīgu rīcību, piemēram, saistībā ar remontdarbiem, avāriju, ūdens noplūdi ūdensapgādes sistēmas slikta tehniskā stāvokļa dēļ vai mēraparātu darbības nepilnībām. Līdz ar to personai, kura savā dzīvoklī nav uzstādījusi ūdens patēriņa skaitītāju, var rasties pienākums segt arī daļu no ūdens patēriņa starpības, kuru nav izraisījusi šīs personas rīcība un kura citos apstākļos būtu jāsedz visiem mājas dzīvokļu īpašniekiem kopīgi.

No Pieteikumu iesniedzēju izskatīšanā esošo civillietu materiāliem secināms, ka šā pienākuma izpilde personai var radīt būtisku un neprognozējamu finansiālu slogu. Piemēram, Pieteikuma iesniedzējs Senāts pieteikumā norāda, ka tā izskatāmajā civillietā personām no 2015. gada jūnija līdz septembrim aprēķināta ūdens patēriņa starpība, par ko jāmaksā no 140 līdz 313 *euro* mēnesī. No minētā redzams, ka ūdens patēriņa starpība dzīvokļa īpašniekam nav iepriekš paredzama un var ievērojami svārstīties. Pieteikuma iesniedzēja Vidzemes apgabaltiesa norāda, ka 2019. gada janvārī-septembrī personai aprēķināti maksājumi par patērēto ūdeni par summu no 80 līdz pat 213 *euro* mēnesī, savukārt pēc ūdens patēriņa skaitītāja uzstādīšanas, kad apstrīdētā norma personai

vairs netika piemērota, tai par patērēto ūdeni bija jāmaksā tikai pieci līdz 12 *euro* mēnesī (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 44.–64. lp.*). Proti, personai aprēķinātie maksājumi par patērēto ūdeni pirms un pēc ūdens patēriņa skaitītāja uzstādīšanas atšķiras pat vairāk nekā 10 reizes. Tātad pietiekami ticama ir iespējamība, ka persona saskaņā ar apstrīdētajām normām norēķinājās ne tikai par pašas patērēto ūdens daudzumu, bet arī par daļu no ūdens patēriņa starpības, kas radusies citu apstākļu dēļ.

Arī Ministru kabinets secināja, ka noteikumi par ūdensapgādes pakalpojuma apmaksu gan pārņemtajās, gan nepārņemtajās mājās pieļauj iespēju ilgstoši neveikt pasākumus patieso ūdens patēriņa starpības cēloņu apzināšanai un novēršanai, bet visu ilgstoši uzkrāto ūdens patēriņa starpību attiecināt pat tikai uz vienu dzīvokļa īpašumu un tādējādi pieļauj nesamērīgi lielu maksājumu aprēķināšanu atsevišķam dzīvokļa īpašniekam (*sk. Ministru prezidenta 2016. gada 13. decembra rezolūciju Nr. 20/M-1951 lietas materiālu 2. sēj. 154. lp., 2019. gada Grozījumu anotāciju lietas materiālu 6. sēj. 120.–141. lp., kā arī 2021. gada Grozījumu anotāciju lietas materiālu 4. sēj. 92.–93. lp.*). Pieaicinātā persona Ekonomikas ministrija norāda uz 2019. gada Grozījumu izstrādes laikā secināto, ka ūdens patēriņa starpība var rasties ne tikai dzīvokļu īpašnieku negodprātīgas rīcības dēļ, bet arī dzīvojamās mājas ūdensapgādes sistēmas sliktā tehniskā stāvokļa, avārijās vai remontdarbos noplūdinātā ūdens daudzuma, ūdens kvalitātes, komercuzskaites mēraparāta darbības nepilnību un ūdens patēriņa skaitītāju dažādas jutības un to uzstādīšanas prasību neievērošanas dēļ. Šo iemeslu dēļ vispirms ar 2019. gada Grozījumiem, bet pēc tam ar 2021. gada Grozījumiem ūdens patēriņa starpības apmaksas kārtībā tika ieviesta formula, pēc kuras nosakāms maksimālais piegādātais ūdens daudzums vienam dzīvoklim, ņemot vērā tajā deklarēto vai faktiski dzīvojošo personu skaitu un vietējās pašvaldības noteikto ūdens patēriņa normu vienam iedzīvotājam mēnesī (*sk. Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās 11.[1] punktu un Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās 19.[2] punktu*).

Tātad Pakalpojumu apmaksas noteikumos nepārņemtajās mājās (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019. gada 21. novembrim) un Pakalpojumu apmaksas noteikumos pārņemtajās mājās (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 2. septembrim) ietvertais princips, ka visa ūdens patēriņa starpība jāapmaksā atsevišķam dzīvokļa īpašniekam, kurš atbilst konkrētiem, formāliem pārkāpuma kritērijiem, varēja radīt šai personai ievērojamu un ar tās rīcību nesamērīgu finansiālu slogu.

17.3. Pieaicinātā persona Sabiedrība norāda, ka ūdens patēriņa skaitītāja neesībai dzīvoklī ir daudz lielāka negatīva ietekme uz citu personu tiesiskajām interesēm un tiesībām nekā tam, ka ūdens patēriņa skaitītājs ir uzstādīts, bet tā rādījumi tiek nodoti neregulāri vai arī netiek

nodoti savlaicīgi. Faktisko ūdens patēriņu noskaidrot vai pārbaudīt neesot iespējams līdz brīdim, kad attiecīgajā dzīvokļa īpašumā tiek uzstādīts ūdens patēriņa skaitītājs. Tādējādi tiekot ietekmētas pārējo dzīvokļu īpašnieku tiesības uz taisnīgu maksājumu sadali. Līdz ar to nevarot uzskatīt, ka citu dzīvokļu īpašnieku tiesības būtu aizskartas mazāk nekā to personu tiesības, kurām tiek piemērotas apstrīdētās normas.

Satversmes tiesa 2024. gada 12. decembra spriedumā lietā Nr. 2023-46-03 vērtēja tiesību normu, kas pienākumu atlīdzināt visu ūdens patēriņa starpību uzlika dzīvokļa īpašniekam, kurš nav iesniedzis informāciju par ūdens skaitītāja rādījumu vismaz trīs mēnešus pēc kārtas. Tiesa konstatēja, ka minētā tiesību norma – Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās 19.[1] 1. apakšpunkts – neatbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem, jo tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums nesamērīgi ierobežo personas pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-46-03 15. punktu*).

Lai gan izskatāmajā lietā apstrīdētās normas attiecas uz atšķirīgu tiesisko situāciju, pēc būtības tās rada identiskas tiesiskās sekas par salīdzināmu pārkāpumu. Proti, arī apstrīdētās normas dzīvokļa īpašniekam, kura bezdarbības dēļ nav bijis iespējams noskaidrot faktisko ūdens patēriņu tā atsevišķajā dzīvokļa īpašumā, uzliek pienākumu atlīdzināt visu dzīvojamā mājā radušos ūdens patēriņa starpību neatkarīgi no tās rašanās iemesla, piemēram, avārijas, remontdarbiem vai sliktā mājas ūdensapgādes sistēmas tehniskā stāvokļa. Tādējādi apstrīdētajās normās nav ņemti vērā citi objektīvi iespējami ūdens patēriņa starpības cēloņi un tās neveicina šo cēloņu novēršanu.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka apstrīdētajās normās noteiktā ūdens patēriņa starpības sadales kārtība nav samērīga, jo nav ņemti vērā papildu apstākļi, kas var izraisīt šo starpību, kā arī nav noteiktas maksimālās ūdens patēriņa normas. Ja ūdens patēriņa starpības cēlonis ir, piemēram, sliktais ūdensapgādes sistēmas tehniskais stāvoklis, avārija vai remontdarbi, tad par to ir atbildīgi visi dzīvokļu īpašnieki kopumā un nav ne taisnīgi, ne samērīgi negatīvās tiesiskās sekas attiecināt tikai uz atsevišķu dzīvokļa īpašnieku.

Satversmes tiesa atzīst, ka personai, kura savā dzīvokļa īpašumā nav uzstādījusi ūdens patēriņa skaitītāju, ir jāmaksā par tās patērēto ūdeni. Proti, nav pieļaujama tāda situācija, ka persona, neuzstādot skaitītāju, varētu izvairīties no attiecīgās samaksas veikšanas un pienākumu maksāt par tās patērēto ūdeni pārlikt uz citiem dzīvokļu īpašniekiem. Tomēr tādā gadījumā, ja pienākums segt visu dzīvojamās mājas ūdens patēriņa starpību tiek uzlikts tikai tai personai, kura savā dzīvokļa īpašumā nav uzstādījusi skaitītāju, neatkarīgi no tā, kāpēc šī starpība radusies, nevar tikt sasniegts samērīguma un taisnīguma principiem atbilstošs rezultāts.

Tieši šā iemesla dēļ ūdensapgādes pakalpojuma apmaksas noteikumos ir izdarīti grozījumi, kas uzliek personai, kura savā dzīvokļa īpašumā nav uzstādījusi ūdens patēriņa skaitītāju, pienākumu segt ūdens patēriņa starpību noteiktā apmērā un vienlaikus nodrošina to, ka atlikušo starpības apmēru visi dzīvokļu īpašnieki sedz proporcionāli.

Secināms, ka ar apstrīdētajām normām ir pieļauta atkāpe no civiltiesību principiem, kas nosaka kopīpašnieku savstarpējās attiecības, un visa ūdens patēriņa starpības segšanas nasta, neraugoties uz tās rašanās iemesliem, uzlikta personai, kura savā dzīvokļa īpašumā nav uzstādījusi ūdens patēriņa skaitītāju. Tādējādi nelabvēlīgās tiesiskās sekas, kas personai radās apstrīdētajās normās noteiktā tiesību ierobežojuma dēļ, ir lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma guva sabiedrība.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir nesamērīgs un apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

18. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja tiesa nav noteikusi citādi. Izmantojot Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā piešķirtās tiesības, tiesai iespēju robežās jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārumu, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*).

Pieteikumu iesniedzēji ir lūguši vērtēt, vai Pakalpojumu apmaksas noteikumu nepārņemtajās mājās 19.[1] 2. apakšpunkts redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. oktobra līdz 2019. gada 21. novembrim, un Pakalpojumu apmaksas noteikumu pārņemtajās mājās 11.2. apakšpunkts redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 30. septembra līdz 2021. gada 2. septembrim, atbilst Satversmei. Šādā redakcijā apstrīdētās normas vairs nav spēkā. Tādēļ Satversmes tiesai šajā spriedumā nav jālemj par apstrīdēto normu spēka zaudēšanas brīdi (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 10. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-07-03 26. punktu*).

Pieteikumu iesniedzēji lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no to izdošanas brīža. Proti, šīs normas esot piemērojamas ne vien to izskatīšanā esošajās civillietās Nr. C30519918 un Nr. C30733819, bet varot būt piemērojamas arī citās civillietās, kurās tiesvedība vēl turpinās. Līdz ar to esot nepieciešama apstrīdēto normu atzīšana par spēkā neesošām no konkrēta brīža pagātnē, lai aizsargātu arī

to personu pamattiesības, kuras uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 20. jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-19-01 7. punktu*).

Apstrīdēto normu atzīšana par spēkā neesošām no personas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža attiecībā uz atbildētājiem Pieteikumu iesniedzēju izskatīšanā esošajās civillietās ir vienīgā iespēja aizsargāt to pamattiesības, proti, atrisināt tiesisko strīdu un panākt Satversmei atbilstošu tiesisko risinājumu. Līdz ar to apstrīdētās normas attiecībā uz atbildētājiem minētajās civillietās atzīstamas par spēkā neesošām no to pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Jāņem vērā, ka apstrīdētās normas ir piemērotas citās civillietās, kurās jau stājies spēkā galīgs nolēmums. To piemērošanas rezultāts ir ietekmējis vairāku privāttiesisku attiecību dalībnieku – dzīvokļu īpašnieku, dzīvojamo māju pārvaldnieku un ūdensapgādes pakalpojumu sniedzēju – tiesiskās intereses. Apstrīdēto normu atzīšana par spēkā neesošām no to izdošanas brīža varētu aizskart citu personu paļāvību uz tiesiskā regulējuma noteiktību un ietekmēt to uzticēšanos valstij un tiesībām. Šādos apstākļos Satversmes tiesa secina, ka apstrīdēto normu atzīšana par spēkā neesošām no to izdošanas brīža nav iespējama. Tomēr, lai aizsargātu arī citu salīdzināmā situācijā esošu personu tiesības, nepieciešams noteikt, ka apstrīdētās normas attiecībā uz šīm personām civillietās, kurās tiesvedība jau uzsākta, bet vēl nav noslēgusies, zaudē spēku no to pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumu Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" $19.^1$ 2. apakšpunktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. oktobra līdz 2019. gada 21. novembrim) **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem un spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža attiecībā uz atbildētāju civillietā Nr. C30519918 un citām personām civillietās, kurās tiesvedība vēl nav noslēgusies.**

2. Atzīt Ministru kabineta 2015. gada 15. septembra noteikumu Nr. 524 "Kārtība, kādā nosaka, aprēķina un uzskaita katra dzīvojamās mājas īpašnieka maksājamo daļu par dzīvojamās mājas uzturēšanai

nepieciešamajiem pakalpojumiem" 11.2. apakšpunktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2015. gada 30. septembra līdz 2021. gada 2. septembrim) **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem un spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža attiecībā uz atbildētāju civillietā Nr. C30733819 un citām personām civillietās, kurās tiesvedība vēl nav noslēgusies.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 20. maijā

lietā Nr. 2024-20-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 7. punktu, 19. panta pirmo daļu un 28.[1] pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 22. aprīļa tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likuma 1. un 4. panta un Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam".

Konstatējošā daļa

1. 1994. gada 13. janvārī Saeima pieņēma Pilsētas domes, rajona padomes un pagasta padomes vēlēšanu likumu. Likuma nosaukums vairākkārt tika grozīts. No 2009. gada 1. jūlija līdz 2021. gada 14. janvārim likuma nosaukums bija šāds: "Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums". Ar 2019. gada 19. decembra likumu "Grozījumi Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā" Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likuma 1. pants tika papildināts ar trešo daļu, kura noteica: "Ja Saeima ir pieņēmusi likumu par domes atlaišanu un līdz kārtējām domes vēlēšanām ir palikuši mazāk nekā deviņi mēneši, jaunas domes vēlēšanas nenotiek un līdz kārtējām domes vēlēšanām darbojas pagaidu administrācija."

Kopš 2021. gada 15. janvāra likuma nosaukums ir šāds: "Pašvaldības domes vēlēšanu likums". Ar 2024. gada 20. jūnija likumu "Grozījumi Pašvaldības domes vēlēšanu likumā", kas stājās spēkā 2024. gada 2. jūlijā, Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešā daļa izteikta jaunā redakcijā, tās 2. punktā nosakot, ka jaunas domes vēlēšanas nenotiek un līdz kārtējām domes vēlēšanām darbojas pagaidu administrācija, ja Saeima ir pieņēmusi likumu par domes atlaišanu un līdz kārtējām domes vēlēšanām ir palikuši vairāk nekā deviņi mēneši, bet ne vairāk kā 18 mēneši un likumā par domes atlaišanu noteikts, ka jaunas domes vēlēšanas nenotiek. Šādā redakcijā norma ir spēkā arī lietas izskatīšanas laikā.

Saeima 2024. gada 20. jūnijā pieņēma Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likumu (turpmāk – Domes atlaišanas likums), kas stājās spēkā 2024. gada 2. jūlijā. Tā 1. pants nosaka: "Ar šo likumu Saeima atlaiž Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domi, ņemot vērā to, ka Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības dome ir pieļāvusi Likuma par budžetu un finanšu vadību, likuma "Par pašvaldību budžetiem" un Pašvaldību likuma pārkāpumus, nenodrošinot likumos noteikto funkciju izpildi un neievērojot valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju intereses."

Saskaņā ar Domes atlaišanas likuma 2. pantu Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā iecelta pagaidu administrācija. Savukārt saskaņā ar šā likuma 4. pantu pagaidu administrācija darbojas līdz dienai, kad uz pirmo sēdi sanāk nākamajās kārtējās pašvaldību vēlēšanās ievēlētā Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības dome.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības dome (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka Domes atlaišanas likuma 1. un 4. pants un Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkts neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. un 101. pantam.

Pieteikuma iesniedzēja 2023. gada 1. septembrī pieņēma lēmumu Nr. 968, ar kuru, pamatojoties uz likuma "Par pašvaldību finanšu stabilizēšanu un pašvaldību finansiālās darbības uzraudzību" (spēkā līdz 2024. gada 31. decembrim) (turpmāk – Stabilizācijas likums) 7. pantu, apstiprināts finanšu ministram iesniedzamais pašvaldības finanšu stabilizācijas pieteikums. Ar Finanšu ministrijas 2023. gada 3. oktobra rīkojumu Nr. 334 tika izveidota Pašvaldību finanšu stabilizācijas pieteikumu izskatīšanas un finanšu stabilizācijas projektu saskaņošanas pastāvīgā komisija (turpmāk – Stabilizācijas komisija) stabilizācijas pieteikuma izskatīšanai un stabilizācijas projekta saskaņošanai.

2023. gada 9. decembrī tika pieņemts likums "Par valsts budžetu 2024. gadam un budžeta ietvaru 2024., 2025. un 2026. gadam", kura 37. pantā noteikts, ka attiecībā uz pašvaldībām, kuras ir nonākušas finanšu grūtībās un kurās atbilstoši Stabilizācijas likumam vēl nav uzsākts finanšu stabilizācijas process, Ministru kabinetam ir tiesības lemt par nepieciešamajiem atbalsta pasākumiem, tajā skaitā par nepieciešamo valsts budžeta aizdevumu uzņemto saistību izpildei. Ar Ministru kabineta 2024. gada 13. februāra protokollēmuma Nr. 7 28. § "Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības finanšu situāciju un valsts budžeta aizdevumu finanšu situācijas stabilizēšanai" (turpmāk – 2024. gada 13. februāra protokollēmums) 2. punktu finanšu ministram uzdots piešķirt Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībai valsts budžeta aizdevumu līdz pieciem miljoniem *euro* uzņemto saistību izpildei, paredzot arī nosacījumus šā aizņēmuma saņemšanai.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (kopš 2024. gada 1. jūlija – Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija), veicot Pieteikuma iesniedzējas pārraudzību, konstatēja, ka Pieteikuma iesniedzēja ir atkārtoti pieļāvusi pašvaldību budžetu izstrādi, apstiprināšanu un izpildi regulējošu ārējo normatīvo aktu pārkāpumus attiecībā uz Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžetu 2023. un 2024. gadam. Ar Domes atlaišanas likumu Pieteikuma iesniedzēja ir atlaista un Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā ir iecelta pagaidu administrācija.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka nav būtiski un atkārtoti pārkāpusi normatīvos aktus un ka ir nesamērīgi ierobežota demokrātiskās, tiešās vēlēšanās ievēlētās pašvaldības lēmējinstitūcijas darbība. Pašvaldības dome var tikt atlaista tikai tad, ja citādi nav iespējams atjaunot pašvaldības darbības tiesiskumu un tas nepieciešams, lai novērstu normatīvajiem aktiem vai tiesas spriedumiem pretēju darbību. Domes atlaišanai ir jābūt nepieciešamam un samērīgam pašvaldības darbības tiesiskuma atjaunošanas līdzeklim.

2.1. Likumprojekta "Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likums" (turpmāk – Likumprojekts) sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (turpmāk – anotācija) ir aprakstīti visi notikumi, kas saistīti ar Pieteikuma iesniedzējas lēmumu par pašvaldības finanšu stabilizācijas procesa uzsākšanu, taču nav minēts neviens likuma pārkāpums, kas būtu pieļauts saistībā ar pašvaldības iesniegto finanšu stabilizācijas pieteikumu. Pieteikuma iesniedzēja ir rīkojusies atbilstoši Stabilizācijas likumam un iesniegusi finanšu ministram pašvaldības finanšu stabilizācijas pieteikumu. Savukārt finanšu ministrs nav pieņēmis nevienu no lēmumiem, kas saskaņā ar Stabilizācijas likuma 8. pantu bija jāpieņem.

Finanšu stabilizācijas projekta saskaņošanai finanšu ministrs izveidoja Stabilizācijas komisiju, taču normatīvie akti neparedz, ka pašvaldības domei vajadzētu bez iebildumiem pieņemt un izpildīt visus Stabilizācijas komisijas izvirzītos uzdevumus un ka to neizpilde būtu uzskatāma par likuma pārkāpumu.

2.2. Attiecībā uz pārkāpumiem, kas saistīti ar Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžeta 2023. gadam pieņemšanu, Likumprojekta anotācijā nav norādīts, kā tieši Pieteikuma iesniedzēja ir pārkāpusi Pašvaldību likuma 4. panta trešo daļu. Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā bez jebkādiem pārtraukumiem ir nodrošināta visu pašvaldības autonomo funkciju izpilde.

Par likuma "Par pašvaldību budžetiem" un Likuma par budžetu un finanšu vadību pārkāpumu nevar uzskatīt tāda pašvaldības budžeta apstiprināšanu, kurā nebija ietverti visi nepieciešamie izdevumi, jo budžeta pieņemšanas laikā tie nebija paredzami. Budžeta sagatavošanas un pieņemšanas procesā ir jāizdara saprātīgas prognozes gan par

izdevumiem, gan ieņēmumiem. Tas, ka izdevumi nebija precīzi norādīti, nav uzskatāms par būtisku normatīvo aktu pārkāpumu.

Likumdevējs ir atsaucies uz Valsts kontroles 2023. gada 22. decembra starpziņojumu revīzijas lietā Nr. 2.4.1-34/2023 (turpmāk – revīzijas ziņojums), kurā norādīts uz pārkāpumiem. No revīzijas ziņojuma secināms, ka šie pārkāpumi ir saistīti ar budžeta sagatavošanas kārtību pašvaldībā un ka šī kārtība bijusi sadrumstalota un necaurskatāma, taču Pieteikuma iesniedzēja ir ņēmusi vērā Valsts kontroles sagatavotos ieteikumus, tostarp izstrādājusi jaunu kārtību budžeta izstrādes procesā.

Nav pārkāpta arī likuma "Par valsts budžetu 2023. gadam un budžeta ietvaru 2023., 2024. un 2025. gadam" 36. panta ceturtā daļa, kas nosaka gadījumus, kad pašvaldība var saņemt aizņēmumu. Tas, ka pašvaldība neatbilst šajā normā paredzētajiem aizņēmuma saņemšanas priekšnoteikumiem, nav uzskatāms par likuma pārkāpumu.

2.3. 2024. gada budžetu Pieteikuma iesniedzēja pieņēma, par divām nedēļām kavējot Likuma par budžetu un finanšu vadību 41. panta $2.^1$ daļā paredzēto termiņu, taču arī šis kavējums nav atzīstams par būtisku vai atkārtotu pārkāpumu.

Nevar piekrist Likumprojekta anotācijā norādītajam, ka Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžets 2024. gadam nav sabalansēts un Pieteikuma iesniedzēja ir atbildīga par valsts budžeta aizdevuma nesaņemšanu. Kā viens no aizdevuma saņemšanas nosacījumiem 2024. gada 13. februāra protokollēmumā tika paredzēts tas, ka pašvaldībai ir jāiesniedz Finanšu ministrijai domē apstiprināts 2024. gada budžets bez deficīta. Pieteikuma iesniedzēja šo nosacījumu ir izpildījusi. Savukārt par to, ka budžets nav sabalansēts, neliecina tas, ka pamatbudžetā nolūkā segt izdevumus ir ieplānoti ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa pārpildes, kā arī ieņēmumi no nekustamā īpašuma pārdošanas.

Pieteikuma iesniedzējas atlaišana ir nesamērīgs un politiskajos apsvērumos balstīts līdzeklis. Pieteikuma iesniedzēja nav radījusi kaitējumu Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības iedzīvotāju un visas sabiedrības likumiskajām interesēm. Domes atlaišanas likuma izskatīšanas un pieņemšanas laikā Pieteikuma iesniedzēja jau bija novērsusi konstatētos pārkāpumus. Ja pašvaldības dome jau ir novērsusi iepriekš konstatētos pārkāpumus un atjaunojusi tiesiskumu, tad domes atlaišana vairs nav nepieciešama.

2.4. Pagaidu administrācijas iecelšanas mērķis ir nevis aizvietot demokrātiski ievēlēto pašvaldības domi, bet gan rast risinājumu īsam laikposmam, līdz darbu uzsāk jaunievēlētā dome. Tā ir izņēmuma situācija, tāpēc tai jābūt samērojamai ar laikposmu, kas nepieciešams jaunu pašvaldības domes vēlēšanu sarīkošanai. Turklāt pagaidu administrācija neuzņemas politisku atbildību vēlētāju priekšā.

Pagaidu administrācijas iecelšana uz laiku līdz kārtējām domes vēlēšanām Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā ir pamatota vienīgi ar Pieteikuma iesniedzējas un domes deputātu rīcību. Likumdevējs ir uzskatījis, ka Rēzeknes iedzīvotāji pašvaldības domes vēlēšanās ievēlēs tos pašus politiskos spēkus, kuri bija pārstāvēti atlaistajā domē. Likumdevēja mērķis ir bijis ietekmēt Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības iedzīvotāju politisko izvēli pašvaldības domes vēlēšanās un nepieļaut to, ka konkrēts politiskais spēks iegūst deputātu mandātus Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domē. Taču tas ir pretrunā ar vēlētāju brīvas gribas izpaudumu.

Pašvaldības domes vēlēšanu likums Saeimai paredz iespēju noteikt nesamērīgi ilgu laikposmu – līdz pat 18 mēnešiem –, kurā pašvaldības domes funkcijas veic pagaidu administrācija. Tas nav uzskatāms par īslaicīgu ārkārtas risinājumu. 2019. gadā, apspriežot Pašvaldības domes vēlēšanu likuma grozījumus, tika izteikts priekšlikums par maksimālo laikposmu noteikt 15 mēnešus, taču likumdevējs to uzskatīja par nesamērīgu un noteica, ka šis laikposms nedrīkst pārsniegt deviņus mēnešus.

2.5. Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzēja ir sniegusi viedokli un papildus norādījusi, ka Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības pagaidu administrācija nav būtiski mainījusi mērķus, kuriem tiek novirzīti pašvaldības finanšu līdzekļi, un turpina Pieteikuma iesniedzējas uzsākto pasākumu izpildi. Tā nav pieņēmusi tādus lēmumus, kurus nevarētu būt pieņēmusi pati Pieteikuma iesniedzēja.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka Domes atlaišanas likuma 1. un 4. pants un Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkts atbilst Satversmes 1. un 101. pantam.

3.1. Pieteikuma iesniedzēja pieļāvusi atkārtotus pārkāpumus, gan izstrādājot 2023. gada budžetu, gan izstrādājot un apstiprinot 2024. gada budžetu. Šie pārkāpumi nav atzīstami par nebūtiskiem un formāliem, jo ir izraisījuši smagas sekas attiecībā uz pašvaldības finanšu stabilitāti, un tādēļ tika iecelta Stabilizācijas komisija. Pašvaldības finanšu stabilizācija ir saudzīgāks pašvaldības finanšu situācijas normalizēšanas līdzeklis nekā tā alternatīvas, tostarp domes atlaišana. Taču Pieteikuma iesniedzēja ar saviem lēmumiem nav apliecinājusi gatavību uz konstruktīvu sadarbību, tāpēc Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija pamatoti secinājusi, ka, ļaujot tai turpināt darbu, netiks sasniegts mērķis noregulēt pašvaldības finanšu situāciju. Lai arī Stabilizācijas komisijas uzdevumi nav obligāti pildāmi, to izpilde bija nepieciešama pašvaldības finanšu stabilizēšanai.

Likumprojekta anotācijā ir novērtēta domes kā koleģiālas institūcijas atbildība saistībā ar pašvaldības 2023. gada budžeta apstiprināšanu. Pieteikuma iesniedzēja nebija pietiekami izvērtējusi pašas uzņemtās saistības un to izpildei nepieciešamo finansējumu. 2023. gada budžetā netika iekļauti visi nepieciešamie izdevumi. Arī revīzijas ziņojumā ir iekļauti secinājumi, ka pašvaldības 2023. gada budžeta izstrādē pieļauti vairāki pārkāpumi, tomēr budžeta projekts tika apstiprināts.

Pašvaldības 2024. gada budžetu Pieteikuma iesniedzēja pieņēma vairāk nekā divas nedēļas vēlāk par likumā noteikto termiņu. Imperatīvi noteiktā pašvaldības budžeta apstiprināšanas termiņa neievērošana ir būtisks pārkāpums, jo valsts pārvaldei savā darbībā jāievēro padotība likumam. Šis pārkāpums apdraudēja visu pašvaldības iedzīvotāju tiesiskās intereses, jo nebija izpildīti 2024. gada 13. februāra protokollēmumā noteiktie uzdevumi jeb valsts aizdevuma saņemšanas nosacījumi. Turklāt Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžets 2024. gadam nav izstrādāts atbilstoši budžeta mērķim un nav sabalansēts.

3.2. Par tiesību normu būtisku pārkāpumu liecina ne tikai jau iestājušās, bet arī nākotnē iespējamās sekas. 2023. gada beigās Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā bija kavēti maksājumi kreditoriem 4,3 miljoni *euro*, taču Pieteikuma iesniedzēja plānoja jaunus investīciju projektus. Savukārt 2024. gada budžets tika iesniegts ar 3,3 miljonu *euro* deficītu. Šādos apstākļos, Pieteikuma iesniedzējai turpinot savu darbību, varēja rasties tāda situācija, ka Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībai nebūtu finanšu līdzekļu, kas nepieciešami tās autonomo funkciju izpildei. Ja iestātos šādas sekas, tad pašvaldības rīcības pēckontroles mehānisma piemērošana, atlaižot domi, būtu jau novēlota.

Tas, ka valstij, realizējot stingru kontroles mehānismu, ir izdevies Pieteikuma iesniedzējas pieļautos pārkāpumus novērst, nevar attaisnot to, ka Pieteikuma iesniedzēja apzināti un atkārtoti šos pārkāpumus ir pieļāvusi. Nav pārliecības, ka tādā gadījumā, ja Pieteikuma iesniedzēja turpinātu darbu, tā līdzīgus pārkāpumus vairs nepieļautu. Pārkāpumi ir uzskatāmi par būtiskiem, jo nesabalansēta un defektīva budžeta apstiprināšana apdraud pašvaldības spēju izpildīt tai likumā noteiktās autonomās funkcijas un varētu tiešā veidā ietekmēt pašvaldības iedzīvotāju tiesības saņemt atbilstošus pašvaldības pakalpojumus. Pašvaldības domes darbības turpināšana nav lietderīga, ja šī dome nespēj savu iedzīvotāju interesēs rīkoties patstāvīgi un ja panākt, lai tā savā darbībā ievēro likumību, ir iespējams vienīgi tad, kad tiek iedarbināti būtiski kontroles mehānismi un iesaistīti citu valsts institūciju resursi. Visi šie apstākļi kopsakarā attaisno Pieteikuma iesniedzējas atlaišanu un pagaidu administrācijas iecelšanu.

3.3. Pašvaldību likuma 70. panta pirmā daļa paredz dažādus domes atlaišanas pamatojumus, taču tad, ja dome ir atlaista, turpmākā tās funkciju izpildes nodrošināšanas kārtība ir vienāda neatkarīgi no atlaišanas pamatojuma. Likumdevējam ir jābūt iespējai katrā konkrētā situācijā izvēlēties atbilstošāko risinājumu – jaunas domes ievēlēšana vai pagaidu administrācijas iecelšana. Tādējādi tiek veicināta lietderīga finanšu līdzekļu izlietošana. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punktā noteiktais termiņš pats par sevi nepārkāpj nedz pašvaldības principu, nedz tiesiskuma principu, jo Saeima katrā konkrētajā gadījumā izlemj, vai un uz kādu termiņu tiek iecelta pagaidu administrācija.

Domes atlaišanas likums ir stājies spēkā nepilnu gadu pirms kārtējām pašvaldības domes vēlēšanām, tātad pagaidu administrācijas darbība Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā būtiski nepārsniegs iepriekš Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešajā daļā noteikto maksimālo termiņu – deviņus mēnešus. Jābūt nodrošinātam saprātīgam termiņam, lai pašvaldības iedzīvotāji varētu pienācīgi sagatavoties nākamajām pašvaldības domes vēlēšanām.

4. Pieaicinātā persona – Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija – uzskata, ka Domes atlaišanas likuma 1. un 4. pants un Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkts atbilst Satversmes 1. un 101. pantam.

Pieteikuma iesniedzējas rīcība ir radījusi risku, ka tā nespēs pildīt likumā noteiktās pašvaldības autonomās funkcijas un nodrošināt pašvaldībā strādājošajiem tiesības, kas izriet no darba attiecību tiesiskā regulējuma. No Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības pagaidu administrācijas sniegtās informācijas par pašvaldības kavētajiem maksājumiem secināms, ka Pieteikuma iesniedzēja 2024. gada budžetā, tāpat kā 2023. gada budžetā, nebija iekļāvusi visus pilnam saimnieciskajam gadam plānotos izdevumus. Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā joprojām tiek konstatētas nelabvēlīgās finanšu sekas, pie kā novedusi Pieteikuma iesniedzējas neatbilstošā finanšu plānošana, veidojot pašvaldības gadskārtējo budžetu.

Pirms Domes atlaišanas likuma pieņemšanas pašvaldības domes tiesiskas darbības nodrošināšanai tika izmantoti alternatīvi līdzekļi, tomēr tie nav devuši rezultātu. Vienīgais samērīgais līdzeklis Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības finanšu situācijas uzlabošanai konkrētajos apstākļos bija Pieteikuma iesniedzējas atlaišana un pagaidu administrācijas iecelšana.

Grozījumi Pašvaldības domes vēlēšanu likumā dod iespēju katrā konkrētajā gadījumā vērtēt dažādus apstākļus un izvēlēties atbilstošāko risinājumu domes funkciju izpildes nodrošināšanai, pretēji iepriekš imperatīvi piemērojamiem visos gadījumos vienādajiem termiņiem.

5. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – norāda, ka Pieteikuma iesniedzējas pieļautie normatīvo aktu pārkāpumi bija atkārtoti un būtiski.

Budžeta apstiprināšanā Pieteikuma iesniedzējai bija pienākums ievērot normatīvos aktus, tostarp Likuma par budžetu un finanšu vadību 1. panta otro daļu. Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības 2023. gada budžeta plānā netika iekļauts viss pašvaldības darbinieku atlīdzības izmaksai un apkures izdevumiem nepieciešamais finansējums. Pieteikuma iesniedzēja 2023. gada budžetu vairākas reizes grozīja, bet tik un tā neparedzēja darbinieku atlīdzībai nepieciešamo finansējumu. Arī 2024. gada budžetā netika iekļauti visi uzņemto saistību segšanai nepieciešamie izdevumi, to apliecina Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības pagaidu administrācijas un Valsts kontroles sniegtā informācija.

Ārējie apstākļi, kas ietekmēja 2023. gada budžeta izdevumus, visām pašvaldībām bija līdzīgi, un visām pašvaldībām tika nodrošināti resursi likumā noteikto autonomo funkciju izpildei. Rēzeknes valstspilsētas pašvaldība bija vienīgā, kurai 2023. gadā bija kavētie maksājumi un bija nepieciešams tik apjomīgs īstermiņa aizņēmums budžeta un finanšu vadībai, lai segtu atlīdzības izdevumus, kuri budžetā nebija paredzēti pilnam gadam.

Jau kopš 2023. gada pavasara Finanšu ministrija ir pieprasījusi, lai Pieteikuma iesniedzēja sniedz detalizētu informāciju un skaidrojumus, ir savlaicīgi informējusi Rēzeknes valstspilsētas pašvaldību par identificētajiem finanšu riskiem un pieprasījusi operatīvu rīcību finanšu situācijas sakārtošanā. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja regulāri sniedza atšķirīgu un kļūdainu finanšu informāciju, kas neradīja skaidru priekšstatu par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības patieso finanšu situāciju. Finanšu ministrijai netika sniegta pamatota informācija par reālo 2023. gada budžeta iztrūkuma apmēru. Finanšu ministrija vairākkārt norādījusi Pieteikuma iesniedzējai uz smago pašvaldības finanšu situāciju un normatīvajos aktos noteiktajiem aizņēmuma saņemšanas nosacījumiem. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja nav izdarījusi attiecīgus grozījumus 2023. gada budžetā.

Pieteikuma iesniedzēja ir vienīgā dome, kas nebija noteiktajā termiņā apstiprinājusi pašvaldības budžetu 2024. gadam. Turklāt 2024. gada 7. martā pieņemtais Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžets tika apstiprināts, neievērojot 2024. gada 13. februāra protokollēmumā norādītos nosacījumus. Tie tika izpildīti tikai ar 2024. gada 25. aprīlī pieņemtajiem budžeta grozījumiem. Pieteikuma iesniedzēja ar savu novēloto rīcību ir kavējusi finanšu situācijas stabilizēšanai nepieciešamā valsts aizdevuma saņemšanu.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka Pieteikuma iesniedzējas rīcība, proti, atkārtotu un būtisku pārkāpumu pieļaušana un demokrātiskas tiesiskas valsts principu neievērošana, ir aizskārusi pašvaldības iedzīvotāju tiesības un intereses, kā arī bija pretēja valsts pārvaldes iekārtas sistēmas darbībai kopumā. Lai šādu stāvokli novērstu, bija nepieciešama Pieteikuma iesniedzējas atlaišana. Pieteikuma iesniedzējas divu gadu laikā pieļautie pārkāpumi liecina par to sistemātiskumu, un šie pārkāpumi ir uzskatāmi par būtiskiem.

Valsts ir atbildīga par pašvaldības darbības tiesiskumu un, pašvaldībai pildot tai deleģētās funkcijas, atbild arī par pašvaldības darbības lietderību. Valsts ir subsidiāri atbildīga arī par pašvaldību maksātspēju, tāpēc tai ir efektīvi jāorganizē un jāīsteno pašvaldību darbības tiesiskuma kontrole – konkrētajā gadījumā tas arī tika darīts.

Lai publiska persona savus finanšu līdzekļus un mantu izlietotu likumīgi un atbilstoši iedzīvotāju interesēm, to neizšķērdētu un neizmantotu nelietderīgi, publiskai personai ar saviem finanšu līdzekļiem un mantu jārīkojas atbilstoši normatīvajos aktos paredzētajiem mērķiem un lietderīgi. Domes atlaišanas likumā minētie pārkāpumi un Pieteikuma iesniedzējas rīcība liecina, ka tai trūkst izpratnes par pašvaldības obligāti veicamajām funkcijām un uzdevumiem, kā arī par prioritāri un atkarībā no iespējām nodrošināmajām vietējās sabiedrības vajadzībām. Pieteikuma iesniedzēja nespēj patstāvīgi rīkoties savu iedzīvotāju interesēs un savā darbībā ievērot likumību bez būtisku kontroles mehānismu un citu valsts institūciju resursu iesaistes, tostarp bez valsts budžeta aizdevuma piesaistes lielos apmēros. Nav arī informācijas, kas liecinātu par to, ka Pieteikuma iesniedzēja meklējusi efektīvus alternatīvus risinājumus Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības kritiskā finansiālā stāvokļa novēršanai.

Stabilizācijas komisijas noteikto uzdevumu neizpilde formāli nav likuma pārkāpums. Taču Pieteikuma iesniedzējas rīcība ir novedusi pie ļoti smagas finansiālās situācijas, kurā bez centrālās varas iejaukšanās risinājums nebija rodams, un šāda attieksme liecina par to, ka Pieteikuma iesniedzēja nebija ieinteresēta sadarboties ar centrālo varu.

7. Pieaicinātā persona – Valsts kontrole – norāda, ka Latvijas Republikas 2023. gada konsolidētā pārskata par valsts budžeta izpildi un pašvaldību budžetu finanšu revīzijas (turpmāk – 2023. gada revīzija) ietvaros ir vērtējusi arī to, vai Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības rīcība budžeta un finanšu vadības aspektā bija atbilstoša tiesību aktiem.

Lai gan pašvaldības savus budžetus izstrādā, apstiprina un izpilda patstāvīgi un valsts pārvaldes institūcijas nedrīkst iejaukties pašvaldību budžetu izstrādāšanā un izpildē, tomēr ir prasības un nosacījumi, kas pašvaldībām šajos procesos, kā arī finanšu vadībā kopumā ir jāievēro.

Ņemot vērā 2023. gada revīzijā konstatēto, tika secināts, ka Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības rīcība budžeta un finanšu vadībā neatbilst tiesību aktiem. Valsts kontrole sniegusi negatīvu atzinumu un atzinusi konstatētās neatbilstības par būtiskām un visaptverošām. Normatīvajam regulējumam neatbilstoša rīcība ir pieļauta vairākos būtiskos budžeta un finanšu vadības jautājumos, kas pēc būtības ietekmē pamatprasības attiecībā uz pašvaldības budžetu – noteikt un pamatot, kāds līdzekļu apjoms pašvaldībai nepieciešams tai ar likumu noteikto funkciju, uzdevumu un brīvprātīgo iniciatīvu izpildei periodā, kuram šie līdzekļi paredzēti. 2023. gada revīzijā konstatēts, ka Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžets 2023. gadam tika izstrādāts un apstiprināts, neiekļaujot tajā visus pašvaldības ieņēmumus un izdevumus. Konstatētās neatbilstības pēc būtības var ietekmēt pašvaldības spēju nodrošināt tai tiesību aktos noteikto funkciju un uzdevumu izpildi.

Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībai tika sniegti ieteikumi konstatēto neatbilstību novēršanai. Tā ir pilnveidojusi budžeta plānošanas dokumentu apriti, kā arī grozījusi pašvaldības iekšējos noteikumus, savukārt pārējo ieteikumu ieviešanas process vēl turpinās.

Turklāt Valsts kontrole norāda, ka pēdējo 10 gadu laikā tā citās pašvaldībās nav konstatējusi tik būtiskas un visaptverošas neatbilstības jeb pārkāpumus ar līdzīga rakstura ietekmi.

8. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Pašvaldību savienība" – uzskata, ka Domes atlaišanas likuma 1. un 4. pants un Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkts neatbilst Satversmes 1. un 101. pantam, jo mērķis uzlabot finanšu situāciju Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā varēja tikt sasniegts, mazāk ierobežojot tās iedzīvotāju demokrātiskās tiesības.

Pieteikuma iesniedzējas pieļautie tiesību normu pārkāpumi nav pietiekams pamats tās atlaišanai. Šāds lēmums varētu būt pieņemts uz politisku, nevis juridisku apsvērumu pamata.

Situāciju Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā ir ietekmējuši dažādi apstākļi, piemēram, būtiska finanšu situācijas pasliktināšanās visā valstī, domes priekšsēdētāja atstādināšana, kā arī vēlme valsts īstenoto reformu ietvaros pārāk strauji nesamazināt pašvaldības obligāto autonomo funkciju kvalitāti un neatteikties no iecerētajiem attīstības projektiem, kuru pārtraukšana varētu nebūt lietderīga.

2019. gadā tika veikti grozījumi Pašvaldības domes vēlēšanu likumā un paredzēta iespēja domes atlaišanas gadījumā rīkot jaunas vēlēšanas vai iecelt pagaidu administrāciju. Jau tad tika izteikts priekšlikums noteikt 15 mēnešu termiņu, kurā darbotos pagaidu administrācija, taču šis priekšlikums netika atbalstīts, bet tika noteikts deviņu mēnešu termiņš.

Taču šobrīd noteikts vēl ilgāks termiņš – 18 mēneši. Tādējādi tiek pieļauts tas, ka nesamērīgi ilgi pašvaldību var vadīt personas, kuras nav demokrātiski ievēlētas. Šis laikposms ir nesamērīgi ilgs – gandrīz puse no pašvaldības domes sasaukuma termiņa. Turklāt secināms, ka minētais termiņš tika mainīts tieši konkrētā gadījuma dēļ, un savukārt šāda rīcība nav atzīstama par labu likumdošanas praksi.

9. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Lielo pilsētu asociācija" – uzskata, ka Domes atlaišanas likuma 1. un 4. pants neatbilst Satversmes 1. un 101. pantam.

Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanai nebija pienācīga pamata, jo laikā, kad Likumprojekts tika izskatīts Ministru kabinetā, Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžets 2024. gadam jau bija pieņemts, ievērojot visas pārraugošo institūciju izvirzītās prasības. Tāpat nebija pierādījumu tam, ka Rēzeknes valstspilsētā netiek vai netiks sniegti pašvaldības pakalpojumi. Turklāt par līdzīgiem pārkāpumiem jau bija sodīts, proti, atstādināts no amata, Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes priekšsēdētājs un jau darbojās Stabilizācijas komisija.

No Likumprojekta anotācijas neizriet, kāds ieguvums no Pieteikuma iesniedzējas atlaišanas būs vietējiem iedzīvotājiem. Tāpat vajadzētu būt norādītam pamatojumam, kas apliecinātu to, ka pagaidu administrācija pašvaldībā darbosies labāk nekā atlaistā dome.

Šobrīd Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības pagaidu administrācija organizē pašvaldības funkciju izpildi un, tāpat kā lielākā daļa Latvijas pašvaldību, saskaras ar finanšu izaicinājumiem, plānojot un mēģinot sabalansēt pašvaldības budžetu. Pagaidu administrācija turpina īstenot Stabilizācijas komisijas noteiktos uzdevumus, un tādējādi tiek nevis novērsts pašvaldības autonomo funkciju neizpildes risks, bet gan finanšu stabilizācijas ietvaros ar valsts finanšu līdzekļu aizņēmuma palīdzību nodrošināta civiltiesisku darījumu saistību izpilde. Pagaidu administrācija īsteno pašvaldības domes ikdienas darbu, nevis ievieš kādus īpašus pasākumus pašvaldības funkciju izpildes apdraudējuma vai kavējuma dēļ.

Likumdevējs nav vispusīgi vērtējis ne autonomo funkciju izpildes apdraudējumu, ne pārkāpumu atkārtotību un nav to samērojis ar tādu risinājumu kā domes atlaišana. Turklāt noteiktais Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības pagaidu administrācijas darbības termiņš ir nesamērīgi ilgs un tādējādi tiek pieļauts tas, ka attiecīgajā laikposmā darbosies nevis vietējā, bet gan valsts vara.

10. Pieaicinātā persona – *Dr. h. c., Assessor. jur., Dipl.-Pol.* Egils Levits – norāda, ka Saeimas darbība likumu pieņemšanā pēc sava rakstura ir politiska, nevis juridiska. Pašvaldību likuma 70. pants paredz trīs pašvaldības domes atlaišanas priekšnosacījumus. Pirmais priekšnosacījums

ir tas, ka konkrēta pašvaldības darbība tiek kvalificēta kā pārkāpums, savukārt otrais priekšnosacījums ir šādu pārkāpumu atkārtotība. Šie divi jautājumi ir juridiski, un tos vērtē Ministru kabinetam padotā valsts pārvalde, jo saskaņā ar Pašvaldību likuma 70. pantu likumprojektu par domes atlaišanu Saeimai iesniedz Ministru kabinets. Saeima par pamatu izmanto šajā likumprojektā veikto juridisko izvērtējumu**.**

Trešais nosacījums ir pārkāpumu būtiskums, un šis jēdziens pieļauj plašu interpretāciju un piešķir Saeimai plašu novērtējuma brīvību. Tomēr Saeimas politisko gribu ierobežo patvaļas aizlieguma princips. Tas būtu pārkāpts, ja par būtiskiem tiktu uzskatīti tādi pārkāpumi, kurus saprātīgi domājoši cilvēki par būtiskiem nevarētu uzskatīt.

Satversmes tiesā ir neierobežoti pārbaudāmi juridiskie domes atlaišanas priekšnosacījumi, savukārt pārkāpumu būtiskums ir vērtējams tiktāl, ciktāl ar to varētu būt pārkāpts patvaļas aizlieguma princips. Izskatāmajā gadījumā pirmie divi priekšnosacījumi ir konstatēti juridiski korekti, savukārt attiecībā uz trešo priekšnosacījumu nav konstatējama Saeimas patvaļa.

11. Pieaicinātā persona – ***Dr. iur.*** **Artis Stucka** – norāda, ka domes atlaišana un pagaidu administrācijas iecelšana ir pieļaujama tikai tad, kad jau izmantoti visi citi administratīvās, finanšu un demokrātiskās pārraudzības paņēmieni un tie nav sasnieguši savu mērķi.

Ja Pieteikuma iesniedzēja saistībā ar pašvaldības budžetu ir pieļāvusi pārkāpumus, kas negatīvi ietekmējuši pašvaldībai likumos noteikto funkciju izpildi, tad šie pārkāpumi ir uzskatāmi par būtiskiem. Taču ir nepieciešami pierādījumi tam, ka šādi pārkāpumi, kas negatīvi ietekmē pašvaldības kompetences izpildi, tiešām ir pieļauti un ka pagaidu administrācija spēs tos steidzami novērst. No Likumprojekta anotācijā norādītā secināms, ka Pieteikuma iesniedzēja ir pieļāvusi pārkāpumus. Tomēr no Likumprojekta anotācijas neizriet tādi pierādījumi, kas apliecinātu, ka gan 2023. gadā, gan 2024. gadā Rēzeknes valstspilsētas pašvaldība nespēja nodrošināt kādu no tās funkcijām saistībā ar budžeta izpildi. Tāpat nav konkrēti norādīts, tieši kuru Pašvaldību likuma 4. panta pirmajā daļā norādīto funkciju izpildi Pieteikuma iesniedzēja nav nodrošinājusi vai nespēs nodrošināt. Pašvaldības funkciju neizpildei jābūt objektīvi pamatotai, nevis hipotētiski iespējamai.

Jāņem vērā, ka Domes atlaišanas likuma pieņemšanas brīdī Pieteikuma iesniedzēja jau bija novērsusi Likumprojekta anotācijā norādītos pārkāpumus. Domes atlaišana nevar būt domes sodīšana par pagātnē pieļautiem pārkāpumiem.

No Likumprojekta anotācijas neizriet, ka Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības darbība būtu traucēta, kā arī nav paskaidrots, ko vietējie

iedzīvotāji iegūs no pagaidu administrācijas darbības un kādas to intereses tiks aizsargātas. Tāpat no Likumprojekta anotācijas neizriet tas, kā tieši Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā uzlabosies tās sniegtie pakalpojumi pēc pagaidu administrācijas iecelšanas. Saeima nav pienācīgi pamatojusi vajadzību Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā iecelt pagaidu administrāciju.

12. Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības pagaidu administrācija sniegusi Satversmes tiesai informāciju, ka pēc darba uzsākšanas ir konstatējusi, ka vairākās 2024. gada budžeta pozīcijās nebija paredzēts izdevumu un saistību segšanai pietiekams finansējums. Pagaidu administrācija izdarījusi grozījumus 2024. gada budžetā, lai nodrošinātu finansējumu Pilsētvides un attīstības pārvaldei un sabiedriskajam transportam un lai pārskatītu un samazinātu ieņēmumus no nekustamā īpašuma pārdošanas, jo Pieteikuma iesniedzēja tos plānojusi neatbilstoši faktiskajai situācijai. Tāpat pārskatīts Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības investīciju un projektu saraksts, salāgojot ieceres ar reālajām iespējām gan īstenot, gan ilgtermiņā uzturēt projektus.

Ar Pieteikuma iesniedzējas rīcību tika apdraudēta Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 2. un 19. punktā noteikto autonomo funkciju – gādāt par pašvaldības administratīvās teritorijas labiekārtošanu un sanitāro tīrību un organizēt sabiedriskā transporta pakalpojumus – izpilde. Tāpat daļēji tika apdraudēta autonomās funkcijas – gādāt par pašvaldības īpašumā esošo ceļu būvniecību, uzturēšanu un pārvaldību – izpilde.

Pagaidu administrācija ir veikusi vairākus pasākumus, lai stabilizētu finanšu situāciju un atjaunotu pašvaldības spēju pildīt tās funkcijas. Šie pasākumi ietver budžeta pārstrukturēšanu, izdevumu samazināšanu nekritiskās jomās un finanšu plānošanas procesu uzlabošanu. Tika veikti arī pasākumi, kas vērsti uz ilgstošo parādsaistību atrisināšanu un pašvaldības resursu izlietojuma optimizēšanu.

Secinājumu daļa

13. Pieteikuma iesniedzēja ir lūgusi Satversmes tiesu vērtēt Domes atlaišanas likuma 1. un 4. panta un Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkta atbilstību Satversmes 1. un 101. pantam.

13.1. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 19. panta pirmajai daļai pašvaldības dome pieteikumu Satversmes tiesā var iesniegt tikai tad, ja no normām, atbilstība kurām tiek apstrīdēta, izriet tiesības konkrētajai pašvaldībai un apstrīdētā norma aizskar šīs tiesības, tas ir, rada pašvaldībai kādas nelabvēlīgas sekas (*sal.: Satversmes tiesas 2008. gada 16. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01 5. punkts*).

Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkts nosaka vienu no gadījumiem, kad pēc pašvaldības domes atlaišanas netiek rīkotas ārkārtas domes vēlēšanas, bet līdz kārtējām domes vēlēšanām darbojas pagaidu administrācija. Proti, ārkārtas vēlēšanas netiek rīkotas, ja līdz kārtējām domes vēlēšanām ir palikuši vairāk nekā deviņi mēneši, bet ne vairāk kā 18 mēneši un likumā par domes atlaišanu ir noteikts, ka jaunas domes vēlēšanas nenotiek. Savukārt Domes atlaišanas likuma 4. pants nosaka laikposmu, kurā Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā domes pienākumus pilda pagaidu administrācija. Tādējādi minētās normas regulē situāciju, kad pašvaldības dome ir atlaista un pašvaldībā ir iecelta pagaidu administrācija.

No minētajām tiesību normām izriet, ka pagaidu administrācija pilda likumos paredzētās pašvaldības domes funkcijas un uzdevumus, nodrošinot domes darba nepārtrauktību, taču tā nav ievēlēta vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās, bet to iecēlusi Saeima. Pagaidu administrācijas iecelšana un darbība konkrētajā laikposmā ierobežo Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības iedzīvotāju tiesības ievēlēt jaunu pašvaldības domi un nodrošināt pilsoņu pārstāvību pašvaldības orgānos. Tādējādi tiesību normas, kas regulē pagaidu administrācijas iecelšanu un darbību, aizskar pašvaldības iedzīvotāju pamattiesības, kas ietvertas Satversmes 101. pantā.

Pašvaldības dome var iesniegt pieteikumu, lai aizsargātu pašvaldības kā publisko tiesību subjekta tiesības uz savu teritoriālo un funkcionālo pašpārvaldi un tiesības īstenot pašvaldības funkcijas. Pašvaldības tiesību aizskārums nav pamatojams ar pašvaldības iedzīvotāju pamattiesību aizskārumu, un pašvaldības dome nav tiesīga iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā ne savā, ne pašvaldības iedzīvotāju vārdā.

Par Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkta un Domes atlaišanas likuma 4. panta satversmību Pieteikuma iesniedzēja paudusi arī tādus argumentus, kas attiecas uz personas pamattiesībām tikt ievēlētai pašvaldības domē. Taču atlaistā pašvaldības dome nav tiesīga iesniegt pieteikumu, lai aizsargātu tās deputātu tiesības būt par kandidātiem ārkārtas pašvaldības domes vēlēšanās.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkts un Domes atlaišanas likuma 4. pants nerada nelabvēlīgas sekas atlaistajai pašvaldības domei. Tiesvedības turpināšana lietā šajā daļā saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu nav iespējama.

Līdz ar to tiesvedība lietā daļā par Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkta un Domes atlaišanas likuma 4. panta atbilstību Satversmes 1. un 101. pantam ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.

13.2. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka ar Domes atlaišanas likuma 1. pantu (turpmāk – apstrīdētā norma), uz kura pamata tā atlaista, ir pārkāpts Satversmes 1. un 101. pantā ietvertais pašvaldības princips un samērīguma princips.

Satversmes tiesa jau iepriekš atzinusi, ka situācijā, kad ir apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan Satversmes 1. pantā ietvertajam samērīguma principam un pašvaldības principam, gan Satversmes 101. pantam, vērtējama normas atbilstība abām šīm Satversmes normām to kopsakarā (*sal.: Satversmes tiesas 2020. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-16-01 19. punkts*).

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantam kopsakarā ar 101. pantu.

14. Saskaņā ar Satversmes 1. pantu Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātie vispārējie tiesību principi, tostarp pašvaldības princips, ietilpst Satversmes 1. panta tvērumā (*piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-23-03 15.1. punkts*). No demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasināms arī pienākums visām valsts institūcijām savā darbībā ievērot samērīguma principu. Samērīguma princips ir viens no svarīgākajiem demokrātiskas tiesiskas valsts vispārējiem tiesību principiem, un valsts institūcijām, īstenojot valsts varu, katrā konkrētajā gadījumā tas ir jāņem vērā (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 14. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-09-0103 14.3. punktu*).

Satversmes 101. pants nosaka: "Ikvienam pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu. Pašvaldības ievēlē pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā. Ikvienam Eiropas Savienības pilsonim, kas pastāvīgi uzturas Latvijā, ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties pašvaldību darbībā. Pašvaldību darba valoda ir latviešu valoda." Satversmes 101. pantā ir nostiprinātas ne vien personas pamattiesības, proti, tiesības vēlēt pašvaldību, un no tām izrietošās tiesības piedalīties publisko lietu pārvaldīšanā ar vēlētu pašvaldību palīdzību, bet arī – atbilstoši Satversmes lakoniskajam stilam – pašvaldības kā vēlētas pašpārvaldes institūcijas statuss kopumā (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01 8. punktu*).

Pašvaldības demokrātiskā valstī kalpo tam, lai iedzīvotāji iesaistītos savas vietējās kopienas lietu pārvaldībā, un Satversmes 1. un 101. pantā ietvertais pašvaldības princips ir tiesiskais pamats pašvaldību institucionālajai pastāvēšanai un funkcionālajai darbībai. Atbilstoši šim principam pašvaldība institucionālajā aspektā ir īpaša valsts pārvaldes jeb

publisko lietu pārvaldīšanas forma – pašpārvalde –, kuras augstākais orgāns – dome – ir pašvaldības domes vēlēšanās demokrātiski tieši leģitimēts. Savukārt funkcionālajā aspektā pašvaldības princips ietver noteiktu pašpārvaldes funkciju un uzdevumu īstenošanu. Valsts pārvalde atbilstoši demokrātijas principam un pašvaldības principam ir organizējama subsidiāri, proti, vietēja rakstura vajadzību un interešu pārvaldīšana nododama pēc iespējas tuvāk pašiem iedzīvotājiem, viņu organizētai pašvaldībai (*sal.: Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 11. punkts un 2023. gada 9. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-17-01 18.1. punkts*). Pašvaldības principa saturu konkretizē Eiropas Vietējo pašvaldību harta (turpmāk – Harta), un saskaņā ar tās 3. panta 1. punktu vietējā pašvaldība nozīmē vietējās varas tiesības un spēju likumā noteiktajās robežās regulēt un vadīt nozīmīgu valsts lietu daļu vietējo iedzīvotāju interesēs un būt par to atbildīgai.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka pašvaldības kā atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas īsteno valsts pārvaldi un organizatoriski ietilpst vienotajā valsts pārvaldes sistēmā. Tādējādi saskaņā ar Satversmes 58. pantu tās ir padotas Ministru kabinetam (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 12. punktu*).

No Satversmes izriet valsts pienākums nodrošināt vienotu valsts pārvaldes organizāciju un gādāt par to, lai valsts pārvalde darbotos tiesiski, efektīvi un sabiedrības interesēs. No tiesiskas valsts principa pašvaldībai izriet pienākums savā darbībā ievērot padotību likumam un tiesībām, bet valstij – pienākums pārraudzīt, kā pašvaldība savā darbībā šo padotību ievēro, un, ja nepieciešams, panākt, lai tā tiktu ievērota (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 14. punktu*). Ņemot vērā pašvaldību tiesisko statusu, to padotība Ministru kabinetam ir ierobežota. Arī Hartas 8. pants paredz, ka pār vietējo varu var tikt veikta administratīvā pārraudzība likumā noteiktos gadījumos un saskaņā ar likumā noteiktu procedūru.

Pašvaldību pārraudzības īstenošanai un to darbības tiesiskuma vērtēšanai Pašvaldību likumā paredzēti vairāki pašvaldības darbības pēckontroles līdzekļi, tostarp pašvaldības domes atlaišana (*sal:. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 14. punkts*). Demokrātiskā tiesiskā valstī likums par pašvaldības domes atlaišanu nevar tikt pieņemts patvaļīgi, pamatojot to tikai ar politiskiem apsvērumiem, bet šāda likuma pieņemšanas pamatā jābūt arī konkrētiem faktiem un to juridiskam vērtējumam (*sal.: Satversmes tiesas 2020. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-16-01 21. punkts*). Turklāt pašvaldības domes atlaišanai ir jābūt izņēmuma līdzeklim, kuru piemēro tikai tad, ja pašvaldības darbība tiek traucēta (*sk.: Recommendation of the Committee*

of Ministers to member States on supervision of local authorities' activities (Adopted by the Committee of Ministers on 4 April 2019 at the 1343rd meeting of the Ministers' Deputies). Pieejams: rm.coe.int). Tas ir galējais pašvaldības domes darbības tiesiskuma pēckontroles līdzeklis, kura piemērošanai ir vissmagākās tiesiskās sekas, jo tā piemērošanas rezultātā tiek atlaista demokrātiski ievēlēta institūcija (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-16-01 20. punktu*). Ar pašvaldības domes atlaišanu tiek skartas pašvaldības tiesības ar domes starpniecību īstenot savu pašpārvaldi un nodrošināt tai tiesību aktos noteikto no Satversmes 1. un 101. pantā ietvertā pašvaldības principa izrietošo funkciju un uzdevumu izpildi.

Ar apstrīdēto normu ir atlaista Pieteikuma iesniedzēja, tādējādi Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībai ir liegtas no Satversmes 1. un 101. pantā ietvertā pašvaldības principa izrietošās tiesības ar demokrātiski ievēlētas institūcijas – domes – starpniecību īstenot savā teritorijā pašpārvaldi un izlemt tās kompetencē esošos jautājumus.

15. Lai nodrošinātu tiesiskas valsts principa ievērošanu un sekmētu tiesisko noteiktību, likumdevējs ir noteicis kārtību, kādā notiek pašvaldības domes atlaišana. Pašvaldību likuma 70. pantā ir noteikta gan pašvaldības domes atlaišanas procesuālā kārtība, gan gadījumi, kad Saeima ar likumu var atlaist pašvaldības domi.

Apstrīdētā norma pieņemta, pamatojoties uz Pašvaldību likuma 70. panta pirmās daļas 1. punktu. Tātad, lai vērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. un 101. pantam, Satversmes tiesai ir jānoskaidro:

1) vai ir ievērota tiesību normās, tostarp Pašvaldību likumā un Saeimas kārtības rullī, noteiktā pašvaldības domes atlaišanas procesuālā kārtība;

2) vai ir iestājies Pašvaldību likuma 70. panta pirmās daļas 1. punktā paredzētais pamats pašvaldības domes atlaišanai;

3) vai konkrētajos apstākļos pašvaldības domes atlaišana kā pašvaldības darbības tiesiskuma pēckontroles līdzeklis bija nepieciešama demokrātiskā tiesiskā valstī (*sal.: Satversmes tiesas 2020. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-16-01 22. punkts*).

16. Vispirms Satversmes tiesai jāvērtē, vai apstrīdētā norma ir pieņemta, ievērojot tiesību normās, tostarp Pašvaldību likumā un Saeimas kārtības rullī, noteikto pašvaldības domes atlaišanas procesuālo kārtību.

Saskaņā ar Pašvaldību likuma 70. panta otro daļu likumprojektu par domes atlaišanu Ministru kabinets iesniedz Saeimai pēc savas iniciatīvas vai pamatojoties uz ģenerālprokurora priekšlikumu. Ministru kabineta

2024. gada 7. maija sēdē tika atbalstīts Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas sagatavotais Likumprojekts, un tas tika iesniegts Saeimai. Saeimā Likumprojekts izskatīts trijos lasījumos. Domes atlaišanas likums pieņemts 2024. gada 20. jūnijā, izsludināts 2024. gada 1. jūlijā oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 125A un stājies spēkā 2024. gada 2. jūlijā.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta tiesību normās noteiktajā kārtībā.

Līdz ar to, pieņemot apstrīdēto normu, ir ievērota tiesību normās noteiktā pašvaldības domes atlaišanas procesuālā kārtība.

17. Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai bija iestājies Pašvaldību likuma 70. panta pirmās daļas 1. punktā paredzētais pamats pašvaldības domes atlaišanai.

Atbilstoši Pašvaldību likuma 70. panta pirmās daļas 1. punktam Saeima ar likumu var atlaist domi, ja tā atkārtoti nepilda vai pārkāpj Satversmi, saistošus starptautiskos tiesību aktus, likumus vai Ministru kabineta noteikumus, nepilda tiesas spriedumus vai nenodrošina pašvaldības administrācijas darbības tiesiskumu, vai pieļauj savā vai pašvaldības administrācijas darbībā būtiskus minēto normatīvo aktu pārkāpumus. Tādējādi minētā norma kopumā vērsta uz to, lai pašvaldības darbībā tiktu nodrošināta Satversmē nostiprinātā tiesiskuma principa ievērošana. Turklāt atbilstoši pašvaldības principam pašvaldības domes atlaišanas pamatā ir jābūt tādam pārkāpumam, kas ir atzīstams par būtisku (*sal.: Satversmes tiesas 2020. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-16-01 24.1. punkts*).

17.1. Apstrīdētajā normā ir norādīti normatīvie akti – Likums par budžetu un finanšu vadību, likums "Par pašvaldību budžetiem" un Pašvaldību likums –, kuru pārkāpumus esot pieļāvusi Pieteikuma iesniedzēja. Savukārt izvērsts tās atlaišanas pamatojums ietverts Likumprojekta anotācijā un tajā norādītajos dokumentos.

Likumprojekta anotācijā norādīts, ka Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija veica Pieteikuma iesniedzējas pārraudzību Pašvaldību likumā noteikto pilnvaru ietvaros un konstatēja, ka Pieteikuma iesniedzēja ir apzināti rīkojusies pretēji tiesību normām saistībā ar pašvaldības 2023. gada budžeta izstrādi, pieņemšanu un izpildi, kā arī 2024. gada budžeta izstrādi un pieņemšanu. Pamatojoties uz Valsts kontroles 2023. gada revīzijā secināto un Finanšu ministrijas veiktās pašvaldību finansiālās darbības analīzes rezultātā secināto, ir konstatēts, ka Pieteikuma iesniedzēja nav pietiekami vērtējusi pašas uzņemtās saistības un to izpildei nepieciešamo finansējumu, kā arī nav

2023. gada budžetā iekļāvusi pašvaldības darbinieku atalgojumam un apkures izdevumiem nepieciešamos finanšu līdzekļus visiem saimnieciskā gada mēnešiem. Pašvaldības budžetā 2023. gadā bija izveidojies iztrūkums, taču Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības dome nesniedza korektu informāciju par iztrūkuma apmēru un rašanās iemesliem. Savukārt 2024. gada budžetu Pieteikuma iesniedzēja pieņēma vairāk nekā divas nedēļas pēc Likuma par budžetu un finanšu vadību 41. panta 2.[1] daļā noteiktā termiņa, turklāt tas nav izstrādāts atbilstoši budžeta mērķim un nav bijis sabalansēts.

17.2. Pašvaldības budžets ir saistīts ar valsts budžetu un ir daļa no valsts konsolidētā budžeta. Valsts budžets un pašvaldību budžeti ir kopējās valsts publisko finanšu sistēmas sastāvdaļas. No Satversmes 66. panta, kas reglamentē valsts budžeta sastādīšanu, izriet pienākums gādāt par ilgtspējīga valsts budžeta izstrādāšanu un pieņemšanu. Proti, lemjot par valsts budžetu, ilgtermiņā ir jānodrošina līdzsvars starp valsts ekonomiskajām iespējām un visas sabiedrības labklājību (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 3. februāra sprieduma lietā Nr. 2011-11-01 17.5. punktu*).

Satversmes 66. pants ietver arī vairākus valsts budžeta tiesību konstitucionālos principus. Saskaņā ar budžeta pilnīguma principu tajā aptverami un atspoguļojami visi konkrētie noteiktā gadā gaidāmie ieņēmumi un plānotie izdevumi. Tāpat Satversmes 66. pantā ietverts pienākums budžeta sastādīšanā ievērot saimnieciskumu. Savukārt atbilstoši budžeta realitātes principam budžetam jābūt, cik vien tas iespējams, atbilstošam faktiskajai valsts ekonomiskajai situācijai. Budžeta izstrādē jāievēro arī budžeta patiesuma princips, kas aizliedz apzināti iekļaut budžetā tādus plānotos ienākumus un paredzamos izdevumus, kuri balstīti uz acīmredzami kļūdainiem pieņēmumiem (prognozēm) vai aprēķiniem, proti, ar faktisko situāciju nesaistītiem aprēķiniem. Budžetā atspoguļojami pareizi un pēc iespējas detalizēti dati. Tas gan neizslēdz iespēju saprātīgi prognozēt, ka izdevumi būs mazāki vai ieņēmumi lielāki (*sal.: Satversmes tiesas 2020. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2019-29-01 21.2. un 21.3. punkts*).

Pašvaldības budžets ir līdzeklis pašvaldības politikas īstenošanai ar finansiālām metodēm, kā arī pamats pašvaldības autonomo funkciju izpildei. Lai gan pašvaldībai ir tiesības patstāvīgi veidot un apstiprināt savu budžetu un tādējādi ir autonomija lemt par savu finanšu pārvaldību, šo tiesību īstenošanā pašvaldībai ir pienākums rīkoties likuma ietvaros (*sal.: Satversmes tiesas 1998. gada 23. februāra sprieduma lietā Nr. 04-04(97) secinājumu daļas 1. punkts*). Tā kā pašvaldības budžets ir daļa no valsts budžeta, pašvaldībai budžeta sastādīšanā ir pienākums ievērot arī Satversmes 66. pantā ietvertos konstitucionālos budžeta sastādīšanas principus.

17.2.1. Likumprojekta anotācijā norādīts, ka Pieteikuma iesniedzēja, izstrādājot un apstiprinot Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības 2023. gada budžetu, ir pārkāpusi Likuma par budžetu un finanšu vadību 1. panta otro daļu un 7. panta pirmās daļas 2. punktu, kā arī likuma "Par pašvaldību budžetiem" 2. pantu.

Likuma par budžetu un finanšu vadību 1. panta otrā daļa definē budžeta mērķi – noteikt un pamatot, kādi līdzekļi nepieciešami pašvaldībām to pienākumu izpildei, kuru finansēšana noteikta ar likumdošanas aktiem, nodrošinot, lai tajā laikposmā, kuram šie līdzekļi paredzēti, izdevumus segtu atbilstoši ieņēmumi. Savukārt likuma "Par pašvaldību budžetiem" 2. pants paredz, ka pašvaldību budžetu mērķis ir noteikt un pamatot, kāds līdzekļu apjoms tām nepieciešams ar likumu noteikto funkciju, uzdevumu un brīvprātīgo iniciatīvu izpildei periodā, kuram šie līdzekļi paredzēti. Minētajās normās ietverts arī budžeta pilnīguma princips, saskaņā ar kuru pašvaldībām ir pienākums iekļaut budžetā visus noteiktam saimnieciskajam gadam konkrēti paredzētos ieņēmumus un izdevumus.

Arī Likuma par budžetu un finanšu vadību 7. panta pirmās daļas 2. punkts, kurš paredz, ka pamatbudžets ir budžeta daļa, kas ietver apropriācijas visiem pašvaldības izdevumiem, kurus paredzēts segt no pamatbudžeta līdzekļiem, ietver pašvaldības pienākumu pamatbudžetā iekļaut visus tos izdevumus, kurus paredzēts segt no pamatbudžeta līdzekļiem.

Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības 2023. gada budžeta izstrādes un pieņemšanas laikā bija spēkā Rēzeknes pilsētas domes 2005. gada 1. septembra saistošie noteikumi Nr. 13 "Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības nolikums". To 2. punkts noteica, ka dome izstrādā un izpilda pašvaldības budžetu. Saskaņā ar šo noteikumu 5.1. apakšpunktu un 24. punktu astoņi pašvaldības domes deputāti darbojās Finanšu un budžeta komitejā, kuras kompetencē ietilpa pašvaldības budžeta projekta sagatavošanas vadība, atzinuma sniegšana par budžeta projektu un pašvaldības budžeta projekta iesniegšana izskatīšanai domes sēdē. Savukārt saskaņā ar Rēzeknes pašvaldības domes 2022. gada 10. novembra noteikumiem "Par budžeta un kapitālinvestīciju programmas procesu Rēzeknes valsts pilsētas pašvaldībā" pirms budžeta nodošanas izskatīšanai Finanšu un budžeta komitejā tas tiek izskatīts Kapitālinvestīciju programmas un budžeta procesa vadības grupā (turpmāk – Budžeta vadības grupa) (*sk. Valsts kontroles revīzijas starpziņojumu "Vai Rēzeknes budžeta un finanšu vadība ir atbilstoša normatīvajos aktos noteiktajam?", 2023, 8., 9. lpp. Pieejams: lrvk.gov.lv*).

No Valsts kontroles revīzijas ziņojuma konstatējams, ka jau 2023 gada 5. janvārī Budžeta vadības grupas sēdē Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes Finanšu pārvaldes vadītāja klātesošos informēja par

to, ka darbinieku atlīdzības izdevumu un siltumenerģijas izdevumu 11 mēnešiem aprēķinā ir budžeta deficīts – 8,1 miljons *euro*. Pašvaldības domes izpilddirektors ierosināja Finanšu pārvaldei aprēķināt iespējamo izdevumu samazinājumu un pašvaldības institūcijām pārskatīt tāmes atbilstoši maksimāli pieļaujamiem izdevumiem. Budžeta vadības grupas 2023. gada 17. janvāra sēdē vairākas pašvaldības institūcijas pēc izdevumu korekcijas norādīja uz to, ka budžeta izdevumos nav ieplānota darbinieku atlīdzība vairākiem mēnešiem. Valsts kontrole ir secinājusi, ka Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības 2023. gada budžeta projektā, kas tika virzīts turpmākai izskatīšanai un apstiprināšanai, atsevišķās izdevumu pozīcijās – pašvaldības institūciju darbinieku atlīdzība un apkure – nebija iekļauti nepieciešamie finanšu līdzekļi vismaz trim mēnešiem, turklāt budžeta deficīts faktiski bija lielāks nekā pašvaldības aprēķinātais – 8,68 miljoni *euro*. Tāpat mērķdotācijas, kuras piešķir Izglītības un zinātnes ministrija, budžetā tika iekļautas tikai astoņiem mēnešiem, nevis visam saimnieciskajam gadam, kā tas paredzēts Likuma par budžetu un finanšu vadību 6. pantā. Izdevumu pozīcija siltumenerģijai nepamatoti samazināta par vismaz 0,62 miljoniem *euro*, un nebija paredzēti nepieciešamie līdzekļi pēdējiem 2023. gada mēnešiem (*sk. Valsts kontroles revīzijas starpziņojumu "Vai Rēzeknes budžeta un finanšu vadība ir atbilstoša normatīvajos aktos noteiktajam?", 2023, 10., 13.–15. lpp. Pieejams: lrvk.gov.lv*). Tomēr 2023. gada 7. februārī Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžeta projekts Finanšu un budžeta komitejā tika atbalstīts un iesniegts izskatīšanai domes sēdē (*sk. Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes Finanšu un budžeta komitejas 2023. gada 7. februāra sēdes protokolu Nr. 10. Pieejams: rezekne.lv*). Pieteikuma iesniedzēja 2023. gada 10. februārī apstiprināja Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes saistošos noteikumus Nr. 1 "Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžetu 2023. gadam" (*sk. Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes 2023. gada 10. februāra sēdes protokolu Nr. 60. Pieejams: rezekne.lv*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības 2023. gada budžeta pieņemšanas laikā nebija acīmredzams tas, ka atsevišķās izdevumu pozīcijās nav ietverti visi nepieciešamie līdzekļi. Tas, ka Pieteikuma iesniedzēja nav prognozējusi visus nepieciešamos līdzekļus, neesot uzskatāms par būtisku pārkāpumu.

Satversmes tiesa atzīst, ka budžeta izpildes laikā var rasties neplānoti izdevumi, kurus iepriekš nebija iespējams prognozēt. Taču, pretēji Pieteikuma iesniedzējas norādītajam, no Valsts kontroles 2023. gada revīzijā konstatētā ir secināms, ka jau 2023. gada budžeta izstrādes laikā bija zināms, ka tajā nav paredzēti visi pašvaldībai konkrētās izdevumu pozīcijās nepieciešamie līdzekļi. Uz to Budžeta vadības grupas uzmanību bija vērsušas arī vairākas pašvaldības institūcijas.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka iemesli, kuru dēļ budžets tika apstiprināts, lai gan tajā nebija iekļauti visi pašvaldības izdevumiem nepieciešamie finanšu līdzekļi, bija saistīti galvenokārt ar pašvaldības domē pieņemto budžeta sagatavošanas kārtību. Proti, tā bijusi necaurskatāma un sadrumstalota. Pieteikuma iesniedzēja atsaucas uz revīzijas ziņojumā secināto, ka Finanšu un budžeta komitejai tiek iesniegts Budžeta vadības grupā sagatavotais budžeta projekts un tam atbilstošs pavadraksts. Tādējādi varot pastāvēt risks, ka Finanšu un budžeta komitejas deputāti, kuri nav iesaistīti Budžeta vadības grupas darbībā un nav piedalījušies visās šīs grupas sēdēs, nesaņem pilnīgu informāciju par institūciju budžeta pieprasījumiem un to vajadzībām, budžeta izstrādes un precizēšanas procesu un budžetā iekļauto ieņēmumu un izdevumu pamatojumu.

No pašvaldības principa izriet pašvaldības pienākums noteikt savu pārvaldības kārtību. Saskaņā ar Pašvaldību likuma 10. panta pirmās daļas 1. punktu pašvaldības dome izdod pašvaldības nolikumu, kurā noteikta pašvaldības darba organizācija. Tādējādi pašvaldība uzņemas atbildību par tās lēmumu pieņemšanas kārtību. Līdz ar to pašvaldības dome normatīvajiem aktiem neatbilstoša budžeta apstiprināšanu nevar attaisnot ar trūkumiem pašvaldības noteiktajā budžeta izstrādes un apstiprināšanas kārtībā.

Tāpat no pašvaldības principa ir atvasināms arī pašvaldības domes deputātu pienākums piedalīties domes darbā, tostarp sagatavoties domes sēdēm un būt informētiem par lēmumu pieņemšanu. No Pašvaldības domes deputāta statusa likuma 5. panta otrās daļas 6. punkta un 9. panta pirmās daļas 3., 4. un 5. punkta izriet katra domes deputāta tiesības iegūt informāciju un uzdot jautājumus, tāpēc arī tiem pašvaldības domes deputātiem, kuri nebija iesaistīti Budžeta vadības grupā, bija tiesības un arī pienākums iepazīties ar visu lēmuma pieņemšanai nepieciešamo informāciju. Turklāt Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes 2023. gada 23. augusta ārkārtas sēdē Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības izpilddirektors sniedza informāciju, ka visi domes deputāti 2023. gada budžeta izstrādes laikā saņēmuši pašvaldības institūciju budžeta tāmes, kopsavilkumus un paskaidrojumus (*sk.: Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes ārkārtas sēde 23.08.2023. Pieejams: rezekne.lv*).

Ņemot vērā minēto, secināms, ka visu pašvaldībai nepieciešamo līdzekļu neiekļaušana atsevišķās pašvaldības 2023. gada budžeta izdevumu pozīcijās nav saistīta ar Pieteikuma iesniedzējas saprātīgām prognozēm par saimnieciskajam gadam nepieciešamo izdevumu apmēru. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja, izstrādājot un apstiprinot pašvaldības 2023. gada budžetu, nav ievērojusi pašvaldību budžeta plānošanas un izstrādes pamatprasības, budžeta pilnīguma un patiesuma principus un ir pārkāpusi likuma "Par pašvaldību budžetiem" 2. pantu un Likuma par budžetu un finanšu vadību 1. panta otro daļu un 7. panta pirmās daļas 2. punktu.

17.2.2. Likumprojekta anotācijā norādīts, ka Pieteikuma iesniedzēja pārkāpusi likuma "Par pašvaldību budžetiem" 22. panta pirmo daļu un likuma "Par valsts budžetu 2023. gadam un budžeta ietvaru 2023., 2024. un 2025. gadam" 36. panta ceturto daļu. Šo tiesību normu pārkāpumi tiek saistīti ar to, ka pašvaldība uzņēmusies saistības bez finansiāla seguma, kā arī nolēmusi ņemt ilgtermiņa aizņēmumu investīcijas projekta īstenošanai, taču nav atbildusi noteiktajiem nosacījumiem un aizņēmums tai netika piešķirts.

Saskaņā ar likuma "Par pašvaldību budžetiem" 22. panta pirmo daļu pašvaldības, pamatojoties uz domes lēmumu, var ņemt īstermiņa un ilgtermiņa aizņēmumus un uzņemties ilgtermiņa saistības, un pašvaldības domes lēmumā, ar kuru pašvaldība uzņemas ilgtermiņa saistības, paredzami arī šādu saistību izpildes finansējuma avoti. Savukārt likuma "Par valsts budžetu 2023. gadam un budžeta ietvaru 2023., 2024. un 2025. gadam" 36. panta ceturtā daļa paredz nosacījumu aizņēmuma saņemšanai vai galvojuma sniegšanai Eiropas Savienības fondu un pārējās ārvalstu finanšu palīdzības līdzfinansētam projektam un Eiropas Atveseļošanas fonda finansētam projektam.

2022. gada 13. septembrī Rēzeknes valstspilsētas pašvaldība parakstīja jaunu būvdarbu līgumu par Eiropas Savienības līdzfinansētā projekta "Rēzeknes rekreācijas centra izveide tūrisma attīstībai" īstenošanu par summu 8,2 miljoni *euro*. Kā norādīts Likumprojekta anotācijā, līguma slēgšanas brīdī šā projekta īstenošanai 2022. gada budžetā bija paredzēti tikai 3,8 miljoni *euro* un Pieteikuma iesniedzēja nebija lēmusi par aizņēmuma ņemšanu. Lēmumu par aizņēmuma ņemšanu 3,35 miljoni *euro* šā projekta īstenošanai Pieteikuma iesniedzēja pieņēma 2023. gada 25. maijā. Tādējādi Rēzeknes valstspilsētas pašvaldība ar minēto līgumu ir uzņēmusies saistības, taču nav paredzējusi to izpildei nepieciešamos finanšu resursus pašvaldības budžetā (*sk. informatīvo ziņojumu "Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības finanšu situāciju un valsts budžeta aizdevumu finanšu situācijas stabilizēšanai". Pieejams: tapportals.mk.gov.lv*).

Tāpat, neraugoties uz Finanšu ministrijas norādījumiem par to, ka pašvaldībai nav tiesību uzņemties saistības bez finansiāla seguma, un par normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem jaunu aizņēmumu saņemšanai (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 120. lp.*), Pieteikuma iesniedzēja 2023. gada 15. augustā nolēmusi ņemt vēl vienu aizņēmumu projekta "Rēzeknes rekreācijas centra izveide tūrisma attīstībai" īstenošanai un aizņēmumu arī citu jau uzsākto prioritāro investīciju projektu īstenošanai aptuveni 1,05 miljonus *euro* (*sk. Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes 2023. gada 15. augusta sēdes protokolu Nr. 73ā. Pieejams: rezekne.lv*). Pašvaldības 2023. gada budžetā nebija paredzēts finansējums šo projektu pabeigšanai, tātad Pieteikuma iesniedzēja bija uzņēmusies saistības bez

finansiāla seguma. Turklāt, neraugoties uz to, ka aizņēmums Pieteikuma iesniedzējai netika piešķirts, Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžets 2023. gadam netika koriģēts par iepriekš plānotajiem, bet nesaņemtajiem aizņēmumiem un netika norādīta patiesa informācija par budžeta līdzekļu iztrūkumu (*sk. Valsts kontroles revīzijas starpziņojumu "Vai Rēzeknes budžeta un finanšu vadība ir atbilstoša normatīvajos aktos noteiktajam?", 2023, 23. lpp. Pieejams: lrvk.gov.lv*).

Arī pēc pašvaldības finanšu stabilizācijas pieteikuma iesniegšanas Stabilizācijas komisija ir secinājusi, ka Rēzeknes valstspilsētas pašvaldība plāno uzņemties jaunas saistības investīciju projektu īstenošanai, lai gan tai jau ir kavēti maksājumi un tā nevar izpildīt līdzšinējās saistības pret kreditoriem, kā arī nevar pabeigt uzsāktos projektus. Stabilizācijas komisija vairākkārt vērsusi pašvaldības uzmanību uz to, ka pašvaldībai nav tiesību uzņemties saistības bez finansiāla seguma, ir jāaptur to investīciju projektu īstenošana, par kuriem nav noslēgti līgumi, un tā nedrīkst uzsākt jaunus investīciju projektus, kuru finansēšanas avots ir aizņēmumi (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 159.–160., 164., 168. un 171. lp.*). Tāpat Valsts kontrole ir secinājusi: lai gan Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībai ir finanšu grūtības īstenot investīciju projektus, tā tomēr neatsakās no nākamo projektu uzsākšanas. Pieteikuma iesniedzēja nav pietiekami izvērtējusi jau uzņemtās saistības un uzsākto projektu pabeigšanai nepieciešamo finansējumu, paļaujoties uz finanšu resursu pieejamību (*sk. Valsts kontroles revīzijas starpziņojumu "Vai Rēzeknes budžeta un finanšu vadība ir atbilstoša normatīvajos aktos noteiktajam?", 2023, 5. un 45. lpp. Pieejams: lrvk.gov.lv*).

Likuma "Par pašvaldību budžetiem" 22. panta pirmā daļa vērsta uz to, lai pašvaldība nodrošinātu pašas uzņemto saistību izpildi. Pašvaldībām ir tiesības ņemt aizņēmumus, tostarp arī investīciju projektu īstenošanai. Tomēr pašvaldībai galvenokārt ir jānodrošina tās autonomo funkciju izpilde un tādējādi pirms saistību uzņemšanās ir jāizvērtē pieejamie finanšu resursi un jāapsver, vai jaunu saistību uzņemšanās neradīs risku autonomo funkciju īstenošanai. Konstatētie apstākļi ļauj secināt, ka Pieteikuma iesniedzēja uzņēmās saistības, kas pārsniedza tās iespējas nodrošināt šo saistību izpildi ar pašvaldības budžetā pieejamiem līdzekļiem. Arī pēc Finanšu ministrijas norādēm par neiespējamību saņemt no valsts aizņēmumu, Pieteikuma iesniedzēja paļāvās uz to, ka uzņemto saistību izpildei un investīciju projektu pabeigšanai nepieciešamie līdzekļi tai tiks piešķirti. Pieteikuma iesniedzējas rīcība liecina par to, ka investīciju projektu plānošanā un īstenošanā tā darbojās, ievērojami pārsniedzot pašvaldībai pieejamos finanšu resursus.

Savukārt tas, ka Pieteikuma iesniedzēja neatbilda aizņēmuma saņemšanas nosacījumiem, neliecina par to, ka Pieteikuma iesniedzēja ir

pieļāvusi tieši likuma "Par valsts budžetu 2023. gadam un budžeta ietvaru 2023., 2024. un 2025. gadam" 36. panta ceturtās daļas pārkāpumu. Kā to Likumprojekta izstrādes laikā norādīja arī Saeimas Juridiskais birojs, šī norma neparedz pašvaldības pienākumu saņemt attiecīgo aizņēmumu, bet paredz tā saņemšanas nosacījumus. Tas, ka pašvaldība neatbilst šajā normā minētajiem attiecīgā aizņēmuma saņemšanas priekšnoteikumiem, nav uzskatāms par nelikumīgu rīcību (*sk. Saeimas Juridiskā biroja atzinumu Nr. 111.13/1-63-14/24 par likumprojektu "Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likums". Pieejams: saeima.lv*).

Ņemot vērā minēto, secināms, ka Pieteikuma iesniedzēja nav pieļāvusi likuma "Par valsts budžetu 2023. gadam un budžeta ietvaru 2023., 2024. un 2025. gadam" 36. panta ceturtās daļas pārkāpumu, taču, uzsākot investīciju projektu īstenošanu bez nepieciešamā finansējuma paredzēšanas pašvaldības budžetā, tā ir pārkāpusi likuma "Par pašvaldību budžetiem" 22. panta pirmo daļu.

17.2.3. Likumprojekta anotācijā norādīts, ka sākotnējais Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības 2024. gada budžets bija sabalansēts formāli, nenodrošinot tā atbilstību budžeta mērķim. Pamatbudžetā kā viens no finansējuma avotiem izdevumu sabalansēšanai ir iekļauta iedzīvotāju ienākuma nodokļa pārpilde – 409 tūkstoši *euro* –, lai gan saskaņā ar 2024. gada 13. februāra protokollēmumā ietverto nosacījumu iedzīvotāju ienākuma nodokļa pārpilde ir novirzāma Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībai piešķirtā aizdevuma pirmstermiņa atmaksai. Pašvaldības budžetā ir ieplānoti arī ieņēmumi no nekustamā īpašuma pārdošanas – 757 tūkstoši *euro* –, attiecībā uz kuriem bija nepieciešams precizēt izdevumu sadaļu, nosakot konkrētus izdevumus, kuru finansēšanas resurss ir ieņēmumi no nekustamā īpašuma pārdošanas.

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, minētie apstākļi neliecina par to, ka 2024. gada budžets bijis nesabalansēts.

Stabilizācijas komisija jau 2023. gadā Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībai norādīja, ka tai 2024. gada budžeta projektā ieņēmumi no nekustamā īpašuma pārdošanas jāplāno atbilstoši faktiskajai situācijai, lai novērstu iespējamus finanšu riskus un pašvaldība neuzņemtos saistības bez finanšu seguma, ņemot vērā to, ka pašvaldības 2023. gada budžetā ieņēmumi no nekustamā īpašuma iznomāšanas izpildījās tikai par 39 procentiem no plānotā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 176. un 178. lp.*). Ieņēmumi no nekustamā īpašuma pārdošanas un iznomāšanas pašvaldības budžetā tiek plānoti, pamatojoties uz aprēķināto prognozi. Pieteikuma iesniedzējas noteiktā prognoze pati par sevi neliecina, ka šie ieņēmumi plānoti neatbilstoši faktiskajai situācijai. Tomēr Stabilizācijas komisijas konstatējums par iepriekšējā gada prognozes neizpildi var norādīt uz to, ka plānotie ieņēmumi no nekustamā īpašuma pārdošanas

un iznomāšanas pārsniedz saprātīgas prognozes. Turklāt Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības pagaidu administrācija Satversmes tiesai sniegusi informāciju, kas apstiprina, ka šie ieņēmumi tika plānoti neatbilstoši faktiskajai situācijai un ar budžeta grozījumiem tika samazināti par 322 652 *euro* (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 13. lp.*).

Savukārt attiecībā uz ienākumu no iedzīvotāju ienākuma nodokļa pārpildes iekļaušanu 2024. gada budžetā konstatējams, ka 2024. gada 13. februāra protokollēmuma 2.5. punktā ietvertais nosacījums paredzēja: valsts aizdevuma pirmstermiņa atmaksu veic no pašvaldības iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu pārpildes, ja Stabilizācijas komisija nav lēmusi citādi (*sk. Ministru kabineta 2024. gada 13. februāra protokollēmumu Nr. 7, 28. § "Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības finanšu situāciju un valsts budžeta aizdevumu finanšu situācijas stabilizēšanai". Pieejams: tapportals.mk.gov.lv*). Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja, sākotnējā 2024. gada budžetā izdevumu sabalansēšanai iekļaujot tādus ienākumus, kuri bija jānovirza konkrētam mērķim – valsts aizdevuma atmaksai –, nav ievērojusi 2024. gada 13. februāra protokollēmumā ietverto nosacījumu un attiecīgi pārkāpusi Likuma par budžetu un finanšu vadību 1. panta otro daļu, saskaņā ar kuru budžetā jābūt nodrošinātam tam, lai laikposmā, kuram līdzekļi paredzēti, izdevumus segtu atbilstoši ieņēmumi.

Ņemot vērā minēto, secināms, ka Pieteikuma iesniedzēja pašvaldības 2024. gada budžetā iekļāvusi tādus paredzamos ieņēmumus, kuri neatbilst saprātīgām prognozēm. Tātad Pieteikuma iesniedzēja arī 2024. gada budžeta izstrādē nav ievērojusi budžeta pilnīguma principu.

17.2.4. Likuma par budžetu un finanšu vadību 41. panta $2.^1$ daļa noteic, ka gadskārtējam pašvaldības budžetam jābūt apstiprinātam pašvaldības domē ne vēlāk kā divu mēnešu laikā pēc valsts budžeta likuma izsludināšanas.

Likums "Par valsts budžetu 2024. gadam un budžeta ietvaru 2024., 2025. un 2026. gadam" izsludināts 2023. gada 21. decembrī oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 247. Tātad pašvaldībām 2024. gada budžets bija jāapstiprina līdz 2024. gada 21. februārim. Pašvaldības domes 2024. gada 21. februāra sēdē tika nolemts neiekļaut darba kārtībā jautājumu par 2024. gada budžeta apstiprināšanu (*sk. Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes 2024. gada 21. februāra sēdes protokolu Nr. 92*. *Pieejams: rezekne.lv*). Tikai ar Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības 2024. gada 7. marta lēmumu Nr. 1138 tika apstiprināti Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes saistošie noteikumi Nr. 2 "Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžetu 2024. gadam".

Līdz ar to konstatējams, ka Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžets ir apstiprināts, neievērojot Likuma par budžetu un finanšu vadību 41. panta $2.^1$ daļā noteikto termiņu.

17.3. Likumprojekta anotācijā norādīts, ka Pieteikuma iesniedzējas rīcība ietekmē valsti un apdraud Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības iedzīvotāju intereses, jo pašvaldības budžets ir cieši saistīts ar pašvaldības autonomo funkciju izpildi un pašvaldības pakalpojumu nodrošināšanu. Savukārt Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka nav pārkāpusi Pašvaldību likuma 4. panta trešo daļu, saskaņā ar kuru pašvaldība organizē savu autonomo funkciju izpildi, un tās rīcība nav radījusi kaitējumu Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības iedzīvotāju un sabiedrības likumiskajām interesēm, jo pašvaldībā tikusi nodrošināta visu autonomo funkciju izpilde.

Pašvaldības autonomās funkcijas raksturo pašvaldības kā vietējās pašpārvaldes organizācijas būtību. Tās tiek īstenotas vietējo iedzīvotāju interesēs, un to īstenošana nav iespējama bez finansiāla pamata (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-17-01 18.1. punktu*). Tāpat pašvaldībai savā teritorijā ir jāgarantē iedzīvotāju labklājība, kas tiek panākta, pašvaldībai efektīvi izmantojot tās rīcībā esošos finanšu līdzekļus. Tātad pašvaldības iedzīvotāju labklājība ir iespējama tikai tad, ja pašvaldības budžetā ir tās funkciju pildīšanai nepieciešamie finanšu līdzekļi (*sal:. Satversmes tiesas 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 21. punkts*). Tādējādi pašvaldības autonomo funkciju izpilde un tās iedzīvotāju interešu un labklājības nodrošināšana ir tieši saistīta ar pašvaldības budžetu un tajā paredzētajiem finanšu līdzekļiem. Noteiktam saimnieciskajam gadam paredzētie ieņēmumi un izdevumi un to plānošana ietekmē arī pašvaldības ilgtermiņa mērķu īstenošanu, tostarp nākamo gadu budžetu plānošanu un izpildi. Tātad gadskārtējā pašvaldības budžeta izstrāde un pieņemšana ir būtiska ne vien konkrētā saimnieciskā gada ietvaros, bet tai ir arī ilgtermiņa ietekme uz pašvaldības finansiālo stabilitāti un spēju nodrošināt tās autonomās funkcijas.

Turklāt, kā jau tika secināts arī iepriekš, pašvaldības budžets nav aplūkojams atrauti no kopējās valsts budžeta sistēmas. Ja pašvaldība ilgstoši rīkojas ar savu budžetu neatbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām prasībām un nonāk tādā finansiālajā situācijā, kurā nepieciešama liela valsts resursu iesaiste, tiek ietekmēta arī valsts kopējā finansiālā stabilitāte un ilgtermiņa attīstība, tādējādi nelabvēlīgā ietekme attiecas uz visiem valsts iedzīvotājiem. Līdz ar to arī pašvaldības budžeta jomā pieļauto normatīvo aktu pārkāpumu būtiskums ir vērtējams kopsakarā ar pašvaldības autonomo funkciju izpildes apdraudējumu un ietekmi uz visu sabiedrību.

Demokrātiskas tiesiskas valsts princips ietver valsts pienākumu vispār nepieļaut tādu seku iestāšanos, kuras būtiski kaitētu pašvaldības iedzīvotājiem vai visiem valsts iedzīvotājiem. Tādējādi valstij ir

pienākums nepieļaut, ka pašvaldība nonāktu tādā finansiālajā situācijā, ka tai trūktu līdzekļu savu autonomo funkciju izpildei. Katrā konkrētajā gadījumā valstij ir jābūt iespējai, izvērtējot īstenojamā pašvaldības darbības pārraudzības mehānisma nepieciešamību, rīkoties savlaicīgi, negaidot brīdi, kad pašvaldības iedzīvotājiem vai visai sabiedrībai tiks radīts būtisks kaitējums. Savukārt tas, ka valstij, iesaistot savus resursus, ir izdevies novērst to, ka pašvaldībā netiek nodrošināta kādas autonomās funkcijas izpilde, neliedz atzīt pašvaldības pieļautos pārkāpumus par būtiskiem. Arī Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka par pašvaldības domes pieļauto tiesību normu pārkāpumu būtiskumu liecina ne tikai pārkāpumu rezultātā jau radušās sekas, bet arī sekas, ko šie pārkāpumi var radīt (*sal.: Satversmes tiesas 2020. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-16-01 24.1. punkts*).

Tāpat ir svarīgi ņemt vērā arī konkrētos apstākļus, kādi pastāvēja Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībā 2023. un 2024. gadā. Pieteikuma iesniedzējas 2023. gada 10. augusta lēmumā Nr. 940 "Par rīcības plāna apstiprināšanu" norādīts, ka pašvaldībai izdevumu segšanai 2023. gadā pietrūkst 3,9 miljonu *euro*, un pašvaldībai darbinieku atalgojumam nācās ņemt aizņēmumu 1,34 miljonu *euro* apmērā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 66. un 75. lp.*). Saistībā ar to, ka pašvaldība sakarā ar pierādāmiem apstākļiem nespēs nokārtot parāda saistības, Pieteikuma iesniedzēja saskaņā ar savu 2023. gada 1. septembra lēmumu Nr. 968 iesniedza finanšu ministram finanšu stabilizācijas pieteikumu, kurā norādīts, ka 2023. gada budžetā trūkst aptuveni sešu miljonu *euro* pašvaldības iestāžu uzturēšanas izdevumiem un prioritāro investīciju projektu pabeigšanai (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 79. un 80. lp.*). Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībai bija augsts saistību apmērs un pieauga kavētie maksājumi kreditoriem. Proti, no Stabilizācijas komisijas sēžu protokoliem konstatējams, ka 2023. gada 30. septembrī pašvaldības kavētie maksājumi bija 1,7 miljoni *euro*, 31. oktobrī – 3,6 miljoni *euro*, 30. novembrī un 31. decembrī – 4,3 miljoni *euro*, 2024. gada 31. janvārī – 4,8 miljoni *euro* (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 159., 163., 167., 170. un 173. lp.*). Minētie apstākļi liecina par to, ka jau 2023. gadā Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībai bija ievērojamas finansiālās grūtības.

Ņemot vērā šādus apstākļus, jo īpaši kritiski ir vērtējama tāda Pieteikuma iesniedzējas rīcība, kas ir pretēja pašvaldības budžetu regulējošām tiesību normām un konstitucionālajiem budžeta izstrādes principiem. Satversmes tiesa atzīst, ka situācijā, kad pašvaldības budžets neatspoguļo patieso situāciju, tostarp visus paredzamos pašvaldības izdevumus, un pašvaldība uzņemas finansiālās saistības, pārsniedzot tai pieejamos finanšu līdzekļus, likumsakarīgi var tikt būtiski ietekmēta pašvaldības autonomo funkciju izpilde, tādējādi radot kaitējumu konkrētās pašvaldības un visas valsts iedzīvotāju interesēm.

Uz to, ka Pieteikuma iesniedzējas rīcība var negatīvi ietekmēt Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības iedzīvotāju intereses, norādījusi arī Stabilizācijas komisija, secinot: Pieteikuma iesniedzēja nav paredzējusi budžetā visu nepieciešamo finansējumu, un tādējādi ir radījusi apdraudējumu pašvaldības maksātspējai – spējai pildīt uzņemtās saistības un nodrošināt pašvaldības autonomo funkciju izpildi (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 159. lp.*). Arī Valsts kontrole Satversmes tiesai sniegtajā viedoklī norādījusi, ka 2023. gada revīzijā konstatētās neatbilstības tiesību normām pēc būtības var atstāt ietekmi uz pašvaldības spēju nodrošināt pašvaldībai tiesību aktos noteikto funkciju un uzdevumu izpildi (*sk. Valsts kontroles viedokli, lietas materiālu 3. sēj. 6. lp.*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka Likuma par budžetu un finanšu vadību 41. panta 2.[1] daļā budžeta apstiprināšanai noteiktā termiņa neievērošana nav uzskatāma par būtisku pārkāpumu. Taču sabalansēta 2024. gada budžeta pieņemšana saskaņā ar 2024. gada 13. februāra protokollēmumu bija nosacījums valsts aizdevuma saņemšanai, lai Rēzeknes valstspilsētas pašvaldība varētu norēķināties par 2023. gadā kavētajiem maksājumiem. Līdz ar to, lai gan 2024. gada 13. februāra protokollēmumā nebija noteikts nedz konkrēts termiņš, līdz kuram Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībai jāiesniedz Finanšu ministrijai 2024. gada budžets, nedz arī aizliegums aizdevumu saņemt tādā gadījumā, ja pašvaldības budžets tiks pieņemts ar nokavēšanos, Pieteikuma iesniedzēja ar savu rīcību kavēja valsts aizdevuma saņemšanu un tas varēja novest pie jaunu zaudējumu rašanās.

Pieteikuma iesniedzēja ir ilgstoši un vairākkārt – gan attiecībā uz 2023. gada, gan 2024. gada budžeta izstrādi un apstiprināšanu – pārkāpusi normatīvos aktus, kas nosaka pamatprasības attiecībā uz pašvaldības budžetu. Pieteikuma iesniedzēja ir uzņēmusies saistības, kas pārsniedza tai pieejamos finanšu resursus, kā arī kavējusi valsts aizņēmuma saņemšanu, tādējādi pieļaujot jaunu zaudējumu rašanās risku. Tās rīcība kopsakarā, jo īpaši situācijā, kad Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībai ir ievērojamas finansiālās grūtības, varēja apdraudēt pašvaldības autonomo funkciju izpildi, radot kaitējumu gan tās iedzīvotāju, gan visas sabiedrības interesēm, un liecina par pieļauto pārkāpumu būtiskumu.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzēja ir pieļāvusi normatīvo aktu pārkāpumus, kas, vērtējot tos kopsakarā, ir atzīstami par būtiskiem, un tādējādi bija iestājies Pašvaldību likuma 70. panta pirmās daļas 1. punktā paredzētais pamats pašvaldības domes atlaišanai.

18. Satversmes tiesai ir jāvērtē, vai konkrētajos apstākļos Pieteikuma iesniedzējas atlaišana kā pašvaldības darbības pēckontroles līdzeklis bija nepieciešama demokrātiskā tiesiskā valstī.

Varas attiecības starp augstāku pārvaldes līmeni un zemāku pārvaldes līmeni raksturo subsidiaritātes princips. Atbilstoši šim principam augstāks pārvaldes līmenis var iejaukties tad, ja zemākais līmenis nespēj pienācīgā kārtā pildīt savus uzdevumus, un pretēji – šis pats princips aizliedz augstākajam līmenim iejaukties, ja zemākais līmenis spēj pienācīgā kārtā pildīt savus uzdevumus. Subsidiaritātes princips pats par sevi nevis pilnībā liedz augstākam pārvaldes līmenim iejaukties zemāka līmeņa kompetences īstenošanā, bet gan nosaka šīs iejaukšanās apjomu un nepieciešamo intensitāti (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 20. janvāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2008-08-0306 14.1. punktu*). Uzraugošajai iestādei ir iespēja izvēlēties konkrētajam gadījumam visatbilstošāko pēckontroles līdzekli (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 14. punktu*). Saskaņā ar Hartas 8. panta 3. punktu vietējās varas administratīvā pārraudzība tiek īstenota tādā veidā, lai nodrošinātu, ka kontrolējošās varas iejaukšanās ir samērīga ar tām interesēm, kuras paredzēts aizsargāt. Šajā pantā minētais samērīguma princips saprotams tā, ka pārraugošajai iestādei ir pienākums vēlamā rezultāta sasniegšanai izmantot tādu metodi, kura vietējo autonomiju skar vismazāk (*sk.: Explanatory Report to the European Charter of Local Self-Government. Pieejams: rm.coe.int*).

Pieteikuma iesniedzēja un vairākas pieaicinātās personas norāda, ka par līdzīgiem pārkāpumiem no amata jau bija atstādināts Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes priekšsēdētājs un ka laikā, kad Likumprojekts tika izskatīts Saeimā, Pieteikuma iesniedzēja konstatētos pārkāpumus jau bija novērsusi, tāpēc tās atlaišana nebija nepieciešama un samērīga. Savukārt Saeima uzskata, ka, Pieteikuma iesniedzējai turpinot darbu, nevarētu tikt sasniegts mērķis – Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības finanšu situācijas noregulēšana.

18.1. Ar vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 2023. gada 2. novembra rīkojumu Nr. 1-2/6275 no amata tika atstādināts Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes priekšsēdētājs, un kā pamatojums tika norādīts citstarp tas, ka viņš pieļāvis likuma "Par pašvaldību budžetiem" 2. panta un 22. panta pirmās daļas, kā arī Likuma par budžetu un finanšu vadību 1. panta otrās daļas pārkāpumu.

Pašvaldības domes priekšsēdētājs vada domes darbu un pārstāv domi, paraksta tās pieņemtos lēmumus (*sk. Pašvaldību likuma 17. panta trešās daļas 1. un 2. punktu*). Pašvaldības domes priekšsēdētājs ir atbildīgs par atsevišķiem jautājumiem, kas saistīti ar pašvaldības gadskārtējā budžeta izstrādi un pieņemšanu. Proti, viņš atbild par to, lai pašvaldības budžets tiktu izstrādāts un iesniegts apstiprināšanai domei ne vēlāk kā divu mēnešu laikā pēc gadskārtējā valsts budžeta likuma izsludināšanas, un atbild arī par pašvaldības budžeta izpildes procesa organizāciju un

vadību atbilstoši Likumam par budžetu un finanšu vadību (*sk. likuma "Par pašvaldību budžetiem" 15. pantu*). Tomēr tieši pašvaldības dome izskata un apstiprina pašvaldības budžetu (*sk. Pašvaldību likuma 10. panta pirmās daļas 1. punktu*), tātad arī dome kā koleģiāla institūcija atbild par to, lai tiktu apstiprināts normatīvajiem aktiem atbilstošs pašvaldības budžets.

Konkrētajā gadījumā pašvaldības domes priekšsēdētāja atstādināšana nenovērsa Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes pieļauto pārkāpumu dēļ radušos apdraudējumu un arī pēc pašvaldības domes priekšsēdētāja atstādināšanas Pieteikuma iesniedzēja, kā jau tika konstatēts šā sprieduma 17.2.3. un 17.2.4. punktā, pieļāva normatīvo aktu pārkāpumus 2024. gada budžeta izstrādes un apstiprināšanas procesā. Minētais apstāklis ir vērtēts arī Likumprojekta anotācijā.

Tādējādi tas, ka uzraugošā iestāde jau ir izmantojusi kādu no pašvaldības darbības pēckontroles līdzekļiem, neliedz izmantot arī citus attiecīgos līdzekļus, ja ar iepriekš izraudzīto līdzekli nav izdevies sasniegt mērķi. Pretējā gadījumā pašvaldības darbības pēckontrole kļūtu neefektīva. Tātad tas, ka par normatīvo aktu pārkāpumiem jau tika atstādināts Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes priekšsēdētājs, nenozīmē, ka Pieteikuma iesniedzējas atlaišana kā pašvaldības darbības pēckontroles līdzeklis nebija nepieciešama.

18.2. Gan Likumprojekta anotācijā, gan Saeimas atbildes rakstā norādīts: lai gan Stabilizācijas likumā paredzētais mehānisms – pašvaldības finanšu stabilizācijas process – būtu bijis saudzīgāks līdzeklis Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības finanšu situācijas noregulēšanai, tomēr, ņemot vērā Pieteikuma iesniedzējas nevēlēšanos sadarboties ar Stabilizācijas komisiju, mērķis noregulēt finanšu situāciju ar šo līdzekli nevar tikt sasniegts.

Pašvaldības finanšu stabilizācija ir viens no valsts īstenotajiem pašvaldību uzraudzības mehānismiem, kas izmantojams, lai nodrošinātu likumā noteikto pašvaldību patstāvīgo funkciju izpildi gadījumos, kad pašvaldības nonākušas ārkārtējās finansiālās grūtībās. Šā procesa ietvaros pašvaldības izstrādā pašvaldības finanšu stabilizēšanas projektu un valsts piešķir stabilizācijas aizdevumu (*sk. likuma "Par pašvaldību finanšu stabilizēšanu un pašvaldību finansiālās darbības nodrošināšanu" (spēkā līdz 2024. gada 31. decembrim) 1., 10., 13. pantu un Likuma par budžetu un finanšu vadību 45.[1] pantu*).

Ar Pieteikuma iesniedzējas 2023. gada 1. septembra lēmumu Nr. 968 tika apstiprināts un finanšu ministram iesniegts pašvaldības finanšu stabilizācijas pieteikums, un ar Finanšu ministrijas 2023. gada 3. oktobra rīkojumu Nr. 334 tika izveidota Stabilizācijas komisija stabilizācijas pieteikuma izskatīšanai un stabilizācijas projekta saskaņošanai. Tomēr finanšu ministrs nepieņēma Stabilizācijas likuma 8. panta pirmajā daļā

paredzēto lēmumu uzsākt pašvaldības finanšu stabilizāciju un iecelt finanšu stabilizācijas procesa uzraugu. Kā izriet no Likumprojekta anotācijas, iemesls, kura dēļ pašvaldības finanšu stabilizācijas process netika uzsākts, bija saistīts ar Pieteikuma iesniedzējas rīcību Stabilizācijas komisijas izvirzīto uzdevumu izpildē.

No Likumprojekta anotācijā norādītajiem apstākļiem un lietas materiālos esošajiem Stabilizācijas komisijas sēžu protokoliem secināms, ka, neraugoties uz Stabilizācijas komisijas norādēm par Pieteikuma iesniedzējai veicamajiem pasākumiem, tika konstatēts, ka atsevišķi uzdevumi nav izpildīti. Piemēram, 2023. gada 11. oktobra sēdē Stabilizācijas komisija uzdeva Pieteikuma iesniedzējai apturēt tos investīciju projektus, par kuriem nav noslēgti līgumi un kuru īstenošana nav uzsākta, pārskatīt budžeta un finanšu vadības sistēmas pārvaldību, lai nodrošinātu finanšu procesu caurskatāmību un centralizāciju, apstiprināt un iesniegt Stabilizācijas komisijai pasākumu plānu, nosakot uzdevumu izpildes termiņus. 2023. gada 9. novembra sēdē Stabilizācijas komisija konstatēja, ka Pieteikuma iesniedzēja nav pieņēmusi lēmumu par skaidru rīcību un termiņiem, kādos tiks pārskatīta budžeta un finanšu vadības sistēmas pārvaldība, lai nodrošinātu finanšu procesu caurskatāmību un centralizāciju, kas ir būtisks priekšnosacījums stabilizācijas procesa uzsākšanai, turklāt Pieteikuma iesniedzēja, neraugoties uz pašvaldības finanšu situāciju, plāno uzņemties jaunas saistības investīciju projektu īstenošanai. Arī 2023. gada 14. decembra sēdē Stabilizācijas komisija konstatēja, ka Pieteikuma iesniedzēja turpina iesniegt vērtēšanai jaunus investīciju projektus. Pieteikuma iesniedzējai tika uzdots to naudas līdzekļu atlikumus, kuri nav iezīmēti kā mērķa finansējums, novirzīt esošo saistību izpildei. 2024. gada 24. janvāra sēdē Stabilizācijas komisija konstatēja, ka naudas līdzekļu atlikumus Pieteikuma iesniedzēja nav novirzījusi kavēto maksājumu izpildei. Pašvaldībai tika uzdots turpināt 2024. gada budžeta projekta izstrādi, sabalansējot budžeta izdevumus ar ieņēmumiem un optimizējot budžeta izdevumus. Savukārt vēl Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes 2024. gada 19. februāra ārkārtas sēdē atkārtoti netika atbalstīti pašvaldības izpilddirektora iesniegtie priekšlikumi par izdevumu optimizāciju, kas bija nepieciešama 2024. gada budžeta sabalansēšanai.

Stabilizācijas likumā nebija tiešā tekstā noteikts pašvaldības domes pienākums pildīt Stabilizācijas komisijas izvirzītos uzdevumus, tomēr Stabilizācijas komisijas noteiktie uzdevumi un sniegtie priekšlikumi, kas vērsti uz pašvaldības finansiālās situācijas uzlabošanu, nav uzskatāmi par tikai formālu pašvaldības finanšu stabilizācijas procesa daļu. Situācijā, kad pašvaldība nonākusi finansiālās grūtībās un ir apdraudēta tās spēja pildīt autonomās funkcijas, valsts īstenotajam uzraudzības mehānismam, kas vērsts uz pašvaldības finanšu situācijas stabilizēšanu, ir jābūt efektīvam.

Pašvaldības finanšu stabilizācijas procesa efektivitāte var tikt sasniegta vienīgi tad, ja pašvaldība pilnvērtīgi līdzdarbojas šajā procesā, tostarp pildot Stabilizācijas komisijas izvirzītos uzdevumus un sniegtos priekšlikumus. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka tieši finanšu ministra rīcība, proti, lēmuma par finanšu stabilizācijas procesa uzsākšanu nepieņemšana, liegusi saņemt aizņēmumu vairāku investīciju projektu pabeigšanai un tās rezultātā apturēta projektu īstenošana un aprēķinātas soda naudas no projektu izpildītājiem. Taču pašvaldība nevar sagaidīt, ka valsts īstenos efektīvu finanšu stabilizācijas procesu, ja tās pašas rīcība nav vērsta uz sadarbību ar Stabilizācijas komisiju. Savukārt šāda pašvaldības rīcība var būt pamats tam, lai valsts atzītu, ka izraudzītais līdzeklis nav piemērots konkrētā mērķa sasniegšanai.

Turklāt, neraugoties uz to, ka stabilizācijas process netika uzsākts, tomēr, pieņemot 2023. gada 9. decembra likumu "Par valsts budžetu 2024. gadam un budžeta ietvaru 2024., 2025. un 2026. gadam", tika rasts risinājums aizdevuma piešķiršanai Pieteikuma iesniedzējai. Pamatojoties uz šā likuma 37. pantu, ar 2024. gada 13. februāra protokollēmuma 2. punktu finanšu ministram tika uzdots piešķirt Rēzeknes valstspilsētas pašvaldībai valsts budžeta aizdevumu līdz pieciem miljoniem *euro* uzņemto saistību izpildei.

Lai gan, kā jau tika konstatēts šā sprieduma 17.2.4. un 17.3. punktā, Pieteikuma iesniedzēja nepieņēma sabalansētu 2024. gada budžetu tiesību normās noteiktajā termiņā un tādējādi kavēja minētā aizdevuma saņemšanu, 2024. gada 25. aprīlī Pieteikuma iesniedzēja apstiprināja sabalansētu 2024. gada budžetu un tādējādi izpildīja 2024. gada 13. februāra protokollēmumā ietvertos nosacījumus. Tādējādi secināms, ka Domes atlaišanas likuma pieņemšanas laikā pašvaldības budžets 2024. gadam jau bija pieņemts. Tāpat Finanšu ministrija nolūkā nodrošināt Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības finanšu uzraudzību atbilstoši pašvaldības apstiprinātajam budžetam izveidoja tehnisko risinājumu Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības izdevumu kontrolei (*sk. informatīvo ziņojumu "Par Ministru kabineta 2024. gada 13. februāra sēdes protokola Nr. 7 28. § "Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības finanšu situāciju un valsts budžeta aizdevumu finanšu situācijas stabilizēšanai" doto uzdevumu izpildi". Pieejams: tapportals.mk.gov.lv*).

Līdz ar to ir vērtējams, vai situācijā, kad Pieteikuma iesniedzēja bija pieņēmusi pašvaldības 2024. gada budžetu, saņēmusi valsts aizņēmumu uzņemto saistību izpildei un kad risinājums Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības turpmākai uzraudzībai bija rasts, joprojām bija pamats uzskatīt, ka Pieteikuma iesniedzējas darbība ir traucēta un tādēļ nepieciešams piemērot Pašvaldību likuma 70. panta pirmās daļas 1. punktā paredzēto pašvaldības darbības tiesiskuma pēckontroles līdzekli.

18.3. Pašvaldībām ir ievērojama autonomija savu funkciju izpildē, un to raksturo pašvaldības tiesības patstāvīgi nodrošināt tai tiesību aktos noteikto funkciju un uzdevumu izpildi, proti, patstāvīgi rīkoties un pieņemt lēmumus (*sk. Pašvaldību likuma 2. panta pirmo daļu*). Taču pašvaldību autonomija nevar būt pašmērķis. Pašvaldība darbojas savas administratīvās teritorijas iedzīvotāju interesēs, un tās darbībai jāatbilst Satversmes 1. pantā ietvertajiem demokrātiskas tiesiskas valsts principiem. Pašvaldībai kā daļai no valsts pārvaldes funkcijas, ko tai uzticējusi sabiedrība, ir jāpilda godīgi, efektīvi un taisnīgi, tās rīcībai ir jāatbilst likumiem (*sal.: Satversmes tiesas 2000. gada 24. marta sprieduma lietā Nr. 04-07(99) secinājumu daļas 3. punkts*). Lai gan pašvaldības dome ir demokrātiski ievēlēts pašvaldības pārstāvniecības orgāns, valstij ir piešķirti tiesiski instrumenti pašvaldības domes pārraudzībai, lai nodrošinātu to, ka pašvaldības domes rīcība atbilst likumam un iedzīvotāju interesēm.

Pašvaldības iedzīvotāji Pieteikuma iesniedzēji ir uzticējuši pašvaldības pārvaldes funkcijas, paļaujoties uz to, ka tās rīcība būs vērsta uz iedzīvotāju interešu nodrošināšanu. Tādējādi valsts īstenotās pašvaldības darbības pārraudzības mērķis ir panākt nevis formālu pašvaldības domes pieļauto pārkāpumu novēršanu, bet gan to, ka pašvaldības dome spēj pienācīgā kārtā pildīt tai uzticētos uzdevumus, proti, atjaunot tiesisku pašvaldības domes darbību. Kaut arī Pieteikuma iesniedzēja pieņēma 2024. gada budžetu, tās ilgstoši pieļautie būtiskie tiesību normu pārkāpumi – nespēja pieņemt tiesību normām atbilstošu pašvaldības budžetu un saistību uzņemšanās, neņemot vērā pašvaldībai pieejamos finanšu līdzekļus – kopumā liecina par to, ka Pieteikuma iesniedzēja nespēja nodrošināt tiesību normām atbilstošu tai uzticēto funkciju un uzdevumu izpildi.

To apliecina arī Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības pagaidu administrācijas Satversmes tiesai sniegtā informācija, ka arī 2024. gada budžetā nav bijuši iekļauti visi pašvaldības funkciju izpildei nepieciešamie izdevumi. Piemēram, 2024. gada budžetā koplietošanas teritoriju sanitārajai uzturēšanai paredzētie līdzekļi bija izlietoti jau 2024. gada septembrī. Tāpat tika nepamatoti samazināta budžeta dotācija, kas paredzēta sabiedriskā transporta kompensācijām, un tādējādi tika apdraudēta pašvaldības funkcijas – organizēt sabiedriskā transporta pakalpojumus – nodrošināšana (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 12.–14. lp.*).

Par Pieteikuma iesniedzējas attieksmi pret tai pašvaldības iedzīvotāju uzticēto funkciju izpildi liecina arī tās deputātu sistemātiskā rīcība – nepiedalīšanās domes 2023. gada 2., 10. un 16. novembra sēdēs. Minēto sēžu darba kārtībā bija iekļauts jautājums par grozījumiem pašvaldības 2023. gada budžetā, taču vairāk nekā puse domes deputātu

šajās domes sēdēs nepiedalījās, kvorums netika nodrošināts un sēdes nevarēja notikt (*sk. Rēzeknes valstspilsētas domes 2023. gada 2. novembra sēdes protokolu Nr. 81, 2023. gada 10. novembra sēdes protokolu Nr. 82 un 2023. gada 16. novembra sēdes protokolu Nr. 83. Pieejami: rezekne.lv*). Tādējādi ne vien Pieteikuma iesniedzējas pieļautie pārkāpumi, bet arī vairāku tās deputātu rīcība, kas traucēja pašvaldībai nozīmīgu lēmumu, tostarp pat tādu lēmumu pieņemšanu, kuri ietekmēja pašvaldības budžetu un finansiālo situāciju, bija vērsta uz to, lai kavētu pašvaldības domes tiesisku darbību. Pieteikuma iesniedzējas darbības nodrošināšanai Saeima pieņēma 2023. gada 6. decembra likumu "Grozījumi Pašvaldību likumā". Pašvaldību likuma 27. pants tika papildināts ar 2.[1] daļu, saskaņā ar kuru likumā paredzētajos gadījumos pašvaldības domes sēde var notikt arī tad, ja tajā piedalās vismaz trešdaļa domes deputātu.

Tāpat ne ar Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības 2024. gada budžeta pieņemšanu, ne valsts aizņēmuma saņemšanu pašvaldības finansiālās grūtības netika atrisinātas, tādējādi joprojām pastāvēja nepieciešamība nodrošināt efektīvu sadarbību starp valsti un pašvaldību, lai pašvaldības finansiālā situācija tiktu uzlabota. Valsts ir subsidiāri atbildīga par pašvaldības maksātspēju (*piemēram, Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 28. pants*). Tātad valsts, īstenojot pašvaldības uzraudzības mehānismus, kas vērsti uz pašvaldības finanšu stabilizēšanu, rīkojas visas sabiedrības interesēs un tai ir jānodrošina, ka tiek sasniegts mērķis uzlabot pašvaldības finansiālo situāciju.

Pieteikuma iesniedzējas rīcība, proti, Stabilizācijas komisijas noteikto uzdevumu neizpilde, kā arī Finanšu ministrijas, Valsts kontroles un Stabilizācijas komisijas vairākkārt konstatētais, ka Pieteikuma iesniedzēja nesniedz pilnīgu informāciju par tās patiesajām saistībām, ka tās iesniegtajā informācijā ir regulāri pieļautas neprecizitātes un datu nesakritības un šī informācija nesniedz skaidru priekšstatu par pašvaldības patieso finanšu situāciju (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 127.–129., 130., 132.–133., 159., 167., 178. lp. un Valsts kontroles revīzijas starpziņojumu "Vai Rēzeknes budžeta un finanšu vadība ir atbilstoša normatīvajos aktos noteiktajam?", 2023, 5.–6., 21. lpp. Pieejams: lrvk.gov.lv*), liecina par to, ka Pieteikuma iesniedzēja nav bijusi gatava efektīvi sadarboties ar valsti finansiālās stabilitātes atjaunošanā. Efektīva sadarbība nav iespējama, ja valstij nav precīzas un patiesas informācijas par pašvaldības finansiālo situāciju.

Demokrātiskai tiesiskai valstij ir pienākums veikt darbības, kas nepieciešamas, lai novērstu pašvaldības iedzīvotāju un visas sabiedrības tiesiskajām interesēm pretēju pašvaldības rīcību. Valsts ir izmantojusi gan tai pieejamos pašvaldības darbības pārraudzības mehānismus, lai nodrošinātu Pieteikuma iesniedzējas tiesisku darbību, gan arī finanšu resursus, lai uzlabotu finansiālo situāciju Rēzeknes valstspilsētas

pašvaldībā un palīdzētu tai atrisināt radušās finansiālās grūtības. Taču no lietā konstatētajiem apstākļiem secināms, ka Pieteikuma iesniedzējas ilgstoši veiktā rīcība kopumā bija pretēja mērķim – nodrošināt Pieteikuma iesniedzējas tiesisku darbību tās iedzīvotāju interesēs un noregulēt pašvaldības finansiālo situāciju – un kavēja šā mērķa sasniegšanu. Līdz ar to secināms, ka Pieteikuma iesniedzēja nespēja pienācīgā kārtā pildīt tai uzticētos pārvaldes uzdevumus un tādējādi pašvaldības kā publisko tiesību subjekta darbība bija traucēta. Savukārt tas, ka Pieteikuma iesniedzēja ir pieņēmusi 2024. gada budžetu, konkrētajos apstākļos neliecina par to, ka Pieteikuma iesniedzēja turpmāk būtu bijusi spējīga nodrošināt savas darbības tiesiskumu. Pieteikuma iesniedzējas atlaišana bija nepieciešams un samērīgs līdzeklis, lai nodrošinātu pašvaldības iedzīvotāju un visas sabiedrības interešu ievērošanu.

Tādējādi Pieteikuma iesniedzējas atlaišana kā pašvaldības darbības tiesiskuma pēckontroles līdzeklis demokrātiskā tiesiskā valstī bija nepieciešama.

Līdz ar to apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1. un 101. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, kā arī 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likuma 4. panta un Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam.

2. Atzīt Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likuma 1. pantu **par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

Satversmes tiesas tiesnešu Jautrītes Briedes un Veronikas Krūmiņas atsevišķās domas

Rīgā 2025. gada 3. jūnijā

lietā Nr. 2024-20-01

"Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likuma 1. un 4. panta un Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 1. panta trešās daļas 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 101. pantam".

Satversmes tiesa 2025. gada 20. maijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2024-20-01 (turpmāk – Spriedums) un atzina Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likuma 1. pantu (turpmāk – apstrīdētā norma) par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. un 101. pantam.

Piekrītam Spriedumā secinātajam, ka apstrīdētā norma, ar kuru tika atlaista Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības dome, jo tā bija pieļāvusi būtiskus pašvaldības budžeta izstrādi un apstiprināšanu regulējošo normatīvo aktu pārkāpumus, atbilst Satversmes 1. un 101. pantam.

Taču nepiekrītam Spriedumā noteiktajai apstrīdētās normas satversmības izvērtēšanas metodoloģijai. Proti, uzskatām, ka Satversmes tiesai nebija jāvērtē tas, vai konkrētajos apstākļos pašvaldības domes atlaišana kā pašvaldības darbības tiesiskuma pēckontroles līdzeklis bija nepieciešama demokrātiskā tiesiskā valstī (*sk. Sprieduma 18. punktu*).

Pašvaldību likuma 70. panta pirmajā daļā likumdevējs ir noteicis tos gadījumus, kad Saeima ar likumu var atlaist pašvaldības domi. Tātad likums par pašvaldības domes atlaišanu var tikt pieņemts tikai tad, ja īstenojas kāds no Pašvaldību likumā noteiktajiem gadījumiem.

Saskaņā ar Pašvaldību likuma 70. panta otro daļu likumprojektu par domes atlaišanu Ministru kabinets iesniedz Saeimai pēc savas iniciatīvas vai pamatojoties uz ģenerālprokurora priekšlikumu. Proti, vispirms tieši Ministru kabinets veic juridisko vērtējumu tam, vai pastāv kāds no pašvaldības domes atlaišanas priekšnoteikumiem.

Savukārt, ja kāds no šiem priekšnoteikumiem ir īstenojies, Saeimai, pamatojoties uz Ministru kabineta veikto juridisko vērtējumu un īstenojot tautas politisko gribu likumu pieņemšanā, ir politiskā novērtējuma brīvība attiecībā uz to, vai konkrētajā gadījumā pašvaldības domes pieļautie pārkāpumi ir tik būtiski, ka ir nepieciešams pieņemt likumu par pašvaldības domes atlaišanu. Tas nozīmē, ka, vērtējot pārkāpumu būtiskumu, kas ir plaši interpretējams jēdziens, Saeima var izšķirties domi atlaist vai neatlaist. Uz Saeimas politisko novērtējuma brīvību norāda arī

Pašvaldību likuma 70. panta pirmās daļas gramatiskā interpretācija – Saeima "var" atlaist, nevis tā "atlaiž" domi.

Tas gan nenozīmē, ka pašvaldības domes atlaišanai nav jābūt samērīgam pašvaldības domes darbības tiesiskuma pēckontroles līdzeklim, kā to paredz arī Eiropas vietējo pašvaldību hartas 8. panta 3. punkts. Tomēr uzskatām, ka Pašvaldību likuma 70. panta pirmajā daļā likumdevējs jau ir noteicis tos gadījumus, kuriem iestājoties, ir uzskatāms, ka pašvaldības domes atlaišana ir samērīgs un nepieciešams līdzeklis aizsargājamo interešu nodrošināšanai. Turklāt Saeima nevar savu novērtējuma un rīcības brīvību izmantot patvaļīgi, proti, pretēji vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām. Arī jomās, kurās likumdevējam ir plaša novērtējuma brīvība, tā pieņemtajam tiesiskajam regulējumam jābūt pamatotam ar racionāliem apsvērumiem (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2020-37-0106 19. punktu*).

Apstrīdētā norma pieņemta, pamatojoties uz Pašvaldību likuma 70. panta pirmās daļas 1. punktu, saskaņā ar kuru Saeima ar likumu var atlaist domi, ja tā pieļauj savā vai pašvaldības administrācijas darbībā būtiskus normatīvo aktu pārkāpumus. Tādējādi Satversmes tiesā bija pārbaudāmi juridiskie argumenti, proti, tas, vai ir iestājies šajā normā paredzētais pašvaldības domes atlaišanas pamats. Konstatējot to, ka Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības dome ir pieļāvusi būtiskus normatīvo aktu pārkāpumus un to, ka Pašvaldību likums šādā gadījumā pieļauj pašvaldības domes atlaišanu, tiesai nebija nepieciešams vērtēt Saeimas novērtējuma brīvībā ietilpstošo jautājumu par to, vai domes atlaišana bija nepieciešama demokrātiskā tiesiskā valstī. Tas šajā kontekstā ir politisks, nevis juridisks jautājums, kas ir un paliek Saeimas kompetencē. Satversmes tiesa var pārbaudīt vienīgi to, vai Saeimas rīcībā nav saskatāmas acīmredzamas patvaļas pazīmes. Konkrētajā gadījumā nebija konstatējami apstākļi, kas norādītu uz to, ka Saeima apstrīdēto normu būtu pieņēmusi, pārkāpjot patvaļas aizlieguma principu.

Satversmes tiesas tiesnese J. Briede

Satversmes tiesas tiesnese V. Krūmiņa

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 10. decembrī

lietā Nr. 2024-21-0103

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

piedaloties Gabrielas Diānas Kaplānes (*Gabriela Diana Kaplan*), Uri Traubes (*Uri Traub*), Brigitas Annas Muškes, Žanetes Aščukas, Artura Solozemnieka, Uģa Eriņa, Ilzes Ķīses, Ināras Penēzes, Dagnijas Sniķeres, akciju sabiedrības "ZEMES ĪPAŠNIEKU ĢILDE", SIA "Reģionālā zemju pārvalde", SIA "PZD-2", SIA "PZD-1", SIA "PZD-4", SIA "PZD-10", kooperatīvās sabiedrības "Kibbutz" un SIA "Teroli" pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Normundam Šlitkem, sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Lansija", Rasmus Māra Jāvalda un sabiedrības ar ierobežotu atbildību "LansiMed" pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Erlendam Baļķenam, kā arī Rīgas Grebenščikova vecticībnieku draudzes pilnvarotajam pārstāvim Aivaram Bergeram,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Rolandam Neilandam, kā arī institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabineta – pilnvarotajiem pārstāvjiem Andai Smiltēnai un Artūram Lezdiņam,

ar tiesas sēdes sekretāri Maiju Liberti,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.^{2} un 28. pantu,

Rīgā 2025. gada 15., 16., 22., 23. oktobrī un 11. novembrī atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 38. panta otrās daļas otrā teikuma un 42. panta septītās daļas, kā arī Nekustamā īpašuma valsts kadastra likuma pārejas noteikumu 43.^{1}, 43.^{2} un 43.^{3} punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, kā arī Ministru kabineta 2020. gada 18. februāra noteikumu Nr. 103 "Kadastrālās vērtēšanas noteikumi" 40. un 42. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Republikas Augstākā Padome (turpmāk – Augstākā Padome) 1992. gada 14. janvārī pieņēma likumu "Par Latvijas Republikas 1937. gada Civillikumu", ar kuru tika atjaunots Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma spēks. Īpašos likumos tika noteikts atsevišķo Civillikuma daļu spēkā stāšanās laiks un kārtība. Savukārt 1992. gada 7. jūlijā Augstākā Padome pieņēma likumu "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību" (turpmāk – Spēkā stāšanās likums), ar kuru noteica, ka šis likums un Civillikuma lietu tiesību daļa stājas spēkā 1992. gada 1. septembrī.

Saeima ar 2021. gada 30. septembra likuma "Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību"" (turpmāk – 2021. gada Grozījumu likums) 2. pantu papildināja Spēkā stāšanās likumu ar 38. pantu, kura pirmā un otrā daļa nosaka:

"Ja būve ir patstāvīgs īpašuma objekts saskaņā ar šā likuma 14. panta pirmās daļas 1., 2., 3. vai 4. punktu, līdz būves apvienošanai vienā īpašumā ar zemi būves īpašniekam uz likuma pamata ir lietošanas tiesības uz zemi, ciktāl tās nepieciešamas īpašuma tiesību īstenošanai pār būvi. Šāds likumisko lietošanas tiesību aprobežojums ir reālservitūts par labu būvei, kas ir patstāvīgs īpašuma tiesību objekts, un lietošanas tiesībām ir piemērojami Civillikuma noteikumi par reālservitūtu, ciktāl šis likums nenosaka citādi.

Būves īpašniekam uz likuma pamata ir pienākums maksāt lietošanas maksu zemes īpašniekam par zemes lietošanas tiesībām. Likumiskās lietošanas maksas apmērs ir četri procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā, bet ne mazāks par 50 *euro* gadā. Būves īpašnieks un zemes īpašnieks var rakstveidā vienoties par citu lietošanas maksas apmēru. Šāda vienošanās nesaista nekustamā īpašuma ieguvēju, mainoties būves vai zemes īpašniekam."

Tāpat ar 2021. gada Grozījumu likuma 2. pantu Spēkā stāšanās likums tika papildināts ar 42. pantu, kura pirmā un trešā daļa nosaka:

"Šā likuma 38., 39., 40. un 41. pants stājas spēkā 2022. gada 1. janvārī.

[..]

Šā panta otrajā daļā minētajos gadījumos vienošanās vai tiesas nolēmumā noteiktā nomas maksa nav spēkā ar 2023. gada 1. janvāri."

Ar Satversmes tiesas 2023. gada 2. maija spriedumu lietā Nr. 2022-02-01 (turpmāk – spriedums lietā Nr. 2022-02-01) Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa tika atzīta par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam, kā arī

105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Savukārt Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa un 42. panta pirmā daļa tika atzīta par neatbilstošu Satversmes 1. pantam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un spēkā neesošu no 2024. gada 1. jūlija.

Saeima 2024. gada 13. jūnijā pieņēma likumu "Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību"", kas stājās spēkā 2024. gada 1. jūlijā (turpmāk – Grozījumu likums), izdarot Spēkā stāšanās likumā vairākus grozījumus. Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa izteikta šādā redakcijā:

"Būves īpašniekam uz likuma pamata ir pienākums maksāt lietošanas maksu zemes īpašniekam par zemes lietošanas tiesībām, kā arī segt maksāšanas paziņojuma izmaksas. Likumiskās lietošanas maksas apmērs ir četri procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā, bet ne mazāks par 50 *euro* gadā. Maksāšanas paziņojuma sagatavošanas un nosūtīšanas izmaksas gadā katrs būves īpašnieks (kopīpašnieks, dzīvokļa īpašuma īpašnieks) sedz 15 *euro* apmērā. Ja dzīvojamā mājā lietošanas maksas samaksa tiek veikta ar pārvaldnieka starpniecību, maksāšanas paziņojums nosūtāms pārvaldniekam – viens paziņojums attiecībā uz visiem būves īpašniekiem (kopīpašniekiem, dzīvokļa īpašuma īpašniekiem). Būves īpašnieks un zemes īpašnieks var rakstveidā vienoties par citu lietošanas maksas un maksāšanas paziņojuma izmaksu apmēru. Šāda vienošanās nesaista nekustamā īpašuma ieguvēju, mainoties būves vai zemes īpašniekam."

Savukārt Spēkā stāšanās likuma 42. pants papildināts ar septīto daļu šādā redakcijā:

"Ja zemes likumiskās lietošanas tiesības attiecas uz dzīvojamās ēkas īpašniekiem un lietošanā esošās zemes kadastrālā vērtība 2025. gada 1. janvārī ir lielāka par tās 2024. gadā spēkā esošo kadastrālo vērtību, tai atbilstošais maksājums par zemes likumisko lietošanu no 2025. gada 1. janvāra līdz 2028. gada 31. decembrim katru gadu palielinās par 30 procentiem pret iepriekšējā gada maksājumu, līdz tiek sasniegts atbilstošais zemes likumiskās lietošanas maksas apmērs no aktuālās kadastrālās vērtības."

Nekustamā īpašuma valsts kadastra likums (turpmāk – Kadastra likums) tika pieņemts 2005. gada 1. decembrī.

2024. gada 27. jūnijā stājās spēkā 2024. gada 30. maija grozījumi Kadastra likumā, ar kuriem Kadastra likuma pārejas noteikumi tika papildināti ar 43.[1], 43.[2] un 43.[3] punktu šādā redakcijā:

"43.[1] Valsts zemes dienests no 2025. gada 1. janvāra līdz brīdim, kad sāk piemērot šo pārejas noteikumu 50. punktā minēto kadastrālo vērtību bāzi, Kadastra informācijas sistēmā katram kadastra objektam aprēķina un reģistrē divas spēkā esošas kadastrālās vērtības:

1) fiskālo kadastrālo vērtību, ko izmanto nodokļu, valsts nodevu un citu maksājumu valsts vai pašvaldības budžetā aprēķinam, izņemot maksas par zemes likumisko lietošanu aprēķinu;

2) universālo kadastrālo vērtību, ko izmanto šo pārejas noteikumu 43.[1] punkta 1. apakšpunktā neminētām vajadzībām.

43.[2] Ministru kabinets 2024. gadā apstiprina kadastrālo vērtību bāzi universālās kadastrālās vērtības aprēķinam, nepārsniedzot 80 procentus no vidējā nekustamo īpašumu cenu līmeņa 2022. gada 1. jūlijā un izmantojot informāciju par nekustamā īpašuma tirgus darījumiem no 2012. gada 1. janvāra līdz 2022. gada 1. jūlijam.

43.[3] Valsts zemes dienests fiskālās kadastrālās vērtības aprēķina un aktualizē atbilstoši 2024. gadā spēkā esošajai kadastrālo vērtību bāzei un kadastrālo vērtēšanu regulējošiem normatīvajiem aktiem, kas ir piemērojami 2024. gada 31. decembrī."

Savukārt 2020. gada 18. februārī Ministru kabinets izdeva noteikumus Nr. 103 "Kadastrālās vērtēšanas noteikumi" (turpmāk – Noteikumi), kas stājās spēkā 2020. gada 21. februārī. Noteikumu 40. un 42. punkts izteikts šādā redakcijā:

"40. Apbūvētai daudzdzīvokļu māju apbūves zemei standartplatību aprēķina, ievērojot apbūves intensitātes ietekmes koeficientu (4. pielikums) atkarībā no ēkas stāvu skaita proporcionāli uz zemes vienības esošo daudzdzīvokļu māju vai to daļu apbūves laukuma platībai.

[..]

42. Standartplatības korekcijas koeficientu nosaka, ņemot vērā attiecību starp viena kvadrātmetra cenu zemes vienībām, kas atbilst zemes standartplatībai, un viena kvadrātmetra cenu zemes vienībām, kuras pārsniedz zemes standartplatību."

2. Satversmes tiesā laikā no 2024. gada 24. jūlija līdz 2025. gada 28. janvārim pēc vairāku personu konstitucionālajām sūdzībām tika ierosinātas deviņas lietas par Spēkā stāšanās likuma normu atbilstību Satversmes 1. pantam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Lai veicinātu šo lietu vispusīgu un ātru iztiesāšanu, tās, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu, tika apvienotas vienā lietā Nr. 2024-21-01, un tika nolemts to izskatīt rakstveida procesā 2025. gada 15. maijā.

2025. gada 30. maijā, 6. jūnijā un 12. jūnijā tika ierosināta viena lieta par Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas otrā teikuma satversmību un divas lietas par Kadastra likuma pārejas noteikumu 43.[1], 43.[2] un 43.[3] punkta (turpmāk kopā – apstrīdētās Kadastra likuma normas) atbilstību Satversmes 1. pantam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Satversmes tiesa 2025. gada 16. jūnijā, taisot spriedumu lietā Nr. 2024-21-01, nolēma atsākt lietas izskatīšanu tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos.

Pēc tam Satversmes tiesā tika ierosinātas vēl trīs lietas par Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas otrā teikuma un apstrīdēto Kadastra likuma normu satversmību, trīs lietas par Kadastra likuma normu satversmību, divas lietas par apstrīdēto Kadastra likuma normu un Noteikumu 40. un 42. punkta satversmību, viena lieta par Spēkā stāšanās likuma 42. panta septītās daļas satversmību, kā arī viena lieta par Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas otrā teikuma, apstrīdēto Kadastra likuma normu, Noteikumu 40. un 42. punkta satversmību. Visas minētās lietas apvienotas vienā lietā Nr. 2024-21-0103.

3. Pieteikumu iesniedzēji – Gabriela Diāna Kaplāne (*Gabriela Diana Kaplan*), Uri Traube (*Uri Traub*), Brigita Anna Muške, Žanete Aščuka, Arturs Solozemnieks, Uģis Eriņš, Ilze Ķīse, Ināra Penēze, Dagnija Sniķere, akciju sabiedrība "ZEMES ĪPAŠNIEKU ĢILDE", SIA "Reģionālā zemju pārvalde", SIA "PZD-2", SIA "PZD-1", SIA "PZD-4", SIA "PZD-10", kooperatīvā sabiedrība "Kibbutz", SIA "Teroli", sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Lansija", Rasmus Māris Jāvalds, sabiedrība ar ierobežotu atbildību "LansiMed", Rīgas Grebenščikova vecticībnieku draudze (turpmāk – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas otrais teikums un 42. panta septītā daļa (turpmāk kopā – apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas) un apstrīdētās Kadastra likuma normas neatbilst Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības aizsardzības principam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, savukārt Noteikumu 40. un 42. punkts (turpmāk kopā – apstrīdētās Noteikumu normas) neatbilst Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas, apstrīdētās Kadastra likuma normas un apstrīdētās Noteikumu normas (turpmāk kopā – apstrīdētās normas) pieņemtas, pārkāpjot labas likumdošanas principu. Pirmkārt, ar apstrīdētajām normām nav izpildīts spriedums lietā Nr. 2022-02-01. Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas otrais teikums sakrīt ar tiesību normu, kuru Satversmes tiesa minētajā lietā jau atzinusi par Satversmei neatbilstošu. Savukārt Spēkā stāšanās likuma 42. panta septītā daļa ir pretrunā ar Satversmes tiesas paustajām atziņām, kas ietvertas 2011. gada 27. janvāra spriedumā lietā Nr. 2010-22-01, 2018. gada 12. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2017-17-01 un spriedumā lietā Nr. 2022-02-01. Otrkārt, laikā, kas likumdevējam bija dots tiesiskā regulējuma sakārtošanai, Saeimas Juridiskā komisija un Tieslietu ministrija vilcinājās ar jauna tiesiskā regulējuma izstrādi, neuzklausīja visas ieinteresētās puses, kā arī normu izstrādē nepieaicināja lietpratējus.

Turklāt apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas ir neskaidras, piemēram, nav saprotams, vai tās piemērojamas arī brīvostu teritorijās. Nav arī skaidri saprotams ar zemes likumiskās lietošanas tiesību institūtu piešķirto tiesību apjoms.

Ar apstrīdētajām Spēkā stāšanās likuma normām noteiktajam pamattiesību ierobežojumam nav leģitīma mērķa, jo būvju īpašnieki nav uzskatāmi par sociāli mazāk aizsargātiem vai vājākiem civiltiesisko attiecību dalībniekiem, kuru intereses būtu īpaši jāaizsargā.

Apstrīdētajās Spēkā stāšanās likuma normās noteiktajam zemes likumiskās lietošanas maksas apmēram nav ekonomiska pamatojuma. Turklāt tas pēc sava rakstura ir nekustamo īpašumu konfiscējošs, jo atsevišķos gadījumos nekustamā īpašuma nodokļa un zemes likumiskās lietošanas maksas attiecība rada zaudējumus.

Pieteikumu iesniedzējiem, ievērojot spriedumā lietā Nr. 2022-02-01 paustās atziņas, kā arī iepriekšējos spriedumos par piespiedu zemes nomu norādīto, bija saprātīgas un pamatotas tiesības paļauties uz to, ka jauni, līdzīgi ierobežojumi atkārtoti netiks ieviesti un likumdevējs apsvērs alternatīvas, uz kurām iepriekš norādījusi Satversmes tiesa, citstarp ņemot vērā zemes īpašnieka pienākumu maksāt ienākuma un nekustamā īpašuma nodokļus. Likumdevējs nav ņēmis vērā arī zemes īpašnieku norādītos citus iespējamos risinājumus.

Zemes īpašnieku tiesībām noteiktie ierobežojumi nav samērīgi ar labumu, ko gūst būvju īpašnieki un sabiedrība kopumā. Apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas būtiski samazina vai pat pilnībā izslēdz būves īpašnieku motivāciju zemi izpirkt. Tāpat likumdevējs nav ņēmis vērā to, ka pēc divu kadastrālo vērtību noteikšanas zemei veidojas tādas situācijas, kad jaunā – universālā – kadastrālā vērtība ir mazāka par fiskālo kadastrālo vērtību. Minēto situāciju varētu risināt, aprēķinot nekustamā īpašuma nodokli un zemes likumiskās lietošanas maksu no vienas kadastrālās vērtības, nevis no divām, kā arī pilnveidojot kadastrālās vērtēšanas metodiku.

Apbūves zemei, uz kuras atrodas daudzdzīvokļu mājas, ir noteikta standartplatība, kas atkarīga no apbūves intensitātes. Savukārt pārējā platība tiek vērtēta kā zaļā zona un tādējādi ir bezvērtīga. Līdz ar to situācijā, kad dzīvokļu īpašnieki tiek atbrīvoti no pienākuma maksāt zemes īpašniekiem atlīdzību par standartplatību pārsniedzošās zemes lietošanu, nav paredzēts taisnīgs atlīdzinājums zemes īpašniekiem. Turklāt, nosakot standartplatību un standartplatības korekcijas koeficientu, ir radīta iespējamība, ka ārpus standartplatības esošās zemes daļas kadastrālā vērtība nebūs atbilstoša tās tirgus cenai.

Tiesas sēdē Pieteikumu iesniedzēju pārstāvji papildus norādīja uz to, ka likumdevējs pieņēmis tiesisko regulējumu, kas attiecībā uz zemes

īpašniekiem ir vēl nelabvēlīgāks par iepriekšējo. Turklāt jaunās kadastrālās vērtības ieviestas sešus mēnešus pēc spriedumā lietā Nr. 2022-02-01 noteiktā tā izpildes termiņa. Nav skaidrs, kāpēc likumdevējs, apzinoties, ka ar apstrīdētajām normām ir radīta tāda situācija, ka zemes likumiskās lietošanas maksa dažkārt nenosedz pat nekustamā īpašuma nodokļa maksājumu, nav aktīvi rīkojies, lai šo situāciju novērstu. Gan zemes, gan būvju īpašnieki bija apmierināti ar maksu par zemes lietošanu sešu procentu (*neto*) apmērā no zemes kadastrālās vērtības. Turklāt nav saprotams, kāpēc ar Spēkā stāšanās likuma 42. panta septītajā daļā ietverto regulējumu arī komersanti būtu īpaši jāaizsargā no strauja zemes likumiskās lietošanas maksas pieauguma, ja tie šo zemi izmanto tālāk un gūst no tās peļņu.

Standartplatības aprēķināšana attiecībā uz daudzdzīvokļu māju apbūves zemi ir paredzēta tikai ar mērķi samazināt nekustamā īpašuma kadastrālo vērtību. Nav skaidrs, kā tiek aprēķināta cena par vienu kvadrātmetru ārpus standartplatības esošas zemes. Turklāt standartplatības aprēķinā tiek ņemta vērā tikai pati māja – tās kopējā platība un stāvu skaits, bet netiek ņemtas vērā cilvēku vajadzības, piemēram, pēc autostāvvietām, bērnu rotaļu laukumiem.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas un apstrīdētās Kadastra likuma normas, – Saeima – uzskata, ka tiesvedība daļā par šīm normām ir izbeidzama.

Apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas un apstrīdētās Kadastra likuma normas pašas par sevi nenosaka nedz Pieteikumu iesniedzēju īpašumu kadastrālo vērtību, nedz attiecīgās zemes likumiskās lietošanas maksu. Kopsakarā ar Kadastra likumu tās paredz vispārējos kadastrālās vērtēšanas pamatprincipus, savukārt aprēķina metodoloģiju, piemēram, kadastrālo vērtību bāzi un vērtību zonas, ir noteicis Ministru kabinets ar Noteikumiem. Turklāt nekustamā īpašuma universālā kadastrālā vērtība ir mainīgs lielums, kuru ietekmē ne tikai nekustamā īpašuma tirgus apstākļi, piemēram, kadastrālo vērtību bāzes vai piemērojamā metodika, bet arī nekustamā īpašuma apgrūtinājumu reģistrācija.

Ja apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas un apstrīdētās Kadastra likuma normas ierobežo personas pamattiesības, tad attiecīgais ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Likumprojektu izstrādes procesā tika uzklausīti eksperti, ieinteresētās personas un iestāžu pārstāvji. Tāpat tika ievērots labas likumdošanas princips, jo Saeima ir vērtējusi apstrīdēto Spēkā stāšanās likuma normu un apstrīdēto Kadastra likuma normu satversmību un saskanību ar Satversmes tiesas judikatūru. Apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas ir pietiekami skaidri formulētas – ir noteiktas zemes īpašnieku tiesības saņemt zemes likumiskās lietošanas maksu četru procentu apmērā no

zemes kadastrālās vērtības un šīs maksas pakāpeniska pieauguma princips. Savukārt uz brīvostu teritorijām attiecināms speciāls tiesiskais regulējums.

Pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība, līdzsvarojot zemes un būvju īpašnieku tiesiskās attiecības zemes likumiskās lietošanas gadījumos un vienlaikus nodrošinot pienācīgu un samērīgu atlīdzību zemes īpašniekiem, kā arī aktualizētas kadastrālās vērtības. Minētais ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Vērtējot pamattiesību ierobežojuma nepieciešamību, ir būtiski ņemt vērā grozījumus citos normatīvajos aktos, kas saistīti ar apstrīdētajām Spēkā stāšanās likuma normām un nodrošina sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 izpildi. Piemēram, Pieteikumu iesniedzējiem tiek segti paziņojumu izsūtīšanas izdevumi 15 *euro* apmērā, izdevumi par kavēta maksājuma atgūšanu 30 *euro* apmērā, kā arī ir aktualizētas zemes kadastrālās vērtības. Jaunās – universālās kadastrālās vērtības saskaņā ar grozījumiem Kadastra likumā ir pamatotas ar tirgus datiem 2022. gada 1. jūlijā un nepārsniedz 80 procentus no vidējā nekustamo īpašumu cenu līmeņa. Vairākiem zemes īpašniekiem pieaug zemes universālā kadastrālā vērtība, no kuras aprēķina zemes likumiskās lietošanas maksu, iepretim fiskālajai kadastrālajai vērtībai, no kuras aprēķina nekustamā īpašuma nodokli. Tādējādi pieaug arī šo personu faktiski saņemtie ienākumi no zemes likumiskās lietošanas. Minētais tiesiskais regulējums sistēmiski nodrošina to, ka zemes īpašnieki saņem pienācīgu atlīdzību.

Samērojot zemes un būvju īpašnieku tiesiskās intereses, ir veikti pasākumi, lai izpildītu spriedumu lietā Nr. 2022-02-01. Vienlaikus attiecībā uz personām, kurām jāmaksā zemes likumiskās lietošanas maksa, ir noteikts saudzējošs pārejas periods. Vispirms no 2024. gada 1. jūlija ir spēkā papildu mehānismi zemes īpašnieku tiesību aizsardzībai, tostarp iespēja piedzīt kavētos zemes likumiskās lietošanas maksājumus Civilprocesa likumā noteiktajā saistību piespiedu izpildes brīdinājuma kārtībā. Secīgi līdz 2029. gada 1. janvārim notiek pāreja uz aktuālām kadastrālajām vērtībām. Satversmes tiesas sprieduma izpilde gandrīz vienmēr prasa tiesiskā regulējuma izmaiņas, tādēļ Pieteikumu iesniedzēji nevarēja paļauties uz to, ka atkal tiks pieņemts jau iepriekš spēkā bijušais regulējums, kas paredz lielāku atlīdzību, piemēram, sešus procentus no zemes kadastrālās vērtības. Līdz ar to pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un atbilst arī tiesiskās paļāvības aizsardzības principam.

Apstrīdētās Kadastra likuma normas ir vērstas uz to, lai nodrošinātu kadastrālo vērtību aktualizēšanu. Proti, nodrošinot racionālu un ekonomiski pamatotu kadastrālo vērtību aktualizēšanu, ir iespējams nekustamā īpašuma nodokli un citus ar īpašumu saistītus maksājumus

piemērot proporcionāli īpašuma reālajai vērtībai un tādējādi īstenot sabiedrības interesēm atbilstošu nodokļu solidaritāti.

Pārejas perioda ietvaros saglabātā fiskālā kadastrālā vērtība novērš pēkšņu un nesamērīgu publisko maksājumu pieaugumu. Savukārt universālās kadastrālās vērtības ieviešana nodrošina zemes lietošanas tiesiskajās attiecībās iesaistīto dalībnieku tiesību un interešu līdzsvarošanu atbilstoši spriedumā lietā Nr. 2022-02-01 secinātajam. Tādējādi apstrīdētās Kadastra likuma normas aizsargā personu tiesības uz taisnīgu atlīdzību un nodrošina valsts un pašvaldību finanšu plānošanas ilgtspēju.

Pieteikumu iesniedzēju piedāvātie pamattiesības mazāk ierobežojošie līdzekļi nesasniegtu leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē, kādā tos sasniedz apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas un apstrīdētās Kadastra likuma normas.

Pieteikumu iesniedzēji nevarēja pamatoti un saprātīgi paļauties uz to, ka tiesiskais regulējums attiecībā uz nekustamā īpašuma kadastrālajām vērtībām paliks nemainīgs. Kadastrālo vērtību aktualizēšanas nepieciešamība jau ilgstoši ir bijusi likumdevēja prioritāte, kas citstarp izriet arī no nepieciešamības ievērot Satversmes tiesas judikatūru.

Apstrīdētās Noteikumu normas ir izdotas, pamatojoties uz Kadastra likuma 66. panta trešās daļas otro teikumu. Tomēr šīs normas varētu tikt atzītas par atbilstošām pilnvarojumam tikai tiktāl, ciktāl tās atbilst kadastrālās vērtēšanas pamatprincipiem un sasniedz pilnvarojuma mērķi – nodrošināt tādas kadastrālās vērtības, kuras ir objektīvas, savstarpēji samērīgas un taisnīgas.

Ministru kabinets, paredzot zemes standartplatības aprēķināšanu arī attiecībā uz daudzdzīvokļu māju apbūves zemi, ir apzinājies, ka tādējādi šādas zemes kadastrālā vērtība dalītā īpašuma gadījumos varētu samazināties. Tomēr arī ārpus standartplatības esošā zeme var sniegt īpašniekam ekonomisku labumu neatkarīgi no tā, vai attiecīgais zemesgabals ir apbūvēts vai nē. Līdz ar to pieņēmums, ka ārpus standartplatības esošā zeme nedod nekādu ekonomisku labumu un tādējādi ir bezvērtīga, nav pamatots.

Saeimas pārstāvis tiesas sēdē papildus norādīja, ka apstrīdētajās Kadastra likuma normās noteiktais ir uzskatāms par pārejas mehānismu tikmēr, kamēr netiek noteikta viena kadastrālā vērtība. Saeimas Juridiskās komisijas un attiecīgi arī Saeimas deputātu rīcībā nebija informācijas par to, ka zemes universālā kadastrālā vērtība varētu būt zemāka par fiskālo kadastrālo vērtību. Likumdevējs, balstoties uz informāciju, ko tam sniegusi Tieslietu ministrija un Valsts zemes dienests, ir radījis tādu tiesisko regulējumu, kas maksimāli vērsts uz zemes īpašnieku un būvju īpašnieku tiesību aizsardzību.

Ja patiešām kāda no apstrīdētajām normām aizskar tiesības uz īpašumu, tad tās var būt vienīgi apstrīdētās Noteikumu normas, jo aizskārums ir radies tieši Ministru kabineta izstrādātās kadastrālās vērtēšanas metodoloģijas dēļ. Tā nav balstīta uz kadastrālās vērtēšanas principiem. Turklāt par alternatīvu standartplatības aprēķināšanai ir uzskatāma funkcionāli nepieciešamās zemes noteikšana.

5. Institūcija, kas izdevusi apstrīdētās Noteikumu normas, – Ministru kabinets – norāda, ka apstrīdētās Noteikumu normas pašas par sevi nevar Pieteikumu iesniedzējiem radīt Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietverto pamattiesību aizskārumu.

Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizskārumu varētu būt radījusi apstrīdēto Spēkā stāšanās likuma normu un apstrīdēto Kadastra likuma normu piemērošana. Proti, minētajos likumos ir iekļautas normas, kas noteic, kura no divām kadastrālajām vērtībām ir izmantojama zemes likumiskās lietošanas maksas aprēķinam. Savukārt Noteikumi reglamentē tikai kārtību, kādā top kadastrālā vērtība.

Apstrīdētās Noteikumu normas ir pieņemtas pienācīgā kārtībā. Gan Noteikumu, gan to grozījumu izstrādē tika iesaistītas valsts un pašvaldību iestādes, kā arī nevalstiskās organizācijas un tika ievērota normatīvajos aktos noteiktā tiesību akta izstrādes procedūra.

Apstrīdētajās Noteikumu normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – noteikt aktuālas un uz tirgus datiem balstītas kadastrālās vērtības. Standartplatības un tās korekcijas koeficienta ieviešana bija nepieciešama, lai lielām nestandarta zemes vienībām kā apbūve netiktu vērtēta zaļā zona. Daudzdzīvokļu māju apbūves zemei, lai gan faktiski daudzdzīvokļu mājai tiek izmantota tikai daļa no attiecīgās zemes vienības, ir veidojusies nesamērīgi augsta kadastrālā vērtība, jo visa zemes vienība tika vērtēta kā apbūves zeme. Piemērojot standartplatības korekcijas koeficientu attiecībā uz daudzdzīvokļu mājas apbūves zemi, ir novērsta iespējamība, ka kadastrālo vērtību aprēķināšana šajā gadījumā atšķirsies no citu apbūves veidu zemes īpašumu kadastrālo vērtību aprēķināšanas.

Kadastrālās vērtēšanas procesā atsevišķa objekta cena var nesakrist ar tā kadastrālo vērtību, jo kadastrālās vērtības aprēķinā tiek ņemti vērā tikai galvenie faktori, kas ietekmē objekta vērtību. Tādējādi kadastrālā vērtība tiek tuvināta nekustamā īpašuma tirgus vērtību līmenim.

Tiesas sēdē Ministru kabineta pārstāvji papildus norādīja, ka standartplatība ir loģisks un nepieciešams kadastrālās vērtēšanas metodikas elements, lai kadastrālā vērtēšana sasniegtu mērķi pēc iespējas tuvināties tirgus datiem. Masveida vērtēšanas sistēma neļauj objektu novērtēt tik precīzi, kā to ļautu individuāla vērtēšana. Tomēr pētījumi

liecina, ka kadastrālā vērtība lielā mērā atspoguļo vidējās tirgus cenas. Standartplatības aprēķināšanai attiecībā uz daudzdzīvokļu māju apbūves zemi ir trīs mērķi – apbūvētu zemes vienību savstarpējā salīdzinājuma uzlabošana, nepamatoti atšķirīgas attieksmes novēršana un nepamatoti augstas objektu novērtēšanas novēršana, proti, vērtības koriģēšana atbilstoši tirgus datiem. Pamatā pastāv tāda likumsakarība, ka, palielinoties zemes platībai, cena par kvadrātmetru kādā brīdī beidz lineāri pieaugt. Savukārt tas, ka ir iespējami izņēmuma gadījumi, nenozīmē, ka šāds princips nepastāvētu. Šobrīd nav citu praktiski īstenojamu standartplatībai alternatīvu risinājumu, jo arī, piemēram, dati par funkcionāli nepieciešamo zemi ir tikai 20 līdz 30 procentos gadījumu. Savukārt apbūves noteikumu attiecināšana uz vēsturisku apbūvi nebūtu pamatota, jo apbūves noteikumi ir attiecināmi uz jaunu zemes vienību izveidi un jaunu būvju būvniecību.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas un apstrīdētās Kadastra likuma normas atbilst Satversmes 1. pantam, kā arī 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, savukārt tiesvedība daļā par apstrīdētajām Noteikumu normām būtu izbeidzama.

Apstrīdētajās Spēkā stāšanās likuma normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, un šīs normas ir pietiekami skaidri formulētas. Apstrīdēto Spēkā stāšanās likuma normu izstrādes procesā uzklausīti dažādu ieinteresēto personu un institūciju viedokļi, kā arī vērtēta normu satversmība un atbilstība spriedumam lietā Nr. 2022-02-01.

Saskaņā ar grozījumiem Kadastra likumā no 2025. gada 1. janvāra katram kadastra objektam tiek aprēķinātas un reģistrētas divas kadastrālās vērtības. Tas nodrošina iespēju pilnveidot kadastrālās vērtēšanas metodiku, veicināt kadastrālo vērtību atbilstību tirgus situācijai, kā arī saglabāt nemainīgu situāciju attiecībā uz maksājamo nodokļu, nodevu un citu maksājumu apmēru publiski tiesiskajās attiecībās.

Universālā kadastrālā vērtība salīdzinājumā ar fiskālo kadastrālo vērtību gan pieaug, gan samazinās, gan paliek nemainīga. Aptuveni 200 zemes īpašumos nekustamā īpašuma nodokļa maksājums varētu būt vienāds ar maksājumu par zemes likumisko lietošanu vai to pārsniegt. Tieslietu ministrija nevar lemt par dažādu nodokļu atvieglojumu piešķiršanu zemes īpašniekiem, jo šajā jomā politiku veido Finanšu ministrija. Tomēr Tieslietu ministrija izstrādā risinājumus situācijām, kad universālā kadastrālā vērtība ir zemāka par fiskālo kadastrālo vērtību.

Spēkā stāšanās likuma 42. panta septītajā daļā ietvertais zemes likumiskās lietošanas maksas pieauguma pakāpeniskums pēc būtības ir atkarīgs no tā, cik liels ir zemes kadastrālās vērtības pieaugums. Tādējādi

zemes likumiskās lietošanas jomā tiek nodrošināts pušu tiesību līdzsvars. Tos zemes īpašniekus, kuriem piederošo zemes vienību kadastrālā vērtība pieaugs nebūtiski, šī norma, visticamāk, vispār neietekmēs vai ietekmēs tikai minimāli.

Zemes īpašnieku sloga mazināšana zemes likumiskās lietošanas tiesiskajās attiecībās varēja tikt veikta dažādos veidos, nevis tikai un vienīgi paaugstinot zemes likumiskās lietošanas maksu. Tiesiskais regulējums attiecībā uz piespiedu zemes nomas maksas apmēru un likumiskās lietošanas maksas apmēru ir bijis mainīgs un nevarēja Pieteikumu iesniedzējiem radīt aizsargājamu tiesisko paļāvību uz to, ka zemes likumiskās lietošanas maksa noteikti pieaugs. Turklāt, ieviešot pārejas periodu, likumdevējs ir nodrošinājis to, ka ne tikai personām, bet arī nodokļu politikas veidotājiem būs pietiekami daudz laika sagatavoties jaunajam nodokļu maksāšanas režīmam un plānot savas ekonomiskās aktivitātes.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pārstāves papildus norādīja, ka apstrīdētās Kadastra likuma normas bija vērstas tieši uz sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 izpildi. Tādējādi šīs normas ir saglabājamas, taču ir jādomā par tādu risinājumu, kas papildinātu trūkstošo regulējumu attiecībā uz situācijām, kad universālā kadastrālā vērtība ir mazāka par fiskālo kadastrālo vērtību.

7. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās Kadastra likuma normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Nepieciešamība noteikt divas kadastrālās vērtības bija saistīta ar to, ka tikai uz atbilstošu, stabilu un prognozējamu kadastrālo vērtību pamata ir iespējams veidot prognozējamu, ilgtspējīgu un valsts ekonomikai atbilstošu nekustamā īpašuma nodokļa politiku.

Nekustamā īpašuma nodokļa aprēķināšanai tiek izmantota kadastrālā vērtība, kura noteikta, pamatojoties uz 2012.–2013. gada nekustamā īpašuma tirgus cenām. Tādējādi nav saskatāmas būtiskas izmaiņas, kas ietekmētu nekustamā īpašuma nodokļa apmēru tā maksātājiem.

Ņemot vērā nekustamā īpašuma nodokļa funkcijas un mērķi, nebūtu pamatoti nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu vai atbrīvojumu izmantot kā līdzekli, lai samazinātu zemes īpašnieka izdevumus un tādējādi palielinātu viņa ienākumus.

Turklāt iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātājam ir iespēja vai nu izvēlēties vienkāršoto nodokļa režīmu, vai arī maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli no saimnieciskās darbības vispārējā kārtībā. Līdz ar to nodokļu maksātāju ieguvums no samazinātās iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes ir pat lielāks nekā situācijā, kad personai rodas nepieciešamība iesniegt taksācijas gada ienākumu deklarāciju.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Banka – norāda, ka tā joprojām uztur savu viedokli, kas tika sniegts lietā Nr. 2022-02-01.

Nekustamie īpašumi brīvajā tirgū nav salīdzināmi ar īpašumiem, kas nodoti likumiskajā lietošanā. Kā etalonu zemes likumiskās lietošanas maksas apmēra noteikšanai iespējams izmantot brīvi tirgojama finanšu instrumenta fiksētā ienākuma likmi. Salīdzinot zemes likumiskās lietošanas maksu ar valdības obligāciju ienākumiem vai alternatīvi lietošanas maksas aprēķinā izmantojot tā saucamās dabiskās procentu likmes aprēķinus, līdzsvara ilgtermiņa atlīdzības likmes vērtība šobrīd atrodas intervālā starp 3,5 procentiem un 4,5 procentiem. Nevērtējot atlīdzības likmes piesaisti zemes kadastrālajai vērtībai, var izdarīt secinājumu, ka likumā noteiktā atlīdzība četru procentu apmērā ietilpst ekonomiski pamatotā intervālā, kuru iespējams izmantot par zemes likumiskās lietošanas maksas atlīdzības etalonu. Savukārt vērtībai, no kuras aprēķinātu zemes likumiskās lietošanas maksu, vajadzētu būt tuvai atbilstošā segmenta zemes īpašuma vidējai tirgus vērtībai, vienlaikus ņemot vērā to, ka zemei nepiemēro amortizāciju.

9. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētajās Spēkā stāšanās likuma normās noteiktais Satversmes 1. un 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietverto pamattiesību ierobežojums nav samērīgs. Minēto normu satversmība jāaplūko kompleksi, ievērojot līdz ar tām pieņemtos juridiskos mehānismus.

Pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdēto Spēkā stāšanās likuma normu pieņemšana ir tieši saistīta ar sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 izpildi, kurai Satversmes tiesa bija atvēlējusi vairāk nekā gadu. Minēto normu izstrādes procesā gan deputāti, gan Saeimas Juridiskais birojs, gan tiesībsargs vērsa Saeimas Juridiskās komisijas uzmanību uz to, ka nav ņemti vērā visi Satversmes tiesas spriedumā paustie apsvērumi.

Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ļauj sasniegt leģitīmo mērķi, tomēr likumdevējs nav pienācīgi izvērtējis pamattiesību ierobežojuma alternatīvas. Likumdevējs, izdarot grozījumus vairākos normatīvajos aktos, ir ieviesis risinājumus administratīvo izdevumu un juridiskās palīdzības izmaksu atlīdzināšanai, nesaņemtās atlīdzības atgūšanai un kadastrālās vērtības aktualizācijai. Tomēr nav izsvērti Satversmes tiesas spriedumā norādītie apsvērumi par dažādo nodokļu slogu, kas gulstas uz zemes īpašniekiem un ietekmē viņu saņemtās atlīdzības apmēru. Tāpat nekustamo īpašumu kadastrālo vērtību izmaiņas netika veiktas savlaicīgi, jo no 2024. gada 1. jūlija līdz 2025. gada 1. janvārim zemes kadastrālās vērtības netika aktualizētas. Tātad šajā periodā arī zemes likumiskās lietošanas maksas apmērs pēc būtības nav mainīts.

Likumdevējam ir pienākums noteikt tādu zemes likumiskās lietošanas maksu, kas attiecībā uz būvju īpašniekiem nav vērtējama kā konfiscējoša. Tomēr rūpes par valsts un sabiedrības interešu ievērošanu tiesiskajās attiecībās primāri ir valsts pienākums. Valsts nevar šo pienākumu pildīt ar nesamērīgu kādas grupas, šajā gadījumā zemes īpašnieku, tiesību ierobežojumu. Tādējādi valstij ir jārod tādi līdzekļi šo tiesisko attiecību noregulēšanai, kuri samazinātu zemes īpašniekam uzlikto sociālo nastu.

10. Pieaicinātā persona – Valsts zemes dienests – skaidro kadastrālās vērtēšanas būtību, tās ietekmi uz zemes likumiskās lietošanas maksas un nekustamā īpašuma nodokļa aprēķinu un uzskata, ka standartplatība un standartplatības korekcijas koeficienta ieviešana daudzdzīvokļu māju apbūves zemes kadastrālās vērtības aprēķinā atbilst Kadastra likuma 66. panta otrajā daļā noteiktajiem pamatprincipiem.

Kadastrālā vērtēšana ir uz nekustamā īpašuma tirgus vērtības noteikšanas principiem balstīta masveida nekustamo īpašumu vērtēšana konkrētā datumā, izmantojot Kadastra informācijas sistēmas datus un vienotas metodes. Masveida vērtēšanā nav sagaidāms tas, ka visu objektu kadastrālā vērtība būs pilnībā atbilstoša to pārdošanas cenai. Kadastrālo vērtību bāzes atbilstību nekustamā īpašuma tirgus cenu līmenim pārbauda, aprēķinot un analizējot prognozētās kadastrālās vērtības un nekustamā īpašuma darījuma cenas attiecību.

Gan fiskālās, gan universālās kadastrālās vērtības noteikšanas pamatprincipi pēc būtības ir līdzīgi. Universālā kadastrālā vērtība no fiskālās kadastrālās vērtības atšķiras pēc trim šādiem aspektiem: situācija nekustamā īpašuma tirgū laikā, par kuru izstrādā kadastrālo vērtību bāzi, kadastrālās vērtēšanas metodika un likumdevēja noteiktā prasība nepārsniegt 80 procentus no vidējā nekustamo īpašumu tirgus cenu līmeņa 2022. gadā.

Cenas nekustamā īpašuma tirgū kopš 2012. un 2013. gada ir pieaugušas, taču to izmaiņas nav bijušas vienmērīgas visos nekustamā īpašuma segmentos un teritorijās. Būtiskākās kadastrālo vērtību noteikšanas metodikas izmaiņas skar tieši zemi zem daudzdzīvokļu mājām, kurai aprēķina standartplatību. Tā ļauj novērtēt kā apbūves zemi tikai to daļu, kas ir nepieciešama mājas apsaimniekošanai, bet pārējā platība ir vērtējama vienā līmenī ar rekreācijas objektu teritorijām. Savukārt prasība noteikt universālo kadastrālo vērtību ne vairāk kā 80 procentu apmērā no tirgus vērtības 2022. gadā palīdz izvairīties no tādām situācijām, ka kadastrālā vērtība būtu pārāk augsta, ja tirgus cenas samazinātos, nevis pieaugtu. Ņemot vērā minētos aspektus, secināms, ka pastāv gan tādi nekustamā īpašuma objekti, kuru universālā kadastrālā vērtība salīdzinājumā ar fiskālo kadastrālo vērtību pieaug, gan arī tādi objekti, kuru kadastrālā vērtība samazinās vai paliek nemainīga.

Aptuvenais to zemes vienību skaits, uz kurām atrodas citām personām piederošas būves, ir 67 000. No tām aptuveni 11 000 zemes vienībām universālā kadastrālā vērtība samazinās salīdzinājumā ar to fiskālo kadastrālo vērtību.

Sākotnēji zemes standartplatība kadastrālās vērtēšanas procesā netika piemērota, jo daudzdzīvokļu māju apbūvē uz vienas zemes vienības varēja atrasties vairākas mājas vai viena māja varēja atrasties uz vairākām zemes vienībām. Standartplatība un tās korekcijas koeficients noteikts, lai gadījumos, kad mājai piesaistīta lielāka zemes platība, nekā nepieciešams tās uzturēšanai, kā apbūvi nevērtētu arī zaļo zonu. Šāda kārtība nodrošina zemes vērtības atbilstību nekustamā īpašuma tirgum.

Standartplatības korekcijas koeficienta pieņemšanas procesā tika izskatīta iespēja noteikt dabas pamatnes vērtības atkarībā no to labiekārtojuma līmeņa. Tomēr šādas iespējas īstenošana būtu saistīta ar ievērojamu administratīvo slogu gan pašvaldībām, gan Valsts zemes dienestam.

Tiesas sēdē Valsts zemes dienesta pārstāve uzsvēra, ka zemes kadastrālās vērtēšanas metodika, ņemot vērā pašreizējās tehniskās iespējas, ir ievērojami uzlabojusies, taču nav izslēdzama nepieciešamība to visu laiku pilnveidot. Tas vien, ka atsevišķu īpašumu kadastrālā vērtība ir samazinājusies, nevar būt par pamatu mainīt visu sistēmu. Arī nākotnē būs gadījumi, kad kadastrālā vērtība samazināsies, jo nekustamā īpašuma tirgus ir mainīgs. Šajā tirgū pastāv tāda likumsakarība, ka, palielinoties zemes platībai, cena par vienu kvadrātmetru konkrētā brīdī vairs lineāri nepalielinās.

11. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Pašvaldību savienība" – uzskata, ka likumdevējs Kadastra likuma pārejas noteikumu 43.[1] punkta 1. apakšpunktā un 43.[3] punktā ir saglabājis iepriekš spēkā bijušajā tiesiskajā regulējumā noteikto. Proti, Saeima pilnvaroja Ministru kabinetu apstiprināt vērtību bāzi uz aktuālās informācijas pamata, jo divas kadastrālās vērtības bija spēkā jau 2023. gada 1. janvārī, kad stājās spēkā Piespiedu dalītā īpašuma privatizētajās daudzdzīvokļu mājās izbeigšanas likums (turpmāk – Izbeigšanas likums), kas paredzēja projektētas kadastrālās vērtības izmantošanu.

Kadastrālo vērtību var ietekmēt vairāki faktori, piemēram, kadastrā reģistrētie konkrētā objekta dati un Ministru kabineta izvēle attiecībā uz to, kurus no šiem datiem un kādā veidā izmantot kadastrālajā vērtēšanā. Arī standartplatības piemērošana var būtiski mainīt kadastrālo vērtību. Tā pati par sevi nav apstrīdama, bet ir obligāti izmantojama vērtēšanas procesā.

Fakts, ka universālā kadastrālā vērtība ir lielāka vai mazāka par fiskālo kadastrālo vērtību, pats par sevi nav vērtējams negatīvi. Turklāt

tad, ja universālā kadastrālā vērtība ir patiesāka par fiskālo kadastrālo vērtību, tiek līdzsvarotas zemes īpašnieka un būves īpašnieka tiesiskās intereses.

Funkcionāli nepieciešamā zeme, kas ir likumiskās lietošanas maksas objekts, ne vienmēr sakrīt ar zemes vienību, uz kuras atrodas būve. Universālās kadastrālās vērtības noteikšanas metodikā var rasties sistemātiskas kļūdas, jo bāzes vērtība un standartplatība apbūvētai zemei ir nosakāma pēc daudzdzīvokļu mājas, kura atrodas uz zemes, būtības. Tomēr, veidojot kadastrālās vērtēšanas sistēmu, no sistēmiskiem pieņēmumiem nav iespējams izvairīties, jo šādai sistēmai jāatbilst efektivitātes principam.

12. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Īpašumu Vērtētāju asociācija" (turpmāk – Asociācija) – uzskata, ka universālās kadastrālās bāzes pieņemšanas procesā nav ievērotas Kadastra likumā noteiktās prasības un starptautiskie īpašumu vērtēšanas standarti.

Laika posmā no 1998. gada līdz 2010. gadam izstrādātais zemes un ēku kadastrālās vērtēšanas algoritms ar atsevišķām tehniskām izmaiņām tiek izmantots arī šobrīd gan fiskālās, gan universālās kadastrālās vērtības noteikšanai. Jau tolaik notika vairāki mēģinājumi risināt problēmu ar kadastrālo vērtību neatbilstību tirgus situācijai, tomēr likumdevējs attiecībā uz visām būvēm nolēma nekustamā īpašuma nodokļa aprēķinā izmantot aprēķinātās kadastrālās vērtības.

Universālās kadastrālās vērtības atbilstību faktiskajai tirgus situācijai iespējams nodrošināt, konsekventi un godprātīgi izpildot Kadastra likumā noteiktās prasības attiecībā uz kadastrālo vērtēšanu. Tomēr universālo kadastrālo vērtību noteikšanā nav ņemtas vērā īpašumu specifiskās lietošanas tiesības, tādēļ tā nevar nodrošināt taisnīgu atlīdzību gadījumos, kad pastāv zemes likumiskās lietošanas tiesiskās attiecības.

Kadastrālās vērtības bāzes pārskatīšana reizi četros gados pati par sevi nenodrošina kadastrālās vērtības atbilstību tirgus situācijai. Šajā aspektā būtu jānodrošina regulāra tirgus situācijas analīze, periodiska analīzes rezultātu publicēšana un regulāra visu spēkā esošo kadastrālās vērtības bāzes rādītāju izmaiņu kontrole.

Ir pamatoti piemērot atbilstību 80 procentu apmērā no vidējā nekustamo īpašumu cenu līmeņa.

Inflācijas rādītāju piemērošana kadastrālās vērtības aprēķinā un to iekļaušana tiesiskajā regulējumā nav nedz pamatota, nedz nepieciešama, ja tiek nodrošināta kadastrālās bāzes atbilstība tirgus situācijai. Turklāt nekustamā īpašuma tirgus cenu izmaiņas nekad nav bijušas tieši saistītas ar patēriņa cenu izmaiņām.

Noteikumi nesniedz nedz jēdziena "standartplatība", nedz jēdziena "standartplatības korekcijas koeficients" viennozīmīgu definīciju un

pietiekamu pamatojumu. Turklāt minēto rādītāju analīzē izmantotie dati un iegūtie rezultāti nav atrodami publiski pieejamos masveida vērtēšanas materiālos un nav pārbaudāma to noteikšanas pamatotība.

Tieša sakarība starp viena kvadrātmetra cenu zemes vienībām, kas atbilst zemes standartplatībai, un viena kvadrātmetra cenu zemes vienībām, kas pārsniedz standartplatību, nekustamā īpašuma tirgū nav viennozīmīgi novērojama attiecībā uz daudzdzīvokļu māju apbūves zemi.

Asociācijas pārstāvji tiesas sēdē papildus norādīja, ka valstī ir nepieciešama masveida vērtēšana, bet tāda, kas būtu balstīta uz citiem īpašuma vērtēšanas pamatiem. Pašreiz aprēķinātajām kadastrālajām vērtībām nav sakarības ar tirgus vērtību. Nav arī saprotams, tieši kāda informācija izmantota standartplatības un tās korekcijas koeficienta aprēķināšanā. Turklāt tas, vai lielāka zemesgabala cena ir lielāka vai mazāka, ir atkarīgs no tā, vai ārpus standartplatības esošā zeme ir racionāli izmantojama. Izšķirošs ir teritorijas plānojums. Ja teritorijas plānojums aizliedz lielāka zemesgabala apbūvi, tad cena par vienu kvadrātmetru samazinās, bet, ja apbūve ir atļauta, tad lielāki zemesgabali ir vērtīgāki par mazajiem.

13. Pieaicinātā persona – SIA "Rīgas namu pārvaldnieks" – uzskata, ka apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Zemes likumiskās lietošanas tiesiskajās attiecībās par teritoriju uzturēšanu un apsaimniekošanu maksā būves īpašnieks. Arī zemes īpašnieku administratīvos izdevumus, zaudējumus un tiesāšanās izdevumus sedz būves īpašnieki. Gadījumos, kad zemes likumiskās lietošanas maksājums tiek kavēts, Spēkā stāšanās likums neaizliedz zemes īpašniekam aprēķināt likumiskos nokavējuma procentus sešu procentu apmērā no pamatparāda summas. Šādos apstākļos zemes likumiskās lietošanas maksa četru procentu apmērā pilda atlīdzības funkciju, jo ienākumi no tās ļauj zemes īpašniekam nokārtot nekustamā īpašuma nodokļa saistības un atstāj tā rīcībā ienākumu 2,5 procentu apmērā no zemes kadastrālās vērtības. Savukārt tie zemes īpašnieki, kuri kā fiziskās personas reģistrējuši Valsts ieņēmumu dienestā paziņoto saimniecisko darbību, maksā arī samazinātu iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmi – 10 procentus no gūtā ienākuma, no kura ir atskaitīts nekustamā īpašuma nodoklis.

Nosakot taisnīgu atlīdzību par zemes lietošanu, ir jāievēro arī daudzdzīvokļu māju dzīvokļu īpašnieku reālās iespējas izbeigt zemes likumisko lietošanu. Līdz Izbeigšanas likuma spēkā stāšanās brīdim zemi izpirkt varēja tikai tad, ja tam piekrīt visi daudzdzīvokļu mājas dzīvokļu īpašnieki. Turpretim zemes īpašnieka iespējas atsavināt sev piederošo zemi citai personai nav bijušas ierobežotas. Turklāt atsavināšanas procesa

īstenošanas laikā līdz atsavināšanas cenas samaksai būves īpašniekam joprojām ir pienākums maksāt zemes likumiskās lietošanas maksu.

14. Pieaicinātā persona – ***Mg. iur.*** **Martins Osis** – uzskata, ka apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas neatbilst Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Proti, likumdevējs nav ieviesis tādus kompleksus risinājumus, kas iepriekš par neatbilstošu Satversmei atzīto zemes likumiskās lietošanas maksas apmēru šobrīd padarītu par tādu, kas pilda atlīdzības funkciju.

Saeima ir pieņēmusi iepriekš ar spriedumu lietā Nr. 2022-02-01 par neatbilstošu Satversmei atzītu zemes likumiskās lietošanas maksas apmēru. Vispār nevarētu uzskatīt par pienācīgi pieņemtu tādu likumu, ar kuru Saeima atkārtoti pieņemtu tiesību normu, kas identiska tai tiesību normai, kuru Satversmes tiesa iepriekš ir atzinusi par antikonstitucionālu. Šāda iespēja varētu tikt attaisnota, piemēram, tad, ja tas notiktu līdztekus tādu citu mehānismu ieviešanai, kuri, pielietoti vienlaikus, novērstu Satversmes tiesas iepriekš konstatētos trūkumus.

Paredzēts, ka zemes kadastrālās vērtības noteikšanas kārtības izmaiņas stājas spēkā ar 2025. gada 1. janvāri. Tādējādi šīs izmaiņas var kalpot kā apstrīdētajām Spēkā stāšanās likuma normām līdztekus pastāvošs un iedarbīgs instruments tikai attiecībā uz laika posmu no šo izmaiņu reālās ieviešanas. Turklāt Spēkā stāšanās likuma 42. panta septītā daļa ierobežo zemes likumiskās lietošanas maksas pieaugumu – proti, ja attiecīgā zemesgabala kadastrālā vērtība patiešām pieaug, tad tiesības uz zemes likumiskās lietošanas maksu četru procentu apmērā netiek nodrošinātas vairākus gadus.

Ja būves īpašnieks nemaksā likumā noteikto zemes likumiskās lietošanas maksu, zemes īpašnieks var izmantot Civilprocesa likuma 406.[1] pantā ietverto noteikumu par saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā. Tomēr šis mehānisms atvieglo kreditora iespējas panākt noteiktu saistību izpildi ar tiesas starpniecību tikai tādā gadījumā, ja parādnieks vai nu neiebilst, vai nereaģē uz brīdinājumu. Ja parādnieks noteiktajā termiņā iesniedz kaut vai nemotivētus iebildumus, tiesvedība lietā ir izbeidzama un kreditoram prasība jāceļ prasības tiesvedības kārtībā. Turklāt iespēja vērsties tiesā neatrisina jautājumu par zemes likumiskās lietošanas maksas apmēru.

Identisks secinājums ir attiecināms arī uz katra kavēta maksājuma atgūšanas izdevumiem 30 *euro* apmērā, jo zemes īpašnieks tos var prasīt tikai zemes likumiskās lietošanas maksas kavējuma gadījumā. Tātad pēc būtības zemes likumiskās lietošanas maksas kontekstā vienīgā pozīcija, kas periodā līdz 2025. gada 1. janvārim atšķiras no tās, ko Satversmes tiesa vērtējusi iepriekš, ir maksāšanas paziņojuma izmaksas.

15. Pieaicinātā persona – *Ph. D.* Jānis Viesturs – norāda, ka, ieviešot universālo kadastrālo vērtību, netika ņemtas vērā to zemes īpašnieku intereses, kuru ienākumi samazinājās, bet izdevumi palika nemainīgi.

Ņemot vērā to, ka Latvijā jau ilgstoši pastāv zemes kadastrālās vērtības noteikšanas kārtība, zemes likumiskās lietošanas maksas noteikšanā ir jāizmanto zemes kadastrālā vērtība un tā ir regulāri pārvērtējama vai maināma atbilstoši inflācijai vai pašvaldības noteiktam koeficientam. Savukārt universālās kadastrālās vērtības atbilstība faktiskajai nekustamā īpašuma tirgus vērtībai ir atkarīga galvenokārt no tādiem faktoriem kā tirgus datu pieejamība, kvalitatīvi izstrādāta vērtības noteikšanas metodika, regulāra vērtību pārskatīšana, kā arī kadastrālo vērtību noteicošās institūcijas politiskā neatkarība.

Tiesiskajā regulējumā, kas saistīts ar zemes lietošanas maksas apmēru un kadastrālās vērtības aprēķinu, nebūtu jāņem vērā inflācijas ietekme, ja aprēķins regulāri tiek aktualizēts atbilstoši nekustamā īpašuma tirgus datiem. Savukārt tad, ja kadastrālā vērtība būtu nosakāma, izmantojot, piemēram, koeficientu, tad inflācija varētu būt ietekmējošs faktors.

Tam, ka kadastrālo vērtību bāze universālās kadastrālās vērtības aprēķinam nepārsniedz 80 procentus no vidējā nekustamo īpašumu cenu līmeņa, trūkst objektīva pamatojuma. Proti, augoša nekustamā īpašuma tirgus periodā 80 procenti tiktu sasniegti jau divu līdz trīs gadu laikā, tomēr situācijā, kad kadastrālā vērtība jau sākotnēji tiek noteikta 80 procentu apmērā no tirgus vērtības, pēc četriem gadiem tā atpaliks no tirgus vērtības. Turklāt nekustamā īpašuma tirgus ir dinamisks un tā izmaiņas atsevišķos nekustamā īpašuma segmentos nenotiek vienādi.

Tiesas sēdē *Ph. D.* Jānis Viesturs papildus norādīja, ka zemes īpašnieki joprojām nesaņem taisnīgu atlīdzību par viņu zemes lietošanu. Taču tieši šobrīd, kad uz daudzdzīvokļu māju apbūves zemi ir attiecināts tiesiskais regulējums par standartplatības aprēķināšanu, taisnīgums acīmredzot ir vēl vairāk pazudis. Lai gan, palielinoties zemes vienības platībai, cena par vienu zemes kvadrātmetru visbiežāk samazinās, to tomēr nevar uzskatīt par absolūtu likumsakarību. Nekādā gadījumā nevar uzskatīt, ka zeme, kura atrodas ārpus standartplatības, bet uz kuras ir dabas objekti, piemēram, koki un parki, būtu mazvērtīga.

16. Pieaicinātās personas – *Dr. oec.* Vivita Puķīte un *Mg. pub. admin.* Anete Klabere-Kalvāne – uzskata, ka standartplatība un tās korekcijas koeficients ir nepieciešami tiesiskā regulējuma elementi.

Risinājums, atbilstoši kuram katrai zem daudzdzīvokļu mājas esošās zemes vienībai tiek aprēķināta kadastrālā vērtība, pamatojoties arī uz

mājas stāvu skaitu, ir racionāls, pamatots un atbilst masveida vērtēšanas pamatmērķim. Proti, šis vērtējums tiek aprēķināts katrai zemes vienībai atsevišķi, izmantojot reģistrētos datus un tādējādi arī nodrošinot atbilstību Starptautiskās vērtētāju asociācijas izstrādātajiem masveida vērtēšanas standartiem.

Secinājumu daļa

17. Pieteikumu iesniedzējiem pieder zeme vai domājamās daļas no zemes, uz kuras atrodas citām personām piederošas dzīvojamās mājas vai cita veida būves. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas un apstrīdētās Kadastra likuma normas neatbilst Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības aizsardzības principam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, bet apstrīdētās Noteikumu normas neatbilst Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Saeima lūdz izbeigt tiesvedību lietā daļā par apstrīdēto Spēkā stāšanās likuma normu un apstrīdēto Kadastra likuma normu satversmību, jo tās Pieteikumu iesniedzējiem nerada Satversmē ietverto pamattiesību aizskārumu. Savukārt Ministru kabinets lūdz izbeigt tiesvedību lietā daļā par apstrīdēto Noteikumu normu satversmību, jo tās Pieteikumu iesniedzējiem nerada Satversmē ietverto pamattiesību aizskārumu.

17.1. Satversmes 105. panta pirmais un trešais teikums nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. [..] Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu."

Īpašuma tiesības ietver personas tiesības izmantot īpašumu pēc sava ieskata un gūt no lietas ienākumus un augļus. Īpašniekam ir tiesības izmantot viņam piederošo īpašumu tā, lai gūtu pēc iespējas lielāku ekonomisko labumu. Ja tiesību normā ir noteikts maksimālais apmērs personas iespējamam ienākumam no īpašuma, tad personai Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības ir ierobežotas (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 18.2. punktu un 2023. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 11. un 18. punktu*).

Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas otrais teikums noteic, ka zemes likumiskās lietošanas maksas apmērs ir četri procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā, bet ne mazāks kā 50 *euro* gadā. Ja šīs normas piemērošanas rezultāts ir tāds, ka zemes likumiskās lietošanas maksa ir par 30 procentiem lielāka, nekā bija iepriekšējā gadā, tad Spēkā stāšanās likuma 42. panta septītā daļa dzīvojamo ēku īpašniekiem ierobežo zemes likumiskās lietošanas maksas pieaugumu. Savukārt Kadastra likuma pārejas noteikumu 43.[1] punkts noteic, ka no 2025. gada

1. janvāra katram kadastra objektam aprēķina un reģistrē divas kadastrālās vērtības – fiskālo kadastrālo vērtību, kuru izmanto arī nekustamā īpašuma nodokļa aprēķinam, un universālo kadastrālo vērtību, kuru izmanto arī zemes likumiskās lietošanas maksas aprēķinam. Šā likuma pārejas noteikumu 43.[2] punkts paredz to, ka Ministru kabinets 2024. gadā apstiprina kadastrālo vērtību bāzi universālās kadastrālās vērtības aprēķinam, nepārsniedzot 80 procentus no vidējā nekustamo īpašumu cenu līmeņa 2022. gada 1. jūlijā un izmantojot informāciju par nekustamā īpašuma tirgus darījumiem no 2012. gada 1. janvāra līdz 2022. gada 1. jūlijam. Visbeidzot, Kadastra likuma pārejas noteikumu 43.[3] punkts noteic, ka Valsts zemes dienests fiskālās kadastrālās vērtības aprēķina un aktualizē atbilstoši 2024. gadā spēkā esošajai kadastrālo vērtību bāzei un kadastrālo vērtēšanu regulējošiem normatīvajiem aktiem, kas ir piemērojami 2024. gada 31. decembrī.

Apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas nosaka zemes likumiskās lietošanas maksu vai – noteiktā gadījumā – tās pieauguma apmēru un tādējādi ierobežo Pieteikumu iesniedzēju tiesības uz īpašumu. Apstrīdētās Kadastra likuma normas nosaka gan to, no kuras kadastrālās vērtības ir aprēķināma zemes likumiskās lietošanas maksa, gan to, no kuras kadastrālās vērtības ir aprēķināms nekustamā īpašuma nodoklis, un attiecīgi ietekmē to, cik lielu zemes likumiskās lietošanas maksu saņem Pieteikumu iesniedzēji. Savukārt apstrīdētās Noteikumu normas regulē standartplatības aprēķināšanas un tās korekcijas koeficienta noteikšanas pamatprincipus attiecībā uz apbūvētu daudzdzīvokļu māju apbūves zemi. Šo normu piemērošanas rezultātā vairumā gadījumu samazinās Pieteikumu iesniedzējiem piederošās apbūvētas daudzdzīvokļu māju apbūves zemes universālā kadastrālā vērtība, no kuras tiek aprēķināta zemes likumiskās lietošanas maksa.

Tādējādi visas apstrīdētās normas to kopsakarā nosaka zemes likumiskās lietošanas maksu un tās aprēķināšanas principus, tātad ietekmē to, kādu maksu zemes īpašnieki, kuru zeme ir likumiskajā lietošanā, saņem un attiecīgi ierobežo viņiem Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietvertās tiesības uz īpašumu.

Līdz ar to tiesvedība lietā nav jāizbeidz.

17.2. Pieteikumu iesniedzēji atrodas dažādos faktiskajos apstākļos, un lietā apstrīdēta vairāku uz atšķirīgām tiesiskām situācijām attiecināmu tiesību normu atbilstība vairākām Satversmes normām. Tāpēc Satversmes tiesai jāprecizē lietas izskatīšanas robežas un jānosaka efektīvākā pieeja šo normu satversmības vērtēšanai.

17.2.1. Vienam no Pieteikumu iesniedzējiem pieder zeme arī Rīgas brīvostas teritorijā, un, pēc viņa ieskata, apstrīdētās Spēkā stāšanās

likuma normas regulē tiesiskās attiecības brīvostas teritorijā. Ostu likuma 4. panta septītā daļa noteic ostas pārvaldei tiesības juridiskajām un fiziskajām personām piederošo ostas zemi apgrūtināt ar sev nepieciešamo servitūtu. Saskaņā ar Rīgas brīvostas likuma 4. pantu par labu Rīgas brīvostas pārvaldei ir nodibināts personālservitūts uz zemi, kas pieder fiziskajām un juridiskajām personām, ko aizņem brīvosta un par ko noteikta arī citāda atlīdzība un nekustamā īpašuma nodokļa maksāšanas pienākuma sadale nekā zemes likumiskās lietošanas tiesību gadījumā.

Tādējādi uz Rīgas brīvostas teritoriju attiecas speciālais tiesiskais regulējums. Pieteikumu iesniedzēji nav apstrīdējuši tiesību normas, kas regulē maksu par zemes lietošanu brīvostu teritorijās. Līdz ar to izskatāmās lietas ietvaros Satversmes tiesai nav pamata vērtēt šo tiesību normu satversmību.

17.2.2. Pieteikumu iesniedzēji vērsušies Satversmes tiesā par apstrīdēto normu satversmību attiecībā uz situācijām, kad tās tiek piemērotas zemes likumiskās lietošanas maksas noteikšanai. Arī citi lietas dalībnieki un pieaicinātās personas ir izteikušas viedokli par apstrīdētajām normām šādā aspektā.

Tā kā izskatāmās lietas apstākļos apstrīdētās normas to kopsakarā ierobežo zemes īpašnieku tiesības uz īpašumu, Satversmes tiesa visu šo normu satversmību vērtēs vienlaikus un vienīgi attiecībā uz zemes likumiskās lietošanas tiesiskajām attiecībām.

17.2.3. Pieteikumu iesniedzēji lūdz vērtēt apstrīdēto Spēkā stāšanās likuma normu un apstrīdēto Kadastra likuma normu atbilstību gan Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības aizsardzības principam, gan Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, bet apstrīdēto Noteikumu normu atbilstību – tikai Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Pieteikumu iesniedzēju apsvērumi par visām apstrīdētajām normām ir saistīti galvenokārt tieši ar tiesību uz īpašumu aizskārumu.

Līdz ar to Satversmes tiesa vispirms vērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

18. Lai noskaidrotu, vai ar apstrīdētajām normām zemes īpašniekiem noteiktais Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietverto pamattiesību ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesa vispirms pārbaudīs, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, vienlaikus noskaidrojot arī to, vai ir ievērots labas likumdošanas princips.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas ir neskaidras, jo nav saprotams ar zemes likumiskās lietošanas tiesību institūtu zemes un būvju īpašniekiem piešķirto tiesību apjoms.

Apstrīdēto Spēkā stāšanās likuma normu pieņemšanas procesā ir pārkāpts labas likumdošanas princips, jo Saeima nav uzklausījusi visas ieinteresētās personas un lietpratējus, kā arī pēc būtības nav ievērojusi Satversmes tiesas atziņas par zemes likumiskās lietošanas maksu un nav izpildījusi spriedumu lietā Nr. 2022-02-01, tostarp ir pieņēmusi tādu tiesisko regulējumu, kas ar minēto spriedumu atzīts par neatbilstošu Satversmei. Saeima nokavējusi arī minētā sprieduma izpildes termiņu – 2024. gada 1. jūliju. Savukārt apstrīdētās Kadastra likuma normas nav pieņemtas pienācīgā kārtībā, jo likumdevējs nav pienācīgi izvērtējis šajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma ietekmi uz zemes īpašniekiem un nav pamatojis izraudzītā risinājuma atbilstību Satversmes tiesas judikatūrai.

Saeima nepiekrīt Pieteikumu iesniedzēju viedoklim un norāda, ka apstrīdēto Spēkā stāšanās likuma normu izstrādē tika uzklausīti eksperti, ieinteresētās personas un atbildīgās valsts institūcijas, un apgalvo, ka gan apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas, gan apstrīdētās Kadastra likuma normas ir vērstas uz sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 izpildi.

18.1. No Saeimas atbildes raksta un likumdošanas procesa materiāliem secināms, ka apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas un apstrīdētās Kadastra likuma normas tika pieņemtas, lai izpildītu spriedumu lietā Nr. 2022-02-01. Likumdevējs, ievērojot spriedumā lietā Nr. 2022-02-01 secināto, ir pieņēmis jaunu tiesisko regulējumu, kas saistīts ar vairākiem minētajā spriedumā analizētajiem zemes likumiskās lietošanas tiesību īstenošanas aspektiem.

Pirmkārt, līdztekus apstrīdēto Spēkā stāšanās likuma normu pieņemšanai šā likuma 38. panta otrā daļa ir papildināta ar teikumu, kas uzliek būves īpašniekam pienākumu segt izmaksas par maksāšanas paziņojuma nosūtīšanu – 15 *euro* gadā. Ja dzīvojamā mājā zemes likumiskās lietošanas maksa tiek maksāta ar pārvaldnieka starpniecību, maksāšanas paziņojums nosūtāms pārvaldniekam – viens paziņojums attiecībā uz visiem būves īpašniekiem (kopīpašniekiem, dzīvokļu īpašumu īpašniekiem). Minētā tiesību norma stājusies spēkā 2024. gada 1. jūlijā.

Otrkārt, likumdevējs ir pieņēmis tiesisko regulējumu par zemes likumiskās lietošanas maksājuma nokavējumu un šādu parādu piedziņu civilprocesuālā kārtībā. Ar Grozījumu likumu Spēkā stāšanās likuma 38. panta ceturtā daļa ir izteikta jaunā redakcijā, nosakot, ka kavēta zemes likumiskās lietošanas maksājuma gadījumā parādnieks atlīdzina zemes īpašniekam 30 *euro* par katru kavētu maksājumu. Tas neatbrīvo parādnieku no pienākuma atlīdzināt zemes īpašniekam radušos zaudējumus, ciktāl tie pārsniedz minētos izdevumus. Turklāt ar 2024. gada 6. jūnija likumu "Grozījumi Civilprocesa likumā", kas stājās spēkā 2024. gada 4. jūlijā, paredzēts, ka saistību piespiedu izpildīšana brīdinājuma kārtībā pieļaujama

arī maksājuma saistībās, kuras izriet no zemes likumiskās lietošanas tiesībām. Ar 2025. gada 27. februāra likumu "Grozījumi Civilprocesa likumā", kas stājās spēkā 2025. gada 1. aprīlī, noteikts, ka parādniekam nav jāparaksta brīdinājums par saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā un kreditoram tas ir tikai jānosūta parādniekam.

Treškārt, ir pieņemts jauns tiesiskais regulējums par zemes kadastrālās vērtības noteikšanu. Tas ietverts apstrīdētajās Kadastra likuma normās. Atbilstoši lietas Nr. 2022-02-01 izskatīšanas laikā spēkā bijušajam regulējumam katram kadastra objektam tika noteikta viena kadastrālā vērtība. Šo vērtību izmantoja zemes likumiskās lietošanas maksas, nekustamā īpašuma nodokļa un citu normatīvajos aktos noteikto maksājumu aprēķinam. Savukārt ar apstrīdētajām Kadastra likuma normām likumdevējs noteicis divas kadastrālās vērtības iepriekšējās vienas vērtības vietā. Turklāt katrai kadastrālajai vērtībai – gan fiskālajai, gan universālajai – ir savs atšķirīgs mērķis. Šāds tiesiskais regulējums atšķiras no iepriekš spēkā bijušā tiesiskā regulējuma, kas tika vērtēts lietā Nr. 2022-02-01.

Visas minētās izmaiņas sistēmiski nosaka jaunu tiesisko regulējumu.

18.2. Grozījumu likums tika pieņemts 2024. gada 13. jūnijā, izsludināts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 124 28. jūnijā un stājās spēkā 1. jūlijā. Savukārt likums "Grozījumi Nekustamā īpašuma valsts kadastra likumā" tika pieņemts 2024. gada 30. maijā, izsludināts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 114 13. jūnijā un stājās spēkā 27. jūnijā. Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas un apstrīdētās Kadastra likuma normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Pieteikumu iesniedzēju iebildumi par zemes un būves īpašnieku tiesību un pienākumu saturu pēc būtības ir saistīti ar zemes likumiskās lietošanas tiesību institūta ieviešanu, bet Satversmes tiesa jau lietā Nr. 2022-02-01 atzina, ka šā institūta ietvaros ir skaidri un personai saprotami noteiktas šo tiesisko attiecību dalībnieku tiesības un pienākumi (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 13.2. punktu*). Tādējādi Satversmes tiesai nav šaubu arī par to, ka apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast to saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

No Grozījumu likuma izstrādes materiāliem secināms, ka apstrīdēto Spēkā stāšanās likuma normu izstrādes procesā tika noskaidroti ieinteresēto personu, tostarp Pieteikumu iesniedzēju pārstāvju un komersantu, viedokļi, kā arī uzklausīti lietpratēji no ministrijām un citām institūcijām, piemēram, Latvijas Bankas un Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomes. Lai nodrošinātu plašāku ieinteresēto personu

viedokļu uzklausīšanu un rastu atbilstošāku risinājumu, Tieslietu ministrijas sākotnēji sagatavotā likumprojekta virzīšana izskatīšanai Saeimā tika atlikta (*sk. Saeimas Juridiskās komisijas 2024. gada 7. februāra sēdes protokola 8. lp. Pieejams: titania.saeima.lv*).

Satversmes tiesa jau iepriekš atzinusi, ka tiesību normu pieņēmējam ir pienākums uzklausīt ieinteresētās personas, taču nav pienākuma ņemt vērā visus izteiktos iebildumus. Tiesību normu pieņemšanas procesu nevar padarīt atkarīgu no personu pozitīvās vai negatīvās attieksmes pret normatīvā akta projektu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2012. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2011-17-03 14.2. punktu*).

Satversmes tiesa secina, ka Grozījumu likuma izstrādes procesā tika uzklausīti un vērtēti dažādi priekšlikumi, kas saistīti ar zemes likumiskās lietošanas maksas apmēru, tostarp tādi, kas paredzētu tā palielināšanu, kā arī konceptuāli priekšlikumi par zemes likumiskās lietošanas tiesisko attiecību izbeigšanas iespējām. Līdz ar to likumdevējs, pieņemot apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas, ir apzinājis un uzklausījis ieinteresēto personu un lietpratēju viedokļus. Tas, ka pieņemtajā normatīvajā aktā neatspoguļojas katrs izteiktais priekšlikums, nav uzskatāms par labas likumdošanas principa pārkāpumu.

Apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas un apstrīdētās Kadastra likuma normas tika pieņemtas un stājās spēkā spriedumā lietā Nr. 2022-02-01 noteiktajā termiņā. Tomēr saskaņā ar Kadastra likuma pārejas noteikumu 43.[1] punktu Valsts zemes dienests aprēķināja un reģistrēja divas kadastrālās vērtības tikai no 2025. gada 1. janvāra. Arī Ministru kabineta 2024. gada 17. decembra noteikumi Nr. 888 "Kadastrālo vērtību bāze universālās kadastrālās vērtības aprēķinam", kuri tika izstrādāti, lai nodrošinātu to, ka universālā kadastrālā vērtība ir pēc iespējas pietuvināta nekustamā īpašuma tirgus vērtībai, stājās spēkā 2025. gada 1. janvārī. Proti, aktualizēto kadastrālo vērtību zemes likumiskās lietošanas maksas aprēķināšanā sāka piemērot sešus mēnešus pēc sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 izpildei noteiktā termiņa – 2024. gada 1. jūlija.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta otrajai daļai Satversmes tiesas spriedums ir vispārsaistošs un obligāts ikvienam. Satversmes tiesas spriedumu ievērošana un izpilde ir neatņemams tiesiskas valsts un personu pamattiesību aizsardzības elements, kas veicina personu uzticēšanos valstij un tiesībām, kā arī liecina par valsts aktīvu rīcību personu pamattiesību aizskāruma novēršanā.

Satversmes tiesa ņem vērā: lai izpildītu spriedumu lietā Nr. 2022-02-01, Saeimai un Ministru kabinetam bija jāpieņem savstarpēji saistīti grozījumi vairākos normatīvajos tiesību aktos. Turklāt Kadastra likums ir sistēmiski veidots tādējādi, ka parasti kadastrālo vērtību izmaiņas ir piemērojamas no kalendāra gada 1. janvāra, kad sākas arī saimnieciskais gads. Tā kā

apstrīdētās Kadastra likuma normas stājās spēkā 2024. gada 27. jūnijā, Ministru kabinets kadastrālo vērtību bāzi universālās kadastrālās vērtības aprēķinam apstiprināja tā, lai universālā kadastrālā vērtība varētu tikt aprēķināta un aktualizēta no 2025. gada 1. janvāra. Ievērojot minēto, secināms: tas, ka aktualizētā kadastrālā vērtība tika aprēķināta un reģistrēta sešus mēnešus pēc sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 izpildei noteiktā termiņa, konkrētajā gadījumā nav vērtējams kā labas likumdošanas principa pārkāpums.

Savukārt Pieteikumu iesniedzēju apsvērumus par to, ka likumdevējs nav vērtējis pamattiesību ierobežojuma ietekmi uz zemes īpašniekiem, un to, vai tas atbilst Satversmes tiesas judikatūrai, kā arī par to, vai zemes likumiskās lietošanas maksa pilda atlīdzības funkciju, Satversmes tiesa vērtēs, pārbaudot zemes īpašnieku pamattiesību ierobežojuma atbilstību samērīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas un apstrīdētās Kadastra likuma normas tika pieņemtas pienācīgā kārtībā.

18.3. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka Ministru kabinets, izdodot apstrīdētās Noteikumu normas, ir pārkāpis tam piešķirtā pilnvarojuma robežas, jo likumdevējs to nebija pilnvarojis izdot tādu tiesisko regulējumu, ar kuru par daudzdzīvokļu māju apbūves zemes kadastrālo vērtību bāzi veidojošiem rādītājiem tiktu noteikti standartplatība un tās korekcijas koeficients, tādā veidā samazinot zemes likumiskās lietošanas maksu. Tāpat Ministru kabinets nav vērtējis šo normu atbilstību Satversmei. Turklāt ir pārkāpts labas likumdošanas princips, jo zemes īpašnieku viedoklis apstrīdēto Noteikumu normu izstrādes procesā netika uzklausīts. Pēc Saeimas ieskata, apstrīdētās Noteikumu normas atbilst likumdevēja piešķirtajam pilnvarojam tiktāl, ciktāl tās atbilst kadastrālās vērtēšanas pamatprincipiem un sasniedz šādas vērtēšanas mērķi – noteikt tādas kadastrālās vērtības, kas ir objektīvas, savstarpēji samērīgas un taisnīgas. Savukārt Ministru kabinets uzskata, ka ir ievērojis tam piešķirtā pilnvarojuma, kas ietver tiesības un pienākumu noteikt kadastrālās vērtēšanas kārtību, robežas.

Satversmes tiesa jau vairākkārt ir secinājusi, ka tiesības uz īpašumu var ierobežot arī ar Ministru kabineta noteikumiem (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 32. punktu*). Tomēr izpildvaras tiesības izdot ārējos normatīvos aktus sniedzas vien tiktāl, ciktāl tai likumā ir piešķirts attiecīgs pilnvarojums.

Apstrīdētās Noteikumu normas izdotas, pamatojoties uz Kadastra likuma 66. panta trešo daļu, kas paredz, ka kadastrālās vērtēšanas kārtību nosaka Ministru kabinets. Noteikumi, kā norādīts to 1. punktā, nosaka kadastrālās vērtēšanas kārtību. Kadastrālā vērtēšana saskaņā ar Kadastra

likuma 66. panta pirmo daļu ir masveida vērtēšanas process, kas ietver kadastrālo vērtību bāzes noteikšanu. Atbilstoši Noteikumu 6. un 35. punktam standartplatība un tās korekcijas koeficients ir divi no kadastrālo vērtību bāzes rādītājiem. Savukārt apstrīdētajās Noteikumu normās paredzētā standartplatības aprēķināšana un tās korekcijas koeficients ir rādītāji, kas izmantojami kadastrālās vērtības bāzes noteikšanā attiecībā uz daudzdzīvokļu māju apbūves zemi un piemērojami kadastrālās vērtēšanas procesā. Proti, šie rādītāji ir daļa no kadastrālās vērtēšanas kārtības, kuru Ministru kabinets ir pilnvarots noteikt.

Pilnvarojums Ministru kabinetam izstrādāt tiesisko regulējumu kadastrālās vērtēšanas kārtības noteikšanai izriet arī no Kadastra likuma sistēmiskās analīzes. Saskaņā ar Kadastra likuma 68. panta pirmo daļu Ministru kabinets ir tas, kas reizi četros gados apstiprina kadastrālo vērtību bāzi atbilstoši nekustamā īpašuma tirgus situācijai noteiktā laika posmā, izvērtējot nekustamā īpašuma tirgus darījumus, cenu līmeņus, izmaiņu tendences pa īpašumu grupām un teritorijām. Valsts zemes dienestam Kadastra likuma pārejas noteikumu 43.[1] punktā ir uzdots no 2025. gada 1. janvāra aprēķināt un reģistrēt divas kadastrālās vērtības, savukārt Ministru kabinetam saskaņā ar šo pārejas noteikumu 43.[2] punktu uzdots līdz tam pašam brīdim apstiprināt kadastrālo vērtību bāzi universālās kadastrālās vērtības aprēķinam, ko izmanto zemes likumiskās lietošanas maksas noteikšanai. Ja no Kadastra likuma sistēmas izriet tas, ka Ministru kabinets nosaka un apstiprina kadastrālo vērtību bāzi, tad tas var noteikt arī kadastrālās vērtības bāzes rādītājus. Līdz ar to Ministru kabinets bija pilnvarots noteikt arī kadastrālās vērtības bāzes rādītāju – standartplatības un tās korekcijas koeficienta – aprēķināšanas un noteikšanas principus.

Tādējādi apstrīdētās Noteikumu normas ir izdotas, ievērojot likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma robežas.

Noteikumi pieņemti 2020. gada 18. februārī, 20. februārī publicēti oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Nr. 36 un 21. februārī stājās spēkā. Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas, ka apstrīdētās Noteikumu normas ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu.

Pieteikumu iesniedzēji nav norādījuši konkrētus apsvērumus, kas liecinātu, ka apstrīdēto Noteikumu normu izdošanas procesā viņiem būtu liegts izteikt savu viedokli. Apstrīdēto Noteikumu normu izstrādes un saskaņošanas procesā, kurā tika apspriesta standartplatības aprēķina ieviešana attiecībā uz daudzdzīvokļu māju apbūves zemi, tika iesaistītas gan valsts, gan pašvaldību iestādes, tostarp Finanšu ministrija, Zemkopības ministrija, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, tika uzklausīts arī Latvijas Pašvaldību savienības viedoklis.

Līdz ar to apstrīdētajās Spēkā stāšanās likuma normās un apstrīdētajās Kadastra likuma normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtām tiesību normām, bet apstrīdētajās Noteikumu normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts, pamatojoties uz likumu.

19. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, jo pamattiesību ierobežojumu var noteikt vienīgi svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.

Saeima norāda, ka ar apstrīdētajām Spēkā stāšanās likuma normām noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība, jo šīs normas līdzsvaro zemes un būvju īpašnieku tiesiskās attiecības. Savukārt apstrīdētajās Kadastra likuma normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Pirmkārt, kadastrālo vērtību aktualizēšana, kā arī tāda pārejas perioda paredzēšana, kurā ir spēkā divas kadastrālās vērtības un katra no tām kalpo savam mērķim, kopumā ir būtiska sabiedrības interešu aizsardzības aspektā un, otrkārt, līdzsvaro zemes likumiskās lietošanas tiesiskajās attiecībās iesaistīto dalībnieku tiesības un intereses. Ministru kabinets norāda, ka arī apstrīdētajās Noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis ir nodrošināt to, ka kadastrālās vērtības ir aktuālas un tirgus datos balstītas.

Pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas ir pieņemtas ar mērķi aizsargāt būvju īpašniekus, taču tas nevar būt leģitīms pamattiesību ierobežojuma mērķis. Pieteikumu iesniedzēji uzsver, ka apstrīdētajās Kadastra likuma normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam nav leģitīma mērķa.

19.1. Piespiedu dalītā īpašuma tiesisko attiecību regulējums tika izstrādāts zemes reformas un valsts un pašvaldību īpašumu privatizācijas gaitā. Lai atjaunotu sociālo taisnīgumu, aizsargātu to personu intereses, kuru būves atrodas uz citai personai piederošas zemes, kā arī ņemot vērā tā laika ekonomisko situāciju, tika nolemts, ka šajās attiecībās nebūs piemērojami brīvā tirgus principi, bet tās noteiktā apjomā regulēs valsts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 13. februāra sprieduma Nr. 2008-34-01 11. un 19. punktu, kā arī 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 21.1. punktu*). Tā kā mājoklis atzīstams par primāru sociālu vajadzību, dzīvokļu īpašnieki šajās tiesiskajās attiecībās tika uzskatīti par sociāli mazāk aizsargātu sabiedrības grupu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 4. un 12.1. punktu*). Tātad sākotnēji zemes īpašnieku tiesību uz īpašumu ierobežojumi tika noteikti ar mērķi pasargāt dzīvokļu īpašniekus no pārmērīgiem izdevumiem vai strauja ar citas personas zemes

izmantošanu saistīto maksājumu pieauguma (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 27. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-22-01 12.3. punktu*).

Tomēr vairāk nekā 30 gadu laikā, kopš valsts sāka regulēt zemes un būvju īpašnieku tiesiskās attiecības, ir mainījušies gan faktiskie un tiesiskie apstākļi, gan arī ekonomiskā situācija. Neraugoties uz šīm izmaiņām, likumdevējs joprojām regulē zemes un būvju īpašnieku tiesiskās attiecības un tostarp nosaka maksu, ko zemes īpašnieks saņem par viņam piederošas zemes lietošanu. Šī situācija saistīta ar to, ka apstrīdēto normu regulējums skar sociāli nozīmīgu jomu. Liels skaits būvju atrodas uz citām personām piederošas zemes. Proti, šajās tiesiskajās attiecībās atrodas ievērojama sabiedrības daļa – desmitiem tūkstošu personu. Ja nebūtu zemes likumiskās lietošanas maksas tiesiskā regulējuma, tad par maksu būtu jāvienojas pašiem šo attiecību dalībniekiem, bet strīda gadījumā jāvēršas tiesā. Šāda situācija radītu papildu sociālo spriedzi. Turklāt strīdu risināšana tiesā prasītu papildu resursus no valsts. Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz tiesiskās noteiktības un sociālā miera veicināšanu, kā arī valsts resursu efektīvu izmantošanu.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības aizsardzība.

19.2. Zemes likumiskās lietošanas maksas apmērs, kas paredzēts apstrīdētajās Spēkā stāšanās likuma normās, tiek noteikts no zemes kadastrālās vērtības. Kā jau tika norādīts iepriekš, kadastrālā vērtēšana saskaņā ar Kadastra likuma 66. panta pirmo daļu ir masveida vērtēšanas process. Šā procesa rezultātā tiek aprēķināta nekustamā īpašuma kadastrālā vērtība, kuru izmanto vairākiem mērķiem, piemēram, lai noteiktu dažādu valsts vai pašvaldību budžetā ieskaitāmo maksājumu – nodokļu, nodevu, nomas maksas, izpirkuma maksas – apmēru, kā arī zemes likumiskās lietošanas maksu. Tāpat to izmanto kā kritēriju dažādu lēmumu pieņemšanai, arī tādās jomās, kurās tam nav tiešas fiskālas ietekmes, piemēram, iestāžu grāmatvedības uzskaitē, finanšu pārskatos (*sk. lietas materiālu 18. sēj. 47. lp.*).

Atbilstoši Kadastra likuma 1. panta 9. punktam kadastrālā vērtība norāda ekonomisko labumu, ko dod tiesības uz konkrēto objektu novērtēšanas datumā. Savukārt šā likuma 66. panta otrās daļas 5. punktā nostiprināts regularitātes princips, proti, kadastrālajā vērtēšanā kadastrālo vērtību bāze, kadastrālās vērtības aprēķina modeļi, kadastrālās vērtības un datu ieguves avoti tiek periodiski pārskatīti. Tā kā kadastrālo vērtību izmanto dažādās jomās un tā ietekmē gan attiecības starp personu un valsti, gan attiecības privātpersonu starpā, kadastrālajai vērtībai ir jābūt aktuālai. Arī Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka kadastrālā vērtība ietekmē to, vai zemes likumiskās lietošanas maksa pilda atlīdzības funkciju. Tādēļ nav

pieļaujama tāda situācija, ka kadastrālās vērtības ilgstoši netiek pārskatītas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 22.3. punktu*). Ilgstoši neaktualizēta nekustamā īpašuma kadastrālā vērtība, ko izmanto vairāk nekā 20 mērķiem, nesniedz patiesu informāciju par nekustamo īpašumu objektu vērtību visā valstī. Tas var negatīvi ietekmēt, piemēram, teritoriju attīstību un politikas plānošanas lēmumus.

Līdz 2025. gada 1. janvārim katram nekustamajam īpašumam tika noteikta viena kadastrālā vērtība, ņemot vērā 2012. gada tirgus informāciju. Lai aktualizētu kadastrālās vērtības, likumdevējs grozīja Kadastra likumu, tostarp pieņemot apstrīdētās Kadastra likuma normas. Turklāt tajās noteiktais, ka kadastrālo vērtību bāze universālās kadastrālās vērtības aprēķinam nepārsniedz 80 procentus no vidējā nekustamo īpašumu cenu līmeņa 2022. gada 1. jūlijā un ka tiek izmantota informācija par nekustamā īpašuma tirgus darījumiem no 2012. gada 1. janvāra līdz 2022. gada 1. jūlijam, nozīmē, ka šī kadastrālā vērtība tiek noteikta, pamatojoties uz tirgus datiem. Šajā laika periodā iegūtie dati sniedz informāciju par cenu līmeņiem, vidējām cenu izmaiņām, likumsakarībām starp dažādiem īpašuma izmantošanas veidiem. Proti, apstrīdētajās Kadastra likuma normās noteiktais aprēķina periods nodrošina to, ka kadastrālā vērtība nepārsniedz vidējo nekustamā īpašuma tirgus cenu līmeni. Pēc ekspertu, tostarp Nekustamā īpašuma vērtēšanas konsultatīvās padomes, vērtējuma, 80 procentu atbilstība vidējam nekustamo īpašumu cenu līmenim ir bijis optimāls variants, lai tirgus cenu krišanās gadījumos samazinātu to nekustamā īpašuma objektu daudzumu, kuri tiktu novērtēti virs vidējā cenu līmeņa (*sk. lietas materiālu 18. sēj. 151. lp. un likumprojekta Nr. 288/Lp14 "Grozījumi Nekustamā īpašuma valsts kadastra likumā" anotāciju. Pieejama: titania.saeima.lv*). Tātad, no vienas puses, apstrīdētās Kadastra likuma normas paredz aktuālu – universālo – kadastrālo vērtību ieviešanu, bet, no otras puses, iepriekšējo jeb fiskālo kadastrālo vērtību saglabāšanu nodokļu un nodevu aprēķina vajadzībām. Apstrīdētās Kadastra likuma normas tika veidotas tā, lai, pieaugot nekustamā īpašuma kadastrālajai vērtībai, strauji nepieaugtu arī personu nodokļu maksājumi, un tādējādi šīs normas kopumā ir vērstas uz ikvienas personas tiesību aizsardzību. Pašlaik spēkā esošās divas kadastrālās vērtības ir uzskatāmas par pārejas perioda risinājumu, un tās ir spēkā tikai vienā no kadastrālās vērtēšanas metodikas pilnveides posmiem (*sk. informatīvo ziņojumu "Par 2023. gadā spēkā esošo kadastrālo vērtību un kadastrālās vērtēšanas metodikas izmantošanu nekustamā īpašuma nodokļa aprēķinam 2025. gadam". Pieejams: tapportals.mk.gov.lv*).

Lai gan kadastrālās vērtēšanas rezultāts nav tāda kadastrālā vērtība, kas pilnībā atbilstu tirgus vērtībai vai individuāli veiktam zemes vērtējumam, tomēr aprēķinātajai vērtībai ir pēc iespējas jāatspoguļo nekustamo īpašumu tirgus tendences. Aktualizētu kadastrālo vērtību

tuvināšanu īpašuma tirgus vērtībai ietekmē arī apstrīdētajās Noteikumu normās ietvertais standartplatības un tās korekcijas koeficienta regulējums. Kā norādījis Ministru kabinets un Valsts zemes dienests, apstrīdētās Noteikumu normas tika izstrādātas kā risinājums tādām situācijām, kad daudzdzīvokļu mājām ir piesaistītas lielas zemes platības, bet faktiski mājas vajadzībām tiek izmantota tikai neliela daļa no tām. Daudzdzīvokļu mājai var būt piekrītoša daudz lielāka teritorija nekā nepieciešams mājas uzturēšanai. Rezultātā veidojas nesamērīgi augstas kadastrālās vērtības, kas neatbilst patiesajai tirgus situācijai. Tāpēc atbilstoši ekonomiskai būtībai kā apbūves zeme ir vērtējama tikai tā daļa, kas faktiski ir nepieciešama mājas apsaimniekošanai, savukārt atlikusi daļa ir vērtējama kā dabas pamatnes, parka, zaļās zonas vai citas rekreācijas nozīmes zeme (*sk. Noteikumu anotāciju. Pieejama: mk.gov.lv*).

Ņemot vērā to, ka zemes likumiskās lietošanas maksa tiek aprēķināta no universālās kadastrālās vērtības, tās aktualizēšana ir vērsta uz abu zemes likumiskās lietošanas tiesiskajās attiecībās iesaistīto dalībnieku aizsardzību. No vienas puses, apstrīdētās normas kopumā nodrošina to, ka būvju īpašnieki maksā tādu zemes lietošanas maksu, kas aprēķināta no aktualizētas zemes kadastrālās vērtības, bet, no otras puses, nodrošina to, ka zemes īpašnieki šādu maksu saņem.

Savukārt Spēkā stāšanās likuma 42. panta septītā daļa attiecībā uz dzīvojamo ēku īpašniekiem nosaka saudzējošu pārejas periodu gadījumos, kad zemes likumiskās lietošanas maksa kadastrālo vērtību aktualizācijas dēļ strauji pieaug. Šis ierobežojums ir terminēts un būs spēkā līdz 2028. gada 31. decembrim. Proti, tas vērsts uz to, lai ierobežotā laika posmā nenotiktu nepamatoti straujš zemes likumiskās lietošanas maksas pieaugums un personai būtu laiks pakāpeniski tam sagatavoties. Tātad Spēkā stāšanās likuma 42. panta septītā daļa ir vērsta uz dzīvojamo ēku īpašnieku tiesību un likumisko interešu aizsardzību.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir arī citu cilvēku tiesību aizsardzība.

20. Noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa vispirms pārbauda, vai ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt leģitīmo mērķi.

20.1. Apstrīdētās normas to kopsakarā nosaka tiesisko ietvaru tam, kādu zemes likumiskās lietošanas maksu saņem zemes īpašnieks. Ja tiesību normās ir noteikts konkrēts šīs maksas apmērs un tā aprēķināšanas kārtība, ikviens zemes un būves īpašnieks zina savas tiesības un pienākumus un var plānot savu rīcību. Zemes īpašnieki var rēķināties ar atlīdzību, ko tie

saņems, bet būvju īpašnieki – paredzēt izdevumus, kas saistīti ar citai personai piederošas zemes lietošanu. Proti, zemes likumiskās lietošanas tiesisko attiecību dalībniekiem nav savstarpēji jāvienojas par zemes lietošanas maksu un citiem ar to saistītajiem jautājumiem, un attiecīgi nerodas strīdi, kuru risināšanai būtu nepieciešams vērsties tiesā. Tādējādi apstrīdētās normas veicina sociālo mieru un arī tiesu atslogošanu no minēto strīdu risināšanas.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa – sabiedrības labklājība aizsardzība – sasniegšanai.

20.2. Tiesas sēdē gan Saeimas pārstāvis, gan vairākas pieaicinātās personas norādīja, ka apstrīdētās Kadastra likuma normas palīdz nodrošināt to, ka universālā kadastrālā vērtība ir pēc iespējas pietuvināta nekustamā īpašuma tirgus vērtībai. Ministru kabineta pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka nekustamā īpašuma tirgū nepastāv tāda korelācija, ka zemes vērtība iepretim tās platībai pieaugtu lineāri – jo proporcionāli lielāka zemes vienība, jo tā vērtīgāka. Brīdī, kad zemes vienība pārsniedz apkārt esošo zemes vienību vidējo lielumu vai tipiskai tās izmantošanai optimālo platību, zemes vienības vērtība joprojām pieaug, bet daudz mazākā mērā. Uz to, ka šāda tendence ir vērojama lielākajā daļā gadījumu, tiesas sēdē norādīja arī vairākas pieaicinātās personas.

No lietas materiāliem un tiesas sēdē paustajiem viedokļiem Satversmes tiesa secina, ka minētā likumsakarība konstatēta, analizējot apjomīgus tirgus datus un tirgus darījumu informāciju. No šīs analīzes izriet, ka zemes platības, kas pārsniedz daudzdzīvokļu mājas izmantošanai nepieciešamo platību, viena kvadrātmetra vērtība ir zemāka nekā viena kvadrātmetra apbūves zemes vērtība. Minētā problemātika tiek risināta ar apstrīdētajās Noteikumu normās ietvertā standartplatības un tās korekcijas koeficienta attiecināšanu uz daudzdzīvokļu māju apbūves zemi.

Līdz ar to apstrīdētās Kadastra likuma normas, kas noteic, ka spēkā ir divas nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības, viena no kurām ir aktualizēta un pēc iespējas pietuvināta nekustamā īpašuma tirgus vērtībai, ņemot vērā arī apstrīdētajās Noteikumu normās ietverto tiesisko regulējumu, nodrošina to, ka kadastrālā vērtība atspoguļo ekonomisko labumu, ko dod tiesības uz konkrēto objektu. Savukārt tas, ka zemes likumiskās lietošanas maksa tiek aprēķināta, ņemot vērā aktuālu kadastrālo vērtību, nozīmē to, ka būves īpašnieks maksā un zemes īpašnieks saņem tādu maksu, kas tiek noteikta atbilstoši zemes ekonomiskajam labumam.

Tāpat apstrīdētās Kadastra likuma normas paredz, ka pēc to spēkā stāšanās pārāk strauji nepieaugs nekustamā īpašuma nodokļa maksājums. Proti, pieaugot nekustamā īpašuma kadastrālajām vērtībām, nekustamā īpašuma nodokļa maksājums saglabājas iepriekšējā apmērā.

Tas attiecas uz visiem gadījumiem, jo nekustamā īpašuma nodokļa maksājums nepieaug nedz tad, ja fiskālā kadastrālā vērtība ir augstāka par universālo kadastrālo vērtību, nedz arī tad, ja fiskālā kadastrālā vērtība ir zemāka par universālo kadastrālo vērtību. Visbeidzot, Spēkā stāšanās likuma 42. panta septītā daļa nodrošina to, ka dzīvojamo ēku īpašniekiem no 2025. gada 1. janvāra nav tik strauja zemes likumiskās lietošanas maksas pieauguma, ar kādu tie nebūtu rēķinājušies.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots arī leģitīmā mērķa – citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

21. Vērtējot to, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmo mērķu sasniegšanai, Satversmes tiesa pārbauda, vai šos mērķus nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi.

No apstrīdēto normu pieņemšanas un izskatāmās lietas materiāliem secināms, ka likumdevējs, ievērojot spriedumā lietā Nr. 2022-02-01 ietvertās atziņas, ir vērtējis dažādas alternatīvas, kas nodrošinātu to, ka ar tiesisko regulējumu, kas attiecas uz kadastrālo vērtību aktualizēšanu un attiecīgi arī zemes likumiskās lietošanas maksas noteikšanu, tiktu izpildīts minētais spriedums. Piemēram, tika apsvērta mainīgas zemes likumiskās lietošanas maksas noteikšana atbilstoši ekonomiskajiem procesiem vai nomas tirgum valstī (*sk., piemēram, lietas materiālu 17. sēj. 1. un 2. lp.*).

Pieteikumu iesniedzēji norāda uz vairākiem pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, ar kuriem varētu sasniegt leģitīmos mērķus: zemes likumiskās lietošanas maksas palielinājums procentuālā izteiksmē; valsts atbalsts būves īpašniekiem zemes izpirkšanai; zemes un ēkas īpašnieku attiecību regulēšana ar Civillikumā paredzēto personālservitūtu; izmaiņas nodokļus regulējošos tiesību aktos.

Savukārt Saeima uzskata, ka nav tādu alternatīvu līdzekļu, kas sasniegtu pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus vismaz tādā pašā kvalitātē kā apstrīdētās normas.

21.1. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka likumdevējs būtu varējis noteikt procentuālā izteiksmē lielāku zemes likumiskās lietošanas maksu, piemēram, tiesas sēdē norādītos sešus procentus no zemes kadastrālās vērtības.

Ja likumdevējs ir apsvēris līdzekļus, ar kādiem pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis būtu sasniedzams, un izšķīries par vienai personu grupai nosakāmu ierobežojumu, tad par saudzējošāku nevarētu tikt uzskatīts tāds līdzeklis, kas vairāk ierobežo citas personu grupas tiesības un likumiskās intereses (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 8. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-07-03 18.3. punktu*). Tādējādi

konkrētajā gadījumā zemes likumiskās lietošanas maksas palielinājums procentuālā izteiksmē nav uzskatāms par saudzējošāku līdzekli pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

21.2. Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma normas nemudina būvju īpašniekus izpirkt zemi, lai izbeigtu zemes likumiskās lietošanas attiecības, jo zemes likumiskās lietošanas maksa ir pārlieku zema salīdzinājumā ar izmaksām, kas būves īpašniekiem varētu rasties zemes izpirkšanas gadījumā. Tādēļ valsts varētu finansiāli atbalstīt būvju īpašniekus, lai tie varētu zemi izpirkt.

Satversmes tiesa ir vairākkārt norādījusi, ka par saudzējošāku līdzekli nevar tikt atzīts tāds līdzeklis, kas no valsts un sabiedrības prasa nesamērīgi lielu ieguldījumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2023. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 16.2. punktu*). Lai arī likumdevējs varētu veicināt zemes likumiskās lietošanas tiesisko attiecību izbeigšanu dažādos veidos, šāda tiesiskā regulējuma pieņemšana neietekmētu apstrīdētajās Spēkā stāšanās likuma normās noteikto zemes likumiskās lietošanas maksas apmēru. Turklāt šāds finansiāls atbalsts prasītu papildu resursus no valsts.

Līdz ar to valsts atbalsta piešķiršanu būvju īpašniekiem zemes likumiskās lietošanas tiesisko attiecību izbeigšanai konkrētajā gadījumā nevar uzskatīt par saudzējošāku līdzekli leģitīmo mērķu sasniegšanai.

21.3. Pieteikumu iesniedzēju apsvērumi par personālservitūta attiecināšanu uz zemes likumiskās lietošanas tiesiskajām attiecībām jau ir vērtēti spriedumā lietā Nr. 2022-02-01. Satversmes tiesa atzina, ka zemes likumiskās lietošanas institūts, kas noteikts Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmajā daļā, atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 17.2. punktu*).

Tādējādi personālservitūta attiecināšanu uz zemes likumiskās lietošanas tiesiskajām attiecībām nevar uzskatīt par saudzējošāku līdzekli leģitīmo mērķu sasniegšanai.

21.4. Atsevišķi Pieteikumu iesniedzēji – fiziskās personas – ir norādījuši vispārīgus iebildumus pret to, ka likumdevējs, nosakot zemes likumiskās lietošanas maksu, nav ņēmis vērā zemes īpašnieka pienākumu maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli. Tāpat Pieteikumu iesniedzēji norādījuši, ka par personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem būtu uzskatāma arī, piemēram, nekustamā īpašuma nodokļa ikgadēja pieauguma ierobežojums, nekustamā īpašuma nodokļa par zemi maksāšanas pienākuma pārlikšana uz būves īpašnieku, nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojums vai pilnīgs atbrīvojums no šā nodokļa maksāšanas zemes likumiskās lietošanas tiesiskajās attiecībās.

Valstij, nosakot un īstenojot savu nodokļu politiku, ir plaša rīcības brīvība, jo nodokļi veido valsts budžeta un pašvaldību budžetu ieņēmumus un tiek noteikti, lai nodrošinātu sabiedrības labklājību (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-04-01 16. punktu*). Tas nozīmē, ka valsts nodokļu politika un dažādi tās aspekti tiešā veidā skar valsts budžeta veidošanu un visu sabiedrību. Līdz ar to tādu jautājumu pārskatīšana, kuri skar nodokļu politiku, ietekmē ne tikai konkrētu sabiedrības grupu, kas šajā gadījumā būtu zemes īpašnieki zemes likumiskās lietošanas tiesiskajās attiecībās, bet ikvienu sabiedrības locekli. Valsts rīcības brīvībā ietilpst tiesības izvēlēties, kādas nodokļu likmes un uz kādām personām vai personu grupām ir attiecināmas. Valsts bauda plašu rīcības brīvību arī attiecībā uz nodokļu atvieglojumu piešķiršanu, jo šādas normas salīdzinoši šaurai nodokļu maksātāju grupai nosaka izņēmumus no pamata nodokļa likmes vai sistēmas un nodokļu pamatprincipiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-12-03 6.2. punktu*).

Ņemot vērā valsts rīcības brīvību nodokļu politikas jomā, kā arī to, ka jebkāda nodokļu tiesiskā regulējuma pārskatīšana ietekmētu arī personas, kas nav zemes likumiskās lietošanas tiesiskajās attiecībās, par pamattiesības saudzējošāku līdzekli nevar uzskatīt nevienu no Pieteikumu iesniedzēju norādītajiem līdzekļiem.

21.5. Tiesību sistēmā pastāv alternatīvs risinājums zemes likumiskās lietošanas maksas noteikšanai, kas attiecas uz citiem šo tiesisko attiecību dalībniekiem. Ministru kabineta 2018. gada 19. jūnija noteikumu Nr. 350 "Publiskas personas zemes nomas un apbūves tiesības noteikumi" 8. punkts paredz gadījumus, kad apbūvēta zemesgabala nomas maksu nosaka atbilstoši nevis zemes kadastrālajai vērtībai, bet gan neatkarīga vērtētāja noteiktajai tirgus nomas maksai.

Tieslietu ministrijas pārstāves tiesas sēdē norādīja, ka zemes likumiskās lietošanas tiesību institūta izveides procesā tika apsvērta alternatīva – zemes likumiskās lietošanas maksu piesaistīt nevis zemes kadastrālajai vērtībai, bet gan neatkarīgu vērtētāju noteiktai tirgus nomas maksai. Tomēr tirgus vērtība ir mainīga, tās noteikšana prasītu ievērojamus līdzekļus, un dažādu vērtētāju sagatavotie vērtējumi var būt atšķirīgi.

Ņemot vērā minēto, kā arī dalītajā īpašumā esošo zemes vienību skaitu, secināms, ka to individuāla vērtēšana prasītu ievērojamus finanšu resursus un papildu laiku.

Līdz ar to šādu līdzekli nevar uzskatīt par tādu, kas sasniegtu pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē.

21.6. Meklējot risinājumus, kas varētu aizstāt standartplatības aprēķinu, kā alternatīva tika apsvērta Ministru kabineta 2006. gada

20. jūnija noteikumos Nr. 496 "Nekustamā īpašuma lietošanas mērķu klasifikācija un nekustamā īpašuma lietošanas mērķu noteikšanas un maiņas kārtība" paredzēt kārtību, kādā noteikt dalītus nekustamā īpašuma lietošanas mērķus. Tad pašvaldības varētu pārlieku lielām platībām piemērot mērķi – dabas pamatne. Tomēr tika secināts, ka šādu risinājumu patlaban īstenot liegtu ierobežotās tehnoloģiskās iespējas. Turklāt šāda kārtība radītu nesamērīgu administratīvo slogu (*sk. lietas materiālu 35. sēj. 84. lp.*). Tāpat tiesas sēdē Ministru kabineta pārstāve norādīja, ka arī funkcionāli nepieciešamās zemes noteikšana nevarētu būt alternatīva. Tas skaidrojams ar to, ka Valsts zemes dienestam būtu jāiegūst dati par aptuveni 17 000 zemes vienībām un 40 000 daudzdzīvokļu mājām. Šie dati nav pieejami elektroniski un nav mašīnlasāmi. Jebkurā gadījumā arhīvā varētu apzināt tikai aptuveni 20 līdz 30 procentus šo datu. Turklāt tie radīti aptuveni 2000. gadā, bet pa šo laiku zemes robežas var būt mainījušās. Funkcionāli nepieciešamās zemes institūta pieņemšanas gadījumā faktiski izmantojamā zemes platība varētu nesakrist ar funkcionāli nepieciešamās zemes robežām. Citas apsvērtās alternatīvas arī nebūtu iespējams īstenot.

Pirms apstrīdēto Noteikumu normu izdošanas tika izskatītas vairākas alternatīvas arī standartplatības korekcijas koeficienta noteikšanai, piemēram, iespēja diferencēt dabas pamatnes vērtības atkarībā no to labiekārtojuma līmeņa. Tomēr tika secināts, ka šādas alternatīvas īstenošana būtu saistīta ar būtisku administratīvo slogu pašvaldībām un Valsts zemes dienestam, jo ietvertu nekustamā īpašuma lietošanas mērķu pārskatīšanu. Proti, ieguldītie resursi nebūtu samērīgi ar ieguvumu no šāda risinājuma.

Tādējādi minētās apstrīdētajās Noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma alternatīvas nav uzskatāmas par saudzējošākiem līdzekļiem pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Līdz ar to nav saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

22. Noskaidrojot, vai likumdevēja rīcība, nosakot pamattiesību ierobežojumu, ir atbilstoša, jāpārliecinās par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas šā ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā.

Pieteikumu iesniedzēji norāda, ka likumdevējs nav samērojis zemes īpašnieku un būvju īpašnieku tiesības, jo būvju īpašnieki nav uzskatāmi par mazāk aizsargātiem zemes likumiskās lietošanas tiesisko attiecību dalībniekiem. Turklāt apstrīdētās Kadastra likuma normas izraisa tādu

situāciju, ka pēc nekustamā īpašuma nodokļa samaksas zemes īpašnieku atlīdzība par zemes lietošanu, kas jau līdz šim nepildīja atlīdzības funkciju, samazinās vēl vairāk. Proti, situācijās, kad universālā kadastrālā vērtība ir zemāka par fiskālo kadastrālo vērtību, zemes likumiskās lietošanas maksas apmērs pēc nekustamā īpašuma nodokļa samaksas ir kļuvis mazāks un daudzos gadījumos pat nesedz nekustamā īpašuma nodokļa maksājumu.

Saeima norāda, ka ir līdzsvarojusi zemes un būvju īpašnieku tiesības, ievērojot Satversmes tiesas spriedumos paustās atziņas. Apstrīdētās normas kopumā nodrošina to, ka persona pārejas periodā saņem taisnīgu zemes likumiskās lietošanas maksu, kas tiek aprēķināta no aktualizētas kadastrālās vērtības.

Izskatāmajā lietā Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ar apstrīdētajām normām ir panākts taisnīgs līdzsvars starp ikviena zemes īpašnieka tiesībām saņemt tādu zemes likumiskās lietošanas maksu, kas pilda atlīdzības funkciju, no vienas puses, un būvju īpašnieku tiesību, kā arī sabiedrības labklājības aizsardzību, no otras.

22.1. Ar apstrīdētajām Kadastra likuma normām likumdevējs ir ieviesis divas kadastrālās vērtības – fiskālo un universālo. Tās ieviestas kā pagaidu risinājums, jo Ministru kabinetam ir pienākums līdz 2027. gada 15. jūnijam pilnveidot kadastrālo vērtēšanu regulējošos normatīvos aktus un apstiprināt jaunu kadastrālo vērtību bāzi. Pilnveidotās kadastrālās vērtības paredzēts piemērot no 2029. gada 1. janvāra (*sk. Kadastra likuma pārejas noteikumu 43.[1] un 50. punktu*). Līdz minētā pienākuma izpildei aktualizētās universālās kadastrālās vērtības likumdevējs saskaņā ar Kadastra likuma pārejas noteikumu 43.[1] punktu ir nolēmis neattiecināt uz nodokļu un citiem publiskiem maksājumiem.

Saskaņā ar Valsts zemes dienesta sniegto informāciju no aptuveni 67 tūkstošiem zemes vienību, kas varētu būt zemes likumiskās lietošanas tiesiskajās attiecībās, lielākajai daļai universālā kadastrālā vērtība ir palielinājusies, bet aptuveni 11 tūkstošiem zemes vienību universālā kadastrālā vērtība ir mazāka nekā fiskālā kadastrālā vērtība (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 72. lp.*). Atsevišķos gadījumos Pieteikumu iesniedzējiem piederošās zemes universālā kadastrālā vērtība ir lielāka par tās fiskālo kadastrālo vērtību. Tomēr lielākajai daļai no Pieteikumu iesniedzējiem piederošajām zemes vienībām universālā kadastrālā vērtība ir mazāka par fiskālo kadastrālo vērtību. Dažkārt šīs vērtības atšķiras pat vairākkārt (*sk., piemēram, lietas materiālu 6. sēj. 11. lp.*). Līdz ar to secināms, ka ir gan tādi zemes īpašnieki, kuriem zemes likumiskās lietošanas maksa pieaug salīdzinājumā ar situāciju pirms 2025. gada 1. janvāra, gan arī tādi zemes īpašnieki, kuriem zemes likumiskās lietošanas maksa samazinās tādēļ, ka zemes universālā kadastrālā vērtība ir mazāka par fiskālo kadastrālo vērtību.

Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka atlīdzībai, ko saņem zemes īpašnieks zemes likumiskās lietošanas tiesisko attiecību ietvaros, ir jābūt pietuvinātai tirgus situācijai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 27. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-22-01 13.4. punktu un 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 21.2. punktu*). Tomēr kadastrālās vērtības aktualizēšana un pietuvināšana tirgus vērtībai nenozīmē obligātu universālās kadastrālās vērtības palielinājumu salīdzinājumā ar iepriekš spēkā bijušo kadastrālo vērtību. Situācija nekustamā īpašuma tirgū ir mainīga. Tirgus situācijas izmaiņas var nebūt vienmērīgas visos tirgus segmentos. Tas nozīmē, ka arī universālā kadastrālā vērtība atkarībā no tirgus situācijas var gan pieaugt, gan samazināties. Turklāt kadastrālā vērtība ir atkarīga ne tikai no tirgus situācijas, bet arī citiem faktoriem, piemēram, nekustamā īpašuma apgrūtinājumiem, kas laika gaitā var mainīties un attiecīgi ietekmēt zemes kadastrālo vērtību. Arī no lietas materiāliem izriet, ka apstrīdēto Kadastra likuma normu pieņemšanas gaitā tika apspriesta nepieciešamība rast risinājumu tādām situācijām, kad kadastrālā vērtība ievērojami samazināsies vai ievērojami pieaugs (*sk. Saeimas Juridiskās komisijas 2024. gada 13. februāra sēdes ieraksta 24. min.*). Tātad jau pirms aktualizētās – universālās – kadastrālās vērtības aprēķināšanas un reģistrēšanas 2025. gada 1. janvārī, proti, apstrīdēto Kadastra likuma normu izstrādes laikā, likumdevēja rīcībā bija informācija, ka kadastrālā vērtība var gan pieaugt, gan samazināties.

22.2. No lietas materiāliem secināms, ka daži Pieteikumu iesniedzēji no 2025. gada 1. janvāra pēc nekustamā īpašuma nodokļa samaksas saņem mazāku atlīdzību nekā iepriekš. Piemēram, viens no Pieteikumu iesniedzējiem saņem zemes likumiskās lietošanas maksu 1888,64 *euro*, savukārt nekustamā īpašuma nodokļa maksājums par likumiskajā lietošanā esošo zemi ir 728,22 *euro*. Pēc nekustamā īpašuma nodokļa samaksas šis zemes īpašnieks saņem atlīdzību, kas ir 2,46 procenti no zemes universālās kadastrālās vērtības. Cits pieteikuma iesniedzējs saņem zemes likumiskās lietošanas maksu 5648,48 *euro*, bet viņa maksājamais nekustamā īpašuma nodoklis ir 4843,35 *euro*. Pēc nekustamā īpašuma nodokļa samaksas viņš saņem atlīdzību, kas ir vien 0,57 procenti no zemes universālās kadastrālās vērtības gadā. Vēl kādam pieteikuma iesniedzējam zemes likumiskās lietošanas maksa noteikta 16 406,56 *euro*, bet nekustamā īpašuma nodoklis – 15 700,47 *euro*. Tādējādi pēc nekustamā īpašuma nodokļa samaksas viņš saņem atlīdzību 0,17 procentu apmērā no zemes universālās kadastrālās vērtības gadā (*sk. lietas materiālu 26. sēj. 106. lp., 21. sēj. 12. lp. un 9. sēj. 170. lp.*). Minēto situāciju ietekmē arī apstrīdētās Noteikumu normas. Piemēram, lietas materiālos ir Valsts zemes dienesta skaidrojums par viena pieteikuma iesniedzēja situāciju: viņam piederošās daudzdzīvokļu māju apbūves zemes fiskālā kadastrālā vērtība ir

90 210 *euro*, bet universālā kadastrālā vērtība – 26 998 *euro*. Konkrētās zemes bāzes vērtība ir augusi, bet liela zemes platība ir ārpus standartplatības. Attiecīgi, piemērojot apstrīdētās Noteikumu normas, šīs zemes kadastrālā vērtība ir ievērojami samazinājusies (*sk. lietas materiālu 17. sēj. 23. lp.*). Standartplatības un tās korekcijas koeficienta piemērošana daudzdzīvokļu māju apbūves zemes universālās kadastrālās vērtības aprēķināšanā vēl jo vairāk samazina zemes kadastrālo vērtību un likumsakarīgi arī zemes likumiskās lietošanas maksu. Tādējādi apstrīdētās Noteikumu normas ietekmē arī to, vai zemes likumiskās lietošanas maksa pilda atlīdzības funkciju. Visi iepriekš minētie piemēri rāda, ka daudzos gadījumos pēc nekustamā īpašuma nodokļa samaksas atlīdzība, kas paliek zemes īpašniekam, ir nesamērīgi maza.

Tāpat Satversmes tiesa ņem vērā, ka ir iespējamas tādas situācijas, kad nekustamā īpašuma nodokļa maksājums pat pārsniedz zemes likumiskās lietošanas maksu tā iemesla dēļ, ka universālā kadastrālā vērtība ir būtiski mazāka par fiskālo kadastrālo vērtību. Piemēram, vienam no Pieteikumu iesniedzējiem nekustamā īpašuma nodokļa maksājums (pat nepiemērojot paaugstināto nekustamā īpašuma nodokļa likmi) būtu 1353,15 *euro*, bet zemes likumiskās lietošanas maksa ir 1079,92 *euro* (*sk. lietas materiālu 16. sēj. 89. lp.*). Līdzīgi cita pieteikuma iesniedzēja nekustamā īpašuma nodokļa maksājums ir 555,54 *euro*, bet zemes likumiskās lietošanas maksa – 210,32 *euro* (*sk. lietas materiālu 24. sēj. 2. lp.*). Proti, abos minētajos gadījumos zemes likumiskās lietošanas maksa, ko saņem zemes īpašnieks, nesedz pat nekustamā īpašuma nodokli par šo zemi.

Tiesību normām un to piemērošanas rezultātam jābūt taisnīgam. Izskatāmās lietas kontekstā tas nozīmē, ka ikvienam zemes īpašniekam ir jāsaņem tāda zemes likumiskās lietošanas maksa, kas pilda atlīdzības funkciju. Ja zemes likumiskās lietošanas maksa nesedz nekustamā īpašuma nodokļa maksājumu par konkrēto zemi vai ir vienāda ar to vai ja pēc šā nodokļa samaksas atlīdzība, kas paliek zemes īpašniekam, ir nesamērīgi maza, tad šādu zemes likumiskās lietošanas maksu nevar uzskatīt par tādu, kas pilda atlīdzības funkciju. Šāda situācija ir līdzīga īpašuma piespiedu nodošanai bezatlīdzības lietojumā.

No lietas materiāliem izriet, ka likumdevējs ir veicis pasākumus, kas vērsti uz spriedumā lietā Nr. 2022-02-01 norādīto tiesiskā regulējuma trūkumu novēršanu, tostarp ir aktualizētas zemes kadastrālās vērtības. Tomēr Satversmes tiesa secina, ka daļā gadījumu joprojām nav panākts taisnīgs līdzsvars starp ikviena zemes īpašnieka tiesībām saņemt tādu zemes likumiskās lietošanas maksu, kas pilda atlīdzības funkciju, un būvju īpašnieku tiesību aizsardzību. Tiesiskais regulējums, kas vienu tiesisko attiecību dalībnieku nostāda acīmredzami sliktākā situācijā nekā otru,

nevar nodrošināt arī sociālo mieru un sabiedrības labklājības aizsardzību. Nedz būvju īpašnieku tiesības, nedz sabiedrības labklājība nedrīkst tikt aizsargāta uz zemes īpašnieku rēķina.

Tādējādi secināms, ka ar Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas otro teikumu, apstrīdētajām Kadastra likuma normām un apstrīdētajām Noteikumu normām noteiktā zemes likumiskās lietošanas maksa ne visos gadījumos pilda atlīdzības funkciju.

22.3. Zemes īpašniekiem, kuru zemes universālā kadastrālā vērtība ir palielinājusies, zemes likumiskās lietošanas maksu ietekmē un daudzos gadījumos samazina arī Spēkā stāšanās likuma 42. panta septītajā daļā paredzētais ierobežojums, jo zemes likumiskā lietošanas maksa, kas jāmaksā dzīvojamo ēku īpašniekiem, nevar pieaugt vairāk par 30 procentiem salīdzinājumā ar iepriekšējā gada maksājumu.

Kā jau tika secināts iepriekš, likumdevējs, nosakot Spēkā stāšanās likuma 42. panta septītajā daļā paredzēto zemes likumiskās lietošanas maksas pieauguma ierobežojumu, ir rūpējies par to, lai dzīvojamo ēku īpašniekiem pārāk strauji nepieaugtu izdevumi par svešas zemes lietošanu. Satversmes tiesa piekrīt, ka likumdevējs var un noteiktos gadījumos tam var būt pat pienākums noteikt kādai sabiedrības grupai saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu. Tomēr šāda saudzējoša risinājuma ieviešana ir jāpamato, turklāt tas nevar notikt uz otra tiesisko attiecību dalībnieka rēķina.

No likumdošanas procesa un lietas materiāliem secināms, ka Saeima, pieņemot Spēkā stāšanās likuma 42. panta septīto daļu, ir balstījusies nevis pētījumos, kas pamatotu zemes likumiskās lietošanas maksas sociālekonomisko ietekmi uz dažādiem ēku īpašniekiem, bet gan pieņēmumā, ka visi dzīvojamo ēku īpašnieki ir sociāli mazāk aizsargāti nekā zemes īpašnieki. Taču nav pamatoti pieņemt, ka visi dzīvojamo ēku īpašnieki uzskatāmi par tādu sabiedrības grupu, kas būtu jāaizsargā vairāk nekā zemes īpašnieki. Satversmes tiesa jau ir norādījusi, ka ne visi dzīvokļu īpašnieki ir uzskatāmi par sociāli mazāk aizsargātiem civiltiesisko attiecību dalībniekiem nekā zemes īpašnieki. Viņu mantiskais stāvoklis daudzos gadījumos var būt pat labāks nekā zemes īpašniekiem (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 15.3. punktu*).

Tāpat jāņem vērā, ka Spēkā stāšanās likuma 42. panta septītā daļa vienlīdz piemērojama kā fiziskām, tā arī juridiskām personām, tostarp komercsabiedrībām, kas nodarbojas ar telpu izīrēšanu vai iznomāšanu. Juridiskās personas un īpaši komercsabiedrības pēc būtības nevar uzskatīt par sociāli mazāk aizsargātu personu grupu.

Satversmes tiesa 2011. gadā vērtēja piespiedu nomas maksas pakāpeniska pieauguma ierobežojumu, atzina to par neatbilstošu Satversmei un norādīja, ka nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības

pieaugums pats par sevi nevar kalpot par attaisnojumu nesamērīgai kādas sabiedrības daļas pamattiesību ierobežošanai (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 27. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-22-01 13. punktu*). Arī izskatāmajā lietā Saeima, pieņemot Spēkā stāšanās likuma 42. panta septīto daļu, ir noteikusi zemes likumiskās lietošanas maksas pieauguma ierobežojumu, ņemot vērā tikai universālās kadastrālās vērtības pieaugumu pašu par sevi.

Starp dzīvojamo ēku īpašniekiem ir arī tādas fiziskās personas, kurām var būt grūti samaksāt zemes likumiskās lietošanas maksu. Tomēr šādas situācijas ir iespējams risināt arī citādi, tostarp izmantojot valstī izveidoto sociālās palīdzības sistēmu.

Tādējādi likumdevējs, pieņemot Spēkā stāšanās likuma 42. panta septīto daļu, ne visos gadījumos ir samērojis dzīvojamo ēku īpašnieku un zemes īpašnieku tiesības.

22.4. Likumdevējam ir rīcības brīvība izvēlēties, kādā veidā tiks noregulētas zemes likumiskās lietošanas tiesiskās attiecības. Proti, valsts pienākumi tiesību uz īpašumu nodrošināšanas aspektā ir pamatā negatīvi, nevis pozitīvi. Ja valsts regulē zemes likumiskās lietošanas tiesiskās attiecības, tad tiesiskajam regulējumam jābūt tādam, kas samērotu abu tiesisko attiecību dalībnieku tiesības un atbilstu vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām. Tomēr gadījumi, kad zemes likumiskās lietošanas maksa nesedz nekustamā īpašuma nodokļa maksājumu par konkrēto zemi vai ir vienāda ar to vai kad pēc šā nodokļa samaksas atlīdzība, kas paliek zemes īpašniekam, ir nesamērīgi maza, liecina, ka līdzsvars šajās tiesiskajās attiecībās joprojām nav panākts. Turklāt zemes likumiskās lietošanas maksu ietekmē jauns uz šīm tiesiskajām attiecībām attiecināts tiesību institūts – apstrīdētajās Noteikumu normās ietvertais uz apbūvētu daudzdzīvokļu māju apbūves zemi attiecināmais standartplatības un tās korekcijas koeficienta aprēķināšanas regulējums.

Gan Saeimai, gan arī Ministru kabinetam jāgādā par to, lai visi zemes īpašnieki saņemtu tādu zemes likumiskās lietošanas maksu, kas pilda atlīdzības funkciju. Ja likumdevēja rīcībā tad, kad apstrīdētās normas tika izstrādātas, bija izpildvaras sniegtā informācija, ka universālā kadastrālā vērtība var arī samazināties un attiecīgi ietekmēt zemes likumiskās lietošanas maksu, bija jāmeklē risinājums taisnīga rezultāta sasniegšanai šajās tiesiskajās attiecībās. Nav pieļaujama tāda situācija, ka Saeima un Ministru kabinets, apzinoties to, ka apstrīdēto normu ietekmē daļa zemes īpašnieku nesaņem tādu zemes lietošanas maksu, kas pildītu atlīdzības funkciju, necenšas savlaicīgi labot šo situāciju, bet norāda uz kļūdām viens otra darbībā.

Tādējādi, pieņemot apstrīdētās normas, būvju un zemes īpašnieku tiesības, kā arī sabiedrības labklājības aizsardzība nav samērota tādā veidā, lai zemes likumiskās lietošanas maksa visos gadījumos pildītu atlīdzības funkciju.

Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilst samērīguma principam un Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

23. Secinot, ka apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma un apstrīdētās Kadastra likuma normas neatbilst kaut vienai augstāka juridiska spēka tiesību normai, tās uzskatāmas par prettiesiskām, un tādējādi nav nepieciešams vērtēt to atbilstību Satversmes 1. pantam.

24. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav lēmusi citādi. Satversmes tiesai iespēju robežās jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārumu, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu sabiedrības interesēm. Izņēmuma gadījumos, kad Satversmei neatbilstošas normas tūlītēja spēka zaudēšana Satversmei neatbilstu vēl vairāk nekā tās atstāšana spēkā, ir iespējams noteikt arī citu normas spēka zaudēšanas brīdi (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 24. punktu*).

24.1. Ja apstrīdētās normas zaudētu spēku no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, tad attiecībā uz daļu zemes likumiskās lietošanas tiesiskajās attiecībās esošo personu likumā vispār nebūtu noteikts zemes likumiskās lietošanas maksas apmērs, kā arī nebūtu tāda tiesiskā regulējuma, kas noteiktu, kādas kadastrālās vērtības tiek aprēķinātas un reģistrētas.

Savukārt tad, ja Satversmes tiesa nolemtu, ka apstrīdētās normas atzīstamas par spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža vai kāda cita brīža pagātnē, būtu apdraudēta zemes likumiskās lietošanas tiesisko attiecību stabilitāte un skaidrība. Tāpēc šajā gadījumā ir nepieciešams un pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošas normas vēl kādu laiku paliek spēkā, lai likumdevējam būtu iespēja rast taisnīgu risinājumu šo tiesisko attiecību noregulēšanai.

Izskatāmās lietas kontekstā jo sevišķi svarīgi ir tas, ka tieši likumdevējam jāizšķiras, kādā veidā līdzsvarot zemes īpašnieku un būvju īpašnieku tiesiskās attiecības, kā arī sabiedrības labklājības aizsardzību. Satversmes tiesa nevar aizstāt tiesību normu izdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu. Likumdevējam šīs tiesiskās

attiecības jānoregulē tādā veidā, lai visi zemes īpašnieki saņemtu tādu zemes likumiskās lietošanas maksu, kas pilda atlīdzības funkciju, bet vienlaikus tiktu ievērotas arī būvju īpašnieku tiesības. Minētā risinājuma izstrādāšanai nepieciešams saprātīgs laika posms.

Tādējādi apstrīdētās normas attiecībā uz zemes likumiskās lietošanas tiesiskajām attiecībām atzīstamas par spēkā neesošām no 2027. gada 1. janvāra.

24.2. Lai arī apstrīdētās normas attiecībā uz zemes likumiskās lietošanas tiesiskajām attiecībām atzīstamas par spēkā neesošām no 2027. gada 1. janvāra, šajā spriedumā konstatēts, ka daļai zemes īpašnieku ar šīm normām radītais Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā ietverto pamattiesību aizskārums ir radies jau iepriekš. Ja zemes likumiskās lietošanas maksa nesedz nekustamā īpašuma nodokļa maksājumu par konkrēto zemi vai ir vienāda ar to vai ja pēc šā nodokļa samaksas atlīdzība, kas paliek zemes īpašniekam, ir nesamērīgi maza, tad konstatējams, ka šādu zemes īpašnieku tiesības uz īpašumu tiek nepamatoti aizskartas no 2025. gada 1. janvāra.

Atbilstoši Satversmes 92. panta trešajam teikumam ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā. Izskatāmajā lietā jau ir secināts, ka apstrīdētās normas skar sociāli nozīmīgu jomu un attiecas uz ievērojamu sabiedrības daļu, kā arī ir vērstas uz tiesiskās noteiktības un sociālā miera nodrošināšanu un valsts resursu efektīvu izmantošanu. Lai Satversmes tiesas sprieduma izpilde un zemes īpašnieku pamattiesību aizsardzība būtu efektīva, turklāt neradītu tiesisko nenoteiktību, konkrētajā gadījumā likumdevējam jāpieņem tiesiskais regulējums, lai atbilstīgi atlīdzinātu zemes īpašniekiem par nepamatotu tiesību aizskārumu, kas tiem radies apstrīdēto normu dēļ. Proti, likumdevējam ne vēlāk kā līdz 2026. gada 1. jūnijam jāpieņem tiesiskais regulējums, kas nodrošinās zemes īpašniekiem tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu par viņu pamattiesību nepamatotu aizskārumu gadījumos, kad zemes likumiskās lietošanas maksa nesedz nekustamā īpašuma nodokļa maksājumu par konkrēto zemi, ir vienāda ar to vai kad pēc šā nodokļa samaksas atlīdzība, kas paliek zemes īpašniekam, ir nesamērīgi maza. Atbilstīgs atlīdzinājums zemes īpašniekiem pienākas par viņu pamattiesību nepamatotu aizskārumu no 2025. gada 1. janvāra un līdz dienai, kad stājas spēkā jauns zemes likumiskās lietošanas maksas tiesiskais regulējums. Pretējā gadījumā šie zemes īpašnieki būs tiesīgi prasīt atbilstīgu atlīdzinājumu no valsts prasības tiesvedības kārtībā.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 38. panta otrās daļas otro teikumu un 42. panta septīto daļu **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un spēkā neesošu no 2027. gada 1. janvāra.**

2. Atzīt Nekustamā īpašuma valsts kadastra likuma pārejas noteikumu $43.^{1}$, $43.^{2}$ un $43.^{3}$ punktu, kā arī Ministru kabineta 2020. gada 18. februāra noteikumu Nr. 103 "Kadastrālās vērtēšanas noteikumi" 40. un 42. punktu attiecībā uz zemes likumiskās lietošanas tiesiskajām attiecībām **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un spēkā neesošu no 2027. gada 1. janvāra.**

3. Noteikt, ka **Saeimai līdz 2026. gada 1. jūnijam jānosaka kārtība,** kādā zemes īpašnieki saņem atbilstīgu atlīdzinājumu par viņu pamattiesību nepamatotu aizskārumu, kas radies no 2025. gada 1. janvāra gadījumos, kad zemes likumiskās lietošanas maksa nesedz nekustamā īpašuma nodokļa maksājumu par konkrēto zemi, ir vienāda ar to vai kad pēc šā nodokļa samaksas atlīdzība, kas paliek zemes īpašniekam, ir nesamērīgi maza.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums pasludināts Rīgā 2025. gada 10. decembrī.
Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

Satversmes tiesas tiesnešu Jautrītes Briedes un Veronikas Krūmiņas atsevišķās domas

Rīgā 2025. gada 23. decembrī

lietā Nr. 2024-21-0103

"Par likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" 38. panta otrās daļas otrā teikuma un 42. panta septītās daļas, kā arī Nekustamā īpašuma valsts kadastra likuma pārejas noteikumu 43.^{1}, 43.^{2} un 43.^{3} punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, kā arī Ministru kabineta 2020. gada 18. februāra noteikumu Nr. 103 "Kadastrālās vērtēšanas noteikumi" 40. un 42. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam".

1. Satversmes tiesa 2025. gada 10. decembrī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2024-21-0103 (turpmāk – spriedums). Ar spriedumu likuma "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" (turpmāk – Spēkā stāšanās likums) 38. panta otrās daļas otrais teikums un 42. panta septītā daļa atzīta par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Arī Nekustamā īpašuma valsts kadastra likuma (turpmāk – Kadastra likums) pārejas noteikumu 43.^{1}, 43.^{2} un 43.^{3} punkts un Ministru kabineta 2020. gada 18. februāra noteikumu Nr. 103 "Kadastrālās vērtēšanas noteikumi" (turpmāk – Noteikumi) 40. un 42. punkts attiecībā uz zemes likumiskās lietošanas tiesiskajām attiecībām atzīts par neatbilstošu minētajām Latvijas Republikas Satversmes normām.

Piekrītam spriedumā izdarītajam secinājumam, ka apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma un Kadastra likuma normas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Tomēr nepiekrītam tai pieejai, ka visu lietā apstrīdēto normu satversmība tika vērtēta vienlaikus. Uzskatām, ka apstrīdēto Noteikumu normu atbilstība Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajam un trešajam teikumam bija vērtējama atsevišķi. Tā kā Noteikumu normas spriedumā netika vērtētas atsevišķi, secinājums par apstrīdēto Noteikumu normu neatbilstību attiecīgajām Latvijas Republikas Satversmes normām ir pāragrs un nav pietiekami pamatots.

2. Kadastrālā vērtība ir kadastra objektam masveida vērtēšanas procesā noteikta vērtība naudas izteiksmē, kura norāda ekonomisko labumu, ko dod tiesības uz konkrēto objektu tā novērtēšanas datumā (Kadastra likuma 1. panta 9. punkts). Kadastrālā vērtēšana ir masveida vērtēšanas process, kas ietver kadastrālo vērtību bāzes noteikšanu Kadastra informācijas sistēmā reģistrētiem nekustamajiem īpašumiem atbilstoši to grupu ekonomisko labumu ietekmējošām atšķirībām un automatizētu kadastrālo vērtību aprēķinu novērtēšanas datumā visiem kadastra objektiem, nodrošinot šā vērtēšanas procesa efektivitāti un noteikto kadastrālo vērtību objektivitāti, savstarpējo samērīgumu un taisnīgumu (Kadastra likuma 66. pants).

No minētajām tiesību normām izriet, ka kadastrālā vērtība ir valsts noteikta, standartizēta nekustamā īpašuma vērtība, kas tiek aprēķināta masveida vērtēšanas procesā. Šī vērtība nav identiska tirgus vērtībai, jo atspoguļo vidējo ekonomisko labumu, ko īpašumi sniedz noteiktā laika brīdī, un ir balstīta uz tipizētiem kritērijiem un automatizētiem aprēķiniem. Kadastrālās vērtēšanas mērķis ir nodrošināt dažādu administratīvo un regulatīvo vajadzību apmierināšanu.

3. Apbūves zemes kadastrālo vērtību bāzes rādītāji ir: 1) zemes bāzes vērtība; 2) zemes standartplatība; 3) standartplatības korekcijas koeficients (Noteikumu 35. punkts). Apstrīdētās Noteikumu normas nosaka pamatprincipus apbūvētas daudzdzīvokļu mājas apbūves zemes standartplatības aprēķināšanai un tās korekcijas koeficienta noteikšanai. Minētie rādītāji ir daļa no kompleksas, automatizētas sistēmas, kas izveidota kadastrālās vērtības aprēķināšanai masveida vērtēšanas procesā.

Tā kā zemes standartplatība un tās korekcijas koeficients ir apbūves zemes kadastrālās vērtības bāzes rādītāji, šo rādītāju aprēķināšanas veids un noteikšanas princips ietekmē zemes kadastrālo vērtību. Savukārt, ņemot vērā, ka apstrīdētajās Spēkā stāšanās likuma normās noteikts, ka likumiskās lietošanas maksas apmērs tiek aprēķināts no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības, tad minēto bāzes rādītāju aprēķināšanas un noteikšanas principi netieši ietekmē zemes likumiskās lietošanas maksu.

Apstrīdētās Noteikumu normas un apstrīdētās likumu normas, neskatoties uz minēto ietekmi, regulē atšķirīgus tiesisko attiecību aspektus un atšķiras pēc to tiesiskā rakstura. Apstrīdētās Noteikumu normas nosaka kadastrālās vērtības bāzes rādītāju aprēķināšanas un noteikšanas tehniskos principus, proti, tās regulē kadastrālās vērtēšanas metodoloģiju. Tās neparedz zemes likumiskās lietošanas maksas pienākumu, nenosaka šīs maksas apmēru un tieši neierobežo tiesību uz īpašuma īstenošanu. Savukārt apstrīdētās Spēkā stāšanās likuma un Kadastra likuma normas

tieši regulē zemes likumiskās lietošanas tiesiskās attiecības un nosaka ar tām saistītos tiesību uz īpašumu ierobežojumus.

Apstrīdēto Noteikumu normu saturs bija vērtējams, ņemot vērā to regulējuma priekšmetu – kadastrālās vērtēšanas metodoloģiju kā valsts noteiktu un standartizētu masveida vērtēšanas procesu –, nevis tikai saistībā ar šo normu netiešo ietekmi uz zemes likumiskās lietošanas maksas apmēru. Līdz ar to šāda netieša ietekme nav pietiekams pamats apstrīdētās Noteikumu normas vērtēt kopā ar apstrīdētajām Spēkā stāšanās likuma un Kadastra likuma normām, kas tieši regulē zemes likumiskās lietošanas tiesiskās attiecības.

Tādējādi spriedumā nav pietiekami precīzi noteikti pieteikumu iesniedzēju tiesību uz īpašumu ierobežojuma leģitīmie mērķi. Tos nosakot, spriedumā uzmanība vērsta galvenokārt uz nepieciešamību veicināt tiesisko noteiktību un sociālo mieru, kā arī valsts resursu efektīvu izmantošanu un zemes likumiskās lietošanas tiesiskajās attiecībās iesaistīto dalībnieku aizsardzību (sprieduma 19.1. un 19.2. punkts).

4. Pareiza leģitīmā mērķa noteikšana ir būtiska, jo no tās ir atkarīgs pamattiesību ierobežojuma atbilstības samērīguma principam vērtējums. Proti, ikviens nākamais pamattiesību ierobežojuma izvērtēšanas metodoloģijas posms ir cieši saistīts ar konkrēto leģitīmo mērķi. Tāpēc Satversmes tiesai jāpārbauda gan tas, vai pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, un tas, vai identificēto leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, gan arī tas, vai ir panākts taisnīgs līdzsvars starp leģitīmā mērķa aizsargātajām interesēm un to personu interesēm, kuru pamattiesības ar apstrīdēto normu tiek aizskartas.

Ministru kabinets norādīja, ka apstrīdētajās Noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis ir nodrošināt, ka kadastrālās vērtības ir aktuālas un tirgus datos balstītas. Tieslietu ministrija norādīja, ka šo normu mērķis ir nodrošināt taisnīgu un līdzsvarotu pieeju zemes kadastrālajai vērtēšanai, ņemot vērā zemes platības ietekmi uz tās tirgus vērtību. Viena kvadrātmetra tirgus cena maziem un lieliem zemesgabaliem var būt atšķirīga. Lai šo atšķirību ņemtu vērā un vērtējums būtu atbilstošs nekustamā īpašuma tirgus realitātei, attiecībā uz daudzdzīvokļu māju apbūves zemi kadastrālajā vērtēšanā tika ieviesti kadastrālo vērtību bāzes rādītāji – standartplatība un standartplatības korekcijas koeficients –, kuri izmantojami tad, ja ēkām piesaistītie zemesgabali ir lielāki, nekā nepieciešams šo ēku uzturēšanai. Aktuāla kadastrālā vērtība, kas tuvināta nekustamā īpašuma tirgus vērtību līmenim, ir svarīga zemes pārvaldības sastāvdaļa gan teritorijas attīstības un mājokļu politikas plānošanai, gan tautsaimniecības attīstības novērtēšanai kopumā. Tādējādi apstrīdēto

Noteikumu normu aizsargātās intereses ir plašākas un sabiedriski nozīmīgākas nekā konkrētu personu individuālo interešu samērošana.

Gan apstrīdēto likumu normu, gan apstrīdēto Noteikumu normu leģitīmais mērķis Satversmes 116. panta izpratnē ir viens un tas pats – sabiedrības labklājības aizsardzība –, taču, mūsuprāt, faktiski aizsargājamo interešu tvērums ir atšķirīgs. Ar apstrīdētajām Noteikumu normām aizsargājamās intereses ir vērtējamas plašākā un sabiedriski nozīmīgākā aspektā, ņemot vērā ne vien zemes īpašnieku un uz tās esošo ēku īpašnieku interešu samērošanu, bet arī kadastrālo vērtību nozīmi teritorijas attīstības plānošanā, mājokļu politikas veidošanā un tautsaimniecības attīstībā. No šāda interešu vērtējuma ir atkarīgs tas, vai apstrīdētās Noteikumu normas samērīgi vai nesamērīgi ierobežo pieteikumu iesniedzēju tiesības uz īpašumu. Tādēļ apstrīdēto Noteikumu normu satversmība bija vērtējama atsevišķi, nevis kopā ar apstrīdēto Spēkā stāšanās likuma un Kadastra likuma normu satversmību.

Jautājums par to, kā kadastrālā vērtība ir piemērojama konkrētajās tiesiskajās attiecībās, tostarp ņemot vērā, ka kadastrālās vērtības pēc to aktualizācijas var gan palielināties, gan samazināties, ir risināms likumdevēja noteiktajā regulējumā, vienlaikus ar normām, kas paredz kadastrālās vērtības izmantošanu attiecīgajās tiesiskajās attiecībās.

Satversmes tiesas tiesnese J. Briede

Satversmes tiesas tiesnese V. Krūmiņa

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 30. jūnijā

lietā Nr. 2024-23-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc SIA "Alfor" konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.[2] un 28.[1] pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 29. maija tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par 2024. gada 11. janvāra likuma "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā" 12. panta, ciktāl ar to Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 10. panta otrā daļa papildināta ar 17. punktu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2016. gada 21. aprīlī pieņēma Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumu (turpmāk – Tabakas aprites likums).

Tabakas aprites likuma 10. pantā tika noteikti smēķēšanas ierobežojumi. Šā panta ceturtā daļa noteica: "Kazino un spēļu zālēs atļauts smēķēt tikai telpā, kas speciāli ierādīta smēķēšanai, vai atsevišķi nodalītā telpā, kas paredzēta smēķēšanai un kas ēkas tehniskās inventarizācijas plānā atzīmēta kā konstruktīvi nodalīta telpa, kura paredzēta pamatpakalpojumu saņemšanai un smēķēšanai un ir aprīkota ar nosūces ventilāciju. Šī telpa aizņem ne vairāk kā 50 procentus no kopējās publiskās telpas platības un ir izvietota pēc iespējas tālāk no ieejas. Telpā ir attiecīgs informatīvs uzraksts vai simbols."

Saeima 2024. gada 11. janvārī pieņēma likumu "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā" (turpmāk – Tabakas aprites likuma grozījumi). Ar Tabakas aprites likuma grozījumu 12. pantu Tabakas aprites likuma 10. panta otrā daļa, kurā noteiktas vietas, kur smēķēšana

aizliegta, ir papildināta ar 17. punktu šādā redakcijā: "17) azartspēļu organizēšanas vietās" (turpmāk – apstrīdētā norma). Turklāt ar Tabakas aprites likuma grozījumiem no Tabakas aprites likuma ir izslēgta 10. panta ceturtā daļa.

Apstrīdētā norma stājās spēkā 2025. gada 1. janvārī.

2. Pieteikuma iesniedzēja – "Alfor" SIA (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Ievērojot Tabakas aprites likuma 10. panta ceturtās daļas prasības, Pieteikuma iesniedzēja savās azartspēļu organizēšanas vietās izveidoja smēķēšanai paredzētas atsevišķas, konstruktīvi nodalītas telpas un aprīkoja tās ar gaisa sūknēšanai un ventilācijai nepieciešamajām iekārtām.

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, apstrīdētā norma paredz, ka no 2025. gada 1. janvāra azartspēļu organizēšanas vietās smēķēšanai speciāli izveidoto telpu izmantošana vairs nav pieļaujama. Apstrīdētās normas rezultātā Pieteikuma iesniedzējai rodas pienākums šīs telpas likvidēt, mainīt savas pakalpojumu sniegšanas vietas, telpu plānus, kā arī atbrīvoties no visa smēķēšanai speciāli paredzēto telpu aprīkojuma, pat ja tas tika uzstādīts neilgi pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās. Attiecīgie izdevumi Pieteikuma iesniedzējai jāsedz no ieņēmumiem, kas gūti no azartspēļu organizēšanas, un tādējādi ir ierobežota netraucēta tās īpašuma izmantošana.

Pieteikuma iesniedzēja veica būtiskus finansiālus ieguldījumus smēķēšanai speciāli paredzēto telpu izveidošanā. Atbilstoši Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās drošības un tiesiskās paļāvības aizsardzības principam Pieteikuma iesniedzēja rēķinājās ar to, ka izveidotās telpas varēs tikt izmantotas smēķēšanai un tādējādi tiks atsvērts tās izdarītais ieguldījums, proti, tiks amortizētas šo telpu izveides izmaksas. Noteiktajā pārejas periodā, kas beidzās ar apstrīdētās normas spēkā stāšanās dienu, Pieteikuma iesniedzējai nav izdevies amortizēt smēķēšanai paredzēto telpu likvidēšanas izmaksas, jo šajā periodā bija jācenšas mazināt zaudējumus, kas tai radušies šo telpu izveides rezultātā.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst tiesībām uz īpašumu un tiesiskās paļāvības aizsardzības principam.

Saeima norāda, ka Pieteikuma iesniedzējas neapmierinātība ar iespējamo tās pamattiesību aizskārumu izriet no kļūdainas Tabakas aprites likuma normu interpretācijas, nevis no pašas apstrīdētās normas. Pieteikuma iesniedzējai nebija pienākuma uzņemties būtiskas izmaksas, izbūvējot ventilācijas sistēmas un pielāgojot telpas smēķētājiem, jo

Tabakas aprites likums pats par sevi neprasīja, lai ikviens komersants, citstarp Pieteikuma iesniedzēja, savās kazino un spēļu zālēs izbūvētu īpašas smēķēšanai paredzētas telpas, ja vien komersants pats to nevēlējās. Šāda prasība ir aktuāla tikai tādā gadījumā, ja pats komersants izvēlējies azartspēļu zālēs nodrošināt personām iespēju smēķēt un pakļaut tās ar smēķēšanu saistītam riskam. Ar apstrīdēto normu ir pilnīgi saderīgas tādas azartspēļu organizēšanas vietas, kurās ir īpašas atsevišķas telpas ar gaisa sūknēšanai un ventilācijai nepieciešamo aprīkojumu. Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums nekādā veidā neskar arī Pieteikuma iesniedzējas uzņēmējdarbību, jo pieteikumā norādīts, ka azartspēļu organizēšanas vietās iespēja smēķēt netiek dota ar nolūku piesaistīt klientus.

Ar apstrīdēto normu tiek aizsargātas gan citu cilvēku tiesības uz veselību, gan sabiedrības labklājība. Pasaules Veselības organizācijas Vispārējās konvencijas par tabakas uzraudzību 8. pants prasa pieņemt tādu tiesisko regulējumu, kas pēc iespējas plašākā mērā liedz smēķēšanu publisku vietu iekštelpās, tostarp azartspēļu organizēšanas vietās, un tādējādi aizsargā personas no smēķēšanas rezultātā radītā piesārņojuma. No šīs prasības izriet valsts uzdevums noteikt tādu tiesisko regulējumu, kas mudinātu komersantus rīkoties sociāli atbildīgi un aizsargātu personu tiesības uz veselību un dzīvību.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums sasniedz tā leģitīmos mērķus. Apstrīdētā norma ne tikai nodrošina to, ka azartspēļu organizēšanas vietu apmeklētāji nepakļaus sevi tiešam smēķēšanas riskam, bet arī mazinās pasīvās smēķēšanas riskus, tostarp attiecībā uz citiem šo publisko vietu apmeklētājiem. Tāpat apstrīdētā norma dod personām iespēju izvērtēt savas rīcības sekas, jo uz smēķēšanas laiku spēli nākas pārtraukt un galu galā tās var apzināties, ka spēlēšanai patērēts neparedzēti ilgs laiks.

Tiesiskais regulējums, kas pieļauj smēķēšanu speciālās tam paredzētās telpās, nevar pilnībā sasniegt leģitīmos mērķus, jo inženiertehniskās pieejas nepasargā personas no tabakas dūmu iedarbības. Smēķēšanas rezultātā radušās gaisa cietās daļiņas lielos daudzumos no azartspēļu organizēšanas vietās smēķēšanai paredzētajām zonām nonāk citās telpās, kaut arī darbojas ventilācijas sistēma. Piesārņojumu rada arī tabakas dūmu daļiņas, kas paliek uz dažādām virsmām telpās, kur smēķēšana tiek atļauta. Šīs daļiņas, kas satur gan nikotīnu, gan citas kancerogēnas un toksiskas vielas, nevar tikt likvidētas ar ventilācijas sistēmu palīdzību.

Saskaņā ar jaunākajiem pētījumiem atsevišķu smēķēšanas telpu pastāvēšana tiek uzskatīta par sabiedrības veselības aizsardzības sistēmas trūkumu. Pieņēmumu, ka īpašs telpu aprīkojums, piemēram, ventilācijas iekārtas, spētu pienācīgi pasargāt personu veselību no

kaitējuma, ko nodara smēķēšana, Pasaules Veselības organizācija ir atzinusi par vienu no visvairāk izplatītajiem mītiem, kas ir pretrunā ar zinātnes atziņām un veselības politikas izstrādē nebūtu izmantojams.

Likumdevējs, visas sabiedrības interesēs nosakot īpašuma tiesību izmantošanas ierobežojumus, nav pārkāpis savas rīcības brīvības robežas. Labumu no apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma sabiedrība gūst vairākos aspektos, proti, šis ierobežojums pasargā gan smēķētājus, gan nesmēķētājus, pozitīvi ietekmē sabiedrības attieksmi pret veselībai kaitīgiem ieradumiem, kā arī mazina valsts veselības aprūpes sistēmas noslodzi.

Pieteikuma iesniedzēja nevarēja pamatoti un saprātīgi paļauties uz to, ka tiesiskais regulējums attiecībā uz smēķēšanu azartspēļu organizēšanas vietās netiks mainīts. Paredzot jaunu tiesisko regulējumu, likumdevējs ir ievērojis saprātīgu līdzsvaru starp nepieciešamību aizsargāt Pieteikuma iesniedzējas tiesisko paļāvību un nepieciešamību nodrošināt visas sabiedrības intereses. Likumdevējs noteica pārejas periodu, citstarp ievērojot attiecīgās nozares ekspertu viedokli par adekvātu tā ilgumu. Ņemot vērā to, ka attiecīgā likumprojekta izvērtēšanas darbs Saeimā turpinājās līdz pat 2024. gada 11. janvārim, kad apstrīdētā norma tika pieņemta galīgajā lasījumā, likumdevējs pārejai uz jauno regulējumu atvēlēja gandrīz veselu gadu ilgu periodu – līdz 2025. gada 1. janvārim.

4. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – norāda, ka likumdevējs ar apstrīdēto normu ir noteicis saistošu uzvedības priekšrakstu, saskaņā ar kuru azartspēļu organizēšanas vietās to apmeklētāji nedrīkst smēķēt, bet azartspēļu organizētājiem jāuzrauga šā aizlieguma ievērošana. Ar apstrīdēto normu, ciktāl tā attiecas uz Pieteikuma iesniedzēju, pēc būtības ir paplašināti Azartspēļu un izložu likumā noteiktie azartspēļu organizētāju pienākumi. Apstrīdētā norma nerada konkrētu negatīvu ietekmi uz Pieteikuma iesniedzējas ekonomiskajām, ar tās saimniecisko darbību saistītajām interesēm, nesamazina tās peļņu un nav cēloniskā sakarā ar Pieteikuma iesniedzējas tiesībām uz īpašumu. Turklāt Pieteikuma iesniedzējai nav saiknes ar tabakas vai nikotīna produktu ražošanu vai izplatīšanu, proti, tās pamatdarbība ir azartspēļu organizēšana. Tādējādi nav saskatāms, kādā veidā apstrīdētā norma varētu Pieteikuma iesniedzējai ierobežot Satversmes 105. pantā ietvertās pamattiesības.

Smēķēšana nav uzskatāma par priekšnoteikumu tam, lai persona varētu spēlēt azartspēles vai tās varētu tikt organizētas. Nedz iepriekšējais regulējums, nedz apstrīdētā norma nekādā veidā neietekmē Pieteikuma iesniedzējas tiesības brīvi nodarboties ar izraudzīto uzņēmējdarbību atbilstoši normatīvo aktu noteikumiem. Aizliegums smēķēt azartspēļu organizēšanas vietās nedz mazina, nedz arī papildus aprobežo Pieteikuma iesniedzējas iespējas turpināt iesākto uzņēmējdarbību.

Ar apstrīdēto normu nedz Pieteikuma iesniedzējai, nedz jebkuram citam azartspēļu organizētājam nav uzlikts pienākums likvidēt iepriekš smēķēšanai atvēlētās telpas un tajās uzstādītās ventilācijas iekārtas. Apstrīdētā norma no 2025. gada 1. janvāra liedz smēķēt azartspēļu organizēšanas vietās, taču nekādā mērā nemazina telpu īpašnieku vai faktisko valdītāju tiesības uz šīm telpām un tajās esošajām ietaisēm. Nekas neliecina par to, ka iepriekš pielāgotās un ar ventilāciju aprīkotās telpas turpmāk nevarētu tikt izmantotas citiem ar Pieteikuma iesniedzējas komercdarbību saistītiem mērķiem.

Tabakas aprites likuma 10. panta ceturtās daļas regulējums bija piemērojams tad, ja azartspēļu organizētājs pats un labprātīgi ir izvēlējies atļaut saviem klientiem smēķēt attiecīgajās azartspēļu organizēšanas vietās. Nekādi pienākumi attiecībā uz telpu tehnisko un funkcionālo pielāgošanu nav bijuši noteikti kā vispārēja prasība. Pieteikuma iesniedzējas brīvprātīgā izvēle bija par pamatu konkrētajiem ieguldījumiem smēķēšanai paredzēto telpu ierīkošanā un aprīkošanā.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās – uzskata, ka apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējai ierobežo no Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem izrietošās tiesības uz īpašumu.

Apstrīdētās normas tiesiskās sekas ietiecas īpašnieka tiesībās lietot savu īpašumu pēc saviem ieskatiem, jo ierobežo īpašnieka tiesības izlemt to, vai viņš savā īpašumā var smēķēt pats un atļaut smēķēt citiem. Tādējādi likumdevējs ir izlēmis jautājumu par tādu īpašuma izmantošanas veidu, kas citādi būtu īpašnieka ziņā.

Apstrīdētā norma tieši neietekmē Pieteikuma iesniedzējas komercdarbību un neliedz tai arī turpmāk organizēt azartspēles, jo Pieteikuma iesniedzējas komercdarbība nav saistīta ar ietekmētās uzņēmējdarbības – tabakas, tabakas izstrādājumu vai elektronisko smēķēšanas ierīču piegādes vai ar attiecīgajiem produktiem saistītu pakalpojumu – nozari. Tādēļ tam apstāklim, ka azartspēļu organizēšanas vietās īpašas telpas tika izbūvētas, lai nodrošinātu to apmeklētājiem iespēju smēķēt, nav izšķirošas nozīmes jautājumā par to, vai apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējai ir vai nav aizskārusi no Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem izrietošās tiesības uz īpašumu.

Pieteikuma iesniedzējas argumentiem, kas saistīti ar telpu pārbūvi un attiecīgajiem ieguldījumiem, varētu būt nozīme tiktāl, ciktāl tiek vērtēta tiesiskās paļāvības aizsardzības principa ievērošana. Tomēr būtiska nozīme ir piešķirama nevis Pieteikuma iesniedzējas iespējamai tiesiskajai paļāvībai uz to, ka tās veiktie ieguldījumi smēķēšanai paredzēto telpu izbūvē nezaudēs savu vērtību tiesiskā regulējuma izmaiņu dēļ, bet

gan tās tiesiskajai paļāvībai uz Tabakas aprites likuma 10. panta ceturtās daļas regulējuma nemainīgumu.

Ievērojot to, kādā nozarē darbojas Pieteikuma iesniedzēja un ir pieņemta apstrīdētā norma, kā arī valstīm noteikto plašo rīcības brīvību sabiedrības veselības aizsardzības jomā, var secināt, ka pārejas periods, kas noteikts līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās dienai, ir pietiekami saudzējošs no tiesiskās paļāvības aizsardzības viedokļa un likumdevējam nebija jāparedz nekādi īpaši priekšnoteikumi tiesiskās paļāvības aizsardzībai papildus tiem, kas jau paredzēti.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas Spēļu biznesa asociācija – norāda, ka apstrīdētā norma ir nesamērīga, jo nesmēķējošiem klientiem tika nodrošināta iespēja saņemt pakalpojumu no tabakas dūmiem brīvā telpā. Azartspēļu organizētāji lūdza atļaut viņiem savās telpās ierīkot speciālas smēķētavas, lai tādējādi varētu apmierināt kā smēķējošo, tā nesmēķējošo apmeklētāju intereses un arī apkaimes iedzīvotāju vēlmi dzīvot klusumā, taču šis lūgums tika noraidīts. Pirms apstrīdētās normas pieņemšanas īpašu smēķēšanai paredzētu telpu iekārtošana bija atkarīga no azartspēļu organizētāju vēlmes piesaistīt plašāku apmeklētāju loku, jo aptuveni trešdaļa sabiedrības ir smēķētāji. Lai ievērotu iepriekš spēkā bijušās prasības, azartspēļu organizētāji ir gan izveidojuši telpas, kas speciāli ierādītas smēķēšanai, gan uzstādījuši lielākas jaudas gaisa nosūcējus. Pēc apstrīdētās normas stāšanās spēkā uzturēt nošķirtu zonu, kurā iepriekš bija ļauts smēķēt, vairs nav pamata. Atsevišķos gadījumos būs jālikvidē norobežojošās sienas, tas prasīs būvniecības procesā paredzēto darbību veikšanu, proti, dokumentācijas izstrādi, saskaņošanu, būvniecību, būvdarbu nodošanu ekspluatācijā un investīcijas. Noteiktais pārejas periods ir izmantots, lai apmācītu apsardzes komersantu personālu, instruētu apsardzes pakalpojumu – bieži vien kā ārpakalpojuma – sniedzējus, kā arī sagatavotu attiecīgas informatīvas norādes, savukārt Valsts policijai un pašvaldību policijai ir bijusi iespēja apzināt iespējamos riskus un sagatavoties to minimizēšanai.

Secinājumu daļa

7. Pieteikuma iesniedzēja lūdz vērtēt apstrīdētās normas atbilstību gan Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem, gan no 1. panta izrietošajam tiesiskās paļāvības aizsardzības principam.

Satversmes tiesa ir atzinusi: ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās paļāvības aizsardzības principam, gan Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 4. punktu un 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 15. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējas sniegtais juridiskais pamatojums ir balstīts uz to, ka apstrīdētā norma tai ierobežojot Satversmē noteiktās tiesības uz īpašumu. Savukārt Pieteikuma iesniedzējas apsvērumi par iespējamo tiesiskās paļāvības aizsardzības principa pārkāpumu ir saistīti ar tās norādītajiem argumentiem par Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos noteikto pamattiesību ierobežojumu. Proti, Pieteikuma iesniedzēja kā azartspēļu organizētāja paļāvās uz to, ka tiesiskais regulējums bez pienācīga pamata netiks mainīts, tai piederošajā azartspēļu organizēšanas vietā izveidotās smēķēšanas telpas būs iespējams izmantot atbilstoši to sākotnējam mērķim un tādējādi tiks atsvērts ieguldījums, kas saistīts ar attiecīgo telpu izveidi. Tātad izskatāmajā lietā tiesiskās paļāvības aizsardzības princips ir cieši saistīts ar iespējamo īpašuma tiesību ierobežojumu un Satversmes tiesai, pārbaudot iespējamā personas īpašuma tiesību ierobežojuma atbilstību Satversmei, jāņem vērā arī tiesiskās paļāvības aizsardzības princips.

Līdz ar to apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem ir vērtējama kopsakarā ar tiesiskās paļāvības aizsardzības principu.

8. Satversmes 105. panta pirmie trīs teikumi nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu."

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 105. pants paredz visaptverošu mantiska rakstura tiesību garantiju un neaprobežojas vienīgi ar īpašuma tiesībām. Ar "tiesībām uz īpašumu" saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 20.1. punktu*). Satversmes 105. panta pirmie trīs teikumi aptver ikviena tiesības izmantot savu īpašumu, tostarp veicot komercdarbību (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 27.2. punktu*).

Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-25-03 18. punktu*). Tādēļ Satversmes 105. panta saturs ir noskaidrojams kopsakarā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) Pirmā protokola 1. pantu, kā arī tā piemērošanas praksi.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka katrā atsevišķā gadījumā tiesai ir jāizskata šāds jautājums: vai lietas apstākļi, aplūkojot tos kopumā, piešķir prasītājam īpašuma tiesības uz materiālajām interesēm, kuras aizsargā Konvencijas Pirmā protokola 1. pants (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2007. gada 11. janvāra sprieduma lietā "Anheuser-Busch*

Inc. v. Portugal", pieteikums Nr. 73049/01, 63. punktu). Eiropas Cilvēktiesību tiesa secinājusi, ka jēdzienam "īpašums" minētās normas izpratnē ir autonoma nozīme, kura neaprobežojas tikai ar īpašuma tiesībām uz fiziskiem objektiem, un ka dažādas citas tiesības un intereses, kas veido aktīvus, arī var uzskatīt par īpašuma tiesībām un tātad par īpašumu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 1999. gada 25. marta sprieduma lietā "Iatridis v. Greece", pieteikums Nr. 31107/96, 54. punktu*). Arī ekonomiskās intereses, kas izriet no komercdarbības veikšanas, ir uzskatāmas par īpašumu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1989. gada 7. jūlija sprieduma lietā "Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden", pieteikums Nr. 10873/84, 53. punktu*). Lai šādas ekonomiskās intereses tiktu atzītas par tiesību uz īpašumu objektu, tām jābūt saistītām ar konkrēta veida komercdarbību, kuru persona līdz šim veikusi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 10.2. punktu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 7. jūnija sprieduma lietā "O'Sullivan McCarthy Mussel Developement Ltd v. Ireland", pieteikums Nr. 44460/16, 89. punktu*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka Konvencijas Pirmā protokola 1. pants ietver trīs atsevišķus noteikumus: pirmais, kas ietverts pirmajā teikumā un kam piemīt vispārīgs raksturs, nosaka tiesību uz īpašumu netraucētu īstenošanu; otrais noteikums, kas ietverts otrajā teikumā, regulē īpašuma atņemšanu un paredz zināmus nosacījumus tās īstenošanai; trešais noteikums, kas ietverts trešajā teikumā, piešķir valstīm tiesības saskaņā ar vispārējām interesēm kontrolēt īpašuma izmantošanas kārtību. Tomēr visi šie noteikumi ir savstarpēji saistīti – otrais un trešais noteikums attiecas uz iejaukšanos īpašuma tiesību netraucētā izmantošanā, tādēļ tie ir interpretējami, ņemot vērā pirmajā noteikumā nostiprināto principu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2004. gada 22. jūnija sprieduma lietā "Broniowski v. Poland", pieteikums Nr. 31443/96, 134. punktu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 25. oktobra sprieduma lietā "Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia", pieteikums Nr. 71243/01, 93. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka tās komercdarbība gan nav saistīta ar smēķēšanu, taču apstrīdētā norma noteic, ko Pieteikuma iesniedzēja savā azartspēļu organizēšanas vietā drīkst vai nedrīkst atļaut. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējai tiekot ierobežota iespēja netraucēti izmantot savas īpašuma tiesības.

Pēc apstrīdētās normas stāšanās spēkā Pieteikuma iesniedzēja vairs nevar netraucēti turpināt savu komercdarbību sev vēlamā veidā, proti, ne tikai organizēt azartspēles, bet arī to organizēšanas vietās nodrošināt apmeklētājiem iespēju smēķēt iekštelpās. Tādējādi apstrīdētās normas tiesiskās sekas ietiecas netraucētā īpašuma tiesību izmantošanā, ierobežojot komercdarbības veikšanu.

Līdz ar to apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējai ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz netraucētu īpašuma izmantošanu.

9. Noskaidrojot, vai personas pamattiesību, proti, tiesību uz īpašumu, ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai tas ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19. punktu*).

Apstrīdētā norma iekļauta Tabakas aprites likumā un ir publiski pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Izskatāmajā lietā nav strīda par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā un ir skaidri formulēta. Pieteikuma iesniedzēja arī nav izteikusi iebildumus un Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir izdota tādā procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.

Tātad no apstrīdētās normas izrietošais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

10. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Saeima norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktā ierobežojuma mērķis ir aizsargāt cilvēku tiesības uz veselību, aizliedzot smēķēšanu un tādējādi novēršot arī smēķēšanai pakļauto personu veselības kaitējumu. No sabiedrības veselības aizsardzības ir atkarīga sabiedrības labklājība, tādēļ apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir citstarp vērsts arī uz sabiedrības labklājības aizsardzību.

Tabakas aprites likuma 2. panta pirmajā daļā ir noteikts šā likuma mērķis – aizsargāt sabiedrības veselību, tostarp cilvēku tiesības dzīvot tīrā un labvēlīgā, ar smēķēšanai paredzētu tabakas izstrādājumu un augu smēķēšanas produktu dūmiem, kā arī ar elektronisko smēķēšanas ierīču tvaiku nepiesārņotā vidē. No likuma anotācijas izriet, ka tiesības tikt pasargātam no tabakas dūmiem un tādējādi arī tiesības uz augstāko iespējamo veselības standartu ir paredzētas vairākos starptautiskos juridiski saistošos dokumentos, piemēram, Pasaules Veselības organizācijas konstitūcijā, Bērnu tiesību aizsardzības konvencijā, Konvencijā par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu, kā arī Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Tomēr līdz Tabakas aprites likuma pieņemšanai Latvija bija viena no tām valstīm, kuras vēl joprojām nebija izpildījušas Pasaules Veselības organizācijas Vispārējās konvencijas par tabakas uzraudzību

8. pantā un tā vadlīnijās noteiktās prasības (*sk. likumprojekta Nr. 90/TA-2143 anotāciju*).

Pasaules Veselības organizācijas Vispārējās konvencijas par tabakas uzraudzību 5. panta 2. punkta "b" apakšpunkts nosaka valstu tiesisko mērķi tabakas regulējuma jomā, un saskaņā ar to katra valsts atbilstoši savām iespējām pieņems un ieviesīs efektīvus likumdošanas, izpildvaras, administratīvos vai citus pasākumus un sadarbosies, ciktāl piemērots, ar citām valstīm, izstrādājot atbilstošas politikas tabakas patēriņa novēršanai un samazināšanai un šo politiku ietvaros apkarojot atkarību no nikotīna un pakļaušanu tabakas dūmiem. Savukārt minētās konvencijas 8. panta 1. punktā ietverta norāde uz nepārprotami zinātniskiem pierādījumiem tam, ka pakļaušana tabakas dūmiem izraisa nāvi, slimības un invaliditāti.

Minētās konvencijas 8. panta kontekstā ir atzīts, ka valstīm, ja tas nepieciešams, ir jāpastiprina un jāpaplašina cilvēku aizsardzība pret tabakas dūmu iedarbību. Nepieciešamā rīcība var aptvert jaunu tiesību aktu ieviešanu vai tiesību aktu grozīšanu, to efektīvu izpildi un arī citus pasākumus, kas būtu pamatoti ar jauniem zinātniskiem pierādījumiem (*sk.: WHO Framework Convention on Tobacco Control. Guidelines for implementation of Article 8, 2013, p. 7*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Pasaules Veselības organizācijas vadlīnijas ir uzskatāmas par avotu ar rekomendējošu, bet vienlaikus arī autoritatīvu raksturu, kas valstij iesaka konkrētas problēmas risināšanā izvēlēties optimālo rīcības modeli (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 19.2. punktu*). Tātad valstij, izstrādājot un ieviešot tabakas aprites regulēšanas politiku, ir jāņem vērā Pasaules Veselības organizācijas Vispārējā konvencijā par tabakas uzraudzību un citos Latvijai saistošos starptautiskos normatīvajos aktos noteiktās prasības.

Smēķēšanas atkarība ilgstoši sabiedrībā tika uzskatīta par normālu parādību (*sk., piemēram: Slimību profilakses un kontroles centrs. Datu vizualizācijas par smēķēšanu. Ikdienas smēķētāju (15–74 g. v.) īpatsvars pa dzimumiem, %. Pieejams: www.spkc.gov.lv*). Veselības ministrija, iesniedzot Saeimai priekšlikumus likumprojekta otrajam lasījumam, norādījusi, ka apstrīdētā norma ir nepieciešama, lai mazinātu apmeklētāju un darbinieku pakļaušanu pasīvajai smēķēšanai visās azartspēļu organizēšanas vietās (*sk. likumprojekta Nr. 48/Lp14 materiālus*). Arī no apkopotajiem datiem par iedzīvotāju smēķēšanas paradumiem 2018. gadā izriet tas, ka smēķēšana Latvijā uzskatāma par galveno ļaundabīgu audzēju riska faktoru un kopumā bijusi par cēloni 31,8 procentiem no visiem nāves gadījumiem. Tādēļ tika skaidri noteiktas valsts prioritātes – finansējuma palielināšana veselības aprūpei un kaitīgo dzīves paradumu izplatības mazināšana, primāri mazinot smēķēšanas un alkohola izplatību Latvijā (*sk.: Smēķēšanas izplatība un sekas Latvijā 2018. gadā. Rīga: Slimību profilakses un kontroles*

centrs, 2019, 4., 10.–11. lpp.). Arī Saeima atbildes rakstā norādījusi, ka gan aktīvā, gan pasīvā smēķēšana ir kaitīga un rada nelabvēlīgu ietekmi uz sabiedrības veselību īstermiņā un ilgtermiņā.

Satversmes tiesa jau atzinusi indivīda un sabiedrības veselību par vērtību, kurai ir neapšaubāma nozīme sabiedrības labklājības nodrošināšanā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 17. punktu*). Piemēram, attiecībā uz cilvēku veselības aizsardzību ir saprotams, ka likumdevējs ir rūpējies par azartspēļu organizēšanas vietu apmeklētāju un darbinieku fizisko veselību, novēršot veselības kaitējuma riskus, kas saistīti ar smēķēšanas dūmu ieelpošanu un pakļautību tiem. Savukārt sabiedrības labklājība ir vērtējama ne tikai no finansiālās, bet arī vispārcilvēciskās perspektīvas. Proti, līdztekus materiālās labklājības aspektiem jēdziens "sabiedrības labklājība" ietver arī nemateriālus aspektus, kas nepieciešami harmoniskai sabiedrības funkcionēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 17. punktu*). Līdz ar to sabiedrības labklājība un citu cilvēku tiesību uz veselību aizsardzība ir savstarpēji saistītas tiesības un intereses, kuras daļēji pārklājas un nav aplūkojamas atrauti cita no citas.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums kalpo mērķim aizsargāt azartspēļu organizēšanas vietu darbinieku un azartspēļu spēlētāju – smēķētāju un smēķēšanai pakļauto personu – veselību un novērst saslimstības riskus. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir viens no līdzekļiem, kas izmantojami citu cilvēku tiesību aizsardzībai. Sabiedrības veselība ir nozīmīga visai valstij, tātad ierobežojums kalpo arī tādam leģitīmam mērķim kā sabiedrības labklājības aizsardzība.

Smēķēšanas aizliegums azartspēļu zālēs ir arī sabiedrības interesēs – tas ir vērsts uz atkarību mazināšanu un sociālās spriedzes novēršanu. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka azartspēles var negatīvi ietekmēt ne tikai cilvēka finansiālo situāciju, potenciāli radot nekontrolētus tēriņus, bet arī garīgo veselību, citstarp radot atkarību (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 21. punktu*). Patoloģiska azartspēļu atkarība var radīt negatīvas sekas attiecībā uz personas garīgo attīstību, piemēram, nelabvēlīgi ietekmēt tās attiecības ar citiem cilvēkiem, tostarp ģimeni un draugiem, palielināt iespējamību izdarīt noziedzīgus nodarījumus vai iesaistīties tajos, kā arī nonākt finansiālās grūtībās (*sk.: National Research Council Pathological Gambling: A Critical Review. Washington DC: The National Academies Press, 1999, p. 158*). Tādējādi atkarība no azartspēlēm rada negatīvas sekas ne tikai indivīdam, bet arī ģimenei un sabiedrībai kopumā.

Tātad apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir citu cilvēku tiesību aizsardzība un sabiedrības labklājība.

11. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai vispirms jāpārbauda tas, vai izraudzītais līdzeklis ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmos mērķus. Tādējādi Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai ar smēķēšanas aizliegumu azartspēļu organizēšanas vietās var aizsargāt citu cilvēku tiesības un sabiedrības labklājību.

Aizliegums smēķēt azartspēļu organizēšanas vietās novērš to, ka brīdī, kad apmeklētāju, kas atkarīgs no smēķēšanas, pārņem vēlme uzsmēķēt, šāda iespēja viņam tiks nodrošināta iekštelpās. Vienlaikus šāds aizliegums ierobežo arī pasīvo smēķēšanu, proti, atrašanos tabakas dūmos. Tātad aizlieguma ietekmēto personu loks ir plašāks un aptver ne tikai aktīvos smēķētājus, bet arī citas smēķēšanas ietekmei pakļautās personas – darbiniekus un nesmēķētājus. Līdz ar to apstrīdētā norma ir piemērota leģitīmā mērķa – citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

Aizliegums smēķēt azartspēļu organizēšanas vietās ir vērsts arī uz spēlētāju uzvedības maiņu. Tas mudina ikdienā smēķējošu spēlētāju uz brīdi atrauties no azartspēlēm, atstāt no ārpasaules noslēgtās telpas, kurās šīs spēles notiek, un tādējādi varbūt novērsties no attiecīgās vides. Brīdis svaigā gaisā ārpus azartspēļu zāles un tai raksturīgās atmosfēras var radīt zināmu psiholoģisku distanci un dot iespēju apzināties situāciju. Fiziska pārvietošanās rada impulsu pārtraukt spēlēšanu, kas bieži mēdz būt automātiska un neapzināta. Rezultātā spēlētājam rodas iespēja izvērtēt savu rīcību un pieņemt lēmumu – spēlēšanu vai nu pārtraukt, vai turpināt. Tādējādi smēķēšanas ierobežojums funkcionē arī kā azartspēļu atkarības profilakses mehānisms, kas sekmē spēlētāja iespējas atgūt kontroli pār savu uzvedību. Līdz ar to apstrīdētā norma kā daļa no atkarību mazinoša mehānisma ir piemērota arī leģitīmā mērķa – sabiedrības labklājība – sasniegšanai.

Tātad apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai.

12. Pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv nekādi citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Vērtējot to, vai leģitīmo mērķi var sasniegt arī citādi, saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu un 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 28.2. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka tai piederošās azartspēļu organizēšanas vietā izbūvētās smēķēšanas telpas jau pilnībā nodrošināja leģitīmo mērķu sasniegšanu un kā risinājums bija pat efektīvāks un

saudzējošāks nekā apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums. Tādēļ likumdevējs būtu varējis izvirzīt augstākas prasības attiecībā uz speciāli paredzēto telpu aprīkojumu un platību, kā arī gaisa ventilāciju, nevis noteikt smēķēšanas aizliegumu. Savukārt Saeima norāda, ka inženiertehniskās pieejas nepasargā no tabakas dūmu iedarbības. Proti, ventilācijas sistēmas nespēj pilnībā novērst kaitīgo vielu izplatību, bet tāds aprīkojums un ventilācijas apjoms, kāds būtu nepieciešams personu veselībai salīdzinoši drošas vides garantēšanai, nebūtu nedz praktisks, nedz ērts un finansiāli īstenojams.

Jau tajā laikā, kad Tabakas aprites likums tika pieņemts, bija konstatēts tas, ka neviena ventilācijas sistēma nespēj pilnībā likvidēt smēķēšanas rezultātā radīto gaisa piesārņojumu (*sk. likumprojekta Nr. 90/TA-2143 anotāciju*). Pasaules Veselības organizācijas Vispārējās konvencijas par tabakas uzraudzību 8. panta izpratnē viens no principiem, kas valstīm jāņem vērā, aizsargājot cilvēku veselību no smēķēšanas dūmu nelabvēlīgās ietekmes, ir no smēķēšanas dūmiem brīvas iekštelpas darbavietās un publiskās vietās. Attiecībā uz "iekštelpu" definīciju minētā panta izpratnē ir atzīts, ka ar šo jēdzienu vajadzētu apzīmēt jebkuru telpu, kuru klāj jumts vai ierobežo viena vai vairākas sienas vai sāni, turklāt neatkarīgi no jumtam, sienai vai sāniem izmantotā materiāla un tā, vai konstrukcija ir pastāvīga vai pagaidu (*sk.: WHO Framework Convention on Tobacco Control. Guidelines for implementation of Article 8, 2013, p. 8*). Pētījumi liecina, ka daļēji smēķēšanas ierobežojumi, piemēram, tādi risinājumi kā atsevišķas smēķētāju un nesmēķētāju zonas, gaisa attīrīšana un ēku ventilēšana, nevar pilnībā pasargāt nesmēķētājus no pakļaušanas smēķēšanas dūmiem (*sk.: Babb S., McNeil C., Kruger J., Tynan M. Secondhand smoke and smoking restrictions in casinos: a review of the evidence. Tobacco Control, 2015, p. 11*). Tādēļ nav iespējams viennozīmīgi apgalvot, ka visās azartspēļu organizēšanās vietās esošās smēķēšanai paredzētās telpas un tajās ietvertie inženiertehniskie ventilācijas risinājumi ir efektīvi un novērš jebkādu kaitējumu smēķētāju un smēķēšanai pakļauto personu veselībai.

Tā kā smēķēšanas aizliegums azartspēļu zālēs ir vērsts arī uz to, lai smēķējošu spēlētāju mudinātu izrauties no spēles cikla un mainīt savus paradumus, tam nav funkcionālas alternatīvas. No smēķēšanas atkarīga spēlētāja iziešana no spēļu telpas – fiziski un akustiski norobežotas un psiholoģiski stimulējošas vides – vismaz īslaicīgi rada distanci no azartiskās uzvedības modeļa. Savukārt izolēta smēķētāju telpa azartspēļu organizēšanas vietas iekšpusē nebūtu adekvāta alternatīva, jo nepildītu spēlēšanas pārtraukuma funkciju. Spēlētājs tik un tā atrastos tajā pašā azartspēlēm raksturīgajā vidē un nepiedzīvotu fizisku un emocionālu distanci no tās.

Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams leģitīmu mērķu – citu cilvēku tiesību aizsardzība un sabiedrības labklājība – sasniegšanai.

13. Visbeidzot Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, ir jāpārbauda arī tā atbilstība, proti, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Līdz ar to Satversmes tiesai ir jānoskaidro izskatāmajā lietā līdzsvarojamās intereses un tas, vai ar apstrīdēto normu ir panākts taisnīgs līdzsvars starp dažādajām tiesībām un likumiskajām interesēm. Tāpat tiesai jāpārbauda, vai apstrīdētā norma attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju nepārkāpj tiesiskās paļāvības aizsardzības principu.

13.1. Izskatāmajā lietā ir samērojamas komersanta – azartspēļu organizētāja – tiesības veikt komercdarbību un gūt no tās pilnīgu labumu ar apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu aptvertajām citu cilvēku tiesībām uz veselību un sabiedrības labklājību.

Ierobežojums, kas ar apstrīdēto normu radīts azartspēļu organizētāja īpašuma tiesībām, ir mērens, jo regulē tikai vienu konkrētu smēķējoša spēlētāja uzvedības izpausmi – smēķēšanu –, pieprasot, lai viņš atstāj spēļu zāli un tajā iekārtoto speciālo smēķēšanai paredzēto telpu. Nevar apgalvot, ka apstrīdētā norma pilnībā ierobežotu azartspēļu organizētāja komercdarbību. Proti, azartspēļu organizētāja – Pieteikuma iesniedzēja – vēl joprojām var organizēt azartspēles un gūt ieņēmumus no to organizēšanas. Kā liecina publiski pieejamie no kapitālsabiedrību operatīvajām atskaitēm gūtie dati par azartspēļu nozares finansiālo darbību 2024. gadā un 2025. gada pirmajā ceturksnī, azartspēļu organizētāji kopumā 2025. gada pirmajā ceturksnī guvuši ienākumus vairāk nekā 25 miljonu *euro* apmērā no azartspēļu automātiem un vairāk nekā divu miljonu *euro* apmērā no spēļu galdiem (*sk. Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas apkopotos operatīvos statistikas datus par izložu un azartspēļu tirgu 2025. gada 1. ceturksnī. Pieejams: www.iaui.gov.lv*). Salīdzinājumā ar 2024. gada pirmo ceturksni šie ienākumi ir samazinājušies par aptuveni 10 procentiem. Tomēr nav iespējams konstatēt tiešu korelāciju starp minēto ieņēmumu samazinājumu un apstrīdētās normas ietekmi, jo nav datu par to, vai azartspēļu spēlētāji būtu sistemātiski pārtraukuši azartspēļu organizēšanas vietu apmeklēšanu tieši smēķēšanas aizlieguma dēļ. Gluži otrādi, no jau minētajiem Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas statistikas datiem secināms, ka no interaktīvo azartspēļu organizēšanas gūto ienākumu samazināšanās varētu būt vispārēja tendence, kam nav tiešas saistības ar apstrīdēto normu. Tomēr

apstrīdētajai normai varētu būt netieša ietekme. Proti, ņemot vērā to, ka tā ir vērsta uz spēlētāja novēršanu no spēles, var samazināties spēlēšanas biežums vai ilgums.

Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums ir skāris tikai tos komersantus, kuri uz Tabakas aprites likuma 10. panta ceturtās daļas pamata bija izvēlējušies ierīkot tiem piederošajās azartspēļu organizēšanas vietās smēķēšanas telpas. Šādu īpaši norobežotu telpu ierīkošana nebija obligāta, ja azartspēļu organizētājs jau sākotnēji savās telpās nebija pieļāvis smēķēšanu.

Īpašuma tiesību ierobežojumu atsver labums, ko no šā ierobežojuma gūst visa sabiedrība. Apstrīdētā norma tiecas pasargāt visas personas, kas uzturas azartspēļu organizēšanas vietās, – aktīvos smēķētājus, smēķēšanai pakļautās personas, kā arī darbiniekus – no saslimšanas riskiem, kā arī mazināt azartspēļu atkarības risku daļai spēlētāju.

Konkrētajā gadījumā starp personas īpašuma tiesību ierobežojumu un sabiedrības veselību ir panākts taisnīgs līdzsvars, jo apstrīdētā norma kalpo plašākam un ilgtermiņa mērķim – sabiedrības kā vienota veseluma aizsardzībai, nevis atsevišķu personu mantiskajām interesēm.

13.2. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, samērīguma princips tika pārkāpts arī tādējādi, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, nav ņēmis vērā azartspēļu organizētāju tiesisko paļāvību. Pieteikuma iesniedzēja ieguldījusi finanšu līdzekļus, lai azartspēļu organizēšanas vietās izveidotu konstruktīvi nodalītas smēķēšanai paredzētas telpas, attiecīgi aprīkojusi šīs telpas un paļāvusies uz to, ka tās rīcība būs atzīstama par tiesisku arī ilgtermiņā. Pretējā gadījumā tā lēmumu par minēto telpu izveidi nebūtu pieņēmusi un attiecīgi nebūtu ieguldījusi finanšu līdzekļus to izbūvē.

Tiesiskās paļāvības aizsardzības princips ir saistīts ar tiesiskās drošības principu un nodrošina tā pieprasīto stabilitāti, aizliedzot nekonsekventu valsts rīcību. Persona var paļauties uz to, ka valsts rīkojas tiesiski un konsekventi, savukārt valstij ir jāaizsargā tai dāvātā uzticēšanās. Tiesiskās paļāvības aizsardzības princips aizsargā personas reiz iegūtās tiesības, t. i., persona var paļauties uz to, ka tiesības, kas iegūtas saskaņā ar spēkā esošu tiesību aktu, noteiktā laika posmā tiks saglabātas un reāli īstenotas (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr 2018-22-01 24. punktu*). Tomēr tiesiskās paļāvības aizsardzības princips nedod pamatu paļauties uz to, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies, bet gan pieļauj un noteiktos apstākļos pat pieprasa pastāvošā tiesiskā regulējuma grozīšanu. Pretējā gadījumā valsts nevarētu pienācīgi reaģēt uz mainīgajiem dzīves apstākļiem. Grozot tiesisko regulējumu, likumdevējam ir jāņem vērā tās tiesības, uz kuru saglabāšanu vai īstenošanu personai var būt izveidojusies paļāvība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 24.2. punktu*). Tiesiskās

paļāvības aizsardzības princips aizsargā vienīgi tādas tiesības, uz kuru īstenošanu personai varēja rasties likumīga, pamatota un saprātīga paļāvība (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 21. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-03-01 13. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējai uz Tabakas aprites likuma 10. panta ceturtās daļas pamata varēja rasties aizsargājama tiesiskā paļāvība uz to, ka savā azartspēļu zālē ierīkotās smēķēšanas telpas varēs tikt izmantotas ilgtermiņā. Kā jau norādīts šā sprieduma 8. punktā, tiesības uz īpašumu aptver arī ekonomiskās intereses, kas izriet no komercdarbības veikšanas. Tomēr komersantam nevar veidoties aizsargājama tiesiskā paļāvība uz to, ka attiecīgās nozares tiesiskais regulējums nekad netiks mainīts tādā veidā, kas varētu ietekmēt tā komercdarbību. Izskatāmajā lietā būtiski ir arī tas, vai likumdevējs, grozot tiesisko regulējumu, ir noteicis saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka no tiesiskās paļāvības aizsardzības principa izrietošā prasība nodrošināt pēc iespējas saudzējošāku pāreju uz jauno tiesisko regulējumu ir nozīmīga, jo personai, kurai jaunais regulējums tiks piemērots, ir jādod iespēja pienācīgā kārtā tam sagatavoties. Šādu saudzējošu pāreju iespējams nodrošināt, piemēram, pārejas noteikumos atliekot jaunā regulējuma spēkā stāšanos uz noteiktu laiku (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 24. punktu*).

Apstrīdētā norma ir pieņemta 2024. gada 11. janvārī, bet atbilstoši Tabakas aprites likuma pārejas noteikumu 22. punktam tā stājās spēkā tikai 2025. gada 1. janvārī. Tādējādi azartspēļu organizētājiem bija atvēlēts gandrīz vesels gads, lai viņi pielāgotu savu komercdarbības praksi jaunajam tiesiskajam regulējumam. Šāds laika posms ir uzskatāms par pietiekamu tam, lai konkrētajā gadījumā būtu nodrošināta tiesiskās paļāvības aizsardzības principam atbilstoša un saudzējoša pāreja uz jauno tiesisko regulējumu.

Tabakas aprites likuma regulējums līdz 2025. gada 1. janvārim neprasīja, lai ikviens komersants savās kazino un spēļu zālēs izbūvētu īpašas smēķēšanai paredzētas telpas. Kā norāda Saeima, likumdevējs, pieņemot Tabakas aprites likuma 10. panta ceturto daļu, uzlika par pienākumu attiecībā uz minētajām telpām izpildīt noteiktas tehniskās prasības tikai tiem azartspēļu organizētājiem, kuri bija izvēlējušies nodrošināt saviem klientiem azartspēļu organizēšanas vietās smēķēšanas iespējas. Tātad attiecīgo telpu pielāgošana apstrīdētajā normā ietvertajām prasībām nebija noteikta kā pienākums, kas attiecas uz ikvienu komersantu, kura pamatdarbība ir azartspēļu organizēšana, bet tika veikta pēc brīvprātīgas izvēles, kura Pieteikuma iesniedzējas gadījumā rezultējusies konkrētos ar smēķēšanai paredzētu telpu izveidošanu un uzturēšanu saistītos izdevumos.

Nedz no apstrīdētās normas, nedz Tabakas aprites likuma neizriet aizliegums komersantam pārveidot savas telpas pēc saviem ieskatiem vai izmantot citiem mērķiem, nevis smēķēšanai. Nav izslēdzama iespēja, ka smēķēšanas telpu pielāgošana citiem mērķiem prasīs no azartspēļu organizētājiem zināmu finansiālu ieguldījumu, piemēram, tad, ja viņi izvēlēsies attiecīgās telpas pārvietot, sniegt tajās jaunus pakalpojumus apmeklētājiem vai pat tās likvidēt. Taču arī šāds finansiāls ierobežojums ir uzskatāms par samērīgu iepretim labumam, kādu apstrīdētās normas rezultātā gūs azartspēļu organizēšanas vietu apmeklētāji, darbinieki un visa sabiedrība.

Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem un nepārkāpj tiesiskās paļāvības aizsardzības principu.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt likuma "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā" 12. pantu, ciktāl ar to Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 10. panta otrā daļa papildināta ar 17. punktu, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas

Rīgā 2025. gada 9. jūlijā

lietā Nr. 2024-23-01

"Par 2024. gada 11. janvāra likuma "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā" 12. panta, ciktāl ar to Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējprodukту, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 10. panta otrā daļa papildināta ar 17. punktu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem".

Nevaru pievienoties Satversmes tiesas vairākuma viedoklim par Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējprodukту, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 10. panta otrās daļas 17. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam.

Aizliegums smēķēt azartspēļu zālēs neierobežo azartspēļu organizētāja īpašuma tiesības. Smēķēšanas aizliegums azartspēļu zālēs nav vērsts uz komersanta īpašuma (smēķēšanai pielāgoto telpu – smēķēšanas kabīņu, kā arī ventilācijas sistēmu) izmantošanas traucēšanu. Apstrīdētā norma neregulē nedz veidu, nedz kārtību, kādā azartspēļu organizētājam jāizmanto iegādātās smēķēšanai domātās kabīnes un ventilācijas sistēmas.

Saskaņā ar iepriekš spēkā esošo regulējumu azartspēļu zālē nevarēja smēķēt, taču azartspēļu organizētājs varēja izveidot atsevišķu pielāgotu telpu smēķēšanai. Azartspēļu organizētājs bija brīvs savā izvēlē radīt īpašākus apstākļus kādai spēlētāju grupai, lai to piesaistītu. Tas nozīmē, ka šāds lēmums bija atkarīgs no komersanta izvēles un to vadīja komerciālās biznesa intereses. Saskaņā ar apstrīdēto normu turpmāk šāda izvēle komersantam ir liegta, bet tā neliek pārtraukt vispār nodarboties ar azartspēļu organizēšanas komercdarbības veidu. Smēķēšanas aizliegums kaut kādā mērā ietekmē smēķētāja izvēli spēlēt telpās, kurās nevar vienlaikus smēķēt un spēlēt. Kā norādīts arī spriedumā, tas liek smēķētājam iziet ārā no telpām un, iespējams, spēlēšanu pārtraukt. Tas apdraud komersanta interesi, lai spēlētājs pastāvīgi spēlētu un tādējādi sniegtu komersantam peļņu. Tātad aizliegums smēķēt azartspēļu zālēs skar komersanta komercdarbības brīvību.

Komercdarbības brīvību aizsargā Satversmes 106. pants. Satversmes 106. pantā nostiprinātās nodarbošanās brīvības subjekts ir arī juridiska persona. Nodarbošanās brīvības saturā ietilpst tiesības pašam noteikt tirgū piedāvāto preču un pakalpojumu veidu un kvalitāti, un līdz ar to – izvēlēties arī potenciālo klientu loku. Šādā izpratnē smēķēšanas aizliegums ierobežo azartspēļu zāļu īpašnieku – komersantu – brīvu komercdarbību, ietekmējot pakalpojumu sniegšanas atmosfēru, klientu loku un kaut kādā mērā arī ienesīgumu. Smēķēšanas aizliegums ierobežo azartspēļu zāles organizētājam pašam noteikt, vai viņš saviem klientiem, kuri vēlas spēlēšanas pakalpojumu izmantot kopā ar smēķēšanu, ļaus smēķēt tam izveidotajās vietās vai nepieļaus to. Tādējādi tas ietekmē komersanta brīvību sniegt savus pakalpojumus smēķējošiem klientiem, jo īpaši tādiem, kas nevēlas atteikties no smēķēšanas, nepametot spēļu zāli.

Līdzīgi arī Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa lietā par smēķēšanas ierobežojumiem restorānos un diskotēkās atzina, ka šādi ierobežojumi skar nodarbošanās brīvību un nevis īpašuma tiesības (*sk. 2008. gada 30. jūlija sprieduma lietā Nr. 1 BvR 3262/07 91. un turpm. punktus, ECLI:DE:BVerfG:2008:rs20080730.1bvr326207*)

Diemžēl, esmu jau iepriekš norādījis, ka Satversmes tiesa savā praksē neatpazīst nodarbošanās brīvības pamattiesību, aizstājot to ar normas satversmības pārbaudi pret īpašuma tiesībām, lai gan ierobežojums neskar Satversmes 105. pantu (*sk. atsevišķās domas lietās Nr. 2020-33-01 un Nr. 2022-28-03*).

Satversmes tiesas tiesnesis J. Neimanis

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 13. novembrī

lietā Nr. 2024-26-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc "Jūrmalas aizsardzības" biedrības pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī $19.^{2}$ un $28.^{1}$ pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 14. oktobra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Jūrmalas domes 2024. gada 25. janvāra saistošo noteikumu Nr. 2 "Par Jūrmalas valstspilsētas teritorijas plānojuma grozījumu, grafiskās daļas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu apstiprināšanu" teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu 2411., 2412. un 2413. punkta, kā arī grafiskās daļas, kas noteic zemes vienību ar kadastra apzīmējumiem 13 000 030 601, 13 000 075 408, 13 000 075 912, 13 000 112 702, 13 000 123 101 funkcionālā zonējuma maiņu uz savrupmāju apbūves teritoriju, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Ar Jūrmalas pilsētas domes (turpmāk – Jūrmalas dome) 2012. gada 11. oktobra saistošajiem noteikumiem Nr. 42 "Par Jūrmalas pilsētas Teritorijas plānojuma grafiskās daļas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu apstiprināšanu" ir apstiprināts Jūrmalas pilsētas teritorijas plānojums.

2024. gada 25. janvārī Jūrmalas dome pieņēma saistošos noteikumus Nr. 2 "Par Jūrmalas valstspilsētas teritorijas plānojuma grozījumu, grafiskās daļas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu apstiprināšanu" (turpmāk – Teritorijas plānojuma grozījumi), un tie stājās spēkā 2024. gada 6. februārī.

Teritorijas plānojuma grozījumu grafiskā daļa (turpmāk – apstrīdētā grafiskā daļa) paredz vairāku Jūrmalas valstspilsētas pašvaldībai piederošu zemes vienību nodošanu apbūvei, pilnīgi vai daļēji mainot to funkcionālo zonējumu no "dabas un apstādījumu teritorijas" uz "savrupmāju apbūves teritoriju". Saskaņā ar Teritorijas plānojuma grozījumu stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma (turpmāk – stratēģiskais novērtējums) vides

pārskata (turpmāk – Vides pārskats) 10. tabulu minētās zemes vienības nodotas apbūvei pavisam 16,21 hektāra lielā platībā. Atbilstoši apstrīdētajai grafiskajai daļai funkcionālā zonējuma maiņa paredzēta šādām zemes vienībām:

1) zemes vienība "Stirnurags 0601", kadastra numurs 1300 003 0601, platība 72,55 hektāri, no kuras apbūvējamā daļa ir 4,23 hektāri (turpmāk – zemes vienības "Stirnurags 0601" apbūvējamā daļa);

2) zemes vienība "Bulduri 5408", kadastra numurs 1300 007 5408, platība 3,22 hektāri, no kuras apbūvējamā daļa ir 3,21 hektārs (turpmāk – zemes vienības "Bulduri 5408" apbūvējamā daļa);

3) zemes vienība "Bulduri 5912", kadastra numurs 1300 007 5912, platība 5,92 hektāri, no kuras apbūvējamā daļa ir 4,66 hektāri (turpmāk – zemes vienības "Bulduri 5912" apbūvējamā daļa);

4) zemes vienība "Jaundubulti 2702", kadastra numurs 1300 011 2702, platība 11,02 hektāri, no kuras apbūvējamā daļa ir 1,44 hektāri (turpmāk – zemes vienības "Jaundubulti 2702" apbūvējamā daļa);

5) zemes vienība "Pumpuri 3101", kadastra numurs 1300 012 3101, platība 15,64 hektāri, no kuras apbūvējamā daļa ir 2,66 hektāri (turpmāk – zemes vienības "Pumpuri 3101" apbūvējamā daļa; turpmāk visu zemes vienību apbūvējamās daļas kopā – strīdus zemes vienības).

Savukārt Teritorijas plānojuma grozījumu teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu (turpmāk – Izmantošanas un apbūves noteikumi) 2411., 2412. un 2413. punkts (turpmāk kopā ar apstrīdēto grafisko daļu – apstrīdētās normas) nosaka papildu prasības strīdus zemes vienību detālplānojuma izstrādei:

"2411. Papildu prasības detālplānojuma izstrādei zemes vienībā ar kadastra apz. 1300 012 3101 un 1300 011 2702:

2411.1. gar Poruka prospektu saglabājama Dabas un apstādījumu teritorija, kur saglabājams esošais meža biotops un atsevišķi saglabājamie koki, un biotopam raksturīgā zemsedze. Aizliegts ierīkot jaunus apstādījumus un stādīt biotopam neatbilstošas augu sugas;

2411.2. piekļuve un inženiertehniskā apgāde plānotajiem zemes gabaliem jāparedz no plānotajām šķērsielām. Detālplānojumā nosaka ielu sarkanās līnijas plānotajām šķērsielām, precizējot ielu šķērsprofilus;

2411.3. detālplānojuma ietvaros nosakāmas vismaz 6 takas (izejas) uz meža masīvu, kuras kombinētas ar paplašinātu publiski pieejamo teritoriju vai šķērsielām un kurās tiek kopts un uzlabots biotops "mežainas piejūras kāpas";

2411.4. detālplānojuma izstrādes ietvaros jāizstrādā meliorācijas sistēmas sakārtošanas un/vai pārbūves priekšlikumi teritorijai starp Poruka prospektu, Kronvalda ielu, Abavas ielu un dzelzceļu;

2411.5. publiski pieejamajā joslā gar Poruka prospektu nodrošināma biotopa kopšana, nepieļaujot tajā biokomposta (nopļautās zālēs, nezāļu, zaru) izvietošanu no tuvējām mājām, izpļaujot pamežu, tai skaitā nepieļaujot invazīvo sugu un dārza bēgļu izplatību.

2412. Papildu prasības detālplānojuma izstrādei zemes vienībā ar kadastra apz. 1300 007 5408 un 1300 007 5912:

2412.1. piekļuve un inženiertehniskā apgāde plānotajiem zemes gabaliem jāparedz no esošās Kuldīgas ielas un plānotās Rēzeknes Pulka ielas;

2412.2. detālplānojumā nosaka un precizē ielu sarkanās līnijas, veidojot plašākas Kuldīgas ielas un Rēzeknes Pulka ielas sarkanās līnijas, veidojot "Zaļos koridorus", kuros tiek veikta biotopa kopšana un publiskās ārtelpas izveide;

2412.3. vismaz 20 % no plānotās Savrupmāju apbūves teritorijas jāsaglabā kā publiski pieejama un labiekārtota ārtelpa (t. sk. apstādījumi, gājēju ceļi, bērnu rotaļu laukumi u. c.).

2413. Papildu prasības detālplānojuma izstrādei zemes vienībā ar kadastra apz. 1300 003 0601:

2413.1. piekļuve un inženiertehniskā apgāde plānotajiem zemes gabaliem jāparedz no Meža prospekta, Vikingu ielas vai plānotajām šķērsielām. Detālplānojumā nosaka ielu sarkanās līnijas plānotajām šķērsielām, precizējot ielu šķērsprofilus;

2413.2. detālplānojumā (pie Vikingu ielas) iepretī Bebru ielai izveidojama publiski pieejama zona ar taku uz meža masīvu. Zonas atrašanās vietu un platumu nosaka atbilstoši plānotajām zemes gabalu robežām un biotopu eksperta rekomendācijām;

2413.3. publiski pieejamajā joslā gar Vikingu ielu nodrošināma biotopa kopšana, nepieļaujot tajā biokomposta (nopļautās zālēs, nezāļu, zaru) izvietošanu no tuvējām mājām, izpļaujot pamežu, tai skaitā nepieļaujot invazīvo sugu un dārza bēgļu izplatību;

2413.4. detālplānojuma ietvaros no Meža prospekta nosakāmas vismaz 4 takas (izejas) uz meža masīvu, kuras kombinētas ar paplašinātu publiski pieejamo teritoriju vai šķērsielām un kurās tiek kopts un uzlabots biotops "mežainas piejūras kāpas";

2413.5. veicot bioloģisko vērtību izpēti, nosakāma bioloģiski vērtīgākā teritorijas daļa līdz 20 % no teritorijas, kas saglabājama publiski pieejama un kurā veicami biotopa kopšanas darbi."

"Jūrmalas aizsardzības" biedrība (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja), iesniedza iesniegumu Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai (kopš 2024. gada 1. jūlija – Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija, turpmāk – VARAM), kurā lūdza izdot rīkojumu par Teritorijas plānojuma grozījumu apturēšanu attiecībā uz apstrīdētajām normām. VARAM 2024. gada 10. jūnijā atļāva īstenot Teritorijas plānojuma grozījumus.

2. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 115. pantam, jo, atļaujot apbūvi strīdus zemes vienībās, ir pārkāpta Teritorijas plānojuma grozījumu pieņemšanas kārtība un vides tiesību principi: piesardzības princips, izvērtēšanas princips un ilgtspējas princips.

Piesardzības princips pārkāpts, attiecībā uz Teritorijas plānojuma grozījumiem neveicot ekonomisko apsvērumu izvērtējumu, kā arī nepilnīgi apsekojot dabas teritorijas. Teritorijas plānojuma grozījumu paskaidrojuma rakstā norādīts, ka apbūvei pieejamo teritoriju pavairošana sekmēs lielāku iedzīvotāju blīvumu un līdz ar to arī lielākus ienākumus no iedzīvotāju ienākuma nodokļa, turklāt proporcionāli samazinās komunālo pakalpojumu sniegšanas izmaksas. Taču nav sniegti aprēķini, kas pamatotu iecerēto Jūrmalas iedzīvotāju skaita palielināšanos un lielākus ieņēmumus no iedzīvotāju ienākuma nodokļa, kā arī nav sniegts pamatojums paskaidrojuma rakstā paustajam, ka vairāk apbūvei paredzēto teritoriju vienlaikus nozīmē arī vairāk iedzīvotāju. Piesardzības principam neatbilst arī dabas teritoriju apbūvi detalizēti izvērtēt detālplānojumos, kaut gan jau Teritorijas plānojuma grozījumu izstrādes stadijā Jūrmalas domes rīcībā bija pietiekami daudz ekspertu un iestāžu atzinumu, ka apbūve strīdus zemes vienībās nav pieļaujama. Tādējādi ar apbūves funkcionālā zonējuma noteikšanu tiek pieļauta Jūrmalas vides vērtību iznīcināšana pirms šīs darbības izvērtēšanas.

Izvērtēšanas princips pārkāpts, nododot plašu teritoriju apbūvei bez iespējamā kaitējuma videi izvērtējuma. Tāpat Teritorijas plānojuma grozījumi nav pamatoti ar ekonomisku aprēķinu vai pilnvērtīgu ekspertu atzinumu izvērtējumu. Proti, Jūrmalas dome nav savākusi pilnīgu informāciju par strīdus zemes vienībām. Teritorijas plānojuma grozījumu izstrādē tika piesaistīts tikai viens sugu un biotopu eksperts, kurš turklāt nav veicis strīdus zemes vienību apsekošanu un izpēti, kā arī nav sniedzis savu atzinumu par plānotās funkcionālā zonējuma grozīšanas ietekmi uz vidi.

Taču strīdus zemes vienības ir apsekojuši un atzinumus snieguši vairāki Pieteikuma iesniedzējas pieaicināti eksperti, kuri secinājuši, ka teritorijas ir bioloģiski vērtīgas un būvniecība tajās nav pieļaujama. Teritorijas plānojuma grozījumi ir pretrunā ar īpaši aizsargājamo sugu un biotopu labvēlīgas aizsardzības režīmu. Turklāt to īstenošana neatgriezeniski izmainīs dabisko veģetāciju un iznīcinās īpaši aizsargājamu biotopu un sugu dzīvotnes.

Ilgtspējas princips ir pārkāpts, jo Jūrmalas dome Teritorijas plānojuma grozījumu publiskās apspriešanas procesā nav sniegusi aprēķinus vai citu pamatojumu, kas liecinātu par šā principa pamatidejas – apmierināt esošās paaudzes vajadzības, līdzsvarojot vides, ekonomiskās attīstības un sabiedrības labklājības intereses – ievērošanu. Nav sniegta pamatota un

zinātniskos vērtējumos balstīta informācija par to, kā plānots kompensēt strīdus zemes vienību atmežošanu.

Pieņemot apstrīdētās normas, ir pārkāpts labas likumdošanas princips un Pieteikuma iesniedzējas iebildumi un priekšlikumi netika pienācīgi uzklausīti.

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķis ir palielināt Jūrmalas iedzīvotāju skaitu, gūt papildu ienākumus no nodokļiem un samazināt pašvaldības komunālās infrastruktūras uzturēšanas izmaksas. Tas atbilst leģitīmajam mērķim – sabiedrības labklājības aizsardzība. Taču apstrīdētajās normās paredzētie līdzekļi nav piemēroti šā leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo strīdus zemes vienību nodošana apbūvei neietekmēs Jūrmalas iedzīvotāju skaitu un nepalielinās ieņēmumus no nodokļiem. Jūrmalas nekustamo īpašumu tirgus ir cieši saistīts ar komercdarījumu veikšanu peļņas nolūkā, un jaunas dzīvojamās platības izveide nesekmēs personu deklarēšanos Jūrmalā.

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, proti, nododot apbūvei mazāku zemes platību, izvērtējot blakus esošās apbūves blīvumu, inženiertīklu stāvokli un to izbūves dārdzību, kā arī atsakoties no apbūves ekoloģiski aizsargājamās teritorijās un nosakot mikroliegumus.

Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums nav samērīgs – tas nelīdzsvaro sabiedrības tiesības dzīvot labvēlīgā vidē un saimniecisko attīstību, jo nav rūpīgi izvērtēta ekonomisko pārmaiņu ietekme uz vidi un tātad arī uz ikvienu sabiedrības locekli. Jūrmalas dome nav apsvērusi iespēju samazināt apbūvējamo zemes gabalu platību, piemēram, ievērojot vides ekspertu atzinumus par mikroliegumu izveidi, kā arī nav vērtējusi alternatīvus leģitīmā mērķa sasniegšanas risinājumus, lai saglabātu Jūrmalas dabas vērtības.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Jūrmalas dome – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 115. pantam, un lūdz izbeigt tiesvedību lietā, jo teritorijas plānošanas process vēl nav noslēdzies. Iespējamo sabiedrības tiesību dzīvot labvēlīgā vidē aizskārumu varēs vērtēt tikai pēc detālplānojuma izstrādes.

Jūrmalas dome Teritorijas plānojuma grozījumu izstrādes ietvaros kopumā saņēma un pēc būtības izvērtēja 993 priekšlikumus un sniedza pamatotas atbildes uz tiem. Ikviens Pieteikuma iesniedzējas arguments tika rūpīgi izvērtēts.

Strīdus zemes vienībām Teritorijas plānojuma grozījumu grafiskajā daļā ir noteikts zonējums "teritorija, kurai izstrādājams detālplānojums (TIN3)", un uz tām attiecas Izmantošanas un apbūves noteikumu 2406.–2410. punktā izvirzītie nosacījumi par detālplānojuma izstrādi, kuras

ietvaros jāveic detalizēta bioloģisko un ainavisko vērtību izpēte. Pieteikuma iesniedzējas bažas par vides prasību pārkāpumiem saistībā ar apstrīdētajām normām tiks novērstas, izstrādājot detālplānojumus, kas saturēs iespējamos strīdus zemes vienību apbūves risinājumus. Zemes funkcionālā zonējuma grozīšana pēc detālplānojuma izstrādes nav iespējama, jo detālplānojumam ir jāatbilst esošajam teritorijas plānojumam. Detālplānojuma izstrādes uzsākšana nenozīmē nedz tā apstiprināšanu, nedz arī teritorijas apbūvi – tas ir tikai padziļinātas izpētes procesa sākums. Jūrmalas teritorijas plānošanas praksē ir bijuši gadījumi, kad detālplānojumu izstrāde tika uzsākta, bet objektīvu iemeslu dēļ netika pabeigta, kā arī gadījumi, kad detālplānojuma ietvaros veiksmīgi panākts līdzsvars starp attīstības plāniem un vides aizsardzību.

VARAM atļāvusi īstenot Teritorijas plānojuma grozījumus, norādot, ka to izstrādē nav pieļauti būtiski procesuālie pārkāpumi, kā arī neapšaubot strīdus zemes vienību detālplānojumu izstrādes iespējamību.

Teritorijas plānojuma grozījumi, tostarp apstrīdētās normas, ir izstrādāti atbilstoši Jūrmalas attīstības stratēģijai 2010.–2030. gadam (turpmāk – Attīstības stratēģija). Viens no tajā izvirzītajiem mērķiem ir panākt, lai pilsētā deklarēto iedzīvotāju skaits 2030. gadā sasniegtu 65 000. Iedzīvotāju skaita pieaugums nodrošinātu pašvaldības ienākumu palielināšanos budžetā, ko var izmantot pašvaldības funkciju pildīšanai, tostarp teritorijas labiekārtošanai, arī dabas teritoriju apsaimniekošanai. Daļu pašvaldības īpašumu nododot atsavināšanai privātpersonām, samazinātos arī šo teritoriju uzturēšanas izdevumi.

No Attīstības stratēģijas prioritātes "Jūrmalnieks" izriet, ka Jūrmalā nepieciešams "izvērtēt pašvaldības mājokļa politiku, veidojot pieejamus mājokļus, ilgtspējīgus dzīvošanas modeļus apkaimēs un atvieglojot ilgtspējīgu risinājumu ieviešanu". Savukārt saskaņā ar pasākumu "J6 Labs mājoklis" Jūrmalas dome apņemas "metodiski virzīt un investēt jaunu pašvaldības daudzdzīvokļu māju un inženierinfrastruktūras būvniecībā, veidojot atbilstoši pieprasījumam un iedzīvotāju ekonomiskajām iespējām pieejamus mājokļus".

Apstrīdēto normu pieņemšanu citstarp pamato arī Jūrmalas administrācijas Attīstības pārvaldes 2021. gada 13. oktobra vēstule Teritorijas plānojuma grozījumu izstrādes darba grupai, kurā tā aicināta identificēt pašvaldībai piederošas teritorijas, kuras attīstīt, lai varētu nodrošināt savrupam dzīvesveidam atbilstoša mājokļa funkciju un vairot iedzīvotāju skaitu.

Ar Teritorijas plānojuma grozījumu grafisko daļu trim pašvaldības īpašumiem savrupmāju apbūves funkcionālā zona tika mainīta uz dabas un apstādījumu teritorijas funkcionālo zonu. Kopējā dabas un apstādījumu teritorijas platība pašvaldības īpašumos līdz ar to palielināsies par 6,1 hektāru.

Ar strīdus zemes vienību funkcionālās zonas grozīšanu tiek skarti 0,16 procenti pilsētas kopējās platības. Strīdus zemes vienībās plānota zema blīvuma retināta apbūve "priežu parkā" atbilstoši pilsētas kultūrvēsturiskajam attīstības virzienam. Potenciālā apbūve neradīs draudus biotopa "mežainas piejūras kāpas" pastāvēšanai, bet ļaus vienkopus pastāvēt gan apbūvei, gan šim biotopam, turklāt apstrīdētās Izmantošanas un apbūves noteikumu normas ir vērstas uz šā biotopa kvalitātes uzlabošanu.

Pēc Teritorijas plānojuma grozījumu pieņemšanas papildus Satversmes tiesai pastāvēs citi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi. Saskaņā ar Teritorijas attīstības plānošanas likuma 30. panta pirmo daļu detālplānojumu var pārsūdzēt Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā.

Jūrmalas administratīvā teritorija ir ne tikai "dabas rezervāts", bet arī cilvēku ikdienas dzīves telpa. Labvēlīga sociālā vide nav iespējama bez teritorijas apbūves. Teritorijas plānojuma grozījumos, ciktāl tas iespējams, ir atbildīgi līdzsvarotas ekoloģiskās vērtības un jūrmalnieku vajadzības dzīvot labvēlīgā sociālajā vidē, ievērojot apstākli, ka lielāko daļu apbūves teritoriju Jūrmalā veido tieši savrupmāju apbūve.

Ar apstrīdētajām normām nav pārkāpti piesardzības, izvērtēšanas un ilgtspējas principi. Pilnīga strīdus zemes vienību apsekošana un precīza sugu apzināšana, ievērojot piesardzības principu, tiks veikta, izstrādājot detālplānojumus, kuri ietvers ekoloģiskās vides aizsardzības pasākumus un iecerētās apbūves apjomus. Tikai pēc detālplānojumu izstrādes būs iespējams precīzāk prognozēt Jūrmalas iedzīvotāju skaita pieaugumu un no iedzīvotāju ienākuma nodokļa gūto ieņēmumu palielinājumu. Jūrmalas dome rēķinās arī ar tādu situāciju, ka strīdus zemes vienībās apbūve vispār vai daļēji nebūs pieļaujama.

4. Pieaicinātā persona – VARAM – uzskata, ka Jūrmalas dome ir ievērojusi normatīvajos aktos noteikto teritorijas plānojuma pieņemšanas kārtību un apstrīdēto normu pieņemšanas gaitā ir rūpīgi izvērtēta ekonomisko pārmaiņu ietekme uz vidi un ikvienu sabiedrības locekli.

Teritorijas plānojuma funkcionālo zonu grozīšana ir atļauta, un pašvaldība to nosaka savas rīcības brīvības un likuma ietvaros. VARAM nepārvērtē lietderības apsvērumus, uz kuru pamata pašvaldība noteikusi zemes vienību funkcionālos zonējumus. Tam, kā pašvaldība veikusi institūciju un sabiedrības interešu noskaidrošanu un izvērtēšanu, jābūt atspoguļotam plānošanas dokumenta izstrādes vadītāja sagatavotajā ziņojumā, kas ir neatņemama šā plānošanas dokumenta sastāvdaļa. Pašvaldībai nav pienākuma visos gadījumos ņemt vērā institūciju izvirzītos nosacījumus un sniegtos atzinumus vai sabiedrības izteiktos iebildumus un priekšlikumus. Jūrmalas pašvaldība ir ievērojusi

normatīvajos aktos noteiktās prasības par institūciju un sabiedrības iesaisti, kā arī vērtējusi institūciju un sabiedrības izteiktos viedokļus. Teritorijas plānojuma grozījumi ir pieņemti normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, un VARAM nav konstatējusi būtiskus pārkāpumus apstrīdēto normu pieņemšanas procesā.

Teritorijas plānojums uzliek pienākumu detālplānojuma izstrādes ietvaros izpildīt konkrētas prasības, proti, tā izdošanas procesā ir jāievēro teritorijas plānojuma apbūves noteikumos izvirzītās prasības vides aizsardzības jomā. Saskaņā ar Ministru kabineta 2014. gada 14. oktobra noteikumu Nr. 628 "Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem" 52. punktu detālplānojuma darba uzdevumā norādītās kompetentās vides un dabas aizsardzības institūcijas sniedz nosacījumus detālplānojuma izstrādei un atzinumus par tā sagatavoto redakciju, līdz ar to nodrošinot konkrētajām teritorijām iepriekš izvirzīto prasību ievērošanas pārraudzību.

Turklāt VARAM, ievērojot Dabas aizsardzības pārvaldes sniegto viedokli, Jūrmalas pašvaldībai norādīja uz to, ka apbūve strīdus zemes vienībās pirmšķietami nebūs iespējama saskaņā ar augstāka juridiska spēka tiesību normām par īpaši aizsargājamo sugu un dižkoku aizsardzību.

5. Pieaicinātā persona – Dabas aizsardzības pārvalde – uzskata, ka apbūve strīdus zemes vienībās nav pieļaujama.

Dabas datu pārvaldības sistēmā "Ozols" (turpmāk – sistēma "Ozols") strīdus zemes vienībās ir reģistrēts biotops "mežainas piejūras kāpas", kā arī vairākas īpaši aizsargājamās sugas un dabas pieminekļi – dižkoki. Piemēram, zemes vienības "Stirnurags 0601" apbūvējamā daļā sistēmā "Ozols" reģistrētas īpaši aizsargājamo sugu, tādu kā melnā dzilna, meža balodis, Baltijas efeja un priežu sveķotājkoksngrauzis, atradnes.

Sugu un biotopu aizsardzības likuma 9. panta 1. punkts uzliek pienākumu zemes īpašniekiem vai lietotājiem veicināt sugu un biotopu daudzveidības saglabāšanu, savukārt 14. pants nosaka aizliegumu iegūt vai traucēt īpaši aizsargājamo sugu indivīdus, izņemot gadījumus, kad nav pieņemamas alternatīvas un tas nekaitē attiecīgo populāciju labvēlīgai aizsardzībai to dabiskajā izplatības areālā, tostarp lai nodrošinātu sabiedrībai sevišķi svarīgas – citstarp arī ekonomiskas vai sociālas – intereses. Attiecībā uz strīdus zemes vienībām minētie izņēmumi nav saskatāmi, jo priekšroka tiek dota šauras personu grupas interesēm, nevis pārējās sabiedrības interesēm dzīvot labvēlīgā vidē, tai skaitā attiecībā uz nepieciešamību nodrošināt labvēlīgu aizsardzības statusu īpaši aizsargājamām sugām un biotopam.

Zemes vienību "Stirnurags 0601", "Jaundubulti 2702" un "Pumpuri 3101" apbūvējamā daļā ir reģistrēti dabas pieminekļi – dižkoki un potenciāli dižkoki. Ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumu

Nr. 264 "Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi" (turpmāk – Aizsargājamo teritoriju aizsardzības noteikumi) 44. punkts paredz aizsargājamā koka teritorijā aizliegtās darbības, piemēram, tādas darbības, kas var negatīvi ietekmēt aizsargājamā koka augšanu un dabisko attīstību. Tāpat būvniecības rezultātā strīdus zemes vienībām tiks mainīta zemes lietošanas kategorija, bet to mainīt dabas pieminekļa teritorijā aizliedz minēto noteikumu 40.3. apakšpunkts.

Jaunas apbūves plānošanā ir jāievēro dabas aizsardzības normatīvajos aktos noteiktie ierobežojumi, piemēram, dižkoku aizsardzības teritorija un rīcība ar īpaši aizsargājamo sugu atradnēm. Pārējā zemes vienības teritorijā apbūve var tikt plānota, tikai neskarot dabas aizsardzības objektus. Tomēr, plānojot apbūves vietas un apbūves parametrus strīdus zemes vienībās, kur dabas vērtības aizņem visu teritoriju, būtu grūti izvairīties no dabas vērtību bojāšanas vai pat iznīcināšanas.

Zemes vienībās "Jaundubulti 2702" un "Pumpuri 3101" priežu mežaudzes sasniedz 200 gadu vecumu, ir reģistrētas vairāku īpaši aizsargājamu sugu dzīvotnes, kā arī konstatēti 18 dižkoki. Apbūves pieļaušana šajās zemes vienībās ir pretrunā ar īpaši aizsargājamo sugu un biotopu labvēlīgu aizsardzību. Apbūve neatgriezeniski izmainīs dabisko veģetāciju, kā arī neatgriezeniski iznīcinās īpaši aizsargājamu biotopu un sugu dzīvotnes.

Kāpu norakšana un apbūve tieši skar biotopa "mežainas piejūras kāpas" dabiskās izplatības areālu. Ja uz kāpas nocērt vai ietekmē mežaudzi, tad tiek iznīcināts vai ietekmēts biotops, bet ne tā izplatības areāls, kas saistīts ar ģeomorfoloģiskajiem veidojumiem (kāpām). Savukārt būvniecības rezultātā tiek pilnīgi iznīcināta pati kāpa. Pat ja būvniecības ietvaros tiek noteikti konkrēti nosacījumi nolūkā mazināt tās negatīvo ietekmi, piemēram, aizliegums veikt zemsedzes pārveidošanu un pienākums saglabāt dabisko zemsedzi, tad uzreiz pēc būves nodošanas ekspluatācijā vairs nebūs nekāda mehānisma, lai varētu aizliegt mauriņu, puķu dobju izveidošanu, koku skaita samazināšanu un sodīt zemes īpašniekus par attiecīgo aizliegumu neievērošanu.

Valsts ir apņēmusies nodrošināt sugu un biotopu aizsardzību labvēlīgu, taču biotopa "mežainas piejūras kāpas" aizsardzības stāvoklis ir nelabvēlīgs (nepietiekams). Pašvaldībai, plānojot tās attīstību, ir jāveicina mežaino kāpu saglabāšana, jo vairāku ar Eiropas Savienības tiesību aktiem aizsargājamu sugu saglabāšanas iespēja ir saistīta tieši ar mežainām kāpām kā šo sugu dzīvotnēm.

6. Pieaicinātā persona – Enerģētikas un vides aģentūra (līdz 2025. gada 31. janvārim – Vides valsts pārraudzības birojs, kopš 2025. gada 1. oktobra – Valsts vides dienests) – uzskata, ka normatīvie akti neaizliedz strīdus zemes vienību apbūvi. Tās neatrodas Eiropas

nozīmes aizsargājamā dabas teritorijā (Natura 2000), neiekļaujas īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, un tām nav izstrādāti individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi, kas ierobežotu to apbūvi. Strīdus zemes vienības nav iekļautas mikroliegumos, tām nav noteikti apbūves ierobežojumi atbilstoši Aizsargjoslu likumam, turklāt tās neatrodas Baltijas jūras un Rīgas līča krasta kāpu aizsargjoslā un virszemes ūdensobjektu aizsargjoslās (applūstošajās teritorijās). Tām nav noteikti ierobežojumi dzīvojamai apbūvei attiecībā uz paaugstināta trokšņa līmeņa un potenciāli piesārņotu teritoriju. Tā kā strīdus zemes vienībās, tāpat kā lielā daļā pārējās Jūrmalas teritorijas, ir konstatēts biotops "mežainas piejūras kāpas", apbūvi ierobežojošs faktors ir tajā esošās īpaši aizsargājamās sugas, attiecībā uz kurām Sugu un biotopu aizsardzības likuma normas paredz aizliegtās darbības. Dabas aizsardzības pārvaldes iebildumu izpildi nodrošina detalizētas detālplānojuma izstrādes prasības. Tiesību normās nav noteikti citi šķēršļi Teritorijas plānojuma grozījumos paredzēto risinājumu īstenošanai. Pieļaujamais strīdus zemes vienību apbūves apjoms tiks noteikts, izstrādājot detālplānojumus.

7. Pieaicinātā persona – biedrība "Baltijas Vides Forums" – norāda, ka pieejamā informācija par Teritorijas plānojuma grozījumu izstrādes procesu nerada pārliecību, ka nelielie ekonomiskie ieguvumi no zemes atsavināšanas un dažu savrupmāju izveides varētu atsvērt bioloģiski vērtīgu teritoriju neatgriezenisku zaudējumu.

Teritorijas plānojuma grozījumu ietekmes uz vidi izvērtējums ir fokusēts galvenokārt uz konkrētām teritorijām, nevis vispārējo Jūrmalas ilgtspējīgas attīstības līdzsvarošanu, tostarp ietekmi uz vidi un dabas resursu saglabāšanu. Ne alternatīvu analīze, ņemot vērā bioloģiskās daudzveidības kvalitāti, ne kopējais ietekmes uz pilsētu vērtējums nav veikts visaptveroši un detalizēti.

Ievērojot ilgtspējas principu, apbūve var tikt pieļauta arī bioloģiski vērtīgās teritorijās. Tāpēc svarīgi, ka stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma stadijā tiek vērtēts, vai apbūvei izraudzītās teritorijas ir tikpat augstvērtīgas ekonomisko interešu nodrošināšanai kā dabas aizsardzībai.

Vides pārskata analīzē ir saskatāmas pretrunas attiecībā uz īpaši aizsargājamo sugu un biotopu stāvokļa novērtējumu un sagaidāmo apbūves ietekmi. Ne Teritorijas plānojuma grozījumos, ne Vides pārskatā nav iekļautas detalizētas kartes, kas atspoguļotu īpaši aizsargājamo biotopu izplatību un stāvokli Jūrmalas pilsētā. Pretrunīgā informācija nerada skaidrību par to, vai plānošanas risinājumi ir rūpīgi izsvērti un vai ietekme uz vidi ir pienācīgi izvērtēta.

Lai gan detālplānojuma izstrāde ir uzskatāma par instrumentu dabas vērtību saglabāšanai un attīstības interešu plānošanai, noteiktie zemes

izmantošanas parametri liek secināt, ka apbūve šajās teritorijās, visticamāk, tiks veikta.

Paskaidrojuma rakstā un Vides pārskatā nav sniegta pietiekami detalizēta un faktos balstīta informācija par nepieciešamību mainīt konkrētu teritoriju zonējumu. Pamatojuma trūkums apgrūtina sabiedrības un institūciju iespējas novērtēt, vai minētie grozījumi palīdzēs sasniegt izvirzītos Attīstības stratēģijas mērķus un sekmēs ilgtspējas principa ievērošanu. Izvēloties apbūvei plānotās teritorijas, viens no vērā ņemtajiem aspektiem bija inženierkomunikāciju pieejamība. Tomēr nav iespējams izvērtēt, vai tās ir pietiekami analizētas telpiski, jo nav sniegta detalizēta informācija par esošo un plānoto inženierkomunikāciju kapacitāti un atbilstību.

Teritorijas plānojuma grozījumu izstrādes gaitā netika veikta izvērsta sociālekonomisko ieguvumu analīze, kas ļautu novērtēt, vai strīdus zemes vienību apbūve veicinās izvirzīto politikas mērķu sasniegšanu, piemēram, deklarēto iedzīvotāju skaita pieaugumu vai pašvaldības komunālo izmaksu samazinājumu. Prioritāte tika piešķirta savrupmāju apbūvei, lai gan daudzdzīvokļu māju būvniecība varētu būt efektīvāka šo mērķu sasniegšanai.

8. Pieaicinātās personas – ***Dr. iur.*** **Ilma Čepāne** un ***Dr. iur.*** **Silvija Meiere** – norāda, ka Jūrmalas pašvaldība ir pārkāpusi Satversmes 115. pantu, jo pieņēmusi apstrīdētās normas, neievērojot vides aizsardzības principus – ilgtspējas principu, novēršanas principu un izvērtēšanas principu.

Zonējuma grozīšana no dabas un apstādījumu teritorijas, tostarp pilsētas meža, uz apbūves teritoriju ietilpst Satversmes 115. panta tvērumā un aizskar ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē. Vides tiesībās ir iedibināts princips, ka tur, kur vides kvalitāte salīdzinājumā ar sasniedzamo mērķi jau dabiski ir augstāka, to pazemināt nedrīkst, ja vien pazemināšana nav pamatota ar svarīgākām sabiedrības interesēm.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam (turpmāk – Latvija 2030), kā arī Nacionālais attīstības plāns par Latvijas starptautiskās atpazīstamības zīmolu izvirza Latvijas kā zaļas valsts tēlu. Latvija 2030 nostiprina stratēģisko mērķi – būt Eiropas Savienības līderei dabas kapitāla saglabāšanā, palielināšanā un ilgtspējīgā izmantošanā. Uz attīstības politikas mērķiem jātiecas līdzsvaroti – risinājumiem jāveicina vides, ekonomisko un sociālo mērķu sasniegšana, nevis dažu mērķu sasniegšanas labad jāziedo citi mērķi.

Ilgtspējas princips citstarp ietver arī vides ilgtspēju. No tās, tostarp no ekosistēmu pakalpojumiem, ir atkarīga cilvēku labbūtība un dzīves kvalitāte. Lielākā daļa dabas kapitāla vai ekosistēmu pakalpojumu nav aizstājama, to pašatjaunošanās ir lēna, un to nevar būtiski paātrināt. Tāpēc vides ilgtspēja nozīmē dabas vides aktīvu saglabāšanu vai vismaz

nenoplicināšanu. Ilgtspējas princips ir pārkāpts, jo ar Teritorijas plānojuma grozījumiem strīdus zemes vienību attīstības prioritāte ir mainīta bez pienācīga izvērtējuma un interešu saskaņošanas, atsakoties no vides mērķa par labu sociālekonomiskiem mērķiem. Pašvaldība kļūdaini identificē sociālos mērķus ar vides mērķiem. Sociālā ilgtspēja ir nošķirama no vides ilgtspējas, kura kā dzīvības atbalsta sistēmu uzturēšana ilgtermiņā ir sociālās ilgtspējas priekšnoteikums.

Novēršanas princips ir pārkāpts, jo līdz ar funkcionālo zonu grozīšanu pašvaldība leģitimējusi dabiskās vides potenciālu pārveidi un daļēju iznīcināšanu (īpaši attiecībā uz ekosistēmu pakalpojumiem). Saskaņā ar novēršanas principu pašvaldībai jauna dzīvojamā apbūve vispirms būtu jāveido teritorijās, kuras ir degradētas vai kurās kaitējums vides interesēm netiktu nodarīts, proti, zaļā zona (mežs) tiktu saglabāta. Nav skaidrs, vai teritoriju, kurām plānots grozīt izmantošanas veidu, atlasē pašvaldība ņēmusi vērā šo principu. Proti, nav pamatots tas, kāpēc pašvaldības ekonomiskie un sociālie mērķi nevar tikt sasniegti ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē mazāk ierobežojošā veidā, neapbūvējot mežu.

Pieņemot lēmumu par zonējuma grozīšanu, nav ievērots izvērtēšanas princips, jo pašvaldība nav pietiekami apzinājusi dabas vērtības, kas atrodas apbūvei nodotajās teritorijās, kā arī zonējuma grozīšanas ietekmi uz sabiedrības vides interesēm. Padziļinātu dabas vērtību izpēti pašvaldība plāno veikt tikai detālplānojuma izstrādes stadijā. Šāda izpēte būs novēlota, jo iegūtie dati vairs nevarēs pēc būtības ietekmēt interešu svēršanu.

Pašvaldība nav pamatojusi to, ka funkcionālās zonas grozīšanas rezultātā palielināsies iedzīvotāju skaits un ienākumi pašvaldības budžetā uz iedzīvotāju ienākuma nodokļa un nekustamā īpašuma nodokļa rēķina.

Tieši Teritorijas plānojuma grozījumos, nevis detālplānojumā ietvertais risinājums atspoguļo svarīgo izšķiršanos par to, vai konkrētā teritorija primāri izmantojama vides mērķiem vai apbūvei, un tieši teritorijas plānojuma izstrādes laikā visi būtiskie vides aizsardzības aspekti ir samērojami ar citām pašvaldības attīstības interesēm. Pašvaldības norāde uz iespējamību, ka detālplānojumu izstrādes rezultātā apbūve strīdus zemes vienībās vispār vai daļēji nebūs pieļaujama, ir pretrunīgs. Ja zemes vienības izmantošanas veids ir noteikts ar teritorijas plānojumu, tad ar detālplānojumu šo izmantošanas veidu grozīt nedrīkst.

Secinājumu daļa

9. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka Satversmes ievadā un 115. pantā ietvertais ilgtspējas princips uzliek ikvienam pienākumu izturēties atbildīgi pret nākamajām paaudzēm, saglabājot tām iespēju dzīvot kvalitatīvā vidē un to uzlabot, taču apstrīdētajās normās paredzētā dabas teritoriju apbūve šo principu pārkāpj.

Jūrmalas dome norāda, ka Jūrmalas pilsētā ietilpst ne tikai dabas teritorijas, bet arī cilvēku ikdienas dzīves telpa, kurā tiek apmierinātas viņu ekonomiskās un sociālās vajadzības. Teritorijas plānojuma grozījumos, cik vien tas iespējams, atbilstoši ilgtspējas principam ir līdzsvarota dabas aizsardzība un personu tiesības dzīvot labvēlīgā sociālajā vidē.

9.1. Satversmes 115. pants nosaka: "Valsts aizsargā ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu."

Labvēlīga vide, kuru veido dažādi tās elementi un šo elementu savstarpējā mijiedarbība, ir sabiedrības eksistences pamats. No tās atkarīga sabiedrības un ikvienas personas izdzīvošana un labklājība ilgtermiņā (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 6. jūlija sprieduma lietā Nr. 2008-38-03 9.1. punktu*). Labvēlīga ir tāda vide, kurā personas var dzīvot veselīgu un produktīvu dzīvi harmonijā ar dabu. Labvēlīga vide ietver dabas vidi, personu mijiedarbību ar to, kā arī dabas videi piemītošo personu veselības un labklājības nemateriālo aspektu. Savukārt dabas vides izmaiņas ietekmē ikvienu personu un arī sabiedrību kopumā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 24. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-48-03 6.1.1. punktu un 2024. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-01-03 17.1. punktu*).

Labvēlīgas vides jēdziens ir cieši saistīts ar Satversmes ievadā nostiprināto ilgtspējas principu, kas vērsts uz Satversmē ietverto mērķu un vērtību aizsardzību, kā arī to īstenošanu. Ilgtspējīga attīstība ietver integrētu un līdzsvarotu vides, ekonomikas un sabiedrības labklājības attīstību, kas apmierina iedzīvotāju ekonomiskās un sociālās vajadzības un nodrošina vides aizsardzības prasību ievērošanu, neapdraudot nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanas iespējas, kā arī nodrošina bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu. Tas ir viens no Latvijas attīstības pamatā esošajiem konstitucionālajiem principiem, kas kopā ar tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē veido vienotu vides konstitucionālisma sistēmu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2024. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-01-03 17.2. punktu*). Proti, vides aizsardzība jāīsteno tā, lai tiktu nodrošināta vides ilgtspēja, kas nozīmē ekosistēmu, kuru pamatā ir bioloģiskā daudzveidība, funkcionēšanu ilgtermiņā (*sk.: Meiere S. Daba, princips "in dubio pro natura" un ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē. Grām.: Indivīds, tiesības un tiesas: tiesību nozaru perspektīva. Latvijas Universitātes 83. starptautiskās zinātniskās konferences tiesību zinātnes rakstu krājums. Latvijas Universitāte. Juridiskā fakultāte. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2025, 279. lpp.*).

Satversmes 115. pantā ietverts no ilgtspējas principa izrietošais valsts un pašvaldību institūciju pienākums izveidot un nodrošināt efektīvu vides aizsardzības sistēmu. Tas nozīmē, ka valstij ir jāinformē sabiedrība par vides stāvokli un ne tikai jārūpējas par vides stāvokļa saglabāšanu, bet arī jāsasniedz pēc iespējas augstāka vides aizsardzības

pakāpe un nepārtraukti jāuzlabo esošā situācija. Turklāt politikas mērķu un tiesību aktu izstrādāšanā un pieņemšanā, kā arī politikas mērķu īstenošanā un tiesību aktu piemērošanā ir jāņem vērā vides aizsardzības intereses (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2007-12-03 13. punktu un 2017. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-24-03 7. punktu*).

Viens no procesiem, kuru mērķis ir ilgtspējīgas vides nodrošināšana un kuri vērsti uz mērķi – efektīva vides aizsardzība, ir teritorijas plānošana. Ilgtspējas princips prasa, lai teritorijas plānošanas procesā tiek nodrošināts līdzsvars starp vides aizsardzību un ekonomiskajām un sociālajām interesēm, nepieļaujot tādu attīstību, kas varētu apdraudēt vidi un tātad arī personu labklājību. Saskaņā ar ilgtspējas principu ir rūpīgi jāizvērtē ekonomisko un sociālo interešu īstenošanas ietekme uz vidi un tātad uz ikvienu personu. Šis izvērtējums veicams, teritorijas plānojuma izstrādes procesā iesaistot sabiedrību, sniedzot tai ziņas par vides stāvokli, kā arī apsverot sabiedrības viedokļus un pamatojot izraudzīto teritorijas plānošanas risinājumu. Tikai tāds attīstības risinājums, kas ir vispusīgi izvērtēts un pamatots, uzskatāms par ilgtspējīgu. Turklāt teritorija jāplāno tā, lai vides stāvoklis tiktu ne tikai saglabāts, bet arī līdzsvaroti un atbildīgi uzlabots (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2007-12-03 13. punktu, 2014. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2013-19-03 15.1. punktu un 2017. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-24-03 11. punktu*).

Teritorijas plānošana ir vērsta uz atšķirīgu interešu saskaņošanu. Tādēļ vispusīgs izvērtējums ir obligāta teritorijas plānošanas sastāvdaļa. Pašvaldības uzdevums šajā procesā ir izvērtēt un līdzsvarot atšķirīgās intereses un pieņemt tai un tās iedzīvotājiem vislabāk piemēroto lēmumu.

Ilgtspējas principa ievērošana teritorijas plānošanā ir nodrošināma, piemērojot vides aizsardzības principus, tostarp piesardzības principu un izvērtēšanas principu. Saskaņā ar piesardzības principu ir pieļaujama tādu darbību vai pasākumu ierobežošana vai aizliegšana, kuru ietekme uz vidi, personu veselību un labklājību nav pietiekami izvērtēta. Satversmes tiesa atzinusi, ka piesardzības principa mērķis ir mazināt nākotnē iespējamās negatīvās sekas. Tas prasa, lai iespējamie riski tiktu izvērtēti un novērsti pēc iespējas agrākā lēmumu pieņemšanas stadijā. Piesardzības principa ievērošana veicina vides ilgtspēju, nodrošinot dabas resursu pieejamību iespējami ilgāk. Turklāt teritorijas plānojuma pieņemšanas procesā piesardzības princips tiek īstenots citstarp ar stratēģiskā novērtējuma procedūru (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 19.2. punktu un 2024. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-01-03 17.2. punktu*).

Savukārt izvērtēšanas princips paredz, ka jebkuras tādas darbības sekas, kas var būtiski ietekmēt vidi, personu veselību un labklājību,

jāizvērtē pirms attiecīgās darbības atļaušanas vai uzsākšanas. Darbība, kas var negatīvi ietekmēt vidi pat tādā gadījumā, ja ir ievērotas visas vides aizsardzības prasības, pieļaujama tikai tad, ja paredzamais pozitīvais rezultāts, proti, visas sabiedrības ieguvums, pārsniedz ar attiecīgo darbību nodarīto kaitējumu videi. Saskaņā ar šo principu ir argumentēti jāizvērtē, kurai no konstitucionāli aizsargātajām vērtībām – vides aizsardzībai vai ekonomiskajām un sociālajām interesēm – konkrētajos apstākļos dodama priekšroka (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 6. jūlija sprieduma lietā Nr. 2008-38-03 9. punktu*).

Ilgtspējas princips, piesardzības princips un izvērtēšanas princips ir arī ietekmes uz vidi novērtējuma (turpmāk – ietekmes novērtējums), tostarp stratēģiskā novērtējuma, procedūras pamatā (*sk. likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 3. panta 6. punktu*). Tādējādi no piesardzības un izvērtēšanas principiem izriet pašvaldības pienākums teritorijas plānojuma pieņemšanas procesā definēt, pamatot un savstarpēji līdzsvarot gan vides intereses, gan arī ekonomiskās un sociālās intereses. Tas nozīmē arī pienākumu balstīties uz precīziem datiem, lai noteiktu, tieši kādas ekonomiskās un sociālās intereses pieprasa iejaukšanos vidē, kādu kaitējumu videi šāda iejaukšanās varētu radīt un vai attiecīgais kaitējums būtu pieļaujams. Lai vispusīgi līdzsvarotu dažādas intereses, ietekmes novērtējuma procesā ir jākonsultējas ar kompetentajām institūcijām, jāuzklausa ieinteresētās personas un jāizvērtē to izteiktie viedokļi.

Tādējādi Satversmes 115. pants ietver pašvaldības pozitīvo pienākumu nodrošināt to, lai teritorijas plānojums būtu ilgtspējīgs un tā pieņemšanā citstarp būtu ievēroti piesardzības un izvērtēšanas principi.

9.2. Jūrmalas dome lūdz izbeigt tiesvedību lietā un norāda, ka Teritorijas plānojuma grozījumi neaizskar Pieteikuma iesniedzējas tiesības, bet tās tiesību aizskārumu varētu radīt detālplānojums, kurā tiks precizēts, tieši kāda apbūve strīdus zemes vienībās būs atļauta. Savukārt Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka tās pamattiesības aizskar strīdus zemes vienībām noteiktais funkcionālais zonējums, kas ar detālplānojumu nav grozāms.

Zemes izmantošanas un apbūves noteikšana teritorijas plānojumā atbilstoši Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 15. punktam ir pašvaldības autonomā funkcija, un pašvaldībai ir plaša rīcības brīvība teritorijas plānojuma satura noteikšanā. Tomēr šo brīvību ierobežo vispārējie tiesību principi, Satversme, teritorijas plānošanas principi un citas vides tiesību normas. Savukārt teritorijas attīstības plānošanas sistēmu veido vairāki savstarpēji saistīti dažāda veida plānošanas dokumenti ar atšķirīgu mērķi un detalizācijas pakāpi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-24-03 8.1. un 8.2. punktu*).

Vietējās pašvaldības teritorijas plānojums ir ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā noteiktas prasības teritorijas izmantošanai un apbūvei. Savukārt detālplānojums detalizē un konkretizē teritorijas plānojumā noteiktajā funkcionālajā zonējumā paredzētos teritorijas izmantošanas veidus un aprobežojumus, nosakot prasības katras zemes vienības teritorijas izmantošanai un apbūvei (*sk. Teritorijas attīstības plānošanas likuma 1. panta 8., 10. punktu un 28. panta pirmo daļu*). No minētā izriet, ka detālplānojums ir tāds teritorijas plānošanas dokuments, ar kuru teritorijas plānojumu drīkst vienīgi detalizēt, bet ne grozīt. Tādējādi teritorijas apbūvi pieļauj tieši teritorijas plānojumā noteiktais funkcionālais zonējums. Savukārt detālplānojumā iespējams precizēt to, kādā veidā iespējamā apbūve tiks īstenota.

Ar teritorijas plānojumu ir jānodrošina dažādu interešu līdzsvarošana un īstenošana, turklāt jānosaka ne tikai teritorijas atļautā izmantošana, bet arī teritorijas aizsardzības prasības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-24-03 8. un 8.2. punktu*). Piesardzības un izvērtēšanas principi prasa, lai iespējamais kaitējums videi tiktu apzināts, izvērtēts un samazināts vai novērsts jau pēc iespējas agrākā teritorijas plānošanas stadijā, proti, līdz teritorijas plānojuma pieņemšanai. Tādējādi jau teritorijas plānojuma izstrādes procesā pašvaldībai lēmumi par teritorijas izmantošanu un apbūvi ir jāpieņem atbilstoši ilgtspējas, piesardzības un izvērtēšanas principiem.

Teritorijas plānojuma grozījumos ietvertās apstrīdētās normas paredz, ka līdz šim neapbūvētā dabas un apstādījumu teritorijā tiek plānota savrupmāju apbūve, un attiecīgi tās aizskar Satversmes 115. pantā ietvertās ikvienas personas tiesības uz labvēlīgu vidi. Tātad izskatāmajā lietā Satversmes 115. pantā ietverto tiesību aizskārumu rada jau pats teritorijas plānojums, ar kuru ir grozīts teritorijas funkcionālais zonējums un noteikts atšķirīgs teritorijas izmantošanas veids, nevis vienīgi detālplānojums.

Līdz ar to apstrīdētās normas aizskar Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 115. pantā ietvertās tiesības dzīvot labvēlīgā vidē un tiesvedība lietā nav izbeidzama.

10. Pašvaldības teritorijas plānojumam jābūt izstrādātam, kā arī apstiprinātam normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā. Teritorijas plānošanas procesam jāatbilst tiesību normām, tostarp no Satversmes 115. panta izrietošajiem principiem attiecībā uz sabiedrības uzklausīšanu un ietekmes uz vidi novērtējuma procedūru (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-24-03 9. punktu*). Vērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 115. pantam, Satversmes tiesai jāpārbauda gan teritorijas plānošanas procesa atbilstība normatīvajos aktos noteiktajām formālajām prasībām, gan arī tas, vai process pēc būtības atbildis tiesību normām.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka, pieņemot apstrīdētās normas, tā nav pienācīgi uzklausīta, kā arī nav pienācīgi novērtēta apstrīdēto normu ietekme uz vidi. Savukārt Jūrmalas dome norāda, ka ikviens Pieteikuma iesniedzējas arguments tika rūpīgi izvērtēts, un uzskata, ka teritorijas plānošanas procesā būtiski pārkāpumi nav pieļauti. Pēc VARAM ieskata, Jūrmalas dome ir ievērojusi normatīvajos aktos noteiktās prasības par institūciju un sabiedrības iesaisti, kā arī vērtējusi to izteiktos viedokļus. Teritorijas plānojuma grozījumi tikuši pieņemti normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

Gan sabiedrības uzklausīšana, gan ietekmes uz vidi novērtējums veicams stratēģiskā novērtējuma procedūras ietvaros. Stratēģiskā novērtējuma mērķis ir jau teritorijas plānojuma izstrādes laikā apzināt tā iespējamo ietekmi uz vidi un ņemt vērā šo ietekmi, izstrādājot plānojumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-24-03 11. punktu*).

Stratēģiskais novērtējums ir likumā "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" noteikta procedūra, kas ietver plānošanas dokumenta ietekmes uz vidi novērtēšanu, vides pārskata sagatavošanu, apspriešanu, sabiedrības iesaistīšanu vides pārskata apspriešanā un konsultāciju veikšanu, vides pārskata un tā apspriešanas rezultātu ņemšanu vērā plānošanas dokumenta sagatavošanā un izmantošanu lēmumu pieņemšanai, kā arī informācijas sniegšanu par pieņemto lēmumu. Izstrādājot teritorijas plānojumu, pašvaldībai visu minēto stratēģiskā novērtējuma procedūras darbību veikšana jāatspoguļo vides pārskatā (*sk. likuma "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" 1. panta 6. un 7. punktu*).

Stratēģiskā novērtējuma procedūru, tostarp sabiedrības uzklausīšanu, kā arī vides pārskata saturu reglamentē Ministru kabineta 2004. gada 23. marta noteikumi Nr. 157 "Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums" (turpmāk – Stratēģiskā novērtējuma noteikumi).

Tādējādi Satversmes tiesa vērtēs, vai Teritorijas plānojuma grozījumu stratēģiskā novērtējuma procedūra, tostarp sabiedrības uzklausīšana, notikusi, ievērojot tiesību normās noteiktās prasības.

11. Lietā nav strīda par to, ka Teritorijas plānojuma grozījumu pieņemšanā ir ievērotas Stratēģiskā novērtējuma noteikumos izvirzītās prasības par kārtību, kādā nodrošināma sabiedrības līdzdalība teritorijas attīstības plānošanā. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka tās sniegtos argumentus Jūrmalas dome nav izvērtējusi pēc būtības. Savukārt Jūrmalas dome uzskata, ka uz visiem Pieteikuma iesniedzējas argumentiem ir sniegtas atbildes un tie teritorijas plānošanas procesā tika vērtēti.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka personas tiesības uz līdzdalību teritorijas plānošanas procesā neietver pašvaldības pienākumu

akceptēt visus izteiktos viedokļus. Proti, pašvaldība ir tiesīga nepiekrist ieinteresētās sabiedrības viedoklim un paredzēt citu attīstības risinājumu, kas kopumā vairāk atbilst plānojuma izstrādāšanas mērķim. Taču tās izraudzītajam attīstības risinājumam jābūt argumentētam. Pašvaldības sniegtajām atbildēm uz teritorijas plānojuma izstrādes laikā saņemtajiem priekšlikumiem jābūt tādām, kas ļauj pārliecināties par to, ka šie priekšlikumi ir izvērtēti (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-24-03 10.1. punktu*).

Kārtību, kādā par teritorijas plānojuma un vides pārskata projektu informējama sabiedrība, regulē Stratēģiskā novērtējuma noteikumu 10. un 12. punkts. Kā norādīts Vides pārskatā, notikusi piecu Teritorijas plānojuma grozījumu un Vides pārskata redakciju sabiedriskā apspriešana. Par minēto plānošanas dokumentu sabiedriskās apspriešanas gaitā saņemtajiem iebildumiem un priekšlikumiem ir sagatavoti pārskati (*pieejami: geolatvija.lv*). Satversmes tiesa secina, ka sabiedrība par dažādajām Teritorijas plānojuma grozījumu un Vides pārskata redakcijām bija informēta. Turklāt tika saņemti personu iebildumi un priekšlikumi, tie ir vērtēti, un uz tiem sniegtas atbildes.

Pieteikuma iesniedzēja Teritorijas plānojuma grozījumu sabiedriskajā apspriešanā norādījusi, ka strīdus zemes vienību apbūvei trūkst ekonomiskā pamatojuma un ietekmes uz vidi izvērtējuma. Izskatot šos iebildumus, Jūrmalas dome, uzsverot Attīstības stratēģijā izvirzīto mērķi palielināt pilsētas iedzīvotāju skaitu un konkrēto apbūves teritoriju izvēli pamatojot ar mērķi racionāli izmantot esošo inženiertehnisko un sociālo infrastruktūru, norādījusi, ka mainīt izraudzīto risinājumu nav nepieciešams. Savukārt uz iebildumiem par dabas vērtību izpētes neesību sniegta atbilde, ka šādu detalizētu izpēti paredzēts veikt detālplānojuma izstrādes stadijā (*sk. Jūrmalas domes atbildes vēstules Pieteikuma iesniedzējai lietas 4. sēj. 91.–97. lp. un 100.–102. lp.*). Pieteikuma iesniedzējas piesaistītā sugu un biotopu eksperta Gvido Leiburga atzinumos par strīdus zemes vienībām konstatētais iekļauts Vides pārskatā (*sk. Vides pārskata 99. lp. Pieejams: geolatvija.lv*). Tādējādi Jūrmalas dome ir vērtējusi gan Pieteikuma iesniedzējas iebildumus par strīdus zemes vienību apbūves ekonomisko pamatojumu, gan iebildumus par ietekmes uz vidi izvērtējumu.

Līdz ar to, pieņemot apstrīdētās normas, sabiedrības uzklausīšanas procesā nav pārkāptas normatīvo aktu prasības.

12. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka Jūrmalas domes veiktais ietekmes uz vidi novērtējums nav pilnīgs, jo Jūrmalas dome nav pietiekami konsultējusies ar dabas ekspertiem, nav ieguvusi pilnīgu informāciju par strīdus zemes vienībām un paredzētās apbūves ietekmi uz tām. Pēc vairāku pieaicināto personu ieskata, Vides pārskats nerada pārliecību, ka plānošanas risinājumu ietekme uz vidi un sabiedrības

interesēm būtu izvērtēta pienācīgi. Padziļināta dabas vērtību izpēte detālplānojuma izstrādes stadijā būs novēlota, jo iegūtie dati vairs nevarēs pēc būtības ietekmēt interešu svēršanu.

Turpretī Jūrmalas dome paskaidro, ka strīdus zemes vienību pilnīga apsekošana, ievērojot piesardzības principu, tiks veikta, izstrādājot detālplānojumus, kuros tiks noteikti vides aizsardzības pasākumi un iespējamie iecerētās apbūves apjomi. Apstrīdētās normas izstrādātas, ņemot vērā sertificētas biotopu ekspertes, speciālistes mežu, virsāju, purvu un zālāju jomā, Ineses Silamiķeles 2022. gada jūnijā veiktās apsekošanas rezultātus un konsultācijas, ko viņa sniegusi Teritorijas plānojuma grozījumu izstrādātājiem. Turklāt Vides pārskats papildināts ar Pieteikuma iesniedzējas piesaistītā sugu un biotopu eksperta atzinumos secināto (*sk. Vides pārskata 99. lp. Pieejams: geolatvija.lv*).

Stratēģiskā novērtējuma noteikumu 7.1. apakšpunkts noteic, ka, sagatavojot vides pārskata projektu, tā izstrādātājs konsultējas ar Vides valsts pārraudzības biroju un Valsts vides dienesta reģionālo vides pārvaldi (turpmāk – Valsts vides dienests), kā arī, ja nepieciešams, ar Dabas aizsardzības pārvaldi par vides pārskatā iekļaujamo informāciju un tās detalizācijas pakāpi. Vides pārskatā identificē, apraksta un izvērtē plānošanas dokumenta iespējamo būtisko ietekmi uz vidi un iespējamās alternatīvas, ņemot vērā plānošanas dokumenta mērķus un teritoriju, kura varētu tikt ietekmēta.

No Vides pārskata izriet, ka komentārus un priekšlikumus par Teritorijas plānojuma grozījumiem un Vides pārskatu sniedzis gan Vides valsts pārraudzības birojs, gan Valsts vides dienests, gan arī Dabas aizsardzības pārvalde. Savukārt Jūrmalas dome savu vērtējumu par šo iestāžu viedokli sniegusi Vides pārskata 4. sadaļā "Vides pārskata izstrāde".

Stratēģiskā novērtējuma noteikumu 8. punkts nosaka vides pārskatā iekļaujamo informāciju. Vides pārskata 9. sadaļa "Plānošanas dokumenta īstenošanas iespējamās ietekmes uz vidi novērtējums" citstarp ietver informāciju par strīdus zemes vienībām. Tā satur atsauci uz sistēmu "Ozols", kurā strīdus zemes vienības reģistrētas kā biotopa "mežainas piejūras kāpas" teritorijas. Tajā uzsvērts gan tas, ka Teritorijas plānojuma grozījumu tiešā ietekme uz vidi visvairāk saistīta ar zemes izmantošanas veidu grozīšanu un apbūves teritoriju paplašināšanu, gan arī tas, ka šāda apbūves teritoriju paplašināšana var negatīvi ietekmēt trauslo kāpu mežu ekosistēmu pilsētas teritorijā (*sk. Vides pārskata 111.–115. lpp. Pieejams: geolatvija.lv*). Vides pārskats satur arī citu Stratēģiskā novērtējuma noteikumu 8. punktā norādīto informāciju. No Vides pārskata izriet, ka tā sagatavošana, konsultēšanās par to un tā apspriešana notikusi Stratēģiskā novērtējuma noteikumos paredzētajā kārtībā.

Tomēr pašvaldībai teritorijas plānošanā ir jāievēro ne tikai normatīvajos aktos noteiktās prasības, bet – kā norādīts šā sprieduma 9.1. punktā – arī no Satversmes 115. panta izrietošie ilgtspējas, piesardzības un izvērtēšanas principi.

13. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētās normas neatbilst ilgtspējas, piesardzības un izvērtēšanas principiem, jo nav pamatotas ar ekonomiskiem apsvērumiem, kā arī pilnvērtīgu eksperta izvērtējumu par iespējamo kaitējumu videi. Pašvaldība nav pamatojusi, kāpēc minētos mērķus nav iespējams sasniegt tādā veidā, kas vides stāvokli ietekmētu mazāk. Turklāt pašvaldība, pieņemot apstrīdētās normas, nesasniedz Attīstības stratēģijā noteiktos vides aizsardzības mērķus.

Savukārt, pēc Jūrmalas domes ieskata, ekonomiskie un sociālie mērķi izriet no Attīstības stratēģijas un precīzs sabiedrības ieguvums tiks noskaidrots detālplānojuma izstrādes gaitā. Strīdus zemes vienību apbūve veicinās to ilgtspējīgu izmantošanu un uzlabos to stāvokli. Attīstības stratēģijā nostiprinātais kvalitatīvas vides standarts ir ievērots.

13.1. Lai sekmētu valsts ilgtspēju, ir izveidota attīstības plānošanas sistēma, kuras ietvaros tiek izstrādāti dažādi attīstības plānošanas dokumenti, tostarp teritorijas plānošanas dokumenti. Viens no teritorijas plānošanas mērķiem saskaņā ar ilgtspējas principu ir saglabāt un veidot kvalitatīvu vidi esošajām un nākamajām paaudzēm. Viens no teritorijas plānošanas dokumentiem, ar kura palīdzību ilgtspējas princips tiek īstenots, ir vietējās pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģija. Tajā nosaka pašvaldības ilgtermiņa attīstības stratēģiskos mērķus, attīstības prioritātes un telpiskās attīstības perspektīvu. Savukārt teritorijas plānojumam jābūt izstrādātam atbilstoši ilgtspējīgas attīstības stratēģijai (*sk. Attīstības plānošanas sistēmas likuma 6. panta pirmo daļu un Teritorijas attīstības plānošanas likuma 1. panta 2. punktu, 3. panta 1. punktu, 21. panta pirmo daļu un 23. panta pirmo daļu*).

Attīstības stratēģijā ir izvirzīti šādi uzdevumi: nesadrumstalot lielos mežu masīvus un veidot tajos dabas aizsardzībai un saudzēšanai pielāgotus dabas parkus, saglabājot kāpu ekosistēmu. Tāpat ir noteikts mērķis aizsargāt dabas vērtības un Jūrmalas kūrortvidi, ļaujot ikvienam pilsētā baudīt dabas tuvumu. Dabas teritorijām jābūt pieejamām, to infrastruktūrai jābūt veidotai tā, lai šīs teritorijas būtu pieejamas un izmantojamas visām iedzīvotāju grupām un pilsētas viesiem (*sk. Attīstības stratēģijas 29. un 62. lpp. Pieejama: dokumenti.jurmala.lv*).

No Vides pārskata nav secināms, kā apstrīdētajās normās paredzētā plānotā strīdus zemes vienību izmantošana ietekmētu stratēģisko mērķu – dabas aizsardzība un kāpu ekosistēmas saglabāšana – sasniegšanu. Strīdus zemes vienības ir daļa no lielākas pilsētas meža teritorijas, taču no

Vides pārskata neizriet, ka tajā būtu vērtēta strīdus zemes vienību apbūves ietekme uz tām piegulošo meža teritoriju un pilsētas ainavu. Tāpat no Vides pārskata neizriet, ka tā izstrādes procesā būtu apsvērts tāds iespējamais risks, ka labumu no strīdus zemes vienību apbūves gūtu tikai atsevišķas personas, bet pārējai sabiedrībai pieeja šīm teritorijām tiktu ierobežota. Proti, nevar secināt, ka Vides pārskatā strīdus zemes vienību apbūve būtu saskaņota ar Attīstības stratēģijā noteiktajiem stratēģiskajiem vides aizsardzības mērķiem un attīstības prioritātēm.

13.2. Ilgtspējīgs risinājums ir rodams, ievērojot piesardzības un izvērtēšanas principus.

No izvērtēšanas principa izriet, ka pirms tādas darbības atļaušanas vai uzsākšanas, kura var būtiski ietekmēt vidi, pašvaldībai ir pienākums izvērtēt šīs darbības sekas. Secinot, ka tās būs negatīvas, ir jāizvērtē, vai sabiedrības ieguvums no attiecīgās darbības būs lielāks par tās radīto kaitējumu videi. Savukārt, izvērtējot videi radīto kaitējumu, ir jāvadās pēc piesardzības principa. Saskaņā ar to pašvaldības pienākums ir pēc iespējas savlaicīgi un precīzi novērtēt teritorijas plānojuma iespējamo negatīvo ietekmi uz vidi.

Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro, vai pašvaldība apstrīdēto normu stratēģisko novērtējumu ir veikusi saskaņā ar izvērtēšanas un piesardzības principiem.

13.2.1. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka strīdus zemes vienību apbūve būtiski kaitētu videi, jo tādējādi tiktu izcirsts daudzgadīgs priežu mežs un neatgriezeniski ietekmēta plaša dabas teritorija. Lai pilnvērtīgi tiktu novērtēta iespējamās strīdus zemes vienību apbūves ietekme uz vidi, bija jāpieprasa sugu un biotopu eksperta atzinums.

Jūrmalas dome norāda, ka tā, pieņemot apstrīdētās normas, cik vien tas bijis iespējams, ir ņēmusi vērā vides vērtības, paredzējusi augstus standartus šo vērtību saglabāšanai un samazinājusi jebkādu negatīvo ietekmi uz tām. Lemjot par apbūvi kā plānoto strīdus zemes vienību izmantošanu, Jūrmalas dome ir konsultējusies ar sugu un biotopu eksperti. Teritorijas plānošanas procesa gaitā eksperte gan atzinumus nav sniegusi, bet sniegs tos detālplānojumu izstrādes laikā.

Stratēģiskā novērtējuma noteikumu 9.1. apakšpunkts noteic, ka vides pārskata izstrādātājs konsultējas ar Vides valsts pārraudzības biroju par institūcijām un organizācijām, kurām nosūtīt plānošanas dokumenta un vides pārskata projektu, lai saņemtu komentārus un priekšlikumus. Tādējādi Vides valsts pārraudzības birojam (Vides valsts dienestam) stratēģiskā novērtējuma procesā ir tiesības sniegt ieteikumus par sugu un biotopu eksperta piesaistīšanu. No Stratēģiskā novērtējuma noteikumiem tieši neizriet pašvaldības pienākums saņemt sugu un biotopu eksperta atzinumu par plānošanas dokumenta ietekmi uz vidi vai par vides

pārskatu. Pienākums saņemt sugu un biotopu eksperta atzinumu par tādas zemes vienības funkcionālā zonējuma grozīšanu, kurā atrodas īpaši aizsargājams biotops un īpaši aizsargājamu sugu dzīvotnes, tieši neizriet arī no Sugu un biotopu aizsardzības likuma.

Taču no piesardzības principa izriet nepieciešamība precīzi noteikt un, cik vien tas iespējams, novērst prognozējamo kaitējumu videi. Savukārt izvērtēšanas princips pašvaldībai uzliek pienākumu izvērtēt un pamatot, tieši kāds šis kaitējums varētu būt.

Stratēģiskā novērtējuma noteikumi paredz konsultēšanos ar kompetentajām institūcijām. Kompetentās institūcijas Jūrmalas domei sniedza viedokļus, kuros norādīja uz risku, ka videi varētu tikt nodarīts kaitējums un varētu tikt pārkāpta normatīvajos aktos noteiktā prasība nodrošināt sugu un biotopu labvēlīgu aizsardzību. Piemēram, Vides valsts pārraudzības birojs tieši norādījis uz to, ka pašvaldībai nepieciešams sertificēta sugu un biotopu aizsardzības eksperta atzinums par īpaši aizsargājamā biotopa "mežainas piejūras kāpas" stāvokli un bioloģisko vērtību, kā arī par plānotās savrupmāju dzīvojamās apbūves noteikšanu strīdus zemes vienībās (*sk. Vides valsts pārraudzības biroja 2022. gada 9. maija lēmuma par Vides pārskata pārstrādāšanu 3.5. punktu. Pieejams: eva.gov.lv*).

Ja pašvaldība ir ieguvusi informāciju, ka plānotā strīdus zemes vienību izmantošana varētu nodarīt kaitējumu videi, tai saskaņā ar izvērtēšanas principu ir pienākums šo kaitējumu izvērtēt un pamatot, citstarp pieprasot nepieciešamos atzinumus no ekspertiem.

13.2.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka ne tikai krasta kāpu aizsargjoslai, bet visai Baltijas jūras piekrastei ir liela nozīme bioloģiskās un ainaviskās daudzveidības saglabāšanā. Jūras piekraste ietver ļoti vērtīgas ekosistēmas, kas sastopamas tikai šajā Latvijas teritorijas daļā. Piekrastes biotopus citstarp pārstāv mežainas piejūras kāpas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 12. maija sprieduma lietā Nr. 2010-56-03 14. punktu*). Turklāt pat nelielā biotopa "mežainas piejūras kāpas" platībā var atrasties īpaši aizsargājamas sugas, kurām apstrīdēto normu piemērošanas rezultātā var tikt nodarīts kaitējums. Vērtējot ietekmi uz vidi, jāņem vērā ne tikai teritorijas platība, bet arī tādi kritēriji kā, piemēram, ietekmes ilgums, biežums, seku atgriezeniskums, ietekmes kumulatīvais efekts, iespējamai ietekmei pakļautās teritorijas jutīgums un īpatnības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2024. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-01-03 24.3. punktu*).

Jūrmalas dome Vides pārskata 8. un 9. sadaļā norādījusi, ka apbūves teritoriju paplašināšana var negatīvi ietekmēt vidi, bet nonākusi pie secinājuma, ka būtiska negatīva ietekme uz pilsētas dabas vērtībām kopumā nav prognozējama, jo jauna apbūve plānota jau antropogēni ietekmētās teritorijās, kur inženierinfrastruktūra ir izveidota, un strīdus

zemes vienībām noteiktas savrupmāju apbūves teritorijas apakšzonas ar dabas vidi saudzējošiem parametriem. Ar Teritorijas plānojuma grozījumiem dabas un apstādījumu funkcionālā zona Jūrmalā kopumā tiek nevis samazināta, bet gan palielināta. Funkcionālā zonējuma grozīšanu teritorijās, kur izplatīts biotops "mežainas piejūras kāpas", Jūrmalas dome ir novērtējusi kā būtisku pozitīvu ietekmi uz šā biotopa izplatību. Turklāt no Vides pārskata 9. sadaļas secināms, ka, pēc Jūrmalas domes ieskata, apstrīdētās normas, kas nosaka prasības detālplānojuma izstrādei, nodrošinās strīdus zemes vienībās esošo dabas vērtību detalizētu izpēti un aizsardzību (*sk. Vides pārskata 100. un 112.–115. lpp. Pieejams: geolatvija.lv*).

Savukārt Teritorijas plānojuma grozījumu stratēģiskajā novērtējumā iesaistītās institūcijas un Pieteikuma iesniedzējas piesaistītie eksperti nonākuši pie pretējiem secinājumiem. Piemēram, Valsts vides dienests savā 2022. gada 16. februāra atzinumā par Teritorijas plānojuma grozījumu pilnveidoto (3.0) redakciju un Vides pārskatu norādījis, ka minētā apbūve ne tikai faktiski likvidētu īpaši aizsargājamo biotopu un vērtīgu mežu platības (Bulduros – gandrīz visu aptuveni 10 hektārus lielo mežu), bet arī palielinātu antropogēno slodzi uz līdzās palikušajām īpaši aizsargājamo biotopu teritorijām, samazinātu meža kā dzelzceļa un autotransporta radītā trokšņa slāpētāja funkciju virknē esošo dzīvojamās apbūves teritoriju, kā arī radītu nevēlamu precedentu, jo turpmākajā plānošanā pašvaldībai būtu grūti iebilst pret apbūves iecerēm citiem zemju īpašniekiem līdzīgās situācijās. Turklāt pašvaldības atteikšanās no savrupmāju apbūves citās dabas un apstādījumu teritorijās nekompensēs ar apstrīdētajām normām videi nodarīto kaitējumu, jo arī šo citu teritoriju lielāko daļu klāj biotops "mežainas piejūras kāpas" un iepriekšējie pašvaldības lēmumi par to nodošanu apbūvei ir kļūdaini (*sk. Vides pārskata 165.–166. un 176.–177. lpp. Pieejams: geolatvija.lv*).

Vides valsts pārraudzības birojs norādījis, ka savrupmāju apbūve strīdus zemes vienībās var nelabvēlīgi un neatgriezeniski mainīt īpaši aizsargājamam biotopam raksturīgo ekosistēmu. Teritorijas plānojuma grozījumi paredz, ka detalizēta teritorijas izpēte tiks veikta tikai detālplānojuma izstrādes gaitā, lai gan jau pašreizējā teritorijas plānošanas posmā ir izgaismojušies zināmi apstākļi, kas var ietekmēt strīdus zemes vienību turpmāko izmantošanu. Paredzētās izmaiņas savrupmāju apbūves plānošanā ir jāizvērtē kopsakarā ar Sugu un biotopu aizsardzības likuma 7. panta trešajā daļā noteikto uzdevumu nodrošināt labvēlīgu biotopu aizsardzību (*sk. Vides valsts pārraudzības biroja 2022. gada 9. maija lēmuma par Vides pārskata pārstrādāšanu 3.4. punktu. Pieejams: eva.gov.lv*).

Dabas aizsardzības pārvalde 2022. gada 14. oktobra atzinumā par Teritorijas plānojuma grozījumu pilnveidoto (4.0) redakciju un Vides pārskatu norādījusi, ka Teritorijas plānojuma grozījumu īstenošana samazinātu īpaši aizsargājamo biotopu kvalitāti un platību. Spēkā esošais

teritorijas plānojums jau šobrīd paredz vairāku īpaši aizsargājamo biotopu teritoriju apbūvi un līdz ar to pieļauj to pilnīgu vai daļēju iznīcināšanu. Teritorijas plānojuma grozījumi nedrīkst vēl vairāk samazināt šo biotopu platību un kvalitāti (*sk. Vides pārskata 180. lpp. Pieejams: geolatvija.lv*).

Pieteikuma iesniedzējas pieaicinātais sugu un biotopu eksperts G. Leiburgs 2022. gada 15. novembra atzinumos norāda, ka zemes vienībā "Stirnurags 0601" konstatējis 270–280 gadus vecas priežu mežaudzes, vairākas īpaši aizsargājamas sugas, tādas kā Eiropas efeja, priežu sveķotājkoksngrauzis un meža balodis, vairākus dabas pieminekļus – dižkokus – un atzinis nepieciešamību izveidot mikroliegumu. Zemes vienībās "Pumpuri 3101" un "Jaundubulti 2702" konstatētas vairākas īpaši aizsargājamas sugas – Eiropas efeja, mazais mušķērājs, pupuķis, melnā dzilna, meža balodis –, 18 dižkoki un atzīta nepieciešamība izveidot mikroliegumu. Savukārt zemes vienībās "Bulduri 5408" un "Bulduri 5912" ar G. Leiburga 2022. gada 24. novembra atzinumu konstatētas priežu mežaudzes, kas sasniedz 152–218 gadu vecumu, kā arī vairāku īpaši aizsargājamu sugu, tostarp vidējās ziemcietes un priežu sveķotājkoksngrauža, dzīvotnes. G. Leiburgs norāda, ka apstrīdētās normas ir pretrunā ar īpaši aizsargājamo sugu un biotopu labvēlīgas aizsardzības režīmu un to īstenošana atstās neatgriezeniskas sekas uz strīdus zemes vienībām. Turklāt strīdus zemes vienībās esošo priežu mežaudžu vecums – līdz pat 280 gadiem – apliecina to unikalitāti, nacionālo nozīmi un padara to saglabāšanas nepieciešamību pašsaprotamu, pat ja šajās zemes vienībās netiktu konstatētas īpaši aizsargājamas sugas vai biotopi (*sk. lietas 1. sēj. 98.–135. lp. un 4. sēj. 1.–14. lp.*).

Pašvaldības pienākums nodrošināt sugu un biotopu labvēlīgu aizsardzību izriet no Sugu un biotopu aizsardzības likuma 7. panta. Tā otrā daļa paredz, ka sugas aizsardzības uzdevums ir nodrošināt apstākļus, kas labvēlīgi ietekmē sugu un veicina optimālu tās populāciju izplatību un īpatņu skaitu populācijās. Savukārt biotopa labvēlīga aizsardzība nozīmē to, ka ir jānodrošina tāds faktoru kopums, kas labvēlīgi ietekmē biotopu un tam raksturīgās sugas un veicina biotopa dabisko izplatību, struktūru un funkcijas, kā arī tam raksturīgo sugu izdzīvošanu ilgā laikposmā, kā to nosaka minētā panta trešā daļa.

Aizsargājamās dižkoka teritorijas aizsardzības režīmu nosaka Aizsargājamo teritoriju aizsardzības noteikumu 8. nodaļa. Tā paredz dabas pieminekļa teritorijā aizliegtās darbības, piemēram, tādas darbības, kuru rezultātā tiek bojāts vai iznīcināts dabas piemineklis, kā arī aizliegumu mainīt zemes lietošanas kategoriju un iznīcināt dabisko zemsedzi (*sk. Aizsargājamo teritoriju aizsardzības noteikumu 40. un 44.–47. punktu*).

Kā norāda Dabas aizsardzības pārvalde, izstrādājot detālplānojumu un plānojot konkrētas apbūves vietas un parametrus strīdus zemes vienībās, būtu grūti izvairīties no dabas vērtību bojāšanas vai pat iznīcināšanas. Būvniecības rezultātā ģeomorfoloģiskais veidojums – kāpa – tiek iznīcināts

pilnībā, pārveidojot tā virsmu vai veicot teritorijas labiekārtošanas darbus. Norokot vai pārveidojot kāpas, biotopa izplatības areāls tiek samazināts neatgriezeniski, kā arī var rasties būtiskas izmaiņas biotopa kopējā telpiskajā izvietojumā. Vairāku Eiropas Savienības līmenī aizsargājamu sugu saglabāšanas iespēja ir saistīta ar mežainām kāpām kā šo sugu dzīvotnēm. Piemēram, Jūrmalā bieži sastopamās un strīdus zemes vienībās reģistrētās īpaši aizsargājamās sugas – priežu sveķotājkoksngrauža – dzīvotne ir saistīta ar vecām priedēm. Jaunas apbūves gadījumā būs nepieciešams nocirst kokus, kas ir šīs īpaši aizsargājamās sugas atradne, un galu galā samazināsies šīs pašvaldības teritorijā esošās sugas populācija (*sk. lietas 5. sēj. 79.–84. lp.*). Turklāt biotopa "mežainas piejūras kāpas" aizsardzības stāvoklis Latvijā 2019.–2024. gadā ir novērtēts kā nelabvēlīgs (*sk. informatīvā ziņojuma "Pārskats par ziņojumu par Padomes 1992. gada 21. maija direktīvas 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību ieviešanu 2019.–2024. gadā" 1. pielikumu. Pieejams: varam.gov.lv*).

No minētā izriet, ka, nosakot savrupmāju apbūvi kā strīdus zemes vienību plānoto izmantošanas veidu un atliekot detalizētu dabas un bioloģiskās daudzveidības izpēti uz detālplānojuma izstrādāšanas laiku, pašvaldība nav ņēmusi vērā savu pienākumu nodrošināt sugu un biotopu labvēlīgu aizsardzību un īpaši aizsargājamo dabas teritoriju aizsardzību. Turklāt Satversmes tiesa atzinusi, ka būvniecība iznīcina kāpas un tajās sastopamos biotopus. Tāpēc, risinot pat vienas nelielas teritorijas izmantošanas jautājumus, tā ir jāaplūko visas piekrastes aizsardzības kontekstā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2004. gada 9. marta sprieduma lietā Nr. 2003-16-05 secinājumu daļas 5.1. punktu*). Apstrīdētajās normās nosakot apbūvi kā plānoto strīdus zemes vienību izmantošanu, nav izvērtēts risks, ka varētu tikt pārkāptas Sugu un biotopu aizsardzības likuma un Aizsargājamo teritoriju aizsardzības noteikumu normas.

13.3. Ņemot vērā iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka Jūrmalas dome, veicot apstrīdēto normu stratēģisko novērtējumu, nav izpildījusi no ilgtspējas principa izrietošo pienākumu teritorijas plānojumā noteikto teritorijas izmantošanu saskaņot ar Attīstības stratēģijā izvirzītajiem stratēģiskajiem mērķiem un pilsētas attīstības prioritātēm. Tāpat stratēģiskajā novērtējumā nav ievērots no piesardzības un izvērtēšanas principiem izrietošais pienākums savlaicīgi un precīzi izvērtēt kaitējumu, ko apstrīdēto normu īstenošana varētu radīt videi. Tādējādi apstrīdēto normu stratēģiskais novērtējums nav veikts pienācīgi un tas izskatāmajā lietā ir radījis būtisku procesuālu pārkāpumu, kura dēļ Satversmes tiesai ir pamats atzīt apstrīdētās normas par neatbilstošām Satversmes 115. pantam.

Turklāt Jūrmalas domei sakarā ar nepieciešamību nodrošināt Teritorijas plānojuma grozījumu ilgtspēju bija pienākums, ņemot vērā

izvērtēšanas principu, pamatot to, ka ar apstrīdētajām normām ir panākts līdzsvars starp vides aizsardzības, ekonomiskajām un sociālajām interesēm, proti, pamatot, ka ar apstrīdētajām normām radītais sabiedrības ieguvums pārsniegs kaitējumu videi, ko šo normu īstenošana varētu izraisīt. Teritorijas plānojuma grozījumu izstrādes dokumentos nav sniegts datos balstīts pamatojums tam, ka apstrīdētās normas nodrošina pašvaldības izvirzīto ekonomisko un sociālo mērķu sasniegšanu un sabiedrības ieguvums būs lielāks par iespējamo kaitējumu videi.

Līdz ar to apstrīdēto normu pieņemšanas procesā ir pārkāpti ilgtspējas, piesardzības un izvērtēšanas principi un apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 115. pantam.

14. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav lēmusi citādi. Saskaņā ar šā likuma 31. panta 11. punktu Satversmes tiesa var spriedumā norādīt citu brīdi, ar kuru apstrīdētā tiesību norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, zaudē spēku.

Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no to spēkā stāšanās brīža, tas ir, no 2024. gada 6. februāra. Tādējādi Satversmes tiesai ir jāapsver, ar kuru brīdi šīs normas atzīstamas par spēkā neesošām.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka tai iespēju robežās jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu pieteikuma iesniedzējiem vai citām personām Satversmē ietverto pamattiesību aizskārumu, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-01-03 26.3. punktu*). Apstrīdētās normas ir pretrunā ar Satversmes 115. pantā ietvertajām ikvienas personas tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē. Tās skar ne tikai Jūrmalas iedzīvotāju tiesības, bet arī sabiedrību kopumā. Satversmes tiesas uzdevums ir pēc iespējas mazināt sabiedrības tiesību aizskārumu un novērst iespēju, ka apstrīdēto normu piemērošanas rezultātā varētu rasties neatgriezeniskas sekas. Tāpēc apstrīdētās normas atzīstamas par spēkā neesošām no to spēkā stāšanās brīža, proti, no 2024. gada 6. februāra.

Ja tas ir iespējams un nepieciešams, Satversmes tiesa sprieduma nolēmumu daļā var atzīt, ka juridisku spēku atgūst tiesību normas, kas grozītas ar tādu apstrīdēto aktu, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-01-03 26.3. punktu*). Jāņem vērā arī viens no teritorijas plānošanas principiem – pēctecības princips –, kas pašvaldības teritorijas plānojumu ļauj atcelt, tikai

nodrošinot to, ka attiecīgajā teritorijā ir spēkā kāds cits teritorijas plānojums. Tādējādi Satversmes tiesa sava sprieduma nolēmumu daļā var atzīt, ka juridisku spēku atgūst plānojums, kas aizstāts ar apstrīdēto plānojumu, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 28. punktu*).

Līdz ar to atzīstams, ka attiecībā uz strīdus zemes vienībām ir spēkā ar Jūrmalas pilsētas domes 2016. gada 24. marta saistošajiem noteikumiem Nr. 8 "Par Jūrmalas pilsētas teritorijas plānojuma grozījumu grafiskās daļas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu apstiprināšanu" apstiprinātā Jūrmalas pilsētas teritorijas plānojuma grozījumu grafiskās daļas un teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu normas redakcijā, kas bija spēkā līdz 2024. gada 5. februārim.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt Jūrmalas domes 2024. gada 25. janvāra saistošo noteikumu Nr. 2 "Par Jūrmalas valstspilsētas teritorijas plānojuma grozījumu, grafiskās daļas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu apstiprināšanu" teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu 2411., 2412. un 2413. punktu, kā arī grafiskās daļas normas, ar kurām zemes vienību ar kadastra apzīmējumiem 13 000 030 601, 13 000 075 408, 13 000 075 912, 13 000 112 702 un 13 000 123 101 funkcionālais zonējums mainīts uz savrupmāju apbūves teritoriju, **par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam un spēkā neesošām no to spēkā stāšanās brīža.**

2. Noteikt, ka **attiecībā uz zemes vienībām ar kadastra apzīmējumiem 13 000 030 601, 13 000 075 408, 13 000 075 912, 13 000 112 702 un 13 000 123 101 ir spēkā** ar Jūrmalas pilsētas domes 2016. gada 24. marta saistošajiem noteikumiem Nr. 8 "Par Jūrmalas pilsētas teritorijas plānojuma grozījumu grafiskās daļas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu apstiprināšanu" **apstiprinātā Jūrmalas pilsētas teritorijas plānojuma grozījumu grafiskās daļas un teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu normas redakcijā, kas bija spēkā līdz 2024. gada 5. februārim.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2026. gada 12. februārī

lietā Nr. 2024-27-0103

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību "SALDUS ENERĢIJA" konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.^{2} un 28.^{1} pantu,

rakstveida procesā 2026. gada 13. janvāra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Elektroenerģijas tirgus likuma 31.^{2} panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam un Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 48.5., 48.8. un 60.1. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2005. gada 5. maijā pieņēma Elektroenerģijas tirgus likumu, kas stājās spēkā 2005. gada 8. jūnijā.

Ar 2020. gada 30. janvāra likumu "Grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā", kas stājās spēkā 2020. gada 15. februārī, Elektroenerģijas tirgus likums tika papildināts ar 31.^{2} pantu, kura trešā daļa nosaka: "Pārkāpumus, par kuriem atceļamas saskaņā ar šā likuma 28., 28.^{1}, 29. vai 30. pantu piešķirtās tiesības uz valsts atbalstu, kā arī kārtību, kādā tās atceļamas, nosaka Ministru kabinets. Lemjot par piešķirto tiesību atcelšanu, vienlaikus izlemjams jautājums par pienākuma uzlikšanu elektroenerģijas ražotājam atmaksāt nepamatoti vai nelikumīgi saņemto valsts atbalstu. Elektroenerģijas ražotājam ir pienākums pierādīt līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei, ka tas, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai" (turpmāk – apstrīdētā likuma norma).

Lai citstarp izpildītu minēto deleģējumu, Ministru kabinets 2020. gada 2. septembrī izdeva noteikumus Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā

arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību", kas stājās spēkā 2020. gada 11. septembrī (turpmāk – apstrīdētie noteikumi).

Apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunkts (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) paredzēja: "Birojs pieņem lēmumu, ar kuru atceļ komersantam piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības, ja: [..]

48.5. elektrostacijā nav uzstādītas mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmas atbilstoši šo noteikumu 21. punktam vai uzstādīto mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņi ir nokavēti ilgāk par 10 dienām; [..]

48.8. elektrostacijā netiek nodrošināta saražotās elektroenerģijas izlietošana elektrostacijas darbības nodrošināšanai saskaņā ar šiem noteikumiem."

Savukārt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) noteica: "Birojs [..] nekavējoties pieņem lēmumu par pienākumu mēneša laikā atmaksāt publiskajam tirgotājam nepamatoti saņemto valsts atbalstu:

60.1. šo noteikumu 47.5., 48.1., 48.4., 48.5., 48.6., 48.7. vai 48.8. apakšpunktā minētajā gadījumā – valsts atbalstu par elektroenerģijas pārdošanu obligātā iepirkuma ietvaros, ko publiskais tirgotājs izmaksājis par periodu kopš šo noteikumu 38. punktā minētā pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa."

2. Pieteikuma iesniedzēja – sabiedrība ar ierobežotu atbildību "SALDUS ENERĢIJA" (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā likuma norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. pantam, savukārt apstrīdēto noteikumu 48.5., 48.8. un 60.1. apakšpunkts (turpmāk kopā – apstrīdētās noteikumu normas) – Satversmes 105. pantam.

Pieteikuma iesniedzēja ir elektroenerģijas ražotāja, kurai, pamatojoties uz Elektroenerģijas tirgus likuma 29. pantu, ar Ekonomikas ministrijas 2011. gada 1. marta lēmumu tika piešķirtas tiesības pārdot tās biomasas elektrostacijā (turpmāk – Elektrostacija) saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros. Ņemot vērā Ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumu Nr. 262 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību" (turpmāk – Noteikumi Nr. 262) prasības, Pieteikuma iesniedzēja sagatavoja un 2019. gada 29. maijā iesniedza Ekonomijas ministrijai Elektrostacijas principiālo elektriskā pieslēguma shēmu (turpmāk – Pieslēguma shēma), kuru Ekonomijas ministrija ar 2019. gada 22. jūlija vēstuli saskaņoja. Pieslēguma shēmā Pieteikuma iesniedzēja norādīja Elektrostacijā esošās iekārtas un objektus, citstarp iekārtas, kuras juridiski pieder citam

komersantam, kā arī šo iekārtu un objektu pieslēguma punktus, kas nosaka Elektrostacijas robežas.

Būvniecības valsts kontroles birojs (turpmāk – Birojs) 2021. gada 21. septembrī, pēc pārbaudes veikšanas Elektrostacijā, pamatojoties uz apstrīdētajām noteikumu normām, pieņēma lēmumu par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un pienākuma uzlikšanu Pieteikuma iesniedzējai atmaksāt saņemto valsts atbalstu (turpmāk – Atcelšanas lēmums). Minētais lēmums pamatots ar to, ka Elektrostacijā atrodas siltumenerģijas cirkulācijas sūkņi, kuri netiek nodrošināti ar Elektrostacijā saražoto elektroenerģiju, bet bez kuriem neatkarīgi no to juridiskās piederības nav iespējams veikt lietderīgās siltumenerģijas tālāku nodošanu un uzskaiti. Tādējādi Elektrostacijā netiek nodrošināta saražotās elektroenerģijas izlietošana elektrostacijas darbības nodrošināšanai saskaņā ar apstrīdētajiem noteikumiem. Tāpat Atcelšanas lēmums pamatots ar to, ka Elektrostacijā nav uzstādītas mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmas atbilstoši apstrīdēto noteikumu (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) 21. punktam. Pieteikuma iesniedzējai gan pēc tam, kad tā sniedza Birojam argumentus par pārbaudes aktā Nr. 7-1.2/2021/12 (turpmāk – Pārbaudes akts) konstatētajiem apstākļiem, gan vēlāk, kad tā pārsūdzēja Atcelšanas lēmumu tiesā, tika piemērota apstrīdētā likuma norma, kas uzliek elektroenerģijas ražotājam pienākumu pierādīt līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei tā rīcības atbilstību normatīvo aktu prasībām.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētā likuma norma pārkāpj Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietverto nevainīguma prezumpciju, jo paredz fakta legālo prezumpciju par elektroenerģijas ražotāja pieļautu normatīvo aktu pārkāpumu un šīs prezumpcijas atspēkošanas pienākums gulstas uz pašu ražotāju. Savukārt tad, ja tiktu secināts, ka apstrīdētā likuma norma neierobežo Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietverto nevainīguma prezumpciju, būtu vērtējama šīs normas atbilstība Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu.

Apstrīdētā likuma norma ir piemērojama administratīvajā procesā, bet šim procesam piemīt vairāki elementi, kas raksturo tāda nodarījuma raksturu un smagumu, kas attiecas uz krimināltiesību jomu. Proti, administratīvais process, kurā piemērojama apstrīdētā likuma norma, var noslēgties ar to, ka paliek spēkā tāds Biroja lēmums, ar kuru elektroenerģijas ražotājam uzlikts pienākums atmaksāt nepamatoti saņemtu valsts atbalstu par visu periodu no brīža, kad tas iesniedzis Birojam pārskatu par elektrostacijas darbību iepriekšējā gadā, nevis tikai par periodu, kurā elektroenerģijas ražotājs pieļāvis pārkāpumu. Tādējādi pienākumam atmaksāt saņemto valsts atbalstu ir sodošs raksturs. Turklāt arī valsts atbalsta apmērs, ko elektroenerģijas ražotājam, pamatojoties uz apstrīdētajām noteikumu normām, var nākties atmaksāt, liecina par tā atbilstību krimināltiesību jomai.

Apstrīdētā likuma norma neatbilst likuma kvalitātes prasībām, jo tajā ietvertā fakta legālā prezumpcija neattiecas uz precīzi definētām, specifiskām situācijām. Proti, elektroenerģijas ražotājam atbilstoši šai normai ir pienākums pierādīt atbilstību visām un jebkādām ar valsts atbalsta saņemšanu saistītām tiesību normu prasībām, kuras uz to bijušas attiecināmas laikposmā, kad tas saņēmis valsts atbalstu.

Apstrīdētajā likuma normā ietvertās fakta legālās prezumpcijas leģitīmais mērķis varētu būt tāds pats kā valsts atbalstu saņemošo elektroenerģijas ražotāju darbības kontroles kopējais mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka kontroles mehānismu kopējais mērķis ne vienmēr sakrīt ar fakta legālās prezumpcijas leģitīmo mērķi, tādēļ likumdevējam vajadzētu specifiski pamatot to, kādēļ konkrētā regulējuma ietvaros pastāv sarežģījumi ar nevainīguma prezumpcijas ievērošanu un kādēļ ir nepieciešama atkāpšanās no tās.

Personai, kurai fakta legālā prezumpcija tiek piemērota, nav nodrošināta iespēja ar tās rīcībā jau esošiem vai tai vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem šo prezumpciju atspēkot. Proti, apstrīdētā likuma norma paredz elektroenerģijas ražotāja pienākumu pierādīt tā rīcības atbilstību normatīvo aktu prasībām par visu laikposmu, kurā tas saņēmis valsts atbalstu, citstarp pat par laikposmu līdz apstrīdētās likuma normas pieņemšanai, kad elektroenerģijas ražotājam bija jāatspēko tikai tie tiesību normu pārkāpumi, kurus uzraugošā iestāde pirms tam bija pamatojusi un pierādījusi. Tāpat nav saprotams, kas tieši elektroenerģijas ražotājam ir jāpierāda, jo apstrīdētajā likuma normā nav paredzēti nekādi ierobežojoši kritēriji attiecībā uz tiesību normu prasībām vai pierādāmajiem apstākļiem. Turklāt prezumpcijas atspēkošana ir nesamērīgi sarežģīta arī tādēļ, ka atspēkošanai nepieciešamie pierādījumi var atrasties pie citām personām.

Pastāv arī citi, personas tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem elektroenerģijas ražotāju darbības kontroli iespējams nodrošināt tikpat efektīvi. Pirmkārt, efektīvu kontroli ir iespējams nodrošināt ar Administratīvā procesa likumā un apstrīdētajos noteikumos jau paredzētajām uzraugošās iestādes pilnvarām. Otrkārt, likumdevējs normatīvajos aktos varēja noteikt papildu pilnvaras uzraugošajai iestādei un attiecīgus pienākumus elektroenerģijas ražotājam, piemēram, uzlikt elektroenerģijas ražotājam pienākumu uzglabāt konkrētus dokumentus vai nepieciešamības gadījumā nodrošināt kontrolētājiem iespēju iekļūt tā saimnieciskās darbības telpās. Treškārt, likumdevējs varēja noteikt gadījumus, kuros izmaksas, kas objektīvi nepieciešamas elektroenerģijas ražotāju darbības kontrolei, pilnībā vai daļēji sedz elektroenerģijas ražotājs.

Pieteikuma iesniedzēja neapšauba to, ka visas sabiedrības interesēm atbilst nepamatoti vai nelikumīgi saņemta valsts atbalsta tiesību atcelšana

un šā atbalsta atmaksāšana. Tomēr apstrīdētā likuma norma paredz valsts atbalsta tiesību liegšanu ne tikai tādam elektroenerģijas ražotājam, kurš nav ievērojis normatīvos aktus, bet arī tādam elektroenerģijas ražotājam, kurš nav pierādījis to, ka ir ievērojis normatīvos aktus. Tādējādi apstrīdētā likuma norma nav vērsta uz objektīvās patiesības noskaidrošanu, ko prasa sabiedrības intereses administratīvajā procesā.

Savukārt apstrīdētās noteikumu normas neatbilst Satversmes 105. pantā ietvertajām tiesībām uz īpašumu, jo paredz obligāta administratīva akta izdošanu, nevērtējot katras situācijas samērīgumu un lietderības apsvērumus. Šīs normas ir izsludinātas un publiski pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kā arī pietiekami skaidri formulētas. Tomēr to izdošanas procesā nav ievērota normatīvajos aktos paredzētā kārtība, jo ir pārkāpts varas dalīšanas princips un parlamenta virsvadības princips. Proti, apstrīdētās noteikumu normas regulē obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas pamatus un pienākumu atmaksāt nepamatoti saņemto valsts atbalstu, bet tie ir uzskatāmi par tik svarīgiem un nozīmīgiem valsts un sabiedrības dzīves jautājumiem, ka tos bija jāizlemj pašam likumdevējam. Turklāt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts ir izdots, pārsniedzot likumdevēja piešķirto pilnvarojumu. Tas uzliek elektroenerģijas ražotājam pienākumu atmaksāt visu saņemto valsts atbalstu, ko publiskais tirgotājs izmaksājis par periodu kopš pēdējā pārskata par elektrostacijas darbību iepriekšējā gadā iesniegšanas termiņa. Taču apstrīdētajā likuma normā, uz kuras pamata izdota minētā apstrīdēto noteikumu norma, ietvertā pilnvarojuma apjoms aprobežojas tikai ar nepamatoti vai nelikumīgi saņemtās valsts atbalsta daļas atgūšanu.

Apstrīdēto noteikumu normu izdošanas procesā nav ievērots arī labas likumdošanas princips, jo nav ņemtas vērā Eiropas Savienības tiesību prasības. Proti, apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā noteiktās tiesiskās sekas nevar tikt pielāgotas vai individuāli izvērtētas atkarībā no konkrētās lietas faktiskajiem apstākļiem, kā to prasa samērīguma princips un Eiropas Savienības Tiesas judikatūra. Turklāt, uzliekot pienākumu elektroenerģijas ražotājam atmaksāt tādu saņemtā valsts atbalsta daļu, kas faktiski nav uzskatāma par nepamatotu vai nelikumīgu valsts atbalstu, Ministru kabinets nav ievērojis Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 107. un 108. pantā noteiktās prasības, kas neļauj valstij netaisni iedzīvoties.

Apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības aizsardzība, un tās ir piemērotas minētā mērķa sasniegšanai. Tomēr pastāv citi, personas tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem šo leģitīmo mērķi var sasniegt tādā pašā kvalitātē. Viens no šādiem līdzekļiem jau bija paredzēts Noteikumos Nr. 262, kas par apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā

norādītajiem pārkāpumiem paredzēja brīdinājuma izteikšanu elektroenerģijas ražotājam un noteica termiņu pārkāpumu novēršanai. Ja pārkāpumi konkrētajā termiņā netika novērsti, valsts atbalsts bija jāatmaksā tikai par laikposmu kopš brīdinājuma izteikšanas. Alternatīvs līdzeklis būtu arī tāda regulējuma ietveršana apstrīdētajās noteikumu normās, kas tiesību piemērotājam ļautu ņemt vērā to, vai elektroenerģijas ražotājs pārkāpumus ir pieļāvis apzināti un ar mērķi nepamatoti saņemt valsts atbalstu. Savukārt attiecībā uz valsts atbalsta atmaksas pienākumu personas tiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu šāda pienākuma attiecināšana tikai uz gadījumiem, kad pārkāpums, kura dēļ tiek atceltas obligātā iepirkuma tiesības, nav formāls un reāli rada iespēju saņemt nepamatotu valsts atbalstu. Turklāt šādā gadījumā elektroenerģijas ražotājam valsts atbalsts būtu jāatmaksā tikai nepamatoti saņemtajā apmērā.

Sabiedrības interesēs ir nodrošināt to, ka obligātā iepirkuma tiesības netiek izmantotas tām neparedzētiem mērķiem vai krāpnieciskos nolūkos, kā arī atgūt nepamatoti saņemtu valsts atbalstu, taču apstrīdēto noteikumu normu piemērošana formālu vai maznozīmīgu pārkāpumu gadījumos ne vien neatbilst sabiedrības interesēm, bet pat nonāk ar tām pretrunā. Šādos apstākļos valsts atbalsta sistēma, kas ir nozīmīgs instruments enerģētikas politikas virzīšanai uz klimatneitralitāti visā Eiropas Savienībā, faktiski kļūst neefektīva un tādējādi ilgtermiņā radīs ne tikai būtisku sabiedrības interešu aizskārumu, bet arī neatgriezenisku kaitējumu vides aizsardzības interesēm.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka Saeimas atbildes rakstā ietvertie apsvērumi par tiesvedības izbeigšanu daļā par apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 92. pantam nav pamatoti. Apstrīdētā likuma norma paredz izņēmumu no Administratīvā procesa likuma regulējuma, jo noteic, ka administratīvajā procesā par valsts atbalsta apturēšanu, piešķirto tiesību atcelšanu un saņemtā atbalsta atgūšanu komersantam ir jāpierāda savas rīcības atbilstība tiesību normām, bet iestādei nav jāpierāda, ka komersanta rīcība tām neatbilst. Tieši šis apgrieztās pierādīšanas standarts, kas ietverts apstrīdētajā likuma normā, ir Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma cēlonis. Papildus izteikts lūgums Satversmes tiesai vērsties Eiropas Savienības Tiesā prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto likuma normu, – Saeima – uzskata, ka tiesvedība par apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 92. pantam būtu izbeidzama. Ja tiesvedība lietā par apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 92. pantam tomēr netiktu izbeigta, Saeima pauž savu uzskatu, ka šī norma atbilst minētajam Satversmes pantam.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir secinājusi, ka Elektroenerģijas tirgus likumā ietvertā norma, kas piešķir Ministru kabinetam pilnvarojumu izlemt noteiktus jautājumus, pret personu ir neitrāla. Proti, šāds pilnvarojums pats par sevi personai nekādus jaunus pienākumus vai tiesības nerada. Tādējādi tiesvedība daļā par apstrīdētās likuma normas pirmā un otrā teikuma atbilstību Satversmes 92. pantam būtu izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu. Savukārt attiecībā uz apstrīdētās likuma normas trešo teikumu Saeima norāda, ka nevis minētā norma, bet gan apstrīdētās noteikumu normas vai to piemērošanas rezultātā pieņemtie lēmumi varētu aizskart Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības. Apstrīdētās likuma normas trešais teikums vienīgi uzliek komersantam pierādīšanas pienākumu administratīvā procesa ietvaros, tātad pats par sevi neaizskar un neierobežo elektroenerģijas ražotāja pamattiesības. Tādējādi arī šajā daļā tiesvedība lietā būtu izbeidzama.

Lai noskaidrotu, vai apstrīdētā likuma norma patiešām ierobežo Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietverto nevainīguma prezumpciju un pieļauj nepamatotas atkāpes no minētajā Satversmes normā ietvertās prasības, ka personai pašai nav jāpierāda savs nevainīgums, ir nepieciešams vērtēt, vai apstrīdētā likuma norma ir daļa no tāda procesa, kas uzskatāms par apsūdzības procesu Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta izpratnē. Saeima nepiekrīt Pieteikuma iesniedzējas viedoklim, ka pienākumam atmaksāt valsts atbalstu pilnā apmērā ir sodošs raksturs, ko apliecina īpaša bardzība. Ilgstoša un konsekventa Eiropas Savienības Tiesas judikatūra apstiprina, ka nelikumīgi vai nepamatoti saņemta valsts atbalsta atgūšana ir nevis sankcija, bet gan loģiskas sekas, kas izriet no nepamatotu priekšrocību atņemšanas komersantam. Proti, pienākuma atmaksāt valsts atbalstu par konkrētu laikposmu un obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas mērķis ir nevis komersanta sodīšana, bet gan iepriekšējās tiesiskās un sabiedrības labklājības interesēm atbilstošās situācijas atjaunošana, kas nepieļauj ne pagātnē bijušu, ne uz nākotni vērstu nepamatotu priekšrocību piešķiršanu komersantam, kurš neievēro ar valsts atbalstu saistītos noteikumus. Tādējādi apstrīdētā likuma norma nav uzskatāma par daļu no tāda procesa, kas Konvencijas 6. panta izpratnē ir uzskatāms par apsūdzības procesu, jo pienākums atmaksāt valsts atbalstu pilnā apmērā nav sankcija jeb sods. Tātad uz šo procesu nav attiecināma Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietvertā nevainīguma prezumpcija.

Vērtējot apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu, norādāms, ka tā ir pietiekami skaidri formulēta, jo ļauj elektroenerģijas ražotājam saprast viņam uzlikto pienākumu saturu un paredzēt šīs normas piemērošanas

sekas. Tā dod skaidru signālu, ka tiesību normu piemērotājam ir jānoskaidro visi faktiskie un tiesiskie apstākļi, lai izvērtētu to, vai valsts atbalsts saņemts, ievērojot normatīvajos aktos noteiktās prasības. Pieteikuma iesniedzējas paustie argumenti liecina nevis par grūtībām izprast apstrīdētās likuma normas saturu, bet gan par nevēlēšanos pildīt apstrīdētajā likuma normā noteikto pienākumu un grūtībām konkrētajos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos pierādīt to, ka normatīvajos aktos noteiktās prasības valsts atbalsta saņemšanai ir ievērotas.

Apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības aizsardzība. Tas ir piemērots šā leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo novērš iespējas nepamatoti vai nelikumīgi saņemt valsts atbalstu un nodrošina to, ka valsts atbalsta maksājumus saņem tikai tādi elektroenerģijas ražotāji, kuri ir ievērojuši normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai.

Nepastāv citi, personas tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem būtu iespējams tikpat efektīvi sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi. Efektīva uzraudzība un kontrole, kas līdz šim tika un joprojām tiek nodrošināta ar Administratīvā procesa likumā un apstrīdētajos noteikumos paredzētajām uzraugošās iestādes pilnvarām, ir nevis alternatīvs līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai, bet gan spēkā esošā regulējuma saglabāšana. Uzraugošās iestādes pilnvaru paplašināšana nesasniegtu apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi, jo iestādei nebūtu iespējas savlaicīgi iegūt visu tai nepieciešamo informāciju, kura ir paša elektroenerģijas ražotāja rīcībā. Savukārt ar nepieciešamo pierādījumu un informācijas iegūšanu saistīto izdevumu atlīdzināšanas pienākums nebūtu uzskatāms par personai saudzīgāku alternatīvu līdzekli, jo tas radītu citu ierobežojumu, proti, Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietverto tiesību uz īpašumu ierobežojumu.

Apstrīdētā likuma norma kalpo visas sabiedrības interesēm, lai valsts atbalstu saņemtu tikai tie elektroenerģijas ražotāji, kuri izpilda obligātā iepirkuma sistēmā pastāvošās prasības. Turklāt obligātā iepirkuma uzraudzības un kontroles mehānisma tiesiskais regulējums sekmē valsts atbalsta sistēmas efektivitāti un samazina šīs sistēmas kopējās izmaksas, tātad labvēlīgi ietekmē visus elektroenerģijas galalietotājus. Līdz ar to labums, ko gūst sabiedrība no apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma, ir lielāks par elektroenerģijas ražotāja tiesībām un likumiskajām interesēm radīto zaudējumu.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdētās noteikumu normas, – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētās noteikumu normas atbilst Satversmes 105. pantam.

Apstrīdētās noteikumu normas ir izdotas, pamatojoties uz apstrīdēto likuma normu, ar kuru likumdevējs pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt

pārkāpumus, par kuriem atceļamas saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likuma 29., 28.[1], 29. vai 30. pantu piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības, kā arī kārtību, kādā tās atceļamas. Apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā ir noteikti divi šādi pārkāpumi, savukārt 60.1. apakšpunktā noteikta obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas kārtība. Tādējādi apstrīdētās noteikumu normas ir izdotas, ievērojot Ministru kabinetam piešķirtā pilnvarojuma robežas.

Apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība, jo tiek samazinātas elektroenerģijas galalietotāju izmaksas, kā arī izskausta nesaimnieciska un negodprātīga rīcība konkrētajā nozarē. Apstrīdētās noteikumu normas ir piemērotas minēto leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo palīdz elektroenerģijas tirgū novērst nepamatotus konkurences izkropļojumus, kas savukārt ietekmē elektroenerģijas gala cenu.

Pieņemot grozījumus Elektroenerģijas tirgus likumā, likumdevējs uzdeva Ministru kabinetam, pilnveidojot obligātā iepirkuma tiesību sistēmu, uzlikt lielāku atbildību elektroenerģijas ražotājiem, lai tādējādi nodrošinātu valsts atbalstu regulējošajās tiesību normās noteikto pienākumu izpildi. Tātad nepastāv citi, personas tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Valsts atbalsta mehānismam jābūt tādam, lai valsts finanšu līdzekļi tiktu izlietoti pēc iespējas efektīvāk. Apstrīdētās noteikumu normas ir viens no instrumentiem, kas kalpo tam, lai valsts kopumā nodrošinātu obligātā iepirkuma komponentes ietekmi uz elektroenerģijas gala cenas mazināšanu, veicinātu tautsaimniecības konkurētspēju un nepieļautu sabiedrības maksātspējas pasliktināšanos. Ar apstrīdētajām noteikumu normām ir sabalansēta sabiedrības interese saņemt no atjaunojamiem energoresursiem saražotu elektroenerģiju par saprātīgu cenu un elektroenerģijas ražotāju interese atgūt veiktos ieguldījumus. Turklāt tiesisko attiecību noteiktība un stabilitāte, komersantam un sabiedrībai apzinoties to, ka komersantam piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros tiks atceltas, ja tas neizpildīs konkrētas prasības, ir vērtējama augstāk par komersanta tiesībām un tiesiskajām interesēm. Tādējādi sabiedrības ieguvums no apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma ir lielāks par elektroenerģijas ražotāja tiesībām un tiesiskajām interesēm radīto zaudējumu.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka apstrīdētajā likuma normā ietvertais regulējums atbilst LESD 108. pantā ietvertajiem dalībvalstu pienākumiem. Izvērtējot šajā normā paredzēto pierādīšanas pienākuma sadali, nav konstatējams pamats apšaubīt tā

atbilstību Eiropas Savienības tiesībās pastāvošajiem līdzvērtības un efektivitātes principiem. Proti, nav tāda procesuāli tiesiska regulējuma, kas efektīvāk nacionālā līmenī nodrošinātu dažādu atbalsta shēmu un citu līdzīgu atbalsta programmu īstenošanu. Ja normatīvo aktu prasības valsts atbalsta saņemšanai ir ievērotas, tad pierādīšanas pienākuma izpilde ir atkarīga vienīgi no paša komersanta rīcības – gan no to pierādījumu saglabāšanas, kuri apliecina valsts atbalsta saņemšanai normatīvajos aktos noteikto prasību ievērošanu, gan no aktīvas un pienācīgas pamatošanas ar saviem paskaidrojumiem un pierādījumiem minēto prasību ievērošanu administratīvā procesa ietvaros. Turklāt, kā tas ir atzīts administratīvo tiesu pastāvīgajā judikatūrā, privātpersonas pienākums sniegt paskaidrojumus un nodrošināt nepieciešamos pierādījumus palielinās proporcionāli tam, cik lielā mērā lēmuma pieņemšanas process notiek pašas privātpersonas interesēs. Attiecībā uz faktiem, kas veicina privātpersonai labvēlīga lēmuma pieņemšanu, ir dabiski un atbilstoši pierādījumu nastu uzlikt privātpersonai, nevis iestādei. Kaut arī atbilstoši objektīvās izmeklēšanas principam informācijas iegūšana ir iestādes pienākums, tas nenozīmē, ka privātpersonai administratīvajā procesā nebūtu pienākuma piedalīties lietas apstākļu noskaidrošanā un pierādījumu vākšanā. Jo lielāka ir privātpersonas interese saņemt attiecīgo administratīvo aktu, jo lielāks ir tās pienākums līdzdarboties nepieciešamo apstākļu noskaidrošanā.

Eiropas Savienības 2009. gada 23. aprīļa direktīvas 2009/28/EK par atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanu un ar ko groza un sekojoši atceļ direktīvas 2001/77/EK un 2003/30/EK (turpmāk – Direktīva 2009/28/EK) mērķis ir veicināt pārrobežu atbalstu atjaunojamiem energoresursiem. Pārņemot Direktīvas 2009/28/EK prasības, dalībvalstīm faktiski ir rīcības brīvība atbalsta shēmu īstenošanā un šo shēmu satura noteikšanā, ja vien tiek sasniegti Direktīvas 2009/28/EK mērķi. Arī apstrīdētajās noteikumu normās ietvertais regulējums, kas nosaka gadījumus, kad Birojam jālemj par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un pienākuma uzlikšanu komersantam atmaksāt saņemto valsts atbalstu, ir saistīts ar atbalsta shēmas ietvaros komersantam piešķirtajām tiesībām, un tajā nav saskatāma pretruna starp minēto regulējumu un Direktīvas 2009/28/EK mērķu sasniegšanu. Apstrīdētās noteikumu normas drīzāk pat veicina Direktīvas 2009/28/EK mērķu sasniegšanu, preventīvi novēršot gadījumus, kad komersants nepilda savus pienākumus atbalsta shēmas ietvaros un tādējādi apdraud tās efektivitāti.

Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nav atrodamas atziņas, kas ļautu secināt, ka valsts atbalsta shēmas ir saderīgas ar Eiropas Savienības tiesībām tikai tad, ja katras dalībvalsts tiesību piemērotājam, pieņemot atbalsta saņēmējam nelabvēlīgu lēmumu par pienākumu atmaksāt nepamatoto valsts atbalstu, būtu obligāti jāizmanto tādi tiesību institūti

kā rīcības brīvība vai novērtējuma brīvība, bet nebūtu pieļaujami obligātie administratīvie akti. No Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izriet, ka valsts atbalsts, kas ir nelikumīgs un neatbilst nosacījumiem par komercdarbības atbalsta saderību ar Eiropas Savienības iekšējo tirgu, ir atgūstams. Atgūšanas mērķis ir atjaunot situāciju, kāda pastāvēja iekšējā tirgū pirms atbalsta izmaksāšanas. Valsts atbalsta atgūšana nav sods, bet ir sekas, kas izriet no konstatējuma, ka šis atbalsts bijis nelikumīgs vai nepamatots. Tādējādi šāda atbalsta atgūšanu nevar uzskatīt nedz par nesamērīgu, nedz arī par tādu, kas ļautu dalībvalstij nepamatoti iedzīvoties, jo tā nozīmē tikai tādu summu atgūšanu, kuras atbalsta saņēmējam nebūtu bijis jāsaņem. Tāpat Eiropas Savienības Tiesa savā judikatūrā ir likusi uzsvaru uz to, ka dalībvalstu īstenotajiem atgūšanas pasākumiem jābūt iedarbīgiem un tūlītējiem un atgūšanas procesa rezultātā jānotiek faktiskai nelikumīgā atbalsta kopējās summas atgūšanai. Līdz ar to apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunktā ietvertais regulējums atbilst Eiropas Savienības tiesību principiem un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā izteiktajām atziņām.

Apstrīdētajās noteikumu normās paredzētajam atbildības apmēram un sekām ir būtiska nozīme tajā ziņā, lai uzraugošā iestāde varētu izvērtēt elektrostacijas atbilstību valsts atbalsta saņemšanas kritērijiem, kā arī konstatēt iespējamu elektrostacijas pārkompensāciju. Ja komersants savā darbībā neievēro normatīvajos aktos noteikto kārtību un par to liecina mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu neuzstādīšana elektrostacijā vai apstāklis, ka uzstādītie mēraparāti vai mērlīdzekļu sistēmas nav laicīgi kalibrētas vai verificētas, tad arī gada pārskatā ietvertā informācija par elektrostacijā saražotās elektroenerģijas izlietošanu elektrostacijas darbības nodrošināšanai varētu tikt apšaubīta. Tādējādi nav saskatāms tas, ka apstrīdētās noteikumu normas pretēji Eiropas Savienības tiesībām paredzētu atbalsta saņēmējam pienākumu atmaksāt tādu valsts atbalsta daļu, kas faktiski kvalificētos kā pamatota.

6. Pieaicinātā persona – Klimata un enerģētikas ministrija – norāda, ka normatīvo aktu prasības neaizliedz elektroenerģijas ražotājiem izvietot elektrostacijas teritorijā citām personām piederošas iekārtas. Turklāt tās neaizliedz arī faktiski izmantot šīs iekārtas elektrostacijas ražošanas darbībā. Tomēr elektroenerģijas ražotājam, pieņemot lēmumu par papildu iekārtu uzstādīšanu elektrostacijā, ir pienākums nodrošināt to, ka elektrostacijas darbība obligātā iepirkuma ietvaros tiek īstenota atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Normatīvo aktu prasības attiecībā uz pārkāpumiem, par kuriem komersantam var tikt izteikts brīdinājums vai pārtraukta valsts atbalsta izmaksa, tiek precizētas, balstoties uz faktisko valsts atbalstu saņemošo komersantu pieļauto neatbilstību vai pārkāpumu analīzi, to ekonomiskajām

sekām, kā arī uz tehnoloģiskajām iespējām novērst neatbilstības saprātīgā termiņā. Paredzot īsākus termiņus un stingrākus nosacījumus konstatēto pārkāpumu novēršanai, likumdevējs ir ņēmis vērā to, ka pārkāpumus, kas saistīti ar patiesībai neatbilstošas informācijas norādīšanu vai uzskaites iekārtu darbības neatbilstību normatīvajiem aktiem, ir iespējams novērst pat ievērojami īsākā laikā, nekā to paredz normatīvais regulējums. Turklāt pēc iespējas ātrāka pārkāpumu vai neatbilstību novēršana atbilst arī sabiedrības interesēm, jo ietekmē komersantam piešķiramā valsts atbalsta apmēru un tā slogu uz sabiedrību.

Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās noteikumu normas, valsts atbalstu saņemošajiem komersantiem ir nodrošinājis pēc iespējas mazāk ierobežojošus leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļus. Lai gan apstrīdētās noteikumu normas tika izstrādātas, pamatojoties uz plaši izplatītas un apzināti ļaunprātīgas vai nolaidīgas saimnieciskās darbības prakses konstatēšanu komersantu darbībā, komersantiem pēc šo normu spēkā stāšanās līdz faktiskajai elektrostaciju pārbaudei tika atvēlēts pietiekams laiks iespējamo neatbilstību novēršanai. Komersantu, tai skaitā Pieteikuma iesniedzējas, iesniegtie gada pārskati norāda uz to, ka virkni no apstrīdētajos noteikumos ietvertajām prasībām, kas skar saražotās un pašpatēriņam izmantotās elektroenerģijas un siltumenerģijas uzskaiti un deklarēšanu atbilstoši normatīvajiem aktiem, komersanti būtu spējuši ieviest nekavējoties, tūlīt pēc šo noteikumu spēkā stāšanās. Tas apliecina, ka kopumā komersantiem nav bijis ne nozīmīgu grūtību, ne laika ierobežojumu izprast precizēto normatīvo aktu prasību būtību un pamatotību.

7. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā likuma norma atbilst Satversmes 92. pantam un apstrīdētās noteikumu normas atbilst Satversmes 105. pantam.

Ņemot vērā to, ka valsts atbalsts ir uzskatāms par papildu labumu elektroenerģijas ražotājam, ir pamatoti gaidīt viņa aktīvāku iesaisti konkrētu apstākļu noskaidrošanā. Arī bez apstrīdētajā likuma normā noteiktā pierādīšanas pienākuma uz elektroenerģijas ražotāju jebkurā gadījumā attiektos Administratīvā procesa likumā nostiprinātais līdzdarbības pienākums. Taču apstrīdētā likuma norma neatbrīvo iestādi no pienākuma pamatot tās pieņemtos lēmumus. Proti, šajā normā paredzētais pierādīšanas pienākuma sadalījums nevar būt par iemeslu tam, ka elektroenerģijas ražotājam netiek sniegts pamatojums attiecībā uz to, kāpēc administratīvais akts ir viņam nelabvēlīgs, vai ka no lēmuma nav iespējams izsecināt, kas ir tie apstākļi, kuri īpaši jāpamato, jāpierāda vai jāatspēko pašam ražotājam apstrīdēšanas vai pārsūdzības procesā. Ja šāda situācija tomēr veidotos, tad būtu pamats uzskatīt, ka apstrīdētā likuma norma neatbilst nedz administratīvā procesa pamatprincipiem, nedz Eiropas Savienības tiesībām.

Apstrīdētā likuma norma ir publiski pieejama un kopumā uzskatāma par pieņemtu un izsludinātu atbilstošā kārtībā. Tiesībsargs piekrīt, ka likumdošanas gaitā būtu uzlabojams iesniegto priekšlikumu pamatojums un vēl vairāk veicināmas kvalitatīvas diskusijas starp deputātiem, ekspertiem un citiem priekšlikumu iesniedzējiem. Tomēr konkrētajā gadījumā nav saskatāmi tādi labas likumdošanas principa pārkāpumi, kas ļautu secināt, ka apstrīdētā likuma norma neatbilst Satversmei. Tāpat, lai gan vārdu savienojumu "līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei" apstrīdētās likuma normas piemērošanas procesa ietvaros ir nepieciešams konkretizēt un piepildīt ar saturu, nenoteikto tiesību jēdzienu izmantošana pati par sevi nenozīmē to, ka norma nav formulēta pietiekami skaidri. Tādējādi secināms, ka apstrīdētajā likuma normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

Šā ierobežojuma leģitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības aizsardzība. Turklāt sasniedzams mērķis ir arī efektīva administratīvā procesa norise un skaidra atbildības noteikšana par pārkāpumiem. Proti, likumdevējs apzināti ir vēlējies uzlabot kontroli un paredzēt stingrāku atbildību par elektroenerģijas ražotāju pieļautajiem pārkāpumiem saņemtā valsts atbalsta kontekstā.

Apstrīdētā likuma norma vispār kalpo leģitīmā mērķa sasniegšanai. Tā stiprina kontroli pār elektroenerģijas ražotājiem, paredzot skaidru elektroenerģijas ražotāja pierādīšanas pienākumu situācijā, kad tas ir saņēmis finansiālu labumu – valsts atbalstu. Turklāt pierādīšanas pienākums zināmā mērā pastāvētu arī bez tiešas norādes apstrīdētajā likuma normā, jo pēc būtības tas izriet no Administratīvā procesa likuma. Tomēr, ņemot vērā to, ka runa ir arī par nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atmaksu un iestādes lēmumu atcelt iepriekš izdotu labvēlīgu aktu, šāds konkrēts precizējums apstrīdētajā likuma normā ir nepieciešams. Tātad nav cita veida, kādā leģitīmo mērķi varētu sasniegt tikpat efektīvi, bet ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Sabiedrības ieguvums no apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma ir lielāks par elektroenerģijas ražotājam nodarīto kaitējumu. Ja valsts atbalsta saņemšana ir iespējama tikai ar nosacījumu, ka tiek nodrošināta atbilstība konkrētām prasībām, un kādā brīdī iestāde konstatē, ka kāda no šīm prasībām netiek vai nav tikusi izpildīta, bet elektroenerģijas ražotājs tam nepiekrīt, tad kopumā ir saprātīgi tas, ka pierādīšanas pienākums šādā gadījumā tiek pārnests uz pašu ražotāju.

Apstrīdētās noteikumu normas ir pienācīgā kārtībā izsludinātas, publiski pieejamas un pietiekami skaidri formulētas. Apstrīdēto noteikumu 48. punkts pēc sava rakstura ir atzīstams par tehnisku noteikumu kopumu, un to apliecina regulējuma tiešā un nepastarpinātā

sasaiste ar tehnoloģiskajiem procesiem. Apstrīdētajās noteikumu normās ietvertie jautājumi nevar tikt pielīdzināti tādiem jautājumiem, kas skar cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanu, vai citiem cilvēktiesību aizsardzībai, ievērošanai vai īstenošanai tik būtiskiem jautājumiem, ka tos nevarētu nodot izlemšanai Ministru kabinetā. Tas nozīmē, ka apstrīdētās noteikumu normas ir pieņemtas atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kārtībai, citstarp ievērojot parlamenta virsvadības principu.

Tā kā apstrīdētās noteikumu normas paredz tiesiskos pamatus valsts atbalsta atcelšanai un nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atmaksai, secināms, ka arī šajā gadījumā pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība. Turklāt šis pamattiesību ierobežojums ir piemērots minētā leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Apstrīdētā likuma norma nenosaka konkrētus kritērijus obligātā iepirkuma tiesību atcelšanai. Tas nozīmē, ka Ministru kabinets, rīkojoties pilnvarojuma ietvaros, šos kritērijus var noteikt pats. No apstrīdētajos noteikumos ietvertā regulējuma var secināt, ka Ministru kabinets ir pamatoti noteicis dažādas tiesiskās sekas par dažāda smaguma pārkāpumiem. Alternatīvs līdzeklis, kas paredzētu par apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā noteiktajiem pārkāpumiem izteikt brīdinājumu, ļaujot elektroenerģijas ražotājam šos pārkāpumus novērst, nesasniegtu izvirzīto leģitīmo mērķi tikpat efektīvi. Tādā gadījumā uz dažāda smaguma pārkāpumiem tiktu attiecinātas vienādas tiesiskās sekas un vienāda procedūra, kā arī netiktu panākts iecerētais mērķis stiprināt kontroli pār valsts atbalstu saņēmušo komersantu darbību un pastiprināt atbildību par pārkāpumiem.

Tāpat par alternatīvu līdzekli leģitīmā mērķa sasniegšanai nevar atzīt regulējumu, kas paredzētu nepieciešamību vērtēt to, vai pieļautie pārkāpumi ir bijuši apzināti. Proti, elektroenerģijas ražotājs ir uzskatāms par kompetentu, saprātīgu un atbildīgu tiesību subjektu. Tas nozīmē, ka elektroenerģijas ražotājam, lai tas iegūtu un turpinātu saņemt valsts atbalstu, ir ar krietna un rūpīga saimnieka attieksmi jāgādā par to, lai tiktu izpildītas normatīvajos aktos noteiktās prasības. Turklāt viens no Elektroenerģijas tirgus likuma mērķiem ir nodrošināt, lai visiem elektroenerģijas lietotājiem, ievērojot normatīvo aktu prasības, visefektīvākajā veidā un par pamatotām cenām tiktu droši un kvalitatīvi piegādāta elektroenerģija. Mērlīdzekļu un mēraparātu neesība vai to kalibrēšanas un verifikācijas termiņa kavējums apdraud Elektroenerģijas tirgus likuma leģitīmā mērķa sasniegšanu un sabiedrības labklājību. Šāds apdraudējums iestājas neatkarīgi no tā, vai komersants pieļāvis neuzmanību vai rīkojies ļaunprātīgi. Analoģiski secinājumi ir attiecināmi arī uz tiem gadījumiem, kad komersants nav izpildījis apstrīdēto noteikumu 48.8. apakšpunktā noteikto pienākumu nodrošināt saražotās elektroenerģijas

izlietošanu elektrostacijas darbības nodrošināšanai saskaņā ar šiem noteikumiem. Taču Pieteikuma iesniedzējas apsvērumi par to, ka valsts atbalsta atcelšanas pamatā nevar būt formāli pārkāpumi, ir saistīti ar konkrētās situācijas faktiskajiem apstākļiem, kas jau tika vērtēti tiesā Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā. Satversmes tiesas kompetencē neietilpst tiesību normu piemērošanas pareizības pārvērtēšana.

Efektīva kontrole pār valsts atbalstu saņemoša komersanta darbību un noteikto prasību ievērošanu ir vienīgais veids, kādā var tikt nodrošināta sabiedrības labklājības interešu aizsardzība valsts atbalsta jomā. Apstrīdētās noteikumu normas tieši iedarbojas uz komersantu, kas saņem valsts atbalstu, tādā gadījumā, ja tas neievēro atbalsta saņemšanai noteiktās prasības, un uzliek šādam komersantam pienākumu atmaksāt tikai noteiktā laikposmā jau nepamatoti saņemtu valsts atbalstu, taču pašas par sevi neparedz nekāda cita veida papildu nelabvēlīgas sekas vai ierobežojumus. Proti, ar apstrīdētajām noteikumu normām komersantam nav uzlikts pienākums atmaksāt visu jebkad iepriekš saņemto valsts atbalstu, kā arī netiek liegta komercdarbības veikšana vai elektroenerģijas ražošana nedz obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas brīdī, nedz arī turpmāk. Tādējādi no apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma sabiedrība gūst labumu, kas ir lielāks par komersanta tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

8. Pieaicinātā persona – Enerģētikas un vides aģentūra (turpmāk – Aģentūra) – uzskata, ka apstrīdētajā likuma normā noteiktais elektroenerģijas ražotāja pienākums pierādīt līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei, ka tas, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, veicina efektīvāku elektroenerģijas obligātā iepirkuma tirgus uzraudzību un kontroli. Savukārt apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā paredzētais pienākums atcelt komersantam piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības ir būtisks līdzeklis valsts atbalsta nosacījumu ievērošanas uzraudzībai un ļaunprātīgas valsts atbalsta izmantošanas novēršanai.

Apstrīdētajā likuma normā pierādīšanas nasta ir pārnesta uz komersantu kā uz krietnu un rūpīgu saimnieku, kurš vislabāk pārzina savu komercdarbību. Ir jāņem vērā, ka tiesības pārdot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros ir valsts atbalsts, kas komersantam dod zināmas priekšrocības salīdzinājumā ar citiem komersantiem, kuriem šādu tiesību nav. Proti, elektroenerģija no komersanta, kurš saņem valsts atbalstu, tiek iepirkta par augstāku cenu. Līdz ar to arī prasības komersantiem, kuri saņem valsts atbalstu, pamatoti ir noteiktas augstākas nekā citiem.

Aģentūra pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajam, ka komersanta atbildības apmērs un sekas, ar ko tam jārēķinās, ja tas

pieļāvis valsts atbalsta saņemšanas nosacījumu pārkāpumus, ir nosakāmas, vadoties pēc attiecīgo valsts atbalsta saņemšanas nosacījumu būtiskuma, lai uzraudzības iestāde varētu izvērtēt elektrostacijas atbilstību valsts atbalsta saņemšanas kritērijiem, kā arī konstatēt iespējamu elektrostacijas pārkompensāciju. Turklāt pienākuma atmaksāt valsts atbalstu par attiecīgu laikposmu un obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas mērķis ir nevis komersanta sodīšana, bet gan iepriekšējās tiesiskās un sabiedrības labklājības interesēm atbilstošās situācijas atjaunošana, kas nepieļauj ne pagātnē bijušu, ne uz nākotni vērstu nepamatotu priekšrocību piešķiršanu komersantam, kurš neievēro ar valsts atbalsta saņemšanu saistītos noteikumus. Līdz ar to apstrīdētajās noteikumu normās paredzētajām tiesiskajām sekām nav sodoša rakstura un tās nav salīdzināmas ar sankcijām.

9. Pieaicinātā persona – biedrība "Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācija" – norāda, ka vienotā tehnoloģiskā cikla un pašpatēriņa principi prasa noskaidrot, kuras iekārtas ir nepieciešamas, lai strādātu tieši konkrētā elektrostacija. Tas, ka fiziski elektrostacijā atrodas iekārtas, kas pieder kādai trešajai personai un strādā šīs personas vajadzību apmierināšanai, bet elektrostacijas darbībai nav nepieciešamas, nozīmē, ka šādas iekārtas nav iekļaujamas elektrostacijas vienotajā tehnoloģiskajā ciklā. Proti, tas apstāklis, ka fiziski elektrostacijā atrodas kādas trešajai personai piederošas iekārtas, nedrīkst automātiski nozīmēt šādu iekārtu atzīšanu par elektrostacijas vienotajā tehnoloģiskajā ciklā ietilpstošām iekārtām.

Tiesiskā valstī absolūti nepieņemama un publisko tiesību pamatprincipiem neatbilstoša būtu tāda pierādīšanas pienākuma sadale, kas liktu pašam komersantam "līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei" pierādīt, ka tas visā obligātā iepirkuma atbalsta periodā šo atbalstu ir saņēmis, ievērojot visas normatīvajos aktos noteiktās prasības. Publiskajās tiesībās valstij ir jāpierāda indivīda pārkāpums, nevis indivīdam jāpierāda, ka tas nav vainīgs.

Laikposmā gan pirms, gan pēc apstrīdēto noteikumu normu spēkā stāšanās par pārkāpumiem, kādi tika konstatēti Pieteikuma iesniedzējas gadījumā, ir paredzēts brīdinājums, bet obligātā iepirkuma tiesības atņemt un pienākumu atmaksāt saņemto atbalstu piemērot paredzēts tikai tad, ja elektroenerģijas ražotājs konstatētos pārkāpumus Biroja norādītajā termiņā nav novērsis. Pienākums pārkāpuma gadījumā atmaksāt saņemto valsts atbalstu, nezaudējot obligātā iepirkuma tiesības atlikušajā daļā no fiksētā termiņa, uz kādu tās sākotnēji tika piešķirtas, būtu elektroenerģijas ražotāju pamattiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis, kas gan sodītu par pārkāpumu, gan ļautu turpināt elektroenerģijas ražošanu no atjaunojamiem energoresursiem. Turklāt mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu

arī saņemtā atbalsta atmaksāšana tikai par skaidri un precīzi nosakāmo pārdoto elektroenerģijas apjomu, nevis par visu saņemto valsts atbalstu laikposmā kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas, kas Pieteikuma iesniedzējas gadījumā sasniedzis teju septiņus mēnešus.

10. Pieaicinātā persona – ***Mg. iur.*** **Zane Norenberga** – uzskata, ka apstrīdēto likuma normu un apstrīdēto noteikumu normu regulējums kopumā nav saskanīgs ar Eiropas Savienības tiesisko regulējumu valsts atbalsta jomā.

Apstrīdētās noteikumu normas neatbilst LESD 107. pantam, jo tās neparedz vērtēt valsts atbalsta atbilstību tā saņemšanas nosacījumiem un atgūstamā valsts atbalsta apmērs netiek vērtēts individuāli. Tikai konstatējot neatbilstību valsts atbalsta saņemšanas nosacījumiem un ar to saistītajiem pienākumiem, valstij ir tiesības atcelt komersantam piešķirtās tiesības saņemt valsts atbalstu. Valstij nav rīcības brīvības jebkuros apstākļos lemt par atbalsta pārtraukšanu, ja atbalsta sniegšanas mērķis nav sasniegts vai nav mainījušies tirgus apstākļi, kas pamato atbalsta saderību ar tirgu.

Turklāt no Eiropas Savienības tiesībām neizriet dalībvalsts pienākums atgūt visu izmaksāto valsts atbalstu, bet izriet pienākums atgūt tikai to daļu, kas izmantota ļaunprātīgi, tas ir, pārkāpjot atbalsta piešķiršanas nosacījumus un ar to saistītos pienākumus. Tādēļ atgūstamā atbalsta apmērs būtu nosakāms individuāli, taču apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts to liedz. Proti, tas ne vienmēr nodrošina iespēju atgūt visu nepamatoti piešķirto valsts atbalstu, neparedz iespēju no atgūstamās summas izslēgt apmēru, kas nav saņemts nepamatoti, kā arī neparedz iespēju atgūt procentus par valsts atbalsta lietošanu. Šāds regulējums var novest gan pie valsts nepamatotas iedzīvošanās, gan valsts atbalsta neatgūšanas riska. Tomēr nav izslēdzami gadījumi, kad precīzi noteikt nepamatoti izmaksātā valsts atbalsta apmēru nav iespējams. Šādos gadījumos varētu tikt vērtēta iespēja izmantot citus atgūstamā atbalsta noteikšanas kritērijus, citstarp arī pēc principa, kādu paredz apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts. Taču minētā norma paredz šāda principa piemērošanu neatkarīgi no iespējām noteikt precīzu atgūstamā valsts atbalsta apmēru.

Attiecībā uz apstrīdētajā likuma normā ietverto pierādīšanas pienākumu norādāms, ka arī saskaņā ar Komercdarbības atbalsta kontroles likuma 21. pantu komercdarbības atbalsta saņēmējam ir pienākums sniegt informāciju un pierādīt, ka tas komercdarbības atbalstu saņēmis, ievērojot tiesību aktu prasības komercdarbības atbalsta saņemšanai. Tādējādi atbalsta saņēmējam pienākumu pierādīt tā rīcības tiesiskumu paredz ne tikai apstrīdētā likuma norma. Pieteikuma iesniedzējas gadījumā secināms, ka Birojs pierādīja pārkāpuma esību un tiesa atzina tā lēmumu par tiesisku,

savukārt Pieteikuma iesniedzējas apsvērumus gan Birojs, gan tiesa atzina par tādiem, kas neietekmē Biroja lēmuma tiesiskumu. Līdz ar to nav konstatējama tāda pierādīšanas nastas pārnešana uz Pieteikuma iesniedzēju, kas neatbilstu Eiropas Savienības tiesiskajā regulējumā ietvertajiem pierādīšanas standartiem.

Secinājumu daļa

11. Saeima uzskata, ka tiesvedība daļā par apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 92. pantam ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu. Proti, apstrīdētā likuma norma Pieteikuma iesniedzējai neaizskarot Satversmes 92. pantā ietvertās pamattiesības.

11.1. Saeima norāda, ka apstrīdētās likuma normas pirmais un otrais teikums vienīgi piešķir pilnvarojumu Ministru kabinetam, taču pats par sevi nerada personai nekādus jaunus pienākumus vai tiesības.

Apstrīdētās likuma normas pirmais teikums pilnvaro Ministru kabinetu noteikt pārkāpumus, par kuriem atceļamas elektroenerģijas ražotājam piešķirtās tiesības uz valsts atbalstu, un šo tiesību atcelšanas kārtību. Savukārt šīs normas otrais teikums pilnvaro Ministru kabinetu izlemt jautājumu par pienākuma uzlikšanu elektroenerģijas ražotājam atmaksāt nepamatoti vai nelikumīgi saņemto valsts atbalstu.

Pieteikuma iesniedzēja neapstrīd to, ka Ministru kabinetam ir piešķirts pilnvarojums izlemt šādus jautājumus. Tā iebilst pret valsts atbalsta tiesību atcelšanas obligāto raksturu apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā paredzēto pārkāpumu gadījumos, kā arī pret periodu, par kuru elektroenerģijas ražotājam ir jāatmaksā nepamatoti izmaksātais valsts atbalsts.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma $19.^2$ panta pirmajai daļai persona pieteikumu Satversmes tiesā var iesniegt tikai tad, ja apstrīdētā tiesību norma rada Satversmē ietverto pamattiesību aizskārumu. Pamattiesību aizskārums pieteikuma iesniedzējam vienmēr rada negatīvas sekas. Taču apstrīdētās likuma normas pirmais un otrais teikums, kas pilnvaro Ministru kabinetu izlemt noteiktus jautājumus, pret Pieteikuma iesniedzēju ir neitrāls. Šis pilnvarojums pats par sevi Pieteikuma iesniedzējai nerada nekādus jaunus pienākumus vai tiesības. Tie tiesību aspekti, pret kuru noteikšanu pēc būtības iebildusi Pieteikuma iesniedzēja, ir ietverti apstrīdētajos noteikumos. Tādējādi apstrīdētās likuma normas pirmais un otrais teikums neaizskar Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības un atbilstoši Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktam tiesvedības turpināšana lietā šajā daļā nav iespējama.

11.2. Saeima uzskata, ka arī apstrīdētās likuma normas trešais teikums neaizskar elektroenerģijas ražotāja pamattiesības, jo nosaka vienīgi komersanta pierādīšanas pienākumu administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu. Proti, nelabvēlīgās sekas Pieteikuma iesniedzējai radot nevis apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā ietvertais pierādīšanas pienākums, bet gan Pieteikuma iesniedzējas nespēja konkrētajos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos pierādīt, ka tā ir ievērojusi normatīvajos aktos noteiktās prasības valsts atbalsta saņemšanai.

Savukārt Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums paredz izņēmumu no Administratīvā procesa likuma regulējuma, jo noteic, ka administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā atbalsta atgūšanu komersantam ir jāpierāda savas rīcības atbilstība tiesību normām, bet iestādei nav jāpierāda tas, ka komersanta rīcība tām neatbilst. Tieši šis apgrieztās pierādīšanas standarts, kas noteikts apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā, esot Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma cēlonis.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka personas pamattiesību aizskārums parasti pastāv, ja tiesību norma, kuru persona uzskata par neatbilstošu augstāka juridiska spēka normām, tai ir piemērota (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2012-16-01 21.1. punktu*).

No lietai pievienotajiem materiāliem secināms, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums Pieteikuma iesniedzējai ir piemērots gan administratīvajā procesā iestādē, kad tā sniedza Birojam nepieciešamo informāciju un dokumentus, lai pierādītu, ka ir izpildījusi apstrīdētajos noteikumos ietvertās prasības, gan vēlāk administratīvajā procesā tiesā, kad Pieteikuma iesniedzēja pārsūdzēja Atcelšanas lēmumu. Tieši šis pienākums, kas ar apstrīdētās likuma normas trešo teikumu ir noteikts Pieteikuma iesniedzējai un prasa līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādīt, ka tā, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojusi normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju skar tiesību uz taisnīgu tiesu tvērumā ietilpstošās procesuālās garantijas (*sal.: Satversmes tiesas 2025. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2022-32-01 16. punkts*). Tādējādi secināms, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums rada Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 92. pantā ietverto pamattiesību aizskārumu.

Līdz ar to tiesvedība daļā par apstrīdētās likuma normas pirmā un otrā teikuma atbilstību Satversmes 92. pantam, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, ir izbeidzama, savukārt daļā par apstrīdētās likuma normas trešā teikuma atbilstību Satversmes 92. pantam ir turpināma.

12. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu uzdot jautājumus Eiropas Savienības Tiesai prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai.

Esot būtiski noskaidrot, pirmkārt, to, vai valsts atbalsta saņēmēja pienākums atmaksāt visu atbalstu, ko tas saņēmis laikposmā no pēdējā gada pārskata iesniegšanas brīža, gadījumā, kad ir pārkāptas dalībvalsts regulējumā ietvertās prasības, kuras nebija spēkā brīdī, kad atbalsts tika piešķirts un kad Eiropas Komisija izvērtēja tā saderību ar iekšējo tirgu, ir uzskatāms par valsts atbalsta atgūšanu saskaņā ar LESD 108. pantu; otrkārt, to, vai valsts atbalsta atmaksas pienākumu var uzskatīt par sodu, kura piemērošanas procesā ir jāievēro Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 48. pants; treškārt, to, vai ar LESD 108. pantu un Padomes 2015. gada 13. jūlija regulas (ES) 2015/1589, ar ko nosaka sīki izstrādātus noteikumus LESD 108. panta piemērošanai (turpmāk – Regula 2015/1589) 16. un 20. pantu ir saderīgs tāds dalībvalsts regulējums, kas paredz atbalsta saņēmēja pienākumu atmaksāt visu atbalstu, ko tas saņēmis no pēdējā gada pārskata iesniegšanas brīža, gadījumā, ja netiek konstatēts, vai un kādā apmērā pārkāpuma rezultātā ir nepamatoti palielināts saņemtā atbalsta apmērs, un atbalsta saņēmējam ir jāpierāda, ka tā rīcība, saņemot atbalstu, bija atbilstoša visām normatīvajos aktos noteiktajām prasībām, bet kompetentajai iestādei nav jāpierāda pretējais.

12.1. Dalībvalstis, ievērojot LESD 107. un 108. panta prasības, ir tiesīgas ieviest valsts atbalsta shēmas. Tiesiskais regulējums, kas ļauj dalībvalstīm veidot atbalsta shēmas elektroenerģijas ražošanai no atjaunojamiem energoresursiem, ir ietverts Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā (ES) 2018/2001 par no atjaunojamajiem energoresursiem iegūtas enerģijas izmantošanas veicināšanu.

Atbilstoši LESD 108. panta pirmajai daļai Eiropas Komisija, sadarbojoties ar dalībvalstīm, pastāvīgi pārskata visas šajās valstīs pastāvošās atbalsta shēmas un iesaka dalībvalstīm attiecīgus pasākumus, kas vajadzīgi sakarā ar iekšējā tirgus pakāpenisku attīstību vai darbību. Latvijas izveidotās valsts atbalsta shēmas saskanība ar iekšējo tirgu obligātā iepirkuma veidā ir apstiprināta ar Eiropas Komisijas 2017. gada 24. aprīļa lēmumu par valsts atbalstu lietā SA.43140 (2015/NN) "Latvija. Atbalsts atjaunojamo energoresursu enerģijai un koģenerācijai" (turpmāk – Eiropas Komisijas lēmums).

LESD 108. panta trešā daļa paredz: ja Eiropas Komisija atzīst, ka, ievērojot LESD 107. pantu, dalībvalsts plāni piešķirt vai mainīt atbalstu nav saderīgi ar iekšējo tirgu, tā nevilcinoties uzsāk LESD 108. panta otrajā daļā paredzēto procedūru. Proti, ja Eiropas Komisija konstatē, ka piešķirtais atbalsts nav saderīgs ar iekšējo tirgu vai ka šādu atbalstu izlieto nepareizi, tā atbilstoši Regulā 2015/1589 ietvertajiem noteikumiem pieņem lēmumu par to, ka attiecīgajai valstij tās noteiktā termiņā tāds

atbalsts jāizbeidz vai jāmaina. Attiecībā uz Latvijas izveidoto un ar Eiropas Komisijas lēmumu saskaņoto valsts atbalsta shēmu Eiropas Komisija nav pieņēmusi Regulas 2015/1589 16. un 20. pantā minētos lēmumus. Tādējādi Regulas 2015/1589 16. un 20. pants uz izskatāmo lietu neattiecas.

Eiropas Savienības Tiesa, interpretējot LESD 108. panta trešo daļu, ir norādījusi, ka atbilstoši minētajai tiesību normai ne tikai Eiropas Komisijai, bet arī valsts iestādei ir pienākums pašai pēc savas iniciatīvas atgūt nelikumīgi piešķirtu atbalstu (*sal.: Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 5. marta sprieduma lietā C-349/17 "Eesti Pagar AS" 92.–95. punkts*). Tā kā nelikumīga valsts atbalsta atgūšanas nosacījumi pēc būtības ir attiecināmi uz ļaunprātīgi izmantotu valsts atbalstu Regulas 2015/1589 izpratnē (*sk. Regulas 2015/1589 20. pantu*), šāds pienākums dalībvalstij ir arī gadījumos, kad tās piešķirtais atbalsts tiek izmantots, pārkāpjot apstiprinātās valsts atbalsta shēmas noteikumus (*sk. Regulas 2015/1589 1. panta "g" apakšpunktu*). Tādējādi ne vien Eiropas Komisijai, bet arī dalībvalstij ir tiesības un pat pienākums atgūt atbalstu, kas piešķirts nelikumīgi vai nepamatoti.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka brīdī, kad atbalsts tika piešķirts un Eiropas Komisija izvērtēja tā saderību ar iekšējo tirgu, normatīvajos aktos nebija noteiktas prasības, kas bija pamatā tai piešķirto obligātā iepirkuma tiesību atcelšanai un pienākumam atmaksāt saņemto valsts atbalstu. Šī Pieteikuma iesniedzējas norāde nav korekta.

Prasība aprīkot elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem pastāvēja gan laikā, kad Pieteikuma iesniedzējai tika piešķirtas tiesības pārdot Elektrostacijā saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, gan laikā, kad Eiropas Komisija vērtēja Latvijas īstenotās valsts atbalsta shēmas saderību ar iekšējo tirgu (*sk. Noteikumu Nr. 262 53. punktu*). Uzraugošās iestādes pienākums izvērtēt, vai komersants ir ievērojis pašpatēriņa principu, normatīvajos aktos ir ietverts tikai kopš 2018. gada (*sk. Noteikumu Nr. 262 56.[1] punktu redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 27. aprīļa līdz 2019. gada 31. decembrim*), bet nosacījums, ka publiskais tirgotājs obligātā iepirkuma ietvaros iepērk tikai saražotās elektroenerģijas atlikumu, kas palicis pēc elektroenerģijas izlietošanas pašu vajadzībām, bija ietverts Elektroenerģijas tirgus likumā jau kopš tā pieņemšanas brīža (*sk. Elektroenerģijas tirgus likuma 28. panta trešo daļu redakcijā, kas bija spēkā no 2005. gada 8. jūnija līdz 2008. gada 14. maijam*). Tātad arī prasība ievērot pašpatēriņa principu pastāvēja gan laikā, kad Pieteikuma iesniedzējai tika piešķirtas tiesības pārdot Elektrostacijā saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, gan laikā, kad Eiropas Komisija vērtēja Latvijas īstenotās valsts atbalsta shēmas saderību ar iekšējo tirgu.

Dalībvalstij ir tiesības noteikt arī papildu prasības, kas nav bijušas ietvertas normatīvajos aktos brīdī, kad valsts atbalsta shēma tika

saskaņota, lai nodrošinātu to, ka šī shēma arī turpmāk būs saderīga ar Eiropas Komisijas lēmumu. Tādējādi ir tikai saprātīgi tas, ka valsts var paplašināt to prasību klāstu, kuru neizpildes gadījumā ražotājs tiek izslēgts no obligātā iepirkuma sistēmas.

Turklāt gadījumos, kad dalībvalsts piemēro Eiropas Savienības tiesības, ciktāl procesuālie jautājumi nav noregulēti ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, tie ir dalībvalsts kompetencē, nodrošinot, ka tiek ievēroti līdzvērtības un efektivitātes principi (*sal.: Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 5. marta sprieduma lietā C-349/17 "Eesti Pagar AS" 138. punkts*). Tā kā Eiropas Savienības tiesībās nav visaptveroši noregulēti noteikumi nedz attiecībā uz procedūru, kādā dalībvalsts piešķir valsts atbalstu, nedz attiecībā uz nepamatoti vai nelikumīgi saņemta atbalsta atgūšanas procedūru, šādu noteikumu paredzēšana ir pašas dalībvalsts ziņā. To, vai apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā ietvertā pierādīšanas pienākuma sadalījums un apstrīdētajās noteikumu normās paredzētā kārtība, kādā elektroenerģijas ražotājam atceļ obligātā iepirkuma tiesības un uzliek pienākumu atmaksāt nepamatoti saņemtu valsts atbalstu, ir samērīga, Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot šo normu satversmību pēc būtības.

Tādējādi Satversmes tiesai nerodas šaubas par LESD 108. panta interpretāciju saistībā ar dalībvalsts tiesībām atgūt tādu valsts atbalstu, ko komersants saņēmis, pārkāpjot normatīvajos aktos noteiktās prasības šāda atbalsta saņemšanai.

12.2. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, ir svarīgi noskaidrot arī to, vai valsts atbalsta atmaksas pienākumu var uzskatīt par sodu, kura piemērošanas procesā ir jāievēro Hartas 48. pants.

No ilgstošas un konsekventas Eiropas Savienības tiesu judikatūras izriet, ka nelikumīga vai nepamatota valsts atbalsta atgūšana nav sods, bet gan loģiskas sekas, kas izriet no nepamatotu priekšrocību atņemšanas komersantam (*sk. Eiropas Savienības Vispārējās tiesas 2018. gada 15. novembra sprieduma lietā T-207/10 "Deutsche Telekom AG" 35. punktu ar tajā norādīto judikatūru*). Pienākuma atmaksāt valsts atbalstu par attiecīgo periodu un obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas mērķis ir nevis komersanta sodīšana, bet gan iepriekšējās tiesiskās un sabiedrības labklājības interesēm atbilstošās situācijas atjaunošana, kas nepieļauj ne pagātnē bijušu, ne uz nākotni vērstu nepamatotu priekšrocību piešķiršanu komersantam, kurš neievēro ar valsts atbalstu saistītos noteikumus (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-35-03 17.1. punktu*). Šāds secinājums izriet arī no Eiropas Komisijas 2019. gada 23. jūlija paziņojuma par nelikumīga un nesaderīga valsts atbalsta atgūšanu (2019/C 247/01) 26. punkta. Turklāt gadījumos, kad atbalsts saņemts nepamatoti vai nelikumīgi, tā atgūšanas procedūrai

ir jānoslēdzas ar faktisku visu nepamatoti saņemto summu atmaksu (*sal.: Eiropas Savienības Tiesas 2005. gada 12. maija sprieduma lietā C-415/03 "Komisija pret Grieķiju" 44. punkts*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka, pēc tās ieskata, uz apstrīdētajās noteikumu normās ietverto regulējumu ir attiecināma Eiropas Savienības Tiesas judikatūra par gadījumiem, kad atbalsta saņēmējam ir pienākums atmaksāt atbalsta summas kā sodu par noteiktiem attiecīgā atbalsta administrēšanas regulējuma pārkāpumiem, un atsaukusies uz Eiropas Savienības Tiesas 2004. gada 1. jūlija spriedumu lietā C-295/02 "Gerken", kā arī 2006. gada 4. maija spriedumu lietā C-286/05 "Haug". Tomēr abi minētie Eiropas Savienības Tiesas spriedumi attiecas uz Eiropas Savienības Kopējo lauksaimniecības politiku, kura ietverta LESD 3. sadaļā "Lauksaimniecība un zivsaimniecība" un uz kuru neattiecas LESD nosacījumi par valsts atbalstu.

Tādējādi secināms, ka konkrēto jautājumu Eiropas Savienības Tiesa jau ir izskaidrojusi.

Līdz ar to Satversmes tiesa secina, ka tai nav nepieciešams vērsties Eiropas Savienības Tiesā ar lūgumu pieņemt prejudiciālu nolēmumu.

13. Pieteikumā norādīts, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums neatbilst Satversmes 92. pantam, bet apstrīdētās noteikumu normas – Satversmes 105. pantam. Turklāt Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu vērtēt vairāku tiesību normu atbilstību Satversmes 105. pantam.

Ja ir apstrīdēta vairāku dažāda juridiska spēka tiesību normu atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 21. punktu*).

13.1. Apstrīdētās likuma normas trešais teikums ir procesuālā tiesību norma, kas nosaka elektroenerģijas ražotāja pierādīšanas pienākumu administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu. Savukārt apstrīdētās noteikumu normas ir materiālās tiesību normas, kas paredz pārkāpumus, par kuriem atceļamas elektroenerģijas ražotājam piešķirtās tiesības uz valsts atbalstu, kā arī nosaka elektroenerģijas ražotāja pienākumu atmaksāt nepamatoti vai nelikumīgi saņemto valsts atbalstu un periodu, par kuru saņemtais atbalsts ir atmaksājams.

Ņemot vērā apstrīdēto normu saturu, lietas faktiskos apstākļus un pieteikumā norādītos argumentus, efektīvākai lietas izskatīšanai Satversmes tiesa vispirms izvērtēs apstrīdēto noteikumu normu atbilstību

Satversmes 105. pantam, bet pēc tam – apstrīdētās likuma normas trešā teikuma atbilstību Satversmes 92. pantam.

13.2. Pieteikuma iesniedzēja ir elektroenerģijas ražotāja, kas izmanto biomasu. Tomēr apstrīdētās noteikumu normas attiecās ne tikai uz komersantiem, kas elektroenerģijas ražošanai izmanto biomasu, bet arī uz tādiem komersantiem, kas tam pašam nolūkam izmanto citus atjaunojamos energoresursus – hidroenerģiju, biogāzi un vēja enerģiju (*sk. apstrīdēto noteikumu 3. punktu*). Savukārt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts bija formulēts tādējādi, ka tas attiecās uz dažādiem elektroenerģijas ražotāju pieļautajiem pārkāpumiem.

Tā kā apstrīdētās noteikumu normas regulē dažādas situācijas, nepieciešams precizēt, kādā apjomā izvērtējama to satversmība (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2023-34-01 15. punktu*).

13.2.1. Saskaņā ar apstrīdēto noteikumu 21. punktu komersantam bija jāaprīko elektrostacija ar tā izraudzītajam elektroenerģijas ražošanas veidam nepieciešamajiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām, kā arī jānodrošina to atbilstība normatīvajos aktos noteiktajām prasībām. Tātad dažādas tehnoloģijas izmantojošiem ražotājiem varēja būt atšķirīgi mēraparāti vai mērlīdzekļu sistēmas, kuri tiem bija jāuzstāda elektrostacijā un kuru darbība tiem bija jānodrošina ar pašu saražoto elektroenerģiju. Tomēr apstrīdētās noteikumu normas visiem elektroenerģijas ražotājiem, kuri izmanto atjaunojamos energoresursus obligātā iepirkuma sistēmas ietvaros, paredzēja vienādas tiesiskās sekas, kas iestājās gadījumos, ja elektrostacijā nebija uzstādīti normatīvo aktu prasībām atbilstoši mēraparāti vai mērlīdzekļu sistēmas vai uzstādīto mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņi bija nokavēti ilgāk par 10 dienām, kā arī tad, ja elektrostacijā netika nodrošināta saražotās elektroenerģijas izlietošana elektrostacijas darbības nodrošināšanai.

Satversmes tiesa atzīst: izvērtējot apstrīdēto noteikumu normu ietekmi uz visiem komersantiem neatkarīgi no tā, kādu atjaunojamo energoresursu tie izmanto elektroenerģijas ražošanai, var nodrošināt to, ka Satversmei neatbilstošs regulējums tiek novērsts pēc iespējas efektīvi. Turklāt konkrētajā gadījumā lietā esošie materiāli, tostarp Ministru kabineta atbildes rakstā ietvertie apsvērumi, ir pietiekami, lai apstrīdēto noteikumu normu satversmību izvērtētu attiecībā uz visiem komersantiem, kas ražo elektroenerģiju no atjaunojamiem energoresursiem.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs apstrīdēto noteikumu normu satversmību attiecībā uz komersantiem, kas elektroenerģijas ražošanai izmanto jebkuru no apstrīdēto noteikumu 3. punktā norādītajiem atjaunojamiem energoresursiem.

13.2.2. Apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts paredzēja valsts atbalsta atmaksas pienākumu vairākos gadījumos, kad pieļauti šajos noteikumos paredzētie pārkāpumi.

No lietas materiāliem secināms, ka Pieteikuma iesniedzējai obligātā iepirkuma tiesības tika atceltas un pienākums atmaksāt saņemto valsts atbalstu par attiecīgo periodu tika uzlikts tāpēc, ka tā bija pieļāvusi apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā paredzētos pārkāpumus. Minētās tiesību normas attiecās uz gadījumiem, kad elektrostacijā nebija uzstādītas normatīvo aktu prasībām atbilstošas mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmas vai uzstādīto mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņi bija nokavēti ilgāk par 10 dienām un kad elektrostacijā netika nodrošināta saražotās elektroenerģijas izlietošana elektrostacijas darbības nodrošināšanai.

Ņemot vērā Pieteikuma iesniedzējas situāciju un lietā sniegtos argumentus, Satversmes tiesa vērtēs apstrīdētās noteikumu normas kā vienotu tiesisko regulējumu, kas paredz atcelt iepriekš piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros un uzlikt pienākumu atmaksāt saņemto valsts atbalstu, ja pieļauti apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā paredzētie pārkāpumi.

14. Satversmes 105. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību." Ņemot vērā to, ka izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, apstrīdētās noteikumu normas vērtējamas Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu tvērumā.

Ar tiesībām uz īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, tostarp personas ekonomiskās intereses, kas saistītas ar komercdarbību (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.1. punktu*). Tiesības uz īpašumu ietver arī līgumu tiesības ar ekonomisku vērtību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 8.2. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka tiesības uz īpašumu aizsargā ar Ekonomikas ministrijas izdoto administratīvo aktu un ar publisko tirgotāju noslēgto līgumu piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju par paaugstinātu cenu obligātā iepirkuma ietvaros. Šādos gadījumos tiesību uz īpašumu objekts ir ražotāja iegūtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros (*sal.: Satversmes*

tiesas 2021. gada 28. maija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-52-01 13.1. punkts un 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 20. punkts).

No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja Elektrostacijā ražo elektroenerģiju. Uz Ekonomikas ministrijas lēmuma pamata Pieteikuma iesniedzēja ieguvusi tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros. Tādējādi šīs Pieteikuma iesniedzējai ar administratīvo aktu piešķirtās tiesības ietilpst tiesību uz īpašumu tvērumā.

Apstrīdētās noteikumu normas ierobežo minētās tiesības, jo gadījumā, ja komersants elektrostacijā nav uzstādījis normatīvo aktu prasībām atbilstošus mēraparātus vai mērlīdzekļu sistēmas vai uzstādīto mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņi ir nokavēti ilgāk par 10 dienām, kā arī tad, ja elektrostacijā netiek nodrošināta saražotās elektroenerģijas izlietošana elektrostacijas darbības nodrošināšanai, proti, netiek ievērots pašpatēriņa princips, tās paredz gan obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu, gan pienākumu atmaksāt valsts atbalstu par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa.

Līdz ar to apstrīdētās noteikumu normas Pieteikuma iesniedzējai ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu.

15. Noskaidrojot, vai personas tiesību uz īpašumu ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai tas ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19. punktu*).

Satversmes tiesa jau vairākkārt secinājusi, ka tiesības uz īpašumu var ierobežot arī ar Ministru kabineta noteikumiem (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 32. punktu un 2023. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-28-03 13.1. punktu*). Tomēr Ministru kabineta tiesības izdot ārējus normatīvus aktus sniedzas vien tiktāl, ciktāl likumā Ministru kabinetam ir piešķirts šāds pilnvarojums.

Apstrīdētās noteikumu normas ir izdotas, pamatojoties citstarp uz Elektroenerģijas tirgus likuma 29. panta ceturto daļu un apstrīdēto likuma normu. Šajās normās paredzēts, ka Ministru kabinets nosaka obligātā iepirkuma uzraudzības kārtību, pārkāpumus, par kuriem atceļamas obligātā iepirkuma tiesības, kā arī kārtību, kādā tās atceļamas.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētās noteikumu normas ir izdotas, pārkāpjot parlamenta virsvadības principu, jo tajās ietvertie obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas pamati un uzliktais pienākums

atmaksāt saņemto valsts atbalstu ir atzīstami par tik svarīgiem valsts un sabiedrības dzīves jautājumiem, ka tie bija jāizlemj pašam likumdevējam. Turklāt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts esot izdots, pārkāpjot likumdevēja piešķirto pilnvarojumu, jo paredzot elektroenerģijas ražotāja pienākumu atmaksāt visu saņemto valsts atbalstu par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa, nevis tikai tāda valsts atbalsta apmēra atgūšanu, kas ir saņemts nepamatoti vai nelikumīgi.

Satversmes tiesa jau iepriekš secinājusi, ka Saeima ir noregulējusi svarīgākos jautājumus attiecībā uz ražotāju tiesībām pārdot saražoto elektroenerģiju obligāti iepērkamā elektroenerģijas apjoma veidā, savukārt Ministru kabinetam piešķirtais pilnvarojums neizvirza konkrētus kritērijus obligātā iepirkuma tiesību saņemšanai, īstenošanai vai atcelšanai. Ministru kabinets, rīkojoties pilnvarojuma ietvaros, šos kritērijus var noteikt pats (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 32.1. punktu*). Apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunkts nosaka divus no gadījumiem, kad tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā ir atceļamas. Savukārt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunktā ir noteikts komersanta pienākums atmaksāt nepamatoti saņemto valsts atbalstu, proti, tādu atbalstu, ko komersants ieguvis, neizpildot normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa. Tādējādi apstrīdētās noteikumu normas ir izdotas uz Elektroenerģijas tirgus likuma 29. panta ceturtajā daļā un apstrīdētajā likuma normā ietvertā pilnvarojuma pamata. Tas, vai apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunktā noteiktais pienākums atmaksāt visu saņemto valsts atbalstu par attiecīgo periodu ir samērīgs, ir tāds apsvērums, kas saistīts ar minētās normas satversmības vērtējumu pēc būtības.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās noteikumu normas ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām un ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdēto noteikumu normu izdošanas procesā nav ievērots arī labas likumdošanas princips, jo nav ņemtas vērā Eiropas Savienības tiesību prasības. Proti, apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā noteiktās tiesiskās sekas nevarot tikt pielāgotas vai individuāli izvērtētas atkarībā no konkrētās lietas faktiskajiem apstākļiem, kā to paredz samērīguma princips un Eiropas Savienības Tiesas judikatūra. Savukārt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts nenosakot tādu valsts atbalsta atgūšanas kārtību, kura būtu vērsta uz iepriekšējās situācijas atjaunošanu un atbilstoši kurai tiktu atgūta tikai tā valsts atbalsta daļa, kura faktiski ir saņemta nepamatoti. Ja

Ministru kabinets būtu ņēmis vērā Eiropas Savienības tiesību prasības, tas būtu paredzējis mazāk ierobežojošus līdzekļus apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Kā Satversmes tiesa jau norādīja šā sprieduma 12.3. punktā, no ilgstošas un konsekventas Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izriet, ka nelikumīga vai nepamatota valsts atbalsta atgūšana nav sods, bet gan loģiskas sekas, kas izriet no nepamatotu priekšrocību atņemšanas komersantam, un ka gadījumos, kad atbalsts saņemts nepamatoti vai nelikumīgi, tā atgūšanas procedūrai ir jānoslēdzas ar faktisku visu nepamatoti saņemto summu atmaksu. Pieteikuma iesniedzējas apsvērumi pēc būtības ir saistīti ar jautājumu par to, vai Ministru kabinets, izdodot apstrīdētās noteikumu normas, ir ievērojis samērīguma principu. Tādējādi attiecīgos argumentus Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma atbilstību samērīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētajās noteikumu normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts, pamatojoties uz likumu.

16. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētajās noteikumu normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Apstrīdētās noteikumu normas padarot valsts atbalsta shēmu efektīvāku, novēršot nepamatotu valsts atbalsta saņemšanu. Tādējādi tiekot samazinātas elektroenerģijas galalietotāju izmaksas, vienlaikus izskaužot nesaimniecisku un negodprātīgu rīcību nozarē un stiprinot Latvijas tautsaimniecību. Arī Pieteikuma iesniedzēja piekrīt, ka pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – nodrošināt sabiedrības labklājības aizsardzību.

Jebkura valsts atbalsta shēma tiek veidota un valsts atbalsts tiek piešķirts ar noteiktu mērķi. Valsts atbalsts enerģētikas jomā Eiropas Savienībā ir nozīmīgs instruments virzībai uz klimatneitralitāti (*sk.: Schöning F., Ziegler C. What is State Aid. In: Hancher L., de Hauteclocque A., Salerno F. M. (Eds.) State Aid and The Energy Sector. Oxford: Hart, 2018, p. 4*). Tādēļ arī Latvijā ieviestās atbalsta shēmas – obligātā iepirkuma sistēmas – mērķis ir veicināt atjaunojamo energoresursu un augstas efektivitātes koģenerācijas izvēršanu (*sk. Eiropas Komisijas lēmuma 4. punktu*).

Valsts atbalsts sniedz komersantiem priekšrocības darboties attiecīgajā komercdarbības nozarē. Tādēļ sabiedrības labklājības interesēs ir nodrošināt to, lai valsts atbalsts būtu mērķēts un tiktu sniegts tikai tādiem komersantiem, kuri ievēro tiesību normās noteiktās prasības

un ar savu darbību veicina valsts atbalsta shēmas mērķa sasniegšanu. Attiecīgi valstij ir pienākums uzraudzīt valsts atbalsta izmantošanu un nodrošināt to, ka tiek saglabāts konkurētspējīgs tirgus un novērsts nesamērīgs un nepamatots tirgus izkropļojums (*sal.: Satversmes tiesas 2019. gada 18. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-16-03 13. punkts un 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 22. punkts*).

Obligātā iepirkuma tiesību atcelšana gadījumā, ja netiek ievērots pašpatēriņa princips vai netiek izpildīta prasība aprīkot elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām vai prasība savlaicīgi kalibrēt vai verificēt šos mēraparātus vai mērlīdzekļu sistēmas, un nepamatoti saņemtā atbalsta atmaksāšana par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa nodrošina to, ka komersantam, kurš neievēro valsts atbalsta saņemšanai noteiktās prasības, vairs netiek piešķirtas nepamatotas priekšrocības un nepamatoti piešķirtais valsts atbalsts tiek atgūts. Tātad apstrīdētās noteikumu normas ir vērstas uz sabiedrības kopējo interesi sniegt efektīvu un mērķtiecīgu valsts atbalstu elektroenerģijas ražotājiem, kuri izmanto atjaunojamos energoresursus, neliekot galalietotājiem pārmaksāt par izmantoto elektroenerģiju. Tādējādi ar apstrīdētajām noteikumu normām tiek aizsargātas visas sabiedrības intereses saistībā ar obligātā iepirkuma tiesību sniegto priekšrocību mērķētu piešķiršanu.

Līdz ar to apstrīdētajās noteikumu normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība.

17. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai vispirms jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt leģitīmo mērķi.

Pieteikuma iesniedzēja neiebilst un arī Ministru kabinets atbildes rakstā norādījis, ka apstrīdētās noteikumu normas ir piemērotas pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo palīdz elektroenerģijas tirgū novērst nepamatotus konkurences izkropļojumus, kas savukārt ietekmē elektroenerģijas gala cenu.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka apstrīdētajos noteikumos ietvertās normas, kuras pilnvaro Biroju izdot administratīvo aktu, ar kuru tiek atceltas obligātā iepirkuma tiesības gadījumā, kad elektroenerģijas ražotājs nespēj izpildīt normatīvajos aktos noteiktās prasības, ir piemērotas tam, lai izslēgtu negodprātīgus un nesaimnieciskus ražotājus no obligātā iepirkuma sistēmas (*sal.: Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 42. punkts*). Tāpat Satversmes tiesa ir secinājusi, ka valsts, atceļot obligātā iepirkuma tiesības un uzliekot pienākumu atmaksāt saņemto valsts atbalstu par attiecīgo periodu gadījumā, ja ražotājs ir

pārkāpis normatīvajos aktos noteiktās prasības valsts atbalsta saņemšanai, var novērst nepamatotu tirgus izkropļojumu (*sal.: Satversmes tiesas 2024. gada 10. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-35-03 16. punkts*).

Elektroenerģijas tirgus likuma 30. panta $1.^1$ daļā ietvertais pašpatēriņa princips paredz, ka publiskais tirgotājs no elektroenerģijas ražotāja iepērk visu saražotās elektroenerģijas atlikumu, kas palicis pēc tās izlietošanas elektrostacijas vajadzībām. Pašpatēriņa principa neievērošana izpaužas tādējādi, ka elektrostacijas darbība tiek nodrošināta nevis ar elektrostacijā saražoto elektroenerģiju, bet gan ar elektroenerģiju, kas iepirkta par tirgus cenu. Šādos apstākļos elektrostacijā saražotās elektroenerģijas atlikums, kas pārdodams publiskajam tirgotājam par cenu, kas ir augstāka nekā tirgus cena, ir ievērojami lielāks un līdz ar to komersantam var rasties iespēja saņemt nepamatoti lielu valsts atbalstu. Tas secīgi ietekmē arī elektroenerģijas gala cenu, kas jāmaksā elektroenerģijas galalietotājiem.

Savukārt apstrīdētajos noteikumos ietvertā prasība aprīkot elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām, kā arī prasība savlaicīgi kalibrēt vai verificēt šos mēraparātus vai mērlīdzekļu sistēmas ir būtisks instruments, lai uzraudzības iestāde varētu efektīvi pārliecināties par to, vai ražotāja sniegtā informācija, citstarp par pašpatēriņa principa ievērošanu, ir ticama (*sk. Ministru kabineta atbildes rakstu*). Proti, tad, ja elektroenerģijas ražotājs nav aprīkojis elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām vai nav tos savlaicīgi kalibrējis vai verificējis, rodas šaubas par to, vai komersanta sniegtā informācija un aprēķinu formulās izmantotie dati ir precīzi un pamatoti un neietekmē ražotājam izmaksājamā atbalsta apmēru.

Tātad valsts, komersantam atceļot obligātā iepirkuma tiesības un uzliekot pienākumu atmaksāt saņemto valsts atbalstu par attiecīgo periodu tādā gadījumā, ja komersants nav ievērojis pašpatēriņa principu vai nav uzstādījis elektrostacijā atbilstošus mēraparātus vai mērlīdzekļu sistēmas, vai ir ilgāk par 10 dienām nokavējis termiņus uzstādīto mēraparātu vai mērlīdzekļu kalibrācijai vai verifikācijai, var novērst nepamatotu tirgus izkropļojumu un nodrošināt to, ka valsts atbalstu saņem tikai tādi komersanti, kuri ir ievērojuši normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai. Tādējādi apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunktā paredzētā obligātā iepirkuma tiesību atcelšana un izmaksātā valsts atbalsta atgūšana gadījumā, kad pieļauti apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā paredzētie pārkāpumi, ir piemērots līdzeklis sabiedrības labklājības aizsardzībai.

Līdz ar to izraudzītais līdzeklis ir piemērots pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai.

18. Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda arī tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmā mērķa sasniegšanai. Apstrīdētajās noteikumu normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nav citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personas pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Turklāt saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 20. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi iespējams sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli, kas iepriekš bijis ietverts un arī šobrīd esot ietverts tiesību normās, – brīdinājumu, kas komersantam nosūtāms apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā paredzēto pārkāpumu konstatācijas gadījumā, nosakot termiņu šo pārkāpumu novēršanai. Tāpat alternatīvs līdzeklis būtu tāda regulējuma paredzēšana apstrīdētajās noteikumu normās, kas tiesību piemērotājam ļautu ņemt vērā to, vai elektroenerģijas ražotājs pārkāpumus ir pieļāvis apzināti un ar mērķi nepamatoti gūt valsts atbalstu. Turklāt attiecībā uz apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunktā noteikto nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atmaksas pienākumu personas tiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu paredzēt, ka šāds pienākums attiecas tikai uz gadījumiem, kad pārkāpums, kura dēļ tiek atceltas obligātā iepirkuma tiesības, nav formāls un reāli rada iespēju saņemt nepamatotu valsts atbalstu.

Savukārt Ministru kabinets norāda, ka nepastāv citi tikpat iedarbīgi līdzekļi, kas pamattiesības ierobežotu mazāk. Valsts baudot plašu rīcības brīvību, lemjot par to, kādā veidā ir sasniedzami valsts atbalsta shēmas mērķi. Elektroenerģijas ražotājam kā atbildīgam un gādīgam komersantam esot zināmi obligātā iepirkuma sistēmas ietvaros tam uzliktie pienākumi, citstarp par verificētām vai kalibrētām mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmām un saražotās elektroenerģijas izlietošanu elektrostacijas darbības nodrošināšanai. Tādēļ papildu mehānisms šo pienākumu izpildes nodrošināšanai neesot nepieciešams. Turklāt likumdevējs, pieņemot grozījumus Elektroenerģijas tirgus likumā, esot uzdevis Ministru kabinetam pilnveidot obligātā iepirkuma tiesību sistēmu un uzlikt lielāku atbildību elektroenerģijas ražotājiem, lai tādējādi nodrošinātu valsts atbalstu regulējošajās tiesību normās noteikto pienākumu izpildi.

18.1. Lai novērtētu, vai komersanta individuāla brīdināšana kā obligātā iepirkuma sistēmas īstenošanā ietilpstoša procesuālā kārtība varētu būt uzskatāma par tādu pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli, kas ļautu sasniegt ierobežojuma leģitīmo mērķi tikpat efektīvi, Satversmes tiesai jāņem vērā, cik būtiskas ir apstrīdētajos noteikumos

ietvertās prasības ievērot pašpatēriņa principu un aprīkot elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām, kā arī savlaicīgi kalibrēt vai verificēt šos mēraparātus vai mērlīdzekļu sistēmas.

Kā jau iepriekš tika norādīts, no LESD 108. panta trešās daļas izriet dalībvalsts atbildīgo iestāžu pienākums pēc savas iniciatīvas atgūt nepamatoti vai nelikumīgi sniegtu valsts atbalstu. Valsts atbalsts sniedz komersantiem priekšrocības darboties attiecīgajā komercdarbības nozarē un rada konkurences ierobežojumus, tādēļ ir svarīgi, lai tas būtu mērķēts un tiktu sniegts tikai tādiem komersantiem, kuri ievēro tiesību normās noteiktās prasības. Tātad atbildīgajai iestādei ir jāraugās, lai komersanti ievērotu visas ar obligātā iepirkuma sistēmu saistītās normatīvo aktu prasības. Savukārt šo prasību neievērošanas gadījumā tai pēc iespējas ātrāk ir jāpārtrauc un jāatgūst nepamatoti izmaksātais valsts atbalsts.

Saeima atbildes rakstā norāda, ka viens no mērķiem, kuru labad tika pieņemts 2020. gada 30. janvāra likums "Grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā", kas ietvēra apstrīdēto likuma normu, ar kuru Ministru kabinets tika pilnvarots noteikt pārkāpumus, par kuriem atceļamas komersantam piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības, bija efektīva obligātā iepirkuma tiesību izmantošanas uzraudzības un kontroles mehānisma nostiprināšana likuma līmenī. Likumprojekta Nr. 77/Lp13 "Grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā" (turpmāk – Likumprojekts) sagatavošanas un izskatīšanas gaitā vairākkārt ticis uzsvērts, ka iepriekš to elektroenerģijas ražotāju, kuri neatbilst valsts atbalsta saņemšanas kritērijiem vai neievēro normatīvās prasības valsts atbalsta saņemšanai, uzraudzība un tiem piešķirto valsts atbalsta tiesību atcelšana neesot bijusi pienācīgi reglamentēta normatīvajos tiesību aktos. Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas sēdēs ticis diskutēts par to, kādi elektroenerģijas ražotāja pārkāpumi būtu uzskatāmi par tik būtiskiem, lai tam atceltu piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības un liktu atmaksāt izmaksāto valsts atbalstu, taču ar apstrīdētās likuma normas pirmo teikumu šādu pārkāpumu noteikšana tikusi atstāta Ministru kabineta ziņā.

Ministru kabinets, izpildot minēto pilnvarojumu un izdodot apstrīdētos noteikumus, ir lēmis, ka divi no pārkāpumiem, kuri uzskatāmi par tik būtiskiem, lai par tiem komersantam atceltu piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības un liktu atmaksāt saņemto valsts atbalstu par attiecīgo periodu, ir pašpatēriņa principa neievērošana un normatīvo aktu prasībām atbilstošu mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu neuzstādīšana elektrostacijā vai uzstādīto mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņa ilgstošs nokavējums.

Šā sprieduma 17. punktā Satversmes tiesa jau secināja, ka pašpatēriņa principa neievērošana var novest pie elektrostacijas pārkompensācijas – tādas situācijas, kad elektroenerģijas ražotājs valsts atbalsta ietvaros saņem

lielāku finansiālu labumu, nekā nepieciešams ar obligāto iepirkumu saistīto izmaksu segšanai un saprātīgas peļņas nodrošināšanai. Savukārt dati, kurus sniedz elektrostacijā uzstādītie mēraparāti vai mērlīdzekļu sistēmas, citstarp tiek izmantoti, lai aprēķinātu elektroenerģijas ražotājam piešķiramā valsts atbalsta apmēru un pārbaudītu, vai nav notikusi elektrostacijas pārkompensācija. Ja elektrostacijā nav uzstādīti normatīvo aktu prasībām atbilstoši mēraparāti vai mērlīdzekļu sistēmas vai uzstādītie mēraparāti vai mērlīdzekļu sistēmas nav kalibrētas vai verificētas, uzraugošā iestāde nevar pārliecināties par ražotāja iesniegto datu precizitāti un ticamību. Tādējādi dati, kas iegūti no šādiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām, var novest pie tā, ka elektroenerģijas ražotājam tiek aprēķināts pārāk liels valsts atbalsta apmērs.

LESD 107. panta pirmā daļa paredz, ka ar iekšējo tirgu nav saderīgs tāds valsts atbalsts, kas rada vai var radīt konkurences izkropļojumus, dodot priekšroku konkrētiem uzņēmumiem. Tas, ka elektroenerģijas ražotājs saņem lielāku finansiālo labumu nekā tam obligātā iepirkuma ietvaros pienāktos, rada nepamatotu tirgus izkropļojumu un attiecīgi ir pretrunā ar valsts atbalsta piešķiršanas mērķi. Tādējādi Satversmes tiesa atzīst, ka pašpatēriņa principa neievērošana, normatīvo aktu prasībām atbilstošu mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu neuzstādīšana, kā arī šo mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņa ilgstošs nokavējums ir uzskatāmi par būtiskiem valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumiem.

Satversmes tiesa uzskata, ka Pieteikuma iesniedzēja attiecīgo alternatīvo līdzekli norādījusi, vēlēdamās panākt, lai normatīvajos aktos tiktu paredzēta cita procesuālā kārtība jeb priekšrocība gadījumā, kad pieļauts būtisks normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpums. Faktiski Pieteikuma iesniedzēja vēlas, lai tad, ja komersants nav ievērojis pašpatēriņa principu vai elektrostacijā nav uzstādījis normatīvo aktu prasībām atbilstošus mēraparātus vai mērlīdzekļu sistēmas, vai nav veicis šo mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrāciju vai verifikāciju ilgāk par 10 dienām, neiestātos tiesību normās skaidri noteiktās sekas – tiesību piedalīties obligātajā iepirkumā atcelšana un valsts atbalsta atmaksas pienākums –, bet komersantam tiktu atgādināts par nepieciešamību ievērot tiesību normās noteiktās prasības valsts atbalsta saņemšanai un tas tiktu individuāli brīdināts par sekām, kuras jau tā skaidri izriet no tiesību normām.

Brīdinājuma nosūtīšana gadījumā, kad komersants ir pieļāvis būtisku normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumu, nemainītu tiesiskās sekas, kas būtu radušās pieļautā pārkāpuma rezultātā, proti, to, ka konkrētā laika periodā valsts atbalsts būtu saņemts nepamatoti. Brīdinājums kalpotu tikai kā atgādinājums

komersantam par to, ka turpmāk tam jāievēro normatīvajos aktos noteiktās prasības. Gadījumā, ja konstatētais pārkāpums noteiktajā termiņā netiktu novērsts, brīdinājums faktiski sniegtu komersantam priekšrocību – iespēju vēl kādu laiku piedalīties obligātajā iepirkumā – un tikai aizkavētu tiesiskās sekas, kas attiecināmas uz komersantu, kurš neievēro tam normatīvajos aktos noteiktās prasības. Turklāt arī tādā gadījumā, ja komersants pēc brīdinājuma saņemšanas novērstu konstatētos pārkāpumus, viņam būtu priekšrocība salīdzinājumā ar citiem komersantiem, kuri ievērojuši tiem normatīvajos aktos noteiktās prasības un pamatoti saņēmuši valsts atbalstu.

Ņemot vērā nepieciešamību pēc iespējas ātrāk pārtraukt un atgūt nepamatoti sniegtu valsts atbalstu, komersanta brīdināšana nevar tikt uzskatīta par tādu līdzekli, ar kuru pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

18.2. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka alternatīvs līdzeklis apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai būtu arī tāda regulējuma paredzēšana, kas tiesību piemērotājam ļautu ņemt vērā to, vai elektroenerģijas ražotājs pārkāpumus ir pieļāvis apzināti un ar mērķi nepamatoti gūt valsts atbalstu.

Visiem komersantiem, kuri saņem valsts atbalstu, īstenojot tiem piešķirtās tiesības, ir jārīkojas kā rūpīgiem un atbildīgiem saimniekiem un jāizpilda visi tiesību normās noteiktie pienākumi. Šāds pienākums ir jo īpaši nozīmīgs, ņemot vērā to, ka apstrīdēto noteikumu normu spēkā esības laikā par valsts atbalstu citstarp maksāja elektroenerģijas galalietotāji (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-35-03 18. punktu*). Viens no Elektroenerģijas tirgus likuma mērķiem ir nodrošināt to, lai visiem elektroenerģijas lietotājiem, ievērojot normatīvo aktu prasības, visefektīvākajā iespējamā veidā un par pamatotām cenām tiktu droši un kvalitatīvi piegādāta elektroenerģija. Pašpatēriņa principa neievērošana, normatīvo aktu prasībām atbilstošu mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu neuzstādīšana vai to kalibrācijas vai verifikācijas neveikšana noteiktajā termiņā apdraud minētā mērķa sasniegšanu un sabiedrības labklājību neatkarīgi no tā, vai komersants šos pārkāpumus ir pieļāvis ar nodomu vai aiz neuzmanības. Proti, tiesiskās sekas, kas iestājas pārkāpumu rezultātā gadījumos, kad valsts atbalsts tiek saņemts nepamatoti, – tirgus izkropļojums un elektroenerģijas kopējās cenas palielināšanās – neatšķiras atkarībā no pieļautās vainas pakāpes. Tātad piedāvātā alternatīva neveicinātu apstrīdēto noteikumu normu leģitīmā mērķa sasniegšanu, jo nenodrošinātu to, ka komersantam, kurš neievēro valsts atbalsta saņemšanai noteiktās prasības, vairs netiek piešķirtas nepamatotas priekšrocības un nepamatoti piešķirtais valsts atbalsts tiek atgūts.

Tādējādi, ievērojot nepieciešamību pārtraukt un atgūt nepamatoti sniegtu valsts atbalstu un elektroenerģijas ražotāja pienākumu rīkoties kā rūpīgam un atbildīgam saimniekam, tāda regulējuma noteikšana, kurš uzliktu pienākumu tiesību piemērotājam, lemjot par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atmaksu, ņemt vērā ražotāja vainas pakāpi, nevar tikt uzskatīta par līdzekli, ar kuru pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

18.3. Pieteikuma iesniedzēja kā saudzējošāku līdzekli ir norādījusi arī pienākumu atmaksāt saņemto valsts atbalstu tikai tādā gadījumā, ja komersanta pieļautais normatīvo aktu pārkāpums nav formāls, bet ir reāli radījis iespēju saņemt nepamatotu valsts atbalstu. Lai pamatotu to, kāpēc šāds līdzeklis būtu uzskatāms par saudzējošāku līdzekli, Pieteikuma iesniedzēja ir izvērsti skaidrojusi, kāpēc tās pieļautie pārkāpumi nav varējuši ietekmēt saņemtā valsts atbalsta – obligātā iepirkuma ietvaros pārdotās elektroenerģijas – apmēru.

Satversmes tiesa, vērtējot komersanta individuālu brīdināšanu kā komersanta pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli, jau secināja, ka pašpatēriņa principa neievērošana, normatīvo aktu prasībām atbilstošu mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu neuzstādīšana, kā arī šo mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņa ilgstošs nokavējums ir uzskatāmi par būtiskiem valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumiem, kas var novest pie tādas situācijas, ka elektroenerģijas ražotājs saņem lielāku finansiālo labumu nekā tam obligātā iepirkuma ietvaros pienāktos saņemt. Tādējādi minētie pārkāpumi nav uzskatāmi par formāliem pārkāpumiem, jo reāli rada komersantam iespēju nepamatoti saņemt valsts atbalstu.

Savukārt attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējas argumentiem par to, ka tās pieļautie pārkāpumi bijuši formāli, jo nav ietekmējuši saņemtā valsts atbalsta apmēru, Satversmes tiesa norāda, ka tās kompetencē nav pārbaudīt, vai vispārējā tiesa konkrētajā lietā ir pareizi piemērojusi tiesību normas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 30. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01 13. punktu*).

Līdz ar to nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

19. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību leģitīmajam mērķim, jāpārliecinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 7. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 25. punktu*). Tādējādi Satversmes

tiesai jānoskaidro līdzsvarojamās intereses un jānoteic, kurai no šīm interesēm būtu piešķirama prioritāte. Izskatāmajā lietā ir līdzsvarojamas, no vienas puses, tāda komersanta intereses, kurš bija ieguvis tiesības saņemt valsts atbalstu, un, no otras puses, ar apstrīdētajās noteikumu normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi aptvertās sabiedrības labklājības intereses.

Viena no Eiropas Savienības galvenajām politiskajām prioritātēm ir Eiropas zaļais kurss, kura mērķis ir sasniegt klimatneitralitāti līdz 2050. gadam. Eiropas Komisija ir atzinusi: lai šo mērķi sasniegtu, nepieciešams veicināt arī atjaunojamo energoresursu izmantošanu (*sk. Eiropas Komisijas paziņojumu – Eiropas zaļais kurss (COM/2019/640) – un Eiropas Komisijas paziņojuma – Pamatnostādnes par valsts atbalstu klimata, vides aizsardzības un enerģētikas pasākumiem (2022) (2022/C 80/01) – 1. punktu*). Tā kā klimata mērķu sasniegšana un Latvijas enerģētiskās neatkarības veicināšana ir visas sabiedrības interesēm atbilstoši mērķi, tad sabiedrības interesēs ir arī tas, lai obligātā iepirkuma tiesības tiktu piešķirtas un saglabātas tikai tādiem elektroenerģijas ražotājiem, kuri ar savu darbību palīdz šos mērķus sasniegt. Tādējādi efektīva kontrole pār valsts atbalstu saņemoša komersanta darbību ir veids, kādā tiek nodrošināta sabiedrības labklājības interešu aizsardzība valsts atbalsta jomā.

Satversmes tiesa šā sprieduma 12.2. punktā jau konstatēja, ka prasība aprīkot elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem un prasība ievērot pašpatēriņa principu pastāvēja gan laikā, kad Pieteikuma iesniedzējai tika piešķirtas tiesības pārdot Elektrostacijā saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, gan laikā, kad Eiropas Komisija vērtēja Latvijas īstenotās valsts atbalsta shēmas saderību ar iekšējo tirgu. Tādējādi minētās prasības komersantam bija zināmas un nav tādas, kurām tam būtu vajadzējis īpaši pielāgoties.

Turklāt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts paredz elektroenerģijas ražotāja pienākumu atmaksāt saņemto valsts atbalstu tikai par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa, nevis atmaksāt visu atbalstu, ko tas saņēmis kopš obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanas brīža. Tieši gada pārskatā ietvertā informācija un dati ļauj uzraugošajai iestādei pārliecināties par valsts atbalsta saņemšanai normatīvajos aktos noteikto prasību ievērošanu. Ja gada pārskatā ietvertā informācija vai dati uzraugošajai iestādei rada šaubas par elektrostacijas atbilstību normatīvo aktu prasībām un vēlāk elektrostacijā veiktā pārbaude šīs šaubas apstiprina, tad secināms, ka par attiecīgo periodu izmaksātais atbalsts ir saņemts nepamatoti. Tādējādi valsts atbalsta atmaksāšana par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa ir pamatota un samērīga.

Ja komersants nepilda tiesību normās noteiktās prasības, tas nevar paļauties uz to, ka valsts joprojām tam sniegs atbalstu un neliks atmaksāt jau saņemto atbalstu par attiecīgo periodu. Turklāt ikvienā gadījumā, kad uzraugošā iestāde lemj par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu, tiek sniegts individuāls novērtējums Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā (*sal.: Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 42. punkts*). Arī Pieteikuma iesniedzējas gadījumā pirms apstrīdētajās noteikumu normās ietverto tiesisko seku – obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas un attiecīgajā periodā saņemtā valsts atbalsta atmaksas pienākuma uzlikšanas – piemērošanas ir veikts individuāls novērtējums par iemesliem un apstākļiem, kuru dēļ Birojs secinājis, ka Pieteikuma iesniedzēja ir pārkāpusi normatīvajos aktos noteiktās prasības ievērot pašpatēriņa principu un aprīkot elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām.

Tādējādi Ministru kabinets, apstrīdētajās noteikumu normās nosakot pamattiesību ierobežojumu, ir rūpējies par visas sabiedrības interesēm, lai valsts atbalstu saņemtu tikai tie komersanti, kuri izpilda prasības saistībā ar obligātā iepirkuma sistēmu, un līdzsvarojis šīs intereses ar personas pamattiesību ierobežojumu. Līdz ar to labums, ko sabiedrība gūst no tā, ka komersantam, kurš nav ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības, proti, nav ievērojis pašpatēriņa principu, nav aprīkojis elektrostaciju ar atbilstošiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām, kā arī nav savlaicīgi veicis mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrāciju vai verifikāciju, tiek atceltas obligātā iepirkuma tiesības un uzlikts pienākums atmaksāt valsts atbalstu par attiecīgo periodu, ir lielāks nekā nelabvēlīgās sekas, kas komersantam rodas tā pamattiesību ierobežojuma rezultātā.

Tātad apstrīdētajās noteikumu normās ietvertais personas pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētās noteikumu normas atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

20. Pieteikuma iesniedzēja lūdz izvērtēt arī apstrīdētās likuma normas trešā teikuma atbilstību Satversmes 92. pantam. Tā uzskata, ka minētā norma pārkāpj Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietverto nevainīguma prezumpciju, jo paredz fakta legālo prezumpciju par elektroenerģijas ražotāja pieļautu normatīvo aktu pārkāpumu un pienākums atspēkot šo prezumpciju ir uzlikts pašam ražotājam. Ja Satversmes tiesa secinātu, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums neskar nevainīguma prezumpcijas principu, tad Pieteikuma iesniedzēja lūdz vērtēt minētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesību uz taisnīgu tiesu garantijām.

Saeima piekrīt, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums vispār ietilpst Satversmes 92. pantā garantēto tiesību uz taisnīgu tiesu tvērumā, taču uzskata, ka izskatāmajā lietā vērtējama minētās normas atbilstība vienīgi Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

21. Satversmes 92. panta pirmie divi teikumi nosaka: "Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu."

Atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākus elementus – savstarpēji saistītas tiesības. Savukārt Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietvertais nevainīguma prezumpcijas princips liedz pret personu izturēties tā, it kā būtu jau pierādīts, ka tā ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Tas prasa nodrošināt personas tiesības tikt uzskatītai par nevainīgu izvirzītajās apsūdzībās, kamēr tās vaina netiek konstatēta likumā noteiktajā kārtībā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-08-01 8. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir norādījusi, ka atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai nevainīguma prezumpcija, lai gan tā tieši attiecas uz krimināltiesību jomu, tomēr kopumā veido arī tiesību uz taisnīgu tiesu saturu tā plašākajā nozīmē. Proti, šis princips ietilpst arī Konvencijas 6. panta 1. punkta tvērumā (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 13. punktu*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi: lai noteiktu, vai konkrētā lieta ir skatāma Konvencijas 6. panta krimināltiesiskajā aspektā, tā jāizvērtē pēc trim kritērijiem – pēc konkrētā nodarījuma kvalifikācijas valsts tiesību aktos, pēc tā rakstura un smaguma, kā arī pēc personai par to draudošā soda bardzības (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976. gada 8. jūnija sprieduma lietā "Engel and Others v. The Netherlands", pieteikumi Nr. 5100/71, Nr. 5101/71, Nr. 5102/71, Nr. 5334/72 un Nr. 5370/72, 82. punktu*).

Tādējādi Satversmes tiesai vispirms jānoskaidro, vai apstrīdētās likuma normas trešais teikums reglamentē tādu tiesību jomu, uz kuru attiecināma nevainīguma prezumpcija.

21.1. Tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros elektroenerģijas ražotājam tiek piešķirtas ar administratīvo aktu. Ja elektroenerģijas ražotājs neievēro normatīvajos aktos noteiktās prasības valsts atbalsta saņemšanai, tad uzraugošajai iestādei ir jāpieņem administratīvais akts, ar kuru tam piešķirtās tiesības tiek atceltas un uzlikts pienākums atmaksāt nepamatoti saņemto valsts atbalstu. Apstrīdētās likuma normas trešais teikums ir procesuāla tiesību norma, kas administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu paredz elektroenerģijas ražotāja

pienākumu pierādīt līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei, ka tas, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai.

Šo prasību neievērošana Latvijas tiesību sistēmā nav kvalificēta nedz kā krimināli sodāms noziedzīgs nodarījums, nedz kā administratīvs pārkāpums, par kuru paredzams administratīvais sods. Tādējādi apstrīdētās likuma normas trešais teikums neattiecas uz nodarījumu, kas paredzēts ar krimināltiesībām saistītos tiesību aktos.

21.2. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka attiecībā uz otro un trešo kritēriju, proti, konkrētā nodarījuma raksturu un smagumu un personai par to draudošā soda bardzību, jāņem vērā nodarījuma būtība un par to paredzētās sankcijas raksturs. Ja normai ir vispārējs raksturs un sankcijai ir gan preventīvs, gan sodošs mērķis, tad atzīstams, ka attiecīgais nodarījums ir pielīdzināms autonomajam noziedzīga nodarījuma jēdzienam Konvencijas 6. panta izpratnē (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1984. gada 21. februāra sprieduma lietā "Ozturk v. Germany", pieteikums Nr. 8544/79, 53. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka pienākumam atmaksāt saņemto valsts atbalstu par visu periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa ir sodošs raksturs. Arī valsts atbalsta apmērs, kas elektroenerģijas ražotājam saskaņā ar apstrīdētajām noteikumu normām ir jāatmaksā, liecinot par tāda nodarījuma raksturu un smagumu, kas attiecas uz krimināltiesību jomu.

Gan apstrīdētās noteikumu normas, gan apstrīdētās likuma normas trešais teikums pēc sava rakstura ir vispārsaistošas normas, proti, tās attiecas uz visiem elektroenerģijas ražotājiem, kuri pārdod saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros. Minētās normas ir pieņemtas tādēļ, lai uzraugošā iestāde varētu veikt efektīvu obligātā iepirkuma tiesību izmantošanas uzraudzību un gadījumā, ja tā konstatē normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumu, lemt par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atmaksas pienākuma uzlikšanu.

Satversmes tiesa jau konstatēja, ka nelikumīga vai nepamatota valsts atbalsta atgūšana nav sankcija, bet gan loģiskas sekas, kas izriet no nepamatotu priekšrocību atņemšanas. Proti, pienākuma atmaksāt valsts atbalstu par attiecīgo periodu un obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas mērķis ir nevis komersanta sodīšana, bet gan iepriekšējās tiesiskās un sabiedrības labklājības interesēm atbilstošās situācijas atjaunošana, kas nepieļauj ne pagātnē bijušu, ne uz nākotni vērstu nepamatotu priekšrocību piešķiršanu komersantam, kurš neievēro ar valsts atbalstu saistītos noteikumus (*sk. šā sprieduma 12.3. punktu*).

Tātad apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunktā paredzētais elektroenerģijas ražotāja pienākums atmaksāt nepamatoti saņemto valsts atbalstu par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa pēc sava rakstura nav sodošs. Tādējādi apstrīdētās likuma normas trešais teikums neattiecas uz tādu nodarījumu, par kuru, ņemot vērā tā raksturu un smagumu, tiek piemērots sods.

Līdz ar to secināms, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums nereglamentē tādu tiesību jomu, uz kuru attiecināma nevainīguma prezumpcija. Izskatāmajā lietā vērtējams tas, vai apstrīdētās likuma normas trešais teikums atbilst Satversmes 92. panta pirmajā teikumā paredzētajām procesuālajām garantijām.

22. No pieteikuma izriet Pieteikuma iesniedzējas uzskats, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums pārkāpj pušu līdzvērtīgu iespēju principu, jo uz elektroenerģijas ražotāju esot pārnests nesamērīgs pierādīšanas pienākums. Minētā norma paredzot izņēmumu no Administratīvā procesa likumā ietvertā vispārīgā principa, ka iestādei, pieņemot nelabvēlīgu administratīvu aktu, ir jāpierāda, ka persona ir pieļāvusi tiesību normu pārkāpumu, jo administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu uzraugošā iestāde esot atbrīvota no pienākuma pierādīt, ka elektroenerģijas ražotājs ir pieļāvis valsts atbalsta saņemšanai normatīvajos aktos noteikto prasību pārkāpumu. Elektroenerģijas ražotājam atbilstoši apstrīdētās likuma normas trešajam teikumam esot pienākums pierādīt atbilstību visām un jebkādām uz valsts atbalsta saņemšanu attiecināmām tiesību normu prasībām, kas uz viņu bijušas attiecināmas visā laika periodā, kurā tas saņēmis valsts atbalstu. Apstrīdētās likuma normas trešais teikums nenodrošinot ražotājam iespēju ar tā rīcībā jau esošiem vai tam vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem šo pierādīšanas pienākumu izpildīt. Turklāt neesot saprotams, kas tieši elektroenerģijas ražotājam ir jāpierāda, jo apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā neesot paredzēti nekādi ierobežojoši kritēriji attiecībā uz tiesību normu prasībām vai pierādāmajiem apstākļiem. Arī pieaicinātā persona Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācija norāda, ka publiskajās tiesībās pierādīšanas pienākumam sākotnēji ir jāgulstas tieši uz valsti, nevis otrādi.

Savukārt Saeima norāda: apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā paredzētā pierādīšanas pienākuma saturs un apjoms tiek interpretēts un konkretizēts katrā individuālajā gadījumā, kurā tiek piemērotas apstrīdētajos noteikumos ietvertās normas, kas vērstas uz komersanta darbību uzraugošās iestādes veikto dažāda rakstura pārbaužu ietvaros. Ja normatīvo aktu prasības valsts atbalsta saņemšanai ir ievērotas, tad pierādīšanas pienākuma izpilde esot atkarīga vienīgi no paša komersanta

rīcības – gan no to pierādījumu saglabāšanas, kuri apliecina normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību ievērošanu, gan no aktīvas un pienācīgas šo prasību izpildes pamatošanas ar saviem paskaidrojumiem un pierādījumiem administratīvā procesa ietvaros. Šādam Saeimas viedoklim pievienojas arī lietā pieaicinātā persona Tieslietu ministrija.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums prasa ikvienā tiesvedības procesā nodrošināt pušu līdzvērtīgu iespēju principa piemērošanu attiecīgā tiesvedības procesa raksturam atbilstošā veidā. Minētais princips paredz to, ka lietas izskatīšanas gaitā procesa dalībnieku tiesībām jābūt taisnīgi līdzsvarotām. Proti, katram procesa dalībniekam jābūt nodrošinātām adekvātām iespējām izmantot procesuālos līdzekļus, un neviens procesa dalībnieks nedrīkst tikt nepamatoti nostādīts nelabvēlīgākā situācijā kā citi procesa dalībnieki (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 10. februāra sprieduma lietā Nr. 2016-06-01 33. punktu*).

Kā jau iepriekš šajā spriedumā tika secināts, obligātā iepirkuma tiesību atcelšana un nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atmaksāšana par attiecīgo periodu nodrošina to, ka komersantam, kurš neievēro atbalsta saņemšanai noteiktās prasības, vairs netiek piešķirtas nepamatotas priekšrocības un nepamatoti piešķirtais valsts atbalsts tiek atgūts. Šāds regulējums ir vērsts uz sabiedrības kopējo interesi par efektīvu un mērķtiecīgu valsts atbalsta sniegšanu elektroenerģijas ražotājiem, kuri izmanto atjaunojamos energoresursus, neliekot galalietotājiem pārmaksāt par izmantoto elektroenerģiju. Apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā paredzētais elektroenerģijas ražotāja pienākums līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādīt, ka tas, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, ir daļa no tiesiskā regulējuma, kas kopsakarā ar apstrīdētajos noteikumos ietvertajām normām veido vienotu uzraudzības un kontroles mehānismu nolūkā novērst to, ka valsts atbalsts elektroenerģijas ražotājam tiek izmaksāts nepamatoti.

Tādējādi izskatāmajā lietā Satversmes tiesai jānoskaidro, vai apstrīdētās likuma normas trešais teikums nodrošina taisnīgu līdzsvaru starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un sabiedrības interesi, lai valsts atbalstu saņemtu tikai tādi komersanti, kuri ievēro normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai.

23. Lai noskaidrotu, vai apstrīdētās likuma normas trešais teikums nodrošina taisnīgu līdzsvaru starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un attiecīgo sabiedrības interesi, Satversmes tiesa vispirms vērtēs, vai elektroenerģijas ražotājam administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu var tikt uzlikts minētās normas trešajā teikumā paredzētais pierādīšanas

pienākums. Ja šādu pienākumu var uzlikt, tad Satversmes tiesai jāpārbauda, vai elektroenerģijas ražotājam – vērtējot procesu kopumā – ir nodrošinātas nepieciešamās procesuālās garantijas, lai tas varētu pierādīt, ka ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības valsts atbalsta saņemšanai.

24. Ņemot vērā to, ka privātpersona, pārsūdzot administratīvo aktu vai faktisko rīcību, neapšaubāmi nav līdzvērtīgs pretinieks strīdā ar valsti, Administratīvā procesa likumā ir nostiprināts objektīvās izmeklēšanas princips. Tas paredz, ka tiesa dod administratīvā procesa dalībniekiem norādījumus un ieteikumus, kā arī savāc pierādījumus pēc savas iniciatīvas, lai prasījuma robežās noskaidrotu patiesos lietas apstākļus un panāktu tiesisku un taisnīgu lietas izskatīšanu (*sk. Administratīvā procesa likuma 107. panta ceturto daļu*). Tādējādi objektīvās izmeklēšanas princips kalpo procesa dalībnieku objektīvās nevienlīdzības mazināšanai administratīvajā procesā tiesā.

Objektīvās izmeklēšanas princips ir jāievēro ne vien administratīvajai tiesai, bet arī iestādei. Administratīvajā procesā iestādē tas izpaužas tādējādi, ka nepieciešamās informācijas iegūšana jeb pierādījumu nasta primāri gulstas uz iestādi (*sk.: Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvā procesa tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2023, 135. lpp.*). Proti, Administratīvā procesa likuma 59. panta pirmā un otrā daļa paredz, ka iestādei ir jāiegūst informācija, kas saskaņā ar normatīvajiem aktiem ir nepieciešama, lai pieņemtu attiecīgo lēmumu. Iegūstot informāciju, iestāde var izmantot visas tiesiskās metodes, arī iegūt informāciju no administratīvā procesa dalībniekiem, citām institūcijām, kā arī ar liecinieku, ekspertu, apskates, dokumentu un cita veida pierādījumu palīdzību.

Tomēr tas nenozīmē, ka privātpersonai administratīvajā procesā nebūtu pienākuma piedalīties lietas apstākļu noskaidrošanā un pierādījumu vākšanā. Lai nonāktu pie objektīvi pamatota lēmuma, bieži vien ir nepieciešama visu procesa dalībnieku aktīva līdzdalība. Atbilstoši Administratīvā procesa likuma 59. panta ceturtajai daļai procesa dalībniekam ir pienākums iesniegt pierādījumus, kas ir viņa rīcībā, un paziņot iestādei par faktiem, kas viņam ir zināmi un konkrētajā lietā varētu būt būtiski. Turklāt saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 150. pantu administratīvajā procesā tiesā iestādei ir jāpierāda tie apstākļi, uz kuriem tā atsaucas kā uz savu iebildumu pamatojumu, bet pieteicējam atbilstoši savām iespējām jāpiedalās pierādījumu savākšanā. Tātad vienlaikus ar objektīvās izmeklēšanas principu administratīvajā procesā darbojas arī līdzdarbības princips.

No iepriekš minētā ir secināms, ka parasti pierādīšanas pienākums administratīvajā procesā gulstas uz iestādi. Tomēr ir jomas, kurās loģisku

apsvērumu dēļ tieši privātpersonai var tikt uzlikts pienākums pierādīt tās darbības atbilstību likuma prasībām vai tās lūgumu pamatotību. Proti, lielāks pierādīšanas pienākums privātpersonai ir saprātīgs situācijās, kad tieši tai var būt pieejami konkrēti pierādījumi vai vislabāk zināmi kādi lietā nozīmīgi apstākļi.

Kā Saeima atbildes rakstā norāda: tieši elektroenerģijas ražotāja rīcībā ir informācija par elektrostacijas darbību un rādītāji attiecībā uz saražoto elektroenerģiju, pēc kuriem nosakāma elektrostacijas darbības atbilstība obligātā iepirkuma prasībām. Piemēram, lai pārbaudītu, vai komersants ir ievērojis pašpatēriņa principu, ir nepieciešama informācija par kopējo elektrostacijā saražotās elektroenerģijas daudzumu, taču šī informācija ir pieejama tikai pašam ražotājam. Tāpat tikai ražotāja rīcībā ir dokumenti, kas apliecina specifisku prasību izpildi, skaitītāju verificēšanas apliecinājumi, kā arī informācija par elektrostacijas pamatlīdzekļu pilna nolietojuma sasniegšanu, kas nepieļauj tālāku valsts atbalsta saņemšanu. Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka ievērojama daļa informācijas, kas nepieciešama uzraugošajai iestādei, lai tā varētu pārliecināties par to, ka komersants, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, ir tikai un vienīgi paša elektroenerģijas ražotāja rīcībā un nav iegūstama no citām personām vai valsts institūcijām.

Svarīgi norādīt, ka administratīvais process par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu nav vienīgā to lietu kategorija, kurās pierādīšanas pienākums sākotnēji gulstas uz privātpersonu. Tā, piemēram, arī likuma "Par nodokļiem un nodevām" 38. pants paredz: "Ja nodokļu maksātājs nepiekrīt nodokļu administrācijas aprēķinātajam nodokļu maksājumu lielumam, pierādījumus par nodokļu maksājumu lielumu nodrošina nodokļu maksātājs." Vērtējot pierādīšanas pienākuma sadalījumu starp nodokļu maksātāju un nodokļu administrāciju, Senāts norādīja, ka tieši nodokļu maksātājam pašam ir informācija par tā ienākumu un izdevumu veidošanos, tādēļ tam ir pienākums iesniegt pierādījumus par skaidras naudas uzkrājumu veidošanos vai vismaz norādīt ticamu pamatojumu un apstākļus, kādos tas veidojies, kurus Valsts ieņēmu dienests tad varētu pārbaudīt (*sk. Senāta 2015. gada 5. jūnija sprieduma lietā Nr. SKA-102/2015 (A420615511) 10. punktu*).

Ievērojot to, ka lielākā daļa informācijas, kas nepieciešama uzraugošajai iestādei, lai tā varētu pārliecināties par to, ka komersants, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, ir paša elektroenerģijas ražotāja rīcībā un ka valsts atbalsts sniedz elektroenerģijas ražotājam priekšrocības darboties attiecīgajā komercdarbības nozarē, ir tikai pamatoti tas, ka administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta

atgūšanu pierādīšanas pienākums gulstas tieši uz elektroenerģijas ražotāju. Turklāt, jo lielāka ir privātpersonas interese attiecīga administratīvā akta pieņemšanā, jo lielāks ir tās pienākums līdzdarboties nepieciešamo apstākļu noskaidrošanā. Attiecībā uz faktiem, kas veicina privātpersonai labvēlīga lēmuma pieņemšanu, ir dabiski un atbilstoši pierādījumu nastu uzlikt privātpersonai, nevis valsts pārvaldei (*sk. Senāta 2012. gada 6. novembra rīcības sēdes lēmuma lietā Nr. SKA-868/2012 (A42429006) 9. punktu*). Satversmes tiesa atzīst, ka minētā atziņa pēc analoģijas ir piemērojama arī gadījumā, kad attiecībā uz komersantu jau ir pieņemts labvēlīgs lēmums par obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanu un valsts atbalsta izmaksāšanu. Tā kā minētās tiesības sniedz komersantam vērtīgas priekšrocības, tad tā interesēs ir šīs tiesības saglabāt un censties novērst tam labvēlīgā lēmuma atcelšanas iespējamību, administratīvā procesa ietvaros aktīvi līdzdarbojoties un iesniedzot nepieciešamos paskaidrojumus un pierādījumus, kas pamato normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību ievērošanu.

Tādējādi elektroenerģijas ražotājam administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu var tikt uzlikts apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā paredzētais pienākums līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādīt, ka tas, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai.

25. Turpmāk Satversmes tiesa pārbaudīs, vai elektroenerģijas ražotājam – vērtējot procesu kopumā – ir nodrošinātas nepieciešamās procesuālās garantijas, lai tas varētu līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādīt, ka, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai.

25.1. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka elektroenerģijas ražotājam atbilstoši apstrīdētās likuma normas trešajam teikumam esot pienākums pierādīt atbilstību visām un jebkādām uz valsts atbalsta saņemšanu attiecināmām tiesību normu prasībām, jo minētajā normā neesot paredzēti nekādi ierobežojoši kritēriji attiecībā uz tiesību normu prasībām vai pierādāmajiem apstākļiem, savukārt uzraugošā iestāde esot atbrīvota no pienākuma pierādīt, ka elektroenerģijas ražotājs ir pieļāvis normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumu.

Apstrīdēto noteikumu regulējums paredz vairākus līdzekļus, kurus uzraugošā iestāde var izmantot obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzībai. Satversmes tiesa jau atzina, ka viens no šādiem līdzekļiem ir elektroenerģijas ražotāja gada pārskats, kurā jābūt ietvertai informācijai, kas ļauj uzraugošajai iestādei pārliecināties par normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību ievērošanu (*sk. Satversmes tiesas*

2024. gada 10. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-35-03 16. punktu). Ja uzraugošajai iestādei rodas šaubas par elektrostacijas atbilstību normatīvo aktu prasībām un iesniegtās informācijas ticamību, tai ir tiesības veikt elektrostacijas pārbaudi (*sk. apstrīdēto noteikumu 47. punktu*). Mēneša laikā pēc veiktās pārbaudes uzraugošā iestāde sagatavo pārbaudes aktu, kurā norāda pārbaudē konstatēto, un nosūta šo aktu komersantam (*sk. apstrīdēto noteikumu 47.7. apakšpunktu*).

No lietai pievienotā materiāla – Pārbaudes akta, ko Birojs sastādīja pēc pārbaudes veikšanas Elektrostacijā – redzams, ka Birojs tajā ir detalizēti norādījis gan pārbaudāmos kritērijus, gan Elektrostacijas un Pieteikuma iesniedzējas rīcības atbilstību šiem kritērijiem. Turklāt gadījumos, kad konstatēta neatbilstība, Birojs ir sniedzis attiecīgu pamatojumu. Tādējādi secināms, ka elektroenerģijas ražotājam ir zināmi tie apstākļi un tās normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteiktās prasības, kuru ievērošana tam atbilstoši apstrīdētās likuma normas trešajam teikumam ir jāpierāda līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei.

Ja uzraugošā iestāde, izvērtējusi administratīvās lietas materiālus, proti, pārbaudes aktā konstatētos apstākļus un elektroenerģijas ražotāja iesniegtos pierādījumus un paskaidrojumus, secina, ka ražotājs nav līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādījis, ka tas, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis visas normatīvajos aktos šā atbalsta saņemšanai noteiktās prasības, tad iestāde pieņem lēmumu, ar kuru ražotājam atceļ piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības un uzliek pienākumu atmaksāt nepamatoti saņemto valsts atbalstu. Tomēr tas, ka pierādīšanas pienākums administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu sākotnēji gulstas uz elektroenerģijas ražotāju, neatbrīvo iestādi no pienākuma pienācīgi pamatot savu lēmumu. Proti, Administratīvā procesa likuma 67. panta otrās daļas 6. punkts paredz, ka viena no rakstveidā izdota administratīva akta būtiskajām sastāvdaļām ir administratīvā akta pamatojums. Turklāt tiesu praksē ir atzīts, ka gadījumos, kad iestāde atceļ personai labvēlīgu administratīvu aktu, tai ir pienākums sniegt izvērstāku pamatojumu nekā gadījumos, kad tā atceļ personai nelabvēlīgu administratīvu aktu (*sk. Senāta 2017. gada 21. jūnija sprieduma lietā Nr. SKA-177/2017 (A420225414) 12. punktu*).

Arī no Atcelšanas lēmuma, kas pievienots lietas materiāliem, ir redzams, ka Birojs, pieņemot minēto lēmumu, ir detalizēti izvērtējis gan Pārbaudes aktā konstatēto, gan Pieteikuma iesniedzējas sniegtos pierādījumus un paskaidrojumus un sniedzis izvērstu pamatojumu tam, kāpēc atzīstams, ka Pieteikuma iesniedzēja nav pienācīgi izpildījusi tai no apstrīdētās likuma normas trešā teikuma izrietošo pienākumu. Tāpat arī no citiem administratīvo tiesu nolēmumiem ar atsauci uz apstrīdētās likuma normas trešo teikumu var secināt, ka Birojs, lemjot par

komersantam piešķirto obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā atbalsta atmaksas pienākuma uzlikšanu, lēmumā ietver tā pamatojumu pēc būtības (*sk., piemēram, Administratīvās rajona tiesas 2023. gada 27. jūnija spriedumu lietā Nr. A420280922 un 2023. gada 24. februāra spriedumu lietā Nr. A420133222*). Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka uzraugošā iestāde administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu sniedz pamatojumu attiecībā uz apstākļiem un faktiem, pēc kuriem konstatējusi, ka elektroenerģijas ražotājs ir pieļāvis normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumu.

25.2. Pieteikuma iesniedzēja apgalvo, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums nenodrošina elektroenerģijas ražotājam iespēju ar tā rīcībā jau esošiem vai tam vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem izpildīt minētajā normā ietverto pierādīšanas pienākumu.

Satversmes tiesa jau secināja, ka tieši elektroenerģijas ražotāja rīcībā atrodas lielākā daļa informācijas, kas nepieciešama uzraugošajai iestādei, lai tā varētu pārliecināties par to, ka komersants, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, un šī informācija nav iegūstama no citām personām vai valsts institūcijām. Turklāt Satversmes tiesa atzina, ka visiem komersantiem, kuri saņem valsts atbalstu, ir, īstenojot tiem piešķirtās tiesības, jārīkojas kā rūpīgiem un atbildīgiem saimniekiem un jāpilda visi tiem tiesību normās noteiktie pienākumi (*sk. šā sprieduma 18.2. un 24. punktu*), citstarp arī elektroenerģijas ražotāja pienākums atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām prasībām glabāt dokumentus, kas apliecina valsts atbalsta saņemšanas pamatotību. Tādējādi apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā ietvertā pierādīšanas pienākuma izpilde ir atkarīga vienīgi no paša komersanta rīcības, proti, no tā, vai komersants, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai un vai atbilstoši rūpīga un atbildīga saimnieka būtībai ir glabājis nepieciešamos šo prasību ievērošanu pamatojošos dokumentus. Pieteikuma iesniedzējas nespēja konkrētajos apstākļos izpildīt apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā ietverto pierādīšanas pienākumu nenozīmē, ka tai tiesības iesniegt pierādījumus ir atņemtas pēc būtības.

25.3. Tāpat Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka atbilstoši apstrīdētās likuma normas trešajam teikumam elektroenerģijas ražotājam ir pienākums glabāt un iesniegt pierādījumus, kas apliecina tā darbības atbilstību normatīvajos aktos noteiktajām prasībām atbalsta saņemšanai, par visu atbalsta saņemšanas periodu.

No Likumprojekta izstrādes materiāliem ir konstatējams, ka Saeima otrajā lasījumā atbalstīja tādu apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā ietvertā tiesiskā regulējuma redakciju, kas paredzēja komersanta

pienākumu pierādīt līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei, ka tas visā atbalsta periodā atbalstu ir saņēmis, ievērojot likumos un Ministru kabineta noteikumos noteiktās prasības atbalsta saņēmējiem (*sk. Likumprojekta priekšlikumu tabulas 2. lasījumam priekšlikumu Nr. 28. Pieejams: saeima.lv*). Tomēr Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas sēdēs, diskutējot par komersantam uzliktā pierādīšanas pienākuma samērīgumu, tika secināts, ka atsevišķi ir vērtējams tā perioda samērīgums, par kuru komersantam jāglabā un jāiesniedz pierādījumi, kas pamatotu valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību ievērošanu.

Uzklausot Ekonomikas ministrijas, Saeimas Juridiskā biroja, Finanšu ministrijas pārstāvju un Saeimas deputātu viedokļus, komisijas sēdēs tika secināts, ka pierādīšanas pienākums attiecībā uz visu valsts atbalsta saņemšanas periodu nebūtu uzskatāms par samērīgu, jo tiesiskais regulējums neparedz tik ilgu dokumentu glabāšanu lietvedībā. Par samērīgu tika atzīts piedāvājums veidot jaunu normas redakciju, izslēdzot no tās vārdus "visā atbalsta periodā" un tādējādi pierādīšanas pienākumu attiecinot tikai uz to laika periodu, kurā komersantam atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām prasībām ir pienākums glabāt ar valsts atbalstu saistītos dokumentus. Finanšu ministrijas pārstāve norādīja, ka atbilstoši Eiropas Savienības tiesību aktu prasībām ar valsts atbalstu saistītie dokumenti jāglabā 10 gadus, skaitot no atbalsta saņemšanas brīža (*sk. Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas 2019. gada 20. novembra sēdes audioierakstu. Pieejams: saeima.lv*).

Tātad secināms, ka elektroenerģijas ražotājam atbilstoši apstrīdētās likuma normas trešajam teikumam nav pienākuma glabāt un iesniegt pierādījumus, kas apliecina tā darbības atbilstību normatīvajos aktos noteiktajām prasībām atbalsta saņemšanai, par visu atbalsta saņemšanas periodu. Ja ražotājs ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai un atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām dokumentu glabāšanas prasībām ir saglabājis ar valsts atbalstu saistītos dokumentus, tad apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā ietvertā pierādīšanas pienākuma izpilde tam nevar radīt nesamērīgu apgrūtinājumu. Tādējādi attiecīgās prasības ir pamatotas un tiesiskas un elektroenerģijas ražotājam administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu ir nodrošinātas tiesības iesniegt pierādījumus.

25.4. Kopumā vērtējot administratīvo procesu par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu, jāņem vērā, ka saskaņā ar apstrīdēto noteikumu 47. punktu Birojs, uzsākot elektrostacijas pārbaudes procesu, pieprasa no komersanta nepieciešamos dokumentus, paskaidrojumus un pierādījumus. Pēc veiktās pārbaudes

Birojs sagatavo pārbaudes aktu un to nosūta komersantam, kuram savukārt ir tiesības izteikt viedokli par šajā aktā konstatētajiem apstākļiem, kā arī iesniegt papildu paskaidrojumus un pierādījumus.

Ja Birojs ir pieņēmis lēmumu par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atgūšanu, tad sakarā ar to komersants atbilstoši Administratīvā procesa likuma 188. panta otrajai daļai viena mēneša laikā no lēmuma spēkā stāšanās dienas var iesniegt pieteikumu administratīvajai rajona tiesai. Komersantam kā pieteicējam ir tiesības lūgt tiesu izskatīt lietu mutvārdu procesā tiesas sēdē. Ja šāds lūgums ir izteikts pirmās instances tiesai, tad tai atbilstoši Administratīvā procesa likuma 112.[1] panta ceturtajai daļai ir pienākums izskatīt lietu mutvārdu procesā tiesas sēdē. Savukārt Administratīvā procesa likuma 145. pants paredz, ka pieteicējam, tāpat kā atbildētājam lietā, ir tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, piedalīties tiesas sēdē, pieteikt noraidījumus, iesniegt pierādījumus, piedalīties pierādījumu pārbaudīšanā, pieteikt lūgumus, dot tiesai mutvārdu un rakstveida paskaidrojumus, izteikt savus argumentus un apsvērumus, celt iebildumus pret cita administratīvā procesa dalībnieka lūgumiem, argumentiem un apsvērumiem, pirmās instances tiesas spriedumu pārsūdzēt gan apelācijas, gan kasācijas kārtībā, saņemt lietā esošo spriedumu un lēmumu, kā arī izmantot citas procesuālās tiesības, kuras administratīvā procesa dalībniekiem piešķirtas ar šo likumu. Turklāt atbilstoši Administratīvā procesa likuma 107. panta ceturtajai daļai tiesa, lai prasījuma robežās noskaidrotu patiesos lietas apstākļus un panāktu tiesisku un taisnīgu lietas izskatīšanu, dod administratīvā procesa dalībniekiem norādījumus un ieteikumus, kā arī savāc pierādījumus pēc savas iniciatīvas. Tādējādi apstrīdētās likuma normas trešais teikums neierobežo tiesas iespējas veikt vispusīgu un pilnīgu pierādījumu pārbaudi un nodrošina tiešuma un mutiskuma principu ievērošanu šajā procesā.

Tātad elektroenerģijas ražotājam administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu – vērtējot procesu kopumā – ir nodrošinātas procesuālās garantijas, lai tas varētu līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādīt, ka, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai.

Līdz ar to apstrīdētās likuma normas trešais teikums nodrošina taisnīgu līdzsvaru starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un sabiedrības interesi, lai valsts atbalstu saņemtu tikai tādi komersanti, kuri ievēro normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai. Tādējādi apstrīdētās likuma normas trešais teikums atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, kā arī 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Elektroenerģijas tirgus likuma 31.[2] panta trešās daļas pirmā un otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam.

2. Atzīt Elektroenerģijas tirgus likuma 31.[2] panta trešās daļas trešo teikumu **par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.**

3. Atzīt Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 "Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību" 48.5., 48.8. un 60.1. apakšpunktu, ciktāl tas attiecas uz šo noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktu, (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) **par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 22. septembrī

lietā Nr. 2024-28-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc Senāta pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, kā arī 19.[1] un 28.[1] pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 2. septembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 4. panta 4. punkta, ciktāl tas liedz atrasties dienestā Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā personai, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam".

Konstatējošā daļa

1. Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likums (turpmāk – Dienesta gaitas likums) stājās spēkā 2006. gada 1. oktobrī. Tā 4. panta 4. punkts noteica, ka dienestā var atrasties persona, kura nav sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu.

Ar 2008. gada 4. decembra likumu "Grozījumi Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumā", kas stājās spēkā 2008. gada 20. decembrī, likuma 4. panta 4. punkts tika izteikts jaunā redakcijā, paredzot, ka dienestā var atrasties persona, kura nav sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas (turpmāk arī – apstrīdētā norma).

Pēc izskatāmās lietas ierosināšanas Saeima 2024. gada 12. decembrī pieņēma likumu "Grozījumi Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumā". Tas stājās spēkā 2024. gada 18. decembrī. Ar šiem grozījumiem likuma 4. pants tika papildināts ar otro daļu un

līdzšinējais panta teksts tika noteikts par tā pirmo daļu. Tādējādi spēkā esošā Dienesta gaitas likuma 4. panta otrā daļa nosaka:

"(2) Šā panta pirmās daļas 4. [..] punkts nav attiecināms uz gadījumiem, kad Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests, ievērojot šā likuma 7. panta 2.[2] daļā minēto izvērtējumu, personu ir pieņēmis dienestā."

Savukārt šā likuma 7. panta 2.[2] daļa nosaka:

"(2[2]) Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta vadītājs dienestā var pieņemt arī personu, kura neatbilst šā likuma 4. panta 4. [..] punktā noteiktajām prasībām, ja ir pagājuši ne mazāk kā pieci gadi no brīža, kad persona notiesāta vai kad pieņemts lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu uz nereabilitējoša pamata, bet gadījumā, kad minētajā termiņā sodāmība nav dzēsta vai noņemta, – no brīža, kad sodāmība ir dzēsta vai noņemta, un Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta vadītāja izveidota komisija pēc attiecīgās personas izvērtējuma veikšanas ir sniegusi ieteikumu pieņemt personu dienestā."

2. Pieteikuma iesniedzējs – Senāts (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā liedza atrasties Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā personai, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzēja tiesvedībā ir administratīvā lieta Nr. A420214721 par administratīvā akta, ar kuru persona atvaļināta no Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta, atcelšanu. Persona, kas ir pieteicējs administratīvajā lietā, tika pieņemta Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā 2010. gadā, ieņēma ugunsdzēsēja glābēja (autovadītāja) amatu, un tai bija dienesta pakāpe – kaprālis. 2021. gadā šī persona, pamatojoties uz apstrīdēto normu, tika atvaļināta no Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta sakarā ar neatbilstību dienestam. Neatbilstība dienestam pamatota ar to, ka persona 2000. gadā bijusi atzīta par vainīgu tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un notiesāta.

Apstrīdētā norma ierobežo personas tiesības pildīt valsts dienestu un tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu. Ja persona ir sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, tā, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, nevar atrasties Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā. Ierobežojums ir noteikts uz mūžu.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, un tam ir leģitīms mērķis – demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Ja par Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta amatpersonu varētu kļūt persona, kura bijusi sodīta

par tīšu noziedzīgu nodarījumu, tiktu mazināta sabiedrības uzticēšanās šā dienesta amatpersonām kā valsts varas īstenotājām un līdz ar to arī uzticēšanās demokrātiskai tiesiskai valsts iekārtai kopumā. Apstrīdētā norma ir piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai, ciktāl ir pareiza likumdevēja prezumpcija, ka persona, kura sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, pat ja sodāmība ir dzēsta vai noņemta, kaitē valsts dienesta autoritātei.

Apstrīdētā norma liedz vērtēt katru gadījumu individuāli. Pieteicējs administratīvajā lietā, būdams nepilngadīgs vai ļoti jauns, izdarījis mazāk smagu noziegumu. Viņš šo faktu norādīja, stājoties Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā. Kopš nodarījuma izdarīšanas ir pagājuši vairāk nekā 20 gadi, šajā laikā viņš nav izdarījis jaunus pārkāpumus. Pirms stāšanās Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā viņš vairāk nekā 10 gadus dienējis Nacionālajos bruņotajos spēkos. Ņemot vērā šos apstākļus, vajadzētu atzīt, ka šādai personai jābūt tiesībām uz to, lai tiktu individuāli izvērtēts, vai tās sodāmības fakts kaitē Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestam un apdraud demokrātisko valsts iekārtu. Ar individuālu izvērtējumu ierobežojuma leģitīmais mērķis var tikt sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē. Turklāt nav pamata uzskatīt, ka tādu personu skaits, kuras iepriekš bijušas sodītas un vēlas dienēt Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā, būtu ievērojams un tādēļ individuāla izvērtējuma veikšana varētu palielināt iestādes darba apjomu.

Apstrīdētajā normā paredzētais personas pamattiesību ierobežojums ir nesamērīgs. Persona jau vairāk nekā 10 gadus ir pildījusi pienākumus Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā – tās dienesta izpilde ir novērtēta atzinīgi, tai piešķirti apbalvojumi par priekšzīmīgu uzdevumu izpildi, tā disciplināri nav sodīta. Šādos apstākļos būtu uzskatāms, ka labums, ko no apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma gūst sabiedrība, ir maznozīmīgs iepretim personas pamattiesību ierobežojumam.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir vērtējusi apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, taču spriedumā lietā Nr. 2020-50-01 šī norma tika vērtēta tiktāl, ciktāl tā liedz personai atrasties dienestā Valsts policijā. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka minētajā lietā izdarītie secinājumi nav automātiski piemērojami personām, kuras dienē Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā, jo Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta uzdevumi būtiski atšķiras no Valsts policijas uzdevumiem. Turklāt konkrētās personas amats – ugunsdzēsējs glābējs (autovadītājs) – pārsvarā ir saistīts ar transportlīdzekļa vadīšanu, kas pēc sava rakstura un mērķa būtiski atšķiras no policijas uzdevumiem, kas saistīti ar likumu ievērošanas uzraudzību.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, jo apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku.

Spēkā esošā Dienesta gaitas likuma redakcija paredz izņēmumu attiecībā uz apstrīdētajā normā noteikto aizliegumu atrasties dienestā un pieļauj individuālu izvērtējumu. Tā kā apstrīdētās normas piemērošana vairs nav iespējama, tā pēc būtības ir zaudējusi spēku, tāpēc tiesvedība lietā ir izbeidzama.

Lietā nav strīda, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tam ir leģitīms mērķis – demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība – un tas ir piemērots šā mērķa sasniegšanai. Likumdevējam ir plaša rīcības brīvība noteikt prasības Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta amatpersonām. Ar apstrīdēto normu likumdevējs, īstenojot savu rīcības brīvību, ir paredzējis ierobežojumu tikai tām personām, kuras apzināti apdraudējušas sabiedrībai nozīmīgas intereses, proti, izdarījušas tīšu noziedzīgu nodarījumu. Valstij ir ne vien tiesības, bet arī pienākums veicināt sabiedrības uzticēšanos valsts varas pārstāvjiem. Šobrīd ir iespējama personas individuāla izvērtēšana, lai pieņemtu taisnīgu lēmumu par to, vai tās atrašanās dienestā atbilst sabiedrības interesēm un saskan ar Satversmē ietvertajām vērtībām un principiem.

4. Pieaicinātā persona – Iekšlietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam, tomēr pievienojas Saeimas viedoklim, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, jo apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku.

Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta amatpersonu pienākumi ir vērsti uz sabiedrības drošības nodrošināšanu ugunsdrošības jomā. Tāpēc ir būtiski, lai sabiedrība kopumā un katrs indivīds uzticētos šā dienesta amatpersonām un ticētu, ka tās savus pienākumus pilda godprātīgi, ievērojot personu un sabiedrības intereses. Ja dienestā atrodas persona, kas ir izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, pat ja tai sodāmība ir dzēsta, sabiedrībā var rasties priekšstats, ka valsts varas pārstāvji var neievērot normatīvajos tiesību aktos noteiktās prasības un izdarīt pārkāpumus. Līdz ar to varētu mazināties personu un sabiedrības uzticēšanās valsts pārvaldei kopumā.

Atbilstoši dienesta vienotības principam amatpersona var tikt pārcelta jebkurā citā amatpersonas ar speciālo dienesta pakāpi amatā, tostarp var tikt pārcelta uz citu Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādi. Tādēļ likumdevējs ir noteicis visam dienestam vienotas obligātas prasības, tostarp prasību par personas nesodāmību. Apstrīdētā norma ir vērsta uz sabiedrības uzticēšanos ne vien konkrētai iestādei, bet arī visai Iekšlietu ministrijas sistēmai.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Ugunsdzēsēju arodbiedrība – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

Arodbiedrība piekrīt, ka ir tādi noziedzīgi nodarījumi, kurus izdarījušas personas nedrīkst atrasties dienestā. Tomēr apstrīdētā norma aptver visus tīšus noziedzīgus nodarījumus neatkarīgi no to kaitīguma pakāpes, rakstura un apdraudētajām interesēm. Noziedzīgais nodarījums var būt izdarīts sen, vai arī persona to var būt izdarījusi, būdama nepilngadīga. Tādējādi uz apstrīdētās normas pamata no Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta var tikt izslēgtas arī personas, kuras neapdraud demokrātisko valsts iekārtu un godprātīgi pilda valstij nozīmīgas funkcijas. Pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi iespējams sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē ar alternatīvu līdzekli – individuālu izvērtējumu.

Secinājumu daļa

6. Saeima lūgusi izbeigt tiesvedību lietā, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu, jo apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku. Proti, Dienesta gaitas likums ir papildināts ar jaunu regulējumu, kas paredz par tīšu noziedzīgu nodarījumu sodītas personas individuālu izvērtēšanu tās pieņemšanai Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā.

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts nosaka: tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai, ja apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi spēku. Līdz ar to jānoskaidro: 1) vai apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku un 2) vai pastāv apstākļi, kas pamato nepieciešamību tiesvedību turpināt (*sal. Satversmes tiesas 2019. gada 12. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-02-03 14. punkts*).

Ar 2024. gada 12. decembra likumu "Grozījumi Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumā" likums papildināts ar normām, kas nosaka izņēmuma gadījumus, kad apstrīdētajā normā paredzētais aizliegums atrasties dienestā personai, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, nav attiecināms. Atbilstoši minētajām normām – 4. panta otrajai daļai un 7. panta $2.^2$ daļai – aizliegums nav attiecināms uz gadījumiem, kad ir pagājuši ne mazāk kā pieci gadi no brīža, kad persona notiesāta, bet gadījumā, ja minētajā termiņā sodāmība nav dzēsta vai noņemta, – no brīža, kad sodāmība ir dzēsta vai noņemta, un Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta vadītāja izveidota komisija pēc attiecīgās personas izvērtēšanas ir sniegusi ieteikumu pieņemt personu dienestā. Tādējādi Dienesta gaitas

likums ir papildināts ar jaunu regulējumu, kas paredz individuālu izvērtējumu, un apstrīdētās normas saturs pēc būtības ir mainījies.

Administratīvā tiesa saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.[1] panta pirmās daļas 2. punktu var vērsties Satversmes tiesā, ja uzskata, ka konkrētajā lietā piemērotā vai piemērojamā tiesību norma neatbilst Satversmei. Proti, tiesas pieteikums ir iesniedzams, ja administratīvās lietas iznākums ir atkarīgs no konkrētās tiesību normas spēkā esības. Tādējādi viens no apstākļiem, kas pēc tiesas pieteikuma ierosinātā lietā pamato nepieciešamību turpināt tiesvedību, ir tas, ka apstrīdētās normas satversmības izvērtēšana ir nepieciešama, lai taisnīgi atrisinātu konkrēto administratīvo lietu un aizsargātu pieteicēja administratīvajā lietā pamattiesības (*sal. Satversmes tiesas 2024. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-47-01 11.2. punkts*).

Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā ir lieta par administratīvā akta – lēmuma par personas atvaļināšanu no Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta – atcelšanu. Minētais lēmums pamatots ar apstrīdēto normu. Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 250. panta otro daļu lietās par nelabvēlīga administratīvā akta atcelšanu būtiska nozīme ir tiesību normām, ar kurām pamatots administratīvais akts. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā jāpiemēro apstrīdētā norma, ņemot vērā, ka Dienesta gaitas likumā līdz tā 4. panta otrās daļas un 7. panta 2.[2] daļas spēkā stāšanās brīdim nebija paredzēta iespēja individuāli izvērtēt agrāk tīšu noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas piemērotību dienestam.

Līdz ar to nav pamata izbeigt tiesvedību, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu. Satversmes tiesai jāvērtē, vai apstrīdētā norma, ciktāl tā liedza atrasties Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā personai, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, bija atbilstoša Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam līdz dienai, kad stājās spēkā Dienesta gaitas likuma 4. panta otrā daļa un 7. panta 2.[2] daļa, proti, līdz 2024. gada 18. decembrim.

7. Lietā izteiktas šaubas par apstrīdētās normas atbilstību gan Satversmes 101. panta pirmajai daļai, gan 106. panta pirmajam teikumam, tāpēc nosakāma efektīvākā pieeja apstrīdētās normas satversmības vērtēšanai.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka gadījumā, ja apstrīdētā tiesību norma liedz personai pildīt valsts dienestu, tās atbilstība Satversmes 101. panta pirmajai daļai vērtējama kopsakarā ar Satversmes 106. panta pirmo teikumu (*sal. Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā*

Nr. 2020-50-01 11.3. punkts un 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 11.3. punkts).

Pieteicējs administratīvajā lietā tika atvaļināts no Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta, pamatojoties uz apstrīdēto normu. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma šai personai ierobežo Satversmes 101. panta pirmajā daļā ietvertās tiesības pildīt valsts dienestu un Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. panta pirmajai daļai kopsakarā ar Satversmes 106. panta pirmo teikumu.

8. Satversmes 101. panta pirmā daļa nosaka: "Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu."

Satversmes tiesas judikatūrā ir konkretizēts, ka valsts dienests ir publiski tiesisks stāvoklis, kurā amata pienākumu pildīšana ir saistīta ar valsts varas funkciju īstenošanu (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-44-01 9. punktu*). Saskaņā ar Dienesta gaitas likuma 2. panta pirmo daļu dienests Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādēs ir valsts dienesta veids, kuru pilda iestādes amatpersona, kam ir speciālā dienesta pakāpe. Atbilstoši Dienesta gaitas likuma 2. panta otrajai daļai Iekšlietu ministrijas sistēmā ietilpst Iekšlietu ministrijas padotībā esošās iestādes, arī Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests. Tādējādi personas tiesības dienēt Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā ietilpst Satversmes 101. panta pirmās daļas tvērumā.

Satversmes 106. panta pirmais teikums nosaka: "Ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai."

Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos aizsargā personu pret visām valsts darbībām, kas ierobežo brīvību izvēlēties nodarbošanās veidu un vietu. Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ir nostiprināts arī tāds būtisks tiesību brīvi izvēlēties nodarbošanos elements kā tiesības saglabāt esošo nodarbošanos (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*). Tomēr šī norma neliedz valstij noteikt prasības, kas personai jāizpilda, lai tā konkrētu nodarbošanos varētu īstenot, ciktāl šādas prasības ir saderīgas ar vispārējiem tiesību principiem un citām augstāka juridiska spēka tiesību normām (*sal. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 11.2. punkts*). Jēdziens "nodarbošanās" ir attiecināms uz nodarbinātību gan privātajā, gan publiskajā sektorā, tostarp uz valsts dienestu (*sal. Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 11.2. punkts*). Tādējādi Satversmes 106. panta pirmajā teikumā noteiktās

tiesības ir attiecināmas arī uz personu, kas izvēlējusies pildīt dienestu Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā.

Pieteicējs administratīvajā lietā kopš 2010. gada ieņēma ugunsdzēsēja glābēja (autovadītāja) amatu Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā, un viņam bija dienesta pakāpe – kaprālis. 2021. gadā viņš tika atvaļināts sakarā ar neatbilstību dienesta prasībām, jo 2000. gadā, 18 gadu vecumā, bija notiesāts par mazāk smaga nozieguma izdarīšanu. Pieteicēja atvaļināšana no dienesta tika pamatota ar apstrīdēto normu.

Līdz ar to apstrīdētā norma personai ierobežo Satversmes 101. panta pirmajā daļā un 106. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības pildīt dienestu Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā.

9. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību Satversmei, vispirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu un pieņemts tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka Dienesta gaitas likuma 4. panta 4. punkts ir pieņemts un izsludināts Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, ir pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām, pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas, kā arī ir pieņemts tādā procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 15. punktu*).

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

10. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.

Saeima norāda un Pieteikuma iesniedzējs piekrīt, ka apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība.

Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests īsteno valsts politiku un nodrošina personu tiesību un likumīgo interešu aizsardzību ugunsdrošības, ugunsdzēsības, glābšanas un civilās aizsardzības jomā (*sk. Ugunsdrošības un ugunsdzēsības likuma 21. un 22. pantu*). Dienesta amatpersonas, pildot tām uzticētos uzdevumus, rīkojas valsts vārdā un sabiedrības uztverē reprezentē valsts pārvaldes institūciju, tādējādi ietekmējot sabiedrības uzticēšanos valsts varai un valsts institūciju leģitimitātei.

Dienesta gaitas likuma 7. panta pirmās daļas 3.^{1} punktā personām, kuras vēlas tikt pieņemtas dienestā, ir noteikta prasība pēc nevainojamas

reputācijas. Reputācija tiek definēta kā sabiedrībā izplatīts vērtējošs uzskats par personas rīcību, integritāti un sabiedrisko statusu. Par vienu no būtiskākajiem nevainojamas reputācijas elementiem tiek uzskatīta sabiedrības cieņa un uzticēšanās (*sal. Satversmes tiesas 2022. gada 15. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-41-01 18.2. punkts*).

Šajā kontekstā reputācijas kritērijs tiek piemērots kā objektīvs pamats, kas ļauj izvērtēt personas piemērotību dienestam. Likumdevējs ir uzskatījis, ka persona, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, nevar tikt uzskatīta par tādu personu, kurai ir nevainojama reputācija. Nosakot šādu ierobežojumu, likumdevējs ir rīkojies ar mērķi aizsargāt sabiedrības uzticēšanos valsts dienestam.

Sabiedrības uzticēšanās dienestam ir būtiska, jo nodrošina institūcijas leģitimitāti, stiprina drošības sajūtu un veicina tiesiskās kārtības uzturēšanu. Uzticēšanās ir priekšnoteikums tam, lai dienests varētu efektīvi pildīt savas funkcijas un uzdevumus, balstoties uz sabiedrības atbalstu un sadarbību. Uzticēšanās dienestam ir cieši saistīta ar uzticēšanos valsts varai, un tās stiprināšana ir būtisks priekšnoteikums demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzībai.

Līdz ar to pamattiesību ierobežojums ir noteikts, lai aizsargātu demokrātisku valsts iekārtu.

11. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai vispirms jāpārbauda, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem šo mērķi var sasniegt.

Demokrātiskā tiesiskā valstī sabiedrības uzticēšanās valsts pārvaldē nodarbinātajiem ir būtiska, jo tā balstīta pieņēmumā, ka attiecīgās personas pilda savus amata pienākumus tiesiski un atbilstoši valsts un sabiedrības interesēm. Tā kā sodāmība par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu var radīt šaubas par personas reputāciju, šāds fakts var ietekmēt sabiedrības viedokli arī par šīs personas profesionālās darbības uzticamību (*sal. Satversmes tiesas 2024. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-47-01 16. punkts*).

Lai nodrošinātu ugunsdrošības, ugunsdzēsības, glābšanas un civilās aizsardzības pasākumu veikšanu, likumdevējs Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm paredzējis tiesības, piemēram, iekļūt visās teritorijās, kur izplatās vai var izplatīties uguns, evakuēt no objektiem cilvēkus, dzīvniekus un mantu, veikt administratīvo procesu (*sk. Ugunsdrošības un ugunsdzēsības likuma 36. un 56. pantu*). Tādēļ sodāmība par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, pat ja tā ir dzēsta vai noņemta, var radīt šaubas par konkrētās personas piemērotību ieņemamam amatam un attiecīgo pilnvaru

īstenošanai. Šādas šaubas var negatīvi ietekmēt ne vien sabiedrības uzticēšanos attiecīgajai amatpersonai, bet vispār mazināt kopējo uzticēšanos dienestam kā valsts pārvaldes institūcijai.

Apstrīdētā norma liedza personai, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atrasties Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā. Šāds regulējums ir vērsts uz sabiedrības uzticēšanās nodrošināšanu, garantējot, ka Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā var atrasties tikai tādas personas, kuru reputācija un iepriekšējā rīcība neapdraud sabiedrības paļāvību uz dienesta darbības uzticamību. Tādējādi tiek saglabāta uzticēšanās konkrētai amatpersonai un stiprināta kopējā sabiedrības uzticēšanās dienestam kā institūcijai, kas nodrošina sabiedrības drošību.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai.

12. Vērtējot, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesa pārbauda, vai šo mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka leģitīmo mērķi iespējams sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli – individuālu katra gadījuma izvērtēšanu, pārbaudot, vai personas sodāmības fakts kaitē Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta darbībai un apdraud demokrātisko valsts iekārtu.

12.1. Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums attiecas uz visiem gadījumiem, kad persona izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Ierobežojums neparedz katra konkrēta gadījuma individuālu vērtēšanu, neparedz izņēmumus un ir noteikts uz mūžu.

Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi, ka uz mūžu noteikti ierobežojumi izslēdz prezumpciju, ka persona dzīves laikā spēj mainīties un mainīt savu uzvedību. Šādi ierobežojumi ir attaisnojami tikai īpašos gadījumos, kad iepriekš nodarītais pēc būtības ir nesavienojams ar konkrēto tiesību īstenošanu (*piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-47-01 17.1. punkts*).

Tādējādi Satversmes tiesai jāpārliecinās, vai apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums ir nepieciešams noteiktajā apmērā, proti, vai visos gadījumos, kad persona ir sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, ir pamats uzskatīt, ka šādas personas atrašanās Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā var objektīvi mazināt sabiedrības uzticēšanos šim dienestam.

12.2. Likumdevējs vairākos normatīvajos tiesību aktos ir noteicis ierobežojumus personas tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos, ja tā iepriekš ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Šie uz dažādām profesijām attiecinātie ierobežojumi atšķiras pēc sava satura un mērķa. Uz valsts dienestiem attiecināto ierobežojumu raksturs ir atkarīgs no konkrētā dienesta uzdevumiem, pienākumiem un attiecīgo amatpersonu kompetences (*sal. Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 10. punkts*). Tādēļ Satversmes tiesa, vērtējot šādu ierobežojumu satversmību, ņem vērā konkrētās nodarbošanās specifiku (*piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-47-01 17.3. punkts*).

Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests īsteno valsts politiku ugunsdrošības, ugunsdzēsības, glābšanas un civilās aizsardzības jomā, uzrauga normatīvajos aktos noteikto ugunsdrošības prasību ievērošanu, kā arī koordinē iestāžu, organizāciju, komercsabiedrību un pašvaldību izveidoto ugunsdrošības, ugunsdzēsības un glābšanas dienestu un brīvprātīgo ugunsdzēsēju organizāciju darbību, kas saistīta ar ugunsdrošību un ugunsdzēsību. Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta amatpersona ar speciālo dienesta pakāpi veic tiesiskajā regulējumā paredzētos ugunsdrošības, ugunsdzēsības, glābšanas vai civilās aizsardzības pasākumus. Ugunsdrošības uzraudzības mērķis ir nodrošināt normatīvajos aktos noteikto ugunsdrošības prasību ievērošanu. Ugunsdzēsība ir organizēta darbība, kuru veic, lai likvidētu ugunsgrēku, glābtu fiziskās personas un materiālās vērtības, kā arī aizsargātu vidi ugunsgrēka dzēšanas laikā (*sk. Ugunsdrošības un ugunsdzēsības likuma 2.[1] pantu, 3. panta pirmo daļu, 21. un 35.[1] pantu*). Savukārt civilā aizsardzība ir tādu organizatorisku, inženiertehnisku, ekonomisku, finansiālu, sociālu, izglītojošu un zinātnisku pasākumu kopums, kuri tiek veikti, lai nodrošinātu cilvēku, vides un īpašuma drošību, kā arī īstenotu atbilstošu rīcību katastrofas un katastrofas draudu gadījumā (*sk. Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likuma 1. panta 1. punktu*).

Satversmes tiesa ir vērtējusi apstrīdētās normas satversmību, ciktāl tā liedz atrasties dienestā Valsts policijā personai, kas sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Gan Valsts policijas, gan Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta darbība ir vērsta uz sabiedrības drošības nodrošināšanu, taču šo dienestu uzdevumi ir atšķirīgi. Valsts policija novērš un apkaro noziedzību, kā arī nodrošina sabiedriskās kārtības uzturēšanu. Savukārt Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests sniedz operatīvo palīdzību krīzes situācijās, veic glābšanas darbus un īsteno ugunsdrošības un civilās aizsardzības pasākumus. Tieši ar šiem pamatuzdevumiem tad arī sabiedrība tradicionāli asociē attiecīgos dienestus, proti, policiju – ar noziedzības novēršanu un kārtības nodrošināšanu, bet ugunsdzēsējus – ar

palīdzības sniegšanu un dzīvības glābšanu ārkārtas situācijās. No šīs uztveres izriet arī sabiedrības gaidas attiecībā uz dienesta amatpersonu reputāciju, un priekšstatu par to var radīt personas agrākā rīcība. Atšķirīgas ir arī attiecīgo dienestu amatpersonu tiesības. Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta amatpersonām, atšķirībā no Valsts policijas amatpersonām, nav piešķirtas īpašas pilnvaras, piemēram, tiesības aizturēt personu, lietot pret to fizisku spēku vai speciālos līdzekļus, veikt operatīvās meklēšanas pasākumus, kā arī lietot šaujamieroci dienesta vajadzībām (*sal. Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 10. un 16.1. punkts*). Tādēļ prasības, kas tiek izvirzītas personām, kuras vēlas atrasties vienā vai otrā dienestā, var būt atšķirīgas, ņemot vērā gan konkrētā dienesta nozīmi sabiedrības uztverē, gan tā uzdevumu specifiku un attiecīgo amatpersonu pilnvaru apjomu.

Tādējādi Satversmes tiesa secina: lai gan Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests īsteno sabiedrības drošības nodrošināšanai nepieciešamus pasākumus, no tā uzdevumu rakstura un pilnvaru apjoma neizriet, ka personas agrākā rīcība, proti, sodāmība par tīšu noziedzīgu nodarījumu, nekādā gadījumā nebūtu savienojama ar šā dienesta uzdevumu izpildi.

12.3. Noziedzīgi nodarījumi atkarībā no personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma rakstura un kaitīguma pakāpes ir dažādi. Krimināllikumā tie ir iedalīti kriminālpārkāpumos un noziegumos (mazāk smagi, smagi un sevišķi smagi noziegumi). Šie nodarījumi apdraud dažādas ar Krimināllikumu aizsargātas intereses, piemēram, personas dzīvību, veselību, mājokļa neaizskaramību, īpašumu, vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību, pārvaldes kārtību. Pieteikumā norādīts, ka pieteicējs ir sodīts par mazāk smaga nozieguma izdarīšanu.

Apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums ir attiecināts uz visiem tīši izdarītajiem noziedzīgiem nodarījumiem. Likumdevējs ir pieņēmis, ka ikviena persona, kas sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, pat ja tai sodāmība ir dzēsta vai noņemta, var sabiedrībā radīt objektīvas šaubas par tās uzticamību un vispār mazināt uzticēšanos Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestam. Likumdevējs nav pietiekami ņēmis vērā dažādo valsts dienestu uzdevumu un pienākumu atšķirības, kā arī to, ka tīši noziedzīgi nodarījumi ir atšķirīgi pēc to kaitīguma pakāpes. Personas sodāmība par tīšu noziedzīgu nodarījumu pati par sevi ne vienmēr objektīvi apliecina, ka šīs personas agrākā rīcība pēc būtības nav savienojama ar atrašanos Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā.

12.4. Krimināltiesībās soda mērķis aptver ne tikai personas sodīšanu par noziedzīgu nodarījumu, bet arī noziedzīgu nodarījumu prevenciju un personu resocializāciju, lai tās pēc soda izciešanas spētu veiksmīgi iekļauties sabiedrībā. Nosakot sodu par noziedzīga nodarījuma

izdarīšanu, tiek individuāli apsvērts soda veids, soda bardzība vai tā izciešanas laiks, lai efektīvi atturētu personu no turpmāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Tas, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu un izdarījusi to tīši, vēl nenozīmē, ka tā nespēs mainīties un sekmīgi iekļauties sabiedrībā. Likumdevējs Latvijas tiesību sistēmā ir ieviesis sodīto personu resocializācijas sistēmu, kas vērsta uz atkārtotu noziedzīgu nodarījumu novēršanu, veicinot arī sodīto personu sociālās uzvedības korekciju. Šādas sistēmas pastāvēšana jau pati par sevi nozīmē to, ka personas uzvedība laika gaitā var mainīties (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2023-34-01 20.1. punktu*).

Lai noteiktu personai aizliegumu strādāt kādā profesijā, nozīme piešķirama arī šo personu raksturojošiem kritērijiem, piemēram, personas attieksmei pret savulaik izdarīto nodarījumu un dzīvesveidam pēc tā izdarīšanas. Personas attieksme pret izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī vērtību sistēma laika gaitā var mainīties (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.2.2. punktu*). Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas fakts pats par sevi nedrīkst automātiski un neatgriezeniski ietekmēt personas turpmāko dzīvi (*sal. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 19.3.2. punkts*).

Pieteicējs Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošajā lietā noziedzīgu nodarījumu izdarījis agrīnā jaunībā. Pusaudža vecums un agrīnas jaunības vecumposms ir tas laiks, kas saistīts ar eksperimentēšanu, riskēšanu, sociālo normu pārbaudīšanu un vairāk ar personas identitātes meklējumiem, nevis ar mērķtiecīgu nobriedušas personas rīcību. Cilvēkam pieaugot, uzvedība, kas saistīta ar likumpārkāpumiem un sociālo normu pārkāpšanu, kļūst mazāk izplatīta (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-44-01 14.2. punktu*). Iespējams, ka agrīnā jaunībā persona vēl nav sasniegusi pietiekamu brieduma pakāpi un līdz ar to arī pienācīgu izpratni par savas rīcības sekām, tāpēc šādā gadījumā noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktam pašam par sevi nevajadzētu ietekmēt visu personas atlikušo dzīvi (*sal. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 19.3.2. punkts*). Likumdevējs nav apsvēris to, ka personas uzvedība laika gaitā var mainīties, īpaši, ja persona noziedzīgu nodarījumu izdarījusi agrā jaunībā.

12.5. Ņemot vērā Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta funkcijas, iespējams secināt, ka var pastāvēt dažādi apstākļi, kuri kopsakarā ļauj atzīt, ka personas iepriekšējā noziedzīgā rīcība neapdraudēs sabiedrības objektīvu uzticēšanos šim dienestam. Tostarp var tikt ņemti vērā, piemēram, tādi apstākļi kā noziedzīga nodarījuma kaitīguma pakāpe, personas uzvedība un rīcība pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, laiks, kas pagājis kopš noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, aizsargājamās

intereses, pret kurām konkrētais noziedzīgais nodarījums bija vērsts, kā arī personas attieksme pret pašas izdarīto.

Par saudzējošāku līdzekli, ar kuru iespējams sasniegt apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē, būtu atzīstams tāds līdzeklis, kas liegtu atrasties Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā tikai tām personām, kuras ar savu rīcību objektīvi apdraud sabiedrības uzticēšanos šim dienestam. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka saudzējošāki līdzekļi var būt dažādi. Saudzējošāks līdzeklis var būt gan tāds regulējums, kas noteiktos gadījumos pieļauj individuālu vērtēšanu, gan regulējums, kurā ietvertais ierobežojums ir saistīts ar konkrētām noziedzīgu nodarījumu grupām un ar noziedzīgu nodarījumu aizskartajām interesēm, vai regulējums, kas noteikts uz konkrētu laikposmu (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-47-01 17.6. punktu*).

Individuāls izvērtējums, kurā tiktu ņemts vērā gan nodarījuma kaitīgums, gan personas attieksme un uzvedība pēc nodarījuma, gan arī laiks, kas pagājis kopš tā izdarīšanas, var būt viens no līdzekļiem, ar kuriem personas pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Ar 2024. gada 12. decembra likumu "Grozījumi Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumā" likumdevējs ir paredzējis iespēju vērtēt, vai Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā var atrasties persona, kura ir sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu.

Ja tiek konstatēts, ka pastāv kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir pamats secināt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo personas pamattiesības. Satversmes tiesai nav pienākuma spriedumā uzskaitīt visus iespējamos saudzējošākos līdzekļus, jo piemērotākā līdzekļa izvēle ir likumdevēja kompetencē (*sal. Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 21. punkts*).

No minētā secināms, ka apstrīdētajā normā noteiktā ierobežojuma leģitīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē var sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kas turklāt neprasītu nesamērīgu ieguldījumu no valsts un sabiedrības. Tādējādi apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam.

Līdz ar to Dienesta gaitas likuma 4. panta 4. punkts, ciktāl tas liedza atrasties Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā personai, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, līdz šā likuma 4. panta otrās daļas un 7. panta 2.[2] daļas spēkā stāšanās dienai – 2024. gada 18. decembrim – nebija atbilstošs Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.

13. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Pieteikuma iesniedzējs lūdzis Satversmes tiesu atzīt apstrīdēto normu attiecībā uz pieteicēju tā izskatīšanā esošajā lietā par spēkā neesošu no šīs normas spēkā stāšanās dienas. Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, lietās, kas ierosinātas pēc tiesas pieteikuma, Satversmes tiesai jānoskaidro, kāda ietekme uz attiecīgo lietu būs tās spriedumam. Vienlaikus Satversmes tiesai jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties, apstrīdētajai normai zaudējot spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 21. punktu*).

Izskatāmajā lietā jāņem vērā, ka likumdevējs ir pieņēmis Dienesta gaitas likuma 4. panta otro daļu un 7. panta 2.[2] daļu. Tādējādi likumdevējs ir nodrošinājis, ka no 2024. gada 18. decembra, kad minētās tiesību normas stājās spēkā, ikviena persona, kura izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu un vēlas dienēt Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā, tiek individuāli vērtēta.

Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā ir iesniegts pieteikums par administratīvā akta, ar kuru persona atvaļināta no Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta, atcelšanu. Tā kā, vērtējot nelabvēlīga administratīvā akta tiesiskumu, nozīme piešķirama tām tiesību normām, ar kurām pamatots izdotais administratīvais akts, pieteicēja Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā Nr. A420214721 pamattiesību aizskāruma novēršanai apstrīdētā norma attiecībā uz šo personu atzīstama par spēkā neesošu no tās pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Pieteikuma iesniedzējam minētajā administratīvajā lietā attiecībā uz pieteicēju ir individuāli jāizvērtē riski, kas saistīti ar šīs personas atrašanos Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā. Šī vērtēšana jāveic, tieši piemērojot Satversmi, kā arī šajā spriedumā ietvertās atziņas.

Satversmes tiesā nav saņemta informācija par citām administratīvajām lietām, kurās tiesai būtu jāpiemēro apstrīdētā norma. Tomēr, lai nodrošinātu to personu pamattiesību aizsardzību, kurām šī norma varētu būt piemērota un kuras līdz šā sprieduma spēkā stāšanās dienai varētu būt uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību, izmantojot vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus, apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no attiecīgās personas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Atzīt, ka Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 4. panta 4. punkts, ciktāl tas liedza atrasties Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā personai, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, līdz šā likuma 4. panta otrās daļas un 7. panta $2.^2$ daļas spēkā stāšanās dienai – 2024. gada 18. decembrim – **nebija atbilstošs Latvijas Republikas Satversmes 101. panta pirmajai daļai un 106. panta pirmajam teikumam.**

2. Atzīt, ka **attiecībā uz pieteicēju administratīvajā lietā Nr. A420214721 un citām personām, kuras uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem,** Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 4. panta 4. punkts, ciktāl tas liedza atrasties Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā personai, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, **nav spēkā no šo personu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2026. gada 30. martā

lietā Nr. 2024-30-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

piedaloties pieteikuma iesniedzēja – divdesmit 14. Saeimas deputātu: Edvarda Smiltēna, Raivja Dzintara, Edgara Tavara, Naura Puntuļa, Česlava Batņas, Jurģa Klotiņa, Lindas Matisones, Edmunda Teirumnieka, Aivas Vīksnas, Edvīna Šnores, Raimonda Bergmaņa, Ilzes Indriksones, Laura Lizbovska, Artūra Butāna, Andra Kulberga, Uģa Mitrevica, Māra Sprindžuka, Jāņa Dombravas, Ingmāra Līdakas un Didža Šmita – pārstāvim Edvardam Smiltēnam un pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Artim Stuckam,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajai pārstāvei Laurai Jambuševai,

ar tiesas sēdes sekretāri Maiju Liberti,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 3. punktu, kā arī 28. pantu,

2026. gada 20., 21. un 27. janvārī, kā arī 2. martā atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

"Par Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma 3. panta septītās daļas un 2024. gada 18. janvāra likuma "Grozījumi Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumā" 6. panta, ciktāl ar to likuma 8. panta ceturtā daļa izteikta jaunā redakcijā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes ievadam un 4. pantam".

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2020. gada 19. novembrī pieņēma Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumu (turpmāk – Sabiedrisko mediju pārvaldības likums), kas stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī.

Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. pantā ir noteikti sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipi. Šā panta septītā daļa nosaka: "Sabiedriskie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi veido raidījumus, to fragmentus un citus pakalpojumus mazākumtautību valodās, lai veicinātu visu Latvijas iedzīvotāju sajūtu, ka viņi ir piederīgi

Latvijai, sabiedrības integrāciju Latvijā kā nacionālā valstī un padziļinātu izpratni par sabiedriskajiem, sociālajiem un kultūras procesiem."

Savukārt Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 8. panta ceturtā daļa redakcijā, kas bija spēkā līdz 2024. gada 31. decembrim, noteica: "Ja Latvijas Radio vai Latvijas Televīzija veido vairākas programmas, tad vienu programmu vai daļu vienas programmas raidlaika var atvēlēt raidījumiem svešvalodās, ieskaitot šajā raidlaikā arī valsts valodā subtitrētas kinofilmas vai teātra izrādes."

Saeima 2024. gada 18. janvārī pieņēma likumu "Grozījumi Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumā", ar kura 6. pantu citstarp Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 8. panta ceturtā daļa izteikta šādā redakcijā: "Ja Latvijas Sabiedriskais medijs veido vairākas programmas, tad vienu radio un vienu televīzijas programmu vai daļu vienas radio un vienas televīzijas programmas raidlaika var atvēlēt raidījumiem svešvalodās, ieskaitot šajā raidlaikā arī valsts valodā subtitrētas kinofilmas vai teātra izrādes." Atbilstoši minētā likuma 9. pantam Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 8. panta ceturtā daļa stājās spēkā 2025. gada 1. janvārī. Izskatāmā lieta tika ierosināta pirms minētās normas spēkā stāšanās. Lietas izskatīšanas laikā tā ir stājusies spēkā. Tādēļ lietā vērtējama Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 8. panta ceturtās daļas satversmība.

2. Pieteikuma iesniedzējs – divdesmit 14. Saeimas deputāti (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. panta septītā daļa (turpmāk – Pirmā apstrīdētā norma) un 8. panta ceturtā daļa (turpmāk – Otrā apstrīdētā norma, abas kopā – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) ievadam un 4. pantam.

Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, Pirmā apstrīdētā norma paredz sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem (turpmāk arī – sabiedriskie mediji) obligātu pienākumu veidot raidījumus, to fragmentus un citus pakalpojumus mazākumtautību valodās. Šāds pienākums sabiedriskajiem medijiem nebija noteikts Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, kas regulēja sabiedrisko mediju tiesības un pienākumus attiecībā uz programmu un pakalpojumu veidošanu pirms Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma spēkā stāšanās. Savukārt Otrā apstrīdētā norma paredz sabiedriskajiem medijiem tiesības veidot pat veselu programmu ne tikai mazākumtautību valodās, bet arī jebkurā svešvalodā.

Likumdevējs nav pamatojis, kādēļ, pieņemot Sabiedrisko mediju pārvaldības likumu, sabiedriskajiem medijiem tika noteikts pienākums veidot raidījumus, to fragmentus un citus pakalpojumus mazākumtautību valodās, nevis, kā tas bija iepriekš, paredzot vienīgi šāda satura veidošanas iespēju. Tādējādi likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, nav ievērojis labas likumdošanas principu.

Pirmā apstrīdētā norma paredz pienākumu veidot raidījumus, to fragmentus un citus pakalpojumus mazākumtautību valodās neatkarīgi no sabiedriskā medija izvēles, satura veidošanas lietderības, kā arī auditorijas vajadzībām un vēlmēm. Tādējādi valsts sabiedrībai ar ierobežotu atbildību "Latvijas Sabiedriskais medijs" (turpmāk – Latvijas Sabiedriskais medijs) ir pienākums daļu finansējuma no valsts budžeta līdzekļiem atvēlēt arī raidījumu, to fragmentu un citu pakalpojumu veidošanai mazākumtautību valodās. Katru gadu Latvijas Sabiedriskais medijs tam velta ievērojamu finansējuma apjomu, ko varētu izlietot citiem mērķiem, piemēram, mazākumtautību uzrunāšanai latviešu valodā, jaunu pakalpojumu veidošanai un tehnoloģiskajai attīstībai, taču apstrīdētās normas to liedz.

Ar apstrīdētajām normām tiek pārkāpts Satversmē nostiprinātais nacionālas valsts princips, jo tās rada tādu situāciju, ka Latvijas sabiedrība tiek dalīta divās informatīvajās telpās. Šāda Latvijas Sabiedriskā medija darbība ir pretrunā ar Satversmē un tās ievadā noteikto latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas principu, kam ir būtiska nozīme demokrātiskās līdzdalības un saliedētas sabiedrības nodrošināšanā. Ar apstrīdētajām normām tiek vājināts latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statuss, un līdz ar to ilgtermiņā var tikt būtiski ietekmēta valsts drošība.

No Satversmes neizriet tas, ka valstij būtu pienākums sniegt informāciju mazākumtautībām tieši attiecīgās mazākumtautības valodā. Lai veicinātu visu Latvijas iedzīvotāju sajūtu, ka viņi ir piederīgi Latvijai, sabiedrības integrāciju un padziļinātu izpratni par sabiedriskajiem, sociālajiem un kultūras procesiem, ir iespējams sniegt mazākumtautībām informāciju arī latviešu valodā. Pirmajā apstrīdētajā normā noteiktais obligātais pienākums veidot raidījumus, to fragmentus un citus pakalpojumus mazākumtautību valodās pats par sevi negarantē šajā normā noteikto mērķu sasniegšanu. Turklāt sabiedriskie mediji, veidojot savas programmas un pakalpojumus, acīmredzami dod priekšroku tikai vienai no mazākumtautību valodām – krievu valodai.

Apstrīdētās normas neveicina sabiedrības integrāciju un kopējo līdzdalību demokrātiskajos procesos. Tās neatbilst arī dokumentam "Nacionālās drošības koncepcija 2023", kas noteic, ka sabiedrisko mediju veidotajam saturam jābūt tikai latviešu valodā.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pārstāvji papildus norādīja: ja Pirmajā apstrīdētajā normā ietvertais sabiedrisko mediju pienākums veidot raidījumus, to fragmentus un citus pakalpojumus mazākumtautību valodās tiktu formulēts kā tiesība, likumdevējam būtu iespēja apspriest šīs normas piemērošanas aspektus, piemēram, ar Valsts drošības dienestu, deputātiem, kā arī lietpratējiem atbilstoši valsts mērķiem, pieejamiem resursiem un nacionālās drošības interesēm.

Krievu valoda Latvijā ir pašpietiekama, un tās lietojuma veicināšana sabiedriskajos medijos ir pretrunā ar Satversmē noteiktajām vērtībām. Minētais neattiecas uz citām mazākumtautību valodām, jo to lietojums sabiedriskajos medijos pēc būtības nerada informācijas telpas fragmentācijas risku.

Apstrīdētās normas nav pietiekami skaidri formulētas attiecībā uz to, vai sabiedriskajiem medijiem ir pienākums vai tiesības sniegt saturu mazākumtautību valodās, tostarp krievu valodā. No Pirmajā apstrīdētajā normā ietvertā principa izriet, ka valodu politika sabiedrisko mediju satura aspektā ir konstitucionāli nozīmīgs jautājums, tāpēc par to būtu jālemj likumdevējam pašam. Nav pieļaujams tas, ka šo jautājumu izlemtu pats sabiedriskais medijs vai Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome (turpmāk – Sabiedrisko mediju padome).

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 4. panta pirmajam teikumam, un lūdz izbeigt tiesvedību par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes ievadam un 4. panta otrajam teikumam.

Satversmes ievada piektās rindkopas otrā teikuma vārdi "latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda" raksturo latviešu valodu kā vienu no Latvijas valsts identitātes elementiem, tomēr minētie vārdi nav uzskatāmi par vispārsaistošu tiesību normu. Satversmes ievada piektās rindkopas otrais teikums un 4. panta pirmais teikums ir formulēti līdzīgi. Apstrīdēt tiesību normas atbilstību Satversmes ievadam būtu iespējams tikai tādā gadījumā, ja Satversmes ievadā ietverto tiesību normu saturs skaidri neizrietētu no citām Satversmē ietvertajām tiesību normām. Pieteikuma iesniedzēja apsvērumi par apstrīdēto normu satversmību ir saistīti ar Satversmes 4. panta pirmo teikumu, bet ne otro teikumu, kurš attiecas uz Latvijas karogu.

Pieņemot apstrīdētās normas, likumdevējs ir ievērojis labas likumdošanas principu. Gan Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma, gan tā grozījumu izstrādes un pieņemšanas gaitā par attiecīgajiem likumprojektiem tika plaši diskutēts, kā arī tika pieaicinātas un uzklausītas daudzas un dažādas institūcijas un organizācijas. Tika pienācīgi izvērtēti dažādi jautājumi, kas attiecas uz latviešu valodas un svešvalodu, tostarp mazākumtautību valodu, lietojumu sabiedriskajos medijos. Šā izvērtējuma rezultātā netika saskatīta nepieciešamība atteikties no Latvijas tiesību sistēmā jau ilgstoši pastāvējušā principa, ka sabiedriskie mediji var veidot saturu svešvalodās, tostarp mazākumtautību valodās.

Princips, ka sabiedriskajiem medijiem ir rīcības brīvība veidot noteiktu daļu to satura svešvalodās, tostarp arī mazākumtautību valodās, ir nostiprināts Latvijas tiesību sistēmā jau kopš 1995. gada 24. augusta, kad stājās spēkā Radio un televīzijas likums. No Pirmās apstrīdētās

normas gramatiskā formulējuma varētu rasties iespaids, ka tiesību norma ir formulēta imperatīvi. Tomēr imperatīva ir tikai tajā ietvertā principa ievērošana attiecībā uz satura veidošanu mazākumtautību valodās sabiedriskajos medijos. Proti, izstrādājot sabiedrisko pasūtījumu, ir jāievēro visi Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. pantā nostiprinātie pamatprincipi to kopsakarā, respektējot arī pie mazākumtautībām piederīgo personu un mazākumtautību valodu aizsardzību. Savukārt veidi un līdzekļi, kā sasniegt minētā principa mērķus, jau ir tā piemērošanas jautājums, kurā sabiedriskajiem medijiem ir plaša rīcības brīvība. Turklāt Pirmā apstrīdētā norma neparedz konkrēti krievu valodas lietojumu sabiedriskajos medijos.

Otrā apstrīdētā norma paredz nevis Latvijas Sabiedriskā medija pienākumu, bet gan rīcības brīvību lemt par to, vai vienas radio un televīzijas programmas raidlaiku vai tā daļu atvēlēt raidījumiem citās valodās, kā arī šīs normas īstenošanas veidu. Šī norma attiecas ne tikai uz mazākumtautību valodām, bet arī jebkuru citu svešvalodu. Tomēr jāņem vērā, ka, arī piemērojot Otro apstrīdēto normu, ir jāievēro Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. pantā nostiprinātie pamatprincipi, tostarp Pirmā apstrīdētā norma.

Satversmes 4. panta pirmais teikums kā nacionālas valsts principa atspoguļojums aplūkojams arī kopsakarā ar Satversmes 100. pantā ietvertajām sabiedrisko mediju tiesībām sniegt informāciju un ikviena sabiedrības locekļa tiesībām saņemt informāciju. Apstrīdētās normas aizsargā tādu būtisku vārda brīvības izpausmi kā informatīva, izglītojoša un izklaidējoša satura veidošana un sniegšana sabiedrībai mazākumtautības valodā vai citā svešvalodā sabiedriskajos medijos. Tāpat jāņem vērā arī Satversmes 114. pantā ietvertās mazākumtautību tiesības un no starptautiskajām saistībām izrietošās mazākumtautību tiesību aizsardzības prasības.

Sabiedrisko mediju pārvaldības likums un Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums izvirza prasību, ka ikvienā programmā, raidījumā un pakalpojumā primāri ir lietojama valsts valoda. Minētie normatīvie akti jau ierobežo svešvalodu, tostarp mazākumtautību valodu, lietojumu sabiedriskajos medijos. Tādējādi tiek nodrošināta vairāku konstitucionālu vērtību – valsts valodas, vārda brīvības un mazākumtautību tiesību – savstarpēja saskaņošana un līdzsvarota aizsardzība. Apstrīdētās normas neveicina divu atšķirīgu informatīvo telpu veidošanos. Svešvalodu, tostarp mazākumtautību valodu, lietojums sabiedriskajos medijos tieši paplašina vienotās vērtībās un principos balstītā satura pieejamību plašākai sabiedrības daļai – arī tai, kura neprot latviešu valodu.

Apstrīdēto normu pamatā ir arī kvalitatīva, Latvijas valsts vērtībām un principiem atbilstoša sabiedrisko mediju satura veidošana un sniegšana sabiedrībai kā Krievijas informatīvo telpu pārstāvošo

informācijas avotu alternatīva. Apstrīdētās normas sniedz ikvienam sabiedrības loceklim iespēju salīdzināt, kritiski izvērtēt iegūto informāciju un kvalitatīvi piedalīties publiskās debatēs, kas ir neatņemama demokrātiskas sabiedrības dzīves sastāvdaļa.

Tiesību piemērotāja uzdevums ir nodrošināt tādu apstrīdēto normu piemērošanas praksi, kas ne tikai neapdraudētu valsts drošību, bet pat veicinātu Latvijas sabiedrības izpratni par valsts drošību un tās aizsardzību. Apstrīdētās normas nav pretrunā arī ar dokumentā "Nacionālās drošības koncepcija 2023" noteikto. Savukārt finansējuma plānošanas, piešķiršanas, noteikšanas un izlietošanas lēmumi ir balstīti politiska, ekonomiska un finansiāla rakstura lietderības apsvērumos, kas nav pārbaudāmi Satversmes tiesā.

Saeimas pārstāve tiesas sēdē papildus uzsvēra to, ka apstrīdēto normu pieņemšana bija likumdevēja apzināts lēmums un ka tajās ir ņemta vērā sabiedrisko mediju redakcionālā brīvība, kā arī Sabiedrisko mediju padomei piešķirtā autonomija un kompetence. Apstrīdētās normas ir pietiekami elastīgas, lai katru gadu, izstrādājot sabiedrisko pasūtījumu, tās varētu tikt piemērotas atbilstoši ģeopolitiskajai situācijai, pētījumu, tostarp mediju lietošanas paradumiem veltītu pētījumu, un datu analīzei.

Viena informācijas telpa pastāv arī tad, ja viens un tas pats saturs, pamatojoties uz vienotiem principiem un vērtībām, tiek veidots dažādās valodās. Tāda situācija, ka saturs dažādās valodās tiek atspoguļots atšķirīgi, nevar tikt vispārināta un attiecināta uz sabiedrisko mediju saturu un politiku pašu par sevi.

Valodu proporcijas vai citu Latvijas Sabiedriskajam medijam obligāti ievērojamu satura veidošanas kritēriju noteikšana normatīvajos aktos nozīmētu to, ka minētais regulējums būtu bieži grozāms, mainoties sabiedrības vajadzībām un mediju lietošanas paradumiem. Šāda pieeja neatbilstu ilgtspējīgai likumdošanas praksei. Ja Pirmā apstrīdētā norma būtu formulēta tādējādi, ka sabiedriskajiem medijiem ir tikai tiesības veidot saturu mazākumtautību valodās, tas nozīmētu arī iespēju šādu saturu neveidot. Savukārt tas nonāktu pretrunā ar minētajā normā ietvertā principa jēgu un mērķi.

Sabiedrisko mediju darbību regulējošais normatīvais regulējums kopumā paredz vismaz 14 robežas, kuras nodrošina apstrīdēto normu un citu vērtību līdzsvarotu piemērošanu. Par šādu robežu ir uzskatāmi, piemēram, Pirmajā apstrīdētajā normā ietvertie mērķi, sabiedrisko mediju darbības pamatprincipi, vispārējie tiesību principi, tostarp samērīguma princips, kā arī Satversme un starptautiskie dokumenti.

4. Pieaicinātā persona – Kultūras ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim par apstrīdēto normu atbilstību Satversmei.

Atbilstoši Eiropas Padomes Vispārējai konvencijai par nacionālo minoritāšu aizsardzību (turpmāk – Minoritāšu konvencija) sabiedriskajiem medijiem ir jāgarantē mazākumtautību valodu pārstāvība un valstij jāpiešķir atbalsts sabiedriskajiem medijiem un programmām, kuru mērķauditorija ir mazākumtautības. Mazākumtautību valodās veidots saturs sabiedriskajos medijos veicina un stiprina sabiedrības saliedētību.

Latvijas mediju politikas pamatnostādnes 2024.–2027. gadam paredz, ka mediju saturā ir vairāk jāuzrunā Latvijā dzīvojošās mazākumtautības latviešu valodā, lai sekmētu mazākumtautību piedalīšanos diskusijās par sabiedriski nozīmīgiem jautājumiem, atspoguļotu sabiedrības daudzveidību, iekļaujošas sabiedrības veidošanos un veicinātu to, ka mazākumtautības izjūt savu piederību Latvijai. Lai nodrošinātu minēto mērķu sasniegšanu, no 2026. gada 1. janvāra Latvijas Sabiedriskais medijs pāriet uz konceptuāli jaunu pieeju satura radīšanai mazākumtautību valodās, veicinot vienotas, nevis divkopienu sabiedrības pastāvēšanu.

Lai gan apstrīdētās normas neparedz noteiktu proporciju, kādā sabiedriskajiem medijiem jāveido saturs konkrētās valodās, Sabiedrisko mediju padomei, izstrādājot un apstiprinot sabiedrisko pasūtījumu, ir jāņem vērā apstrīdētajās normās noteiktie pamatprincipi un pēc iespējas dažādu sabiedrības grupu vajadzības un intereses. Nevarētu būt iespējams tāds sabiedriskais pasūtījums, kas neietver satura veidošanu mazākumtautību valodās.

Pētījuma "Par Latvijas mazākumtautību iedzīvotāju sabiedrisko mediju lietojuma paradumiem un vajadzībām" secinājumos uzsvērts, ka gadījumā, ja sabiedrisko mediju satura veidošana mazākumtautību valodās tiktu pārtraukta vai ierobežota, mazinātos mazākumtautību uzticēšanās Latvijas valstij un mediju videi.

Tiesas sēdē Kultūras ministrijas pārstāves papildus norādīja uz to, ka sabiedrisko mediju pieejamība un auditorijas sasniedzamība ir būtisks jautājums. Proti, ja sabiedriskajiem medijiem tiktu liegta iespēja veidot saturu un uzrunāt sabiedrību svešvalodās, tostarp mazākumtautību valodās, tiem tiktu liegta iespēja pildīt savas saistības pret sabiedrību. Tas savukārt mazinātu uzticēšanos sabiedriskajiem medijiem, kā arī radītu risku, ka sabiedrība sāks izmantot citus, mazāk kvalitatīvus un uzticamus informācijas avotus.

Mazākumtautības, jo īpaši tās, kuras patērē saturu tikai savā valodā, piemēram, krievu valodā, bieži ir pakļautas ārvalstu mediju ietekmei. Šādi mediji var izplatīt arī tādu saturu, kas apdraud Latvijas informatīvo telpu un demokrātiskos procesus.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajiem secinājumiem.

Jautājums par svešvalodu, tostarp mazākumtautību valodu, lietošanu līdztekus valsts valodai ir regulēts dažādu nozaru normatīvajos aktos, likumdevējam rūpīgi izsverot un savstarpēji līdzsvarojot nepieciešamību gan aizsargāt valsts valodu kā konstitucionālu vērtību, gan arī rūpēties par citu sabiedrībai nozīmīgu interešu un vērtību aizsardzību. Savukārt jautājums par sabiedriskā pasūtījuma satura veidošanu attiecas uz apstrīdēto normu piemērošanu.

6. Pieaicinātā persona – Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes ievadam un 4. pantam.

Ja tiek veidots jauns likums un tajā pārņemtas cita likuma normas, labas likumdošanas princips prasa tiesību normu izvērtēšanu un diskusiju, īpaši gadījumos, kad normas tiek būtiski mainītas. Lai gan apstrīdētās normas maina iepriekš spēkā bijušo – Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā iekļauto – regulējumu, diskusijas par jauna regulējuma nepieciešamību nav notikušas.

Sabiedriskais medijs nevar veidot saturu tikai valsts valodā, jo tam atbilstoši Pirmajai apstrīdētajai normai ir obligāts pienākums veidot saturu arī mazākumtautību valodās. Uzliekot sabiedriskajiem medijiem pienākumu veidot raidījumus, to fragmentus un citus pakalpojumus mazākumtautību valodās, kā arī paredzot iespēju veidot veselas programmas jebkurā svešvalodā, netiek ievērots no Satversmes izrietošais valsts pienākums nodrošināt to, ka latviešu valoda ir sabiedrības kopējā saziņas un demokrātiskās līdzdalības valoda. Pirmā apstrīdētā norma neatbilst arī dokumentā "Nacionālās drošības koncepcija 2023" noteiktajam, ka sabiedrisko mediju saturam jātiek sniegtam tikai latviešu valodā.

Apstrīdētās normas neparedz proporciju, kādā sabiedriskajiem medijiem jāveido saturs konkrētās valodās. Nozīme ir tam, vai sabiedriskais medijs veido vai neveido vairāk kā vienu programmu. To, cik liela daļa no programmas vai programmu skaita var tikt veltīta saturam mazākumtautību valodās, var noteikt sabiedriskā pasūtījuma veidošanas vadlīnijās vai sabiedriskā pasūtījuma plānā, ko apstiprina Sabiedrisko mediju padome, kā arī sabiedriskajam medijam izsniegtās apraides atļaujas pielikumā – darbības pamatnosacījumos, kurus apstiprina Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome.

Tiesas sēdē Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes pārstāvji skaidroja, ka, mainoties Sabiedrisko mediju padomes locekļu sastāvam vai pat tikai divu locekļu viedoklim, ir iespējams ne tikai atjaunot to situāciju, kad bija spēkā Latvijas Sabiedriskā medija radio programmai "Latvijas Radio 4 – Doma laukums" izsniegtā apraides atļauja, bet arī paplašināt Latvijas Sabiedriskā medija saturu krievu vai kādā citā mazākumtautības valodā.

7. Pieaicinātā persona – Sabiedrisko mediju padome – uzskata, ka apstrīdētās normas nodrošina konstitucionālo vērtību – valsts valodas, vārda brīvības un mazākumtautību tiesību – līdzsvarotu aizsardzību.

Pirmajā apstrīdētajā normā ietvertais regulējums uzsver sabiedriskā medija uzdevumu demokrātiskā sabiedrībā – veicināt kultūrvēsturisko daudzveidību. Šī norma nenosaka konkrētas mazākumtautību valodas, kurās būtu veidojams sabiedrisko mediju saturs. Tā arī neparedz nedz raidījumiem vai to fragmentiem nodrošināmā raidlaika apjomu, nedz arī raidījumu, to fragmentu vai pakalpojumu skaitu vai īpatsvaru, kā arī konkrētas platformas vai pakalpojumus, kuros būtu veidojams sabiedrisko mediju saturs mazākumtautību valodās vai svešvalodās. Savukārt Otrā apstrīdētā norma līdzsvaro latviešu valodas lietojumu ar tiesībām uz pieeju saturam svešvalodās, vienlaikus nodrošinot latviešu valodas pārsvaru. Arī šī apstrīdētā norma nenosaka nedz konkrētas svešvalodas, nedz arī raidlaika apjomu raidījumiem vai to skaitu, bet gan stiprina piederību Eiropas kultūrtelpai un kalpo valsts drošības aizsardzībai, piemēram, ārvalstu sabiedrības informēšanai par kādu konkrētu Latvijas drošības apdraudējumu.

Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. pantā ir iekļauti visi sabiedrisko mediju darbības pamatprincipi, no kuriem izriet sabiedrisko mediju pienākumi. Šobrīd nav iespējams tāds sabiedriskais pasūtījums, kurā nebūtu ietverta satura veidošana mazākumtautību valodās. Turklāt no 2026. gada Latvijas Sabiedriskajā medijā tiek īstenota jauna pieeja dažādu mazākumtautību auditorijas sasniegšanai.

Mazākumtautību valodās vai svešvalodās veidota satura neiekļaušana sabiedriskajā pasūtījumā būtu pretrunā ne tikai ar Pirmajā apstrīdētajā normā, bet arī ar Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. panta piektajā, astotajā, desmitajā un trīspadsmitajā daļā noteiktajiem pamatprincipiem. Tā nebūtu uz pētījumiem balstīta pieeja un būtu pretrunā ar sabiedrības vajadzībām. Spēkā esošais regulējums ļauj pārskatīt to, kā tiek realizēts sabiedriskais pasūtījums konkrētas mērķauditorijas uzrunāšanā, un turpināt valsts valodas lietojuma stiprināšanu mazākumtautību auditorijā.

Sabiedrisko mediju padomes pārstāves tiesas sēdē uzsvēra, ka nav iespējama tāda situācija, kurā pilnībā tiktu pārtraukta satura veidošana svešvalodās, tostarp mazākumtautību valodās. Tādā gadījumā tiktu būtiski samazināta arī auditorija, kuru kopumā sasniedz Latvijas Sabiedriskais medijs, un tas nespētu pilnvērtīgi īstenot savu misiju.

8. Pieaicinātā persona – Latviešu valodas aģentūra – norāda, ka krievu valodas lietošana sabiedriskajos medijos ir pretrunā ar valsts valodas politikas uzdevumiem.

Valodu hierarhijā latviešu valoda ieņem augstāko pozīciju, un tai ir valstiski noteikts atbalsts, piemēram, zinātniskajā, izglītības un juridiskajā aspektā. Lielākajai daļai krievu valodas runātāju ir saikne ar padomju okupācijas laikā īstenoto imigrācijas politiku, nevis vēsturisko piederību Latvijas tradicionālajām mazākumtautībām. Turklāt netiek ievērotas vienlīdzīgas citu mazākumtautību tiesības, jo kopumā tiek uzsvērta tieši krievu valodas nepieciešamība sabiedriskajos medijos.

Valodas dzīvotspējas aprēķinos un valodas politikas īstenošanā plašsaziņas līdzekļi ir viena no svarīgākajām sociolingvistiskajām jomām. Valodas lietojums elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos atspoguļo valsts valodas un citu valodu faktisko stāvokli un reālo valodu hierarhiju. Latvijas krieviski runājošo iedzīvotāju informētību lielā mērā nosaka citi informācijas avoti, kuros nereti tiek pausta tendencioza informācija par situāciju un notikumiem Latvijā.

Vienota publiskās informācijas telpa sekmē gan valsts valodas prasmes pilnveidošanu, gan pozitīvas lingvistiskās attieksmes un palīdz veidoties tādai valstiskai pārliecībai, ka valsts valodas prasme ir nepieciešama pilnvērtīgai dzīvei Latvijas sabiedrībā. Valstij pārstājot finansēt krievu valodā pasniegtu saturu, tiktu noslēgts vienotas informatīvās telpas izveides process. Krievu valodā strādājošie sabiedriskie mediji Latvijā pastāv jau kopš valsts neatkarības atgūšanas, taču to pastāvēšana nav sekmējusi sabiedrības saliedētību un vienotību.

Tiesas sēdē Latviešu valodas aģentūras pārstāve papildus norādīja, ka elektroniskie plašsaziņas līdzekļi ir nozīmīgs valodas apguves un pilnveides avots.

Latvijas Sabiedriskā medija saturā, kas tiek pārraidīts krievu valodā, ir konstatējamas atšķirīgas interpretācijas, izmantota selektīva informācija, emocionāli piesātināti citāti, retoriski jautājumi, kā arī tiek izraudzīti darbības vārdi ar negatīvu semantisko ievirzi. Tas norāda uz tādu diskursa stratēģiju, kuras mērķis ir nevis informēt sabiedrību, bet gan izraisīt emocionālu reakciju un veidot kritisku vai negatīvu attieksmi pret valsts valodas politiku.

9. Pieaicinātā persona – sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds – norāda, ka Pirmajā apstrīdētajā normā ir ietverts pamatojums tam, kāpēc sabiedriskie mediji veido raidījumus, to fragmentus un citus pakalpojumus mazākumtautību valodās, savukārt Otrās apstrīdētās normas uzdevums ir formulēt priekšnosacījumu iespējai vienu programmu vai tās daļu atvēlēt raidījumiem svešvalodās, tostarp mazākumtautību valodās. Šāds nosacījums pamatoti ierobežo Latvijas Sabiedriskā medija iespējas veidot programmu vai tās daļu svešvalodā, bet vienlaikus nozīmē arī to, ka sabiedriskajam medijam prioritāri ir jāveido programma latviešu valodā.

Satura veidošana mazākumtautību valodās ir nevis sabiedrisko mediju pienākums, bet gan likumā nostiprinātas tiesības. Turklāt šādas tiesības ir noteiktas vienīgi Pirmajā apstrīdētajā normā noteikto mērķu sasniegšanai. Šie mērķi nav patvaļīgi izraudzīti, bet izriet no Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 2. pantā noteiktā sabiedrisko mediju vispārējā stratēģiskā mērķa. Atbilstoši Pirmajai apstrīdētajai normai ir iespējama tāda situācija, ka sabiedriskā pasūtījuma gada plānā netiek ietverta satura veidošana mazākumtautību valodās vai nu tāpēc, ka noteiktie mērķi ir sasniegti, vai arī tāpēc, ka tie atzīti par nesasniedzamiem vai nesvarīgiem.

Sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu ombuds tiesas sēdē norādīja, ka ne visi Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. pantā ietvertie sabiedrisko mediju darbības pamatprincipi ir imperatīvi. Pamatā tie ir deklaratīvi un to uzdevums ir norādīt Latvijas Sabiedriskajam medijam rīcības virzienu. Proti, tas ir ideāls, uz ko sabiedriskajam medijam jātiecas, veidojot katru satura vienību.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Sabiedriskais medijs – norāda: lai varētu novērtēt sabiedriskā medija radītā satura pienesumu sabiedrībai, katru gadu tiek veikts Latvijas sabiedrisko mediju sabiedriskā labuma pētījums.

Sabiedriskā labuma izvērtēšanas metodoloģija ir izstrādāta, ņemot vērā Sabiedrisko mediju pārvaldības likumā noteikto vispārējo stratēģisko mērķi un sabiedrisko mediju darbības pamatprincipus. Sabiedriskā labuma izvērtējums tiek veikts, balstoties uz sešiem noteiktajiem sabiedriskā labuma mērķiem un četriem pamata caurviju rādītājiem.

Veidojot saturu latviešu valodā, tiek mērķtiecīgi iesaistīti mazākumtautību pārstāvji, tādējādi mazākumtautības tiek parādītas kā daļa no Latvijas sabiedrības. Šāda pieeja palīdz latviešiem vairāk saprast mazākumtautības un savukārt mazākumtautībām nejusties atsvešinātām un attālinātām no Latvijas Sabiedriskā medija dienaskārtības.

Latvijas Sabiedriskais medijs, veidojot informatīvo, analītisko un izglītojošo saturu, rūpējas par to, lai visi Latvijas iedzīvotāji justos piederīgi Latvijai, un tādējādi veicina sabiedrības integrāciju, turklāt arī stiprina latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, veicina tās lietošanu un nodrošina sabiedrības, arī mazākumtautību, iesaistīšanos satura veidošanā, izvērtēšanā un atgriezeniskās saites nostiprināšanā.

Tiesas sēdē Latvijas Sabiedriskā medija pārstāves norādīja, ka saturs krievu valodā tiek veidots pēc satura integrācijas principa un jebkurā gadījumā pēc vienotiem atbildīgas žurnālistikas principiem. Nav pamatots apgalvojums, ka apstrīdētās normas veidojot divas informatīvās telpas. Tas pēc būtības nav iespējams, ja viens un tas pats saturs tiek veidots dažādās valodās. Gadījumi, kad dažādās valodās veidotais saturs tiek pasniegts atšķirīgi, ir ļoti reti.

Atbilstoši Sabiedrisko mediju padomes lēmumam par konceptuāli jaunu pieeju mazākumtautību uzrunāšanai tās mērķis ir palielināt latviešu valodā veidota satura lietojumu mazākumtautību mērķauditorijā un panākt, ka tā sabiedrības daļa, kura patērē saturu krievu valodā, pakāpeniski pāriet uz satura patērēšanu latviešu valodā.

11. Pieaicinātā persona – *Dr. h. c., Assessor. jur., Dipl.-Pol.* Egils Levits – norāda, ka Satversmē nav neviena vārda, teikuma vai panta, kam nebūtu juridiskas jēgas un kas pats par sevi vai kontekstā ar citiem vārdiem nesaturētu tiesību normas.

Satversmes ievada piektās rindkopas otrais teikums, kas noteic, ka latviešu valoda ir vienīgā valsts valoda, ir tiesību norma, nevis politiska rekomendācija vai morāls pienākums. Šā teikuma primārā jēga bija precizēt Satversmes 4. panta pirmo teikumu, tādēļ Satversmes ievada piektās rindkopas otrais teikums ir lasāms kopsakarā ar 4. panta pirmo teikumu.

Minētā Satversmes ievada norma attiecas ne tikai uz valsts valodas formālo statusu, bet arī uz tās funkcijām. Šīs normas pamatjēga ir noteikt, ka neviena cita valoda nedz juridiski, nedz arī faktiski nedrīkst pildīt kādu no valsts valodas funkcijām.

Pirmā apstrīdētā norma uzliek sabiedriskajiem medijiem pienākumu noteiktu daļu satura veidot mazākumtautību valodās. To apstiprina arī iepriekš spēkā bijušais regulējums, jo likumdevējs attiecīgo formulējumu ir apzināti mainījis no iespējamības uz pavēles formu. Tomēr Sabiedrisko mediju pārvaldības likums ir formulēts tādā veidā, ka nav ievērots Satversmes ievadā ietvertais norādījums uz integrētu un saliedētu Latvijas tautu.

Satversmes ievada ceturtajā rindkopā citstarp noteikts, ka Latvija ciena mazākumtautības. Šāds cieņas apliecinājums ir arī Satversmes 114. pants, un tajā noteiktās pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības ir skatāmas kopsakarā ar Satversmes ievadā noteikto latviski nacionālas valsts virsprincipu, latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas un integrētas un saliedētas Latvijas tautas konceptu.

Satversmes 114. pants dod pie mazākumtautībām piederošām personām šajā pantā noteiktās tiesības, taču tās neaizstāj piederību kopējai Latvijas tautai. Lai šo piederības sajūtu panāktu un uzturētu, valsts uz minēto tiesību pamata veicina sabiedrības integrāciju un saliedētību. Tas savukārt nozīmē, ka mazākumtautību līdzdalība kopējā Latvijas sabiedrības dzīvē, politikā, kultūrā tiek nodrošināta caur latviešu valodu.

Apstrīdētajās normās noteiktais sabiedrisko mediju pienākums veidot saturu mazākumtautību valodās nenošķir šā pienākuma saturu atkarībā no tā, vai runa ir par krievu valodu, kura Latvijas sabiedrībā ir pašpietiekama un joprojām faktiski tiecas pildīt dažas no valsts valodas funkcijām, vai par citām mazākumtautību valodām, kuras uz to netiecas,

bet kurām šāda veicināšana ir nepieciešama. No Satversmes 114. panta kopsakarā ar 4. pantu un ievadu izriet, ka raidījumi mazākumtautību valodās ir nepieciešami, lai uzturētu mazākumtautības iekšējo komunikāciju par specifiskiem jautājumiem, kas attiecas uz attiecīgās mazākumtautības valodu, etnisko savdabību un kultūru. Taču pie mazākumtautībām piederīgie vienlaikus ir piederīgi arī Latvijas tautai, un tāpēc komunikācijai par šiem jautājumiem jānotiek latviešu valodā. Proti, neviens nedrīkst tikt izslēgts no diskursa un diskriminēts tikai tādēļ vien, ka viņš neprot attiecīgās mazākumtautības valodu. Valstij nav mehānismu, kas šādu likuma tvēruma pārkāpumu nepieļautu vai novērstu. Pašreizējie apstrīdēto normu formulējumi ir pārāk plaši, un tādējādi tās ir pretrunā ar Satversmes ievadu, 4. un 114. pantu.

12. Pieaicinātā persona – *Dr. sc. soc.* Anda Rožukalne – norāda uz pētījumos konstatēto, ka sabiedriskie mediji fragmentētas mediju politikas, nestabila mazākumtautībām paredzēta satura finansējuma un mainīgas mediju vides apstākļos tomēr ir spējuši piesaistīt lielāko daļu mazākumtautību auditorijas.

Dati par sabiedrisko mediju lietojumu un attieksmi pret tiem liecina, ka mazākumtautību valodās veidots saturs ir nepieciešams, tiek izmantots un veido nozīmīgu daļu no tā mediju satura, kuru izmanto pie mazākumtautībām piederīgie. Sabiedrisko mediju saturs mazākumtautību valodās ir sevišķi nozīmīgs krīzes situācijās.

Mazākumtautību mediju lietošanas paradumi un izmantoto mediju valoda nemainīsies tikai tāpēc vien, ka sabiedrisko mediju saturs būs pieejams tikai latviešu valodā. Joprojām ir un būs pieejams saturs citās valodās, arī krievu valodā, un to izmantot ir vienkārši un ērti pat tiem mazākumtautību pārstāvjiem, kuri prot latviešu valodu. Ja netiks veidots saturs mazākumtautību valodās, tad daļa pie mazākumtautībām piederošo personu vispār pārstās izmantot sabiedrisko mediju saturu.

Labākais risinājums būtu paredzēt sabiedriskajiem medijiem tiesības pēc pašu izvēles veidot saturu mazākumtautību valodās. Iespējams, ka tuvākajā nākotnē to varētu veidot tikai sociālpolitisku krīžu apstākļos, kad būtu svarīgi jebkādā veidā sasniegt visas sabiedrības grupas.

Tiesas sēdē *Dr. sc. soc.* Anda Rožukalne papildus norādīja, ka Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. pantā noteiktie sabiedrisko mediju darbības pamatprincipi raksturo sabiedrisko mediju unikālo lomu, kas ietver atbildīgi veidotu augstas kvalitātes saturu, mērķi sasniegt visu sabiedrību un pildīt tādus uzdevumus, kas netiek prasīti no citiem medijiem.

Vienota informatīvā telpa apstākļos, kad sabiedrībai attiecībā uz mediju un informācijas lietojumu ir nodrošināta brīvība, vispār nav pat iespējama.

13. Pieaicinātā persona – *Dr. iur.* Jānis Pleps – norāda, ka latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda Latvijas tiesiskajā sistēmā vienlaikus ir arī valsts simbols, konstitucionāla vērtība, vispārējs tiesību princips un konstitucionāla ranga rakstīta tiesību norma, kas ietverta Satversmes tekstā.

Atsevišķie Satversmē pozitivizētie latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas regulējuma elementi veido vienotu un savstarpēji saskanīgu konstitucionālā ranga tiesību normu. Tādējādi Satversmes tekstā ir atspoguļots Latvijas tiesiskās sistēmas vispārējais tiesību princips – latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas princips.

Atbilstoši Satversmes vienotības principam latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas principa piemērošanai būtiski ir visi tā elementi, kas atspoguļoti Satversmes tekstā. Piemēram, Satversmes 4. panta iztulkojums būs pareizs un pilnīgs tikai tad, ja būs ievērots arī Satversmes ievadā un Satversmes 18. pantā noteiktais par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu. Tā kā Satversmes ievadā ir pozitivizēti atsevišķi latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas principa elementi, tie ir juridiski saistoši kā tiesību norma ar augstāko juridisko spēku. Līdz ar to attiecībā uz latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas principu Satversmes ievada piektajā rindkopā ietvertais regulējums kopsakarā ar Satversmes ievada pirmo rindkopu, kā arī Satversmes 4. un 18. pantu atspoguļo pozitivizētu vispārējo tiesību principu. Tādējādi šajā daļā Satversmes ievada piektā rindkopa ietver vispārsaistošas un tieši piemērojamas tiesību normas – latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas principa elementus.

14. Pieaicinātā persona – *Dr. sc. soc.* Inta Mieriņa – norāda, ka aptuveni puse no tiem Latvijas iedzīvotājiem, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, ir Krievijas informācijas kanālu ietekmē. Daudzi no tiem, kuri izmanto Krievijas oficiālos medijus vai sociālos tīklus, vismaz dažreiz izmantojuši arī Latvijas Sabiedrisko mediju krievu valodā vai "Latvijas Radio 4". Tātad šie Latvijas valsts finansētie avoti nozīmīgai sabiedrības daļai nodrošina informāciju, kas ir alternatīva Krievijas mediju sniegtajai informācijai.

Mazākumtautību valodās veidota satura nodrošinājums sabiedriskajos medijos pašreizējos apstākļos ir vērtējams primāri no valsts drošības viedokļa. Galvenie apstākļi, kas šobrīd nosaka nepieciešamību pēc satura veidošanas mazākumtautību valodās, jo īpaši krievu valodā, ir ģeopolitiskie riski, fakts, ka Latvijā joprojām liela ietekme ir Krievijas propagandas medijiem, Krievijas dezinformācijas kampaņas, kas apzināti vērstas uz Latvijas sabiedrības šķelšanu, un tas, ka noteikta Latvijas iedzīvotāju daļa nezina latviešu valodu. Mazinoties jebkuram no šiem riskiem vai apstākļiem, varētu tikt mazināts arī mazākumtautību valodās veidojamā satura apjoms. Atsevišķu programmu vai raidījumu

veidošana mazākumtautības valodā neapdraud latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu.

Dr. sc. soc. Inta Mieriņa tiesas sēdē papildus norādīja, ka mazākumtautību valodās veidotā satura apjoma strauja mazināšana sabiedriskajos medijos nevar tikt uzskatīta par efektīvu instrumentu mazākumtautību integrācijai un iekļaušanai vienotā informācijas telpā.

Par valsts valodas apdraudējumu ir uzskatāma nevis valoda, kuru sabiedriskie mediji izvēlas sava satura veidošanai, bet gan pats saturs. Ja kvalitatīvs saturs tiek nodrošināts krievu valodā un tas ir saskanīgs ar saturu latviešu valodā, tad tiek veidota saliedēta informatīvā telpa.

Secinājumu daļa

15. Izskatāmā lieta ierosināta par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes ievadam un 4. pantam. Saeima lūdz izbeigt tiesvedību daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes ievadam un norāda, ka Satversmes ievada piektās rindkopas vārdi "latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda" nav uzskatāmi par vispārsaistošu tiesību normu. Tāpat Saeima lūdz izbeigt tiesvedību lietā daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 4. panta otrajam teikumam, jo izskatāmā lieta neskar jautājumus, kas attiecas uz Latvijas valsts karogu.

15.1. Katru valsti raksturo tās konstitucionālā identitāte, kas to atšķir no citām valstīm un atklāj gan valststiesisko identitāti, gan arī valsts iekārtas identitāti. Satversmes ievadā citstarp ietverti Latvijas valsts iekārtas identitāti noteicošie demokrātijas, tiesiskuma, nacionālas un sociāli atbildīgas valsts virsprincipi, kas kopumā veido Latvijas valsts demokrātiskās iekārtas modeli. Tie uzskatāmi par vispārsaistošām tiesību normām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 4. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-39-02 14.1. punktu*).

Satversmes ievada piektās rindkopas otrajā teikumā latviešu valoda ir noteikta par vienīgo valsts valodu.

Nacionālas valsts virsprincips atklāj un raksturo Latvijas valsts dibināšanas pamatā esošo ideālu, proti, savu – nacionālu – valsti. Tas ir Latvijas valsts esību veidojošs elements, un atbilstoši tam latviešu valoda piešķir Latvijas valstij noteiktu – un tieši latvisku – nacionāli kulturālo identitāti. Proti, latviešu valoda ir nacionālas valsts virsprincipa galvenā izpausme, kas veido Latvijas valsts identitāti. Bez latviešu valodas nav iespējama tādas Latvijas valsts, kāda tā nostiprināta Satversmē, esība. Pienākums nodrošināt latviešu valodai valsts valodas statusu un gādāt par tās aizsardzību izriet no minētās vispārsaistoša rakstura Satversmes ievada normas.

Saeima norāda: ja tiktu pieņemts, ka gan Satversmes ievada piektās rindkopas otrajā teikumā noteiktais par latviešu valodu kā vienīgo valsts

valodu, gan arī Satversmes 4. panta pirmais teikums ir tiesību normas ar līdzvērtīgu tvērumu, tad varētu secināt, ka konstitucionālais likumdevējs šo normu saturu un jēgu Satversmē ir atkārtojis divreiz.

Katrai Satversmē iekļautajai normai ir konkrēts saturs un nozīme. Konstitucionālais likumdevējs norādījumu par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu ir ietvēris vairākās Satversmes normās, tostarp arī Satversmes ievadā. Tas liecina nevis par normu atkārtošanu vai dublēšanu, bet gan par konkrēta satura piešķiršanu katrai no tām. Visas šīs normas kopumā veido vienotu latviešu valodas konstitucionālo regulējumu.

Mērķis, kura dēļ Satversmes ievada piektās rindkopas otrajā teikumā tika ietverts regulējums par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, bija precizēt Satversmes 4. panta pirmo teikumu, kas vispārīgi noteic, ka latviešu valoda Latvijā ir valsts valoda, un piešķir latviešu valodai valsts valodas funkcijas (*sk. Dr. h. c., Assessor. jur., Dipl.-Pol. Egila Levita viedokli*). Proti, likumdevējs, minētajā Satversmes ievada teikumā ietverot vārdu "vienīgā", ir vēlējies noteikt, ka valsts valodas statuss piešķirams vienīgi latviešu valodai. Arī Satversmes ievada izstrādes materiāli liecina par likumdevēja gribu Satversmes ievadā uzsvērt un nostiprināt jeb padarīt redzamus valsts pamatus, arī latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas būtību (*sk. likumprojekta Nr. 1075/Lp11 "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē" anotāciju. Pieejama: saeima.lv*).

Līdz ar to secināms, ka Satversmes ievada piektās rindkopas otrajā teikumā noteiktais par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu ir vispārsaistoša tiesību norma. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktam Satversmes tiesas kompetencē ir vērtēt, vai likumu normas atbilst vispārsaistošām Satversmes normām, tādēļ tiesvedība lietā šajā daļā nav izbeidzama.

15.2. Satversmes 4. panta otrais teikums paredz, ka Latvijas karogs ir sarkans ar baltu svītru.

Izskatāmajā lietā nav jālemj par jautājumiem, kas attiecas uz valsts karogu. Tātad tiesvedība lietā daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 4. panta otrajam teikumam ir izbeidzama.

Līdz ar to tiesvedība lietā daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes ievada piektās rindkopas otrajā teikumā noteiktajam par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu nav izbeidzama, bet daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 4. panta otrajam teikumam ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.

16. Izskatāmajā lietā ir jāvērtē divu tiesību normu atbilstība divām Satversmes normām, tādēļ Satversmes tiesai ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības vērtēšanai. Lai to noteiktu, visupirms nepieciešams atklāt apstrīdēto normu saturu.

16.1. Pirmā apstrīdētā norma noteic, ka sabiedriskie mediji, tostarp Latvijas Sabiedriskais medijs, veido raidījumus, to fragmentus un citus pakalpojumus (turpmāk arī – saturs) mazākumtautību valodās, lai veicinātu visu Latvijas iedzīvotāju sajūtu, ka viņi ir piederīgi Latvijai, sabiedrības integrāciju Latvijā kā nacionālā valstī un padziļinātu izpratni par sabiedriskajiem, sociālajiem un kultūras procesiem.

Lietā ir izteikti atšķirīgi viedokļi par to, vai Pirmā apstrīdētā norma paredz pienākumu vai tiesības sabiedriskajiem medijiem veidot saturu mazākumtautību valodās. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka minētā norma paredz šādu obligātu pienākumu, jo pirms Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma stāšanās spēkā šāds pienākums sabiedriskajiem medijiem likumā nebija noteikts. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka Pirmā apstrīdētā norma nav pietiekami skaidri formulēta, jo tās piemērotājiem ir atšķirīga izpratne par tās saturu un tādējādi ir pārkāpts labas likumdošanas princips. Savukārt Saeima norāda, ka obligāta ir tikai Pirmajā apstrīdētajā normā ietvertā principa – veidot saturu mazākumtautību valodās – ievērošana, bet tas, kā šis princips tiek īstenots, jau ir attiecīgās tiesību normas un citu ar to saistīto tiesību normu piemērošanas jautājums.

Pirms Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma stāšanās spēkā Latvijas tiesību sistēmā pastāvēja princips, ka sabiedriskais medijs var veidot saturu arī mazākumtautību valodās. Piemēram, Radio un televīzijas likumā bija noteikts, ka Latvijas Radio un Latvijas Televīzija pirmajā izplatīšanas tīklā savu programmu veido kā nacionālo programmu valsts valodā, savukārt 20 procentus gada raidlaika programmā varēja atvēlēt arī raidījumiem mazākumtautību valodās (*sk. Radio un televīzijas likuma 62. panta pirmo un otro daļu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010. gada 10. augustam*). Arī Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, ar kuru aizstāts Radio un televīzijas likuma regulējums, tika saglabātas elektronisko plašsaziņas līdzekļu tiesības lietot mazākumtautības valodu un citas valodas (*sk. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 2. panta otrās daļas 4. punktu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 31. decembrim*).

Tādējādi secināms, ka tiesiskais regulējums līdz Pirmās apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim pats par sevi neaizliedza sabiedriskajiem medijiem veidot saturu mazākumtautību valodās. Tomēr no tiesiskā regulējuma vārdiskā formulējuma neizrietēja tas, ka satura veidošana mazākumtautību valodās būtu sabiedrisko mediju pienākums.

Noskaidrojot Pirmās apstrīdētās normas saturu, jāņem vērā arī tas, ka šī norma ir daļa no Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. pantā ietvertajiem sabiedrisko mediju darbības pamatprincipiem. Visi minētajā pantā ietvertie pamatprincipi, tostarp neatkarība, latviskā identitāte, latviešu valodas stiprināšana, viedokļu daudzveidība, redakcionālā brīvība un citi, veido vienotu un harmonisku sistēmu. Tie visi ir vienlīdz nozīmīgi un ievērojami sabiedrisko mediju darbībā.

Sabiedriskie mediji veido saturu, ņemot vērā sabiedrisko pasūtījumu. Ar sabiedrisko pasūtījumu tiek īstenots sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa vispārējais mērķis un vidējā termiņa darbības stratēģija, kā arī sabiedriskā pasūtījuma gada plāns. Sabiedrisko mediju vidējā termiņa darbības stratēģiju un sabiedriskā pasūtījuma gada plānu veido saskaņā ar šā likuma 3. pantā noteiktajiem sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipiem, ņemot vērā arī Pirmo apstrīdēto normu (*sk. Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 9. panta ceturto daļu un 11. panta trešo daļu*).

Tas nozīmē, ka atbilstoši spēkā esošajam regulējumam nav iespējams tāds sabiedriskais pasūtījums, kas neparedzētu satura veidošanu mazākumtautību valodās. Sabiedriskā pasūtījuma izstrādē, kā arī sabiedriskajiem medijiem, veidojot saturu mazākumtautību valodās, ir jātiecas uz Pirmajā apstrīdētajā normā ietvertajiem mērķiem – veicināt visu Latvijas iedzīvotāju sajūtu, ka viņi ir piederīgi Latvijai, sabiedrības integrāciju Latvijā kā nacionālā valstī un padziļinātu izpratni par sabiedriskajiem, sociālajiem un kultūras procesiem.

Tātad Pirmajā apstrīdētajā normā ir noteikts sabiedrisko mediju pienākums veidot saturu mazākumtautību valodās. Attiecīgi nav gūstams apstiprinājums tam, ka Pirmās apstrīdētās normas pieņemšanas procesā būtu pārkāpts labas likumdošanas princips, jo tā neesot pietiekami skaidri formulēta.

16.2. Otrā apstrīdētā norma noteic, ka gadījumā, ja Latvijas Sabiedriskais medijs veido vairākas programmas, vienu radio un vienu televīzijas programmu vai daļu vienas radio un vienas televīzijas programmas raidlaika var atvēlēt raidījumiem svešvalodās, ieskaitot arī valsts valodā subtitrētas kinofilmas vai teātra izrādes. Minētā tiesību norma ir izņēmums no Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 8. panta trešajā daļā ietvertā principa, ka Latvijas Sabiedriskais medijs savu programmu veido kā nacionālo programmu valsts valodā, tai skaitā latgaliešu rakstu valodā.

No Otrās apstrīdētās normas formulējuma secināms, ka tajā likumdevējs ir paredzējis Latvijas Sabiedriskā medija tiesības atvēlēt vienu radio un vienu televīzijas programmu vai tās raidlaika daļu raidījumiem svešvalodās. Šo secinājumu apliecina arī tas, ka likumprojekta Nr. 43/Lp13 "Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likums" izskatīšanas gaitā atbildīgajā Saeimas komisijā un Saeimas sēdēs tika vērtēts priekšlikums aizstāt vārdus "var atvēlēt raidījumiem svešvalodās" ar vārdiem "atvēl raidījumiem svešvalodās" (*sk. likumprojekta Nr. 43/Lp13 "Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likums" priekšlikumu tabulas uz trešo lasījumu 27. priekšlikumu. Pieejama: saeima.lv*). Taču šāds priekšlikums netika atbalstīts un Otrajā apstrīdētajā normā tika saglabātas Latvijas Sabiedriskā medija tiesības, nevis pienākums

atvēlēt programmu vai tās raidlaika daļu raidījumiem svešvalodās (*sk. Saeimas 2020. gada 19. novembra sēdes stenogrammu. Pieejama: saeima.lv*).

Tātad Otrajā apstrīdētajā normā likumdevējs ir paredzējis Latvijas Sabiedriskā medija tiesības, citstarp arī tiesības izvēlēties, kā īstenot tam Pirmajā apstrīdētajā normā noteikto pienākumu. Ja Latvijas Sabiedriskais medijs veido vairākas programmas, tad viena radio un viena televīzijas programma kopumā vai programmas raidlaika daļa var tikt atvēlēta raidījumiem svešvalodās, tostarp mazākumtautību valodās. Turklāt minētā norma nenosaka nedz konkrētas svešvalodas, tostarp mazākumtautību valodas, nedz arī raidījumiem svešvalodās atvēlamās programmas daļas apjomu.

16.3. Valsts valoda Latvijā ir latviešu valoda. Valsts nodrošina arī latgaliešu rakstu valodas kā latviešu valodas vēsturiskā paveida un lībiešu valodas kā pirmiedzīvotāju (autohtonu) valodas saglabāšanu, aizsardzību un attīstību. Tātad ikviena cita valoda ir uzskatāma par svešvalodu.

Ņemot vērā lietas materiālus un arī tiesas sēdē paustos viedokļus, secināms, ka Pieteikuma iesniedzēja apsvērumi par abu apstrīdēto normu satversmību ir saistīti nevis ar programmu vai programmas raidlaika daļas atvēlēšanu raidījumiem vai to fragmentiem jebkurā svešvalodā, bet gan vienīgi mazākumtautību valodās. Tādēļ Satversmes tiesa Otro apstrīdēto normu vērtēs, ciktāl tā attiecas uz mazākumtautību valodām.

Ievērojot apstrīdēto normu saturu, kas šajā spriedumā jau tika atklāts, Satversmes tiesa secina, ka abas apstrīdētās normas ir savstarpēji cieši saistītas, tādēļ tās izskatāmajā lietā nevar tikt vērtētas atrauti viena no otras. Arī prasījums par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes ievada normai un Satversmes 4. panta pirmajam teikumam ir argumentēts ar vieniem un tiem pašiem apsvērumiem.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa vērtēs, vai apstrīdētās normas kā vienots tiesiskais regulējums, ciktāl tās uzliek sabiedriskajam medijam pienākumu veidot saturu mazākumtautību valodās un šā pienākuma izpildei piešķir tiesības vienu radio un vienu televīzijas programmu vai tās raidlaika daļu atvēlēt raidījumiem mazākumtautību valodās, atbilst Satversmes ievada piektās rindkopas otrajā teikumā noteiktajam par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu kopsakarā ar Satversmes 4. panta pirmo teikumu.

17. No Satversmes ievada piektās rindkopas otrā teikuma kopsakarā ar 4. panta pirmo teikumu izriet, ka latviešu valoda pilda vienīgās valsts valodas funkcijas jeb ir visu Latvijas iedzīvotāju – gan pie valstsnācijas, gan pie mazākumtautībām piederošo personu – kopējā saziņas valoda un demokrātisko sabiedrību vienojoša valoda (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 18. punktu*).

Latviešu valoda ir visas Latvijas sabiedrības kopējā valoda. Kopēja valoda nepieciešama, lai demokrātiskā sabiedrībā pieņemtu lēmumus un savstarpēji sadarbotos. Tā ir valsts valodas statusa jēga un vienlaikus arī saliedētas sabiedrības un labi funkcionējošas demokrātijas priekšnoteikums (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 30. punktu*). Saliedētas sabiedrības pamatā ir kopīgas vērtības un savstarpēja uzticēšanās. Saliedētā sabiedrībā ikviens jūtas piederīgs un iesaistās valsts dzīvē. Tieši kopēja valoda ir priekšnoteikums šo mērķu sasniegšanai. Latvijā saliedēta sabiedrība ir veidojama uz latviešu valodas pamata.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka latviešu valoda Latvijā ir vienotā demokrātiskas sabiedrības diskursa valoda (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 21.1. punktu*). Demokrātiskā valstī sabiedrība nav viendabīga. Latvijā līdzās latviešiem vēsturiski vienmēr ir dzīvojuši arī citu tautību pārstāvji. 20. gadsimta sākumā Latvijā dzīvoja dažādu tautību pārstāvji, tostarp krievi, ebreji, vācbaltieši, poļi, baltkrievi, lietuvieši, igauņi un romi, un šo tautību īpatsvars sasniedza aptuveni ceturto daļu no visiem valsts iedzīvotājiem (*sk.: Bleiere D. u. c. Latvijas vēsture. 20. gadsimts. Rīga: Jumava, 2005, 185. lpp.; Švābe A. (red.) Latvju enciklopēdija. Otrais sējums. Stokholma: Trīs zvaigznes, 1950-1951, faksimilizdevums. Rīga: Antēra, 2005, 1638. lpp.*). Latvijas iedzīvotāju sastāvu ir ietekmējuši īpašie apstākļi, kas izveidojušies valsts ilgstošas okupācijas un rusifikācijas rezultātā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu un 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 30.1. un 30.2. punktu*). Proti, Otrā pasaules kara un divu secīgu totalitāru okupācijas režīmu ietekmē būtiski mainījās Latvijas iedzīvotāju etniskais sastāvs. Kaut arī PSRS īstenotās okupācijas laikā Latvijā ieradās vai visu toreizējās PSRS tautu pārstāvji, tomēr krievu tautības pārstāvji bija pārsvarā: 1989. gadā viņi veidoja 70,8 procentus no visiem cittautiešiem un krievu valodu arī daudzi citu tautību pārstāvji atzina par savu dzimto valodu (*sk.: Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas. Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93; sk. arī Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*). Arī šobrīd ievērojama Latvijas iedzīvotāju daļa – aptuveni 23,3 procenti – krievu valodu uzskata par savu dzimto valodu. 2025. gada sākumā 2,9 procenti Latvijas iedzīvotāju runāja baltkrievu, 2,8 procenti ukraiņu un 1,9 procenti poļu valodā, bet 5,6 procenti Latvijas iedzīvotāju bija citu tautību pārstāvji (*sk.: Demogrāfija 2025. Centrālā statistikas pārvalde, 2025, 3. lp. Pieejams: stat.gov.lv*). Ievērojot šos īpašos apstākļus, Latvijā, kur sabiedrības locekļiem vēl joprojām ir dažādu valodu prasmes, dažāda pieredze un uzskati, pilnvērtīgs diskurss ir iespējams tikai tad, ja tas notiek vienā valodā – latviešu valodā. Valsts nevar regulēt un

tā neregulē valodas lietojumu privātā saziņā, kas notiek starp privātpersonām. Taču vienā valodā notiekošs diskurss Latvijas situācijā ir priekšnoteikums tam, lai valsts dzīvē varētu iesaistīties ikviena persona neatkarīgi no tās piederības pie valstsnācijas vai mazākumtautības.

No latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas būtības un funkcijām izriet valsts pienākums gādāt par tās aizsardzību. Valsts ir atbildīga par to, lai tiktu ievērots Satversmes ievada pirmajā rindkopā minētais valsts esības mērķis, tostarp tiktu garantēta latviešu valodas pastāvēšana un attīstība cauri gadsimtiem. Tas nozīmē, ka valstij ne tikai jāatturas no rīcības, kas varētu vājināt valsts valodas nozīmi, bet arī laikus jānovērš apstākļi, kas patiesi varētu mazināt latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nozīmi un apdraudēt tās funkcijas.

Tātad no Satversmes ievada piektās rindkopas otrajā teikumā ietvertā par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu kopsakarā ar Satversmes 4. panta pirmo teikumu izriet valsts pienākums rūpēties par to, lai latviešu valoda patiesi būtu visas sabiedrības kopējā saziņas un demokrātiskās līdzdalības valoda, un nepieļaut tādu situāciju, ka jebkura cita valoda pildītu kādu no valsts valodas funkcijām. Tātad valstij ir pienākums gādāt par valsts valodas aizsardzību.

17.1. Plašsaziņas līdzekļi Latvijā tāpat kā ikvienā citā demokrātiskā tiesiskā valstī pilda nozīmīgas funkcijas. Ar to starpniecību tiek īstenotas Satversmes 100. pantā ietvertās tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus.

Sabiedriskā medija jēga ir sniegt sabiedrībai uzticamu informāciju, jo īpaši sabiedrībai nozīmīgos jautājumos. Ja valsts ir izveidojusi sabiedriskos medijus, tad ir svarīgi, lai tie būtu neatkarīgi un baudītu redakcionālo brīvību. Tādējādi tiek nodrošināts tas, ka sabiedrība saņem objektīvu un neatkarīgu informāciju. Sabiedriskajiem medijiem ir jāpiedāvā tāds saturs, kas citstarp atspoguļo politisko uzskatu daudzveidību (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 17. decembra sprieduma lietā "Manole and Others v. Moldova", pieteikums Nr. 13936/02, 101. un 107. punktu*).

Informācija, ko persona iegūst no dažādiem avotiem, ietekmē tās uzskatus, vērtības un pasaules redzējumu visdažādākajos jautājumos. Informācija ir pamats diskusijām par sabiedrībai aktuāliem un nozīmīgiem tematiem. Jo augstāka ir personas informētība, jo valstiski atbildīgākus lēmumus tā spēj pieņemt. Sabiedriskie mediji ir būtiska daļa no Latvijas informatīvās telpas, un tiem ir arī īpaša loma demokrātiskā diskursa veidošanā, kas ir obligāts demokrātijas funkcionēšanas priekšnoteikums.

Sabiedrisko mediju izveides mērķis ir stiprināt Latvijas demokrātisko iekārtu, vārda brīvību un Latvijas iedzīvotāju sajūtu, ka viņi ir piederīgi Latvijai, kopt latviešu valodu un nacionālo kultūru (*sk. Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 2. pantu*). Latviešu valodas un kultūras kopšana ir īpaši

svarīgs uzdevums, jo mūsdienu informācijas daudzveidības un pieejamības apstākļos ir nepieciešami ne tikai mediji, kas uzrunā sabiedrību latviešu valodā, bet arī tādi mediji, kuru saturs vērsts uz latviešu valodas attīstību un pilnveidi. Sabiedriskie mediji nodrošina latviešu valodas ilgtspēju. Tātad sabiedrisko mediju saturs pamatā ir veidojams latviešu valodā. Pretējs secinājums nonāktu pretrunā ar minēto sabiedrisko mediju izveides mērķi.

Tādējādi sabiedriskajiem medijiem ir uzticēta īpaša konstitucionālā misija – stiprināt demokrātiskai valstij raksturīgās vērtības, tai skaitā arī gādāt par latviešu valodu.

17.2. Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās tiesību normas ir savstarpēji cieši saistītas. Tādēļ, vērtējot apstrīdēto normu satversmību, jāņem vērā Satversmes 114. pants.

Satversmes ievada ceturtās rindkopas pirmais teikums noteic, ka Latvija kā demokrātiska, tiesiska, sociāli atbildīga un nacionāla valsts ciena mazākumtautības. Cieņa pret mazākumtautībām atspoguļota Satversmes 114. pantā, paredzot tām tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.

Satversmes 114. pants pie mazākumtautībām piederošām personām paredz ne tikai tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu un kultūru, bet arī kolektīvas tiesības ar vienotu mērķi nodrošināt mazākumtautības identitātes saglabāšanos un attīstību, jo pie mazākumtautības piederoša persona savu identitāti var saglabāt tikai kopīgi ar citām pie attiecīgās mazākumtautības piederošām personām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 23. punktu*). Cieņa pret mazākumtautībām izpaužas kā vispārsaistoša tiesību norma, kas prasa valsts pozitīvu rīcību ar mērķi aizsargāt un nodrošināt pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 12. jūlija sprieduma lietā Nr. 2023-15-01 14.3. punktu*). Valstsnācijas un mazākumtautību attiecības ir balstītas uz savstarpēju vērtību atzīšanu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.2. punktu*).

Lai sabiedriskie mediji varētu īstenot mērķus, ar ko tie atšķiras no citiem plašsaziņas līdzekļiem, ir svarīgi, lai sabiedriskie mediji nodrošinātu daudzveidīgu saturu un uzrunātu visu sabiedrību, tai skaitā arī mazākumtautības. Demokrātija nav iespējama bez plurālisma, tolerances un atvērtības (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2012. gada 7. jūnija sprieduma lietā "Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy", pieteikums Nr. 38433/09, 129. punktu*).

Sabiedrisko mediju uzdevums ir kalpot visai sabiedrībai. Tie savu saturu veido un piedāvā nevis tādēļ, lai gūtu ekonomisku labumu, bet gan tādēļ, ka to veidotais saturs ir nepieciešams sabiedrībai, lai ikviena persona, arī pie mazākumtautībām piederošas personas, varētu pēc

iespējas pilnvērtīgi piedalīties valsts dzīvi ietekmējošu lēmumu pieņemšanā un īstenot savas pamattiesības, tostarp Satversmes 114. pantā ietvertās pamattiesības.

17.3. Satversmes 114. pantā ietverto tiesību saturs atklājams kopsakarā ar Latvijai saistošiem starptautisko tiesību dokumentiem mazākumtautību tiesību aizsardzības jomā, jo īpaši Minoritāšu konvenciju.

Atbilstoši likuma "Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību" 2. pantam jēdziens "nacionālās minoritātes" nozīmē Latvijas pilsoņus, kuri kultūras, reliģijas vai valodas ziņā atšķiras no latviešiem, ir paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā un uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai, vēlas saglabāt un attīstīt savu kultūru, reliģiju vai valodu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 22. punktu*).

Minoritāšu konvencijas 9. panta 1. punkta pirmais teikums paredz, ka nacionālajām minoritātēm ir tiesības netraucēti saņemt un izplatīt informāciju un idejas savā valodā bez sabiedrisko iestāžu iejaukšanās un neatkarīgi no valsts robežām. Tomēr šīs tiesības nav absolūtas un, kā to paredz Minoritāšu konvencijas 19. pants, valsts var nacionālo minoritāšu tiesības ierobežot, ievērojot starptautiskos juridiskos dokumentus, īpaši Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju, ciktāl tā attiecināma.

Minoritāšu konvencijas 9. panta 4. punkts paredz, ka valstīm jāveic atbilstoši pasākumi, lai nodrošinātu nacionālo minoritāšu pieeju medijiem, veicinātu toleranci un kultūru daudzveidību. Sabiedrisko mediju pieejamībai mazākumtautību valodās, jo īpaši skaitliski mazāko tautību valodās, ir būtiska nozīme. Tādējādi tiek ne tikai nodrošināta pie mazākumtautībām piederošo personu pieeja informācijai, bet arī palielināta pašu mazākumtautību valodu redzamība un nozīme (*sk.: The Framework Convention: a Key Tool to Managing Diversity Through Minority Rights. Pieejams: rm.coe.int*). Savukārt jēdziens "atbilstoši pasākumi" minētā punkta izpratnē ir tādi pasākumi, kas atbilst samērīguma principam. Šie pasākumi var ietvert, piemēram, mazākumtautībām veltītu raidījumu un programmu finansēšanu vai arī piedāvājumu veidot dialogu starp dažādām grupām (*sk.: Explanatory Report to the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Pieejams: rm.coe.int*).

No iepriekš minētā izriet, ka valstij ir pienākums ne tikai atturēties no iejaukšanās mazākumtautību tiesībās saņemt informāciju sev saprotamā valodā, bet arī veicināt mazākumtautību piekļuvi sabiedriskajiem medijiem. Atšķirībām starp dažādās mazākumtautību valodās sniedzamās informācijas piedāvājumu jābūt pamatotām ar objektīviem faktoriem (*sk.: Report on the Linguistic Rights of Persons Belonging to National Minorities in the OSCE Area. The Hague: OSCE, 1999, p. 31*). Pieprasījums, lai sabiedriskie

mediji sniedz informāciju mazākumtautību valodās, visupirms ir pamatots ar pašu mazākumtautību vēlmi saglabāt un attīstīt savu valodu, ar to nesaraujami saistīto kultūru un nacionālo identitāti. Ja valsts nodrošina mazākumtautību piekļuvi sabiedriskajiem medijiem, tad no mazākumtautībām tiek gaidīts, ka tās savu iespēju robežās līdzdarbosies konkrētajā valodā sniedzamā satura veidošanā, tādējādi nodrošinot, ka saturs atspoguļo mazākumtautību intereses, kā arī apliecinot savu pieprasījumu pēc šāda satura (*sal. sk.: Thematic Commentary No. 3, The Language Rights of Persons Belonging to National Minorities Under the Framework Convention. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, paras 41, 42, 2012. Pieejams: rm.coe.int*). Tieši mazākumtautību līdzdalība nodrošina tām iespēju saglabāt un attīstīt savu valodu, kultūru un nacionālo identitāti, pašām izlemjot, kas tām patiesi ir nepieciešams šā mērķa sasniegšanai (*sal. sk.: Naerland T., Dahl J. Beyond Representation: Public Service Media, Minority Audiences and the Promotion of Capabilities Through Entertainment. Bergen: University of Bergen, 2022, p. 4*). Tomēr minētais neizslēdz to, ka valstij, pildot savu pienākumu veicināt mazākumtautību piekļuvi sabiedriskajiem medijiem, īpaša uzmanība ir jāvelta skaitliskajā ziņā mazāko mazākumtautību vajadzībām, jo tieši šādām mazākumtautībām pieeja plašsaziņas līdzekļu saturam savā valodā visbiežāk mēdz būt ierobežota (*sal. sk.: Thematic Commentary No. 3, The Language Rights of Persons Belonging to National Minorities Under the Framework Convention. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, para 42, 2012. Pieejams: rm.coe.int*).

Savukārt Minoritāšu konvencijas 9. panta 3. punkts citstarp paredz, ka valstīm savu iespēju robežās jānodrošina, ka personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, tiek sniegta iespēja radīt un izmantot savu mediju. Šī norma atspoguļo nepieciešamību nodrošināt tādu tiesisko vidi, kurā, pirmkārt, valstī dzīvojošās mazākumtautības var brīvi dibināt, uzturēt un attīstīt savus medijus un, otrkārt, valsts neiejaucas šo mazākumtautību mediju darbībā (*sal. sk.: Explanatory Report to the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Pieejams: rm.coe.int*). Šī norma ir vērsta uz to mazākumtautību aizsardzību, kuras valstī ir pietiekami pārstāvētas un patstāvīgas, lai pašas varētu veidot un uzturēt savus medijus.

Tādējādi valstij no Minoritāšu konvencijas izrietošo pienākumu apjoms attiecībā uz tās 9. pantā noteikto tiesību nodrošināšanu var būt atkarīgs no konkrētās mazākumtautības faktiskās situācijas valstī, piemēram, no tās skaitliskā sastāva, valodas izplatības, plašsaziņas līdzekļu pieejamības, vēlmes un spējas patstāvīgi nodrošināt sev piekļuvi informācijai savā valodā, kā arī citiem apstākļiem.

Atsevišķa mazākumtautības valoda konkrētā valstī var tikt uzskatīta par pietiekami pārstāvētu un patstāvīgu jeb pašpietiekamu. Šādu valodu parasti lieto personas, kuras pieder pie tādas mazākumtautības, kuru raksturo ievērojams īpatsvars konkrētās valsts iedzīvotāju kopumā, stabila sociālā struktūra, savas kultūras organizācijas un plašsaziņas līdzekļi. Šādas mazākumtautības valodas pastāvēšana, kā arī kultūras un nacionālās identitātes saglabāšana un attīstība nav apdraudēta, un pie šādas mazākumtautības piederošās personas spēj efektīvi īstenot savas tiesības arī bez īpaša valsts atbalsta.

Satversmes tiesa jau 2024. gada 10. jūlija spriedumā lietā Nr. 2022-45-01 konstatēja, ka krievu valodas lietojums Latvijā vēl joprojām ir ļoti plašs un krievu valoda Latvijā ir pašpietiekama (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-45-01 30.4. punktu*). Citādu secinājumu attiecībā uz krievu valodas pašpietiekamību plašsaziņas līdzekļu jomā Satversmes tiesai šobrīd nav pamata izdarīt, jo Latvijā joprojām ir plaši pieejami komerciālie mediji, kuri saņēmuši Nacionālās elektroniskās plašsaziņas līdzekļu padomes izsniegtu apraides atļauju un savu saturu veido krievu valodā. Šajā sakarā var minēt, piemēram, sabiedrības ar ierobežotu atbildību "MEDIASTRIM" televīzijas programmu "LRT+", kura tiek raksturota kā informatīva, izklaidējoša un izglītojoša programma un krievu valodā tiek pārraidīta līdz 30 procentiem no diennakts raidlaika, kā arī sabiedrības ar ierobežotu atbildību "All Media Latvia" televīzijas programmu "TV3", kuras saturiskā ievirze ir citstarp analītika un ziņas un kura krievu valodā tiek pārraidīta līdz 25 procentiem no raidlaika. Savukārt akciju sabiedrības "Radio SWH" radio programma "Radio SWH Plus", kura nodrošina analītisku, politisku, ar sportu, kā arī mūziku saistītu saturu un ziņas, tiek pārraidīta tikai krievu valodā. Tāpat Latvijā ir pieejamas vēl desmitiem citu valstu elektronisko plašsaziņas līdzekļu veidotu programmu, kas piedāvā informatīvu, izglītojošu un izklaidējošu saturu krievu valodā (*sk.: Programmu reģistrs. Pieejams: registrs.neplp.lv*). Turklāt pastāv arī drukātie, audiovizuālie un digitālie mediji, kas nodrošina saturu krievu valodā.

Taču ne visas Latvijā dzīvojošo mazākumtautību valodas ir pašpietiekamas. Ja mazākumtautības valoda nav pašpietiekama, tad pie šīs mazākumtautības piederošās personas var nespēt patstāvīgi un efektīvi nodrošināt savas valodas, kultūras un identitātes saglabāšanu un attīstību. Tādēļ šādām mazākumtautībām var būt nepieciešams valsts atbalsts, proti, bez valsts atbalsta pastāvētu risks, ka šo mazākumtautību valodas un tradīcijas var pakāpeniski izzust, tādējādi mazinot arī visas sabiedrības kultūras daudzveidību. Vienlaikus valstij ir jāvērtē tas, vai attiecīgajām mazākumtautībām, kuru valoda nav pašpietiekama, ir pieejami plašsaziņas līdzekļi savā valodā.

Tātad no Satversmes 114. panta, interpretējot to kopsakarā ar Minoritāšu konvencijas 9. panta 4. punktā noteikto standartu, izriet valsts pienākums veicināt mazākumtautību, kuru valoda plašsaziņas līdzekļos nav pašpietiekama, jo īpaši skaitliski mazāko mazākumtautību, piekļuvi sabiedriskajiem medijiem. Savukārt attiecībā uz mazākumtautību, kuras valoda Latvijā plašsaziņas līdzekļos ir pašpietiekama, Satversmes 114. pants, interpretējot to kopsakarā ar Minoritāšu konvencijas 9. panta 3. punktu, uzliek valstij pienākumu netraucēt šādas mazākumtautības izveidoto plašsaziņas līdzekļu brīvu darbību un nodrošināt tādu tiesisku vidi, kurā attiecīgā mazākumtautība varētu saglabāt un attīstīt savu valodu, kultūru un etnisko savdabību. Tomēr visi minētie valsts pienākumi īstenojami, ievērojot latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusu un respektējot tās funkciju būt par visas sabiedrības, tostarp pie mazākumtautībām piederošo personu, kopējo saziņas un demokrātiskās līdzdalības valodu.

17.4. Vērtējot apstrīdēto normu satversmību, jāņem vērā arī Satversmes 1. pants.

Satversmes 1. pants noteic, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika, un no tā izriet valsts pienākums nodrošināt tādus apstākļus, kuros tiek garantēta latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšana un attīstība cauri gadsimtiem. Valstij ir konstitucionāls pienākums gādāt par valsts drošību, jo tikai tādā veidā ir iespējams garantēt Latvijas valsts un tās demokrātiskās iekārtas pastāvēšanu. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka valsts drošības garantēšana ir valsts pamatpienākums (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2002-20-0103 secinājumu daļas 2. punktu*).

Ikvienas personas informētība par nozīmīgiem valsts dzīves jautājumiem ir valsts drošības pamatā un vērsta uz saliedētas sabiedrības veidošanu. Ikvienai personai, arī pie mazākumtautībām piederošām personām, ir jābūt iespējai iegūt objektīvu un neatkarīgu informāciju. Tādējādi valsts drošības intereses var būt apsvērums, kas ņemams vērā, izskatot jautājumu par sabiedrisko mediju satura veidošanu mazākumtautību valodās, tostarp tādā mazākumtautības valodā, kura Latvijā plašsaziņas līdzekļos ir pašpietiekama.

17.4.1. Kā jau tika norādīts iepriekš, viens no sabiedrisko mediju mērķiem ir stiprināt Latvijas demokrātisko iekārtu. Latvijas tiesību sistēmā tieši sabiedriskajiem medijiem ir uzticēts pienākums ārkārtējās situācijas un izņēmuma stāvokļa laikā jeb valsts apdraudējuma gadījumā dot atbildīgajām institūcijām iespēju sniegt informāciju un paziņojumus sabiedrībai (*sk. Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 21. pantu un likuma "Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli" 9. panta ceturto daļu un 15. panta otro daļu*).

Savukārt gadījumos, kad, piemēram, nepieciešams nodrošināt sabiedrības aizsardzību pret propagandu un dezinformāciju, tieši sabiedriskie mediji ir tie, kuru uzdevums ir sniegt uz faktiem balstītu objektīvu informāciju un skaidrot tās politisko, tiesisko un sociālo kontekstu. Manipulācijas ar informāciju ir vājinājušas uzticēšanos medijiem, tomēr sabiedriskie mediji joprojām ir visuzticamākais avots (*sk.: Towards a New Democratic Pact for Europe. Report of the Secretary General of the Council of Europe. Council of Europe, 2025, p. 12*). To apliecina arī sabiedriskā pasūtījuma 2026. gada plānā norādītais, ka uzticēšanās Latvijas Sabiedriskajam medijam pēdējo četru gadu laikā vērtējama kā stabila un tam kopumā uzticas teju puse sabiedrības (*sk. valsts SIA "Latvijas Sabiedriskais medijs" sabiedriskā pasūtījuma 2026. gada plānu. Pieejams: ltv.lsm.lv*).

Tātad sabiedriskajiem medijiem ir nozīmīga loma arī valsts drošības kontekstā.

17.4.2. Nepatiesa un maldinoša informācija dažādās tās formās, kas citstarp izpaužas kā dezinformācija, var veicināt maldīgus priekšstatus, kuri savukārt nopietni apdraud ne tikai personas, bet arī demokrātisko diskursu, pašu demokrātiju un valsti kopumā (*sk.: Broda E., Strömbäck J. Misinformation, Disinformation, and Fake News: Lessons from an Interdisciplinary, Systematic Literature Review. Annals of the International Communication Association, 2024, Vol. 48, No. 2, p. 139*). Dezinformācija ir tāda informācija, kas sēj aizspriedumus, veicina konfliktus, izraisa dažādu sociālo grupu savstarpēju pretestību un naidu, kā arī proponē ekstrēmistisku ideoloģiju. Dezinformācijas ietekmē persona var zaudēt sajūtu, ka ir piederīga valstij (*sk.: NATO's Approach to Counter Information Threats. Pieejams: nato.int*).

Dezinformācija var ietekmēt ikvienu personu, tomēr tiek atzīts, ka īpaši jutīgas pret dezinformāciju ir tieši mazākumtautības, kuru piekļuve nepieciešamajai un objektīvai informācijai nereti ir ierobežota un kuras attiecīgi var kļūt par dezinformācijas izplatības vidi (*sk.: The Impact of Disinformation Campaigns about Migrants and Minority Groups in the EU. Pieejams: europa.eu*).

Minētie riski ir sevišķi pastiprinājušies līdz ar straujo tehnoloģiju attīstību (*sk.: Our Common Agenda. Policy Brief 8. Information Integrity on Digital Platforms. United Nations, 2023, p. 3*). Proti, tiešsaistes platformas un jaunākās tehnoloģijas nodrošina jaunas un arvien efektīvākas iespējas izplatīt nepatiesus vai maldinošus vēstījumus (*sk.: Resisting Disinformation. Ten Building Blocks to Strengthen Information Integrity. Council of Europe, 2025, p. 30*).

Jebkuras valsts drošība ir atkarīga arī no tās ģeopolitiskā stāvokļa. Latvijas kaimiņvalsts ir Krievija, kuras pašreizējā ideoloģija ir vērsta uz

karu un agresiju pret kaimiņvalstīm. Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka Krievija ilgstoši centusies nostiprināt krievu valodas pozīcijas Latvijā, lai kavētu krievu valodā runājošo iedzīvotāju integrēšanos Latvijas sabiedrībā un lai būtu vieglāk ar tiem manipulēt, izmantojot propagandu un dezinformāciju (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2024-06-01 13.2. punktu*). Nacionālās drošības koncepcijā 2023 norādīts, ka Krievija pret Ukrainu vērstā kara laikā ir sevišķi radikalizējusies un par savu mērķu sasniegšanai NATO un Eiropas Savienības dalībvalstīs svarīgiem uzskata hibrīdā kara instrumentus, tostarp mērķtiecīgas manipulācijas informatīvajā telpā. Krievijas informatīvās ietekmes pasākumi Latvijā kļuvuši biežāki un agresīvāki (*sk. Nacionālās drošības koncepcijas 2023 6. punktu*). Arī Valsts drošības dienests 2025. gadā ir norādījis uz to, ka Krievijas un tās sabiedrotās Baltkrievijas izvērstie informatīvās ietekmes pasākumi pret Latviju saglabājās augstā līmenī. Agresīvu un naidīgu propagandas un dezinformācijas vēstījumu izplatīšana arī 2025. gadā bija viens no galvenajiem pret Latviju vērstās Krievijas darbības virzieniem. Prognozes liecina, ka Krievija turpinās kara propagandas un dezinformācijas pasākumus pret Latviju un Baltijas valstīm kopumā (*sk., piemēram, Valsts drošības dienesta publisko pārskatu par tā darbību 2025. gadā. Pieejams: vdd.gov.lv*).

Secināms, ka, ievērojot pastāvošos propagandas un dezinformācijas riskus, izskatāmajā lietā vērtējamais regulējums par mazākumtautību valodu lietojumu sabiedriskajos medijos ir būtisks Latvijas valsts drošībai. Tādēļ īpašos apstākļos, kad nepieciešams mazināt valsts drošības riskus, ārkārtējās situācijas un izņēmuma stāvokļa laikā informācijas sniegšana mazākumtautību valodās atbilstoši samērīguma principam var būt pamatojama ar valsts drošības interesēm. Ievērojot samērīguma principu, proti, izvērtējot drošības apdraudējuma intensitāti un raksturu, un vienīgi tiktāl, ciktāl tas saskan ar mērķi informēt pēc iespējas plašāku sabiedrību, jo īpaši pie mazākumtautībām piederošās personas, gadījumos, kad tas ir objektīvi nepieciešams, valstij ir konstitucionāls pienākums nodrošināt pie mazākumtautībām piederošām personām objektīvu un neatkarīgu informāciju mazākumtautību valodās. Īpašos apstākļos pie mazākumtautībām piederošo personu informētība, pat ja attiecīgā mazākumtautības valoda Latvijā plašsaziņas līdzekļos ir pašpietiekama, ir jo īpaši nepieciešama, lai šīs personas ar sabiedrisko mediju starpniecību iegūtu objektīvu un neatkarīgu informāciju, kas ir nozīmīga valsts drošības kontekstā.

Tātad, lai aizsargātu valsts drošību īpašos apstākļos, valstij no Satversmes 1. panta izriet konstitucionāls pienākums, ievērojot samērīguma principu, nodrošināt pie mazākumtautībām piederošām personām objektīvu un neatkarīgu informāciju mazākumtautību valodās. Tas

attiecas arī uz tādu mazākumtautību, kuras valoda Latvijā plašsaziņas līdzekļos ir pašpietiekama. Informācijas sniegšanai mazākumtautību valodās jābūt samērīgai ar valsts drošības apdraudējumu, mērķētai un pamatotai ar objektīvu nepieciešamību. Turklāt minētais pienākums pildāms tādā veidā, lai patiesi netiktu apdraudētas un mazinātas latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas funkcijas.

17.5. Kā jau tika secināts iepriekš, no Satversmes ievada piektās rindkopas otrajā teikumā ietvertā par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu kopsakarā ar Satversmes 4. panta pirmo teikumu izriet valsts pienākums gādāt par valsts valodas aizsardzību. Saeima norāda, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas, īstenojot valstij no Satversmes 1. un 114. panta izrietošos pienākumus pie mazākumtautībām piederošo personu tiesību nodrošināšanas un valsts drošības aizsardzības jomā. Tas nozīmē, ka šie pienākumi ir pildāmi tādā veidā, lai netiktu apdraudēta latviešu valoda, kura ir vienīgā valsts valoda un no kuras ir atkarīga Latvijas valsts esība un identitāte. Tādēļ ar apstrīdētajām normām ir jānodrošina atbilstošs līdzsvars starp pienākumu gādāt par valsts valodas aizsardzību, kas valstij izriet no Satversmes ievada piektās rindkopas otrā teikuma kopsakarā ar Satversmes 4. panta pirmo teikumu, un pienākumiem attiecībā uz mazākumtautībām, kuri valstij izriet no Satversmes 1. un 114. panta. Atbilstoša līdzsvara nodrošināšana ir nepieciešama, lai garantētu latviešu valodas kā visu Latvijas iedzīvotāju kopējās saziņas un demokrātiskās līdzdalības valodas pastāvēšanu un attīstību cauri gadsimtiem.

Līdz ar to Satversmes tiesai jāvērtē, vai ar apstrīdētajām normām ir nodrošināts atbilstošs līdzsvars starp Satversmē noteiktajiem valsts pienākumiem – gādāt par latviešu valodas aizsardzību, nodrošināt pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības un aizsargāt valsts drošību.

18. Saeima norāda, ka, respektējot sabiedrisko mediju neatkarību un redakcionālo brīvību, kā arī Sabiedrisko mediju padomes autonomiju un kompetenci, ir svarīgi uzsvērt, ka apstrīdētās normas paredz rīcības brīvību izvēlēties, kādā mazākumtautības valodā vai valodās un kādā apjomā Latvijas Sabiedriskais medijs veido saturu un sniedz pakalpojumus.

Kā jau tika secināts iepriekš, Pirmā apstrīdētā norma ir tikai viens no Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. pantā ietvertajiem sabiedrisko mediju darbības pamatprincipiem un visi šajā tiesību normā ietvertie principi ir vienlīdz nozīmīgi un ievērojami sabiedrisko mediju darbībā. Savukārt Otrā apstrīdētā norma ir izņēmums no Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 8. panta trešajā daļā ietvertā pamatprincipa, ka Latvijas Sabiedriskais medijs savu programmu veido kā nacionālo programmu valsts valodā, tai skaitā latgaliešu rakstu valodā.

Tātad, lemjot par to, kādās mazākumtautību valodās un kādā apjomā sabiedriskie mediji var veidot saturu, jāņem vērā arī citi Sabiedrisko mediju pārvaldības likumā ietvertie mērķi un principi. Proti, kā jau tika minēts, jāievēro, ka atbilstoši Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 2. pantam Latvijas Sabiedriskā medija mērķis ir stiprināt Latvijas demokrātisko iekārtu, vārda brīvību un Latvijas iedzīvotāju sajūtu, ka viņi ir piederīgi Latvijai, kopt latviešu valodu un nacionālo kultūru. Tāpat jāņem vērā Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. pantā ietvertie sabiedrisko mediju darbības pamatprincipi – jāveicina sabiedrības izpratne par Latviju kā nacionālu valsti, jāstiprina latviskā identitāte, latviešu valodas, tai skaitā latgaliešu rakstu valodas un latviešu zīmju valodas, lietojums, kā arī valsts drošība (*sk. Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. panta sesto un četrpadsmito daļu*). Turklāt ir jāievēro arī Pirmajā apstrīdētajā normā noteiktais mērķis, kura dēļ pie mazākumtautībām piederošajām personām jābūt nodrošinātam sabiedrisko mediju saturam mazākumtautību valodās, un šis mērķis ir veicināt visu Latvijas iedzīvotāju sajūtu, ka viņi ir piederīgi Latvijai, sabiedrības integrāciju Latvijā kā nacionālā valstī un padziļinātu izpratni par sabiedriskajiem, sociālajiem un kultūras procesiem. Ikviena tiesību norma ir piemērojama, ievērojot Satversmes normas un principus.

Taču, vērtējot lietā apstrīdēto normu satversmību, jāņem vērā, ka tiesību normu nevar izprast ārpus tās piemērošanas prakses un tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē. Tādēļ Satversmes tiesai ir jānoskaidro, kādā veidā Latvijas Sabiedriskais medijs atbilstoši apstrīdētajām normām pilda Satversmes 114. pantā noteikto pienākumu nodrošināt pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības un Satversmes 1. pantā noteikto pienākumu aizsargāt valsts drošību, veidojot saturu mazākumtautību valodās.

18.1. Sabiedrisko mediju veidoto un izplatīto programmu valoda visupirms tiek norādīta apraides atļaujās un darbības pamatnosacījumos. Apraides atļaujas atbilstoši Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 18. panta pirmajai daļai izsniedz Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome uz astoņiem gadiem.

Šobrīd Latvijas Sabiedriskajam medijam ir izsniegtas apraides atļaujas trijām sabiedriskās televīzijas programmām un piecām sabiedriskā radio programmām (*sk.: Mediju reģistri. Pieejams: neplp.lv*). Latvijas Sabiedriskajam medijam izsniegtajās sabiedrisko televīzijas programmu "LTV1" un "VISIEMLTV.LV" (pārrobežu) apraides atļaujās un darbības pamatnosacījumos noteikts, ka šo programmu valoda ir latviešu valoda – 100 procenti (*sk. apraides atļaujas Nr. TA-057/1, Nr. TA-057/3 un to pielikumus. Pieejamas: neplp.lv*). Savukārt televīzijas programmas "LTV7" apraides atļaujā un darbības pamatnosacījumos noteikts, ka tās pamata

valoda ir latviešu valoda – vismaz 90 procenti – un angļu, franču, krievu, vācu, ukraiņu valoda – ne vairāk kā 10 procenti (*sk. apraides atļauju Nr. TA-057/2 un tās pielikumu. Pieejama: neplp.lv*). Savukārt, kā secināms no Latvijas Sabiedriskajam medijam izsniegtajām apraides atļaujām un darbības pamatnosacījumiem attiecībā uz radio programmām, 2026. gada sākumā visu piecu radio programmu – "Latvijas Radio 1", "Latvijas Radio 2", "Latvijas Radio 3 – Klasika", "Latvijas Radio 5" un "Latvijas Radio 6" – valoda ir latviešu valoda – 100 procenti (*sk. apraides atļaujas Nr. RA-028/1, Nr. RA-028/2, Nr. RA-028/3, Nr. RA-028/5, Nr. RA-028/6 un to pielikumus. Pieejamas: neplp.lv*). No minētā secināms, ka būtiski lielākā daļa Latvijas Sabiedriskā medija programmu satura ir latviešu valodā.

Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome norāda, ka tā, izskatot iesniegumu par apraides atļaujas izsniegšanu vai grozījumiem apraides atļaujas darbības pamatnosacījumos, vērtē iesnieguma atbilstību normatīvo aktu prasībām, tomēr nav tiesīga izlemt, kādās valodās un kādā proporcijā sabiedriskie mediji veido un izplata programmas mazākumtautību valodās (*sk. Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes viedokli*). Turklāt, kā tiesas sēdē norādīja Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes pārstāvis, tiesiskais regulējums padomei neliegtu izsniegt apraides atļauju, piemēram, arī tādai televīzijas programmai, kurā paredzēti raidījumi tikai mazākumtautību valodās, – apstrīdētās normas to pieļauj.

Saeima norāda, ka Nacionālajai elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomei, izskatot iesniegumu par apraides atļaujas izsniegšanu vai grozījumiem apraides atļaujas darbības pamatnosacījumos, ir jāņem vērā Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 28. un 32. pants, kas nosaka valsts valodas lietojuma proporciju elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmās.

Satversmes tiesa secina, ka attiecībā uz sabiedriskajiem medijiem apstrīdētās normas, kas nenosaka tās programmas daļas apjomu, ko pieļaujams veidot mazākumtautību valodās, ir jaunākas speciālās tiesību normas nekā minētās Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma normas. Tātad atbilstoši tiesību normu kolīziju risināšanas principam attiecībā uz sabiedriskajiem medijiem ir piemērojamas apstrīdētās normas.

Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome, lemjot par apraides atļauju izsniegšanu, vērtē iesniegumu atbilstību normatīvajiem aktiem, bet, ievērojot apstrīdētās normas, nevar pēc savas iniciatīvas noteikt to, kādās valodās un kādā apjomā Latvijas Sabiedriskais medijs veido programmu vai tās daļu.

18.2. Par to, kādā valodā vai valodās un kādā apjomā Latvijas Sabiedriskais medijs veido programmas vai to daļas un sniedz pakalpojumus, piemēram, interneta portālā, sabiedriskā pasūtījuma un

savas kompetences ietvaros lemj Sabiedrisko mediju padome, kas ir neatkarīga, pilntiesīga, autonoma institūcija (*sk. Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 12. panta pirmo daļu*).

Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 9. panta pirmajā daļā noteikts, ka sabiedriskais pasūtījums ir sabiedrības demokrātiskajām, sociālajām un kultūras vajadzībām un interesēm atbilstošs, plašs un daudzveidīgs informatīva, analītiska, izglītojoša, izklaidējoša, iesaistoša un kultūras satura un pakalpojumu kopums. Ar sabiedriskā pasūtījuma starpniecību tiek nodrošināta sabiedrisko mediju veidotā satura atbilstība sabiedrības, arī pie mazākumtautībām piederošu personu, vajadzībām un interesēm.

Lai iegūtu daudzpusīgu atgriezenisko saiti sabiedriskā pasūtījuma īstenošanai un pilnveidošanai, nozīmīgs ir Latvijas Sabiedriskā medija sabiedriskā labuma pētījums. Minētais pētījums atspoguļo iedzīvotāju paradumus attiecībā uz Latvijas Sabiedriskā medija lietošanu, uzticēšanos Latvijas Sabiedriskā medija veidotajam saturam, kā arī viedokli par minētā satura kvalitāti. Tādējādi Latvijas Sabiedriskā medija sabiedriskā labuma pētījumā gūtie rezultāti ļauj izdarīt secinājumus par nepieciešamajiem turpmāko Latvijas Sabiedriskā medija sabiedrisko pasūtījumu ietvaros veicamajiem pasākumiem.

Tiesas sēdē Sabiedrisko mediju padomes pārstāve norādīja, ka šai padomei ir samērā plaša rīcības brīvība attiecībā uz sabiedriskā pasūtījuma izstrādi. Proti, Sabiedrisko mediju padome apstiprina sabiedriskā pasūtījuma gada plānu, kurā nosaka sabiedriskā medija īstermiņa mērķus, uzdevumus, rezultatīvos rādītājus un budžetu. Minētā plāna izstrādē ievēro Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 1. pantā noteikto mērķi – nodrošināt Latvijas Sabiedriskā medija un citu sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu efektīvu un atklātu pārvaldību, neatkarību, atbildīgumu sabiedrības priekšā un veicināt to kvalitatīvu darbību –, kā arī 3. pantā noteiktos sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipus, tostarp Pirmo apstrīdēto normu, un apstiprināto vidējā termiņa darbības stratēģiju (*sk. Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 11. panta trešo daļu*).

Attiecībā uz valodu lietojumu 2026. gada sabiedriskajā pasūtījumā norādīts, ka interneta portāla "LSM.lv" valoda ir latviešu, ukraiņu, angļu un krievu, bet televīzijas programmas "LTV7" valoda ir latviešu valoda un svešvalodas (*sk. valsts SIA "Latvijas Sabiedriskais medijs" sabiedriskā pasūtījuma 2026. gada plānu. Pieejams: ltv.lsm.lv*). Atbilstoši Sabiedrisko mediju padomes lēmumam par konceptuāli jaunu pieeju mazākumtautību uzrunāšanai, kura palielina latviešu valodā veidota satura lietojumu mazākumtautību mērķauditorijā, sabiedriskā pasūtījuma 2026. gada plāns paredz, ka Latvijas Sabiedriskais medijs saturu pamatā piedāvā latviešu valodā, bet pamata informāciju citās valodās – tikai digitālajā vidē (*sk. valsts*

SIA "Latvijas Sabiedriskais medijs" sabiedriskā pasūtījuma 2026. gada plānu. Pieejams: ltv.lsm.lv).

Tātad Sabiedrisko mediju padome noteic, kādā valodā Latvijas Sabiedriskais medijs veido savu saturu. Padomes pienākums ir arī kontrolēt ne tikai sabiedrisko mediju darbības atbilstību sabiedriskā medija darbības pamatprincipiem, bet arī programmu un pakalpojumu atbilstību sabiedriskajam pasūtījumam, jo sabiedriskajiem medijiem ir pienākums veidot un izplatīt saturu tieši sabiedriskā pasūtījuma ievaros (*sk. Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 17. panta pirmās daļas 8. punktu*).

Tādējādi tas, vai un kādās mazākumtautību valodās un kādā apjomā Latvijas Sabiedriskais medijs veido programmas vai to daļas un sniedz pakalpojumus, tiek noteikts, apstiprinot ikgadējo sabiedriskā pasūtījuma plānu. Sabiedriskā pasūtījuma plāns tiek veidots, ņemot vērā arī apstrīdētās normas, vidēja termiņa darbības stratēģijā noteiktās prioritātes un uzdevumus, kā arī sabiedriskā labuma pētījumu analīzi. Tātad nav izslēgts, ka Latvijas Sabiedriskā medija programmā lietotās mazākumtautību valodas vai to proporcija ik gadu var tikt mainīta, ņemot vērā sabiedrības vēlmes un citus apstākļus, kas nosaka sabiedrisko pasūtījumu.

Tātad ir iespējama tāda situācija, ka Latvijas Sabiedriskā medija saturs pat visai ievērojamā apjomā tiek sniegts tādā mazākumtautības valodā, kura Latvijā plašsaziņas līdzekļos ir pašpietiekama. To apliecina arī apstrīdēto normu piemērošanas prakse. Proti, Latvijā līdz 2026. gada 1. janvārim bija spēkā apraides atļauja Latvijas Sabiedriskā medija radio programmai "Latvijas Radio 4 – Doma laukums", kurā raidījumi citās valodās veidoja piecus procentus, bet raidījumi krievu valodā – 95 procentus no kopējā oriģinālā satura. Tātad saskaņā ar apstrīdētajām normām pastāvēja tāda radio programma, kura saturu gandrīz pilnībā piedāvāja tikai pašpietiekamajā mazākumtautības valodā. Pētījumi liecina, ka kopumā minētā radio programma ilgstoši baudīja sabiedrības, tostarp mazākumtautību, interesi un tika aktīvi izmantota (*sk., piemēram: Saulītis A., Juzefovičs J. Visaptverošs sabiedrisko mediju sabiedriskā labuma izvērtējums par laika periodu 2020–2022. Rīga, 2023, 17. lp., un Dr. sc. soc. Intas Mieriņas viedokli*). Šāds apstrīdēto normu piemērošanas rezultāts varēja veicināt attiecīgās radio programmas klausītāju sajūtu, ka viņi ir piederīgi Latvijai, tomēr situācijā, kas izveidojusies vēsturisko apstākļu ietekmē, tā nonāca pretrunā ar mērķi, kura dēļ citstarp ir veidojams saturs mazākumtautību valodās, proti, mērķi veicināt sabiedrības integrāciju Latvijā kā nacionālā valstī uz kopējas valodas – valsts valodas – pamata.

Turklāt, veidojot tādu radio programmu, kuras saturs gandrīz pilnībā tika piedāvāts tādā mazākumtautības valodā, kura Latvijā plašsaziņas līdzekļos ir pašpietiekama, valsts pārsniedza to pienākumu apjomu, kuri tai attiecībā uz šādu mazākumtautību izriet no Satversmes 114. panta. Apstrīdēto normu piemērošanas prakse liecina, ka tās pieļāva un joprojām

pieļauj to, ka informāciju tādā mazākumtautības valodā, kura Latvijā plašsaziņas līdzekļos ir pašpietiekama, sabiedriskais medijs sniedz bez drošības apdraudējuma intensitātes un rakstura izvērtējuma, bez objektīvas nepieciešamības šādu informāciju sniegt un ārpus Satversmes 1. pantā noteiktajiem mērķiem. Proti, apstrīdētajās normās nav ņemts vērā samērīguma princips.

Kā jau iepriekš šajā spriedumā tika secināts, lai Latvijas Sabiedriskais medijs nodrošinātu saturu tādās mazākumtautību valodās, kuras Latvijā nav pašpietiekamas, pie attiecīgajām mazākumtautībām piederošajām personām ir jābūt ieinteresētām šāda satura patērēšanā. Proti, būtiska ir pašu mazākumtautību vēlme saglabāt un attīstīt savu valodu un ar to nesaraujami saistīto kultūru un nacionālo identitāti, kā arī savu iespēju robežās līdzdarboties šo mērķu sasniegšanā. Tāpat valstij, pildot savu pienākumu veicināt mazākumtautību, kuru valoda nav pašpietiekama, piekļuvi sabiedriskajiem medijiem, ir jāvērtē arī tas, vai attiecīgajām mazākumtautībām ir pieejami plašsaziņas līdzekļi savā valodā. Apstrīdētās normas pēc būtības neizslēdz to, ka Latvijas Sabiedriskais medijs ilgstoši neveido saturu tādās mazākumtautību valodās, kuras plašsaziņas līdzekļos nav pašpietiekamas, lai gan tieši šīm mazākumtautībām nepieciešama īpaša aizsardzība, lai tās varētu saglabāt un attīstīt savu valodu, kultūru un nacionālo identitāti. Tas nozīmē, ka minētās mazākumtautības bez Latvijas Sabiedriskā medija starpniecības var nebūt spējīgas jēgpilni un efektīvi nodrošināt savas kultūras, valodas un identitātes saglabāšanu un attīstību Latvijā. Šāda situācija ir pretrunā ar Satversmes 114. pantu, kurš, kā jau tika secināts iepriekš, prasa valsts pozitīvu rīcību ar mērķi aizsargāt un nodrošināt to mazākumtautību tiesības, kuru valoda plašsaziņas līdzekļos nav pašpietiekama. Turklāt attiecībā uz šādām mazākumtautībām valsts vispār nav vērtējusi, vai un kā tā īpašos apstākļos, ievērojot samērīguma principu, ar Latvijas Sabiedriskā medija starpniecību pildīs savu pienākumu nodrošināt konkrētām mazākumtautībām objektīvu un neatkarīgu informāciju. Tas savukārt ir pretrunā ar Satversmes 1. pantu.

Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdēto normu plašais tvērums pieļauj iespējamību, ka valsts attiecībā uz mazākumtautībām nepilda tai no Satversmes 1. un 114. panta izrietošos pienākumus vai nepilda tos pienācīgi. Turklāt tas attiecas gan uz to mazākumtautību, kuras valoda Latvijā plašsaziņas līdzekļos ir pašpietiekama, gan arī tādām mazākumtautībām, kuru valoda plašsaziņas līdzekļos nav pašpietiekama un kurām savas valodas, kultūras un nacionālās identitātes saglabāšanai un attīstīšanai ir nepieciešama īpaša valsts aizsardzība.

Tātad apstrīdēto normu tvērums ir pārāk plašs un pieļauj tādu situāciju, ka valsts attiecībā uz mazākumtautībām nepilda tai no Satversmes 1. un 114. panta izrietošos pienākumus vai nepilda tos pienācīgi.

19. Saeima norāda, ka atbilstošu līdzsvaru starp Satversmē ietvertajiem valsts pienākumiem – gādāt par latviešu valodas aizsardzību, nodrošināt pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības un aizsargāt valsts drošību – uzraudzības ietvaros nodrošina gan likumdevējs, gan Ministru kabinets, gan arī Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome un sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds.

Sabiedrisko mediju padomei Sabiedrisko mediju pārvaldības likumā ir noteikts pienākums sagatavot pārskatus par sabiedriskā pasūtījuma izpildi un iesniegt tos Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai. Šādi pārskati ietver arī analīzi par Latvijas Sabiedriskā medija veidotā satura valodu (*sk. Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 17. panta pirmās daļas 11. punktu*). Arī Ministru kabinets ik pēc diviem gadiem iesniedz Saeimai ziņojumu par paveikto un iecerēto darbību valsts valodas saglabāšanai, aizsardzībai, attīstīšanai un ietekmes palielināšanai (*sk. Saeimas kārtības ruļļa 118.[4] panta pirmo daļu*). Ja Ministru kabinets konstatē, ka kādā valsts teritorijas daļā valsts valodas lietošana ir apdraudēta vai arī tās lietošana vai izplatība ir būtiski nepietiekama, tas ir tiesīgs lemt par pasākumiem valsts valodas lietojuma veicināšanai attiecīgajā teritorijā (*sk. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 28. panta septīto daļu*).

Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums paredz gadījumus, kad Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome lemj par apraides atļaujas anulēšanu. Apraides atļauju anulē arī tad, ja elektroniskais plašsaziņas līdzeklis ir sodīts par būtiskiem nozari regulējošu normatīvo aktu pārkāpumiem, būtiski pārkāpis apraides atļaujā ietvertos noteikumus vai apdraud valsts drošību vai sabiedrisko kārtību (*sk. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 21. panta trešo daļu*). No Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 21. panta trešās daļas formulējuma izriet, ka apraides atļaujas anulēšanas pamatā ir pārkāpuma būtiskums (*sk. likumprojekta Nr. 1074/Lp11 "Grozījumi Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā" anotāciju. Pieejama: saeima.lv*). Lai gan apraides atļaujā ietverto noteikumu attiecībā uz sabiedrisko mediju veidoto un izplatīto programmu valodu pārkāpums var būt pamats apraides atļaujas anulēšanai, tā katrā konkrētajā gadījumā ir atkarīga no tā, kā attiecīgā pārkāpuma būtiskumu vērtē Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome.

Savukārt sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds uz personu iesniegumu pamata pārrauga to, vai sabiedriskie mediji ievēro Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 3. pantā noteiktos pamatprincipus, tostarp Pirmo apstrīdēto normu, kā arī savas kompetences ietvaros izvērtē sabiedriskā pasūtījuma gada plāna izpildi (*sk. Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 10. panta sesto daļu*). Sabiedriskajiem medijiem ir jāņem vērā ombuda atzinumos ietvertie secinājumi, tomēr īpašos gadījumos tie šos secinājumus var neņemt vērā, atteikumu pamatojot rakstveidā (*sk. Sabiedrisko mediju pārvaldības likuma 18. panta pirmo,*

otro, trešo un ceturto daļu). Kā tiesas sēdē norādīja sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds, tam ir tiesības vērtēt atsevišķas Latvijas Sabiedriskā medija veidotās satura vienības, bet tas nevar vērtēt nedz Latvijas Sabiedriskā medija veidoto programmu, nedz tajā lietoto valodu. Tātad likums sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombudam ir uzticējis nozīmīgu funkciju – gādāt par sabiedrības interešu aizsardzību –, taču tā tiesības attiecībā uz kontroles īstenošanu ir ierobežotas.

Satversmes tiesa secina, ka minētie uzraudzības pasākumi ir būtiski, gādājot par valsts valodas, mazākumtautību tiesību un valsts drošības aizsardzību. Tomēr, kā to apliecina arī līdzšinējā apstrīdēto normu piemērošanas prakse, šie pasākumi apstrīdēto normu plašā tvēruma dēļ neizslēdz tādu situāciju, ka Latvijas Sabiedriskais medijs ilgstoši var neveidot saturu mazākumtautību valodās, kuras plašsaziņas līdzekļos nav pašpietiekamas, lai gan tieši šīm mazākumtautībām nepieciešama īpaša aizsardzība to valodas, kultūras un nacionālās identitātes saglabāšanai un attīstīšanai un valsts pienākums nodrošināt šādu mazākumtautību aizsardzību izriet no Satversmes 114. panta. Tāpat valsts, pretēji Satversmes 1. pantā noteiktajam, nav apsvērusi, vai un kā tā īpašos apstākļos, ievērojot samērīguma principu, nodrošinās mazākumtautībām, kuru valoda plašsaziņas līdzekļos nav pašpietiekama, objektīvu un neatkarīgu informāciju. Apstrīdētās normas pieļauj arī tāda Latvijas Sabiedriskā medija satura iespējamību, kurš pārsniedz to pienākumu apjomu, kuri valstij izriet no Satversmes 114. panta attiecībā uz mazākumtautību, kuras valoda Latvijā plašsaziņas līdzekļos ir pašpietiekama. Turklāt, neraugoties uz pienākumiem, kas valstij izriet no Satversmes 1. panta, tiek pieļauta iespēja informāciju attiecīgās mazākumtautības valodā sniegt, neņemot vērā samērīguma principu.

Secināms, ka, respektējot sabiedrisko mediju neatkarību un redakcionālo brīvību, to uzraudzības pasākumi apstrīdēto normu plašā tvēruma dēļ nenovērš tādu situāciju, ka valsts attiecībā uz mazākumtautībām nepilda tai no Satversmes 1. un 114. panta izrietošos pienākumus vai nepilda tos pienācīgi.

20. Satversmes tiesa uzsver, ka demokrātiskā valstī ir svarīgi, lai sabiedriskie mediji, tostarp Latvijas Sabiedriskais medijs, būtu institucionāli neatkarīgi un varētu baudīt redakcionālo brīvību, kas ietver arī lēmumu pieņemšanu attiecībā uz valodu, kādā tie veidos savu saturu. Arī Sabiedrisko mediju padomei ir jābūt tiesīgai veidot tādu sabiedrisko pasūtījumu, kas izriet no sabiedriskā labuma pētījuma, un noteikt, kādā valodā vai valodās un kādā apjomā Latvijas Sabiedriskais medijs veido programmas vai to daļas un sniedz pakalpojumus. Tāpat Sabiedrisko mediju padomei ir jāreaģē uz tādām izmaiņām sabiedrības dzīvē, kurām jābūt attiecīgi atspoguļotām sabiedriskajā pasūtījumā.

Tomēr ne sabiedriskie mediji, ne Sabiedrisko mediju padome savu tiesību īstenošanā nav neierobežoti. Tiesisko ietvaru to tiesību īstenošanai Satversmei atbilstošā veidā noteic likumdevēja pieņemtās sabiedrisko mediju darbību regulējošajās tiesību normas.

Izsverot to, vai ar apstrīdētajām normām ir nodrošināts atbilstošs līdzsvars starp Satversmē ietvertajiem pienākumiem – gādāt par latviešu valodas kā valsts valodas aizsardzību, nodrošināt pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības un aizsargāt valsts drošību –, jāņem vērā, ka Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un līdz ar to arī pamatnācijas pastāvēšana un attīstība. Princips, ka Latvijas Sabiedriskā medija saturs pamatā ir veidojams latviešu valodā, izriet no Latvijas valsts konstitucionālās identitātes būtības. Atkāpes no šā principa ir iespējamas vienīgi tiktāl, ciktāl valsts pilda tai no Satversmes izrietošos pienākumus un ciktāl netiek apdraudēti Latvijas valsts konstitucionālo identitāti veidojošie virsprincipi.

Kā jau tika secināts iepriekš, no Satversmes ievada piektās rindkopas otrajā teikumā ietvertā par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu kopsakarā ar Satversmes 4. panta pirmo teikumu izriet valsts pienākums rūpēties par to, lai latviešu valoda patiesi būtu visas sabiedrības kopējā saziņas un demokrātiskās līdzdalības valoda. Nav pieļaujama tāda situācija, ka jebkura cita valoda pildītu kādu no valsts valodas funkcijām. Tā kā jautājums par latviešu valodas lietojumu ir saistīts ar Latvijas valsts pastāvēšanu un identitāti, tieši likumdevējam, respektējot sabiedrisko mediju neatkarību un redakcionālo brīvību, ir jāizstrādā regulējums, kas nepieļautu tādus apstākļus, kuri varētu mazināt latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nozīmi un apdraudēt tās funkcijas. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka latviešu valodas kā valsts valodas lietošanas sašaurinājums valsts teritorijā uzskatāms arī par demokrātiskas valsts iekārtas apdraudējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2. punktu un 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 18. punktu*).

Apstrīdēto normu kontekstā tas nozīmē tādu tiesisko regulējumu, kas ne tikai nodrošinātu mazākumtautību tiesības Satversmes 114. pantam atbilstošā veidā un apjomā un saskaņā ar Satversmes 1. pantu garantētu valsts drošību, bet vienlaikus arī aizsargātu latviešu valodu. Turklāt, gādājot par valsts drošību un mazākumtautību tiesībām un šajā kontekstā ar sabiedrisko mediju starpniecību nodrošinot informācijas sniegšanu mazākumtautībām to valodās, nedrīkst aizmirst to, ka tieši latviešu valoda ir visu Latvijas iedzīvotāju, arī pie mazākumtautībām piederošo personu, kopējā saziņas valoda un demokrātisko sabiedrību vienojošā valoda. Tāda ir latviešu valodas kā valsts valodas jēga un funkcija. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka minoritāšu valodu aizsardzība un veicināšana nedrīkst notikt uz valsts valodas rēķina (*sk., piemēram, Eiropas*

Cilvēktiesību tiesas 2021. gada 8. marta sprieduma lietā "Ádám and Others v. Romania", pieteikums Nr. 81114/17 u. c., 28. punktu un 2024. gada 19. februāra sprieduma lietā "Valiullina and Others v. Latvia", pieteikums Nr. 56928/19 u. c., 133. punktu).

Kā jau tika secināts iepriekš, apstrīdēto normu tvērums ir pārāk plašs un pieļauj to, ka Latvijas Sabiedriskais medijs var ilgstoši neveidot saturu tādās mazākumtautību valodās, kuras plašsaziņas līdzekļos nav pašpietiekamas, lai gan tieši šīm mazākumtautībām savas valodas, kultūras un identitātes saglabāšanai un attīstīšanai ir nepieciešama īpaša aizsardzība un no Satversmes 114. panta izriet valsts pienākums tām šādu aizsardzību nodrošināt. Attiecībā uz šīm mazākumtautībām valsts nav izpildījusi arī tai no Satversmes 1. panta izrietošos pienākumus, jo nav apsvērusi, vai un kā īpašos apstākļos, ievērojot samērīguma principu, tiks nodrošināta objektīvas un neatkarīgas informācijas sniegšana konkrētajām mazākumtautībām. Apstrīdēto normu plašā tvēruma dēļ iespējams arī tāds Latvijas Sabiedriskā medija saturs, kas, pārsniedzot to pienākumu apjomu, kuri valstij izriet no Satversmes 114. panta, tiek veidots mazākumtautības valodā, kura Latvijā plašsaziņas līdzekļos ir pašpietiekama. Turklāt apstrīdētās normas pieļauj, ka šajā mazākumtautības valodā informāciju sabiedriskais medijs var sniegt, neņemot vērā samērīguma principu, proti, nevērtējot drošības apdraudējuma intensitāti un raksturu, kā arī nepieciešamību sniegt informāciju šajā valodā, un sniegt to ārpus mērķiem, kādi noteikti Satversmes 1. pantā.

Tātad apstrīdētās normas pieļauj to, ka ar Latvijas Sabiedriskā medija starpniecību pēc būtības var netikt nodrošinātas tādu mazākumtautību tiesības, kuru valoda plašsaziņas līdzekļos nav pašpietiekama un kurām nepieciešama īpaša aizsardzība. Savukārt attiecībā uz tās mazākumtautības tiesībām, kuras valoda Latvijā plašsaziņas līdzekļos ir pašpietiekama, apstrīdētās normas pieļauj nepamatotu atkāpi no principa, ka Latvijas Sabiedriskā medija saturs pamatā ir veidojams latviešu valodā. Nav pieļaujams tas, ka pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības tiek nodrošinātas uz valsts valodas rēķina.

Ņemot vērā visu minēto, ar apstrīdētajām normām nav nodrošināts atbilstošs līdzsvars starp Satversmē noteiktajiem valsts pienākumiem – gādāt par latviešu valodas aizsardzību, nodrošināt pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības un aizsargāt valsts drošību.

Līdz ar to apstrīdētās normas, ciktāl tās sabiedriskajam medijam uzliek pienākumu veidot saturu mazākumtautību valodās un šā pienākuma izpildei piešķir tiesības vienu radio un vienu televīzijas programmu vai tās raidlaika daļu atvēlēt raidījumiem mazākumtautību valodās, neatbilst Satversmes ievada piektās rindkopas otrajā teikumā noteiktajam par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu un 4. panta pirmajam teikumam.

21. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, Satversmes tiesai jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts un sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 25. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs lūdzis atzīt apstrīdētās normas par spēkā neesošām no brīža, kad Pieteikuma iesniedzējs iesniedza pieteikumu Satversmes tiesā, proti, no 2024. gada 1. novembra. Tomēr, ņemot vērā to, ka sabiedriskais pasūtījums tiek veidots katram kalendāra gadam un no 2026. gada 1. janvāra tiek īstenota jauna pieeja satura veidošanai mazākumtautību valodās, apstrīdēto normu atzīšana par spēkā neesošām no dienas, kad pieteikums iesniegts Satversmes tiesā, varētu apdraudēt ne tikai sabiedriskā pasūtījuma īstenošanu, bet arī visas sabiedrības, tostarp pie mazākumtautībām piederošo personu, tiesības.

Satversmes tiesa nevar aizstāt tiesību normu izdevēja rīcību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2011-17-03 16. punktu*). Konkrētajā situācijā likumdevējam ir nepieciešams saprātīgs laiks, lai tas izvērtētu, kāds tiesiskais regulējums sabiedrisko mediju satura veidošanas procesā vislabāk aizsargātu latviešu valodu, pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības un valsts drošību. Tāpēc apstrīdētās normas atzīstamas par spēkā neesošām no 2027. gada 1. maija.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu un 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma 3. panta septītās daļas un 8. panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 4. panta otrajam teikumam.

2. Atzīt Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma 3. panta septīto daļu un 8. panta ceturto daļu, ciktāl tā uzliek sabiedriskajam medijam pienākumu veidot saturu mazākumtautību valodās un šā pienākuma izpildei piešķir tiesības vienu radio un vienu televīzijas programmu vai tās raidlaika daļu atvēlēt raidījumiem

mazākumtautību valodās, **par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes ievada piektās rindkopas otrajā teikumā noteiktajam par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, kā arī 4. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2027. gada 1. maija.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums pasludināts Rīgā 2026. gada 30. martā.
Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

S P R I E D U M S

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2025. gada 5. decembrī

lietā Nr. 2024-33-05

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc Ropažu novada pašvaldības domes pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 5. punktu, 17. panta trešo daļu un 28.[1] pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 5. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministra 2024. gada 21. augusta rīkojuma Nr. 1-2/105 "Par Ropažu novada pašvaldības domes 2024. gada 15. maija saistošo noteikumu Nr. 22/24 "Nekustamo īpašumu "Remeikas-1" un "Remeiku plānotie grāvji", Sužos, Garkalnes pagastā, Ropažu novadā, lokālplānojuma, grozot teritorijas plānojumu, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi un grafiskā daļa" darbības apturēšanu" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, Eiropas vietējo pašvaldību hartas 4. panta ceturtajai daļai un 8. pantam, Pašvaldību likuma 66. panta pirmajai daļai un Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai".

Konstatējošā daļa

1. Ropažu novada pašvaldības dome (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) 2024. gada 15. maijā pieņēma saistošos noteikumus Nr. 22/24 "Nekustamo īpašumu "Remeikas-1" un "Remeiku plānotie grāvji", Sužos, Garkalnes pagastā, Ropažu novadā, lokālplānojuma, grozot teritorijas plānojumu, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi un grafiskā daļa". Ar šiem noteikumiem tika apstiprināts lokālplānojums nekustamajiem īpašumiem "Remeikas-1" un "Remeiku plānotie grāvji", Sužos, Garkalnes pagastā, Ropažu novadā (turpmāk – Lokālplānojums).

Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrs (turpmāk – ministrs) 2024. gada 21. augustā izdeva rīkojumu Nr. 1-2/105 "Par Ropažu novada pašvaldības domes 2024. gada 15. maija saistošo noteikumu Nr. 22/24 "Nekustamo īpašumu "Remeikas-1" un "Remeiku plānotie grāvji", Sužos, Garkalnes pagastā, Ropažu novadā, lokālplānojuma, grozot teritorijas plānojumu, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi un

grafiskā daļa" darbības apturēšanu" (turpmāk – apstrīdētais rīkojums). Ar šo rīkojumu ministrs apturēja Lokālplānojuma darbību.

Apstrīdētajā rīkojumā norādīts, ka pēc Lokālplānojuma publiskās apspriešanas veikti labojumi, kuri ietekmē noteikumu būtību un nav nodoti atkārtotai publiskai apspriešanai, tādējādi nonākot pretrunā ar Ministru kabineta 2014. gada 14. oktobra noteikumu Nr. 628 "Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem" (turpmāk – Noteikumi Nr. 628) 87., 88. un 90. punktu.

Lokālplānojums neatbilst Ropažu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijai 2022.–2038. gadam (turpmāk – Stratēģija), jo Lokālplānojums, pretēji Stratēģijas mērķim un prioritātei – mazināt ietekmi uz vidi, sakārtot ūdenssaimniecību un mazināt apbūvi ārpus centralizētiem inženiertīkliem –, paredz decentralizētas kanalizācijas un decentralizētas ūdensapgādes izveidi.

Lokālplānojuma darba uzdevums ir pretrunā ar Garkalnes novada teritorijas plānojuma 2013.–2024. gadam ar 2015. gada grozījumiem teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu (turpmāk – Garkalnes teritorijas plānojuma apbūves noteikumi) 350.2. apakšpunktu, jo Lokālplānojuma teritorijā bija jāparedz obligāts pieslēgums centralizētajiem ūdensapgādes un notekūdeņu tīkliem. Lokālplānojums nesaglabā Garkalnes teritorijas plānojuma apbūves noteikumos noteikto teritoriju ar īpašiem noteikumiem, atkāpjoties no prasības pēc obligāta pieslēguma centralizētajiem ūdensapgādes un notekūdeņu tīkliem. Proti, tas pieļauj decentralizētu ūdensapgādi katrā zemes vienībā ierīkojamiem dziļurbumiem un decentralizētas kanalizācijas ierīkošanu līdz centralizēto kanalizācijas tīklu izbūvei un tādējādi ir pretrunā ar pašvaldības ilgtermiņa attīstības plānošanas dokumentiem. Turklāt individuālu kanalizācijas iekārtu ierīkošana rada lielāku vides apdraudējuma risku, Lokālplānojumam nonākot pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 115. pantu un Ministru kabineta 2013. gada 30. aprīļa noteikumu Nr. 240 "Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi" (turpmāk – Noteikumi Nr. 240) 148. punktu. Lokālplānojumā nav izdalītas zemes vienības sūkņu stacijai un attīrīšanas iekārtu izbūvei, kā arī nav noteiktas aizsargjoslas un atrašanās vieta perspektīviem centralizētās kanalizācijas tīkliem. Decentralizētā kanalizācija paredzēta kā pagaidu risinājums, kas norāda uz paša Lokālplānojuma iekšējām pretrunām.

Lokālplānojums paredz, ka tas īstenojams vairākās kārtās, taču Lokālplānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi (turpmāk – Lokālplānojuma apbūves noteikumi) pirmajā kārtā paredz decentralizētas kanalizācijas izbūvi, savukārt otrajā un trešajā kārtā – pieslēgumu centralizētam kanalizācijas tīklam. Lokālplānojums neparedz

arī subjektu, kuram būs pienākums izbūvēt centralizētos kanalizācijas tīklus. Lokālplānojums ir pretrunā arī ar tiesiskās vienlīdzības principu attiecībā uz personām, kuras vēlēsies īstenot būvniecības ieceres, sākot ar Lokālplānojuma īstenošanas otro kārtu.

Decentralizēta ūdensapgāde no katrā zemes vienībā ierīkojama dziļurbuma ir pretrunā ar ilgtspējas principu un Noteikumu Nr. 240 148. punktu un negarantē to, ka ilgtermiņā tiks izpildītas normatīvo aktu prasības par dzeramā ūdens kvalitāti.

Pretēji Noteikumu Nr. 240 153. punktam Lokālplānojumā nav paredzēta ūdens ņemšanas vieta ugunsdzēsības vajadzībām.

Lokālplānojuma apbūves noteikumi par meliorācijas sistēmu izbūvi ir savstarpēji pretrunīgi, jo tajos ir noteikts gan tas, ka pirms apbūves veicama meliorācijas sistēmu pārbūve, gan tas, ka vienlaicīgi ar ielu, inženiertīklu un meliorācijas sistēmas projektēšanu var izdot būvatļaujas ēku būvniecībai un ēku būvdarbi var tikt uzsākti vienlaicīgi ar ielu, inženiertīklu un meliorācijas sistēmas būvdarbiem. Lokālplānojums neparedz subjektu, kuram būs pienākums izstrādāt meliorācijas pārbūves projektu un to īstenot.

Lokālplānojumā paredzēto ceļu izbūvei izdotā būvatļauja neatbilst Būvniecības likuma 15. panta pirmās daļas 1. punktam, jo tās izdošanas brīdī Lokālplānojuma teritorijai nebija izstrādāts komplekss detālplānojums vai lokālplānojums.

Lokālplānojumam ir arī citas nepilnības, piemēram, tas paredz, ka izbūvējamo ēku arhitektūras vizuālais risinājums saskaņojams ar Lokālplānojuma teritorijas apsaimniekotāju, taču saskaņā ar Būvniecības likuma 12. panta $2.^1$ daļu tā ir pašvaldības būvvaldes arhitekta kompetence. Lokālplānojuma teritorijas robežai jābūt precizētai, aptverot arī Rīgas valstspilsētas teritorijas daļu, kurā paredzēts pieslēgums Jaunciema gatvei.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Ropažu novada pašvaldības dome – norāda, ka apstrīdētais rīkojums neatbilst Satversmes 1. pantam, Eiropas vietējo pašvaldību hartas (turpmāk – Harta) 4. panta ceturtajai daļai un 8. pantam, Pašvaldību likuma 66. panta pirmajai daļai un Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai.

Ministrs ir pārsniedzis labas pašvaldību pārraudzības principa robežas un nesamērīgi iejaucies pašvaldības autonomajā funkcijā – teritorijas plānošanā. Pašvaldību likuma 66. pantu un Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešo daļu var attiecināt tikai uz prettiesiskiem pašvaldību saistošajiem noteikumiem. Turklāt ministrs neinformēja pašvaldību par iespējamiem pārkāpumiem un neprasīja paskaidrojumus pirms apstrīdētā rīkojuma izdošanas. Tas savukārt neatbilst Hartas 8. panta prasībām par konsultēšanos un minimālu iejaukšanos pašvaldības autonomijā.

Lokālplānojums tika izstrādāts atbilstoši Teritorijas attīstības plānošanas likuma 25. panta pirmajā daļā ietvertajam pilnvarojumam, ievērojot publiskās apspriešanas un sabiedrības līdzdalības procedūras. Proti, iedzīvotāju iebildumi tika vērtēti, un atbildes tika sniegtas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā. Turklāt Lokālplānojumā tika veikti tehniski labojumi. Tādiem labojumiem nebija nepieciešama atkārtota publiskā apspriešana.

Lēmums par Lokālplānojuma izstrādi tika pieņemts laikā, kad bija spēkā Garkalnes novada telpiskās attīstības stratēģija 2008.–2030. gadam. Vienlaicīgi ar lēmumu par Lokālplānojuma izstrādi tika pieņemta Stratēģija, kura tika piemērota arī Lokālplānojuma izstrādē. Ropažu novada pašvaldības domes sēdēs tika vērtēti Stratēģijā izvirzītie mērķi un ilgtermiņa prioritātes un secināts, ka Ropažu novada pašvaldība tuvākajā plānošanas periodā neplānos centralizētās kanalizācijas sistēmas būvniecību Sužos, bet gan koncentrēsies uz kanalizācijas ūdeņu apsaimniekošanas uzraudzību saskaņā ar Stratēģijā noteikto. Tādējādi atzīstams, ka Lokālplānojuma risinājumi, ņemot vērā attiecīgajā teritorijā pastāvošo situāciju un vēsturiski plānoto attīstību citos novada teritorijas attīstības plānošanas dokumentos, nav pretrunā ar Stratēģiju, kura turklāt paredz tikai vadlīnijas, nevis satur tieši piemērojamas tiesību normas.

Apbūves iespējas "Savrupmāju apbūves teritorijā (DzS9)" visiem nekustamo īpašumu īpašniekiem ir vienādas. Lai mazinātu risku, ka 50 apbūvei paredzētās zemes vienības tiks apbūvētas visā Lokālplānojuma teritorijā, pašvaldība var atļaut vai neatļaut izveidot zemes vienības, izstrādājot zemes ierīcības projektu, un tādējādi nodrošināt savu kontroli. Arī Lokālplānojuma īstenošana kārtās ir tiesisks risinājums, jo atbilstoši Teritorijas attīstības plānošanas likuma 31. panta otrajai daļai līgumā, ievērojot Administratīvā procesa likuma noteikumus, var iekļaut prasības attiecībā uz izbūves kārtām un to secību.

Lokālplānojuma apbūves noteikumu 18. punkts attiecībā uz apbūvi un meliorācijas sistēmu pārbūvi Lokālplānojuma teritorijā ir vispārīgs nosacījums. Savukārt šo noteikumu nodaļā "Teritorijas plānojuma īstenošanas kārtība", kurā citstarp iekļauts 64. punkts, ir aprakstīta kārtība, kādā attiecīgie mērķi tiks sasniegti, un paredzēts, kādas darbības iespējams veikt paralēli. Situācija, kurā iespējams vairākas darbības veikt vienlaicīgi, ļauj ieekonomēt laiku, dod iespēju finanšu līdzekļus ieguldīt infrastruktūras izbūvē un novērš risku, ka konkrētā teritorijā ir izbūvēta infrastruktūra, bet nav tās lietotāju.

Pieteikuma iesniedzēja ir vērtējusi divas Lokālplānojuma redakcijas ar tajās ietvertajiem kanalizācijas tīklu risinājumiem un pieņēmusi tādu lēmumu, kurā samērīgi līdzsvarotas dažādas intereses. Projekta attīstītājam nav pieejami tādi finanšu līdzekļi, ar kuriem varētu

nodrošināt centralizētu sadzīves notekūdeņu kanalizācijas sistēmu, tomēr inženiertehniskie risinājumi un iespējas mainīsies, ņemot vērā Eiropas un Latvijas līmeņa ūdenssaimniecības politiku, kā arī iespējas un finansējuma pieejamību. Tādēļ ir paredzēta Lokālplānojuma īstenošana kārtās un tas, ka pirmajā kārtā tiks izmantots decentralizētas ūdensapgādes un kanalizācijas sistēmas risinājums.

Teritorijas attīstības plānošanu regulējoši normatīvie akti neprasa Lokālplānojumā obligāti noteikt subjektu, kurš izveidos centralizētu sadzīves notekūdeņu sistēmu. Pretējā gadījumā arī Garkalnes teritorijas plānojuma apbūves noteikumos būtu jāparedz subjekti, kuri īstenos Garkalnes novada teritorijas plānojumā 2013.–2014. gadam ar 2015. gada grozījumiem (turpmāk – Garkalnes teritorijas plānojums) noteiktos risinājumus.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzēja ir sniegusi viedokli un papildus norādījusi, ka ministrs, apturot Lokālplānojuma darbību, nav ņēmis vērā tā būtību. Lokālplānojums tika izstrādāts Garkalnes teritorijas plānojuma grozīšanai, un attiecīgie grozījumi pēc būtības aizstāja to Garkalnes teritorijas plānojuma daļu, kurai izstrādāts Lokālplānojums.

Ņemot vērā pašvaldību ilgtspējīgas attīstības stratēģijas būtību, ministra veiktā Stratēģijā noteiktā mērķa "SM1 Zaļāks novads" interpretācija, atbilstoši kurai jau pašā Lokālplānojuma īstenošanas sākumā būtu nepieciešams izbūvēt centralizētos kanalizācijas tīklus, neatbilst valstī pastāvošajai teritorijas plānošanas praksei. Šāda pieeja ierobežotu attiecīgās teritorijas attīstību, jo netiktu ņemtas vērā teritorijas īpatnības un nepieciešamība pēc pakāpeniskas attīstības.

Decentralizēta ūdensapgāde pati par sevi nevar radīt vides apdraudējuma risku, jo sertificēts komersants pirms dziļurbuma ierīkošanas veic ģeoloģisko izpēti un aprēķina nepieciešamo urbuma dziļumu. Tā kā šādu urbumu dziļums parasti ir no 20 līdz vairāk nekā 100 metriem, bakterioloģiskais piesārņojums nav iespējams un ūdens kvalitāte netiek ietekmēta. Arī Sužu ciema teritorijā dziļurbumi nevar ietekmēt ūdens resursus, jo tur ir konstatēts augsts gruntsūdens līmenis un tuvumā atrodas Ķīšezers.

Lokālplānojuma apbūves noteikumu 17. punkts paredz, ka ārējās ugunsdzēsības vajadzībām plānots ierīkot virszemes ugunsdzēsības hidrantu, tehniskos risinājumus un precīzu tā novietojumu paredzot būvprojektā. Jēdziens "būvprojekts" minētā punkta izpratnē attiecas uz inženierkomunikāciju, nevis dzīvojamo ēku būvniecību. Tādējādi ārējās ugunsdzēsības tīklu izbūves dokumentāciju izstrādās nevis katras zemes vienības īpašnieks, bet gan teritorijas attīstītājs. Savukārt ugunsdzēsības hidranta izbūves shēma un ieteicamās tehniskās un izbūves prasības jau ir norādītas Lokālplānojuma paskaidrojuma rakstā.

3. Amatpersona, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – ministrs – norāda, ka apstrīdētais rīkojums atbilst Satversmes 1. pantam, Hartas 4. panta ceturtajai daļai un 8. pantam, Pašvaldību likuma 66. panta pirmajai daļai un Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai.

Ministrs, apturot Lokālplānojuma darbību, rīkojās tiesiski, jo Lokālplānojumā tika konstatēti vairāki pārkāpumi attiecībā uz ilgtspējas principu, Stratēģijā noteikto, kā arī publiskās apspriešanas procedūru. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējas apgalvojums, ka Lokālplānojums ir tiesisks, nav pamatots. Turklāt ministram nebija pienākuma prasīt pašvaldības paskaidrojumus pirms apstrīdētā rīkojuma izdošanas.

Pieteikuma iesniedzēja nav ievērojusi Lokālplānojuma pieņemšanas kārtību. Pirmkārt, sabiedrības iesaistīšana Lokālplānojuma apspriešanā bija formāla, jo iedzīvotāju izteiktie iebildumi tika noraidīti bez izvērsta pamatojuma. Otrkārt, lokālplānojuma precizēšana ir pieļaujama tikai tad, ja tiek labotas vienīgi redakcionālas vai tehniskas nepilnības. Lokālplānojuma apbūves noteikumu 21. punktā veiktais labojums, kurš paredz augstuma atzīmes izmaiņas no diviem metriem uz 2,4 metriem Latvijas augstumu sistēmā no zemes virsmas, pēc būtības ir saistīts ar teritorijas applūšanas risku novēršanu. Tādējādi tas ietekmē Lokālplānojumā ietvertos risinājumus un var radīt personas tiesību aizskārumu, kā arī ietekmēt blakus teritorijas.

Stratēģijas risinājumi ir attiecināmi uz visu pašvaldības administratīvo teritoriju, nevis tikai uz konkrētām tās daļām. Minētā attīstības plānošanas dokumenta atšķirīga interpretācija par labu konkrētai attīstības iecerei ne vien neatbilst Stratēģijas būtībai un plānošanas principiem, bet arī var radīt precedentu tajā nostiprināto principu un sasniedzamo mērķu apzinātai ignorēšanai konkrētu personu interesēs.

Lokālplānojums paredz blīvu apbūvi, proti, 191 savrupmājas būvniecību, kas pēc būtības ir jauns ciems. Tādējādi zemes vienību sadali nav iespējams veikt ar zemes ierīcības projektu, jo šādas apjomīgas apbūves īstenošanai būtu nepieciešams izstrādāt detālplānojumu. Taču, pat ja Lokālplānojuma īstenošana kārtās būtu pieļaujama ar zemes ierīcības projektu, tad attiecībā uz otro un trešo kārtu būtu nepieciešama detālplānojuma izstrāde. No šāda aspekta netiktu ievērots tiesiskās vienlīdzības princips attiecībā uz personām, kuras iecerētu savrupmāju būvniecību. Proti, attiecībā uz otro un trešo kārtu izvirzītās prasības būs ne vien stingrākas, bet arī nenoteiktākas, jo šīm personām tiks liegta iespēja īstenot būvniecības ieceres atbilstoši Lokālplānojumā atļautajam zemes izmantošanas veidam – funkcionālajam zonējumam "Savrupmāju apbūves teritorija (DzS9)". Nav iespējams prognozēt arī to, kā pašvaldība kontrolēs Lokālplānojuma īstenošanu.

Meliorācijas sistēmas jautājumi, jo īpaši plānotajā apbūves teritorijā – Sužu ciemā –, ir risināmi pirms jebkādu turpmāku būvniecības ieceru īstenošanas. Pretējā gadījumā, nepastāvot funkcionējošai meliorācijas sistēmai, turpmāko attīstības ieceru īstenošana var nodarīt būtisku kaitējumu videi, piemēram, ja vidē nonāks ķīmiskās vielas no būvniecības materiāliem vai neattīrīti notekūdeņi.

Saistībā ar būvniecības ieceri, Lokālplānojumā paplašinot ciema apbūves teritoriju ar jaunām lokālām kanalizācijas notekūdeņu savākšanas tvertnēm, netika ņemti vērā Sužu ciemā jau vēsturiski izveidojušies būvniecībai nelabvēlīgie apstākļi inženierkomunikāciju un ūdenssaimniecības jomā. Proti, Lokālplānojums ne vien neparedz ilgtspējīgus risinājumus, bet arī pieļauj vēsturiski apbūvētajā teritorijā jau esošā vides piesārņojuma paplašināšanos pa visu ciema teritoriju. Tādējādi nav gūstama pārliecība, ka, īstenojot būvniecības ieceri, tiks nodrošināta pienācīga kanalizācijas notekūdeņu apsaimniekošanas uzraudzība un vides aizsardzības prasību ievērošana.

Lokālplānojuma risinājums, kas pieļauj lokālās kanalizācijas sistēmas pirmajām plānotajām 50 savrupmājām, ne tikai ir pretrunā ar Teritorijas attīstības plānošanas likuma 3. pantā nostiprināto ilgtspējas principu, bet arī negarantē nākamo paaudžu tiesības uz labvēlīgu vidi. Šā risinājuma dēļ būs jārēķinās ar nesamērīgām asenizācijas pakalpojuma izmaksām un, ņemot vērā apbūvei paredzēto zemes gabalu platību, jāsecina, ka var tikt radīts ne tikai augsnes, bet arī seklāko ūdensapgādes urbumu piesārņojums. Neraugoties uz to, ka normatīvie akti neparedz pienākumu noteikt subjektu, kurš būtu atbildīgs par centralizēto kanalizācijas tīklu izbūvi, šāda subjekta neesība nemaina secinājumu, ka Lokālplānojums ir prettiesisks.

4. Pieaicinātā persona – Dabas aizsardzības pārvalde – norāda, ka daļa no Lokālplānojuma risinājumiem ir pretrunā ar spēkā esošajiem dabas aizsardzības normatīvajiem aktiem.

Lokālplānojuma risinājumi nedrīkst pieļaut īpaši aizsargājamo sugu iznīcināšanu, tomēr Lokālplānojuma pirmā un trešā kārta būtiski ietekmēs konkrētajā teritorijā esošos īpaši aizsargājamos biotopus. Proti, Lokālplānojuma teritorijā īpaši aizsargājamo biotopu teritorijas tiks fragmentētas, sadrumstalotas un iznīcinātas, jo tur paredzētas tādas biotopus iznīcinošas un degradējošas darbības kā zemsedzes un reljefa maiņa, apbūve un hidroloģisko apstākļu izmaiņas.

Daļa no īpaši aizsargājamā biotopa "Staignāju meži 9080" attiecīgajā teritorijā jau ir izcirsta un iznīcināta. Minētā biotopa teritorijā ir paredzēts funkcionālais zonējums "Dabas un apstādījumu teritorija DA8", tomēr, veicot meliorācijas pasākumus, īpaši aizsargājamā biotopa teritorija var

tikt negatīvi ietekmēta. Lai šis biotops tiktu saglabāts, nedrīkst ne tikai sadalīt vai apbūvēt tā platību, bet arī pieļaut tādas darbības, kas varētu izmainīt hidroloģisko režīmu piegulošajā platībā. Tāpat būtu nepieciešams noteikt, ka Lokālplānojuma trešajā kārtā paredzētā apbūve ir pieļaujama tikai ārpus šā biotopa un tam nosakāmās buferzonas.

Vismazāko ietekmi uz īpaši aizsargājamiem biotopiem radīs Lokālplānojuma otrā kārta, jo to paredzēts īstenot teritorijā, kurā biotops "Mežainas piejūras kāpas 2180" vairs nav saglabājies. Šā biotopa saglabāšana tiktu nodrošināta tikai tad, ja Lokālplānojuma pirmā kārta tiktu īstenota vienīgi ārpus minētā biotopa. Tas noteikts arī eksperta atzinumā, kurā izvirzīts nosacījums, ka biotopa "Mežainas piejūras kāpas 2180" platībā aizliegta koku ciršana un kritalu izvākšana, kā arī ir saglabājama dabiskā zemsedze.

5. Pieaicinātā persona – Enerģētikas un vides aģentūra – uzskata, ka Lokālplānojums neatbilst ilgtspējīgas attīstības principam.

Ar Lokālplānojumā paredzēto pagaidu notekūdeņu attīrīšanas iekārtu būvniecību var risināt tikai lokālā piesārņojuma un dzeramā ūdens nodrošināšanas jautājumus. Turklāt, vadoties no ilgtspējīgas attīstības principa, jāsaprot, ka pagaidu notekūdeņu attīrīšanas iekārtu būvniecība radīs pašvaldībai šķēršļus, kas kavēs turpmāku centralizēto kanalizācijas un ūdensapgādes sistēmu izbūvi. Kanalizācijas un ūdensapgādes sistēmas izbūve ir ne tikai saistīta ar noteiktu investīciju apjomu, bet arī atkarīga no potenciālo pieslēgumu apjoma. Tātad, ņemot vērā to, ka Lokālplānojuma pirmā kārta paredz attīstību bez centralizētiem risinājumiem, tiks samazināts arī potenciālo pieslēgumu apjoms.

Ūdensapgādes un notekūdeņu infrastruktūru plānošana, meliorācijas sistēmas apsaimniekošana un pretplūdu dambju izbūve vai rekonstrukcija ir jautājumi, kas nav risināmi būvniecības stadijā, bet gan kādā no plānošanas stadijām. Šāda plānošana atbilst ilgtspējīgas attīstības plānošanas principam.

6. Pieaicinātā persona – Valsts vides dienests – uzskata, ka vienīgais pieļaujamais kanalizācijas risinājums būtu centralizētas kanalizācijas sistēmas nodrošināšana jau Lokālplānojuma īstenošanas pirmajā kārtā. Lokālplānojums atvieglo prasības, kas noteiktas Garkalnes teritorijas plānojumā un Stratēģijā, tādējādi Lokālplānojumā paredzētie risinājumi ir uzskatāmi par piekāpšanos ekonomiskajām interesēm uz vides interešu rēķina.

Būtiskākā atšķirība starp centralizētajām un decentralizētajām notekūdeņu sistēmām ilgtspējas principa aspektā ir atbilstoša vides risku izvērtēšana gadījumā, ja pašvaldības saistošie noteikumi paredz decentralizētu notekūdeņu sistēmu ierīkošanu. Piemēram, centralizēto

notekūdeņu sistēmas apsaimnieko ūdenssaimniecības pakalpojumu sniedzējs, kuram ir nepieciešamie resursi, piemēram, zināšanas un tehniskās iespējas. Savukārt decentralizēto sistēmu ietvaros atbildība par apsaimniekošanu ir sadalīta starp daudziem lietotājiem, kuriem šādu resursu bieži vien nav. Šā iemesla dēļ ir nepieciešams saņemt zemes dzīļu izmantošanas licenci un saskaņot urbuma pasi, taču iedzīvotāji to bieži vien neievēro. Tādējādi jau savlaicīgi izveidota centralizēta kanalizācijas sistēma ir nepieciešama jaunu blīvas dzīvojamās apbūves teritoriju plānošanā.

Lokālplānojuma ietvaros nebūtu racionāli paredzēt decentralizēto risinājumu – hermētiski izolētas krājtvertnes –, ja zināms, ka tās pēc dažiem gadiem nāksies likvidēt. Ņemot vērā iespējamo krājtvertņu daudzumu un pašvaldību pieredzi ar pieslēgumu izveidi mājsaimniecībām pēc pašvaldības centralizēto tīklu izbūves, ir skaidrs tas, ka pagaidu risinājumu pieļaušana nebūtu ilgtspējīga, jo radītu papildu izmaksas iedzīvotājiem. Tāpat ir iespējams, ka vēlāk, proti, pēc Lokālplānojuma īstenošanas pirmās kārtas, iedzīvotāji nevarēs pieslēgties centralizētajai kanalizācijas sistēmai.

Vienlaicīga ielu, inženiertīklu un meliorācijas sistēmu projektēšana un dzīvojamo ēku projektēšana vai būvniecība var nenodrošināt efektīvu meliorācijas sistēmas darbību, piemēram, gadījumā, ja kādi būvobjekti ir savstarpēji nesaderīgi, un nepildīt iecerēto funkciju. Par videi drošāku būtu uzskatāma tādas kārtības noteikšana, saskaņā ar kuru vispirms tiek veikti teritorijas sagatavošanas darbi un tikai pēc tam ēku būvniecība. Šāda kārtība arī novērstu riskus, ka iedzīvotāju būvēto ēku būvniecību un nodošanu ekspluatācijā var kavēt kāds no ekspluatācijā vēl nenodotiem teritorijas sagatavošanas darbiem.

Lokālplānojumā paredzētie risinājumi neatbilst ilgtspējas principam arī tādēļ, ka decentralizēta ūdensapgāde ir paredzēta 191 dzīvojamai mājai. Šāds risinājums nav racionāls un var apdraudēt pazemes ūdeņu stāvokli apkaimē. Lokālplānojuma teritorijā pastāv arī vāji aizsargāti gruntsūdeņi, tādēļ nav izslēdzama iespēja, ka daļa no piesārņojuma jau nonākusi gruntsūdenī, tādējādi ar decentralizēto ūdensapgādi apdraudot cilvēku veselību. Turklāt, pieļaujot tik blīvu individuālo ūdensapgādes urbumu ierīkošanu un neuzraugot ūdens ieguvi dažādos dziļumos, ir radīts būtisks pazemes ūdens nesējslāņu piesārņošanas risks, kas var ietekmēt esošo un perspektīvo ūdens ieguvi.

Lokālplānojumā nav vērtētas riska teritoriju izmaiņas pēc plānotajiem meliorācijas un teritorijas uzbēršanas darbiem. Piemēram, to rezultātā varētu tikt samazināta dabiskā plūdu ūdeņu izplešanās telpa, bet tas nozīmē, ka plūdu ūdeņi šajā apkaimē varētu applūdināt arī citas teritorijas.

7. Pieaicinātā persona – Valsts zemes dienests – norāda, ka atbilstoši Zemes ierīcības likuma regulējumam zemes ierīcības projekta teritoriju ierobežo tikai attiecīgās administratīvās teritorijas robežas un tas, vai attiecīgajā vietējās pašvaldības administratīvās teritorijas daļā normatīvie akti vai vietējās pašvaldības domes lēmumi neparedz detālplānojuma izstrādi. Līdz ar to detālplānojuma izstrāde nav nepieciešama gadījumā, ja lokālplānojums tiek izstrādāts tādā detalizācijas pakāpē, kurā ir noteikti teritorijas izmantošanas veidi un to aprobežojumi, kā arī sniegti kompleksi transporta infrastruktūras risinājumi.

Zemes ierīcības likumā nav noteikts ierobežojums attiecībā uz projektā iekļaujamo zemes vienību skaitu. Tādējādi zemes ierīcības projektu var izstrādāt neierobežotam zemes vienību skaitam, ja tās atrodas vienas vietējās pašvaldības administratīvajā teritorijā un pašvaldības izdotie tiesību akti neparedz zemes vienības sadales ierobežojumus.

Izstrādājot zemes ierīcības projektu lielam skaitam zemes vienību viena zemes ierīcības projekta ietvaros, pastāv augsts risks, ka zemes ierīcības projekts un tā grozījumi netiks īstenoti Zemes ierīcības likuma 22. panta pirmajā daļā noteiktajā četru gadu laikā pēc zemes ierīcības projekta apstiprināšanas. Tādējādi Lokālplānojuma īstenošana, izstrādājot zemes ierīcības projektu, ir iespējama, taču nevis uzreiz visā tā teritorijā, bet gan izstrādājot zemes ierīcības projektus katrai Lokālplānojuma īstenošanas kārtai. Tādējādi tiktu mazināta iespējamība, ka zemes ierīcības projekts netiks īstenots likumā noteiktajā termiņā.

8. Pieaicinātā persona – sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Utilitas Wind" vadošais plānošanas speciālists Kristaps Kaugurs – norāda, ka Pieteikuma iesniedzēja Lokālplānojumā nav risinājusi jautājumus par centralizēto kanalizāciju un ūdensapgādes sistēmām. Tādēļ ministra rīkojums ir tiesiski pamatots.

Praksē ir konstatētas situācijas, kad nekustamā īpašuma īpašnieki nav bijuši informēti par neatrisinātajiem infrastruktūras jautājumiem un vēlāk šādu jautājumu risināšana ir bijusi nesamērīgi dārga, individuālā līmenī gandrīz neiespējama. Tādēļ investīciju pieprasīšana no savrupmāju īpašniekiem Lokālplānojumā paredzētās infrastruktūras nodrošināšanai nav samērīga.

Vērtējot to, kā sadalāma atbildība par infrastruktūras risinājumiem starp pašvaldību un teritoriju attīstītājiem attiecībā uz investīcijām infrastruktūrā, jāņem vērā lokālplānojuma mērķis un detalizācijas pakāpe. Proti, detālplānojuma neatņemama sastāvdaļa ir administratīvais līgums, kurā noteikts atbildības apjoms, iekļaujot dažādus nosacījumus, termiņus, atcelšanas atrunas, kā arī prasības attiecībā uz objektu būvdarbu uzsākšanas termiņu. Taču lokālplānojums šādu atbildības

sadalījumu neparedz. Tā kā Pieteikuma iesniedzēja nav uz Lokālplānojuma pamata apstiprinājusi detālplānojumu, ir nepieciešami mehānismi atbildības pienākuma pārnešanai uz teritoriju attīstītājiem. Šāda kārtība atbilst normālai un tiesiskai praksei.

Decentralizētu notekūdeņu un ūdensapgādes sistēmu nodrošināšana pati par sevi ir uzskatāma par atbilstošu pagaidu līdzekli Lokālplānojuma īstenošanai. Tomēr no Lokālplānojuma neizriet nedz subjekts, kurš būtu atbildīgs par centralizēto notekūdeņu un ūdensapgādes sistēmu izveidošanu un uzturēšanu, nedz arī termiņi, kādos paredzēta Lokālplānojuma kārtu īstenošana.

Centralizēta un uzraudzīta kanalizācijas sistēma ir videi drošāks risinājums nekā 191 autonoma kanalizācijas sistēma. Turklāt šādas sistēmas iespējamo ietekmi uz gruntsūdeņiem, apkārtējo vidi un avārijas risku apmēru varēja risināt jau savlaicīgi, piemēram, stratēģiskās ietekmes uz vidi novērtējuma procedūrā.

Lokālplānojums atbilst funkcionālā zonējuma un teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu līmenim. Normatīvie akti neierobežo lokālplānojuma detalizācijas pakāpi un papildus veicamo izpēti, piemēram, attiecībā uz subjektu atbildības un termiņu noteikšanu, kā tas ir detālplānojuma gadījumā. Tātad arī lokālplānojumā ir iespējams noteikt augstāku detalizācijas pakāpi plānotajiem infrastruktūras risinājumiem.

9. Pieaicinātā persona – *Dr. sc. ing.* Tālis Juhna – uzskata, ka Lokālplānojuma nepilnības ir pietiekami būtiskas, lai pamatotu tā darbības apturēšanu.

Hermētiski noslēgtu krājtvertņu un bioloģisko attīrīšanas iekārtu būvniecība neliela apjoma attīstības posmā var tikt uzskatīta par pagaidu risinājumu, ja tiek nodrošināta to regulāra uzturēšana, ekspluatācijas kontrole un nākotnē paredzēta integrācija ar centralizēto tīklu. Tomēr šādi risinājumi bieži vien nav ilgtspējīgi un var pakļaut riskiem vēlākas pieslēgšanās iespējamību, piemēram, tad, ja izbūvētie tīkli nav tehniski pielāgoti turpmākai paplašināšanai. Tāpat ir iespējamas tādas situācijas, kad lietotāji atliek pieslēgšanos centralizētajai sistēmai, piemēram, ekonomisku iemeslu dēļ.

Iemesli, kuru dēļ centralizētās sistēmas ir uzskatāmas par atbilstošāku risinājumu, ir, piemēram, vienota atbildība un uzraudzība par vides drošību, labāka piemērotība tehnoloģiski attīstītām attīrīšanas metodēm, gruntsūdeņu un virszemes ūdeņu piesārņojuma riska mazināšana, kā arī efektīvākas pārvaldības izmaksas uz vienu lietotāju ilgtermiņā. Turpretim Lokālplānojumā paredzētie decentralizētie risinājumi bez vienotas pārvaldības sistēmas un ilgtermiņa investīciju mehānismiem var pakļaut nopietnam riskam gan apkārtējo vidi, gan sabiedrības veselību. Piemēram, var pastāvēt ilgstošs piesārņojuma risks, ko lietotāji var nepamanīt, jo

noplūdes gadījumā piesārņojums nonāk pazemē un nav acīmredzams. Šāda piesārņojuma apjoms var būt diezgan liels un apdraudēt gan gruntsūdeņus, gan tuvumā esošo Ķīšezeru. Līdz ar to, ņemot vērā teritorijas hidroģeoloģiskos apstākļus un potenciālo notekūdeņu ieplūšanu vidē, secināms, ka šāda ietekme var novest pie ūdens kvalitātes pasliktināšanās, eitrofikācijas un mikrobioloģiskā piesārņojuma, kas savukārt ietekmē gan ekosistēmas, gan sabiedrības veselību.

Samazinot apbūves apjomu Lokālplānojuma pirmajā attīstības kārtā, būtu iespējams būtiski mazināt slodzi uz decentralizētajām kanalizācijas sistēmām, jo mazāks notekūdeņu daudzums atvieglotu šādu sistēmu darbības uzraudzību, ikdienas uzturēšanu un ļautu panākt atbilstību kvalitātes prasībām. Šāda pieeja būtu izdevīga gan no vides drošības viedokļa, jo ļautu samazināt iespējamo piesārņojuma risku, gan arī no pārvaldības viedokļa, jo ļautu, piemēram, efektīvāk organizēt decentralizēto sistēmu apsaimniekošanu. Tomēr jāņem vērā, ka arī mazāka apjoma apbūves gadījumā, proti, tad, ja māju nav daudz, saglabājas būtiskas problēmas, kas raksturīgas decentralizētajiem risinājumiem, piemēram, pieslēgumu kvalitātes atšķirības, grūtības sadalīt atbildību par apsaimniekošanu, dažādas tehnoloģiskās pieejas un varbūtība, ka vienota sistēmas darbība netiks nodrošināta.

Decentralizēta ūdensapgāde, kuras ietvaros katrai no 191 dzīvojamās mājas tiek izbūvēts atsevišķs dziļurbums, var radīt būtisku vides apdraudējumu, kā arī ilgtermiņā nelabvēlīgi ietekmēt cilvēku, jo īpaši bērnu un citu īpaši aizsargājamo sabiedrības grupu veselību. Turklāt tas, ka teritorijā ir liels skaits urbumu, var novest pie lokālas ūdens līmeņa pazemināšanās, īpaši sausajos periodos, un ietekmēt hidroloģisko līdzsvaru, tostarp tuvumā esošos mitrājus, ezerus vai kaimiņu urbumus.

Decentralizēts ūdensapgādes risinājums neparedz tehnisku iespēju nodrošināt ugunsdzēsībai nepieciešamā ūdens pieejamību, tādējādi būtiski ierobežojot civilās aizsardzības spējas un palielinot riskus ārkārtas situācijās, piemēram, ugunsgrēka gadījumā. Attiecībā uz tādu apbūvi, kas paredz 191 savrupmāju, par ilgtspējīgu un videi drošu risinājumu būtu uzskatāma centralizēta ūdensapgāde, kas ļauj nodrošināt ūdens kvalitātes kontroli, stabilu piegādi un atbilstību nacionālajam un Eiropas Savienības regulējumam, nevis daudzu decentralizētu dziļurbumu izveide nelielā teritorijā.

Secinājumu daļa

10. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu vērtēt apstrīdētā rīkojuma atbilstību Satversmes 1. pantam, Hartas 4. panta ceturtajai daļai un 8. pantam, kā arī Pašvaldību likuma 66. panta pirmajai daļai un Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 16. panta 5. punktam Satversmes tiesa izskata lietas par tāda rīkojuma atbilstību likumam, ar kuru Ministru kabineta pilnvarotais ministrs ir apturējis pašvaldības domes pieņemto lēmumu. Saskaņā ar Pašvaldību likuma 66. panta pirmo daļu un Teritorijas attīstības plānošanas likuma 26. panta pirmo daļu un 27. panta trešo daļu Ministru kabineta pilnvarotais ministrs var apturēt pašvaldības saistošo noteikumu darbību. Tādējādi ar jēdzienu "pašvaldības domes pieņemtais lēmums" saprotami pašvaldības saistošie noteikumi, tostarp noteikumi par teritorijas plānošanu, bet ar jēdzienu "likums" – attiecīgo likumu normas, kuras nosaka Ministru kabineta pilnvarotā ministra kompetenci un uz kuru pamata izdots rīkojums.

Lai gan Pieteikuma iesniedzēja apstrīdējusi ministra rīkojuma atbilstību ne tikai Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai, bet arī Satversmes 1. pantam un Hartas 4. panta ceturtajai daļai un 8. pantam, izteiktie argumenti par rīkojuma neatbilstību pēc būtības ir saistīti ar to, kādēļ rīkojums neatbilst likumam, t. i., Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai. Tāpēc tos Satversmes tiesa nevērtēs kā atsevišķus prasījumus, bet kā argumentus tam, kādēļ rīkojums neatbilst Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai. Uz apstrīdēto rīkojumu nav attiecināma Pašvaldību likuma 66. panta pirmā daļa, jo Pašvaldību likuma 48. panta trešā daļa noteic, ka saistošo noteikumu izstrādi teritorijas plānošanas jomā un to uzraudzības kārtību regulē Teritorijas attīstības plānošanas likums.

Tādējādi apstrīdētais rīkojums vērtējams atbilstoši Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai.

11. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst pašvaldības princips (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-23-03 15.1. punktu*). Arī Satversmes 101. pants ietver pašvaldības principu un rada tiesisku pamatu pašvaldību institucionālai pastāvēšanai un funkcionālai darbībai. Funkcionālajā aspektā valsts pārvalde atbilstoši demokrātijas principam un pašvaldību principam ir organizējama subsidiāri, proti, nozīmīgu vietēja rakstura vajadzību un interešu pārvaldīšana nododama pēc iespējas tuvāk pašiem iedzīvotājiem, viņu organizētai pašvaldībai (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 3. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-16-01 19.2. punktu*). Lai gan pašvaldības dome ir demokrātiski ievēlēts pašvaldības pārstāvniecības orgāns, tomēr valstij ir piešķirti tiesiski instrumenti pašvaldības domes pārraudzībai, lai nodrošinātu to, ka pašvaldības domes rīcība atbilst likumam un iedzīvotāju interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2025. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2024-20-01 18.3. punktu*).

Hartas 4. panta ceturtā daļa noteic, ka vietējām valsts varas institūcijām piešķirtās pilnvaras parasti ir pilnīgas un ekskluzīvas; cita

centrālā vai reģionālā valsts varas institūcija tās var samazināt vai ierobežot vienīgi likumā noteiktajos gadījumos. Hartas paskaidrojošā ziņojumā skaidrots: "Šajā punktā aplūkota atbildības pārklāšanās problēma. Skaidrības labad un lai izvairītos no jebkādas pakāpeniskas atbildības vājināšanas tendences, pilnvarām parasti jābūt pilnīgām un ekskluzīvām. Tomēr noteiktās jomās ir nepieciešama papildinoša dažādu līmeņu iestāžu rīcība un ir svarīgi, lai šajos gadījumos centrālo vai reģionālo iestāžu iejaukšanās notiktu saskaņā ar skaidriem tiesību aktu noteikumiem" (*sk.: Explanatory Report to the European Charter of Local Self-Government. Pieejams: rm.coe.int*).

Saskaņā ar Hartas 8. panta pirmo un otro daļu jebkuru administratīvo uzraudzību pār vietējo valsts varas institūciju darbību var veikt tikai konstitūcijā vai likumā noteiktajā kārtībā un gadījumos. Šī uzraudzība parasti tiek vērsta uz to, lai nodrošinātu vietējo varas iestāžu darbības atbilstību likumam un konstitucionālajiem principiem.

Saskaņā ar Teritorijas attīstības plānošanas likuma 12. panta pirmo daļu pašvaldība izstrādā un apstiprina pašvaldības attīstības stratēģiju, attīstības programmu, teritorijas plānojumu, lokālplānojumus, detālplānojumus un tematiskos plānojumus. Savukārt saskaņā ar šā likuma 9. panta 4. punktu par teritorijas attīstības plānošanu atbildīgā ministrija izvērtē vietējo pašvaldību teritorijas plānojumu un lokālplānojumu atbilstību normatīvajiem aktiem, ja tas nepieciešams šā likuma 26. un 27. pantā minēto darbību veikšanai.

Atbilstoši Teritorijas attīstības plānošanas likuma 26. un 27. pantam par teritorijas attīstības plānošanu atbildīgās ministrijas ministrs var apturēt saistošos noteikumus, ar kuriem apstiprināts teritorijas plānojums vai lokālplānojums, vai šo saistošo noteikumu daļu. Saskaņā ar Ministru kabineta 2024. gada 3. septembra noteikumu Nr. 586 "Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas nolikums" 5.3. apakšpunktu par teritorijas attīstības plānošanu atbildīgā ministrija ir Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija.

Tātad saskaņā ar Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. pantu viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrs ir tiesīgs izdot rīkojumu apturēt saistošos noteikumus, ar kuriem apstiprināts pašvaldības teritorijas plānojums vai lokālplānojums, vai šo saistošo noteikumu daļu, ja konstatēti pašvaldības teritorijas plānojuma vai lokālplānojuma izstrādes procedūras pārkāpumi vai neatbilstība normatīvo aktu prasībām.

Tas, ka Ministru kabineta pilnvarotais ministrs var apturēt prettiesisku pašvaldības saistošo noteikumu darbību, nodrošinot pašvaldības domes darbības atbilstību likumam, vispār ir pieļaujams pašvaldības darbības ierobežošanas līdzeklis. Pašvaldības darbību tiesiskuma kontrole teritorijas plānošanas jomā nenozīmē to, ka valsts pārņem savā pilnīgā vai pat tikai daļējā kompetencē pašvaldības teritorijas plānošanu. Tā gan procesuāli, gan

arī pēc būtības ir un arī paliek pašvaldības kompetencē. Ar apstrīdēto rīkojumu netiek īstenota Hartas 4. panta ceturtajā daļā minēto kompetenču pārņemšana, samazināšana vai ierobežošana.

Tādējādi apstrīdētā rīkojuma izdošana ietilpst Teritorijas attīstības plānošanas likumā skaidri noteiktā un pieļaujamā kompetencē, kuras ietvaros valsts īsteno administratīvo uzraudzību pār pašvaldības darbību savas teritorijas plānošanā.

12. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka ministrs, izdodot apstrīdēto rīkojumu, nav ievērojis Hartas 8. panta trešo daļu, jo ministra iejaukšanās nav bijusi samērīga. Proti, ministrs pārkāpis Pašvaldību likuma 68. pantu, jo pirms rīkojuma izdošanas nav prasījis no pašvaldības paskaidrojumu, kā arī nav izmantojis iespēju prasīt domes ārkārtas sēdes sasaukšanu. Tādējādi ministrs pārkāpis labas pašvaldību pārraudzības principu.

Hartas 8. panta trešā daļa noteic, ka administratīvā uzraudzība pār vietējām valsts varas institūcijām tiek īstenota tādā veidā, lai kontrolējošās institūcijas iejaukšanās būtu proporcionāla to interešu svarīgumam, kuru aizsardzība ir iejaukšanās mērķis. Kā norādīts Hartas paskaidrojošā ziņojumā: "Šā punkta teksts ir iedvesmots no samērīguma principa, saskaņā ar kuru kontrolējošajai iestādei, īstenojot savu kompetenci, ir pienākums izmantot metodi, kas vismazāk ietekmē vietējo autonomiju, vienlaikus sasniedzot vēlamo rezultātu" (*sk.: Explanatory Report to the European Charter of Local Self-Government. Pieejams: rm.coe.int*). Tātad ministra uzraudzība pār pašvaldību ir īstenojama atbilstoši aizsargājamo interešu svarīgumam.

Veidu, kādā īstenojama kontrole pār pašvaldības teritorijas plānojuma un lokālplānojuma tiesiskumu, nosaka Teritorijas attīstības plānošanas likuma 26. un 27. pants. Šie panti paredz, ka kontroli pār tādu saistošo noteikumu tiesiskumu, ar kuriem apstiprināts pašvaldības teritorijas plānojums vai lokālplānojums, ministrija var īstenot pēc savas vai arī pēc privātpersonu iniciatīvas. Minēto pantu nosaukumi un saturs norāda, ka Teritorijas attīstības plānošanas likuma 26. pantā minētā procedūra ir attiecināma, ja ministrija īsteno kontroli pēc savas iniciatīvas, savukārt likuma 27. pantā minētā procedūra – ja kontroles pamatā ir personas iesniegums. Izskatāmajā gadījumā ministrija kontroli īstenojusi pēc personu iniciatīvas, tādēļ kontroles procedūras tiesiskums pārbaudāms, pamatojoties uz Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta noteikumiem.

Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta otrā daļa noteic, ka desmit dienu laikā pēc tam, kad beidzies šā panta pirmajā daļā noteiktais iesniegumu iesniegšanas termiņš, par teritorijas attīstības plānošanu atbildīgā ministrija informē vietējo pašvaldību par saņemtajiem iesniegumiem un, ja iespējams, norāda, kādā apjomā pašvaldības

teritorijas plānojumu vai lokālplānojumus var īstenot līdz dienai, kad tiks izdots ministra rīkojums vai, ja iesniegumi nav saņemti, informē par to vietējo pašvaldību, norādot dienu, kad pašvaldība var uzsākt attiecīgo saistošo noteikumu īstenošanu. Atbilstoši šā panta trešajai daļai mēneša laikā no dienas, kad beidzies iesniegumu iesniegšanas termiņš, par teritorijas attīstības plānošanu atbildīgā ministrija izvērtē šā panta pirmajā daļā noteiktajā kārtībā iesniegtos iesniegumus. Ja, izskatot iesniegumu, tiek konstatēti teritorijas plānojuma, lokālplānojuma vai to daļas izstrādes procedūras pārkāpumi vai neatbilstība normatīvo aktu prasībām, ministrs izdod rīkojumu apturēt saistošos noteikumus, informējot par to iesnieguma iesniedzēju.

Tātad pašvaldības teritorijas plānojuma vai lokālplānojuma apstrīdēšanas gadījumā ministrijai ir jāinformē pašvaldība par saņemtajiem iesniegumiem.

Teritorijas attīstības plānošanas likumā nav tieši noteikts, ka ministrijai būtu jāpieprasa pašvaldības paskaidrojumi, tomēr informācija par plānojuma apstrīdēšanas procesa uzsākšanu un lēmuma pieņemšanai atvēlētais laiks dod pašvaldībai iespēju sniegt vajadzīgos paskaidrojumus. Ministrijai ir arī pienākums iegūt faktus, kas vajadzīgi, lai uzraudzības ietvaros pieņemtu tiesisku lēmumu. Izskatāmajā gadījumā konstatējams, ka ministrija pašvaldību par saņemtajiem iesniegumiem informēja 2024. gada 23. jūlijā, bet apstrīdēto rīkojumu izdeva 2024. gada 21. augustā. Tas, vai noskaidrotie faktiskie apstākļi pietiekami pamato rīkojumu, pārbaudāms, izvērtējot rīkojumu pēc tā satura.

Pašvaldības teritorijas plānojuma vai lokālplānojuma uzraudzības procesa mērķis ir tiesiskuma nodrošināšana plānošanas procesā. Ja ministrija konstatē, ka pašvaldības teritorijas plānojums vai lokālplānojums ir prettiesisks, piemēram, procesuālu vai materiālu iemeslu dēļ, tai nav rīcības brīvības pieļaut šāda plānojuma spēkā stāšanos. Tātad ministrs ir tiesīgs tikai izdot rīkojumu apturēt saistošos noteikumus, ar kuriem apstiprināts teritorijas plānojums vai lokālplānojums, vai šo saistošo noteikumu daļu.

Saskaņā ar Teritorijas attīstības plānošanas likuma 26. panta otro daļu tad, ja ministrs ir izdevis rīkojumu apturēt saistošos noteikumus, ar kuriem apstiprināts teritorijas plānojums vai lokālplānojums, vai šo saistošo noteikumu daļu, pašvaldības domes priekšsēdētājs divu nedēļu laikā pēc rīkojuma spēkā stāšanās sasauc pašvaldības domes ārkārtas sēdi, kurā dome lemj par saistošo noteikumu vai to daļas atcelšanu vai pieteikuma iesniegšanu Satversmes tiesā.

Uzraudzībai atvēlētajā laikā pašvaldībai nav arī iespējams novērst būtiskas plānojuma procesuālās vai materiālās kļūdas, kuru dēļ plānojums var tikt atzīts par prettiesisku. Tādēļ faktiski vienīgais un

samērīgākais lēmums ir šāda plānojuma darbības apturēšana un vēlāk – apturēšanas laikā – attiecīgo pārkāpumu novēršana vai minētā tiesību aizsardzības līdzekļa izmantošana strīda risināšanai.

Tādējādi ministrs, izdodot apstrīdēto rīkojumu, ir ievērojis Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta otrajā un trešajā daļā noteikto procesuālo kārtību.

13. Apstrīdētā rīkojuma 7.6. apakšpunktā secināts, ka pašvaldība pārkāpusi Noteikumu Nr. 628 87. un 88. punktu, jo pēc publiskās apspriešanas Lokālplānojumā veikti labojumi, kuri, pretēji Noteikumu Nr. 628 90. punktam, nav nodoti atkārtotai publiskai apspriešanai:

1) grozīts Lokālplānojuma paskaidrojuma raksta 22. attēlā norādītās teritorijas ar īpašiem noteikumiem – teritorijas, kur veicami kompleksi meliorācijas un aizsardzības pret plūdiem pasākumi –, saīsinājuma numurs no TIN16 uz TIN11;

2) papildināta Lokālplānojuma grafiskās daļas karte ar augstas detalizācijas topogrāfiskās informācijas datubāzes uzturētāja reģistrācijas atzīmi;

3) labots Lokālplānojuma apbūves noteikumu 21. punktā norādītais augstums no 2 m uz 2,40 m Latvijas normālo augstumu sistēmā (LAS) no zemes virsmas.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka visi minētie ir tehniska rakstura labojumi, proti, tajos netika iekļauti tādi jauni, publiski neapspriesti teritorijas izmantošanas risinājumi, kas skartu personu tiesiskās intereses vai aprobežotu nekustamo īpašumu izmantošanu. Tādēļ šie labojumi nebija nododami atkārtotai publiskai apspriešanai.

Teritorijas attīstības plānošanas likuma 4. panta pirmā daļa noteic, ka teritorijas attīstību plāno, iesaistot sabiedrību. Tādējādi pašvaldībai, izstrādājot lokālplānojumu, ir pienākums nodrošināt informācijas un lēmumu pieņemšanas atklātumu, kā arī noskaidrot sabiedrības viedokli un organizēt sabiedrības līdzdalību attiecīgās teritorijas attīstības plānošanā, sniedzot pēc iespējas plašu un saprotamu informāciju. Sabiedrības viedokļa noskaidrošana un sabiedrības līdzdalība lokālplānojuma izstrādāšanas procesā kalpo tam, lai sabiedrībai būtu zināmi pašvaldības nodomi attiecībā uz konkrētas teritorijas attīstīšanu, bet pašvaldībai būtu zināmas atsevišķu privātpersonu un plašākas sabiedrības intereses un vēlmes. Tātad ar lokālplānojumu ir jālīdzsvaro šīs dažādās intereses.

Noteikumu Nr. 628 86. punkts paredz, ka teritorijas plānojuma vai lokālplānojuma izstrādes vadītājs pēc publiskās apspriešanas beigām nodrošina publiskās apspriešanas laikā saņemto priekšlikumu un institūciju atzinumu izvērtēšanu. Savukārt atbilstoši šo noteikumu 87. punktam izstrādes vadītājs minētos priekšlikumus un atzinumus, kā

arī priekšlikumus par izmaiņām teritorijas plānojumā vai lokālplānojumā iesniedz izskatīšanai pašvaldības domē. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 628 88. punktu pašvaldības dome var apstiprināt lokālplānojumu vai arī to noraidīt, kā arī nolemt pilnveidot lokālplānojuma redakciju. Ja pašvaldība nolemj pilnveidot lokālplānojuma redakciju, tad atkārtoti iesaistāma sabiedrība.

Noteikumu Nr. 628 86.[1] punkts pieļauj arī precizējumu veikšanu apspriestajā lokālplānojuma redakcijā bez atkārtotas sabiedrības iesaistes. Tas attiecas uz gadījumiem, kad pēc publiskās apspriešanas rodas nepieciešamība veikt precizējumus vai papildu izpēti atbilstoši faktiskajai situācijai vai institūciju atzinumiem, nemainot plānošanas dokumenta risinājumus, vai kad ir mainījušies faktiskie apstākļi, kas ietekmē plānošanas dokumenta saturu (*sk. Ministru kabineta 2024. gada 16. janvāra noteikumu Nr. 53 "Grozījumi Ministru kabineta 2014. gada 14. oktobra noteikumos Nr. 628 "Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem"" anotāciju. Pieejama: tapportals.mk.gov.lv*). Tādējādi plānošanas atklātība tiek sabalansēta ar efektivitāti. Ja precizējumu izdarīšana nav saistīta ar plānošanas procesā atklāto interešu sadursmju novēršanu, tad, veicot redakcionālus labojumus un novēršot trūkumus, nav lietderīgi ievērot visas plānošanai izvirzītās atklātības prasības. Tas, vai lokālplānojuma redakcija ir pilnveidota un sabiedrība atkārtoti iesaistāma plānošanā vai arī tā redakcija ir tikai precizēta, nemainot konceptuālus risinājumus, ir atkarīgs no konkrēto grozījumu būtības un vietas konkrētā plānojuma projektā. Pašvaldības tiesības patstāvīgi plānot tās teritorijas attīstību tiktu vājinātas un plānošanas process ieilgtu, ja publiskā apspriešana būtu rīkojama nebūtiskos gadījumos.

Apstrīdētajā rīkojumā nav norādīts nedz tas, kāda mērķa sasniegšanai pašvaldībai tiek izvirzīta prasība rīkot atkārtotu Lokālplānojuma publisko apspriešanu, nedz arī tas, kā Lokālplānojuma labojumi ietekmē šā teritorijas attīstības plānošanas dokumenta būtību un saturu, kā arī sabiedrības un konkrētu privātpersonu tiesības un intereses.

Precizēts saīsinājuma numurs vai kartē iekļauta datubāzes uzturētāja reģistrācijas atzīme ir redakcionāli labojumi. Savukārt labojums, ar kuru mainīta augstuma atzīme, attiecas uz teritorijas paaugstināšanu zem ēkām vai pagalmiem saskaņā ar vertikālo plānojumu (*sk. Lokālplānojuma apbūves noteikumu 21. punktu*). Tas ir pamatots ar objektīviem datiem un kalpo tam, lai pasargātu teritoriju no vēju uzplūdiem, jo grīdas atzīme nevar būt zemāka par vēju uzplūdu līmeni. Tādējādi prasība iesaistīt sabiedrību Lokālplānojuma labojumu apspriešanā nav pamatota.

Līdz ar to apstrīdētā rīkojuma 7.6. apakšpunkts neatbilst Teritorijas attīstības plānošanas likuma 4. panta pirmajai daļai un Noteikumu Nr. 628 86.[1] punktam.

14. Apstrīdētā rīkojuma 9. punktā norādīts, ka pašvaldības būvvalde izdevusi būvatļauju ceļu izbūvei ar Lokālplānojumu aptvertajos īpašumos, tomēr būvatļaujas izdošanas brīdī Lokālplānojuma teritorijai nebija izstrādāts komplekss detālplānojums vai lokālplānojums. Tādējādi pašvaldības būvvaldes izdotā būvatļauja ceļu izbūvei neatbilst Būvniecības likuma 15. panta pirmās daļas 1. punktam.

Savukārt Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka būvatļaujas tiesiskums ir vērtējams, piemēram, tad, ja uz būvatļaujas pamata tiek uzbūvēta tāda būve, kuru konkrētajā teritorijā nepieļauj normatīvie akti. Tomēr no būvatļaujas tiesiskuma nav atkarīgs paša Lokālplānojuma tiesiskums.

Saskaņā ar Būvniecības likuma 1. panta 1 punktu būvatļauja ir administratīvais akts ar prasībām būvniecības ieceres realizācijai dabā. Būvniecības likuma 14. panta devītā daļa noteic, ka būvatļauju vai atteikumu izdot būvatļauju var apstrīdēt vai pārsūdzēt Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā. Tādējādi kontroli pār būvatļaujas tiesiskumu īsteno kompetentās valsts pārvaldes iestādes un administratīvā tiesa.

Teritorijas attīstības plānošanas likuma 9. panta 4. punkts regulē par teritorijas attīstības plānošanu atbildīgās ministrijas kompetenci – tā izvērtē vietējo pašvaldību teritorijas plānojumu un lokālplānojumu atbilstību normatīvajiem aktiem, ja tas nepieciešams šā likuma 26. un 27. pantā minēto darbību veikšanai. Pašvaldības teritorijas plānojums un lokālplānojums iegūst tā tiesību akta juridisko raksturu, ar kuru tas apstiprināts. Teritorijas attīstības plānošanas likuma 25. panta pirmā daļa noteic, ka vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu un lokālplānojumu apstiprina ar pašvaldības saistošajiem noteikumiem. Tādējādi lokālplānojums iegūst pašvaldības saistošo noteikumu raksturu. Savukārt Teritorijas attīstības plānošanas likuma 9. panta 4. punktā noteiktā ministrijas kompetence nozīmē tiesību normu hierarhijas kontroli, t. i., pārbaudi, vai saistošo noteikumu (lokālplānojuma) normas atbilst citiem ārējiem normatīvajiem aktiem.

Teritorijas attīstības plānošanas likuma 26. un 27. pantā nav paredzēts, ka ministrijas kompetencē būtu pārbaudīt to, vai lokālplānojums atbilst administratīvajiem aktiem. Jautājums par atsevišķa administratīvā akta tiesiskumu neskar šajā lietā risināmu tiesību jautājumu par ārēja normatīvā akta – pašvaldības saistošo noteikumu – atbilstību tiesību normām.

Tādējādi apstrīdētā rīkojuma 9. punkts neatbilst Teritorijas attīstības plānošanas likuma 9. panta 4. punktam.

15. Apstrīdētā rīkojuma 8. punktā norādīts, ka Lokālplānojumā ietvertais decentralizētās kanalizācijas un notekūdeņu risinājums

neatbilst Stratēģijā norādītajai Ropažu novada ilgtermiņa prioritātei – sakārtot ūdenssaimniecību – un tās vadlīnijai – Sužu ciemā attīstīt komunālos pakalpojumus un publisko infrastruktūru, mazināt piesārņojumu, ko apbūve rada ārpus centralizētajiem inženiertīkliem.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka pašvaldība var patstāvīgi izvērtēt ilgtspējīgas attīstības stratēģijā noteiktos mērķus un prioritātes un pielāgot tās konkrētajai situācijai un teritorijas kopējās attīstības vajadzībām, tostarp, tāpat kā izskatāmajā situācijā, ievērojot to, ka pašvaldībai nav finanšu resursu centralizētu ūdenssaimniecības tīklu izbūvei. Turklāt stratēģija nemaz nesatur tieši piemērojamas tiesību normas, bet gan vadlīnijas, kuras vērtējamas teritorijas attīstības plānošanas procedūrā.

Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 15. punkts noteic, ka pašvaldības autonomā funkcija ir saskaņā ar pašvaldības teritorijas plānojumu noteikt zemes izmantošanu un apbūvi. Savukārt šā panta pirmās daļas 1. punkts paredz, ka pašvaldības autonomā funkcija ir arī organizēt ūdenssaimniecības pakalpojumus iedzīvotājiem. Tātad no šo normu sistēmas izriet, ka pašvaldībai ir piešķirtas tiesības patstāvīgi izlemt jautājumus, kas saistīti ar ūdenssaimniecību, un tās teritorijas plānojumā noteikt konkrētus inženiertehniskos risinājumus ūdenssaimniecības jomā. Tās ir pašvaldības autonomās funkcijas, jo tām ir vietējs raksturs, proti, pašvaldību organizācija ir tieši saistīta ar vietējās kopienas interesēm.

Satversmes ievadā norādīts, ka ikviens rūpējas par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi pret citiem, nākamajām paaudzēm, vidi un dabu. Šīs vērtības ir jāievēro arī vietējām kopienām, regulējot savas lietas. Tādēļ pašvaldībai ir pienākums savas attīstības plānošanas procesā gan samērot individuālās intereses un sabiedrības kopējā labuma intereses, gan izturēties atbildīgi pret citiem, nākamajām paaudzēm, vidi un dabu.

Atbildīga izturēšanās nozīmē darbību plānošanu ilgtermiņā. Saskaņā ar Attīstības plānošanas sistēmas likuma 3. panta pirmo daļu attīstības plānošanu vispārīgi regulē Attīstības plānošanas sistēmas likums, savukārt teritoriālo attīstību – Teritorijas attīstības plānošanas likums. Attīstības plānošana ir principu, mērķu un to sasniegšanai nepieciešamās rīcības izstrāde nolūkā īstenot politiski noteiktas prioritātes un nodrošināt sabiedrības un teritorijas attīstību. Savukārt atbilstoši minētā likuma 3. panta otrajai daļai attīstības plānošanas sistēma aptver politikas un teritorijas attīstības plānošanu, kā arī nodrošina attīstības plānošanas sasaisti ar finanšu plānošanu un valsts un pašvaldību institūciju pieņemto lēmumu savstarpējo saskaņotību.

Teritorijas attīstības plānošana ir nozīmīgs instruments, kas noteic, kā konkrētajā teritorijā tiks izmantota zeme, attīstīta infrastruktūra un veicināta sabiedrības labklājība. Šajā procesā būtiska loma ir pašvaldībām, kuras vislabāk pārzina vietējās vajadzības, resursus un attīstības

potenciālu. Pašvaldības, izstrādājot teritorijas attīstības plānošanas dokumentus, tostarp teritorijas plānojumus un lokālplānojumus, nodrošina līdzsvaru starp ekonomisko izaugsmi, vides aizsardzību un iedzīvotāju interesēm, tādējādi kalpojot kopējam publiskam labumam. Šāds plānošanas process palīdz veidot ilgtspējīgu, sakārtotu un konkurētspējīgu dzīves vidi.

Atbilstoši Teritorijas attīstības plānošanas likuma 23. panta pirmajai daļai pašvaldības politikas un teritorijas attīstību plāno secīgi. Vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu izstrādā atbilstoši vietējās pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģijai un ievērojot citus nacionālā, reģionālā un vietējā līmeņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentus. Savukārt saskaņā ar minētā likuma 21. panta pirmo un otro daļu pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģija ir ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā nosaka vietējās pašvaldības ilgtermiņa attīstības redzējumu, stratēģiskos mērķus, attīstības prioritātes un telpiskās attīstības perspektīvu rakstveidā un grafiskā veidā. Šo stratēģiju izstrādā atbilstoši plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģijai, izvērtējot blakus esošo vietējo pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentus, bet telpiskās attīstības perspektīvā nosaka teritoriju attīstības vadlīnijas, kā arī nosaka un shematiski attēlo vietējās pašvaldības nozīmīgākās telpiskās struktūras, attīstības prioritātes un vēlamās ilgtermiņa izmaiņas. Noteikumu Nr. 628 19. punktā konkretizēts pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģijas saturs. Stratēģijā jāiekļauj pašvaldības ilgtermiņa attīstības redzējums (vīzija), stratēģiskie mērķi, ilgtermiņa prioritātes, kā arī telpiskās attīstības perspektīva, kuras ietvaros izstrādā vadlīnijas – pamatprincipus teritoriju plānošanai un attīstībai. Salīdzinājumā ar turpmākajiem teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem stratēģijā tiek iekļautas abstraktas vadlīnijas, kuras pašvaldībām jāņem vērā turpmāko plānošanas dokumentu izstrādē, tādējādi pašvaldības ilgtermiņa attīstības stratēģija ir nevis normatīvais tiesību akts, bet gan politikas plānošanas dokuments (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 10. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-04-03 13.2. punktu*).

Pašvaldība savu politiku un teritorijas attīstību plāno saskaņoti. Attīstības plānošanas un normatīvo aktu izstrādes savstarpējās saskaņotības princips ir noteikts Attīstības plānošanas sistēmas likuma 9. panta pirmajā daļā, kā arī Teritorijas attīstības plānošanas likuma 3. panta 8. punktā. Savstarpējās saskaņotības princips atklājas arī Teritorijas attīstības plānošanas likuma 20. pantā, kas prasa, lai vietējai pašvaldībai būtu savstarpēji saskaņoti attīstības plānošanas dokumenti: vietējās pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģija, vietējās pašvaldības attīstības programma, vietējās pašvaldības teritorijas plānojums, lokālplānojumi, detālplānojumi un tematiskie plānojumi. Arī Noteikumu Nr. 628 26. un 33. punktā noteikts, ka teritorijas plānojumu izstrādā, pamatojoties uz

pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, bet lokālplānojumu – pamatojoties uz pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un pašvaldības teritorijas plānojumu.

Teritorijas attīstības plānošanas likuma 24. panta otrā daļa noteic, ka ar lokālplānojumu var grozīt vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu, ciktāl lokālplānojums nav pretrunā ar vietējās pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģiju. Šajā normā atspoguļojas no teritorijas attīstības secīgas plānošanas principa izrietošās tiesiskās sekas. Ilgtspējīgas attīstības stratēģija norāda vispārēju teritorijas attīstības virzienu, bet lokālplānojuma uzdevums ir šo virzienu materializēt konkrētā vietā. Ja ilgtspējīgas attīstības stratēģija jau nosaka konkrētu attīstības veidu konkrētā vietā, tad lokālplānojums nevar būt pretējs tam, jo citādi ilgtspējīgas attīstības stratēģija kļūtu tikai par formālu ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentu, kas pašvaldības domes ikdienas darbā, tostarp teritorijas attīstības plānošanas procesā, zaudētu savu praktisko nozīmi un kļūtu bezmērķīgs. Tāpat savu būtisko nozīmi zaudētu gan tas, ka stratēģijas sastādīšana ir sasaistīta ar ietekmes uz vidi novērtējumu, gan arī tas, ka stratēģijas apspriešanā tiek iesaistīta sabiedrība. Likuma prasības iztulkojamas nevis formāli, bet gan tā, lai to iedarbība būtu pilnīga un praktiska.

Arī Pieteikuma iesniedzēja Stratēģijas ievada 4. un 5. punktā ir uzsvērusi: "Stratēģija ir nozīmīgākais pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kam ir pakārtoti pārējie plānošanas dokumenti – attīstības programma, teritorijas plānojums, tematiskie plānojumi, lokālplānojumi un detālplānojumi. Stratēģijas ilgtermiņa attīstības redzējums, mērķi, prioritātes un telpiskās attīstības perspektīva ir izstrādāta, ievērojot pēctecību plānošanā, balstoties uz līdzšinējo novadu vērtībām un izvērtējot to ilgtermiņa attīstības plānošanas dokumentus, saskaņojot teritoriju intereses un vienojoties par kopīgu attīstības redzējumu Ropažu novadā."

Stratēģijas 51. punktā norādīts: "Lai virzītos uz novada attīstības redzējumu, ir izvirzīti trīs stratēģiskie mērķi, no kuriem viens ir "veicināt aprites ekonomiku, tīru un taisnīgu enerģētikas pārkārtošanu, "zaļas" un "zilas" investīcijas un ilgtspējīgu mobilitāti klimata pārmaiņu mazināšanai un pielāgojoties tām." Stratēģijas 53. un 55. punktā par pašvaldības ilgtermiņa prioritāti – teritorijas attīstības vispārējo aktualitāti, kuras risināšana tiek izvirzīta priekšplānā salīdzinājumā ar citām attīstības aktualitātēm – izvirzīta dabai saudzīga saimniekošana, ar to saprotot pasākumus, kas citstarp sakārto ūdenssaimniecību, un dabu saudzējoša apsaimniekošana visos līmeņos, sākot ar bioloģiskās daudzveidības aizsardzību īpaši aizsargājamās dabas teritorijās līdz pat mežu un ūdeņu ilgtspējīgai apsaimniekošanai un "zaļās" un "zilās" infrastruktūras attīstību, it īpaši pilsētvidē un ciemos. Savukārt Stratēģijas 72. punkta

"d" apakšpunktā secināts, ka vasaras dārzu ciemos, tostarp Sužu ciemā, ir nepieciešams attīstīt publisko infrastruktūru (ielas, apgaismojums), mazināt ietekmi uz vidi (ūdenssaimniecība, notekūdeņu attīrīšana, atkritumu apsaimniekošana), tādēļ 73. punkta "d" apakšpunktā pašvaldība noteikusi, ka Sužu ciemā ir jāattīsta komunālie pakalpojumi un publiskā infrastruktūra un jāmazina apbūves radītais piesārņojums ārpus centralizētajiem inženiertīkliem.

Dzīvojamās apbūves attīstībai pašvaldība noteikusi vadlīnijas, proti, noteikusi, ka jauno savrupmāju ciemu attīstīšanai, ja attiecīgajās apdzīvotajās vietās nav inženiertehnisko tīklu, ir jāveic sadzīves kanalizācijas notekūdeņu kontrole. Inženiertehniskās infrastruktūras attīstībai pašvaldība noteikusi šādu vadlīniju – attīstīt inženiertehnisko infrastruktūru, jo īpaši jaunas apbūves teritorijas attīstīt vienlaikus ar inženiertehnisko infrastruktūru, paplašināt centralizētas ūdensapgādes, sadzīves notekūdeņu un siltumapgādes sistēmas, kā arī lietusūdeņu savākšanas sistēmas apdzīvotajās vietās pie Rīgas robežas, sadarbojoties ar sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Rīgas ūdens"; aglomerācijās, kurās piesārņojuma slodze ir 2000-10 000 CE, paplašināt centralizētās kanalizācijas sistēmas (*sk. Stratēģijas 78. un 129.–130. punktu*).

Savukārt saskaņā ar Lokālplānojuma apbūves noteikumu 11., 63. un 65. punktu Lokālplānojuma teritoriju, kurā plānota savrupmāju apbūve, plānots nodrošināt ar nepieciešamajiem inženiertīkliem un to objektiem – lokālu ūdensapgādi, decentralizētu sadzīves notekūdeņu kanalizāciju (teritorijas attīstības pirmajā kārtā) un centralizētu sadzīves notekūdeņu kanalizāciju (pēc teritorijas attīstības pirmās kārtas īstenošanas).

Lokālplānojuma paskaidrojuma raksta 5.4.2. apakšpunktā noteikts: "Izpētot situāciju par centralizēto kanalizācijas tīklu pieejamību, noskaidrots, ka tuvākie centralizētie pašteces kanalizācijas tīkli atrodas vairāk kā 1 km attālumā no lokālplānojuma teritorijas. Lokālplānojumā izteikta prognoze, ka, perspektīvā iesaistoties arī vietējai pašvaldībai centralizētās kanalizācijas tīkla izbūvē Sužos, paplašinot tīklu no Bukultiem virzienā uz Sužiem, lokālplānojuma teritorija varētu pieslēgties šim centralizētās kanalizācijas tīklam. [..] Uzsākot teritorijas attīstības 2. kārtu, ir jāpārskata sadzīves kanalizācijas risinājums uz centralizēto kanalizācijas risinājumu, skatoties pēc esošās situācijas, vai lokālplānojuma teritorijai tuvākā apkārtnē ir izbūvēti centralizētie kanalizācijas tīkli vai teritorijā jāizbūvē sadzīves notekūdeņu attīrīšanas ietaise, par risinājumu vienojoties ar pašvaldību." Savukārt paskaidrojuma raksta 5.5. apakšpunktā noteikts: "Attīstības ieceri plānots īstenot trīs kārtās, ņemot vērā ekonomisko situāciju un citus apstākļus, kas ietekmē dzīvojamās apbūves attīstības projektu īstenošanu."

Lokālplānojuma apbūves noteikumu 11. punkts nosaka: "Plānotajām dzīvojamajām ēkām kā pagaidu risinājumu līdz centralizētas kanalizācijas

tīklu izbūvei ierīko decentralizētu kanalizācijas sistēmu, kas nodrošina vides aizsardzības normatīvu prasībām atbilstošu vides aizsardzības līmeni un piesārņojuma nenonākšanu vidē; paredz pieslēgšanas iespējas centralizētajiem kanalizācijas tīkliem pēc to izbūves; pēc centralizēto kanalizācijas tīklu izbūves pieslēgums tiem ir obligāts." Minēto noteikumu 63. punkts paredz: "Savrupmāju apbūves teritorijā, īstenojot teritorijas attīstības pirmo kārtu (50 dzīvojamās mājas), kā pagaidu risinājumu līdz centralizētās kanalizācijas tīklu izbūvei līdz lokālplānojuma teritorijai, ir atļauts ierīkot decentralizētu sadzīves kanalizācijas risinājumu." Savukārt 65. punkts paredz: "Lai lokālplānojuma teritorijā īstenotu savrupmāju dzīvojamo apbūvi pēc 50. dzīvojamās mājas būvniecības jeb teritorijas attīstības otro kārtu, ir jāparedz centralizētās kanalizācijas risinājums – izbūvēt lokālās bioloģiskās notekūdeņu attīrīšanas iekārtas vai izbūvēt kanalizācijas tīklu ar pieslēgumu esošajam kanalizācijas tīklam Bukultos, vai pieslēgties kanalizācijas tīklam, kas izbūvēts gar lokālplānojuma teritoriju vai tās tuvumā (ja ir pieejams centralizētās kanalizācijas tīkls ārpus lokālplānojuma teritorijas)."

Lokālplānojumā paredzētais jaunas apbūves teritorijas attīstības plānojums neseko Stratēģijā izvirzītajai vadlīnijai – šādu teritoriju attīstīt vienlaikus ar inženiertehnisko infrastruktūru, paplašināt centralizētas ūdensapgādes un sadzīves notekūdeņu sistēmas –, bet gan paredz tai pretēju risinājumu, uz nenoteiktu laiku atliekot centralizētas kanalizācijas izbūvi. Līdz ar to Lokālplānojums neseko Stratēģijā noteiktajiem mērķiem un tādēļ tas neatbilst Teritorijas attīstības plānošanas likuma 24. panta otrajai daļai.

Tādējādi apstrīdētā rīkojuma 8. punkts atbilst Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai.

16. Apstrīdētā rīkojuma 10. punktā un 10.1.2. apakšpunktā norādīts, ka Lokālplānojumā paredzētais decentralizētās kanalizācijas risinājums ir pretrunā arī ar Garkalnes teritorijas plānojuma apbūves noteikumu 350.2. apakšpunktu, kas prasa obligātu pieslēgumu centralizētajiem kanalizācijas tīkliem.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka minētais arguments nav pamatots, jo Teritorijas attīstības plānošanas likuma 24. panta otrā daļa pieļauj to, ka lokālplānojumā tiek detalizēts vietējās pašvaldības teritorijas plānojums. Tas nozīmē, ka Lokālplānojumā varēja paredzēt citādu kanalizācijas risinājumu, nekā to paredz Garkalnes teritorijas plānojums. Turklāt Noteikumu Nr. 240 151. punkts ļauj kā pagaidu risinājumu līdz centralizētu ūdensapgādes un kanalizācijas tīklu izbūvei ierīkot vietējo ūdensapgādi un decentralizētas kanalizācijas sistēmas, paredzot iespēju pieslēgties centralizētajiem tīkliem pēc to izbūves.

Saskaņā ar Teritorijas attīstības plānošanas likuma 23. panta pirmo un otro daļu vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu izstrādā atbilstoši vietējās pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģijai un vietējās pašvaldības teritorijas plānojumā nosaka funkcionālo zonējumu, publisko infrastruktūru, reglamentē teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumus, kā arī citus teritorijas izmantošanas nosacījumus un aprobežojumus. Savukārt atbilstoši minētā likuma 24. panta otrajai daļai lokālplānojumā var detalizēt vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu. Saskaņā ar Teritorijas attīstības plānošanas likuma 1. panta 9. punktu, 20. panta 4. punktu un 24. panta pirmo daļu lokālplānojums ir pašvaldības ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kuru izstrādā noteiktai pašvaldības teritorijas daļai kāda plānošanas uzdevuma risināšanai vai teritorijas plānojuma detalizēšanai vai grozīšanai un kuru izmanto par pamatu turpmākai plānošanai, kā arī būvprojektēšanai. Tātad teritorijas plānojums un lokālplānojums ir nošķirami pēc tiem nepieciešamās konkrētības pakāpes. Lai gan teritorijas plānojumā var būt pietiekams arī vispārīgāks regulējums, lokālplānojuma noteikumiem jābūt konkrētākiem.

Noteikumu Nr. 628 35. punkts noteic, ka lokālplānojuma paskaidrojuma rakstā ietver lokālplānojuma izstrādes pamatojumu, risinājuma aprakstu un saistību ar piegulošajām teritorijām, kā arī atbilstību pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģijai, ja ar lokālplānojumu tiek mainīts teritorijas plānojumā noteiktais funkcionālais zonējums, izmantošanas nosacījumi un aprobežojumi. Savukārt šo noteikumu 36. punkts paredz, ka lokālplānojuma grafiskajā daļā citstarp detalizē teritorijas plānojumā noteikto funkcionālo zonējumu un tajā atļautos izmantošanas veidus vai nosaka funkcionālo zonējumu un izmantošanas veidus, precizē teritorijas plānojuma funkcionālā zonējuma robežas, ja tās mēroga noteiktības dēļ teritorijas plānojumā nav noteiktas precīzi, kā arī nosaka vai precizē robežas teritorijām ar īpašiem noteikumiem, transporta infrastruktūru, galvenos inženiertīklu apgādes, meliorācijas sistēmu un hidrotehnisko būvju risinājumus, pašvaldības kompetencē esošās apgrūtinātās teritorijas un tās pārziņā esošos objektus, kuriem nosaka aizsargjoslas.

Tātad saskaņā ar Noteikumu Nr. 628 35. un 36. punktu ar lokālplānojumu var tikt mainīts teritorijas plānojumā noteiktais funkcionālais zonējums, izmantošanas nosacījumi un aprobežojumi. No šajos punktos minētā apraksta izriet, ka ar jēdzienu "detalizēt" saprotama gan teritorijas plānojumā neminētu noteikumu izstrāde, ņemot vērā teritorijas plānojuma mērķi, jēgu un būtību, gan teritorijas plānojumā ieviesušos neprecizitāšu labošana, gan arī teritorijas plānojumā ietverto vispārīgo prasību konkretizēšana.

Teritorijas attīstības plānošanas procesā ievērojams arī savstarpējās saskaņotības princips, no kura citstarp atvasināms teritorijas plānošanas secīgums. Tas prasa tādu plānošanas dokumentu izstrādi un īstenošanu, kuri detalizētu iepriekšējos teritorijas plānojumus. Plānošanas secīguma būtība ir novērst haotisku un nekoordinētu teritorijas apbūves plānošanu un nodrošināt to, ka ikviens jau konkrētāks un precīzāks plānošanas lēmums veicina teritorijas attīstību iepriekš noteiktajā vispārīgajā virzienā. Plānošanas secīgums kalpo arī kā tiesiskais instruments, kas palīdz gan vietējiem iedzīvotājiem, gan ikvienam vietējās teritorijas attīstībā ieinteresētajam plānot savu darbību, pamatojoties uz skaidru un prognozējamu attīstības ietvaru. Turklāt plānošanas secīgums ierobežo iespējamu pašvaldības patvaļīgu vai pretrunīgu rīcību teritorijas attīstības plānošanas jautājumos. Piemēram, tas ne tikai attiecas uz dažāda līmeņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem, bet arī uztur prasību, ka viens un tas pats dokuments nevar saturēt savstarpēji pretrunīgus noteikumus.

Tādējādi, ņemot vērā teritorijas plānojuma vispārīgo raksturu, no vienas puses, un lokālplānojuma kā detalizētāka dokumenta raksturu, no otras puses, secināms, ka jēdziens "secīgums" nav vērsts uz to, lai lokālplānojums precīzi atkārtotu teritorijas plānojumu. Tas būtu pretrunā ar pašvaldības tiesībām patstāvīgi plānot savas teritorijas attīstību. Proti, attīstības prasība atklāj plašākas plānošanas iespējas, citstarp pieļaujot lokālplānojuma atkāpes no teritorijas plānojuma noteikumiem, piemēram, gadījumā, ja lokālplānojuma izstrādes procesā gūta pārliecība par to, ka teritorijas plānojumā ietvertās prognozes neatbilst faktiskajai situācijai. Taču pašvaldība nevar atkāpties nedz no ilgtermiņa attīstības stratēģijas, nedz no teritorijas plānojuma pamatkoncepcijas, un tas nozīmē, ka lokālplānojums nedrīkst pilnībā ignorēt teritorijas plānojumā noteikto vispārējo virzienu un ideju par to, kā attīstāma konkrētā teritorija un tās apkārtne.

No Garkalnes teritorijas plānojuma apbūves noteikumu 350.2. apakšpunkta pēc būtības izriet, ka tādā teritorijā kā Suži jāizvēlas centralizētas ūdensapgādes un notekūdeņu risinājums, paredzot obligātu pieslēgumu šādam tīklam. Šā noteikuma pamatā ir vides apsvērumi. Proti, kā norādīts Garkalnes teritorijas plānojuma paskaidrojuma rakstā, plānojuma izstrādāšanas laikā konstatēts, ka viena no būtiskām problēmām, kas kavē Sužu ciema attīstību, ir sliktā notece, kas izraisa applūšanas risku un apgrūtina ciema teritorijas turpmāko apbūvi (*sk. Garkalnes teritorijas plānojuma paskaidrojuma raksta 62. lp. Pieejams: geolatvija.lv*). Arī Lokālplānojuma izstrādes laikā pirms tā pieņemšanas Valsts vides dienests sniedza negatīvu atzinumu par izraudzīto inženierkomunikāciju risinājumu, norādot, ka tik apjomīgai dzīvojamai apbūvei Lokālplānojumā būtu jānosaka obligāts pieslēgums centralizētajai

ūdensapgādes un sadzīves kanalizācijas sistēmai vai jāsniedz atbilstošs skaidrojums, tajā ietverot tehniski ekonomisko pamatojumu, vides risku vērtējumu un prasības pagaidu risinājumiem (*sk. Ziņojuma par lokālplānojuma publiskās apspriešanas rezultātiem 2. pielikumu. Pieejams: geolatvija.lv*).

Noteikumu Nr. 240 151. punkts vispār ļauj kā pagaidu risinājumu līdz centralizētu ūdensapgādes un kanalizācijas tīklu izbūvei ierīkot vietējo ūdensapgādi un decentralizētas kanalizācijas sistēmas, paredzot iespēju pieslēgties centralizētajiem tīkliem pēc to izbūves. Tomēr šis ir vispārīgs noteikums, kura izmantošana ir atkarīga no konkrētās teritorijas apstākļiem un pašas pašvaldības lēmumiem attīstības plānošanas jomā. Tā kā Stratēģijā un Garkalnes teritorijas plānojumā noteikts, ka Sužu ciemā jāizvēlas centralizētās ūdensapgādes un notekūdeņu risinājums, paredzot obligātu pieslēgumu šādam tīklam, Noteikumu Nr. 240 151. punkts uz Lokālplānojumu nav attiecināms. Līdz ar to Lokālplānojuma apbūves noteikumu 11., 63. un 65. punkts neatbilst Teritorijas attīstības plānošanas likuma 24. panta otrajai daļai.

Tādējādi apstrīdētā rīkojuma 10. punkts un 10.1.2. apakšpunkts atbilst Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai.

17. Apstrīdētā rīkojuma 11.1. apakšpunktā norādīts, ka Lokālplānojuma apbūves noteikumu 10. punkts, kas noteic, ka plānotās dzīvojamās ēkas nodrošina ar lokālo ūdensapgādi (dziļurbumu), neatbilst ilgtspējas principam, kā arī negarantē to, ka ilgtermiņā tiks izpildītas normatīvo aktu prasības par dzeramā ūdens kvalitāti.

Pieteikuma iesniedzēja norāda: ņemot vērā to, ka notekūdeņu sistēmas šobrīd nemaz nepieļauj centralizēto ūdensapgādes tīklu izbūvi Sužu ciemā, par vides tiesību principiem atbilstošu pagaidu risinājumu ir uzskatāma dziļurbumu ierīkošana, un šāds risinājums pieņemts, līdzsvarojot dažādas intereses.

Satversmes 115. pantā ietvertais ilgtspējas princips ir viens no konstitucionālajiem principiem, kas vērsti uz Satversmē ietverto mērķu un vērtību aizsardzību, kā arī to īstenošanu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-24-03 11. punktu*). Ilgtspējīga attīstība ir sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas integrēta un līdzsvarota attīstība, kas apmierina iedzīvotāju pašreizējās sociālās un ekonomiskās vajadzības un nodrošina vides aizsardzības prasību ievērošanu, neapdraudot nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanas iespējas, kā arī nodrošina bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 24. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-48-03 6.1. punktu*). Turklāt Satversmes 115. pants aizsargā

ne vien atsevišķu indivīdu tiesības, bet gan visas sabiedrības tiesības uz labvēlīgu vidi (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-01-03 17.1. punktu*).

Ilgtspējība teritorijas plānošanā nozīmē sabiedrības labklājības, vides un ekonomikas integrētu un līdzsvarotu attīstību, kas apmierina iedzīvotāju pašreizējās sociālās un ekonomiskās vajadzības un nodrošina vides aizsardzības prasību ievērošanu, neapdraudot nākamo paaudžu iespējas apmierināt to vajadzības, kā arī nodrošina bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 15. punktu*). Šis princips neprasa, lai teritorijas plānošanā vides intereses tiktu paceltas pāri ekonomiskajām un sociālajām interesēm, taču prasa, lai visas šīs intereses tiktu vērtētas kā vienlīdz svarīgas (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 24. septembra sprieduma lietā Nr. 2008-03-03 17.2. punktu*). Lai attīstības risinājums būtu atbilstošs ilgtspējas principam, tam jābūt rūpīgi izvērtētam un pamatotam. Proti, tikai tāds risinājums, kura izstrādes procesā ir iesaistītas ieinteresētās personas, ir apsvērti to izteiktie viedokļi un kura izvēle ir pamatota, ir uzskatāms par ilgtspējīgu (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2013-19-03 15.1. punktu*).

Tātad ilgtspējas princips pats par sevi neliedz pašvaldībai izvēlēties tādu attīstības modeli, kas paredz decentralizētas inženierkomunikācijas ieviešanu lokālplānojumā, ciktāl saglabājas saprātīgs līdzsvars starp vides, ekonomiskajām un sociālajām interesēm.

Šā sprieduma 15. punktā Satversmes tiesa jau secināja, ka Lokālplānojumā paredzētais jaunas apbūves teritorijas attīstības plānojums neseko Stratēģijā izvirzītajai vadlīnijai – šādu teritoriju attīstīt vienlaikus ar inženiertehnisko infrastruktūru un paplašināt centralizētas ūdensapgādes sistēmas – un tātad neatbilst arī Teritorijas attīstības plānošanas likuma 24. panta otrajai daļai.

Turklāt konstatējams, ka lokāla ūdensapgāde (dziļurbums) katrā zemesgabalā, atšķirībā no Lokālplānojumā paredzētā kanalizācijas risinājuma, ir noteikta nevis kā pagaidu, bet gan kā pastāvīgs risinājums. Proti, šādu risinājumu pašvaldība pieļauj uz visu iespējamo Lokālplānojuma īstenošanas laiku – 20 gadiem (*sk. Lokālplānojuma paskaidrojuma raksta 40. lp. Pieejams: geolatvija.lv*). Līdz ar to Lokālplānojuma apbūves noteikumu 10. punktā paredzētais risinājums ir pretējs tam, kas noteikts Garkalnes teritorijas plānojuma apbūves noteikumu 350.2. apakšpunktā.

Lokālplānojumā noteiktais ūdensapgādes risinājums attieksies uz 191 zemes vienību un tādējādi skars plašu personu loku – nekustamo īpašumu īpašniekus, kuri būs īstenojuši būvniecības ieceri kādā no Lokālplānojumā ietvertajām zemes vienībām, kā arī viņu ģimenes.

Ūdens apsaimniekošanas likuma 2. pantā ir noteikts šā likuma mērķis – veicināt ilgtspējīgu un racionālu ūdens resursu lietošanu, nodrošinot to ilgtermiņa aizsardzību un iedzīvotāju pietiekamu apgādi ar labas kvalitātes virszemes un pazemes ūdeni. Savukārt pasākumi, kas nodrošina pilnvērtīgu un tīru dzeramo ūdeni, balstās uz piesardzības principu un nekādos apstākļos ne tieši, ne netieši nepieļauj dzeramā ūdens pasliktināšanos vai piesārņojuma palielināšanos ūdeņos, ko izmanto dzeramā ūdens ražošanai (*sk. Ministru kabineta 2023. gada 26. septembra noteikumu Nr. 547 "Dzeramā ūdens obligātās nekaitīguma un kvalitātes prasības, monitoringa un kontroles kārtība" 11. punktu*).

Tiesības uz ūdeni nozīmē ikviena cilvēka iespēju saņemt pietiekamu, drošu, pieņemamu, fiziski, kā arī cenas ziņā pieejamu ūdeni personīgām un mājsaimniecības vajadzībām. Pietiekams daudzums droša ūdens ir nepieciešams, lai novērstu dehidratācijas un citus veselības riskus, kā arī nodrošinātu patēriņu, ēdiena gatavošanu, personīgās un mājsaimniecības higiēnas prasību ievērošanu. Tātad piekļuve kvalitatīvam ūdenim ir ne tikai sociāla vai saimnieciska ērtība, bet pat konstitucionāli aizsargājama nepieciešamība.

Kā norādīts Pasaules Veselības organizācijas vadlīnijās par dzeramā ūdens kvalitāti, mājsaimniecību pārvaldītie ūdensapgādes tīkli bieži vien tiek pat atbrīvoti no normatīvajām prasībām mājsaimniecībām radītā tehniskā un finansiālā sloga, uzraudzības un patērējamo resursu dēļ. Turklāt mājsaimniecībām parasti trūkst tehnisko zināšanu, nav piekļuves informācijai, testēšanas iekārtām, kā arī pietiekamu finanšu līdzekļu atbilstošas ūdensapgādes pārvaldes nodrošināšanai un ūdens attīrīšanai (*sk.: Guidelines for Drinking-Water Quality: Small Water Supplies. World Health Organization, 2022, p. 27. Pieejams: www.who.int*). Tāpat jāņem vērā, ka nepienācīgas vai neatbilstošas krājtvertņu uzraudzības gadījumā apkārtējās vides piesārņojums var nokļūt ne tikai dabā, piemēram, gruntsūdeņos un augsnē, bet arī ūdensapgādes urbumos. Turklāt, kā Valsts vides dienests norādījis savā viedoklī, tas Lokālplānojuma teritorijā jau ir konstatējis piesārņotu būvgružu izvietošanas rezultātā radušos piesārņojumu ar smagajiem metāliem un poliaromātiskajiem ogļūdeņražiem. Līdz ar to nav izslēdzama iespēja, ka daļa no piesārņojuma jau varētu būt nonākusi gruntsūdenī un tādējādi decentralizētās ūdensapgādes risinājums varētu apdraudēt cilvēku veselību.

Ūdensobjekti – upes, ezeri un pazemes ūdeņi – ir ne tikai dabas sastāvdaļas, bet arī tiesiski aizsargājami resursi, no kuru kvalitātes un pieejamības ir tieši atkarīga sabiedrības labklājība. Viss iepriekš minētais norāda uz augstu risku, ka attiecīgajiem iedzīvotājiem netiks nodrošināts kvalitatīvs dzeramais ūdens, tādējādi apgrūtinot viņu iespējas apmierināt savas pamatvajadzības, no kuru ievērošanas ir atkarīga cilvēka veselība

un attīstība. Līdz ar to Lokālplānojuma apbūves noteikumu 10. punkts neatbilst ne tikai Teritorijas attīstības plānošanas likuma 24. panta otrajai daļai, bet arī ilgtspējas principam.

Tādējādi apstrīdētā rīkojuma 11.1. apakšpunkts atbilst Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai.

18. Apstrīdētā rīkojuma 11.2. apakšpunktā norādīts, ka Lokālplānojuma grafiskajā daļā nav plānotas ūdens ņemšanas vietas ugunsdzēsības vajadzībām un tas nonāk pretrunā ar Noteikumu Nr. 240 153. punktu.

Pieteikuma iesniedzēja norāda: Lokālplānojuma apbūves noteikumu 17. punkts noteic, ka ārējās ugunsdzēsības vajadzībām ierīko virszemes ugunsdzēsības hidrantu, tehniskos risinājumus un precīzu tā novietojumu paredzot būvprojektā. Savukārt Lokālplānojuma paskaidrojuma rakstā norādīts, ka teritorijā ārējās ugunsdrošības prasības tiks nodrošinātas atbilstoši ārējo normatīvo aktu prasībām. Paskaidrojuma rakstam pievienotajā attēlā ir redzama ugunsdzēsības hidranta principiālās izbūves shēma, kā arī norādītas ieteicamās virszemes ugunsdzēsības hidranta tehniskās prasības un izbūves prasības. Tādējādi apstrīdētajā rīkojumā ir nepamatoti norādīts uz pretrunām ar Noteikumu Nr. 240 153. punktu.

No Noteikumu Nr. 240 153. punkta izriet, ka lokālplānojumā jānorāda ūdens ņemšanas vietas ugunsdzēsības vajadzībām. Tas nozīmē, ka lokālplānojuma grafiskajā daļā šīm vietām ir jābūt precīzi norādītām. Lokālplānojuma gadījumā tas ir jo īpaši svarīgi, jo jau Garkalnes teritorijas plānojumā liela novada teritorijas daļa tika atzīta par paaugstinātas ugunsbīstamības riska zonu (*sk. Garkalnes teritorijas plānojuma paskaidrojuma raksta 65. lp. Pieejams: www.tapis.gov.lv*). Līdz ar to Lokālplānojums neatbilst Noteikumu Nr. 240 153. punktam.

Tādējādi apstrīdētā rīkojuma 11.2. apakšpunkts atbilst Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai.

19. Apstrīdētā rīkojuma 11.3. apakšpunkta pirmajā daļā norādīts, ka Lokālplānojuma apbūves noteikumu 18.–23., 56. punkts un 6. nodaļa "Teritorijas plānojuma īstenošanas kārtība" ir savstarpēji pretrunīgas normas, jo vienlaicīgi ar meliorācijas sistēmas projektēšanu ir iespējams izdot būvatļaujas ēku būvniecībai, lai gan pirms apbūves būtu veicama meliorācijas sistēmu pārbūve. Ar meliorācijas sistēmu saistītie jautājumi būtu risināmi pirms jebkādu citu turpmāko būvniecības ieceru īstenošanas, jo efektīvas meliorācijas sistēmas neesības gadījumā būvniecība var nodarīt kaitējumu videi.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka Lokālplānojuma apbūves noteikumu 18.–23. punkts ir vispārīgi noteikumi, savukārt 6. nodaļā aprakstīta kārtība, kādā attiecīgie mērķi tiks sasniegti, noteikts, kādas

darbības var veikt paralēli un kad uzsākama ēku projektēšana, veicama būvniecība un ēkas nododamas ekspluatācijā. Vienlaicīga būvniecības atļauju izdošana un meliorācijas pasākumu veikšana ir vērsta uz laika ekonomiju, kā arī saistīta ar pretimnākšanu personām, kuras vēlēsies īstenot būvniecības ieceres. Turklāt, kā norādījis valsts sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Meliorprojekts" sertificēts speciālists, meliorācijas sistēmas izpēte būtu veicama un plānotie risinājumi ieviešami, izstrādājot lokālplānojumu vai detālplānojumu.

Lokālplānojuma apbūves noteikumu 18. punkts noteic, ka pirms Lokālplānojuma teritorijā paredzētās apbūves veicama meliorācijas sistēmu pārbūve. Šo noteikumu 56. punkts paredz, ka Lokālplānojuma teritorijā plānoto ēku nodošanu ekspluatācijā var veikt pēc meliorācijas sistēmas pārbūves vai pārkārtošanas, atbilstoši meliorācijas sistēmas izpētei un būvprojektam, kā arī pēc teritorijas inženiertehniskās sagatavošanas, inženiertīklu un ielu izbūves un nodošanas ekspluatācijā. Savukārt Lokālplānojuma apbūves noteikumu 62. punkts noteic, ka vienlaicīgi ar ielu, inženiertīklu un meliorācijas sistēmas projektēšanu var izdot būvatļaujas ēku būvniecībai. Ēku būvdarbi var tikt uzsākti vienlaicīgi ar ielu, inženiertīklu un meliorācijas sistēmas būvdarbiem. Ēku nodošana ekspluatācijā var tikt veikta pēc ielu, inženiertīklu (elektroapgādes, ārējā apgaismojuma, gāzes apgādes, ārējās ugunsdzēsības tīklu, lokālās ūdensapgādes un kanalizācijas) un meliorācijas sistēmas pārbūves nodošanas ekspluatācijā.

Meliorācijas sistēmu izbūves un ekspluatācijas prasības ir noteiktas Meliorācijas likumā un uz tā pamata izdotajos tiesību aktos. Atbilstoši Meliorācijas likuma 1. panta 1. punktam meliorācija ir zemes uzlabošanas pasākumu kopums, kas mazina klimatisko apstākļu nelabvēlīgo ietekmi un konkrētā teritorijā maina grunts hidroloģiskos apstākļus, kā arī nodrošina infrastruktūras un teritoriju aizsardzību pret applūšanu. Savukārt saskaņā ar minētā likuma 5. pantu būvju un inženiertīklu būvniecība, pārbūve vai atjaunošana meliorētās zemes robežās vai ārpus tām vai ekspluatācijas aizsargjoslās ap meliorācijas būvēm un ierīcēm nedrīkst pasliktināt zemes ūdens režīmu un meliorācijas sistēmu darbību. Lai arī primāri meliorācijas labvēlīgā ietekme kalpo sadzīves un saimnieciskām interesēm, meliorācijas sistēmas funkcionēšana rada iespējas arī ilgtspējīgi izmantot dabas resursus (*sk. Senāta 2018. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. SKA-134/2018 13. punktu*).

Teritorijas plānošanas attīstības likuma 3. panta 2. punktā ietverts pēctecības princips, kas paredz tādu jaunu teritorijas plānošanas dokumentu izstrādi, kuras ietvaros tiek vērtēti spēkā esošie attīstības plānošanas dokumenti. Minētais princips pēc būtības prasa, lai jaunā teritorijas attīstības plānošana iekļautos loģiskā, pakāpeniskā un ilgtspējīgā konkrētās teritorijas attīstības procesā. Tādējādi tiek saglabāta

un respektēta teritorijas identitāte, ņemot vērā gan tās vēsturisko, gan telpisko kontekstu. Tāds plānošanas process, kurā tiek ņemti vērā spēkā esošie attīstības plānošanas dokumenti, nodrošina ne tikai efektīvāku resursu izmantošanu un vides aizsardzību konkrētajā teritorijā, bet arī harmonisku kopienas attīstību.

"TIN11" teritorijas noteiktas Amatniekos, Sužos un Berģos kā teritorijas, kurās prioritāri veicama meliorācijas sistēmu izpēte un izstrādājams komplekss meliorācijas rekonstrukcijas vai pārkārtošanas projekts, kā arī veicama teritorijas inženiertehniskā sagatavošana. Tā ietvaros Sužos ir nepieciešams izstrādāt aizsargdambja projektu aizsardzībai pret ūdenslīmeņa celšanos Ķīšezerā. Savukārt ieplānotajās apbūves teritorijās ēku būvniecību var uzsākt tikai pēc minēto pasākumu īstenošanas (*sk. Garkalnes teritorijas plānojuma apbūves noteikumu 8.1. apakšnodaļas 343., 344.3. un 345. punktu. Pieejams: geolatvija.lv*).

No Lokālplānojuma teritorijas funkcionālā zonējuma izriet, ka visa apbūvējamā teritorija ir noteikta kā "TIN11" teritorija, proti, teritorija ar īpašiem noteikumiem (*sk. Noteikumu Nr. 240 1.[1] pielikuma 2. grafiku un Lokālplānojuma teritorijas funkcionālo zonējumu. Pieejams: geolatvija.lv*).

Pieteikuma iesniedzēja Lokālplānojuma attīstības plānošanas dokumentos ir atspoguļojusi un risinājusi ar vidi saistītos riskus, kas raksturīgi Sužu ciema teritorijai. Piemēram, Lokālplānojuma paskaidrojuma rakstā norādīts, ka Sužu ciema teritorijai ir nepieciešama pastiprināta aizsardzība pret plūdu risku, tādēļ ir jāizstrādā aizsargdambja projekts Ķīšezerā (*sk. Lokālplānojuma paskaidrojuma raksta 33. lp. Pieejams: geolatvija.lv*). Tomēr, pat identificējot vides riskus, kā tas ir Lokālplānojuma gadījumā, nebūtu pieļaujams tas, ka zemāka līmeņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments sašaurinātu vai pilnībā atceltu tās vides aizsardzībai noteiktās prasības, kuras iepriekšējā teritorijas attīstības plānošanas dokumentā ir pamatotas ar būtiskām vides, sociālajām vai citām interesēm.

Teritorijas plānojums ir viens no svarīgākajiem instrumentiem, ar kuru palīdzību konkrēto teritoriju var ne tikai izmantot, bet arī aizsargāt (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 9. marta sprieduma lietā Nr. 2003-16-05 secinājumu daļas 5.1. punktu*). Teritorijas attīstība neprasa sasteigtu, bet gan plānveidīgu un racionālu plānošanu, ņemot vērā visas ietekmētās intereses, tostarp dabas aizsardzību. Proti, tā nedrīkst paaugstināt vides riskus, tiecoties tikai pēc ekonomiskiem mērķiem un tādējādi pasliktinot vides stāvokli, bet gan prasa saglabāt un respektēt dabas vērtības un, vēl jo vairāk, veicināt to pozitīvu attīstību.

Tātad, jo reālāka ir teritorijas plānojumā noteiktā interese aizsargāt gruntsūdeņus no jebkādas negatīvas ar būvniecību saistītas ietekmes, jo neapšaubāmāka ir tās nozīme interešu līdzsvarošanā.

Turklāt, kā izriet no lietas materiāliem, vēl pirms Lokālplānojuma pieņemšanas valsts sabiedrības ar ierobežotu atbildību "Meliorprojekts" sertificēts speciālists informēja Pieteikuma iesniedzēju par to, ka meliorācijas sistēmu izpēti un projekta izstrādi ir lietderīgi veikt vienlaicīgi ar apbūves risinājumu, izstrādājot lokālplānojumu un detālplānojumu. Pretēji Pieteikuma iesniedzējas apgalvojumam minētais sertificētais speciālists meliorācijas sistēmas izpēti un plānojamo risinājumu pamatotību neattiecināja tikai uz lokālplānojumu, bet arī uz detālplānojumu. Konkrētajā situācijā Pieteikuma iesniedzēja ir izstrādājusi tikai Lokālplānojumu, bet ne detālplānojumu.

Tādējādi apstrīdētā rīkojuma 11.3. apakšpunkta pirmā daļa atbilst Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai.

20. Apstrīdētā rīkojuma 10.1. apakšpunktā un 11.3. apakšpunkta trešajā daļā norādīts, ka Lokālplānojums nenosaka subjektu, kuram ir pienākums izbūvēt centralizētās kanalizācijas tīklus, izstrādāt meliorācijas pārbūves vai pārkārtošanas projektu un to izbūvēt Lokālplānojuma teritorijā pirms ēku būvniecības.

Savukārt Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka teritorijas attīstības plānošanu regulējoši normatīvie akti neprasa, lai lokālplānojumā obligāti tiktu paredzēts subjekts, kas lokālplānojumu īstenos. Tādēļ arī Lokālplānojumā nav noteikts subjekts, kuram būs pienākums izbūvēt centralizētās kanalizācijas tīklus vai izstrādāt meliorācijas projektu.

Kā Satversmes tiesa jau konstatējusi iepriekš šā sprieduma 16. punktā, lokālplānojums ir vietējās pašvaldības ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kuru izstrādā noteiktai pašvaldības teritorijas daļai kāda plānošanas uzdevuma risināšanai vai teritorijas plānojuma detalizēšanai vai grozīšanai un kuru izmanto par pamatu turpmākai plānošanai, kā arī būvprojektēšanai.

Saskaņā ar Noteikumu Nr. 628 37. punktu lokālplānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos nosaka prasības teritorijas izmantošanai katrā funkcionālajā zonā un apakšzonā, apbūves parametrus katrā funkcionālajā zonā un apakšzonā, nosacījumus detālplānojumu izstrādei, ja nepieciešams, un citas prasības, aprobežojumus un nosacījumus atkarībā no katras plānojamās teritorijas īpatnības un specifikas, kā arī prasības īstenošanai. Lokālplānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi ir saistošie noteikumi. Šādas prasības pēc sava rakstura ir vispārīgas un abstraktas. Savukārt noteikums par personu, kura veiks lokālplānojuma risinājumu izbūvi, būtu individuāla un konkrēta rakstura prasība. Tādēļ šādas personas norādīšana ir nevis plānošanas tiesību jautājums, bet gan lokālplānojuma izpildes jautājums. Līdz ar to lokālplānojumā tas nav jāatspoguļo.

Tādēļ tas, ka Lokālplānojumā nav noteikts subjekts, kuram ir pienākums izbūvēt centralizētos kanalizācijas tīklus, izstrādāt meliorācijas pārbūves vai pārkārtošanas projektu un to izbūvēt Lokālplānojuma teritorijā pirms ēku būvniecības, pats par sevi nepārkāpj Lokālplānojuma izstrādi regulējošos tiesību aktus.

Tādējādi apstrīdētā rīkojuma 10.1. apakšpunkts un 11.3. apakšpunkta trešā daļa neatbilst Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai.

21. Apstrīdētā rīkojuma 10.2.1. apakšpunkta trešajā daļā norādīts, ka Lokālplānojuma risinājumi ir pretrunā ar tiesiskās vienlīdzības principu attiecībā uz tām personām, kuras Lokālplānojuma teritorijā īstenos būvniecības ieceres, sākot ar otro kārtu jeb pēc piecdesmitās dzīvojamās mājas būvniecības. Proti, personām, kuras vēlēsies īstenot būvniecības ieceres otrajā un trešajā kārtā, izvirzītās prasības būs stingrākas un nenoteiktākas, jo šīm personām var tikt liegta iespēja īstenot būvniecības ieceres atbilstoši Lokālplānojumā atļautajam zemes izmantošanas veidam.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apbūves iespējas visiem savrupmāju apbūves teritorijā esošo nekustamo īpašumu īpašniekiem ir vienādas. Lokālplānojuma īstenošana kārtās ir saistīta ar plānveidīgu, racionālu un finansējumam atbilstošu inženiertīklu ierīkošanu. Turklāt Noteikumu Nr. 628 37.4. apakšpunkts pieļauj to, ka teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos tiek ietvertas prasības un aprobežojumi atbilstoši plānojamās teritorijas īpatnībām.

Ministra argumentācija par Lokālplānojuma neatbilstību tiesiskās vienlīdzības principam ir saistīta galvenokārt ar to, ka personām, kuras vēlēsies īstenot būvniecības ieceres, sākot ar otro vai trešo kārtu, var tikt liegts saņemt būvatļauju. Proti, ja nekustamo īpašumu īpašnieki, kuri būvniecības ieceri īstenos pirmajā kārtā, nebūs izpildījuši Lokālplānojuma apbūves noteikumos ietvertās prasības attiecībā uz sadzīves kanalizācijas sistēmu, turpmāko būvatļauju saņemšana var nebūt iespējama.

Var piekrist ministra argumentam, ka nekustamo īpašumu īpašniekiem, kuri vēlēsies īstenot būvniecības ieceres Lokālplānojuma otrajā un trešajā kārtā, būtu pienākums pielāgoties citādām prasībām nekā tās, kas paredzētas attiecībā uz pirmās kārtas būvniecības iecerēm. Tomēr pašvaldībai teritorijas plānošanas jomā ir noteikta rīcības brīvība, tostarp tiesības paredzēt tās teritorijā esošo nekustamo īpašumu izmantošanas ierobežojumus. Normatīvie akti neliedz pašvaldībai plānot teritorijas attīstību, paredzot to, ka lokālplānojuma attīstība īstenosies kārtās. Piemēram, zemes ierīcības projekta izstrādes nosacījumos ir norādāma projekta īstenošanas secība, ja ierosinātājs iesniegumā lūdz projektu īstenot pa posmiem (*sk. Ministru kabineta 2016. gada 2. augusta*

noteikumu Nr. 505 "Zemes ierīcības projekta izstrādes noteikumi" 12.3. apakšpunktu kopsakarā ar 13.2. apakšpunktu).

Tāpat arī pašvaldības teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos ir nosakāmas prasības, aprobežojumi un nosacījumi atkarībā no katras plānojamās teritorijas īpatnības un specifikas, kā arī prasības īstenošanai (*sk. Noteikumu Nr. 628 37.4. apakšpunktu*). Tādējādi pašvaldība tās teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos var ietvert lokālplānojuma īstenošanas kārtību, piemēram, plānojot to kārtās vai nosakot ielu un inženiertīklu būvniecības secību. Tādā veidā tiek nodrošināts tas, lai pašvaldības teritorija tiktu attīstīta plānveidīgi un izsekojami un jo īpaši tiktu novērsts risks, ka izstrādātais plānošanas dokuments dabā ilgstoši netiek realizēts (*sk. Ministru kabineta 2024. gada 16. janvāra noteikumu Nr. 53 "Grozījumi Ministru kabineta 2014. gada 14. oktobra noteikumos Nr. 628 "Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem"" anotāciju. Pieejama: tapportals.mk.gov.lv*).

Tāpat normatīvie akti neliedz pašvaldībai teritorijas attīstības plānošanas dokumentos noteikt kārtību, kādā personas, kuras vēlēsies īstenot savrupmāju būvniecību, saņems būvatļaujas. Zemes ierīcības projekta izstrādes un apstiprināšanas procesā vietējā pašvaldība izdod administratīvo aktu vai nu par projekta apstiprināšanu, vai tā noraidīšanu (*sk. Ministru kabineta 2016. gada 2. augusta noteikumu Nr. 505 "Zemes ierīcības projekta izstrādes noteikumi" 11.6. apakšpunktu*). Tādējādi tas vien, ka normatīvie akti paredz kārtību, kādā persona var saņemt atļauju zemes ierīcības projekta izstrādes īstenošanai, pats par sevi nenozīmē to, ka pašvaldība nevarētu tās teritorijā, pamatojoties uz pieņemto plānošanas dokumentu, aizliegt konkrētu zemes ierīcības projektu īstenošanu.

Tas apstāklis, ka Lokālplānojuma attīstība ir plānota kārtās, pats par sevi nenozīmē, ka Lokālplānojums paredzētu nepamatoti nevienlīdzīgu attieksmi.

Līdz ar to apstrīdētā rīkojuma 10.2.1. apakšpunkta trešā daļa neatbilst Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai.

22. Ja lokālplānojumā ir konstatēta neatbilstība tādiem teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem kā teritorijas plānojums vai ilgtspējīgas attīstības stratēģija, tā apturēšana ir ne tikai tiesiski pamatota, bet arī nepieciešama. Tādējādi tiek sekmēta teritorijas attīstības plānošanas principu, tostarp savstarpējās saskaņotības principa, ievērošana, veicināta pēctecīga teritorijas attīstības plānošana un nodrošināta Teritorijas attīstības plānošanas likuma mērķa īstenošana praksē. Apturot šādu lokālplānojumu, uzraudzības institūcija faktiski atjauno sistēmas līdzsvaru un aizsargā teritorijas plānošanas tiesisko stabilitāti.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka ministrs ievērojis gan tiesību normās noteikto kompetenci, gan kopumā arī pašvaldības darbības tiesiskuma pārraudzības procedūru. Proti, konkrētajā gadījumā Lokālplānojuma apturēšana bija nepieciešama, lai novērstu neatgriezeniskas sekas vidē un teritorijas attīstībā. Ja Lokālplānojums tiktu piemērots, kamēr vēl nav tiesiski izvērtēts tā saturs, tiktu uzsākta apbūve, infrastruktūru izbūve, kā arī veiktas citas darbības, kas pēc būtības neseko Stratēģijā un Garkalnes teritorijas plānojumā noteiktajiem mērķiem un prasībām. Tātad apstrīdētais rīkojums, novēršot minētos riskus, kalpo kā līdzeklis kvalitatīvas un juridiski pamatotas plānošanas procesa uzraudzības nodrošināšanai.

Ņemot vērā konstatēto Lokālplānojuma risinājumu neatbilstību normatīvo aktu prasībām, Lokālplānojumā pieļautie pārkāpumi ir atzīstami par būtiskiem un tā darbība ir apturēta pamatoti.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

atzīt viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministra 2024. gada 21. augusta rīkojumu Nr. 1-2/105 "Par Ropažu novada pašvaldības domes 2024. gada 15. maija saistošo noteikumu Nr. 22/24 "Nekustamo īpašumu "Remeikas-1" un "Remeiku plānotie grāvji", Sužos, Garkalnes pagastā, Ropažu novadā, lokālplānojuma, grozot teritorijas plānojumu, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi un grafiskā daļa" darbības apturēšanu" par atbilstošu Teritorijas attīstības plānošanas likuma 27. panta trešajai daļai.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.
Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Kucina

TIESĪBU AKTU RĀDĪTĀJS

lpp.

I. Latvijas tiesību akti

1. Konstitucionālas nozīmes tiesību akts

Latvijas Republikas Satversme
(pieņemta 15.02.1922.) 50, 84, 279, 312, 406, 417, 418, 420, 428, 436, 444, 449, 451–453
Ievads 166, 334, 335, 415–418, 422, 426–430, 433, 435, 436, 443, 451, 452, 454, 474
1. pants 35, 218, 219, 222, 224, 227, 228, 230–232, 234, 251, 253, 254, 256–260, 266–268, 272, 275, 277, 289, 297, 300, 304, 305, 309, 320, 321, 440, 442–444, 448, 450–452, 455, 457, 460, 466, 467
4. pants 415, 416, 418, 419, 422, 426–430, 433, 435, 443, 451–454
18. pants 428
58. pants 233
64. pants 11, 12, 14–21, 32
66. pants 236
85. pants 11, 33, 75, 101, 128, 191, 218, 256, 304, 323, 350, 399, 415, 455
91. pants
pirmais teikums 33–37, 40, 43, 46, 48, 49, 64, 66, 70, 73, 74, 128, 130, 131, 133, 136, 138, 139, 141, 143, 149, 155, 183, 187, 189, 190
92. pants 109, 350–352, 355, 356, 361, 367, 368, 372, 373, 386, 387, 389, 390, 397, 398
trešais teikums 101–103, 105, 107–114, 116, 119–124, 127, 298
93. pants 113, 122
94. pants 122
100. pants 75–77, 80, 82–84, 94, 95, 98, 419, 435
101. pants 218, 219, 222, 224, 227, 228, 230–232, 234, 253, 254, 467
pirmā daļa 89, 399, 400, 402–406, 412, 414
otrā daļa 89

105. pants 11, 12, 14–20, 32, 36, 37, 49, 131, 156, 191, 193, 195–200, 202–204, 307, 310, 321, 322, 350, 351, 354, 357, 361, 372–374
pirmais un trešais teikums 33–35, 37, 40, 43, 46, 48–50, 64, 74, 256, 258–260, 265–268, 272, 273, 275–277, 289, 297–300
pirmais, otrais un trešais teikums 128, 130, 136, 137, 139, 141, 143, 147, 149, 155–157, 183, 190, 214–217, 304, 305, 308–310, 312, 320, 321, 357, 374, 375, 386, 398
106. pants 322
pirmais teikums 399, 400, 402–406, 412, 414
111. pants 160
114. pants 99, 419, 426, 427, 436, 437, 440, 443, 444, 447, 448, 450, 452
115. pants 323, 326, 327, 333–335, 337, 338, 341, 342, 347–349, 456, 481
116. pants 303

2. Likumi

Administratīvā procesa likums
(pieņemts 25.10.2001.) 329, 353, 355, 357, 361, 362, 364, 368, 386, 389, 458, 473
59. pants 391
67. pants 394
107. pants 391, 397
112.[1] pants 397
145. pants 397
150. pants 391
188. pants 397
250. pants 404

Attīstības plānošanas sistēmas likums
(pieņemts 08.05.2008.) 342, 474, 475

Azartspēļu un izložu likums
(pieņemts 17.11.2005.) 307

Bērnu tiesību aizsardzības likums
(pieņemts 19.06.1998.) 171

Būvniecības likums
(pieņemts 09.07.2013.) 457, 473

Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likums
(pieņemts 05.05.2016.) 409

Civillikums
(pieņemts 28.01.1937.) 18, 27, 257, 288
1635. pants 114, 124
19. nodaļa *(2347.–2393. pants)* 124

Civilprocesa likums
(pieņemts 14.10.1998.) 114, 115, 263, 278, 279
406.[1] pants 273

Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums
(pieņemts 04.06.2009.) 196, 197, 202, 205, 206

Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums
(pieņemts 29.01.2004.) 89

Elektroenerģijas tirgus likums
(pieņemts 05.05.2005.) 12, 21, 25, 29, 350, 351, 356, 358, 363, 370, 375, 376, 379–381, 383
31.[2] panta trešā daļa 350–398
32. panta piektā daļa 11–24, 32

Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums
(pieņemts 12.07.2010.) 416, 419, 422, 431, 444, 445, 449

Enerģētikas likums
(pieņemts 03.09.1998.) 13, 21, 23

Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums
(pieņemts 22.10.2015.) 63

Grāmatvedības likums
(pieņemts 10.06.2021.) 63

Grozījumi Civilprocesa likumā
(pieņemts 06.06.2024.) 278

Grozījumi Civilprocesa likumā
(pieņemts 27.02.2025.) 279

Grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā
(pieņemts 30.01.2020.) 350, 358, 381

Grozījumi Enerģētikas likumā
(pieņemts 11.02.2016.) 23

Grozījumi Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumā *(pieņemts 04.12.2008.)* 399

Grozījumi Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumā *(pieņemts 12.12.2024.)* 399, 403, 412, 413

Grozījumi Krimināllikumā *(pieņemts 15.05.2015.)* 171, 172

Grozījumi likumā "Par akcīzes nodokli" *(pieņemts 04.12.2024.)* 177

Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" *(pieņemts 30.09.2021.)* 257

Grozījumi likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību" *(pieņemts 13.06.2024.)* 258, 278–280

Grozījumi likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" *(pieņemts 15.05.2015.)* 172

Grozījumi likumā "Par valsts kompensāciju cietušajiem" *(pieņemts 08.11.2007.)* 101

Grozījumi likumā "Par valsts kompensāciju cietušajiem" *(pieņemts 14.11.2008.)* 101

Grozījumi likumā "Par valsts kompensāciju cietušajiem" *(pieņemts 11.06.2009.)* 101

Grozījumi likumā "Par valsts kompensāciju cietušajiem" *(pieņemts 01.12.2009.)* 101

Grozījumi likumā "Par valsts kompensāciju cietušajiem" *(pieņemts 15.11.2012.)* 102, 103, 105, 107, 118

Grozījumi Nekustamā īpašuma valsts kadastra likumā *(pieņemts 13.06.2024.)* 266, 279

Grozījumi Pašvaldības domes vēlēšanu likumā *(pieņemts 20.06.2021.)* 218

Grozījumi Pašvaldību likumā
(pieņemts 06.12.2023.) 252

Grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā
(pieņemts 04.10.2018.) 67

Grozījumi Politisko partiju likumā
(pieņemts 23.06.2022.) 98

Grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā
(pieņemts 22.06.2023.) 75, 84

Grozījumi Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā *(pieņemts 19.12.2019.)* 218

Grozījumi Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumā
(pieņemts 18.01.2024.) 416, 418
6. pants 415–454

Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā *(pieņemts 11.01.2024.)* 128–131, 133, 136, 137, 139, 141, 144, 146, 149–151, 157–161, 163–165, 167, 171, 174–176, 179, 183, 304, 305
12. pants 304–322

Grozījumi Uzņēmumu ienākuma nodokļa likumā *(pieņemts 07.12.2023.)* 33, 34

Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likums
(pieņemts 15.06.2006.) 399, 400, 403–406, 412, 413
4. panta 4. punkts 399–414

Komercdarbības atbalsta kontroles likums
(pieņemts 19.06.2014.) 366

Kredītiestāžu likums
(pieņemts 05.10.1995.) 69

Krimināllikums
(pieņemts 17.06.1998.) 114, 115, 171, 172, 176, 177, 410
X nodaļa *(80.–95.[2] pants)* 98
221. pants 171
221.[6] pants 172

Kriminālprocesa likums
(pieņemts 21.04.2005.) 114, 115
95. pants 125

Likums par budžetu un finanšu vadību
(pieņemts 24.03.1994.) 219–221, 225, 235–239, 243, 246–248

Meliorācijas likums
(pieņemts 14.01.2010.) 485

Nekustamā īpašuma valsts kadastra likums
(pieņemts 01.12.2005.) 258, 262, 263, 264, 266, 269, 271, 279–282, 284, 292, 301
pārejas noteikumu 43.[1], 43.[2] un 43.[3] punkts 256–303

Ostu likums
(pieņemts 22.06.1994.) 277

Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli
(pieņemts 07.03.2013.) 440

Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību *(pieņemts 07.07.1992.)* 257–260, 272, 289
38. panta otrās daļas otrais teikums un 42. panta septītā daļa 256–303

Par ietekmes uz vidi novērtējumu
(pieņemts 14.10.1998.) 337, 339

Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību
(pieņemts 15.10.1998.) 172, 177

Par Latvijas Republikas 1937. gada Civillikumu *(pieņemts 14.01.1992.)* 257

Par nodokļiem un nodevām
(pieņemts 02.02.1995.) 392

Par pašvaldību budžetiem
(pieņemts 29.03.1995.) 219, 220, 235, 237, 239–242, 247, 248

Par pašvaldību finanšu stabilizēšanu un pašvaldību finansiālās darbības uzraudzību
(pieņemts 21.05.1998.; spēkā līdz 31.12.2024.) 219, 220, 248, 249

Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem
(pieņemts 19.10.2000.) 21

Par valsts budžetu 2023. gadam un budžeta ietvaru 2023., 2024. un 2025. gadam *(pieņemts 09.03.2023.; spēkā līdz 31.12.2025.)* 221, 240, 242

Par valsts budžetu 2024. gadam un budžeta ietvaru 2024., 2025. un 2026. gadam *(pieņemts 09.12.2023.)* 219, 243, 250

Par valsts kompensāciju cietušajiem *(pieņemts 18.05.2006.)* 101–107, 109, 110, 112, 115, 116, 118–120, 125, 126

7. panta pirmā daļa un 7.[1] panta ceturtā daļa 101–127

Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju *(pieņemts 21.06.1995.)* 202, 204–206

Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību *(pieņemts 26.05.2005.)* 437

Pašvaldības domes deputāta statusa likums *(pieņemts 17.03.1994.)* 239

Pašvaldības domes vēlēšanu likums *(pieņemts 13.06.1994.; likuma nosaukums līdz 30.06.2009. – Pilsētas domes, rajona padomes un pagasta padomes vēlēšanu likums; no 01.06.2009.–14.01.2021. – Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums)* 89, 218, 222, 224, 227

1. panta trešās daļas 2. punkts 218–255

Pašvaldību likums *(pieņemts 20.10.2022)* 219, 220, 224, 228–230, 233–235, 239, 244, 246–248, 250–252, 254, 255, 337, 467, 469, 474

66. panta pirmā daļa 455, 457, 460, 466, 467

Patērētāju tiesību aizsardzības likums *(pieņemts 18.03.1999.)* 15, 46, 65, 67–69

Piespiedu dalītā īpašuma privatizētajās daudzdzīvokļu mājās izbeigšanas likums *(pieņemts 25.11.2021.)* 270, 272

Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likums *(pieņemts 19.07.1995.)* 90

Politisko partiju likums *(pieņemts 22.06.2006.)* 97, 98

Priekšvēlēšanu aģitācijas likums
(pieņemts 29.11.2012.)
1. pants ... 82
5.[1] pants ... 75–100

Radio un televīzijas likums
(pieņemts 24.08.1995.; spēkā līdz 10.08.2010.) ... 418, 431

Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likums *(pieņemts 20.06.2024.)* ... 219–221, 224, 226, 229, 235, 242, 250
1. un 4. pants ... 218–255

Rīgas brīvostas likums
(pieņemts 09.03.2000.) ... 277

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likums
(pieņemts 19.11.2020.) ... 415, 416, 418, 419, 423, 425–427, 431, 432, 435, 440, 443, 444, 446, 447, 449
3. panta septītā daļa un
8. panta ceturtā daļa ... 415–454

Saeimas kārtības rullis
(pieņemts 28.07.1994.) ... 50, 84, 159, 234, 279, 312, 406, 449

Satversmes tiesas likums
(pieņemts 05.06.1996.)
16. pants ... 11, 33, 75, 101, 128, 191, 218, 256, 304, 323, 350, 399, 415, 430, 455, 467
17. pants ... 11, 33, 75, 101, 128, 191, 218, 256, 304, 323, 350, 399, 415, 455
19. pants ... 218, 230
19.[1] pants ... 11, 101, 191, 399
19.[2] pants ... 33, 75, 82, 128, 256, 304, 323, 350, 367
22. pants ... 35, 130, 193, 259
28. pants ... 256, 415
28.[1] pants ... 11, 33, 75, 101, 128, 191, 218, 304, 323, 350, 399, 455
29. pants ... 82, 94, 231, 253, 356, 367, 368, 398, 403, 404, 430, 453
30.–32. pants ... 32, 73, 94, 120, 190, 216, 253, 299, 320, 349, 398, 414, 453, 490
31. pants ... 348
32. pants ... 119, 215, 280, 297, 348, 413, 453

Sugu un biotopu aizsardzības likums
(pieņemts 16.03.2000.) 330, 332, 344–347

Tabakas izstrādājumu, tabakas aizstājējproduktu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likums
(pieņemts 21.04.2016.; līdz 07.02.2024. likuma nosaukums – Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likums) 128–130, 144, 146, 157, 161, 163, 171, 173, 183–185, 187–189, 304–306, 308, 309, 312, 316, 318–321

3. panta pirmās daļas 8. punkts, otrās daļas 4. punkts, piektās daļas 3. punkts un 5.[1] daļas 3. punkts un pielikums 128–190

10. panta otrās daļas 17. punkts 304–322

Teritorijas attīstības plānošanas likums
(pieņemts 13.10.2011.) 329, 338, 342, 458, 461, 467–476, 478, 479, 481, 482, 484, 489

27. panta trešā daļa 455, 457, 460, 466, 467, 471, 478, 481, 484, 487–490

Ūdens apsaimniekošanas likums
(pieņemts 12.09.2002.) 483

Ugunsdrošības un ugunsdzēsības likums
(pieņemts 24.10.2002.; spēkā līdz 12.11.2025.) 406, 407, 409

Uzņēmumu ienākuma nodokļa likums
(pieņemts 28.07.2017.) 33, 37, 38, 40, 49, 50, 52, 57, 63, 65, 68, 70

4.[1] panta pirmā, otrā un ceturtā daļa, 17. panta 7.[1] daļa un pārejas noteikumu 52. punkts 33–74

Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums *(pieņemts 02.06.2005.)* 252

Zemes ierīcības likums
(pieņemts 14.09.2006.) 464

3. Ministru kabineta noteikumi

Dzeramā ūdens obligātās nekaitīguma un kvalitātes prasības, monitoringa un kontroles kārtība
(26.09. 2023. noteikumi Nr. 547) 483

Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumi *(21.01.2014. noteikumi Nr. 50; spēkā līdz 09.11.2023.)* 14, 17, 22, 24, 28, 29, 31
113. punkts 11–32

Grozījumi Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumos Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" *(17.09. 2013. noteikumi Nr. 817)* 191, 206, 207

Grozījumi Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumos Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu" *(19.11. 2019. noteikumi Nr. 524)* 192, 198, 213

Grozījumi Ministru kabineta 2014. gada 14. oktobra noteikumos Nr. 628 "Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem" *(16.01.2024. noteikumi Nr. 53)* 472, 489

Grozījumi Ministru kabineta 2015. gada 15. septembra noteikumos Nr. 524 "Kārtība, kādā nosaka, aprēķina un uzskaita katra dzīvojamās mājas īpašnieka maksājamo daļu par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem" *(31.08. 2021. noteikumi Nr. 589)* 192, 194, 195, 198, 210, 213

Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi *(16.03.2010. noteikumi Nr. 264)* 330, 331, 346, 347

Kadastrālās vērtēšanas noteikumi *(18.02.2020. noteikumi Nr. 103)* 259, 262, 265, 271, 281, 282, 301
40. un 42. punkts 256–303

Kadastrālo vērtību bāze universālās kadastrālās vērtības aprēķinam *(17.12.2024. noteikumi Nr. 888)* 280

Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu *(09.12.2008. noteikumi Nr. 1013)* 191–193, 196–198, 200, 202–204, 206, 207, 210, 212–215
19.[1] 2. apakšpunkts *(redakcijā, kas spēkā no 01.10.2013. –21.11. 2019.)* 191–217

Kārtība, kādā nosaka, aprēķina un uzskaita katra dzīvojamās mājas īpašnieka maksājamo daļu par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem *(15.09.2015. noteikumi Nr. 524)* 192–194, 196–203, 207, 210, 212, 213, 215

11.2. apakšpunkts *(redakcijā, kas bija spēkā no 30.09.2015.–02.09.2021.)* 191–217

Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums *(23.03.2004. noteikumi Nr. 157)* 339–341, 343, 344

Kredītriska pārvaldīšanas noteikumi *(18.12.2023. noteikumi Nr. 265)* 68

Nekustamā īpašuma lietošanas mērķu klasifikācija un nekustamā īpašuma lietošanas mērķu noteikšanas un maiņas kārtība *(20.06.2006. noteikumi Nr. 496)* 290, 291

Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību *(16.03.2010. noteikumi Nr. 262; zaudējuši spēku 11.09.2020.)* 351, 354, 370

Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību *(02.09.2020. noteikumi Nr. 560)* 350, 352, 353, 357, 362, 373, 378, 379, 381, 389, 390, 393, 394, 394

48.5., 48.8. un 60.1. apakšpunkts *(redakcijā, kas spēkā līdz 31.03.2022.)* 350–398

Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem *(14.10.2014. noteikumi Nr. 628)* 330, 456, 471, 472, 475, 479, 487–489

Noteikumi par regulējamiem sabiedrisko pakalpojumu veidiem *(27.10.2009. noteikumi Nr. 1227)* 21

Noteikumi par speciālo atļauju (licenci) patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniegšanai *(29.03.2011. noteikumi Nr. 245)* 69

Publiskas personas zemes nomas un apbūves tiesības noteikumi *(19.06.2018. noteikumi Nr. 350)* 290

Uzņēmumu ienākuma nodokļa likuma normu piemērošanas noteikumi *(14.11.2017. noteikumi Nr. 677)* 65

Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas nolikums *(03.09.2024. noteikumi Nr. 586)* 468

Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi *(30.04.2013. noteikumi Nr. 240)* 456, 457, 478, 481, 484, 486

Zāļu reģistrēšanas kārtība *(09.05.2006. noteikumi Nr. 376)* 146, 188

Zemes ierīcības projekta izstrādes noteikumi *(02.08.2016. noteikumi Nr. 505)* 488, 489

4. Pašvaldību saistošie noteikumi

Nekustamo īpašumu "Remeikas-1" un "Remeiku plānotie grāvji", Sužos, Garkalnes pagastā, Ropažu novadā, lokālplānojuma, grozot teritorijas plānojumu, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi un grafiskā daļa *(Ropažu novada pašvaldības domes 15.05.2024. saistošie noteikumi Nr. 22/24)* 455

Lokālplānojums nekustamajiem īpašumiem "Remeikas-1" un "Remeiku plānotie grāvji", Sužos, Garkalnes pagastā, Ropažu novadā 455–466, 471–473, 477, 478, 480–490

Par Jūrmalas pilsētas Teritorijas plānojuma grafiskās daļas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu apstiprināšanu *(Jūrmalas pilsētas domes 11.10.2012. saistošie noteikumi Nr. 42)* 323

Par Jūrmalas pilsētas teritorijas plānojuma grozījumu grafiskās daļas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu apstiprināšanu *(Jūrmalas pilsētas domes 24.03.2016. saistošie noteikumi Nr. 8)*

Jūrmalas pilsētas teritorijas plānojuma grozījumu grafiskā daļas un teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi *(redakcijā, kas spēkā līdz 05.02.2024.)* 349

Par Jūrmalas valstspilsētas teritorijas plānojuma grozījumu, grafiskās daļas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu apstiprināšanu *(Jūrmalas valstspilsētas domes 25.01.2024. saistošie noteikumi Nr. 2)* 323–330, 332–335, 337–341, 345–348

Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi 323, 327, 329, 349

2411., 2412. un 2413. punkts un grafiskā daļa 323–349

Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžetu 2023. gadam *(Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes 10.02.2023. saistošie noteikumi Nr. 1)* 238

Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžetu 2024. gadam *(Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības 07.03.2024. saistošie noteikumi Nr. 2)* 243

Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības nolikums *(Rēzeknes pilsētas domes 01.09.2005. saistošie noteikumi Nr. 13)* 237

5. Citi tiesību akti

Ministru kabineta dokumenti

Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības finanšu situāciju un valsts budžeta aizdevumu finanšu situācijas stabilizēšanai *(Ministru kabineta 13.02.2024. protokollēmums Nr. 7)* 219, 221, 223, 225, 242, 243, 246, 250

Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādnēm 2018.–2021. gadam *(Ministru kabineta 24.05.2017. rīkojums Nr. 245)* 52

Ministrijas dokumenti

[Par Pašvaldību finanšu stabilizācijas pieteikumu izskatīšanas un finanšu stabilizācijas projektu saskaņošanas pastāvīgās komisijas izveidošanu] *(Finanšu ministrijas 03.10.2023. rīkojums Nr. 334)* 219, 248

Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes priekšsēdētāja Aleksandra Bartaševičaatstādināšanu no amata pienākumu pildīšanas *(vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra 02.11.2023. rīkojums Nr. 1-2/6275)* 247

Par Ropažu novada pašvaldības domes 2024. gada 15. maija saistošo noteikumu Nr. 22/24 "Nekustamo īpašumu "Remeikas-1" un "Remeiku plānotie grāvji", Sužos, Garkalnes pagastā, Ropažu novadā, lokālplānojuma, grozot teritorijas plānojumu, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi un grafiskā daļa" darbības apturēšanu *(viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministra 21.08.2024. rīkojums Nr. 1-2/105)* 455–490

Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas padomes dokuments

Elektroenerģijas sadales sistēmas pakalpojumu tarifu aprēķināšanas metodika *(28.11.2022. lēmums Nr. 1.41)* 25

Pašvaldību dokumenti

Garkalnes novada telpiskās attīstības stratēģija 2008.–2030. gadam 458

Garkalnes novada teritorijas plānojums 2013.–2024. gadam ar 2015. gada grozījumiem 456, 459, 462, 478, 480–482, 484, 490

Garkalnes teritorijas plānojuma apbūves noteikumi 456, 459, 478, 480, 482, 486

Jūrmalas pilsētas attīstības stratēģija 2010.–2030. gadam 328, 333, 340, 342, 343, 347

Par budžeta un kapitālinvestīciju programmas procesu Rēzeknes valsts pilsētas pašvaldībā *(Rēzeknes pašvaldības domes 10.11.2022. noteikumi)* 237

Par finanšu stabilizācijas pieteikumu *(Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes 01.09.2023. lēmums Nr. 968)* 219, 245, 248

Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes saistošo noteikumu Nr. 2 "Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības budžetu 2024. gadam" apstiprināšanu *(Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības 07.03.2024. lēmums Nr. 1138)* 243

Par rīcības plāna apstiprināšanu *(Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes 10.08.2023. lēmums Nr. 940)* 245

Ropažu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2022.–2038. gadam 456, 458–460, 462, 474, 476–478, 481, 482, 490

II. Starptautiskie tiesību akti

1. Starptautiskie līgumi

Bērnu tiesību konvencija *(ANO; pieņemta 20.11.1989.; Latvijā spēkā no 14.05.1992.)* 312

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija *(EP; pieņemta 04.11.1950.; Latvijā spēkā no 27.06.1997.)* 437
2. pants 113, 123, 124
6. pants 356, 387, 388
10. pants 83, 84
13. pants 123
1. protokola 1. pants 310, 311

Eiropas konvencija par kompensāciju vardarbīgu noziegumu upuriem *(EP; pieņemta 24.11.1983.)* 124, 125

Eiropas vietējo pašvaldību harta *(EP; pieņemta 15.10.1985.; Latvijā spēkā no 01.04.1997.)* 233
3. pants
1. punkts 233
4. pants
ceturtā daļa 455, 457, 460, 466, 467, 469
8. pants 233, 455, 457, 460, 466–469
3. punkts 247, 255

Konvencija par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu *(ANO; pieņemta 18.12.1979.; Latvijā spēkā no 14.05.1992.)* 312

Pasaules Veselības organizācijas Vispārējā konvencija par tabakas uzraudzību *(pieņemta 21.05.2003.; Latvijā spēkā no 11.05.2005.)* 136, 142, 144, 163, 173, 306, 312, 313, 316

Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām *(ANO; pieņemts 16.12.1966.; Latvijā spēkā no 14.07.1992.)* 312

Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām *(ANO; pieņemts 16.12.1966.; Latvijā spēkā no 14.07.1992.)*
25. pants 98
27. pants 99

Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību (Minoritāšu konvencija) *(EP; pieņemta 01.02.1995.; Latvijā spēkā no 01.10.2005.)* 99, 421, 437, 438, 440

2. Eiropas Savienības dokumenti

Pamatdokumenti

Līgums par Eiropas Savienības darbību *[parakstīts 25.03.1957.; līdz 01.12.2009. – Eiropas Kopienas dibināšanas līgums (Romas līgums)]* 141, 173
34. pants.....135, 142, 150, 160, 182
36. pants..... 142, 182
III sadaļa "Lauksaimniecība un zivsaimniecība" *(38.–44. pants)* 372
107. pants 354, 366, 369, 382
108. pants 354, 358, 369–371, 381

Eiropas Savienības Pamattiesību harta *(pieņemta 07.12.2000.)*
39. pants.....89
40. pants.....89
48. pants..... 369, 371

Regula

Padomes regula (ES) 2015/1589, ar ko nosaka sīki izstrādātus noteikumus Līguma par Eiropas Savienības darbību 108. panta piemērošanai (kodificēta redakcija) *(pieņemta 13.07.2015.)* 369, 370

Direktīvas

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2001/83/EK par Kopienas kodeksu, kas attiecas uz cilvēkiem paredzētām zālēm *(pieņemta 06.11.2001.)* 146, 188

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2009/28/EK par atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanu un ar ko groza un sekojoši atceļ direktīvas 2001/77/EK un 2003/30/EK *(pieņemta 23.04.2009.; atcelta no 01.07.2021.)* 359

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI *(pieņemta 25.10.2012.)* 125

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2014/40/ES par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz tabakas pārdošanu un ar ko atceļ direktīvu 2001/37/EK *(pieņemta 03.04.2014.)* 132, 136, 139, 141, 142, 144, 149, 160, 165, 173, 174, 182, 185

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (ES) 2018/2001 par no atjaunojamajiem energoresursiem iegūtas enerģijas izmantošanas veicināšanu (Atjaunojamo energoresursu direktīva) *(pieņemta 11.12.2018.)* 369

Padomes direktīva 2004/80/EK par kompensāciju noziegumos cietušajiem *(pieņemta 29.04.2004.)* 102–104, 106, 108–110, 115–118, 120

Padomes direktīva (ES) 2022/2523 par globāla minimāla nodokļu līmeņa nodrošināšanu starptautisku uzņēmumu grupām un lielām vietējām grupām Savienībā *(pieņemta 14.12.2022.)* 62

Lēmums

Komisijas Lēmums valsts atbalsta lietā Nr. SA.43140 (2015/NN) "Atbalsts atjaunojamo energoresursu enerģijai un koģenerācijai" *(pieņemts 24.04.2017.)* 369–371, 377

3. Citi starptautisko tiesību dokumenti

Pasaules Veselības organizācijas dokumenti

Guidelines for Drinking-Water Quality: Small Water Supplies. World Health Organization, 2022 483

Hooking the Next Generation: How the Tobacco Industry Captures Young Customers. World Health Organization, 2024 177

Pasaules Veselības organizācijas konstitūcija 312

WHO Clinical Treatment Guideline for Tobacco Cessation in Adults. World Health Organization, 2024 ..... 171, 188

WHO FCTC Urges Parties to Prohibit Ingredients Used to Increase Product Attractiveness and Palatability. World Health Organization, 2025 174

WHO Framework Convention on Tobacco Control. Guidelines for implementation of Article 8, 2013 ..... 313, 316

WHO Report on the Global Tobacco Epidemic. World Health Organization, 2023.....164

WHO Report on the Scientific Basis of Tobacco Product Regulation: Ninth Report of a WHO Study Group. – Geneva: World Health Organization, 2023 .....137, 164, 165, 168, 170

Eiropas Padomes dokumenti

Eiropas vietējo pašvaldību hartas paskaidrojošā ziņojums: *Explanatory Report to the European Charter of Local Self-Government* 247, 468, 469

Par kompensāciju vardarbīgu noziegumu upuriem *(Ministru komitejas 28.09.1977. rezolūcija Nr. 27)* 124, 125

Recommendation of the Committee of Ministers to member States on supervision of local authorities' activities. Adopted by the Committee of Ministers on 4 April 2019 at the 1343rd meeting of the Ministers' Deputies 233

Resisting Disinformation. Ten Building Blocks to Strengthen Information Integrity. Council of Europe, 2025 441

Thematic Commentary No. 3. The Language Rights of Persons Belonging to National Minorities Under the Framework Convention. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 2012 438

The Framework Convention: a Key Tool to Managing Diversity Through Minority Rights.....437

Towards a New Democratic Pact for Europe. Report of the Secretary General of the Council of Europe. Steering Committee on Media and Information Society, Council of Europe, 2025.....441

Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību paskaidrojošais ziņojums: *Explanatory Report to the Framework Convention for the Protection of National Minorities (pieņemts 01.02.1995.)*..... 437, 438

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) dokuments

Report on the Linguistic Rights of Persons Belonging to National Minorities in the OSCE Area. The Hague: OSCE, 1999.....437

Eiropas Savienības dokumenti

Eiropas Komisijas paziņojums par nelikumīga un nesaderīga valsts atbalsta atgūšanu (2019/C 247/01) *(pieņemts 23.07.2019.)* 371

Eiropas Komisijas Veselības, vides un jaunā riska zinātniskās komitejas atzinums par elektroniskajām cigaretēm: *Opinion on Electronic Cigarettes. Scientific Committee on Health, Environmental and Emerging Risks*, 2021....186

Eiropas Parlamenta 2025. gada 23. janvāra rezolūcija par Krievijas īstenoto dezinformāciju un vēstures falsificēšanu, lai attaisnotu savu agresijas karu pret Ukrainu (2024/2988(RSP) 93

Eiropas zaļais kurss (COM/2019/640) *(Eiropas Komisijas 11.12.2019. paziņojums)*....385

Pamatnostādnes par valsts atbalstu klimata, vides aizsardzības un enerģētikas pasākumiem (2022) (2022/C 80/01) *(Eiropas Komisijas 18.02.2022. paziņojums)* 385

JUDIKATŪRAS UN TIESU PRAKSES RĀDĪTĀJS

lpp.

I. Latvijas tiesu nolēmumi

1. Latvijas Republikas Satversmes tiesas nolēmumi

Spriedumi

1998. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. 04-04(97) 236
2000. gada 24. marta spriedums lietā Nr. 04-07(99) 251
2001. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2001-04-0103 451
2002. gada 24. decembra spriedums lietā Nr. 2002-16-03 21
2003. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2002-20-0103 440
2004. gada 9. marta spriedums lietā Nr. 2003-16-05 ..... 347, 486
2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103 ..... 215, 319
2005. gada 22. decembra spriedums lietā Nr. 2005-19-01 ..... 206, 312, 377
2007. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2007-12-03 336
2008. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr. 2007-11-03 ..... 349, 482
2008. gada 3. aprīļa spriedums lietā Nr. 2007-23-01 54
2008. gada 24. septembra spriedums lietā Nr. 2008-03-03 482
2009. gada 13. februāra spriedums lietā Nr. 2008-34-01 283
2009. gada 15. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-36-01 ..... 283, 295
2009. gada 6. jūlija spriedums lietā Nr. 2008-38-03 ..... 335, 337
2010. gada 22. februāra spriedums lietā Nr. 2009-45-01 83
2010. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-01-01 ..... 172, 315
2010. gada 6. decembra spriedums lietā Nr. 2010-25-01 309
2011. gada 27. janvāra spriedums lietā Nr. 2010-22-01 ..... 260, 284, 293, 296
2011. gada 24. februāra spriedums lietā Nr. 2010-48-03 ..... 335, 481
2011. gada 12. maija spriedums lietā Nr. 2010-56-03 344
2011. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2010-70-01 59
2011. gada 19. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-71-01 ..... 159, 309
2011. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2011-03-01 59

2012. gada 3. februāra spriedums lietā Nr. 2011-11-01 236
2012. gada 2. maija spriedums lietā Nr. 2011-17-03 ..... 280, 453
2012. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01 112
2013. gada 10. maija spriedums lietā Nr. 2012-16-01 ..... 190, 368
2014. gada 7. jūlija spriedums lietā Nr. 2013-17-01 ..... 172, 315
2014. gada 9. oktobra spriedums lietā Nr. 2013-19-03 ..... 336, 482
2014. gada 10. oktobra spriedums lietā Nr. 2014-04-03 475
2014. gada 12. decembra spriedums lietā Nr. 2013-21-03 311
2014. gada 29. decembra spriedums lietā Nr. 2014-06-03 114
2015. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2014-11-0103 ..... 58, 59, 61
2015. gada 3. jūlija spriedums lietā Nr. 2014-12-01 55
2015. gada 13. oktobra spriedums lietā Nr. 2014-36-01 ..... 25, 52
2015. gada 14. oktobra spriedums lietā Nr. 2015-05-03 22
2015. gada 8. decembra spriedums lietā Nr. 2015-07-03 ..... 211, 288
2016. gada 15. novembra spriedums lietā Nr. 2015-25-01 387
2017. gada 10. februāra spriedums lietā Nr. 2016-06-01 390
2017. gada 7. marta spriedums lietā Nr. 2016-07-01 384
2017. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2016-23-03 ..... 232, 467
2017. gada 6. oktobra spriedums lietā Nr. 2016-24-03 ..... 336–340, 481
2017. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. 2017-07-01 411
2017. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2017-02-03 ..... 21, 313, 336
2018. gada 12. aprīļa spriedums lietā Nr. 2017-17-01 ..... 260, 275, 283, 293, 297
2018. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-25-01 86
2018. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-32-05 ..... 233, 247
2018. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-30-01 112
2018. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-33-03 21
2018. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2017-35-03 72
2018. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2018-04-01 ..... 54, 55, 58, 290
2018. gada 14. decembra spriedums lietā Nr. 2018-09-0103 232

2019. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2018-08-03 119
2019. gada 6. marta spriedums lietā Nr. 2018-11-01 ..... 51, 158
2019. gada 18. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-16-03 378
2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01 ..... 434, 436, 437
2019. gada 11. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-12-01 159
2019. gada 13. novembra spriedums lietā Nr. 2018-22-01 ..... 318, 433, 436
2019. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2019-01-01 120
2019. gada 23. decembra spriedums lietā Nr. 2019-08-01 387
2020. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. 2019-05-01 ..... 27, 57, 177, 318, 374
2020. gada 12. marta spriedums lietā Nr. 2019-11-01 160
2020. gada 20. marta spriedums lietā Nr. 2019-10-0103 ..... 22, 25, 27, 372
2020. gada 16. jūlija spriedums lietā Nr. 2019-25-03 310
2020. gada 28. septembra spriedums lietā Nr. 2019-37-0103 ..... 19, 20, 22, 25, 49, 203
2020. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2019-29-01 236
2020. gada 3. decembra spriedums lietā Nr. 2020-16-01 ..... 232–235, 245, 467
2020. gada 10. decembra spriedums lietā Nr. 2020-07-03 215
2020. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2020-26-0106 ..... 165, 166, 314
2020. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. 2020-18-01 453
2021. gada 12. marta spriedums lietā Nr. 2020-37-0106 255
2021. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2020-36-01 ..... 119, 405, 411, 413
2021. gada 6. aprīļa spriedums lietā Nr. 2020-31-01 203
2021. gada 27. maija spriedums lietā Nr. 2020-49-01 310
2021. gada 4. jūnija spriedums lietā Nr. 2020-39-02 429
2021. gada 11. jūnija spriedums lietā Nr. 2020-50-01 ..... 401, 404–406, 409, 410
2021. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr. 2020-59-01 ..... 211, 244
2021. gada 14. oktobra spriedums lietā Nr. 2021-03-03 ..... 13, 16, 20
2021. gada 4. novembra spriedums lietā Nr. 2021-05-01 412
2021. gada 3. decembra spriedums lietā Nr. 2021-12-03 ..... 49, 56, 290

2022. gada 10. marta spriedums lietā Nr. 2021-24-03 ..... 51, 158

2022. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2021-18-01 64

2022. gada 27. oktobra spriedums lietā Nr. 2021-31-0103..... 20, 204, 281, 375, 376, 378, 386

2022. gada 15. decembra spriedums lietā Nr. 2021-41-01..... 19, 405, 407

2023. gada 9. februāra spriedums lietā Nr. 2020-33-01 ..... 89, 156, 310, 434

2023. gada 21. marta spriedums lietā Nr. 2022-06-03 ..... 20, 50, 51, 157, 204, 209, 312, 375, 378

2023. gada 2. maija spriedums lietā Nr. 2022-02-01 ..... 257, 260–264, 266–268, 273, 275, 278–281, 285, 288, 289, 294

2023. gada 5. oktobra spriedums lietā Nr. 2022-34-01 117

2023. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2022-33-01 91

2023. gada 9. novembra spriedums lietā Nr. 2022-17-01 ..... 48, 154, 233, 244

2023. gada 30. novembra spriedums lietā Nr. 2022-36-01 48

2023. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2022-28-03.... 20, 156, 161, 375

2024. gada 15. februāra spriedums lietā Nr. 2023-04-0106 ..... 380, 451

2024. gada 8. aprīļa spriedums lietā Nr. 2023-01-03..... 335, 336, 344, 348, 482

2024. gada 11. aprīļa spriedums lietā Nr. 2023-09-0106 ..... 59, 156

2024. gada 23. maija spriedums lietā Nr. 2023-34-01 ..... 373, 411

2024. gada 10. jūlija spriedums lietā Nr. 2022-45-01 ..... 87, 434, 439

2024. gada 12. jūlija spriedums lietā Nr. 2023-15-01 436

2024. gada 10. oktobra spriedums lietā Nr. 2023-35-03 ..... 371, 379, 383, 393, 394

2024. gada 24. oktobra spriedums lietā Nr. 2023-44-01 ..... 405, 411

2024. gada 12. decembra spriedums lietā Nr. 2023-46-03..... 201, 204–206, 208, 210, 212, 214

2024. gada 17. decembra spriedums lietā Nr. 2023-47-01..... 404, 407–409, 412

2025. gada 13. februāra spriedums lietā Nr. 2024-06-01 442

2025. gada 14. marta spriedums lietā Nr. 2022-32-01 368

2025. gada 28. marta spriedums lietā Nr. 2024-04-01 184

2025. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2024-20-01 467

2025. gada 30. jūnija spriedums lietā Nr. 2024-23-01 ..... 156, 166

Lēmumi

2008. gada 16. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01 ..... 230, 232

2009. gada 20. janvāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2008-08-0306 247

2010. gada 20. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 374

2016. gada 21. oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-03-01 319

2018. gada 20. jūnija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-19-01 216

2019. gada 12. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-02-03 403

2020. gada 7. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-21-01 112

2020. gada 30. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01 384

2021. gada 28. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-52-01 375

2022. gada 27. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-34-01 83

2023. gada 30. maija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2022-19-01 82

2. Latvijas Republikas Senāta (Augstākās tiesas) nolēmumi

Administratīvo lietu departamenta nolēmumi

2006. gada 3. novembra spriedums lietā Nr. SA-5/2006 86

2012. gada 6. novembra rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKA-868/2012 (A42429006) 393

2015. gada 5. jūnija spriedums lietā Nr. SKA-102/2015 (A420615511) 392

2017. gada 21. jūnija spriedums lietā Nr. SKA-177/2017 (A420225414) 394

2018. gada 20. marta spriedums lietā Nr. SKA-134/2018 485

2020. gada 2. marta spriedums lietā Nr. SA-1/2020 87

Civillietu departamenta spriedums

1999. gada 31. marta spriedums lietā SKC-1/1999 124

3. Rajona tiesas nolēmumi

Administratīvās rajona tiesas 2023. gada 24. februāra spriedums lietā Nr. A420133222 395

Administratīvās rajona tiesas 2023. gada 27. jūnija spriedums lietā Nr. A420280922 395

II. Starptautisko tiesu nolēmumi

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi

1976. gada 8. jūnija spriedums lietā *Engel and Others v. the Netherlands* (pieteikumi Nr. 5100/71; Nr. 5101/71; Nr. 5102/71; Nr. 5354/72; Nr. 5370/72) 387

1984. gada 21. februāra spriedums lietā *Ozturk v. Germany* (pieteikums Nr. 8544/79) 388

1989. gada 7. jūlija spriedums lietā *Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden* (pieteikums Nr. 10873/84) 311

1998. gada 19. februāra spriedums lietā *Bowman v. the United Kingdom* (pieteikums Nr. 24839/94) 91

1999. gada 25. marta spriedums lietā *Iatridis v. Greece* (Lielā palāta; pieteikums Nr. 31107/96) 311

2003. gada 13. februāra spriedums lietā *Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey* (Lielā palāta; pieteikums Nr. 41340/98 u. c.) 84

2004. gada 22. jūnija spriedums lietā *Broniowski v. Poland* (Lielā palāta; pieteikums Nr. 31443/96) 311

2007. gada 11. janvāra spriedums lietā *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* (Lielā palāta; pieteikums Nr. 73049/01) 310

2009. gada 24. februāra spriedums lietā *Długołęcki v. Poland* (pieteikums Nr. 23806/03) 91

2009. gada 7. jūlija spriedums lietā *Zavoloka v. Latvia* (pieteikums Nr. 58447/00) 123

2009. gada 17. decembra spriedums lietā *Manole and Others v. Moldova* (pieteikums Nr. 13936/02) 435

2011. gada 1. februāra spriedums lietā *Faruk Temel v. Turkey* (pieteikums Nr. 16853/05) 91

2012. gada 7. jūnija spriedums lietā *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* (Lielā palāta, pieteikums Nr. 38433/09) 436

2012. gada 25. oktobra spriedums lietā *Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia* (pieteikums Nr. 71243/01) 311

2013. gada 22. janvāra spriedums lietā *Şükran Aydın and Others v. Turkey* (pieteikums Nr. 49197/06 u. c.) 79, 88, 93

2018. gada 7. jūnija spriedums lietā *O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland* (pieteikums Nr. 44460/16) 311

2020. gada 21. jūlija spriedums lietā *Vanyo Todorov v. Bulgaria* (pieteikums Nr. 31434/15) 113, 122–124

2021. gada 8. marta spriedums lietā *Ádám and Others v. Romania* (pieteikums Nr. 81114/17 u. c.) 452

2023. gada 2. maija spriedums lietā *Mestan v. Bulgaria* (pieteikums Nr. 24108/15) 79, 84, 88, 92, 93, 95

2024. gada 19. februāra spriedums lietā *Valiullina and Others v. Latvia* (pieteikums Nr. 56928/19 u. c.) 452

2024. gada 25. jūlija spriedums lietā *Ždanoka v. Latvia (No. 2)* (pieteikums Nr. 42221/18) 92

2. Eiropas Savienības Tiesas spriedumi

2004. gada 1. jūlija spriedums lietā C-295/02 *Gerken*, ECLI:EU:C:2004:400 372

2005. gada 12. maija spriedums lietā C-415/03 *Komisija pret Grieķiju*, ECLI:EU:C:2005:287 372

2006. gada 4. maija spriedums lietā C-286/05 *Haug*, ECLI:EU:C:2006:296 372

2009. gada 10. februāra spriedums lietā C-110/05 *Commission v. Italian Republic,* ECLI:EU:C:2009:66 182

2013. gada 5. decembra spriedums apvienotajās lietās C-159/12 līdz C-161/12 *Venturini*, ECLI:EU:C:2013:791 174

2016. gada 4. maija spriedums lietā C-358/14 *Polija/Parlaments un Padome*, ECLI:EU:C:2016:323 176

2016. gada 4. maija spriedums lietā C-477/14 *Pillbox 38*, ECLI:EU:C:2016:324 185

2018. gada 22. novembra spriedums lietā C-151/17 *Swedish Match*, ECLI:EU:C:2018:938 166

2019. gada 5. marta spriedums lietā C-349/17 *Eesti Pagar AS*, ECLI:EU:C:2019:172 ..... 370, 371

2020. gada 16. jūlija spriedums lietā C-129/19 *Presidenza del Consiglio dei Ministri*, ECLI:EU:C:2020:566 116–118

2022. gada 10. februāra spriedums lietā C-499/20 *DIMCO Dimovasili M.I.K.E.*, ECLI:EU:C:2022:93 182

Vispārējās tiesas spriedums

2018. gada 15. novembra spriedums lietā T-207/10 *Deutsche Telekom AG*, ECLI:EU:T:2018:786 371

3. Ārvalstu tiesas spriedums

Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 2008. gada 30. jūlija spriedums lietā Nr. 1 BvR 3262/07, ECLI:DE:BVerfG:2008:rs20080730.1bvr326207 322

CITU AVOTU RĀDĪTĀJS, UZ KURIEM SPRIEDUMOS DOTAS ATSAUCES

lpp.

Normu radīšanas un politikas dokumenti

Normatīvo tiesību aktu projekti

Likumprojekts "Grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā" (Nr. 77/Lp13) 381, 395, 396

Likumprojekts "Par valsts budžetu 2024. gadam un budžeta ietvaru 2024., 2025. un 2026. gadam" (Nr. 430/Lp14) 38

Likumprojekts "Grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā" (Nr. 93/Lp14) 90

Likumprojekts "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā" (Nr. 738/Lp13) 158

Likumprojekts "Grozījumi Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likumā" (Nr. 48/Lp14, kurā pārņemts likumprojekts Nr.867/Lp13) 131, 136, 137, 158–161, 174, 183, 307, 313

Paziņojums Eiropas Komisijai par tehnisko noteikumu projektu (2023/0405/LV) 161, 163–165, 167, 179

Likumprojekts "Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likums" (Nr. 593/Lp14) 220, 228, 229, 234, 235, 242, 247, 254

Likumprojekts "Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likums" (Nr. 43/Lp13) 432

Normatīvo tiesību aktu anotācijas (sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumi)

Likumprojekta "Grozījumi Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā" (Nr. 1074/Lp11) anotācija 449

Likumprojekta "Grozījumi likumā "Par valsts kompensāciju cietušajiem"" (Nr. 383/Lp11) anotācija 118

Likumprojekta "Grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā" (Nr. 93/Lp14) anotācija 83, 96, 99

Likumprojekta "Grozījumi Uzņēmumu ienākuma nodokļa likumā" (Nr. 405/Lpl4) anotācija 65

Likumprojekta "Grozījumi Nekustamā īpašuma valsts kadastra likumā" (Nr. 288/Lp14) anotācija 285

Likumprojekta "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē" (Nr. 1075/Lp11) anotācija 430

Likumprojekta "Politisko partiju likums" (Nr. 11027/Lp8) anotācija 98

Likumprojekta "Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likums" (Nr. 593/Lp14) anotācija 220, 221, 223, 228–230, 235, 237, 240, 242, 244, 248, 249

Likumprojekta "Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likums" (Nr. 474/Lp12) anotācija 312. 313, 316

Ministru kabineta noteikumu projekta "Grozījumi Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumos Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu"" (17.09.2013. noteikumi Nr. 817) anotācija 206

Ministru kabineta noteikumu projekta "Grozījumi Ministru kabineta 2008. gada 9. decembra noteikumos Nr. 1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu"" (19.11.2019. noteikumi Nr. 524) anotācija 213

Ministru kabineta noteikumu projekta (22-TA-2289) "Grozījumi Ministru kabineta 2014. gada 14. oktobra noteikumos Nr. 628 "Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem" anotācija 472, 489

Ministru kabineta noteikumu projekta "Grozījumi Ministru kabineta 2015. gada 15. septembra noteikumos Nr. 524 "Kārtība, kādā nosaka, aprēķina un uzskaita katra dzīvojamās mājas īpašnieka maksājamo daļu par dzīvojamās mājas uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem" (31.08.2021. noteikumi Nr. 589) anotācija 213

Ministru kabineta noteikumu projekta "Kadastrālās vērtēšanas noteikumi" (18.02.2020. noteikumi Nr. 103) anotācija 286

Stenogrammas

13. Saeimas 2020. gada 19. novembra sēdes stenogramma 432, 433

14. Saeimas 2023. gada 2. marta sēdes (13. sēde) stenogramma 96

14. Saeimas 2023. gada 23. marta sēdes stenogramma..... 175

14. Saeimas 2023. gada 22. jūnija sēdes (16. sēde) stenogramma..... 96

Koncepcija

Nacionālās drošības koncepcija 2023 ..... 92, 417, 420, 422, 442

Citi politikas plānošanas un ar plānošanu saistītie dokumenti

Finanšu ministrijas informatīvais ziņojums "Par Ministru kabineta 2024. gada 13. februāra sēdes protokola Nr. 7 28.§ "Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības finanšu situāciju un valsts budžeta aizdevumu finanšu situācijas stabilizēšanai" doto uzdevumu izpildi" (24-TA-1520) 250

Finanšu ministrijas informatīvais ziņojums "Par Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības finanšu situāciju un valsts budžeta aizdevumu finanšu situācijas stabilizēšanai" (24-TA-265) 240

Finanšu ministrijas informatīvais ziņojums "Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2024.–2027. gadam izstrādes virzību" (23-TA-2027)..... 54, 71

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam..... 333

Latvijas mediju politikas pamatnostādnes 2024.–2027. gadam 421

Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam *(apstiprināts ar Saeimas 02.07.2020. lēmumu Nr. 418/Lm13)* 333

Tieslietu ministrija informatīvais ziņojums "Par 2023. gadā spēkā esošo kadastrālo vērtību un kadastrālās vērtēšanas metodikas izmantošanu nekustamā īpašuma nodokļa aprēķinam 2025. gadam" (24-TA-803) 285

Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam 53, 54, 71

Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas informatīvais ziņojums "Pārskats par ziņojumu par Padomes 1992. gada 21. maija direktīvas 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību ieviešanu 2019.–2024. gadā" (25-TA-2733)..... 347

Citi avoti

Literatūra

Azzopardi D., Brown E., Meichanetzidis F. et al. A Randomized Crossover Clinical Study to Assess the Effect of Oral Nicotine Pouches Used for Different Durations on Plasma Nicotine Pharmacokinetics in Healthy Oral Pouch Consumers. – Clinical Pharmacology, 2025. Pieejams: *pmc.ncbi.nlm.nih.gov* 185

Babb S., McNeil C., Kruger J., Tynan M. Secondhand smoke and smoking restrictions in casinos: a review of the evidence // Tobacco Control, 2015..... 316

Backes O., Swab A. Cognitive Warfare: The Russian Threat to Election Integrity in the Baltic States. – Cambridge: Belfer Center for Science and International Affairs. Harvard Kennedy School, 2019..... 92

Bērziņš J., Bērziņa I., Rostoks T. Contemporary Challenges to European Security: Neoliberalism, Democratic Backsliding, and Alliance Cohesion. – Riga: National Defence Academy of Latvia. Centre for Security and Strategic Research, 2024. Pieejams: *naa.mil.lv*..... 92

Bleiere D. u. c. Latvijas vēsture. 20. gadsimts. – Rīga: Jumava, 2005 434

Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvā procesa tiesības. Mācību grāmata. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2023 391

Broda E., Strömbäck J. Misinformation, Disinformation, and Fake News: Lessons from an Interdisciplinary, Systematic Literature Review. Annals of the International Communication Association, 2024, Vol. 48, No. 2..... 441

Dwyer J. B., McQuown S. C., Leslie F. M. The Dynamic Effects of Nicotine on the Developing Brain // Pharmacology & Therapeutics, 2009, Vol. 122, Issue 2. Pieejams: *pmc.ncbi.nlm.nih.gov*..... 162

Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas // Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93 434

Kudors A. Russia and Latvia. A Case of Sharp Power. – New York: Routledge, 2024 ..... 86, 90

Ķīvīte-Urtāne A., Isajeva L., Ozoliņa K., Tihomirova Ļ. Situācija dūmu un bezdūmu tabakas izstrādājumu jomā Latvijā un ieteikumi sabiedrības veselības veicināšanai. – Rīga: SIA "Integer Medcom", Rīgas Stradiņa universitātes Sabiedrības veselības institūts, 2023. Pieejams: *rsu.lv*..... 169

Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011 89

Lietzmann J., Moulac M. Novel Tobacco and Nicotine Products and Their Effects on Health: HWG Workshop Proceedings. – Luxemburg: European Parliament, 2023. Pieejams: *europarl.europa.eu* 167, 170, 171, 186

Meiere S. Daba, princips "in dubio pro natura" un ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē. Grām.: Indivīds, tiesības un tiesas: tiesību nozaru perspektīva. Latvijas Universitātes 83. starptautiskās zinātniskās konferences tiesību zinātnes rakstu krājums. Latvijas Universitāte. Juridiskā fakultāte. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2025 335

Mishra A., Chaturvedi P., Datta S. et al. Harmful Effects of Nicotine // Indian Journal of Medical and Paediatric Oncology, 2015, Vol. 36, Issue 2. Pieejams: *pmc.ncbi.nlm.nih.gov* 161

Naerland T., Dahl J. Beyond Representation: Public Service Media, Minority Audiences and the Promotion of Capabilities Through Entertainment. – Bergen: University of Bergen, 2022 438

National Research Council Pathological Gambling: A Critical Review. – Washington DC: The National Academies Press, 1999 314

Nutt D., King L. A., Saulsbury W. et al. Development of a Rational Scale to Assess the Harm of Drugs of Potential Misuse // The Lancet, 2007, Vol. 369, Issue 9566. Pieejams: *scispace.com* 161

Paplašināta Eiropa un tās kaimiņu politika: Austrumu dimensija. – Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 2005 86

Prochaska J. J., Benowtz N. L. Current Advances in Research in Treatment and Recovery: Nicotine Addiction // Science Advances, 2019, Vol. 5, Issue 10. Pieejams: *science.org* 185

Reimann H., Berger M., Eckert E. et al. Beyond Smoking: Risk Assessment of Nicotine in Pouches // Toxicology Reports, 2024, Vol. 13. Pieejams: *pmc.ncbi.nlm.nih.gov* 186

Saulītis A., Juzefovičs J. Visaptverošs sabiedrisko mediju sabiedriskā labuma izvērtējums par laika periodu 2020–2022. – Rīga, 2023 447

Schöning F., Ziegler C. What is State Aid. In: Hancher L., de Hauteclocque A., Salerno F. M. (Eds.) State Aid and The Energy Sector. – Oxford: Hart, 2018 377

Smēķēšanas izplatība un sekas Latvijā 2018. gadā. – Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2019 313

Stack T. J., McCain M. N., Benaim E. H. et al. Beyond Tobacco: Bridging Gaps in Social History Records for Tobacco-Free Nicotine Pouch Consumers // OTO Open, 2024, Vol. 8, Issue 4. Pieejams: *pmc.ncbi.nlm.nih.gov* 185

Švābe A. (red.) Latvju enciklopēdija. Otrais sējums. – Stokholma: Trīs zvaigznes, 1950-1951, faksimilizdevums. Rīga: Antēra, 2005 434

Torgāns K., Kārkliņš J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017 29

Citi juridiskās prakses materiāli

Apraides atļaujas Nr. TA-057/1, Nr. TA-057/2, Nr. TA-057/3 un to pielikumi. Pieejamas: *neplp.lv* 444, 445

Apraides atļaujas Nr. RA-028/1, Nr. RA-028/2, Nr. RA-028/3, Nr. RA-028/5, Nr. RA-028/6 un to pielikumi. . Pieejamas: *neplp.lv* 445

Augstākās tiesas plēnuma 1999. gada 26. februāra lēmums Nr. 1 "Par Civillikuma 1635.panta piemērošanu, izskatot prasības par morālo kaitējumu" 123

Demogrāfija 2025. Centrālā statistikas pārvalde, 2025. Pieejams: *stat.gov.lv* 434

Finanšu ministrijas 2024. gada 16. februāra vēstule Nr. 4.1-6/4/487 63

Garkalnes teritorijas plānojuma paskaidrojuma raksts. Pieejams: *www.tapis.gov.lv.* 480, 484

Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas apkopotie operatīvos statistikas dati par izložu un azartspēļu tirgu 2025. gada 1. ceturksnī. Pieejams: *www.iaui.gov.lv* 317

Jūrmalas administrācijas Attīstības pārvaldes 2021. gada 13. oktobra vēstule Teritorijas plānojuma grozījumu izstrādes darba grupai 328

Jūrmalas valstspilsētas teritorijas plānojuma grozījumu vides pārskats. Pieejams: *geolatvija.lv* 324, 332, 333, 339–346

Krievijas Ārlietu ministrijas 2024. gada 20. decembra kārtējais ziņojums par Krievijas pilsoņu un tautiešu tiesību pārkāpumiem ārvalstīs. Pieejams: *mid.ru* 86

Latvijas Ārstu biedrības 2022. gada 5. decembra vēstule Nr. 0.1.23.2/232 Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai. Pieejama: *saeima.lv* 169

Lokālplānojuma nekustamajiem īpašumiem "Remeikas-1" un "Remeiku plānotie grāvji", Sužos, Garkalnes pagastā, Ropažu novadā paskaidrojuma raksts. Pieejams: *geolatvija.lv* 459, 471, 477, 482, 484, 486

Ministru prezidenta 2016. gada 13. decembra rezolūcija Nr. 20/M-1951 213

NATO's Approach to Counter Information Threats. Pieejams: *nato.int* 441

Nicotine Pouches: Health Benefits, Risks and More. – MYA Care, 2024. Pieejams: *myacare.com* 186

Nikotīns un nikotīna saindēšanās simptomi: Slimību un profilakses kontroles centra pētījums, 2020. Pieejams: *spkc.gov.lv* 161, 162, 176

Nodokļu politikas pilnveidošanas koordinēšanas grupas 2023. gada 14. jūnija sēdes protokols Nr. 12 54

Our Common Agenda. Policy Brief 8. Information Integrity on Digital Platforms. United Nations, 2023 441

Pasaules Veselības organizācijas konferences materiāli: *Conference of the Parties to the World Health Organization Framework Convention on Tobacco Control, sixth session, Moscow, Russian Federation, 13–18 October, 2014*. Pieejams: *who.int* 163

Pasaules Veselības organizācijas konferences materiāli: *Conference of the Parties to the World Health Organization Framework Convention on Tobacco Control, seventh session, Delhi, India, 7–12 November, 2016*. Pieejams: *who.int* 163

Pasaules Veselības organizācijas pētījums: *Flavour Accessories in Tobacco Products Enhance Attractiveness and Appeal. World Health Organization, 2025*. Pieejams: *who.int* 164

Pasaules Veselības organizācijas pētījums: *The Role of Flavours in Increasing the Appeal of Tobacco, Nicotine and Related Products. World Health Organization, 2025*. Pieejams: *who.int* 167

Pasaules Veselības organizācijas pētījums: *Tobacco and Nicotine Industry Tactics Addict Youth for Life: World Health Organization, 2024*. Pieejams: *who.int* 164, 170

Patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju nozares risku novērtējums 2023, 05.06.2023. 69

Patērētāju tiesību aizsardzības centra Pārskats par patērētāju (nebanku) kreditēšanas tirgus darbību 2022. gadā 56

Patērētāju tiesību aizsardzības centra Pārskats par patērētāju (nebanku) kreditēšanas tirgus darbību 2024. gada pirmajā pusgadā. Pieejams: *ptac.gov.lv/lv* 60

Pētījums "Latvijas beztabakas nikotīna produktu nozare: pelēkā tirgus apjoma tendences un lietotāju paradumi" / A. Sauka (2025) 189

Pētījuma "Par Latvijas mazākumtautību iedzīvotāju sabiedrisko mediju lietojuma paradumiem un vajadzībām" 421

Pētījums par Latvijas nebanku patērētāju kreditēšanas nozares attīstību / A. Sauka, 20.04.2023.. Pieejams: *https://fla.lv/wp-content/uploads/2023/04/Arnis-Sauka.pdf* 66, 67

Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes Finanšu un budžeta komitejas 2023. gada 7. februāra sēdes protokols Nr. 10 238

Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes 2023. gada 10. februāra sēdes protokols Nr. 60 238

Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes 2023. gada 15. augusta sēdes protokols Nr. 73ā 240

Rēzeknes valstspilsētas domes 2023. gada 2. novembra sēdes protokols Nr. 81 252

Rēzeknes valstspilsētas domes 2023. gada 10. novembra sēdes protokols Nr. 82 252

Rēzeknes valstspilsētas domes 2023. gada 16. novembra sēdes protokols Nr. 83 252

Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes ārkārtas sēdes 23.08.2023. materiāli. Pieejami: *rezekne.lv* 239

Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes 2024. gada 21. februāra sēdes protokols Nr. 92 243

Russia's Footprint in the Nordic-Baltic Information Environment. Report 2016/2017. – Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2018. Pieejams: *stratcomcoe.org* 85

Russia's Information Influence Operations in the Nordic-Baltic Region. – Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2024,. Pieejams: *stratcomcoe.org* 92

Saeimas Juridiskā biroja atzinums Nr. 111.13/1-63-14/24 par likumprojektu "Rēzeknes valstspilsētas pašvaldības domes atlaišanas likums" 242

13. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2020. gada 11. novembra sēdes audioieraksts 187, 189

13. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2020. gada 28. novembra sēdes audioieraksts 189

13. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2022. gada 10. maija sēdes audioieraksts 158, 169, 174, 178, 179

13. Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas 2019. gada 20. novembra sēdes audioieraksts 396

13. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijas 2021. gada 23. marta sēdes audioieraksts 159, 179

13. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijas 2021. gada 6. aprīļa sēdes audioieraksts 159, 179

13. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijas 2021. gada 27. aprīļa sēdes audioieraksts 168, 179

13. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijas 2021. gada 18. maija sēdes audioieraksts 158, 178

13. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijas 2021. gada 14. septembra sēdes audioieraksts 158, 178

13. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijas 2022. gada 8. februāra sēdes audioieraksts 158

14. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2023. gada 8. novembra sēdes audioieraksts 62, 72

14. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas 2023. gada 29. novembra sēdes audioieraksts 51, 54, 56, 62

14. Saeimas Juridiskās komisijas 2024. gada 7. februāra sēdes protokols 280

14. Saeimas Juridiskās komisijas 2024. gada 13. februāra sēdes ieraksts 293

14. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2023. gada 24. janvāra sēdes audioieraksts 178

14. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2023. gada 7. februāra sēdes audioieraksts 174

14. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2023. gada 1. marta 174, 175

14. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2023. gada 23. maija sēdes audioieraksts 158, 159, 167, 168, 179

14. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2023. gada 24. maija sēdes audioieraksts 158, 159, 179

14. Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas 2023. gada 19. decembra sēdes audioieraksts 183

14. Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas 2023. gada 16. maija sēdes audioieraksts 90, 93

14. Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas 2023. gada 7. jūnija sēdes audioieraksts 90

Satversmes aizsardzības biroja 2023. gada darbības pārskats. Pieejams: *sab.gov.lv* 85, 87, 92

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2020-33-01 322

Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2022-28-03 322

Slimību profilakses un kontroles centra pētījums "Datu vizualizācijas par smēķēšanu. Ikdienas smēķētāju (15–74 g. v.) īpatsvars pa dzimumiem, %" 313

Slimību profilakses un kontroles centra pētījums "Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums" (2022) 142, 143, 162, 163

Slimību profilakses un kontroles centra pētījums "Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums 2022./2023: mācību gada aptaujas rezultāti un tendences" 142, 152, 162

Starptautiskie finanšu pārskatu standarti 47

Starptautiskie grāmatvedības standarti 47

The Impact of Disinformation Campaigns about Migrants and Minority Groups in the EU. In-Depth Analysis, 24.06.2021. Pieejams: *europa.eu* 441

Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra pētījums "Tabaku un nikotīnu saturošu produktu lietošana, attieksme pret alternatīvajiem bezdūmu nikotīna produktiem" (2024) 142, 162, 163

Uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas ietekmes izvērtējums 2018–2023 un piedāvātais tālākās rīcības scenārijs. Pieejams: *fm.gov.lv* 54

Vācijas Federālā riska novērtēšanas institūta 20.09.2021. izvērtējums: Preliminary Health Risk Assessment of Nicotine Pouches. The German Federal Institute for Risk Assessment, 2021. Pieejams: *bfr.bund.de* 168, 185

Valsts drošības dienesta publiskais pārskats par Valsts drošības dienesta darbību 2023. gadā. Pieejams: *vdd.gov.lv* 85, 87, 88

Valsts drošības dienesta publiskais pārskats par tā darbību 2025. gadā. Pieejams: *vdd.gov.lv* 442

Valsts ieņēmumu dienesta uzraugāmo Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma subjektu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas risku novērtējums. Pieejams: *vid.gov.lv* 69

Valsts kompensācija cietušajiem: 2024. gada darbības rezultatīvie rādītāji. Pieejams: *ta.gov.lv* 115

Valsts kontroles 2023. gada 22. decembra starpziņojums revīzijas lietā Nr. 2.4.1-34/2023 "Vai Rēzeknes budžeta un finanšu vadība ir atbilstoša normatīvajos aktos noteiktajam?" 221, 223, 237–239, 241, 252

Valsts SIA "Latvijas Sabiedriskais medijs" sabiedriskā pasūtījuma 2026. gada plāns. Pieejams: l*tv.lsm.lv* 441, 446

Vēlētāju aktivitāte katrā valstī. Pieejams: *results.elections.europa.eu* 94

Veselības ministrijas 2020. gada 15. decembra vēstule Nr. 0.1-11.1/6637 Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai. Pieejama: *saeima.lv* 169

Vides valsts pārraudzības biroja 2022. gada 9. maija lēmums par Vides pārskata pārstrādāšanu. Pieejams: *eva.gov.lv* 344, 345

Ziņojums par lokālplānojuma publiskās apspriešanas rezultātiem. Pieejams: *geolatvija.lv* 481

Tīmekļvietnes

Mediju reģistri. Pieejams: *neplp.lv* 444

Programmu reģistrs. Pieejams: *registrs.neplp.lv* 439